

Α Ν Ε Ξ Ε Ρ Ε Υ Ν Η Τ Α
ΑΓΟΡΟΧΩΡΙΑ

ΜΝΙΝΑ ΚΟΝΙΤΣΑ ΠΩΓΩΝΙ

Στέφανος Γ. Ψημένος

φωτό: Πηγή Ψημένου

Ο Στέφανος Ψημένος γεννήθηκε το 1963 στην Αθήνα. Ταξιδεύει - και μάλιστα με μοτοσυκλέτα! - από πύλη τριών μηνών, αφού η έγκυος μητέρα του δεν διάταξε να συνοδέψει τον αθεόφοβο πατέρα του σ' ένα μακρύ και κουραστικό ταξίδι με βέσπα από τη Λάρισα στην Αθήνα. Τα ταξίδια συνεχίστηκαν με πιο συναρπαστικό όχημα, μια εξακύλινδρη στέσιον Σεβρολέτ, από τη μια ακτή των Ηνωμένων Πολιτειών ως την άλλη, την εποχή (1968 - 1970) που η - ήδη εξαμελής - οικογένεια Ψημένου μετακόμισε στην Αμερική. Τη δεκαετία 1970 - 1980 η οκταμελής πλέον οικογένεια Ψημένου ταξίδευε με Οπελ στέισον στις πιο απίθανες γωνιές της Ελλάδας και διανυκτέρευε κάτω από τον έναστρο - ενίοτε και βροχερό - ουρανό στις πιο εξωτικές ερημικές παραλίες της χώρας μας, ακολουθώντας με ενθουσιασμό τον μπαμπά Ψημένο που εκείνη την εποχή ήταν μαγεμένος με το υποβρύχιο ψάρεμα.

Τελείωσε το δημοτικό, το Γυμνάσιο και το Λύκειο στου Παπάγου και το 1980 αγόρασε το πρώτο του μηχανάκι που ήταν - τι σύμπτωση! - μια βέσπα 50 κυβικών, με την οποία αλώνισε όλη την Ελλάδα κάνοντας ψαροντουφεκάδικες εξορμήσεις (το μόνο κάτω από τη μηλιά θα πέσει!). Δευτεροετής φοιτητής στο Πάντειο Πανεπιστήμιο Αθηνών (Τμήμα Πολιτικών Επιστημών και Διεθνών Σπουδών) αγόρασε την πρώτη του μεγάλη μοτοσυκλέτα και μ' αυτήν αλώνισε την Ευρώπη, γράφοντας παράλληλα και ταξιδιωτικά άρθρα σε περιοδικά μοτοσυκλέτας. Το γράψιμο τον κέρδισε από την πρώτη στιγμή, και από αυτό κέρδισε και τα πρώτα του "σοβαρά" χρήματα, εργαζόμενος ως κειμενογράφος σε πολυεθνικές διαφημιστικές εταιρίες, την περίοδο 1988 - 1994. Το 1994 ίδρυσε μαζί με τον Γιάννη Τεγόπουλο την εκδοτική εταιρία ROAD, και από τότε ταξιδεύει με τη μοτοσυκλέτα του σε κάθε γωνιά της Ελλάδας "αλιεύοντας" τους θησαυρούς και τις ομορφιές της, δημιουργώντας τους ταξιδιωτικούς οδηγούς και τους χάρτες της ROAD. Είναι παντρεμένος με τη Λέττα Τασούλα και έχει δύο παιδιά, τον Γιωργή (9 ετών) και τον Βαγγέλη (6 ετών), που ήδη από τώρα - τι παράξενο! - έχουν εκδηλώσει ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τις μοτοσυκλέτες και τη θάλασσα!

Στη Λέττα Τασούλα, τη γυναίκα μου

Η δική μου κατάθεση ήταν εύκολη υπόθεση

Δωρεάν έλαβα και δωρεάν έδωσα

Η δική σου όμως ήταν ένα θαύμα

Όραμα και δημιουργία εκ του μηδενός

Εσύ έβαλες το όνομά μου στη λίστα των καλεσμένων στη γιορτή

Το διαβατήριό μου για τούτη εδώ την Εδέμ εσύ το εξέδωσες

Να το ξέρεις: ο Θεός με αγάπησε μέσα από εσένα

Π.Γ.Δ.Μ.

ΑΜΑ
ΜΑΚ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

ΑΛΒΑΝΙΑ

Θεσσαλονίκη

ΔΥΤΙΚΗ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

Ιωάννινα

Ηγουμενίτσα

Βόλος

ΗΠΕΙΡΟΣ

ΙΟΝΙΑ
ΝΗΣΙΑ

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

Πάτρα

Αθήν

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

Χανιά

Ιμόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ

ΤΟΥΡΚΙΑ

ΑΝ
ΜΑ
ΘΛΙΚΗ
ΔΟΝΙΑ

ΘΡΑΚΗ

Αλεξανδρούπολη

ΤΟΥΡΚΙΑ

ΝΗΣΙΑ
ΑΙΓΑΙΟΥ

ΚΡΗΤΗ

ρέθυμνο

Ηράκλειο

Αγ. Νικόλαος

Εθνικό Κεντρικό Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

Gjirokastrë
Αργυρόκαστρο

Delvinë
Δελβίνο

Φιλιάτες
Filiates

ΗΓΟΥΜΕΝΙΤΣΑ
IGOUMENITSA

Përmet
Πρεμετή

Πρωγονιάνη
Pogoniani

Δελβινάκι
Delvinaki

Λάβδανη
Lavdani

Βουτσάρας
Voutsaras

Βρούσινα
Vrosina

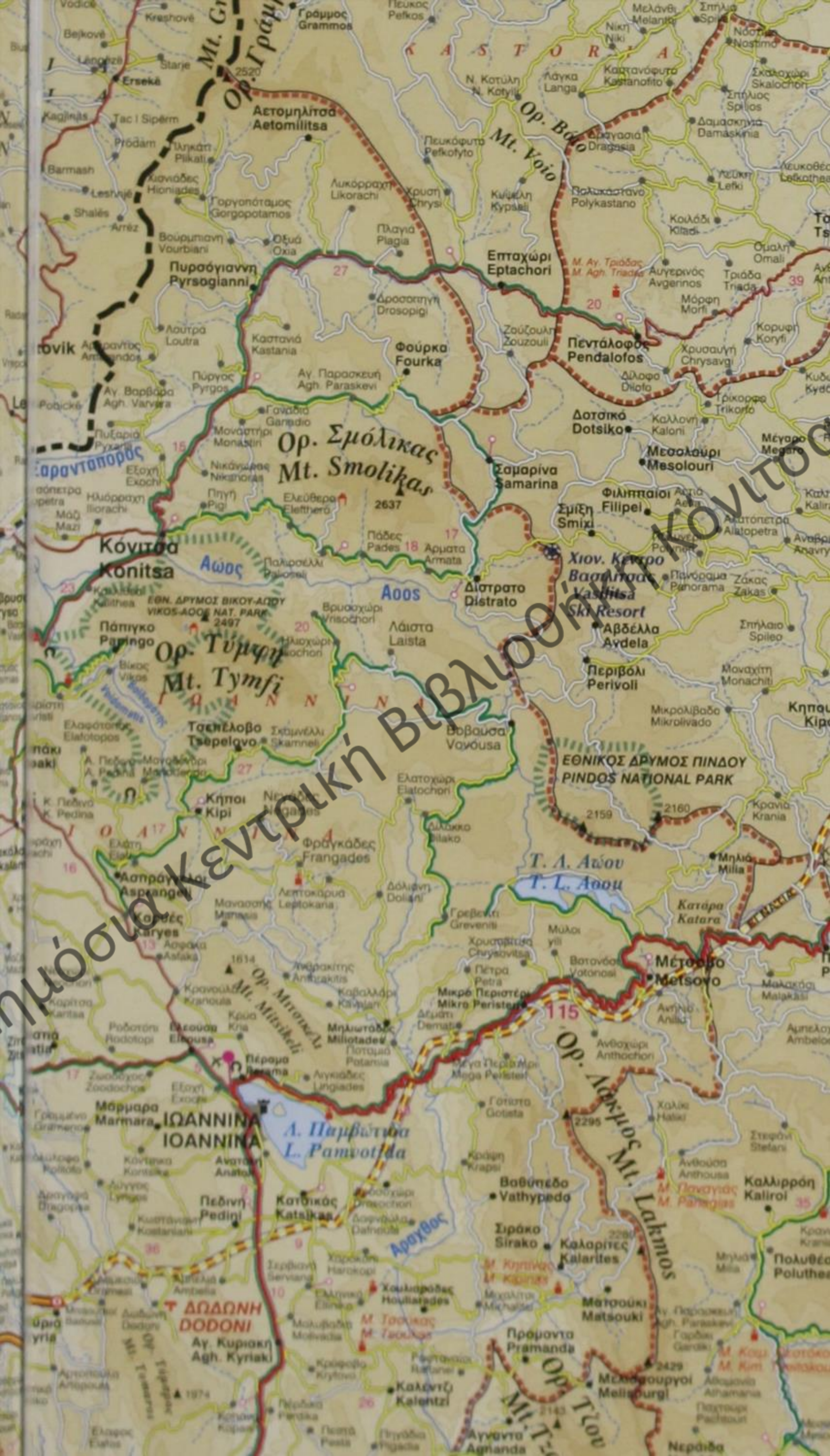
Παραμυθιά
Paramythia

Sarandaporis

Kalamas

Καλαμός

Πρόσσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Μτ. Γράμμος
Mt. Grammos

Μτ. Βόλο
Mt. Volo

Μτ. Σμόλικας
Mt. Smolikas

Μτ. Τυμφη
Mt. Tymfi

Μτ. Λακμος
Mt. Lakhmos

Αετομηλίτσα
Aetomilitsa

Επταχώρι
Eptachori

Πυρσόγιαννη
Pyrsoyianni

Φούρκα
Fourka

Πεντάλοφος
Pentalofos

Κόνιτσα
Konitsa

Χιον. Κέντρο
Βασιλίσσα
Ski Resort
Vasilissa

Τσεπέλοβο
Tsepelovo

ΕΘΝΙΚΟΣ ΔΡΥΜΟΣ ΠΙΝΔΟΥ
PINDOS NATIONAL PARK

ΙΟΑΝΝΙΝΑ
IOANNINA

Λ. Παμβώτιδα
L. Pamvotida

Μέτσοβο
Metsovo

ΔΩΔΩΝΗ
DODONI

Βαθυπέδο
Vathypedo

Καλλιρρόη
Kalirrohi

Μτ. Τσου
Mt. Tsou

Εθνικό Κεντρική Βιβλιοθήκη ΚΟΝΙΤΟΣ

Ελλάδα Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Α Ν Ε Ξ Ε Ρ Ε Υ Ν Η Τ Α
ΖΑΓΟΡΟΧΩΡΙΑ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ, ΚΟΝΙΤΣΑ, ΠΩΓΩΝΙ

Έρευνα - Συγγραφή - Φωτογραφίες

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Γ. ΨΗΜΕΝΟΣ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΚΟΝΙΤΣΑΣ

ΑΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 54334

ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ

ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘΜ. 914 953 ΨΗΦ

54334 B. 077

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιττας

© 2006, ROAD Εκδόσεις, 119 25 Αθήνα, Τηλ. 210 3400 375, fax 210 3400 365
Λαμπρινών Ελευθερίου 119 25 Αθήνα, Τηλ. 210 3400 375, fax 210 3400 365

Απογοητευτική εμπειρία, αναποτελεσματική, απογοητευτική και μερικές φορές επικίνδυνη. Απογοητευτική εμπειρία για τη προετοιμασία μιας καλής οδηγίας.

Μεταμόρφωση Η ROAD στέλνει ταυτόχρονα με το βιβλίο για να σας βοηθήσει να μάθετε να οδηγείτε με ασφάλεια και να έχετε την καλύτερη εμπειρία. Για να προετοιμασθείτε για τη χρήση της, ακολουθήστε προσεκτικά τις οδηγίες της σχετικά με την εγκατάσταση και χρήση της, ακολουθήστε προσεκτικά τις οδηγίες της σχετικά με την εγκατάσταση και χρήση της, ακολουθήστε προσεκτικά τις οδηγίες της σχετικά με την εγκατάσταση και χρήση της. Εισάγετε το βιβλίο μας με τις οδηγίες με προσοχή και ακολουθήστε κάθε βήμα του βιβλίου στο βιβλίο σας.

Ο χρήστης αυτού του τεχνικού οδηγού οδηγεί με δική του ευθύνη. Η ROAD δεν αναλαμβάνει καμία ευθύνη για οποιαδήποτε ζημιά, τραυματισμό ή οποιαδήποτε άλλη ζημιά που προκύπτει κατά τη χρήση από τον υποστηρικτή τεχνικών προτύπων ή οδηγών αυτού του τεχνικού οδηγού.

Ανεξαρτησία Συγγραφέων

Πρώτη έκδοση: Ιούλιος 2006

Λογική τιμή: 15,00 €

ISBN 960-9189-69-1

Κατακτών εμπιστοσύνη στο σημείο της εταιρείας ROAD Εκδόσεις Α.Ε.

ΑΝΕΞΕΡΕΥΝΗΤΑ ΖΑΓΟΡΟΧΩΡΙΑ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ, ΚΟΝΙΤΣΑ, ΠΩΓΩΝΙ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ:	Στέφανος Γ. Ψημένος
ΕΡΕΥΝΑ:	Στέφανος Γ. Ψημένος
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ:	Στέφανος Γ. Ψημένος
ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ:	Θεοδώρα Γκίκα
ΧΑΡΤΕΣ:	Ειρήνη Καραφλή Χριστίνα Νικολοπούλου

Για να μπορέσετε να αξιοποιήσετε στο μέγιστο τις πληροφορίες αυτού του ταξιδιωτικού οδηγού, χρησιμοποιήστε τον σε συνδυασμό με τους παρακάτω χάρτες των εκδόσεων ROAD:

- No 3 **Ήπειρος – Θεσσαλία** (1:250.000)
- No 517 **Νομός Ιωαννίνων – Πόλη Ιωαννίνων**
(1:150.000) (1:6.000)
- No 35 **Νότια Πίνδος** (1:50.000)
- No 37 **Άγραφα** (1:50.000)

Τους χάρτες αυτούς μπορείτε να τους προμηθευτείτε από το Ταξιδιωτικό βιβλιοπωλείο ROAD (Ιπποκράτους 39, Αθήνα, τηλ. 210-3613.242) ή από το κατάστημα που αγοράσατε αυτόν τον ταξιδιωτικό οδηγό. Αν δεν τους βρείτε, τηλεφωνείτε μας για να σας ενημερώσουμε για το πλησιέστερο σημείο πώλησης στην περιοχή σας, ή να σας τους στείλουμε με αντικαταβολή. Μπορείτε ακόμα να τους αγοράσετε από το ηλεκτρονικό μας βιβλιοπωλείο, στη διεύθυνση www.road.gr

Στην ίδια σειρά κυκλοφορούν επίσης οι ταξιδιωτικοί οδηγοί:

- **ΑΝΕΞΕΡΕΥΝΗΤΗ ΘΕΣΣΑΛΙΑ ΚΑΙ ΒΟΡΕΙΑ ΣΤΕΡΕΑ**
- **ΑΝΕΞΕΡΕΥΝΗΤΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ**
- **ΑΝΕΞΕΡΕΥΝΗΤΗ ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ**
- **ΑΝΕΞΕΡΕΥΝΗΤΗ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ**
  - **ΑΝΕΞΕΡΕΥΝΗΤΗ ΗΠΕΙΡΟΣ**
  - **ΑΝΕΞΕΡΕΥΝΗΤΗ ΚΡΗΤΗ**
  - **ΑΝΕΞΕΡΕΥΝΗΤΟ ΠΗΛΙΟ**
- **ΑΝΕΞΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΒΟΡΕΙΕΣ ΣΠΟΡΑΔΕΣ**
  - **ΑΝΕΞΕΡΕΥΝΗΤΗ ΧΙΟΣ**
  - **ΑΝΕΞΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΣΠΕΤΣΕΣ**
- **ΑΝΕΞΕΡΕΥΝΗΤΗ ΑΣΤΥΠΑΛΑΙΑ**
  - **ΑΝΕΞΕΡΕΥΝΗΤΗ ΤΗΝΟΣ**
  - **ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ**

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Τα παράπονά σας τα ξέρουμε, γιατί μας τα στέλνετε γραπτώς και τηλεφωνικώς εδώ και πολλά χρόνια: αργούμε να εκδώσουμε νέους τίτλους, και όταν επιτέλους τους εκδίδουμε είναι τεράστιοι, τόσο τεράστιοι που καταντούν δύσχρηστοι!

Λοιπόν, το μήνυμα ελήφθη! Ο εκδότης και συνεταιίρος μου στη ROAD, ο Γιάννης Τεγόπουλος, αλλά και εγώ ως συγγραφέας των οδηγών της ROAD, αποφασίσαμε ότι από δω και στο εξής οι οδηγοί μας θα είναι μικρότεροι σε μέγεθος. Όχι, δεν θα κάνουμε «εκπτώσεις» στον πλούτο των πληροφοριών ούτε στη διεισδυτική και εξαντλητική επιτόπια έρευνα, απλά οι οδηγοί μας θα καλύπτουν μικρότερες περιοχές. Έτσι, και πιο μικροί σε μέγεθος θα είναι (και συνεπώς πιο εύχρηστοι), και θα κυκλοφορούν γρηγορότερα.

Σ' αυτή τη λογική εντάσσεται και ο οδηγός που κρατάτε στα χέρια σας, τα **«Ανεξερεύνητα Ζαγοροχώρια»**. Τμήμα αρχικώς του μεγάλου ταξιδιωτικού οδηγού «Ανεξερεύνητη Ήπειρος», το υλικό αυτό ήταν τόσο εκτεταμένο που αποφασίσαμε να το αποσπάσουμε από το κυρίως έργο και να το κυκλοφορήσουμε ως ανεξάρτητο οδηγό, για τον επιπλέον λόγο ότι καλύπτει μια γεωγραφική ενότητα που συνιστά ανεξάρτητο ταξιδιωτικό προορισμό. Έτσι, αν αυτή η περιοχή είναι ο προορισμός σας, δεν θα είστε υποχρεωμένοι να τον γνωρίσετε αγοράζοντας και κρυβαλώντας μαζί σας έναν μεγαλύτερο, ακριβότερο και σγκώδη οδηγό που καλύπτει όλη την Ήπειρο, αλλά έναν μικρότερο, φθηνότερο και πιο εύχρηστο οδηγό. Επιπλέον, ο «μητρικός» οδηγός, η Ανεξερεύνητη Ήπειρος, ελάφρυνε σημαντικά, αφού τα σχετικά με τα Ζαγοροχώρια, το Πωγώνι και τα Ιωάννινα αναφέρονται εκεί περιληπτικά.

Αυτό που θέλω όμως να τονίσω περισσότερο, με αφορμή αυτή τη νέα εκδοτική στρατηγική της ROAD, είναι ότι **έχουμε ανάγκη την πολύτιμη συνεργασία σας** για τη βελτίωση και την ενημέρωση των οδηγών μας. Η κριτική σας είναι εποικοδομητική, μόνο όταν μας την κοινοποιείτε. Δεν έχει κανένα θετικό αποτέλεσμα να γκρινιάζετε για τις ελλείψεις, τις παραλείψεις, τα λάθη και τις ανακρίβειες στους οδηγούς μας, συζητώντας μεταξύ σας. **Στείλτε μας τις πληροφορίες σας**, τις παρατηρήσεις σας, τις ιδέες σας για βελτίωση των οδηγών μας, ακόμα και τη γκρίνια σας! Αν δεν φάγατε καλά σ' ένα εστιατόριο που προτείνουμε ως καλό, θέλουμε να το ξέρουμε. Αν βρήκατε καλύτερο ξενοδοχείο από αυτό που εμείς προτείνουμε ως καλύτερο σ' ένα μέρος, σας παρακαλούμε να μας το πείτε. Αν ο χωματόδρομος είναι πια άσφαλτος, αν η παραλία δεν

είναι πια ερημική, αν το δάσος έχει καεί, αν η ημερομηνία ή το όνομα είναι λάθος, να μας το πείτε. Όχι μόνο δεν θα μας στεναχωρήσετε, αλλά θα σας είμαστε ευγνώμονες! Στο τέλος αυτού του οδηγού θα βρείτε τις ειδικές σελίδες για να καταγράψετε τις παρατηρήσεις σας και να μας τις στείλετε, αλλά μπορείτε να επικοινωνήσετε μαζί μας και με ένα γράμμα (στη νέα μας διεύθυνση: ROAD Εκδόσεις, Αμφιπόλεως 47 & Κοζάνης, 118 55 Αθήνα), ή με ένα e-mail (psimemos@road.gr). Νιώστε τη χαρά της συμμετοχής στη δημιουργία των πιο αξιόπιστων και ενημερωμένων ταξιδιωτικών οδηγών, βάλτε το λιθαράκι σας σε κάτι που αξίζει, στηρίξτε μια έκδοση που προβάλλει και βοηθάει τους τόπους που περιγράφει, τους ανθρώπους που ζουν εκεί.

Κάποιοι ανησυχούν: «περιγράφετε **όλα** τα ωραία μέρη και τώρα δεν έμεινε τίποτα για μας, να το ανακαλύψουμε μόνοι μας!». Ή: «τώρα που αποκαλύψατε τα ωραία μέρη, θα πάει κόσμος και θα χαλάσουν». Καταρχήν, δεν περιγράφουμε όλα τα ωραία μέρη. Ο κόσμος είναι **άπειρος**, είναι αδύνατον (ευτυχώς...) να χωρέσει όλος μέσα σ' ένα βιβλίο, μόνο ο Θεός μπορεί να τον αγκαλιάσει ολόκληρο. Τα τοπία, τα χωριά, τα μνημεία, οι άνθρωποι, οι δρόμοι, όλα όσα παρουσιάζονται σ' αυτόν τον οδηγό είναι μόνο το 25% των πληροφοριών και το 5% των φωτογραφιών που συγκέντρωσα κατά την έρευνά μου, για τον απλό πρακτικό λόγο ότι δεν υπήρχε άλλος χώρος στις σελίδες και έπρεπε να γίνει μια επιλογή. Αλλά και να υπήρχε ο χώρος και να δημοσιευόταν όλο αυτό το υλικό, και πάλι δεν θα παρουσιαζόταν περισσότερο από το 1% (κυριολεκτικά!) αυτών που αξίζει να δείτε στην περιοχή που καλύπτει αυτός ο οδηγός! Είναι ένας ολόκληρος κόσμος

ΑΝΕΞΕΡΕΥΝΗΤΑ
ΖΑΓΟΡΟΧΩΡΙΑ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ, ΚΟΝΙΤΣΑ, ΠΩΓΩΝΙ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ:	Στέφανος Γ. Ψημένος
ΕΡΕΥΝΑ:	Στέφανος Γ. Ψημένος
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ:	Στέφανος Γ. Ψημένος
ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ:	Θεοδώρα Γκίκα
ΧΑΡΤΕΣ:	Ειρήνη Καραφλή Χριστίνα Νικολοπούλου

Για να μπορέσετε να αξιοποιήσετε στο μέγιστο τις πληροφορίες αυτού του ταξιδιωτικού οδηγού, χρησιμοποιήστε τον σε συνδυασμό με τους παρακάτω χάρτες των εκδόσεων ROAD:

- No 3 **Ήπειρος – Θεσσαλία** (1:250.000)
- No 517 **Νομός Ιωαννίνων – Πόλη Ιωαννίνων**
(1:150.000) - (1:6.000)
- No 35 **Νότια Πίνδος** (1:50.000)
- No 37 **Άγραφα** (1:50.000)

Τους χάρτες αυτούς μπορείτε να τους προμηθευτείτε από το Ταξιδιωτικό βιβλιοπωλείο ROAD (Παποκράτους 39, Αθήνα, τηλ. 210-3613.242) ή από το κατάστημα που αγοράσατε αυτόν τον ταξιδιωτικό οδηγό. Αν δεν τους βρείτε, τηλεφωνείστε μας για να σας ενημερώσουμε για το πλησιέστερο σημείο πώλησης στην περιοχή σας, ή να σας τους στείλουμε με αντικαταβολή. Μπορείτε ακόμα να τους αγοράσετε από το ηλεκτρονικό μας βιβλιοπωλείο, στη διεύθυνση www.road.gr

Στην ίδια σειρά κυκλοφορούν επίσης οι ταξιδιωτικοί οδηγοί:

- **ΑΝΕΞΕΡΕΥΝΗΤΗ ΘΕΣΣΑΛΙΑ ΚΑΙ ΒΟΡΕΙΑ ΣΤΕΡΕΑ**
- **ΑΝΕΞΕΡΕΥΝΗΤΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ**
- **ΑΝΕΞΕΡΕΥΝΗΤΗ ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ**
- **ΑΝΕΞΕΡΕΥΝΗΤΗ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ**
  - **ΑΝΕΞΕΡΕΥΝΗΤΗ ΗΠΕΙΡΟΣ**
  - **ΑΝΕΞΕΡΕΥΝΗΤΗ ΚΡΗΤΗ**
  - **ΑΝΕΞΕΡΕΥΝΗΤΟ ΠΗΛΙΟ**
- **ΑΝΕΞΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΒΟΡΕΙΕΣ ΣΠΟΡΑΔΕΣ**
  - **ΑΝΕΞΕΡΕΥΝΗΤΗ ΧΙΟΣ**
  - **ΑΝΕΞΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΣΠΕΤΣΕΣ**
- **ΑΝΕΞΕΡΕΥΝΗΤΗ ΑΣΤΥΠΑΛΑΙΑ**
  - **ΑΝΕΞΕΡΕΥΝΗΤΗ ΤΗΝΟΣ**
  - **ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ**

(με την αρχαιοελληνική ετυμολογία της λέξης, που σημαίνει στολίδι) και ποτέ δεν πρόκειται κανείς να καταφέρει να τον στριμώξει στο χαρτί, όσες σελίδες κι αν διαθέσει.

Έπειτα, δεν είναι **ένας** κόσμος. Υπάρχουν τόσοι κόσμοι, όσοι και άνθρωποι. Τίποτα από αυτά που βλέπετε εσείς δεν είναι ακριβώς ίδιο με αυτά που βλέπω εγώ. Αλλά και αυτό το ίδιο το ποτάμι που βλέπω τώρα δεν είναι το ίδιο ποτάμι που έβλεπα χτες ούτε το ποτάμι που θα δω αύριο. Γιατί χτες έβρεξε και το ποτάμι είχε φουσκωμένα θολά νερά και σήμερα έχει λιακάδα και τα νερά αργοκυλάνε με κρυστάλλινη διαύγεια. Οι σελίδες αυτού του οδηγού και οι αντίστοιχοι χάρτες της ROAD είναι υλικά με τα οποία προετοιμάζετε το ταξίδι σας αλλά το ταξίδι ξεκινάει από τη στιγμή που θα βγείτε από την πόρτα του σπιτιού σας. Και μάλιστα είναι μοναδικό και μη επαναλήψιμο. Αυτά που θα δείτε δεν έχουν εμφανιστεί σε κανένα απολύτως βιβλίο με τον τρόπο ακριβώς που θα τα δείτε. Αυτή η απομακρυσμένη και δυσπρόσιτη γωνιά της Ηπείρου ξεδιπλώνεται και αποκαλύπτεται μπροστά στα μάτια σας ακριβώς τις στιγμές που ταξιδεύετε εκεί. Το τοπίο και οι άνθρωποι, οι δρόμοι, τα σπίτια, τα χρώματα και οι μυρωδιές, όλα αλλάζουν διαρκώς. Σε κάθε σας ταξίδι, ένα διαφορετικό τοπίο θα αντικρίζετε κάθε φορά. Ακόμα κι αν οδηγήσετε στους ίδιους ακριβώς δρόμους, περύνετε στα ίδια μέρη, συναντήσετε τους ίδιους ανθρώπους. Κάθε ταξίδι είναι μια **μοναδική** και **ανεπανάληπτη** εμπειρία, ένα έργο τέχνης με πρωταγωνιστή και δημιουργό τον ίδιο τον ταξιδιώτη σε αυτοσχεδιασμό. Ένας πίνακας ζωγραφικής συντίθεται διαρκώς σ' ένα εσωτερικό καμβά, με υλικά ό,τι επιλέγετε εσείς κατά το ταξίδι. Αυτό το βιβλίο λοιπόν, όπως και τα υπόλοιπα της σειράς "Ανεξερεύνητη Ελλάδα", δεν είναι παρά μια **πρώτη ύλη**, σαν την μπογιά στο σωληνάριο που αγοράζει ένας ζωγράφος για να δημιουργήσει ένα έργο τέχνης. Είναι πραγματικά μόνο μια κουταλιά από έναν ολόκληρο ωκεανό ομορφιάς, ίσα για να πάρετε μια γεύση και να σας ανοίξει η όρεξη για μια βουτιά στην απέραντη ομορφιά της Ελλάδας.

Επίσης, τα μέρη δεν καταστρέφονται όταν τα επισκέπτονται ταξιδιώτες που ενδιαφέρονται γι' αυτά, που είναι κατά τεκμήριο οι αναγνώστες των ταξιδιωτικών οδηγών. Το αντίθετο: τα μνημεία, οι παραλίες, τα δάση, τα ξεκλήσια, όλα όσα μένουν στην αφάνεια, ο κάθε παράνομος ή αμόρφωτος νιώθει την άνεση να τα κακοποιεί, αφού «δεν πάει κόσμος» και συνεπώς δεν θα υπάρχουν ούτε άνθρωποι να τον εμποδίσουν ούτε μάρτυρες που θα δουν τη ζημιά και θα την καταγγείλουν. Όπου πέφτει το φως της προβολής και της ενημέρωσης, η πείρα μας έχει δείξει ότι περιορίζονται ή σταματάνε οι παρανομίες.

Όλα αυτά τα χρόνια που ταξιδεύω στην Ελλάδα και μελετάω τις πηγές, ξεχωρίζω αυτά που προσωπικά με εντυπωσιάζουν

περισσότερο και προσπαθώ να τα παρουσιάσω δίνοντας έμφαση στα στοιχεία που με γοητεύουν. Όσο γι' αυτά που με απογοητεύουν, δεν διστάζω να τα παρουσιάσω κι αυτά εκφράζοντας ανοιχτά την αγανάκτησή μου. Για να παρουσιάσω το υλικό μου, χρησιμοποιώ το εξής σύστημα: με σημείο εκκίνησης κάποια πόλη, εξορμώ προς κάθε κατεύθυνση και περιγράφω ό,τι μου κάνει εντύπωση στη διαδρομή. Αν κάτι σημαντικό λείπει ή κάτι ασήμαντο παρουσιάζεται με μεγάλη βαρύτητα, αυτό είναι αναπόφευκτο στοιχείο στη δουλειά ακόμα κι ενός επαγγελματία. Σε τρία θέματα, ωστόσο, προσπάθησα να είμαι όσο πιο προσεχτικός μπορούσα.

Πρώτον, όλες οι ιστορικές αναδρομές και οι περιγραφές αρχαιολογικών χώρων, παρ' όλο που συχνά είναι κάπως «μυθιστορηματικές», προκειμένου να είναι ευκολοδιάβαστες, βασίζονται στις πιο αξιόπιστες πηγές.

Δεύτερον, καθετί που περιγράφω και προτείνω, το έχω δει και το έχω δοκιμάσει ο ίδιος. Οι διαδρομές, οι παραλίες, τα μοναστήρια, τα μουσεία, τα ξενοδοχεία, τα μπαράκια, οι ταβέρνες, κάθε παραγραφός στους ταξιδιωτικούς οδηγούς της "Ανεξερεύνητης Ελλάδας" είναι γραμμένη εξ' ιδίας πείρας.

Τρίτον, την έρευνα την έκανα ως απλός ταξιδιώτης και όχι ως συγγραφέας ταξιδιωτικών οδηγών. Έτσι, το φαγητό που μου σέρβιραν, το δωμάτιο που μου έδωσαν, οι πληροφορίες που μου είπαν, η εξυπηρέτηση που μου πρόσφεραν, είναι αυτά που θα προσφέρονταν σε οποιονδήποτε ταξιδιώτη και με αυτόν τον τρόπο παρουσιάζονται στους οδηγούς.

Η έρευνα και η συγγραφή αυτού του οδηγού διήρκησε δύο χρόνια, είναι φυσικό λοιπόν κάποια πράγματα να έχουν αλλάξει και να μην είναι ακριβώς όπως περιγράφονται. Δείτε αυτές τις ανακρίβειες ή παραλείψεις με επιείκεια, και βέβαια στείλτε μας τις πληροφορίες και τις παρατηρήσεις σας για συμβάλλετε ουσιαστικά σε μια βελτιωμένη δεύτερη έκδοση.

Το ταξίδι είναι μια **κατάσταση ψυχής**, αν βρεθείτε σ' αυτήν, ποτέ πια δεν θα νιώσετε «βαλτωμένοι». Αυτό το βιβλίο παρουσιάζει πολλούς γνωστούς και άγνωστους δρόμους και τόπους της Ηπείρου, θα έχει εκπληρώσει όμως το στόχο του αν καταφέρει να σας αποκαλύψει και το δρόμο προς αυτή την κατάσταση ψυχής που λέγεται *ταξιδεύειν*.

Στέφανος Γ. Ψημένος, συγγραφέας.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

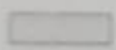
Χάρτες πόλεων

Χώροι πρασίνου

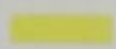
Οικοδομικά τετράγωνα

Πεζόδρομος

Σκαλοπάτια

Κεντρική αρτηρία

Δημόσια κτίρια

Εκκλησία

Αστυνομία

Ταχυδρομείο

ΟΤΕ

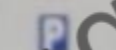
Νοσοκομείο / Κλινική

ΔΕΗ

Μοναστήρι

Parking

Τράπεζα

Ξενοδοχείο

Μνημείο

Ταβέρνα / Εσπατόριο

Χάρτες περιοχών

Προτεινόμενη Διαδρομή
(και χιλιομετρική απόσταση)

Λοιπά οδικά δίκτυα

Χάρτες Διαδρομών

Προτεινόμενη Διαδρομή
(και χιλιομετρική απόσταση)

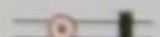
Εναλλακτικές διαδρομές

Λοιπά οδικά δίκτυα

Σιδηροδρομική γραμμή / σταθμός

Κόμβος / Διόδια

Όρια νομών

Εθνικός δρυμός

Πόλη

Πωλοπούλη / Χωριό

Κορυφή βουνού

Αρχαιολογικός χώρος

Μοναστήρι

Ξωκλήσι

Κάμπινγκ

Πύργος, Κάστρο

Φάρος

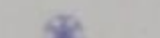
Αεροδρόμιο

Λιμάνι - μαρίνα

Σπήλαιο

Χιονοδρομικό κέντρο

Καταφύγιο

Προς αποφυγήν παρεξηγήσεων

Οι ταξιδιωτικοί οδηγοί της ROAD προσφέρουν με αμεροληψία συμβουλές στους ταξιδιώτες-αναγνώστες, και **δεν είναι διαφημιστικά μέσα για την προβολή επιχειρήσεων κατόπιν αμοιβής**. Ο συγγραφέας, ο εκδότης και όλοι οι εργαζόμενοι στις εκδόσεις ROAD δεν δέχονται εκπτώσεις ή αμοιβή, σε χρήματα ή σε είδος, ως αντάλλαγμα για θετικά σχόλια για οποιαδήποτε επιχείρηση.

Είναι αυτονόητο ότι ο συγγραφέας κάνει μια **επιλογή** ανάμεσα στα καλύτερα αξιοθέατα, διαδρομές, αρχαιολογικούς χώρους, πόλεις, χωριά, παραλίες, εστιατόρια, ξενοδοχεία, κάμπινγκ κ.λπ., κατά την υποκειμενική του κρίση. Αν κάποια επιχείρηση ή αξιοθέατο δεν παρουσιάζεται στους οδηγούς, αυτό δεν σημαίνει υποχρεωτικά ότι δεν είναι αξιόλογα.

Όπως όλα τα ανθρώπινα έργα, αυτός ο ταξιδιωτικός οδηγός έχει τις **ελλείψεις** του. Παρά την εκτεταμένη επιτόπια έρευνα, αρκετά πράγματα (μερικές φορές σημαντικά) σίγουρα μας έχουν ξεφύγει. Αν πιστεύετε ότι η επιχείρησή σας - ξενοδοχείο, κάμπινγκ, ενοικιαζόμενα δωμάτια, ταβέρνα κ.λπ. - αξίζει οπωσδήποτε τις συστάσεις μας και κακώς δεν παρουσιάζεται στους οδηγούς μας, ειδοποιείτε μας γραπτώς και θα διερευνήσουμε με πρώτη ευκαιρία την περίπτωση.

Προς αποφυγήν τάλαιπωρίας

Αν σας αρέσουν οι δασικοί και ορεινοί δρόμοι που διασχίζουν τοπία μοναδικής ομορφιάς άγνωστα στους περισσότερους, αν σας αρέσουν οι διαδρομές περιπέτειας σε δύσβατους χωματόδρομους και έχετε και το κατάλληλο όχημα για να τις ακολουθήσετε, αν θέλετε να γνωρίσετε την ιδιαίτερη ταυτότητα της κάθε περιοχής που επισκέπτεστε, αν μπορείτε να αναγνωρίσετε το ξεχωριστό και να το απολαύσετε (στην τοπική κουζίνα, στους ανθρώπους που γνωρίζετε, στα μνημεία του παρελθόντος, σε κάθε τι που αναγινάτε στο δρόμο σας), αν σας ενδιαφέρει η ιστορία αλλά δεν σας αρέσει η στεγνή πληροφόρηση που δίνουν τα επιστημονικά κειμήλια των ειδικών, αγοράστε τους οδηγούς της ROAD. Είναι βέβαιο ότι θα τους ευχαριστηθείτε και θα τους αξιοποιήσετε.

Αν σας ενδιαφέρει ο συντομότερος δρόμος προς μια περιοχή, αν νιώθετε ασφαλείς μόνο στην εθνική οδό, αν δεν θέλετε τίποτα λιγότερο από το Hilton, αν σας αρκούν τα τουριστικά αξιοθέατα που είναι γνωστά τοις πάσι και αναφέρονται ακόμα και στα σχολικά βιβλία, αν ταξιδεύετε μόνο Αύγουστο, μόνο σε μέρη με πολυκοσμία και πάντα βιαστικά, αν είστε επιστήμονας αρχαιολόγος ή ιστορικός και οι απαιτήσεις στη σχετική πληροφόρηση είναι επαγγελματικού επιπέδου, μην αγοράσετε ταξιδιωτικό οδηγό της ROAD, είναι πολύ πιθανό ότι θα σας απογοητεύσει.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΔΡΟΜΩΝ

Οι δρόμοι, τόσο στους ταξιδιωτικούς οδηγούς όσο και στους χάρτες των εκδόσεων ROAD, έχουν ταξινομηθεί σε επτά κατηγορίες. Πέντε κατηγορίες για τους ασφαλτοστρωμένους δρόμους που σημειώνονται στο κείμενο με τα στοιχεία **A1**, **A2**, **A3**, **A4** και **A5**. Και δύο κατηγορίες για τους χωματόδρομους, που σημειώνονται με τα στοιχεία **X1**, **X2**. Συγκεκριμένα:

A1: Αυτοκινητόδρομος ευρωπαϊκών προδιαγραφών, (ναι, υπάρχουν και τέτοιοι στην Ελλάδα!) με δύο ή τρεις λωρίδες κυκλοφορίας ανά ρεύμα, διαχωριστική μπάρα ανάμεσα τους και έντονη σήμανση.

A2: Αυτοκινητόδρομος εθνικής οδός με μία ή δύο λωρίδες κυκλοφορίας ανά ρεύμα, χωρίς στηθαίο ανάμεσα στα ρεύματα, με προστατευτικές μπάρες στην άκρη του δρόμου στα επικίνδυνα σημεία (όχι πάντα) και σχετικά καλή σήμανση.

A3: Κεντρικός ασφαλτόδρομος. Μια λωρίδα ανά κατεύθυνση, καλή σήμανση, καλή συντήρηση, αλλά συνήθως μέτριας σχεδίασης και μάλλον στενός για την κίνηση που συγκεντρώνει.

A4: Ασφαλτόδρομος. Ο τυπικός ελληνικός επαρχιακός δρόμος, με τις χαριτωμένες λακκουβίτσες του, τις παραξενιές του, την αστραφτερά λεία του ασφάλτου.

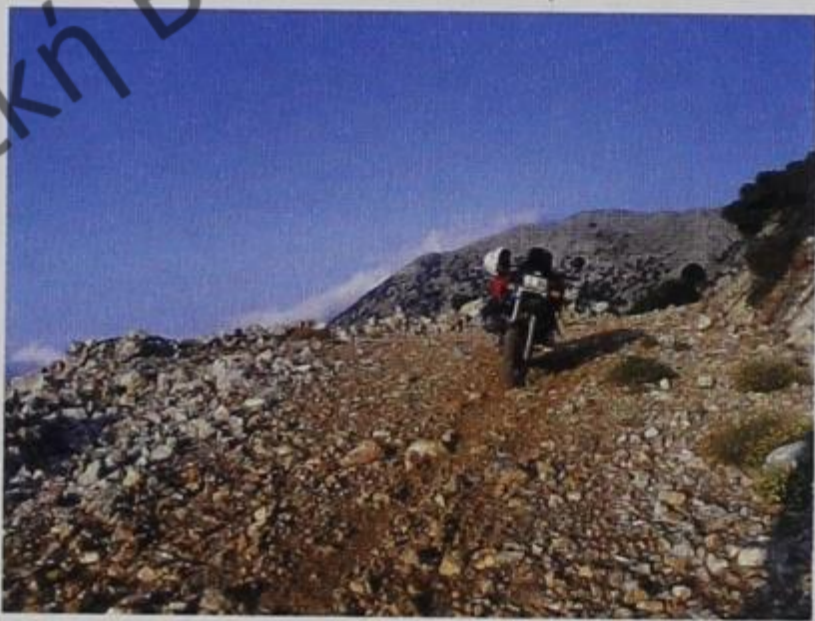
A5: Τσιμεντόδρομος ή ασφαλτόδρομος της συμφοράς! Πολύ στενός, γεμάτος λακκούβες, με ξεχαρβαλωμένες άκρες, εγκαταλειμμένος χωρίς συντήρηση στην τύχη του.

X1: Βατός χωματόδρομος. Ο τυπικός ελληνικός χωματόδρομος. Ανάλογα με τις καιρικές συνθήκες και τη συντήρησή του μπορεί να συναντήσετε λακκούβες, νεροφαγώματα και κατολισθήσεις, αλλά σε γενικές γραμμές - δύσκολα ή εύκολα - **περνάνε κάθε είδους οχήματα** (επιβατικά ΙΧ, μοτοσυκλέτες street, λεωφορεία)

X2: Δύσβατος χωματόδρομος. Είναι δρόμος που δεν χρησιμοποιείται συχνά, με ελάχιστη ή καθόλου συντήρηση, που σημαίνει ότι μπορεί να συναντήσετε νεροφαγώματα-χαράδρες, λακκούβες-βάραθρα, κατολισθήσεις, λάσπες, δέντρα, χώματα, απότομες κλίσεις, κ.λπ. **Περνάνε**

μόνο off road μοτοσυκλέτες και τζιπ, δύσκολα ή εύκολα, ανάλογα με τις συνθήκες και την ικανότητα του οδηγού. Με κοινό χαμηλό Ι.Χ., ούτε να το σκέφτεστε!

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Εκτός από τα σύμβολα για τις κατηγορίες δρόμων, άλλες συντομογραφίες μέσα στο κείμενο είναι:

μ. για μέτρο/α, **χλμ.** για χιλιόμετρο/α, **δστ.** για διασταύρωση

ΠΡΙΝ ΑΠ' ΟΛΑ...

Εντάξει, εσείς οι αναγνώστες της ROAD τα ξέρετε αυτά, και δεν σας αφορούν. Εμείς όμως θα τα παραθέσουμε εδώ, και μάλιστα πρώτα πρώτα, για απλή υπενθύμιση. Και για να τα δείξετε και σε άλλους που ενδεχομένως δεν τα ξέρουν, μήπως και καθιερωθεί κάποτε και στην Ελλάδα ένα κοινωνικό συμβόλαιο παρόμοιο με αυτά που από παλιά ρυθμίζουν τις ζωές άλλων πολιτισμένων λαών.

1. ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ, ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ, ΞΩΚΛΗΣΙΑ. Τώρα πια έχουν κλειδωθεί όλα σχεδόν τα παλιά ξωκλήσια, οι βυζαντινοί ναοί, τα ερημικά μοναστήρια. Παρόλα αυτά, μπορεί να συναντήσετε κάποιο ερημοκλήσι που ξεχάστηκε ξεκλειδωτο, κάποιο ναό που είναι ακόμα παρατημένος στο έλεος του θεού. Ακόμα κι αν αδιαφορείτε για το γεγονός ότι αυτοί οι χώροι είναι **ιεροί**, δεν μπορείτε να αμφισβητήσετε

το γεγονός ότι είναι **μνημεία του ελληνικού πολιτισμού**, κοινό κτήμα και περιουσία όλων. Όταν μπαίνετε σ' ένα παλιό ναό, οφείλετε να συμπεριφέρεστε όπως όταν μπαίνετε σε ένα **μουσείο**. Αν δεν βλέπετε τίποτα το ιερό στις παλιές εικόνες και τις τοιχογραφίες, τουλάχιστον δείτε ένα **έργο τέχνης**, έναν πίνακα ζωγραφικής **ανεκτίμητης αξίας**. Θα χαράζατε ποτέ το όνομά σας πάνω σ' έναν πίνακα του Δομνίκου Θεοτοκόπουλου; Οχι βέβαια. Γιατί λοιπόν να το κάνετε πάνω σε εξίσου παλιές και πολύτιμες τοιχογραφίες; Είναι εγκληματική ηλιθιότητα, ιεροσυλία και δείγμα πολιτιστικής υποστάθμης να χαράζει κάποιος το όνομά του πάνω στις τοιχογραφίες. Απλά και ξεκάθαρα: το κάνουν μόνο οι ηλίθιοι.

2. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ. Εκατοντάδες ξέφραγοι ή αφύλακτοι αρχαιολογικοί χώροι από τη μια άκρη της Ελλάδας ως την άλλη, αλλά και δεκάδες άλλοι που «φυλάγονται» από κάποιον μισοκοιμισμένο φύλακα αραχτό σε κάποιο κιόσκι δεν έχουν τίποτα άλλο να τους προστατεύει παρά μόνο την ευσυνειδησία και την ευαισθησία των επισκεπτών. Μην πετάτε το παραμικρό σκουπίδι, μην μετακινείτε τίποτα, μην περπατάτε πάνω σε ετοιμόρροπους τοίχους και θεμέλια, μην πατάτε πάνω σε ψηφιδωτά δάπεδα, μην χρησιμοποιείτε για τουαλέτα τις αθέατες γωνιές, και φυσικά μην αφαιρείτε τίποτα. Εκτός του ότι η πρόκληση φθοράς σε αρχαιότητες και η κλοπή αρχαιοτήτων (να μην μιλήσουμε καλύτερα για τη λαθρανασκαφή ή το εμπόριο κλεμμένων αρχαιοτήτων) είναι σοβαρό ποινικό αδίκημα που τιμωρείται αυστηρά, είναι και μέγιστη βαρβαρότητα και κοινωνικό έγκλημα. Κανείς δεν έχει το δικαίωμα να καταστρέφει τα ανεκτίμητης αξίας τεκμήρια της ιστορίας των προγόνων μας, αναντικατάστατα και μοναδικά κομμάτια της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς.

3. ΠΑΡΑΛΙΕΣ. Αχ αυτές οι κακόμοιρες οι παραλίες της Ελλάδας, δεν υπάρχει κακοποίηση που να μην έχει περάσει πάνω από το «κορμί» τους. Αυτές οι πανέμορφες γωνιές της ελληνικής φύσης έχουν κατακτήσει οι περισσότερες σ' ένα μαύρο και αβυσθημένο χάλι, και μόνο τα άλμπουμ του ΕΟΤ και τα διάφορα παραπληρητικά τουριστικά φυλλάδια που εκδίδουν οι τοπικές Αναπτυξιακές Εταιρίες και οι Δήμοι τις δείχνουν καθαρές και αμόλυντες, χωρίς σκουπίδια, χωρίς αυθαίρετα πάνω στο κύμα. Αντί να παραπληροφορείτε τον κόσμο, κύριοι τοπικοί άρχοντες, καλύτερα να βάλετε καλάθια απορριμμάτων στις παραλίες (και να τα αδειάζετε τακτικά, όχι να τα αφήνετε ξεχειλισμένα από σκουπίδια). Φροντίστε να τις κρατάτε καθαρές όχι μόνο το καλοκαίρι αλλά όλο το χρόνο. Όχι μόνο τις γνωστές και διάσημες, αλλά και τις άλλες, τις λιγότερο γνωστές. Φροντίστε να κατεδαφίσετε τα αυθαίρετα εξοχικά, τις αυθαίρετες περιφράξεις και τα άλλα εμπόδια που δυσκολεύουν την πρόσβαση στις ακτές. Κι εσείς, επισκέπτες, μην αφήνετε τα σκουπίδια σας στην παραλία αν δεν υπάρχει εκεί τενεκές. Είναι αδικαιολόγητο να το κάνετε αυτό ακόμα κι αν η παραλία είναι γεμάτη από άλλα σκουπίδια. Σ' αυτή την περίπτωση, οι «ωραίοι τύποι» όχι απλώς δεν θα πετάξουν και τα δικά τους σκουπίδια αλλά θα καθαρίσουν όλη την παραλία μαζεύοντας τα σκουπίδια σε μεγάλες πλαστικές σακούλες (και θα τα αποθέσουν ευλαβικά στην πόρτα του αρμόδιου δημαρχείου, με το σχετικό ειρωνικό σημείωμα). Δεν θα σας πάρει πάνω από 20€ για να καθαρίσετε 100 μ. παραλίας, και είναι και καλή γυμναστική.

4. ΧΩΡΙΑ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ. Το να μπει η νεαρή καλλονή στο παραδοσιακό καφενείο του ακριτικού χωριού με τη μίνι φούστα της και το σκίσιμο ως τις...μασχάλες, και να καθίσει σε προκλητική στάση ανάμεσα στους ηλικιωμένους χωρικούς δεν είναι επίδειξη μόδας αλλά επίδειξη κρετινισμού. Τα πανάκριβα αυτοκίνητα, τα χρυσά ρόλεξ και τα

ψηλοτάκουνα παπούτσια δεν προκαλούν το θαυμασμό αυτών των πολλών ανθρώπων, προκαλούν την αγανάκτησή τους. Υπάρχει και η Αράχοβα ή η Αράχοβα κυρίες και κύριοι, αν αναζητάτε πασαρέλας περιήγηση στην ελληνική επαρχία όμως, θέλει άλλα μέσα, άλλη περιβολή, άλλη νοστροπία. Οι σεμνοί άνθρωποι, οι μορφωμένοι, οι διαβασμένοι, οι ευγενικοί, οι ανεπιτήδευτοι, αυτοί έχουν το κλειδιά του περιηγητικού παραδείσου.

5. ΜΟΝΟΙ ΜΑΣ ΣΤΗ ΦΥΣΗ Όταν είμαστε εμείς κι η φύση, δεν υπάρχει αστυνομία να μας ελέγξει, δεν υπάρχουν (ευτυχώς ή δυστυχώς) κάμερες να ελέγχουν το χώρο. Δεν μας βλέπει κανείς. Η φύση είναι ανεξέλεγκτη αλλά μην μπειτε στον πειρασμό, μην ενδώσετε στην ενοχολία, μην υποκύψετε στο κακό. Τα σκουπίδια από το πικνίκ σας βάλτε τα σε μια σακούλα και πάρτε τη μαζί σας. Τα φρούτα όμως τα αποφάγια (κόκαλα, λαχανικά, ψωμί κ.λπ.) αφήστε τα εκεί σε μια άκρη, να τα φάνε τα άγρια ζώα. Δεν είναι ωραίο να ανοίγουμε τη διαπασών την ένταση του κασετόφωνού μας, καλύτερα να το έχουμε κλειστό και να απολαμβάνουμε τους ήχους του δάσους και τη γαλήνια ατμόσφαιρα, οι ήχοι της πόλης δεν έχουν καμία θέση μέσα στο φυσικό τοπίο. Δεν ανάβουμε κατασκηνωτικές φωτιές για μαγείρεμα ή ατμόσφαιρα, εκτός κι αν υπάρχουν προκαθορισμένες εστίες. Ακόμα και τότε όμως, φροντίζουμε να σβήσουμε με άφθονο νερό τα κάρβουνα προτού εγκαταλείψουμε την περιοχή, και φυσικά δεν ανάβουμε φωτιά αν φυσάει αέρας. Δεν κατασκηνώνουμε όπου να 'ναι, αλλά σε μέρη που δεν ενοχλούμε. Δεν χρησιμοποιούμε για τουαλέτα την αμμουδιά, γιατί κάποιος λουόμενος θα ξαπλώσει εκεί, κάποιο παιδάκι θα πάει να παίξει, και θα μολυνθεί. Δεν μπαίνουμε με το τζιπ μας να «οργάνωσουμε» την αμμουδιά, το κύμα θα σβήσει τα ίχνη της σαχλαμορίας μας κοντά στο νερό, αλλά πιο πίσω θα αργήσουν

πολύ να σβηστούν, ίσως να μείνουν οι ροδιές για μήνες χαλώντας τη φυσική ομορφιά του τοπίου.

6. ΚΥΝΗΓΙ. Είναι αλήθεια ότι οι κυνηγοί δεν αφαιρούν μόνο, προσφέρουν κιόλας στη φύση. Προσφέρουν εκατομμύρια πλαστικούς/σιδερένιους κάλυκες σκορπισμένους στα δάση και σε κάθε γωνιά της ελληνικής φύσης, που μένουν εκεί για πάντα. Ειδικά στα σημεία των καρτεριών, οι κάλυκες αυτοί

σχηματίζουν λόφους ολόκληρους, διανθισμένους με πλαστικά κυπελλάκια του φραπέ, πακέτα τσιγάρων και εκατοντάδες αποσιίγαρα, κουτάκια μπύρας και πλαστικά μπουκάλια που αυτοί οι αθληταράδες και υποδειγματικοί φυσιολάτρες εγκαθίστανται επί τόπου. Προσφέρουν αμέτρητα μολύβδινα σκάγια που μολύνουν τις πηγές, δηλητηριάζουν τα ζώα που τρώνε φρούτα μέσα στα οποία έχουν σφηνωθεί αυτά τα σκάγια, πληγώνουν δέντρα, καταστρέφουν σπωρώνες. Προσφέρουν βεβαίως και τη γνωστή καλλιτεχνική παρέμβαση στις κάθε λογής πινακίδες, που τις βάζουν στο σημάδι και τις κάνουν μια άμορφη μάζα από σκουριασμένες λαμαρίνες. Το κυνήγι δεν είναι βάρβαρο σπορ από τη φύση του, οι Έλληνες κυνηγοί όμως έτσι το έχουν καταντήσει. Μ' αυτούς δεν μπορείς να κάνεις και πολλά πράγματα, ούτε και να διαμαρτυρηθείς, γιατί κρατάνε καλά και δεν ξέρεις ποτέ με ποιον έχεις να κάνεις. Μόνο να φωτογραφήσετε τα αίσχη τους μπορείτε, και να τους δώσετε όση δημοσιότητα μπορείτε.

7. ΣΚΟΥΠΙΔΙΑ. Μην ανοίγετε το παράθυρο του αυτοκινήτου σας για να πετάξετε σκουπίδια στο δρόμο: ο δρόμος δεν είναι σκουπιδοτενεκές, και επιπλέον θέτετε σε κίνδυνο τυχόν διερχόμενους μοτοσυκλετιστές που μπορεί να τα πατήσουν και να γλιστρήσουν. Τα πάρκινγκ της εθνικής είναι αξιοθρήνητα, αλλά ας μην τα κάνουμε ακόμα χειρότερα: κάντε δυο βήματα ως τον ένα και μοναδικό τενεκέ και πετάξτε μέσα εκεί τα σκουπίδια σας. Αν δεν υπάρχει τενεκές, πάρτε τα μαζί σας και σταματήστε παρακάτω, στον πρώτο τενεκέ που θα βρείτε. Βέβαια, θα αναρωτηθείτε, τι νόημα έχει να πετάτε εσείς τα σκουπίδια σας στον τενεκέ και όχι στη φύση, και εν συνεχεία να παίρνει τον τενεκέ ο τοπικός δήμος και να τον αδειάζει στη φύση, στις πλαγιές και τις ρεματιές που επιλέγει ως επίσημο σκουπιδοτόπο... Μην το βάζετε κάτω. Διαμαρτυρηθείτε. Αναζητήστε το Δήμαρχο και εκφράστε την αγανάκτησή

Διατηρητέο μοναστήρι του 15ου αιώνα ύστερα από την επέλαση πανηγυριστών. Χωρίς σχόλια...

σας. Φωτογραφίστε και στείλτε για δημοσίευση τα «άπλυτά» τους. Στείλτε τις και στη ROAD, που δεν ορρωδεί προ ουδενός. Επιτέλους αυτοί οι βιαστές της ελληνικής φύσης που ανήκει σε όλους μας, πρέπει να πάψουν να ασυδοτούν, και ο μόνος τρόπος για να γίνει αυτό είναι να τους καταγγέλλουμε σταματάτητα και ανελέητα.

8. ΞΕΝΟΙ ΕΠΙΣΚΕΠΤΕΣ. Θα τους συναντήσετε στο δρόμο να ψάχνουν σα χαρταίιο το χάρτη και να προσπαθούν να καταλάβουν τη σωστή κατεύθυνση, θα τους δείτε να προσπαθούν να συνεννοηθούν με τον ξενοδόχο ή το γκαρσόνι και να δυσκολεύονται, ίσως τους βρείτε μπλεγμένους με τίποτα μυστήριους ντόπιους που παρεξήγησαν τις φυσιολατρικές προτιμήσεις τους (ελεύθερο κάμπινγκ, γυμνισμός κ.λπ.). Δώστε λίγα λεπτά από το χρόνο σας, σταματήστε και ρωτήστε τους αν χρειάζονται βοήθεια. Δώστε τους πληροφορίες, εξηγήστε τους τις απορίες τους. Αν έχετε χώρο στην καρδιά και στο τραπέζι σας, καλέστε τους στην παρέα σας. Δεν έχει καμία σημασία και μη δείτε ως εμπόδιο τη διαφορά στην ηλικία, την εθνικότητα, τη γλώσσα, το θρήσκευμα, το οικονομικό επίπεδο, τη μόρφωση, το επάγγελμα, το χρώμα του δέρματος. Οι ταξιδιώτες γίνονται πολύ εύκολα συνταξιδιώτες, για ένα λεπτό ή για μια ζωή, ποιος ξέρει...

9. ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ ΚΑΙ ΚΑΜΠΙΝΓΚ. Κύριοι, το ότι νοικιάζετε ένα δωμάτιο σ' ένα ξενοδοχείο ή έναν ξενώνα, δεν σημαίνει ότι οι άνθρωποι που έχουν αυτή την επιχείρηση ή εργάζονται εκεί είναι υπηρέτες σας,

ούτε ότι έχετε δικαίωμα να μεταχειρίζεστε την περιουσία τους κατά το δοκούν. Δίνετε τα χρήματά σας για να αγοράσετε μερικές μέρες διαμονής σ' έναν καθαρό και περιποιημένο χώρο, με όλες τις ανέσεις που αντιστοιχούν στην κατηγορία του καταλύματος, αλλά επειδή είστε πελάτες δεν σημαίνει ότι έχετε δικαίωμα να κάνετε κόλαση τη ζωή των ανθρώπων που εργάζονται στο κατάλυμα. Βεβαίως είναι υποχρεωμένη η καθαρίστρια να σας καθαρίσει την τουαλέτα, αλλά είναι αισχρό να μετατρέπετε κάθε μέρα αυτό το χώρο σε βρωμερή κόλαση, με την απαίτηση να τον βρείτε μετά έναν ευωδιαστό παράδεισο. Τις πετσέτες θα τις πλύνουν, αλλά δεν έχετε δικαίωμα να σκουπίζετε μ' αυτές τα λασπωμένα σας παπούτσια. Τα παιδάκια σας δεν μπορούν να αδειάζουν τα κουβαδάκια με τα χρώματα πάνω στις κουβέρτες, να γεμίζουν με χαλίκια τη ντουσιέρα, να πετάνε το τoστ τους μέσα στη ντουλάπα. Δεν έχουν όλοι τις ίδιες μουσικές προτιμήσεις μ' εσάς, οπότε χαμηλώστε λίγο την ένταση του ραδιοφώνου σας, ειδικά στο κάμπινγκ. Απόλυτα αρμονική γειτονία δεν μπορεί να υπάρξει, τουλάχιστον όμως σεβαστείτε τις ώρες κοινής ησυχίας, την καθαριότητα των κοινόχρηστων χώρων, την κοινή λογική.

10. ΑΠΑΙΤΗΣΤΕ ΑΥΤΟ ΠΟΥ ΠΛΗΡΩΝΕΤΕ. Μην δέχεστε αδιαμαρτύρητα το άνοστο και ξαναζεσταμένο φαγητό στο εστιατόριο. Η χωριάτικη σαλάτα πρέπει να είναι φρεσκοκομμένη, η ντομάτα κόκκινη και ώριμη, και το λάδι της φυσικά ελαιόλαδο, αλλιώς επιστρέψτε την χωρίς να την αγγίξετε. Η απόρριψη από τους πελάτες ήταν η αιτία που εξαφάνισε από τα εστιατόρια όλης της Ελλάδας εκείνη την αθλιότητα της προτηγανισμένης πατάτας, το ίδιο θα συμβεί και με την «πλαστική» σαλάτα, το «πλαστικό» ψωμί, την καμένη και ξεραμένη μπριζόλα, την ανοστιά και την προχειρότητα. Διαμαρτυρηθείτε όχι στο γκαρσόνι, αλλά στον υπεύθυνο του καταστήματος. Καταγγείτε εγγράφως. Αντισταθείτε. Το ίδιο και με τα ξενοδοχεία, τα ενοικιαζόμενα δωμάτια και τα κάμπινγκ. Καλέστε τον υπεύθυνο και ρωτήστε τον ευθέως: έτσι είναι η τουαλέτα του δικού του σπιτιού, με τέτοιες πετσέτες σκουπίζεται, τόσο αδύνατος είναι ο φωτισμός του δωματίου του, σε σκισμένα σεντόνια και με λερωμένες κουβέρτες σκεπάζεται, σε μισοδιαλυμένες και βρώμικες ντουλάπες κρεμάει τα ρούχα του; Και μια πρακτική συμβουλή για να ξεχωρίζετε τις καλές από τις κακές ταβέρνες και εστιατόρια: καθίστε, και, πριν παραγγείλετε, ζητήστε να σας φέρουν πρώτα το ψωμί. Δοκιμάστε το. Αν είναι αυτό το αισχρό ανούσιο και άγευστο λευκό ψωμί που θυμίζει πλαστικό σφουγγάρι, σηκωθείτε και φύγετε χωρίς να παραγγείλετε (αλλά πληρώστε το κουβέρ, αν σας το ζητήσουν), γιατί και το φαγητό του μαγαζιού θα είναι του ίδιου επιπέδου. Και εξηγήστε και στο μαγαζάτορα τους λόγους της αναχώρησής σας.

Ελλάδα Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιττα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σημείωμα του συγγραφέα	10
Υπόμνημα χαρτών, Σύμβολα, Συντομογραφίες	14
Πριν απ' όλα.....	18

ΟΙ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ

Ιωάννινα	26-131
Ιωάννινα - Κόνιτσα από τον κεντρικό δρόμο	132-151
Κόνιτσα	152-169
Πωγώνι	170-223
Ζαγοροχώρια	224-287

ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Χρήσιμα τηλέφωνα	290
Σχετικά με τις εκδόσεις ROAD	294
Προσωπικές σημειώσεις	300
Αλφαβητικό ευρετήριο	304

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

Καμία πόλη στην Ελλάδα δεν είναι τόσο συνδεδεμένη με τη λίμνη της όσο τα Ιωάννινα, τα **Γιάννενα**, όπως τα λένε οι περισσότεροι. Η λίμνη των Ιωαννίνων είναι το στολίδι της πόλης και η πηγή ζωής της. Το επίσημο όνομά της είναι **Παμβώτιδα** και είναι μετά βεβαιότητας αρχαιοελληνικό, παρόλο που δεν αναφέρεται σε καμία αρχαία πηγή. Αναφέρεται για πρώτη φορά από τον Ευστάθιο στο σύγγραμμά του *Σχόλια εις Ομήρου Οδύσειαν*, το 12^ο αιώνα. Αργότερα, στην εποχή του Δεσποτάτου της Ηπείρου, η λίμνη

αυτή ήταν γνωστή με το σλαβικό όνομα **Μέγας Οζερός** (οζερός στα σλαβικά σημαίνει λίμνη). Η επιφάνεια της λίμνης έχει έκταση γύρω στα 20 τ. χλμ. και τα νερά της προέρχονται κυρίως από τις βροχές, τα χειμωνιάτικα χιόνια που λιώνουν αλλά και από τις πηγές Ντραμπάντοβα (= καθαρό νερό, στα σλαβικά) και Σεντενίκο που πηγάζουν από το Μιτσικέι. «Στα χαρτιά», το βάθος της δεν ξεπερνάει τα 10 μέτρα στα περισσότερα σημεία της, με μέγιστο βάθος τα 13 μέτρα. Στην πράξη, με τις υπερβολικές υδροληψίες που γίνονται για να ποτίζονται τα γύρω χωράφια, το βαθύτερο σημείο της είναι γύρω στα 9 μ. και το μέσο βάθος γύρω στα 4,5 μ., δηλαδή έχει καταντήσει ένας ρηχός νερόλακκος, σχεδόν βούρκος. Αν μάλιστα συνεχιστούν οι υδροληψίες με το σημερινό ρυθμό, η Παμβώτιδα που στολίζει αυτή τη γωνιά της Ηπείρου εδώ και 14.000.000 χρόνια, σε 150 χρόνια δεν θα υπάρχει... Παρόλο το βαρύ χειμώνα της Ηπείρου, επειδή δεν βρίσκεται σε μεγάλο υψόμετρο (480

μ. από την επιφάνεια της θάλασσας) η λίμνη αυτή σπάνια παγώνει. Τα τελευταία εκατό χρόνια οι Γιαννιώτες έχουν δει τη λίμνη τους παγωμένη ελάχιστες φορές (1888, 1928, 1958, το 1992 και τελευταία φορά το 2002).

Πολλοί κάτοικοι της πόλης παίρνουν τα καλάμια και τις πετονιές τους, πάνε πρωί πρωί για ψάρεμα και ευλογούν τη **Δ.Ε.Λ.Ι.** (Δημοτική Επιχείρηση Λίμνης Ιωαννίνων, τηλ. 26510-

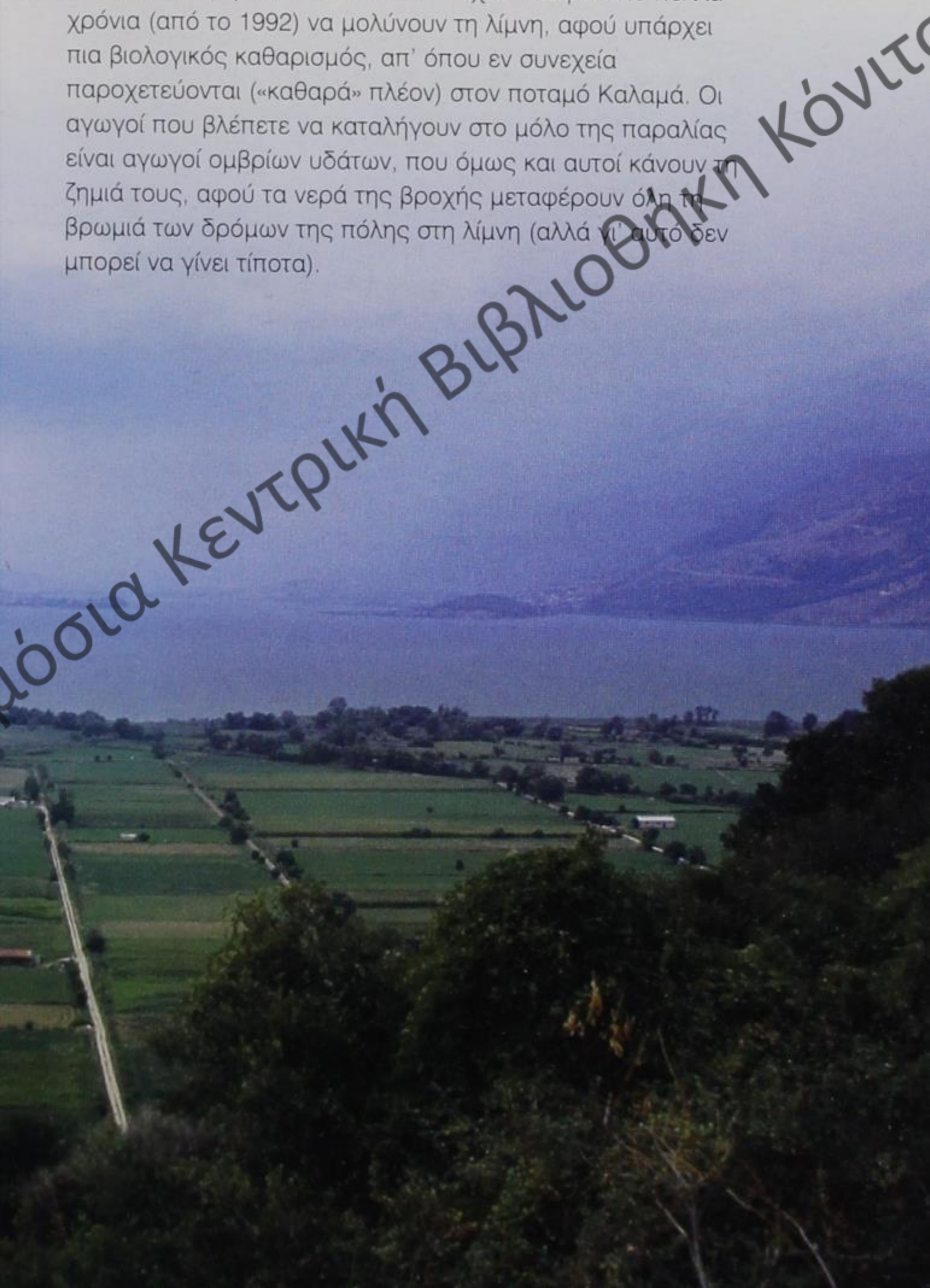
49.170) που φροντίζει τακτικά να ρίχνει γόνο ψαριών (κέφαλους, κυπρίνους, χέλια) στη λίμνη. Αυτά τα ψάρια, εκτός από νόστιμα αλιεύματα, είναι φυτοφάγα ψάρια που βοηθάνε να κρατηθεί σε μια ισορροπία το φυτοπλαγκτόν και να μη γίνει εντελώς βούρκος η λίμνη. Αν βέβαια προσέξετε τα νερά της από κοντά, θα δείτε ότι είναι μουχλοπράσινα και βουρκώδη, από τα πολλά καλάμια που σαπίζουν στις όχθες της και από το φαινόμενο του ευτροφισμού που οφείλεται στη ρύπανση (κυρίως από τα λιπάσματα των παραλίμνιων χωραφιών που παρασύρονται με τις βροχές στη λίμνη), άρα τα ψάρια δεν κάνουν και τόσο καλά τη δουλειά τους. Ειδικά κάτι γιγαντόσωμα πανάσχημα (και εντελώς άνοστα, σα χόρτο) υβρίδια ψαριών που έφεραν από την Ουγγαρία, ακριβώς για να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα του ευτροφισμού, τεμπελιάζουν όλη μέρα στο νερό και δεν κάνουν τίποτα! Οι κυπρίνοι όμως και τα γλύνια είναι νόστιμα ψάρια, και ακόμα πιο νόστιμο ψάρι είναι η **τσιμα**, που είναι είδος ενδημικό της Παιωνίδας. Συνολικά στη λίμνη ζουν 13 είδη ψαριών και 8 είδη αμφιβίων, ανάμεσά τους και ένα ενδημικό είδος βατράχου, ο *Rana ereiotica*. Ανάμεσα στις καλλιέργειες ζουν όλο το χρόνο ή είναι

Η λίμνη των Ιωαννίνων

περαστικά κατά την αποδημία τους πάνω από 30 είδη παρυδάτιων ή υδρόβιων πουλιών. Οι **κορμοράνοι** φαίνεται ότι είναι η πιο πολυπληθής ομάδα (γύρω στα 2.000 άτομα ξεχειμωνιάζουν εδώ από το Νοέμβριο ως το Φεβρουάριο), αλλά υπάρχουν και πολλοί λευκοτσικνιάδες, σταχτοτσικνιάδες, αλκυόνες, πρασινοκέφαλες πάπιες, τσιχλοποταμίδες και πολλά άλλα, που επιβίωσαν χάρη στην απαγόρευση του κυνηγιού στη λίμνη που είναι σε ισχύ από το 1970. Εσείς όμως σίγουρα θα αναγνωρίσετε τους πανέμορφους **κύκνους** αν πετύχετε τις λιγοστές μέρες του χρόνου που κάνουν εδώ μια στάση, και τους εξωτικούς **ερωδιούς**.

Τα αστικά λύματα των Ιωαννίνων έχουν πάψει από πολλά χρόνια (από το 1992) να μολύνουν τη λίμνη, αφού υπάρχει πια βιολογικός καθαρισμός, απ' όπου εν συνεχεία παροχετεύονται («καθαρά» πλέον) στον ποταμό Καλαμά. Οι αγωγοί που βλέπετε να καταλήγουν στο μόλο της παραλίας είναι αγωγοί ομβρίων υδάτων, που όμως και αυτοί κάνουν τη ζημιά τους, αφού τα νερά της βροχής μεταφέρουν όλη τη βρωμιά των δρόμων της πόλης στη λίμνη (αλλά γι' αυτό δεν μπορεί να γίνει τίποτα).

Αυτή η πανέμορφη λίμνη που προσφέρει τόση απόλαυση στις αισθήσεις, αλλά και άφθονη τροφή στους κατοίκους (τα ψάρια της ήταν αυτά που έθρεψαν τους Γιαννιώτες στα δύσκολα χρόνια της κατοχής) προσέλκυσε από πολύ παλιά την ανθρώπινη εγκατάσταση. Στη νότια όχθη της λίμνης, στους βόρειους πρόποδες του βραχώδους λόφου που βλέπετε και που οι ντόπιοι ονομάζουν **Καστρίτσα**, υπάρχει ένα σπήλαιο, ή μάλλον μια βραχοσκεπή, που χρησιμοποιήθηκε ως καταφύγιο από προϊστορικούς κυνηγούς ήδη από το 20.000 π.Χ. ως το 10.000 π.Χ. περίπου. Πολύ αργότερα, στους ιστορικούς χρόνους, στην κορυφή του λόφου της Καστρίτσας αναπτύχθηκε η μεγάλη και ακμαία μολοσσική πόλη **Τέκμων**. Σε κοντινή απόσταση, περίπου 13 χλμ. προς τα νοτιοδυτικά, στους πρόποδες του όρους Τόμαρος, βρισκόταν το πανάρχαιο ιερό του Δωδωναίου Διός, το **Μαντείο της Δωδώνης**. Προς τα βορειοδυτικά, περίπου στα 20 χλμ., βρισκόταν η αρχαία **Πασσαρών**, η πρώτη πρωτεύουσα των Μολοσσών, των αρχαίων κατοίκων της Ηπείρου. Η πόλη Τέκμων καταστράφηκε από τους Ρωμαίους το 167 π.Χ., μαζί με άλλες 70 ηπειρωτικές πόλεις, αλλά τουλάχιστον αυτή δεν έπεσε αμαχητί, προέβαλε σθεναρή αντίσταση όπως και η Πασσαρών και η Φυλάκη και το Όρραον. Η Τέκμων ξανακατοικήθηκε μετά από λίγο, αλλά κατά τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες εγκαταλείφθηκε και οι κάτοικοί της ίσως να ίδρυσαν ένα νέο μικρό οικισμό στο σημείο όπου τώρα είναι χτισμένα τα Γιάννενα, που μέχρι τότε ήταν ακατοίκητο.

Για την ακρίβεια, δεν ήταν εντελώς ακατοίκητο. Ήταν μια χερσόνησος από βράχια, σχεδόν νησί, με ελάχιστα σημεία επαφής με τις όχθες της λίμνης. Τα βράχια ήταν ψηλά και αποκρημνα, και έτσι έγιναν καταφύγιο κάποιων πρωτοχριστιανών αναχωρητών που ήρθαν εδώ να ασκητέψουν, «φωλιασμένοι» σε μικρά ασκηταριά στις τρύπες των βράχων. Κάποια από αυτά διαμορφώθηκαν σε μικρούς ναούς, και πιθανότατα κάποιος τέτοιος ναός, αφιερωμένος στον Άγιο Ιωάννη, να έγινε το κέντρο της μικρής αυτής μοναστικής κοινότητας και να έδωσε και το όνομά του στο βράχο. Το τοπικό γλωσσικό ηπειρώτικο ιδίωμα σμίλεψε το όνομα σιγά σιγά: *στ' Αγιάνν' να* > *στα Γιάνν' να* > *στα Ιάνν' να* > *Ιωάνν' να* > *Ιωάννινα*, και ούτω πως προέκυψε το σημερινό όνομα της πόλης.

Λένε ότι ο πρώτος που ίδρυσε εδώ κανονική πόλη ήταν ο αυτοκράτορας **Ιουστινιανός**, τον **6^ο μ.Χ. αιώνα**. Ο βυζαντινός ιστορικός Προκόπιος, στο έργο του *Περί Κτισμάτων* (Δ,1), όπου αναφέρει τα κάστρα που έχτισε ή ενίσχυσε ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός την περίοδο της βασιλείας του

Ερείπια του τείχους της αρχαίας Τέκμωνος, στο λόφο της Καστρίτσας. Θα τα συναντήσετε πλάι στο δρόμο ανηφορίζοντας προς το μοναστήρι του Αγίου Ιωάννου.

(527–565), περιγράφει και ένα κάστρο που χτίστηκε δίπλα στις όχθες μιας λίμνης, όπου μεταφέρθηκαν για περισσότερη ασφάλεια οι κάτοικοι της πόλης Εύροιας. Η πόλη Εύροια όμως εντοπίστηκε με βεβαιότητα δίπλα στο σημερινό χωριό Γλυκή, στις όχθες του Αχέροντα, πολλά χλμ. μακριά από τη λίμνη των Ιωαννίνων, οπότε το πιθανότερο είναι ότι αυτό το παραλίμνιο κάστρο για το οποίο κάνει λόγο ο Προκόπιος να ήταν το κάστρο στο χωριό Καστρί, νοτιοδυτικά από την Εύροια, που εκείνα τα χρόνια ήταν παραλίμνια τοποθεσία (εδώ βρισκόταν η πανάρχαια λίμνη Αχερουσία).

Άγνωστο ποτε λοιπόν, αλλά είναι γεγονός ότι αυτός ο βράχος κάποια στιγμή οχυρώθηκε, χτίστηκαν τείχη με επάλξεις, και λίγο λίγο φτιάχτηκε ένα μικρό **κάστρο**, καταφύγιο των μοναχών και των άλλων ανθρώπων που ζούσαν κοντά στη λίμνη, σε καιρούς βαρβαρικών επιθέσεων. Μέσα στο κάστρο χτίστηκαν σπίτια, και με τα χρόνια γεννήθηκε αθόρυβα μια καινούρια μικρή πόλη.

Στα χρόνια της βασιλείας του Βασιλείου Β' του Βουλγαροκτόνου (976–1026), τα Ιωάννινα βγήκαν από την ιστορική αφάνεια. Ήταν το έτος **1018**, τέσσερα χρόνια μετά την τρομακτική **μάχη στο Κλειδί**, όπου ο βυζαντινός αυτοκράτορας διέλυσε το στρατό των Βουλγάρων του Σαμουήλ και τιμώρησε με τύφλωση τους 14.000 Βούλγαρους στρατιώτες που έπιασε αιχμαλώτους... Στην Αχρίδα, ο βυζαντινός αυτοκράτορας χάραξε πάνω στο χάρτη τη νέα διοικητική διαίρεση της Βουλγαρίας που περιήλθε και πάλι

Αυτός είναι ο ονομαζόμενος πύργος του Βοημούνδου.

υπό βυζαντινό έλεγχο, και όρισε τους διοικητές των Θεμάτων (επαρχιών). Έκανε όμως και κάτι που εδραιώσε πολύ καλύτερα τη βυζαντινή εξουσία στην περιοχή: αναγνώρισε την αυτοκεφαλία της Εκκλησίας της Βουλγαρίας με έδρα την Αρχιεπισκοπή Αχρίδας (αλλά τον αρχιεπίσκοπο Αχρίδας τον διόριζε ο ίδιος ο αυτοκράτορας, και ήταν κάποιος έμπιστός του, από το ιερατείο της Κωνσταντινούπολης), διευρύνοντας μάλιστα και τα όρια της επικράτειάς της. Εκείνα τα χρόνια, η θρησκευτική εξουσία είχε πολύ μεγάλη ισχύ, συχνά μεγαλύτερη από την κοσμική εξουσία, και ήταν αδύνατο ένας βασιλιάς να εδραιώσει την εξουσία του χωρίς τη συναίνεση και τη συνεργασία του θρησκευτικού ηγέτη. Έτσι, ο Βασίλειος Β΄

Βουλγαροκτόνος, για να «γλυκάνει» τον αρχιεπίσκοπο Αχρίδας, επέκτεινε τη σφαίρα επιρροής του συμπεριλαμβάνοντας σε αυτήν και όλη τη Μακεδονία και την Ήπειρο. Στο σχετικό χρυσόβουλο που εξέδωσε το 1020 και αναφέρονται μια μια οι μητροπόλεις και οι επισκοπές που υπάγονταν πλέον στην αυτοκέφαλη αρχιεπισκοπή Αχρίδας, αναφέρεται και η **επισκοπή Ιωαννίνων**, καταγράφοντας μάλιστα και το προσωπικό της: 15 κληρικοί και 15 πάροικοι (εργάτες στα κτήματά της). Για να έχει 15 κληρικούς η επισκοπή Ιωαννίνων, θα πρέπει τα Ιωάννινα να ήταν κάτι παραπάνω από μικρό χωριό.

Η επόμενη σαφής μαρτυρία για τα Ιωάννινα βρίσκεται στο ιστορικό έργο *Αλεξιάς* που συνέγραψε η βυζαντινή πριγκίπισσα **Άννα Κομνηνή**, η οποία συνόδευε τον αυτοκράτορα πατέρα της Αλέξιο Α΄ Κομνηνό στους πολέμους του εναντίον των Νορμανδών εισβολέων το 1081-1082 στα εδάφη της Ηπείρου και της Θεσσαλίας. Οι **Νορμανδοί** κατέλαβαν πρώτα την Κέρκυρα και το Δυρράχιο. Αφού ο βυζαντινός στρατός δεν μπόρεσε να τους αναχαιτίσει και επέστρεψε στην Κωνσταντινούπολη, ένα μέρος του νορμανδικού στρατού με αρχηγό τον **Βοημούνδο του Τάραντα** (που ήταν ο γιος του βασιλιά των Νορμανδών Ροβέρτου Γυισκάρδου) προέλασε στη ενδοχώρα της Ηπείρου και κυριεύσε το κάστρο των Ιωαννίνων. Ο Βοημούνδος ενίσχυσε τα τείχη του, έκοψε μια τάφρο που χώριζε τα τείχη από τη στεριά και διοχέτευσε εκεί νερό από τη λίμνη, και ίσως ήταν αυτός που έχτισε την πρώτη εσωτερική ακρόπολη μέσα στο κάστρο. Είναι και ένας πύργος εκεί, δίπλα στο τζαμί του Ασλάν πασά, που τον λένε ο πύργος του Βοημούνδου, αλλά είναι βέβαιο ότι είναι πολύ μεταγενέστερος.

Οχυρωμένοι μέσα στο κάστρο των Ιωαννίνων οι Νορμανδοί κατάφεραν να αποκρούσουν την επίθεση του Αλεξίου Α΄, γεγονός που προκάλεσε βαθιά εντύπωση στους Βυζαντινούς. Αν υπήρχε πόλη αυτή την εποχή, θα πρέπει οπωσδήποτε να βρισκόταν μόνο μέσα από τα τείχη, μια και στην *Αλεξιάδα* δεν μνημονεύεται το παραμικρό περί πόλεως, αλλά μόνο τα τείχη και οι οχυρώσεις του κάστρου των Ιωαννίνων.

Οι Νορμανδοί δεν μπόρεσαν τελικά να κάνουν και πολλά πράγματα εναντίον του Βυζαντίου. Προσπάθησαν να καταλάβουν τη Θεσσαλία και τη Μακεδονία αλλά χωρίς επιτυχία, προσπάθησαν να καταλάβουν την Κεφαλονιά αλλά δεν τα κατάφεραν, και στο τέλος πέθανε ο αρχηγός τους ο **Ροβέρτος Γυισκάρδος** και γύρισαν στη νότια Ιταλία όπου ήταν το βασίλειό τους. Τη μεγάλη ζημιά όμως, ως γνωστόν, την έκαναν οι Φράγκοι Σταυροφόροι το **1204**,

καταλαμβάνοντας την Κωνσταντινούπολη και καταλύοντας τη βυζαντινή αυτοκρατορία. Από τη μια μεριά των τειχών της Βασιλεύουσας πήδαγαν οι εισβολείς, και από την άλλη μεριά οι βυζαντινοί άρχοντες πήδαγαν στα καράβια και έφευγαν άρον άρον για να γλιτώσουν τη ζωή τους. Κάποιοι από αυτούς, ανάμεσά τους και ο αυτοκράτορας και ο πατριάρχης, βρήκαν καταφύγιο στη Νίκαια της Μικράς Ασίας όπου διατηρήθηκε άσβεστη η φλόγα του Βυζαντίου, και κάποιοι άλλοι κατευθύνθηκαν στα βυζαντινά εδάφη της Δύσης. Εκείνα ακριβώς τα χρόνια ξεφύτρωσε στα μέρη της Ηπείρου το **Δεσποτάτο της Ηπείρου**, με πρωτεύουσά του την καστροπολιτεία της Άρτας (δες κεφάλαιο ιστορίας, *Ανεξερεύνητη Ήπειρος*) που κατάφερε να διατηρήσει την ανεξαρτησία του από τη λατινική εξουσία. Όσες βυζαντινές αρχοντικές οικογένειες ξέπεσαν στα μέρη αυτά, οι Φιλανθρωπινοί, οι Στρατηγόπουλοι, οι Μελισσηνοί, ο βασιλιάς του Δεσποτάτου της Ηπείρου (βυζαντινός άρχοντας και ο ίδιος) τις έστειλε να εγκατασταθούν στο κάστρο των Ιωαννίνων για να είναι ασφαλείς. Τα εύφορα χωράφια γύρω από τη λίμνη, τους τα παραχώρησε κι αυτά, κι έτσι δεν τους έλειπε τίποτα.

Το αρχοντικό αυτό βυζαντινό μπόλιασμα που δέχτηκε το κάστρο των Ιωαννίνων στο ξεκίνημα του 13^{ου} αιώνα ήταν αυτό που έβαλε τις βάσεις για την ανάπτυξη μιας πόλης - πρωτεύουσας. Τέτοια ώθηση μάλιστα, που σύντομα τα Ιωάννινα έγιναν αυτόνομο κέντρο, και αργότερα πρωτεύουσα του Δεσποτάτου της Ηπείρου, όταν η παλιά πρωτεύουσα του Δεσποτάτου, η Άρτα, κυριεύτηκε από τους Αλβανούς.

Γύρω στο **1230** οι παλιοί καστρινοί των Ιωαννίνων φαίνεται ότι αγανάκτησαν με τους Βυζαντινούς νεοφερμένους και επεδίωξαν την απομάκρυνσή τους. Όμως ο τότε δεσπότης της Ηπείρου **Θεόδωρος Άγγελος Κομνηνός Δούκας** εξέδωσε έναν *ορισμόν* (βασιλική διαταγή) που δικαίωνε τους νεοφερμένους. Στην ίδια γνωμάτευση – φυσικά! – κατέληξε και ο επίσκοπος Άρτης **Ιωάννης Απόκαυκος**, ένας μορφωμένος ιεράρχης, ο οποίος διακήρυξε ότι *το των Ιωαννίνων πολίδιον* είναι η νέα πατρίδα αυτών των βυζαντινών αρχόντων και κανένας να μην τολμήσει να τους πειράξει.

Όταν, το **1261**, οι Βυζαντινοί της Νίκαιας κατάφεραν να ανακαταλάβουν την Κωνσταντινούπολη, να διώξουν τους Λατίνους και να αναστήσουν τη βυζαντινή αυτοκρατορία, οι βυζαντινοί άρχοντες των Ιωαννίνων δεν θέλησαν να γυρίσουν στις εστίες τους. Είχαν βολευτεί μια χαρά εδώ, είχαν χωράφια γόνιμα, είχαν ριζώσει και οι ίδιοι στη νέα τους πατρίδα και

αισθάνονταν ιδιαίτερα ασφαλείς μέσα στο ισχυρό κάστρο τους. Αμέσως μετά την ανακατάληψη της Κωνσταντινούπολης, ο βυζαντινός αυτοκράτορας **Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος** θέλησε να διώξει τους Λατίνους και από τα άλλα εδάφη της αυτοκρατορίας και παράλληλα να πατάξει όλα αυτά τα ανεξάρτητα κρατίδια, δεσποτάτα, πριγκιπάτα κ.λπ. που είχαν ξεφυτρώσει σε κάθε γωνιά. Αντίθετα από την καστροπολιτεία της Άρτας και το Δεσποτάτο της Ηπείρου, οι βυζαντινοί άρχοντες των Ιωαννίνων δεν θέλησαν να έρθουν σε αντιπαράθεση με την κεντρική βυζαντινή διοίκηση (με την οποία άλλωστε είχαν πολύ στενούς δεσμούς). Το **1318**, μια αντιπροσωπεία τους πήγε στην Κωνσταντινούπολη όπου δήλωσε την υποταγή της πόλης των Ιωαννίνων στον αυτοκράτορα.

Ο τότε αυτοκράτορας **Ανδρόνικος Β΄ Παλαιολόγος** ευχαριστήθηκε πολύ με αυτή την κίνηση και εξέδωσε δύο χρυσόβουλα (το έτος **1319** και το **1321**) με τα οποία πρόσφερε και επικύρωνε πολλά σημαντικά (σχεδόν σκανδαλώδη) προνόμια στους πιστούς αυτούς μητροπολίτες του. Πρώτα πρώτα η Εκκλησία των Ιωαννίνων (μητρόπολη πλέον και όχι επισκοπή) διατηρεί αλώβητη την περιουσία της και τις εξουσίες της. Δεύτερον, οι *καστρονοί Ιωαννινιώται* απαλλάσσονται από τη φορολογία. Οι έμποροί τους δεν θα πληρώνουν πουθενά μέσα στην αυτοκρατορία δασμούς, ούτε καν όταν εμπορεύονται στην Κωνσταντινούπολη. Δεν είναι υποχρεωμένοι να υπηρετούν στρατιωτική θητεία στον αυτοκρατορικό στρατό, θα έχουν τη δίκη τους διοίκηση και τους δικούς τους δικαστές. Τη γεωργική τους παραγωγή είναι ελεύθεροι να τη διαθέτουν στην αγορά στις τρέχουσες τιμές, όπου κι όπως κι όποτε θέλουν, και δεν είναι υποχρεωμένοι να την παραδίδουν στο κράτος (που συνήθως συγκέντρωνε την περισσότερη παραγωγή, και μετά πλήρωνε τους παραγωγούς όποια τιμή αυτό γούσταρε, με το «έτσι θέλω»). Αυτά τα δικαιώματα δεν παραχωρούνται μόνο στους ελληνικής καταγωγής Ιωαννινιώτες αλλά και στους **Εβραίους** κατοίκους της πόλης, που ήδη εκείνη την εποχή θα πρέπει να ήταν πολλοί, για να αναφέρονται σε ιδιαίτερη παράγραφο στο χρυσόβουλο. Με όλα αυτά τα προνόμια, δεν είναι να απορεί κανείς γιατί τα Ιωάννινα γνώρισαν τόσο μεγάλη ανάπτυξη και έγιναν μια πλούσια πόλη, εμπορικό και οικονομικό κέντρο όλης της Ηπείρου. Το όνομα των Παλαιολόγων ήταν έκτοτε ιδιαίτερα σεβαστό σ' αυτή την πόλη. Ακόμα και οι σημερινοί Γιαννιώτες, έχουν δώσει αυτό το όνομα σε δύο κεντρικούς δρόμους μέσα στο κάστρο!

Παλιό σπίτι στην οδό Σωσιμάδων, και σύγχρονο σπίτι στις νέες ρυμοτομημένες περιοχές στα νότια της πόλης. Η αρχοντιά είναι διαχρονική και έχει πολλά πρόσωπα. Κρίμα όμως που οι άρχοντες είναι τόσο λίγοι...

Ένας άλλος από τους κεντρικούς δρόμους των σημερινών Ιωαννίνων ονομάζεται **οδός Ανεξαρτησίας** (και επισήμως Ελευθερίου Βενιζέλου). Πολύ εύστοχα επέλεξαν οι σημερινοί Γιαννιώτες αυτό το όνομα για να τιμήσουν την οδό που ακολούθησαν σε όλη τη μακρόχρονη ιστορική πορεία τους. Το εντυπωσιακότερο όλων είναι ότι την ανεξαρτησία τους αυτή την πετύχαιναν και τη διασφάλιζαν με το να δηλώνουν έγκαιρα υποταγή στον εκάστοτε ισχυρό! Ο ισχυρός τότε ευχαριστούσε και επιβράβευε με προνόμια τους Ιωαννινιώτες (συνήθως επικύρωνε τα κεκτημένα), τους παράταγε στην ησυχία τους και ασχολιόταν με το ατέρμονο και φθοροποιό κυνήγι των ανυπότακτων. Εξαντλημένος από το πολύ κυνήγι, κάποια στιγμή ο ισχυρός γινόταν ανίσχυρος, οπότε τον «έτρωγε» ένας νέος ισχυρός που εμφανιζόταν στην περιοχή. Πήγαιναν που λέτε τότε οι Ιωαννινιώτες σ' αυτόν τον νέο ισχυρό, δήλωναν

υποταγή, αυτός επικύρωνε τα παλιά τους προνόμια και συχνά τους πρόσφερε κι άλλα, και έμπαινε κι αυτός στην κούρσα της επιβολής της ισχύος του στους πέριξ ανυπότακτους, που πάντα και για όλους τους «κυνηγούς» είχε την ίδια κατάληξη: την εξάντληση και την ήττα. Και ούτω καθ' εξής.

Αυτή τη «φάμπρικα» της υποταγής την εφάρμοσαν οι Γιαννιώτες με τους Βυζαντινούς, με τους Σέρβους, με τους Νορμανδούς, με τους Φράγκους, και βεβαίως με τους Τούρκους. Όσους δεν το «αγόραζαν» αυτό το παραμύθι, τους Αλβανούς για παράδειγμα, τους αντιμετώπιζαν πολύ αποτελεσματικά με τα όπλα, ταμπουρωμένοι μέσα στο πανίσχυρο κάστρο τους. Την εποχή που η έδρα του Δεσποτάτου της Ηπείρου, η Άρτα, είχε πέσει στα χέρια αυτών των αγριάνθρωπων, τα Ιωάννινα παρέμειναν απόρθητα, πλούσια και πανίσχυρα, και μάλιστα οι Γιαννιώτες έκαναν και μια θαυματική εξόρμηση-αντεπίθεση το **1416** και πήραν την Άρτα από τους Αλβανούς!

Το **1430** οι **Τούρκοι** κατέλαβαν ύστερα από πολιορκία τη Θεσσαλονίκη, τα έκαναν όλα γυαλιά-καρφιά και πουλήσαν δούλους 7.000 Θεσσαλονικείς που έπιασαν αιχμαλώτους. Επόμενος προορισμός-στόχος τους ήταν τα Ιωάννινα, στα οποία έστειλαν γραπτώς την απαίτησή τους να τους παραδοθεί η πόλη. Πριν καν ροβολήσει κατά τα μέρη τους ο τουρκικός στρατός, οι Γιαννιώτες έστειλαν την – εμπειρότατη πια – αντιπροσωπεία τους στον Τούρκο αρχιστράτηγο Σινάν πασά. Το ραντεβού έγινε στη θέση Κλειδί κοντά στη Βέροια, και εκεί οι αντιπρόσωποι των Γιαννιωτών του δήλωσαν ότι του παραδίδουν την πόλη τους και θα είναι στο εξής πιστοί του υπήκοοι και σύμμαχοι. Τόσο πολύ ευχαριστήθηκε ο Σινάν πασάς, που εξέδωσε ένα φερμάνι, τον *Ορισμό του Σινάν πασά*, με το οποίο επικύρωσε όλα τα κεκτημένα και τα προνόμια των Γιαννιωτών. Κι έτσι τα Ιωάννινα, στην καρδιά της τουρκικής επικράτειας, παρέμειναν μια νησίδα σχεδόν ελεύθερη, με τις εκκλησίες της που είχαν το δικαίωμα της καμπανοκρουσίας, με τους τοπικούς της άρχοντες, με το δικαίωμα να διατηρήσουν όλοι οι τοπικοί γαιοκτήμονες τις περιουσίες και τα τιμάρια τους, απαλλαγμένοι ακόμα και από την παρουσία των Τούρκων που περιορίστηκαν σε μια μικρή φρουρά στρατοπεδευμένη έξω από το κάστρο (στη θέση που σήμερα είναι γνωστή ως Τουρκοπάλουκο).

Η καταστροφή τους ήρθε το **1611**, και την προκάλεσε ένας ξένος. Ήταν ο μητροπολίτης Λαρίσης και εν συνεχεία Τρίκκης και Σταγών **Διονύσιος ο Φιλόσοφος**, ένας μορφωμένος ιερωμένος (είχε σπουδάσει φιλοσοφία και ιατρική στην Πίζα της Ιταλίας) και φλογερός πατριώτης, αλλά σε θέματα

Το μνημείο του Διονυσίου του Φιλόσοφου, στον τόπο που βρήκε μαρτυρικό θάνατο, κάτω από τα τείχη του κάστρου.

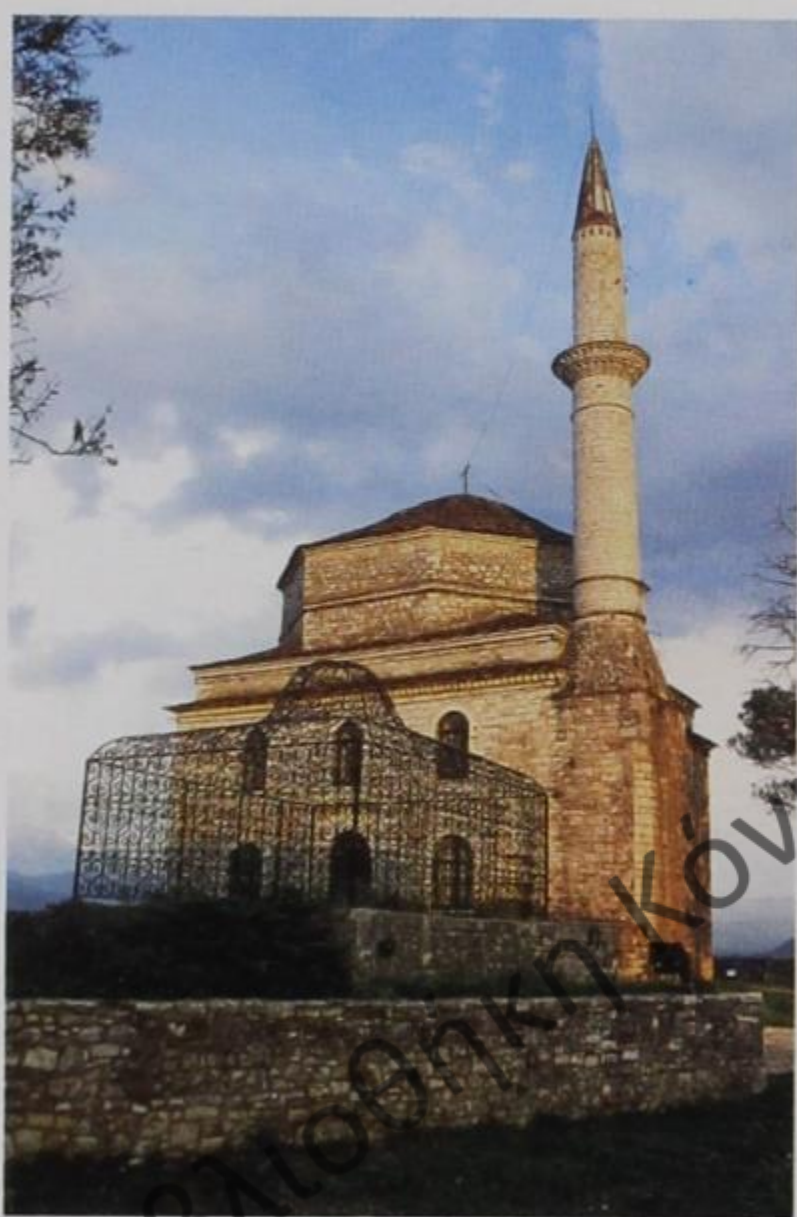
στρατιωτικής τακτικής και στρατηγικής παντελώς άσχετος. Η πρώτη του επανάσταση εναντίον των Τούρκων στη Θεσσαλία το 1600, που ουσιαστικά ήταν η πρώτη μεγάλη επανάσταση εναντίον των Τούρκων στον ελληνικό χώρο, καταπνίγηκε στο αίμα, αλλά ο Διονύσιος δεν το έβαλε κάτω, το αντίθετο. Διέφυγε στην Ιταλία και πήγε στην αυλή του βασιλιά της Νεαπόλεως, από τον οποίο απέσπασε υποσχέσεις για υποστήριξη της επανάστασής του. Τις ίδιες υποσχέσεις του έδωσε και ο βασιλιάς της Ισπανίας, αλλά και ο πάπας, με τον οποίο λέγεται ότι ο Διονύσιος τα είχε βρει πλήρως και είχαν συμφωνήσει και στην

ανάγκη για την ένωση των δύο εκκλησιών (με τον πάπα φυσικά αρχικά).

Το 1609 ο Διονύσιος επέστρεψε στην Ήπειρο και ξεκίνησε μια περιοδεία σε πόλεις και χωριά, ξεσηκώνοντας μυστικά τους κατοίκους. Δεν βρήκε όμως ιδιαίτερη απήχηση, κυρίως διότι του εναντιώθηκαν άλλοι κληρικοί (οι οποίοι, εκείνα τα χρόνια, ήταν τα πρόσωπα που ασκούσαν τη μεγαλύτερη επιρροή στις κοινότητες). Ένας από τους σφοδρότερους πολέμιους του ήταν ο Μάξιμος ο Πελοποννήσιος, ένας μορφωμένος κληρικός που (ορθά, όπως αποδείχτηκε) πίστευε ότι η επανάσταση του Διονυσίου δεν θα είχε καμία τύχη ενάντια στη στρατιωτική ισχύ των Τούρκων, και ότι, υπό αυτές τις συνθήκες, το καλύτερο που είχαν να κάνουν οι χριστιανοί ήταν να διαφυλάξουν την πίστη τους και τη ζωή τους, κι ας παρέμειναν υπόδουλοι. Αυτός μάλιστα ήταν που κόλλησε στο Διονύσιο το παρατσούκλι Σκυλόσοφος (για την ακρίβεια, τον έλεγε Δαιμονύσιο Σκυλόσοφο!). Όμως τίποτα δεν μπορούσε να ανακόψει την ορμή του Διονυσίου. Την άνοιξη του 1611 ο αποφασισμένος πάπας κατέφυγε (ή μάλλον έστησε στρατόπεδο) στη Μονή Αγίου Δημητρίου έξω από το χωριό

Διχούνι (δυτικά από τα Ιωάννινα, σε απόσταση ασφαλείας από την πόλη) και εκεί συγκέντρωσε τον επαναστατικό στρατό του, ένα σώμα περίπου 1.000 αντρών χωρίς καλό οπλισμό. Το φθινόπωρο, βάδισε εναντίον του πασά των Ιωαννίνων. Στο δρόμο τους πέρασαν από δύο τουρκικά χωριά τα οποία έκαψαν και έσφαξαν πολλούς κατοίκους τους. Τη νύχτα μεταξύ 10 και 11 Σεπτεμβρίου 1611, μπήκαν αιφνιδιαστικά στα Ιωάννινα και πήγαν κατευθείαν στο σπίτι του πασά, αλλά ο πασάς πρόλαβε και το 'σκάσε.

Οι επαναστάτες λεηλάτησαν και πυρπόλησαν το σπίτι του, γεγονός που έκανε τον πασά... Τούρκο! Την άλλη μέρα η φρουρά της πόλης ανασυντάχτηκε και όρμηξε από όλες τις μεριές, σφάζοντας τους επαναστάτες. Τον ίδιο το Διονύσιο, που είχε την ατυχία να πέσει ζωντανός στα χέρια τους, τον έδεσαν ζωντανό στο σημείο όπου τώρα στέκεται το μνημείο του (δες χάρτη πόλης), παραγέμισαν το δέρμα του με άχυρα και τον περιέφεραν για αρκετές μέρες στους δρόμους της πόλης, τρομακτικό και αποτρόπαιο σκιάχτρο... Παρόλο που οι χριστιανοί των Ιωαννίνων δεν είχαν καμία ανάμειξη σ' αυτά τα γεγονότα, οι Τούρκοι των Ιωαννίνων βρήκαν την ευκαιρία που έψαχναν από παλιά για να περιορίσουν και να εκτοπίσουν τους χριστιανούς. Πράγματι, τους πέταξαν όλους έξω από το Κάστρο, γκρέμισαν το μητροπολιτικό ναό τους και στη θέση του ανήγειραν ένα τζαμί, το **Φετιέ τζαμί** (= τζαμί της κατάκτησης) μέσα στο 'Ιτεσ Καλέ, κατέστρεψαν ή δήμευσαν τις περιουσίες τους και βέβαια ακύρωσαν την ισχύ του φερμανιού του Σινάν πασά του 1430. Παρά τη ζημιά που τους έκανε ο Διονύσιος, οι σημερινοί Γιαννιώτες τίμησαν τον τίμιο αλλά παράτολμο αυτόν επαναστάτη δίνοντας το όνομά του στον περιφερειακό δρόμο του κάστρου.

Το Φετιέ τζαμί και δίπλα του, προστατευμένος με το περίτεχνο κιγκλίδωμα, ο τάφος του Αλή πασά.

Ένα από τα παλαιότερα σπίτια που σώζονται στα Ιωάννινα είναι αυτή η διώροφη κατοικία στην οδό Σούτσου 13 (τέλη 18ου αιώνα).

Από τη μια μέρα στην άλλη οι καστρινοί Γιαννιώτες αριστοκράτες με τους βυζαντινούς τίτλους ευγενείας και τα «βαριά» ονόματα βρέθηκαν κυριολεκτικά στο δρόμο. Πολλοί Γιαννιώτες τότε ξενιτεύτηκαν για να αναζητήσουν μια καλύτερη τύχη. Οι περισσότεροι πήγαν σε πόλεις της Ιταλίας, σε παραδουνάβιες χώρες, στην Κωνσταντινούπολη και στη Ρωσία. Όσοι έμειναν στον τόπο τους, έχτισαν τα καινούρια σπίτια τους ακριβώς έξω από το κάστρο, στη συνοικία Σιαραβιά, δίπλα στην όχθη της λίμνης όπου ήταν τα ταμπάκια (τα βυρσοδεψεία), πίσω από τη σημερινή κεντρική

πλατεία 25ης Μαρτίου. Οι προκομμένοι αυτοί άνθρωποι που φαίνεται ότι είχαν πολλά αποθέματα ψυχικής αντοχής, είχαν φυλάξει κάποια χρήματα στην άκρη και βεβαίως ήξεραν πολλές τέχνες (με πρώτη και καλύτερη αυτή του εμπόρου), συνήλθαν πολύ γρήγορα από τη λαίλαπα του ξεριζωμού.

Εξήντα χρόνια αργότερα, το **1670**, πέρασε από δω ο Τούρκος περιηγητής Εβλιγιά Τσελεμπή, ο οποίος στο ταξιδιωτικό του σύγγραμμα έγραψε ένα σωρό τερατολογίες, υπερβολές και χονδροειδή ψέματα, αλλά και σε πολλές περιπτώσεις εξακριβώθηκε (με διασταύρωση και από άλλες πηγές) ότι έγραφε την αλήθεια χωρίς υπερβολές, όπως στην περίπτωση των Ιωαννίνων. Εδώ είδε και περιέγραψε μια μεγάλη πόλη με 4.000 σπίτια (με μέσο όρο πέντε κατοίκους ανά σπίτι, έχουμε έναν πληθυσμό 20.000 κατοίκων!), με τους χριστιανούς και τους Εβραίους να κατοικούν στις συνοικίες έξω από το κάστρο και τους Τούρκους να κατοικούν μέσα στο κάστρο. Έγραψε για 1.900 μαγαζιά, τονίζοντας ότι δεν ήταν φτωχομάγαζα αλλά μεγάλα και ωραία. Ιδιαίτερη εντύπωση του έκαναν τα ραφεία που έφτιαχναν θαυμάσια ρούχα και υφάσματα, και τα χρυσοχοεία που ήταν ονομαστά για τα εξαιρετικά κοσμήματα που φιλοτεχνούσαν.

Η αριστοκρατική εκείνη τάξη Γιαννιωτών που έσβησε το 1611 είχε πλέον αντικατασταθεί από μια ισχυρή **αστική τάξη** που αποτελούσε μια πολύ πιο υγιή κοινωνική δύναμη.

Παρά την καταστροφή του 1611 λοιπόν, όλος ο 17^{ος} και ο 18^{ος} αιώνας ήταν μια περίοδος ακμής για τους Γιαννιώτες, μια περίοδος που η ζωή τους βελτιωνόταν από χρόνο σε χρόνο. Το **εμπόριο** ήταν η κύρια πηγή της ευημερίας των Γιαννιωτών, Ελλήνων και Εβραίων, που το ευνοούσε το γεγονός ότι η πόλη τους βρισκόταν κοντά στα λιμάνια της ιονικής ακτής και πάνω στους χερσαίους δρόμους προς όλες τις άλλες μεγάλες πόλεις της οθωμανικής επικράτειας. Από πλευράς εξαγωγών, τα προϊόντα που διακινούσαν οι Γιαννιώτες έμποροι και που είχαν τη μεγαλύτερη ζήτηση στις ευρωπαϊκές αγορές ήταν τα **ηπειρώτικα καπνά** που θεωρούνταν τα καλύτερα της οθωμανικής αυτοκρατορίας, η **ξυλεία**, τα **δέρματα**, τα **γουνάρικα**, το **λάδι** και οι **ελιές**, το **μαλλί** των προβάτων και βέβαια τα μάλλινα και τα βαμβακερά **υφάσματα**. Το εισαγωγικό εμπόριο περιλάμβανε προϊόντα των ευρωπαϊκών εργαστηρίων που εντυπωσίαζαν τους ευκατάστατους Τούρκους και Έλληνες και πάντα είχαν μεγάλη ζήτηση: καφές, ζάχαρη, φάρμακα και ιατρικά είδη, είδη σπιτιού (σερβίτσια, είδη προικός κλπ), πήλινα σκεύη, γυαλικά, νήματα, χαρτί, κεριά, πρώτες υλίες (κυρίως μέταλλα), βαφές, κοράλλια και άλλα υλικά για την κατασκευή διακοσμητικών αντικειμένων, και κυρίως **μεταξωτά υφάσματα** και **βελούδα**.

Η άλλη πηγή πλούτου ήταν οι **βιοτεχνίες** των Ιωαννίνων. Οι τεχνίτες και οι βιοτέχνες, οι χειρώνακτες και οι άλλοι επαγγελματίες της πόλης ήταν μάλιστα μαζεμένοι σε συγκεκριμένες γειτονιές και οργανωμένοι σε **συντεχνίες**, **ισνάφια**. Στα μέσα του 19^{ου} αιώνα, στα Ιωάννινα υπήρχαν περί τις 40 συντεχνίες! Η μεγαλύτερη και ισχυρότερη ήταν αυτή των **τζαρτζήδων** (υφασματέμπορων), και μετά ακολουθούσαν οι **μερτζάρηδες** (λιανέμποροι κάθε είδους), οι γουναράδες, οι ταμπάκοι (βυρσοδέψες) και οι χρυσοχόοι. Οι τσαγκάρηδες, οι ραφτάδες, οι ψαράδες της λίμνης, οι βαρκάρηδες, οι σιδεράδες, οι κτιστάδες, οι βαρελάδες και πολλοί άλλοι είχαν κι αυτοί τις δικές τους περιοχές και τη δική τους εσωτερική οργάνωση. Οι τουρκικές αρχές ενθάρρυναν και υποστήριζαν τις συντεχνίες διότι από αυτές εισέπρατταν τους περισσότερους φόρους, και με τη σειρά τους οι συντεχνίες υποστήριζαν την τουρκική εξουσία διότι αυτή τους εξασφάλιζε τα οικονομικά και κοινωνικά προνόμιά τους.

Πολλοί από τους Γιαννιώτες που είχαν ξενιτευτεί το 1611 (αλλά και σε παλιότερες εποχές), τα κατάφεραν θαυμάσια στις νέες τους πατρίδες, στη Βιέννη, στη Βουδαπέστη, στην Κωνσταντινούπολη, στη Μόσχα, και κυρίως στις ιταλικές πόλεις, την Ανκόνα, τη Νάπολη, το Λιβόρνο και κυρίως τη **Βενετία**. Στη Βενετία ο Γιαννιώτης **Νικόλαος Γλυκός** ίδρυσε το **πρώτο ελληνικό τυπογραφείο**, το 1670, που λειτούργησε ως το 1854! Οι Γλυκήδες μπορεί να μην έβγαλαν πολλά λεφτά (αφού το βιβλίο δεν ήταν εκείνα τα χρόνια ιδιαίτερα εμπορικό προϊόν, ούτε και σήμερα είναι κατά κανόνα), έβγαλαν όμως πολλά βιβλία, γύρω στους 1.200 τίτλους, ένα σύνολο περίπου 150.000 αντιτύπων, τα περισσότερα από τα οποία έφτασαν στα χέρια των υπόδουλων αδελφών τους και συνέβαλαν ουσιαστικά στη μόρφωσή τους και στη διατήρηση της εθνικής τους συνείδησης. Το 1681 ένας άλλος Γιαννιώτης, ο **Νικόλαος Σάρος**, ίδρυσε στη Βενετία το δεύτερο ελληνικό τυπογραφείο που κι αυτό είχε αξιόλογη παραγωγή ως το 1778 που έκλεισε. Το 1755 προστέθηκε και ένα τρίτο (!) ελληνικό τυπογραφείο στη Βενετία, αυτό του **Δημητρίου Θεοδοσίου**, που παρουσίασε γύρω στους 400 τίτλους βιβλίων μέχρι τη χρονιά που έκλεισε, το 1823. Πολλά από αυτά τα βιβλία πωλούνταν στα δύο μονιμα βιβλιοπωλεία που λειτουργούσαν τα χρόνια εκείνα στα Ιωάννινα, σε μια εποχή που δεν υπήρχαν άλλα βιβλιοπωλεία πουθενά αλλού στον ελλαδικό χώρο!

Αυτοί όμως που έβγαλαν πολλά λεφτά και έγιναν πραγματικά βασιμπλουτοι ήταν κάποιοι Γιαννιώτες που πήγαν και εγκαταστάθηκαν στη **Μόσχα**. Αυτοί οι άνθρωποι δεν έχασαν ποτέ την πατρίδα τους, τους φίλους και τους συγγενείς τους και φρόντισαν με πολλούς τρόπους να τους βοηθήσουν. Οι Γιαννιώτες **εθνικοί ευεργέτες** είναι πολλοί, και η προσφορά τους στον τόπο καταγωγής τους και στο ελληνικό έθνος γενικότερα είναι πολύ σημαντική. Το πολυτιμότερο που μπορούσαν να προσφέρουν αυτοί οι άνθρωποι, και το πρόσφεραν απλόχερα, ήταν να βοηθήσουν τους ομοεθνείς τους να μορφωθούν. Το **1647** ένας πλούσιος Γιαννιώτης έμπορος στη Βενετία, ο **Ηγούμενος Επιφάνειος**, δημιούργησε ένα κληροδότημα με το οποίο ιδρύθηκε και λειτούργησε η πρώτη μεγάλη σχολή στα Ιωάννινα. Στο κληροδότημα του Επιφάνειου προσέφεραν σημαντικά ποσά και άλλοι πλούσιοι Γιαννιώτες της Βενετίας, ο Πάνος Ιερομνήμων και ο Νικόλαος Καραϊωάννης.

Η σχολή του Επιφάνειου, παρόλο που ήταν σπουδαία, έμεινε γνωστή με το όνομα «Μικρή», όταν εμφανίστηκε δίπλα

της μια άλλη, το **1676**, που την ίδρυσε με δαπάνες του ο **Εμμανουήλ Γκιούμας**, πλούσιος Γιαννιώτης έμπορος κι αυτός εγκατεστημένος στη Βενετία. Η σχολή του Γκιούμα ονομάστηκε «Μεγάλη Σχολή» ή «Πρώτη Σχολή», αλλά αργότερα επικράτησε το όνομα «**Μπαλαναία**», από τα ονόματα των περίφημων διδασκάλων του Γένους που επί δεκαετίες πρόσφεραν τις γνώσεις τους εδώ, του Βασιλόπουλου Μπαλάνου, του Κοσμά Μπαλάνου, του Κωνσταντίνου Μπαλάνου και του Αναστάσιου Μπαλάνου. Μιλάμε για μια σχολή ευρωπαϊκού επιπέδου, με μια πλουσιότατη βιβλιοθήκη που δημιουργήθηκε με χίλια βάσανα και περιλάμβανε ανεκτίμητης αξίας βιβλία και χειρόγραφα, και με υγιές ταμείο που επέτρεπε όχι μόνο να προσλαμβάνονται οι καλύτεροι δάσκαλοι της εποχής αλλά ακόμα και να συντηρούνται με δαπάνες της σχολής οι σπουδαστές της (δωρεάν διαμονή, φαγητό, ρούχα, βιβλία, γραφική ύλη, τα πάντα!). Στις 11 Αυγούστου του 1820 ο Αλή πασάς, που βρισκόταν πολιορκημένος στο κάστρο των Ιωαννίνων από τα σουλτανικά στρατεύματα, διέταξε να κάψουν όλη την πόλη των Ιωαννίνων που βρισκόταν έξω από τα τείχη, για να έχει ελεύθερο πεδίο βολής και ορατότητα προς το στρατόπεδο των αντιπάλων του, και τότε κάηκε και η Μπαλαναία Σχολή με τη βιβλιοθήκη της...

Ένας άλλος πλούσιος Γιαννιώτης (με καταγωγή από την Παραμυθιά) έμπορος στη Βενετία, ο **Λάμπρος Μαρούτσης**, προσέφερε το τεράστιο ποσό των 5.000 δουκάτων για να ιδρυθεί στη Μπαλαναία Σχολή ένα νέο τμήμα θεολογικών σπουδών. Το **1742** όμως προχώρησε πολύ περισσότερο: αυτός και ο αδελφός του Σίμων ίδρυσαν τη δική τους (την τρίτη στα Ιωάννινα!) σχολή ανώτερων σπουδών, τη «**Μαρουτσαία**», με διευθυντή σπουδών τον φημισμένο δάσκαλο Ευγένιο Βούλγαρη και με πρωτοποριακά για την εποχή του τμήματα, όπως οι Φυσικές Επιστήμες, η Νεώτερη Φιλοσοφία και τα Λατινικά. Η περίφημη αυτή σχολή λειτούργησε ως το 1797, όταν σταμάτησε η χρηματοδότησή της, εξαιτίας του Ναπολέοντα Βοναπάρτη που εκείνη τη χρονιά κατέλαβε τη Βενετία και άρπαξε τα πλούτη της.

Επτά χρόνια αργότερα όμως, το **1805**, βρέθηκε ένας άλλος πλούσιος Γιαννιώτης, εγκατεστημένος στη Μόσχα αυτός, ο **Ζώης Καπλάνης**, που έδωσε τα χρήματα για την επαναλειτουργία της σχολής. Η σχολή υπό το νέο όνομα «**Καπλάνειος**» γνώρισε μια νέα περίοδο ακμής, χάρη στην καθοδήγηση και τη διδασκαλία ενός από τους πιο

Αθανάσιος Ψαλλίδης 1806

Ο Αθανάσιος Ψαλλίδας

φωτισμένους Έλληνες εκείνης της εποχής, του **Αθανάσιου Ψαλλίδα**. Ο Καπλάνης εξόπλισε από την αρχή τη σχολή του με μια πολύ πλούσια βιβλιοθήκη, εποπτικά όργανα και άλλο υλικό, και φρόντισε να είναι πάντα γεμάτο το ταμείο της για να πληρώνονται τα έξοδα των οικότροφων σπουδαστών της. Ο ίδιος δεν είχε την ευκαιρία να μορφωθεί, και ίσως γι' αυτό ήταν τόσο μεγάλος ο πόθος του να προσφέρει αυτό το αγαθό στους ομοεθνείς του. Ο βίος και η πολιτεία αυτού του ανθρώπου είναι

ιδιαίτερα διδακτικές επίσης, ειδικά για κάποιους «βαρεμένους» σημερινούς νέους που τους φαίνεται Γολγοθάς ακόμα και η πιο μικρή προσπάθεια, που τους φαίνονται «κινέζικα» ακόμα και οι βασικές γνώσεις, που πνίγονται σε μια κουταλιά νερό. Η ζωή έριξε όσα χαστούκια μπορούσε στο μικρό Ζώη από τη μέρα που γεννήθηκε, το 1736, στο χωριό Γραμμένο λίγο δυτικά από τα Ιωάννινα. Παιδί πάμφτωχης οικογένειας, έχασε πολύ μικρός τη μητέρα του, και λίγο αργότερα και τον πατέρα του. Μετά το θάνατο του πατέρα του, η μητριά του τον πέταξε κυριολεκτικά στο δρόμο.

Πεινασμένος και φοβισμένος, περπάτησε ως τη γειτονική μεγάλη πολιτεία, τα Γιάννενα, μπας και βρει καμιά σανίδα σωτηρίας για να πιαστεί. Τη βρήκε πράγματι στο πρόσωπο του γουνέμπορου Παναγιώτη Χατζηνίκου, που έδωσε δουλειά και ψωμί στο μικρό ορφανό. Ο Ζώης πρόσφερε στο σωτήρα του όλη του την εργατικότητα, όλη του τη ψυχή και την αφοσίωση, σε σημείο που ο Χατζηνίκος, όταν πέρασαν τα χρόνια, τον έκανε συνεταίρο του. Ο νεαρός Καπλάνης και ο έμπειρος Χατζηνίκος κάποια στιγμή εγκατέλειψαν τα Ιωάννινα και μετέφεραν τις επιχειρήσεις τους στο Βουκουρέστι, στη συνέχεια στη Νίζνα της Κάτω Ρωσίας (σημερινής Ουκρανίας) και τέλος στη Μόσχα, το 1771. Εκμεταλλευόμενος έξυπνα το παρθένο εμπορικό έδαφος, ο Ζώης Καπλάνης έγινε γρήγορα πλούσιος, μετά πολύ πλούσιος, και στο τέλος βαθύπλουτος! Ως το τέλος της ζωής του (1806) βοηθούσε με κάθε τρόπο

τους συνανθρώπους του που είχαν ανάγκη, και κυρίως τους ομοεθνείς του με ένα σωρό αγαθοεργίες και κοινωφελή έργα.

Τέταρτο - και λαμπρότερο από όλα - διαμάντι στο στέμμα της πνευματικής υπόστασης των Ιωαννίνων ήταν η **Ζωσιμαία Σχολή** που ιδρύθηκε μετά τα χρόνια του Αλή πασά, το **1828**, αλλά γι' αυτήν και για τους αδελφούς Ζωσιμάδες που την ίδρυσαν διαβάστε στην Ανεξερεύνητη Ήπειρο. Πραγματικά, με τόσα σπουδαία σχολεία, όπου δίδαξαν οι σημαντικότεροι δάσκαλοι του Έθνους και απ' όπου αποφοίτησαν οι πιο μορφωμένοι και σπουδαίοι Έλληνες του 18^{ου} και του 19^{ου} αιώνα, δεν είναι υπερβολή να πούμε ότι τα Ιωάννινα υπήρξαν το λαμπρότερο πνευματικό κέντρο του ελληνικού χώρου στα χρόνια της τουρκοκρατίας.

Τούρκικα σχολεία δεν υπήρχαν στα Γιάννενα; ίσως αναρωτηθείτε. Ήβραϊκά υπήρχαν, αλλά δίδασκαν μόνο γραφή και ανάγνωση, για να μπορούν οι Τούρκοι να διαβάζουν τις εντολές του σουλτάνου και των πασάδων, και τις εντολές του Μαχμέθ. Αυτό τους ήταν αρκετό. Υπήρχαν επίσης και εβραϊκά σχολεία (από το 1875 ως το 1940) και δυστυχώς και ένα ρουμάνικο (με νηπιαγωγείο, δημοτικό και γυμνάσιο), που μάλιστα συνέχισε την προπαγανδιστική λειτουργία του ως το 1940 (το κτήριο του υπάρχει ακόμα, είναι αυτό που στεγάζει σήμερα το 4^ο Γυμνάσιο / Λύκειο Ιωαννίνων).

Στα τέλη του 18^{ου} αιώνα, όταν εμφανίστηκε στο προσκήνιο ο **Αλή πασάς**, τα Ιωάννινα βρίσκονταν στην πιο ακμαία στιγμή της ιστορικής πορείας τους, με περίπου 30.000 κατοίκους (από τους οποίους οι 25.000 ήταν Έλληνες) και ένα βιοτικό και πολιτιστικό επίπεδο που ανάλογό του εκείνη την εποχή συναντούσε κανείς μόνο στη Θεσσαλονίκη. Φυσικό ήταν λοιπόν αυτή η παμπόνηρη αλεπού ο Αλής να επιδιώξει να κάτσει στο σβέρκο των Γιαννιωτών. Εδώ ήταν «όλα τα λεφτά», εδώ είχε αίμα για να ρουφήξει. Ο διορισμός του ως πασά στο πασαλίκι των Ιωαννίνων ήρθε από το σουλτάνο το **1788**, όταν

Η προτομή του Ζώη Καπλανή στο προαύλιο της Ζωσιμαίας Παιδαγωγικής Ακαδημίας, στο κέντρο των Ιωαννίνων. Κάποιοι σημερινοί Γιαννιώτες έχουν καταθέσει εδώ τα δείγματα του πολιτιστικού επιπέδου τους...

Το θαυμάσιο κτίριο της Ζωσιπαιάς Παιδαγωγικής Ακαδημίας, στην οδό Δωδώνης, μία μόλις ημέρα μετά την ολοκλήρωση των εργασιών συντήρησης και αποκατάστασης του, τον Οκτώβριο του 2003. Μια μερίδα της νεοελληνικής νεολαίας ζει ακόμα στην εποχή των Βησιγόθων...

σώφρον να κόψει το κλαδί πάνω στο οποίο καθόταν. Ο άπληστος, ανελέητος και αχαλίνωτος λήσταρχος Αλής (που ήταν και μέγας αρχαιοκάπηλος και τυμβωρύχος) κατάφερε με τον άριστα εκπαιδευμένο στρατό των Αλβανών του να εξαφανίσει όλους τους άλλους ληστές και κακούργους από τα εδάφη που έλεγχε, και να παραμείνει μόνος αυτός αρχιληστής του πασαλικιού του, που περιλάμβανε πρακτικά, στο απόγειο της δόξας του, σχεδόν όλο τον ελλαδικό χώρο εκτός από τα νησιά! Αυτό βέβαια ωφέλησε ιδιαίτερα και τους Γιαννιώτες εμπόρους, μια και τίποτα δεν απειλούσε τους ίδιους ή τα εμπορεύματά τους κατά τα ταξίδια τους. Πλήρωναν βέβαια ένα βαρύ τίμημα στον αρχινομό και αρχιπροστάτη τους, αλλά με αυτό το νταβατζιλίκι «καθάριζαν» και μπορούσαν να κοιτάνε ανενόχλητοι τις δουλειές τους. Κι έτσι στα χρόνια του Αλή, τα Ιωάννινα έφτασαν στο απόγειο της ακμής τους.

πέθανε ο προηγούμενος πασάς των Ιωαννίνων, ο Κουρτ πασάς (κουρτ = λύκος, στα τούρκικα), ως επιβράβευση του άγριου και εγκληματικού χαρακτήρα του. Το **1822**, ο σουλτάνος επίσης ήταν αυτός που έδωσε την εντολή να του φέρουν ενώπιόν του το κομμένο κεφάλι του Αλή, γιατί παρόμοια «σηκώσει κεφάλι». Αυτά τα 34 χρόνια που το ανθρωπόμορφο αυτό τέρας βρισκόταν στην εξουσία, παραδόξως δεν έβλαψε ιδιαίτερα τα Ιωάννινα, με τη λογική προφανώς ότι δεν ήταν

Τον πλούτο τους, πολλοί Γιαννιώτες έμποροι τον αξιοποίησαν και σε άλλες μορφές «επένδυσης», εκμεταλλευόμενοι τις περιστάσεις. Κι έτσι, στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, εμφανίστηκε και στην Ήπειρο η κατάρα που λεγόταν **τσιφλίκι**. Οι καλλιεργητές γης που αδυνατούσαν για κάποιο λόγο να πληρώσουν τη «δεκάτη» (το φόρο) στον Αλή, περνούσαν στα χέρια «εκμισθωτών φόρων», δηλαδή ανθρώπων που αναλάμβαναν την είσπραξη και την απόδοση των φόρων. Οι "άνθρωποι" αυτοί πίεζαν ακόμα πιο απάνθρωπα τους φτωχούς καλλιεργητές για να εισπράξουν τους φόρους, και σε περίπτωση που κάποιοι δεν είχαν να πληρώσουν κάλυπταν με τα δικά τους κεφάλαια τις υποχρεώσεις τους, αλλά μετά κυριολεκτικά ξετίναζαν τον οφειλέτη. Του έπαιρναν το χωράφι και τον έβαζαν να καλλιεργεί την πρώην γη του με όρους σκλάβου, ενώ όλη σχεδόν η παραγωγή πήγαινε πλέον στον τσιφλικά. Αυτή είναι η «σκοτεινή» πλευρά πολλών πλούσιων Ελλήνων που ζούσαν στα Γιάννενα ή στο εξωτερικό, που για ευνόητους λόγους την αποσιωπά η επίσημη ιστοριογραφία. Ολόκληρα χωριά πέρασαν έτσι στη σκλαβιά του τσιφλικά, που τους έκανε το αίμα χειρότερα (πολύ χειρότερα) απ' ό,τι το έκανε ο Αλή πασάς...

Το πασαλίκι του ο Αλής το αντιλαμβάνεται ως προσωπική περιουσία και απόλυτη ιδιοκτησία του. Τους κατοίκους-υπηκόους του τους έβλεπε περίπου σαν ιδιόκτητο κοπάδι προβάτων, τους «άρμεγε» και τους έσφαζε ακριβώς όπως τα πρόβατα. Την ευκατάστατη αστική τάξη των Γιαννιωτών εμπόρων τη φορολόγησε βέβαια αγρίως, ωστόσο δεν έφτασε σε ακρότητες μαζί της για να μην τη διαλύσει και χάσει μια από τις μεγαλύτερες πηγές εισοδημάτων του. Επίσης, τους μορφωμένους και έξυπνους Γιαννιώτες, τους έπαινε κι αυτούς να υπάρχουν, να διδάσκουν στα ελληνικά σχολεία, και πολλούς από αυτούς τους είχε προσλάβει στην υπηρεσία του, όπου όντως του προσέφεραν πολυτιμότες υπηρεσίες. Όταν όμως ο κλοιός των σουλτανικών στρατευμάτων έσφιξε γύρω του, παρόλο που έβλεπε ξεκάθαρα ότι ήταν αδύνατο να παραμείνει στην εξουσία, προτίμησε να γαντζωθεί στη θέση του και να παρασύρει στην ολική καταστροφή και την πόλη που τον φιλοξένησε για 34 χρόνια, παρά να πάρει τους - αμύθητους κυριολεκτικά - θησαυρούς του και να πάει με τους γιους του Βελή και Μουχτάρ να ζήσει λίγο παρακάτω, στην Ιταλία ας πούμε ή στην Αλβανία ή κάπου αλλού. Παρόμοια αρρωστημένη περίπτωση ήταν και ο σύγχρονος μας Σαντάμ Χουσεΐν με τους γιους του Ουντάι και Κουσαί, μόνο που ο Αλής ήταν τρισχειρότερος.

Στα χρόνια του Αλή (και Τρισαλή) έγιναν πολλά τεχνικά έργα, με την υποχρεωτική αγγαρεία χιλιάδων κατοίκων και με την επίβλεψη μηχανικών και αρχιτεκτόνων ελληνικής καταγωγής αλλά κυρίως ξένων, Ευρωπαίων. Ο Άγγλος λοχαγός του Μηχανικού W.M. Leake που επισκέφτηκε τα Ιωάννινα το 1805, αναφέρει στο ταξιδιωτικό του έργο «Travels in Northern Greece» (Λονδίνο 1835) ότι ο αρχιμηχανικός του Αλή πασά ήταν κάποιος **κυρ Πέτρος**, ελληνικής καταγωγής από την Κορυτσά, με προγονικές ρίζες από τη Μοσχόπολη. Ο άνθρωπος αυτός ήταν ο δημιουργός πολλών φρουρίων και οχυρωματικών έργων σε διάφορα σημεία του πασαλίκιου, αλλά δικό του έργο ήταν και το σαράι του Αλή πασά στο Ίτς Καλέ, που ξεκίνησε να χτίζεται το 1795. Όταν οχυρώθηκε ο λόφος στα Λιθαρίτσια, το 1807, ο κυρ Πέτρος έχτισε εδώ ένα ακόμα σαράι για τον Αλή, και άλλα δύο για τους δύο γιους του τυράννου. Όμως αυτός που άφησε την πιο έντονη σφραγίδα στα οχυρωματικά έργα της εποχής του Αλή, ήταν ο Γάλλος συνταγματάρχης-μηχανικός Frederic Francois Guillaume de **Vaudoncourt**, που μπήκε στη δουλειά του Αλή το 1807. Δικό

Το φρούριο Ίτς Καλέ, μέσα στο κάστρο των Ιωαννίνων. Τα τείχη αυτά ήταν πανίσχυρα, αλλά δεν μπόρεσαν να προστατέψουν αποτελεσματικά τον Αλή πασά από τον επιτιθέμενο σουλτανικό στρατό.

του έργου ήταν η εκβάθυνση του παλιού αμυντικού χάνδακα γύρω από το κάστρο των Ιωαννίνων, το φρούριο στο λόφο Λιθαρίτσια, καθώς και το φρούριο του Παντοκράτορα κοντά στην Πρέβεζα. Στα τελευταία χρόνια της εξουσίας του, την περίοδο 1819-1821, ο Αλή απασχολούσε ως αρχιμηχανικό τον Ναπολιτάνο **Caretto**, που ανέλαβε το έργο να ενισχύσει τα τείχη του κάστρου των Ιωαννίνων και τα άλλα οχυρωματικά έργα στην ευρύτερη περιοχή. Σύμβουλός του Αλή σε θέμα οχυρωτικής και αμυντικής τακτικής ήταν την ίδια περίοδο ο Άγγλος αξιωματικός του Μηχανικού **Charles James Napier**. Ο Napier εξήγησε (με μια δόση υπερβολής) στον Αλή ότι σε περίπτωση που τα σουλτανικά στρατεύματα με το ισχυρό πυροβολικό τους επιτίθενταν στο κάστρο, θα το διέλυαν μέσα σε μισή ώρα, και του υπέβαλε τα σχέδιά του για ένα απόρθητο κάστρο, που βεβαίως θα κόστιζε μια περιουσία για να φτιαχτεί. Παρόλο που ο Αλή είχε τα χρήματα αυτά (και πολύ περισσότερα), τον τύφλωσε η αρρωστημένη φιλαργυρία του και δεν υλοποίησε τις προτάσεις του Napier. Μερικούς μήνες αργότερα μετάνιωσε οικτρά, αλλά ήταν πια αργά...

Η αντίστροφη μέτρηση για τον Αλή άρχισε τον Ιούλιο του **1820**, όταν ο σουλτάνος πείστηκε ότι αυτό το κολοβό φίδι που έτρεφε στον κόρφο του απειλούσε πλέον τη σουλτανική εξουσία του. Έστειλε λοιπόν ένα ισχυρό σουλτανικό στρατό με επικεφαλής τον στρατηγό Ισμαήλ Πασόμπεη για να τον «καθαρίσει». Αλλά ο Πασόμπεη τα έκανε σαλάτα και ο σουλτάνος τον αντικατέστησε μ' έναν πιο σοβαρό στρατηγό, τον περίφημο **Χουρσίτ πασά**, τον Ιανουάριο του **1821**. Ο τεράστιος σουλτανικός στρατός (άλλοι λένε 80.000, άλλοι 150.000 στρατιώτες) στρατοπέδευσε έξω από το κάστρο των Ιωαννίνων και ξεκίνησε την πολιορκία, αλλά έτρεχε και δεξιά-αριστερά σε διάφορα άλλα κάστρα και περιοχές της επαρχίας για να αντιμετωπίσει τους συμμάχους του Αλή (Αλβανούς πολέμαρχους, τους γιους του Αλή Μουχτάρ και Βελή, και τους Σουλιώτες). Τον Ιανουάριο του **1822** η μέγγενη έσφιξε απελπιστικά γύρω από τον Αλή που ήταν οχυρωμένος στο Ίτς Καλέ, με λιγοστά πολεμοφόδια και συμμάχους. Οι γιοι του, ο Μουχτάρ και ο Βελή, είχαν ήδη παραδοθεί και αιχμαλωτιστεί. Ανάμεσα στους τελευταίους που αυτομόλησαν προς το σουλτανικό στρατόπεδο ήταν και ο ίδιος ο μηχανικός Καρέπτο, ο οποίος υπέδειξε στον Χουρσίτ τα αδύναμα σημεία του κάστρου και πώς να τοποθετήσει τα κανόνια του ώστε να βάλουν πιο αποτελεσματικά. Ο Αλής πλέον εκλιπαρούσε για έλεος. Ο

Η νοτιοανατολική πύλη της βόρειας ακρόπολης του κάστρου, σήμερα κλειδαμπαρωμένη χωρίς λόγο...

Χουρσίτ τον ξεγέλασε ότι θα μπορούσε ίσως να γλιτώσει τη ζωή του και την περιουσία του αν «εξαφανιζόταν» για ένα διάστημα στο Νησί των Ιωαννίνων, να καταλαγιάσει η οργή του σουλτάνου και να του έρθει το φερμάνι της συγχώρεσης. Ο Αλής, που δεν είχε και άλλη επιλογή, πείστηκε και αποσύρθηκε στις 20 Ιανουαρίου με λίγους σωματοφύλακές του στο μοναστήρι του Αγίου Παντελεήμονα. Φυσικά ο άγιος Παντελεήμων δεν είχε κανένα λόγο να ελεήσει τον απογυμνωμένο και αξιοθρήνητο Αλή, και έτσι, όταν στις 24 Ιανουαρίου παρουσιάστηκε εμπρός του ο απεσταλμένος του σουλτάνου, Μεχμέτ πασάς και του διάβασε το σουλτανικό φερμάνι με την εντολή της αποκεφάλισής του, ο Αλή πρόλαβε να ρίξει μόνο έναν πυροβολισμό στα χέρια του Μεχμέτ. Οπισθοχωρώντας κλειδώθηκε σ' ένα κελί του μοναστηριού, το οποίο οι στρατιώτες του αποσπασματος του Μεχμέτ έκαναν κόσκινο με τους πυροβολισμούς. Μια σφαίρα βρήκε τον Αλή στην κοιλιά και τον σπύρισε κάτω σοβαρά τραυματισμένο. Μπήκαν μέσα στο κελί οι στρατιώτες, κάποιος σήκωσε τη χαντζάρα του, και του έκοψε το κεφάλι. Το ακέφαλο σώμα του το έθαψαν στο Ίτς Καλέ, στον τάφο όπου ήταν θαμμένη και η πρώτη του γυναίκα Εμινέ (μητέρα του Μουχτάρ και του Βελή), εκεί όπου παραμένει ως σήμερα, ενώ το κεφάλι του το πήγαν στο σουλτάνο, όπως είχαν διαταγή να πράξουν. Ο Μουχτάρ και ο Βελή, όπως και ο εγγονός του Αλή Μεχμέτ, αποκεφαλίστηκαν στην Κωνσταντινούπολη. Ένα εφιαλτικό σκοτάδι τυραννίας 35 ετών παρήλθε οριστικά. Πίσω, στο κάστρο, τα αποκαϊδία της πόλης των Ιωαννίνων ακόμα κάπνιζαν... Το τελευταίο – ακούσιο κι αυτό – δώρο του Αλή πασά στους Έλληνες, ήταν το γεγονός ότι απασχόλησε ένα μεγάλο τμήμα του σουλτανικού στρατού στην Ήπειρο, όταν στη νότια Ελλάδα είχε ξεσπάσει η Επανάσταση του '21, κι έτσι οι επαναστατημένοι Έλληνες δεν είχαν να αντιμετωπίσουν την τουρκική πανστρατιά στο ξεκίνημα του αγώνα τους.

Λεπτομέρεια του μιναρέ στο τζαμί του Ασλάν πασά.

Αλή (Ἰμπν Αμπού Ταλίμπ) ήταν το όνομα του γαμπρού του ίδιου του προφήτη Μωάμεθ (είχε παντρευτεί την κόρη του Μωάμεθ, τη Φατίμα), και ως εκ τούτου καθιερώθηκε ως ένα από τα πιο ιερά ονόματα των μωαμεθανών. Ο άνθρωπος όμως που προσέδωσε στο όνομα αυτό το απόλυτο νόημά του (Αλή, θα πει υψηλός), ήταν ο Αλή πασάς των Ιωαννίνων. Η οικογένεια του Αλή κατοικούσε στο χωριό Μπεσιτίς, κοντά στο Τεπελένι της βόρειας Ηπείρου. Ο παππούς του ο **Μουχτάρ** ήταν ένας κοινός λήσταρχος, αλλά αμνηστεύτηκε από το σουλτάνο γιατί τον βοήθησε μαζί με τους άλλους ληστές της συμμορίας του σε κάποια εκστρατεία του εναντίον των Βενετών στην Κέρκυρα. Λήσταρχος ήταν και ο πατέρας του, ο **Βελής**, που «καθάρισε» ένα σωρό συγγενείς του για να επιβάλλει την εξουσία του στην περιοχή του. Ο σουλτάνος, που πάντα επιβράβευε τους πιο αιμοβόρους μωαμεθανούς της επικράτειάς του, τον όρισε πασά στο Δέλβινο, αλλά ο Βελής δεν πρόλαβε να χαρεί και πολύ τα καλά της ζωής, γιατί έχασε πολύ νέος τη ζωή του. Πρόλαβε όμως και μεταλαμπάδευσε τις πατροπαράδοτες αξίες της οικογένειάς του στον **Αλή**, το γιο που του χάρισε το **1750** η σύζυγός του Χάμκω, η κόρη του μπέη της Κόνιτσας.

Ο Αλή (ή Αλής, όπως τον έλεγε ο λαός) δεν έχασε καιρό, από μικρός βγήκε στο κλαρί καταληστεύοντας και φονεύοντας στα βουνά και τους κάμπους της Ηπείρου και της Θεσσαλίας, ατρόμητος και ασυγκράτητος. Όταν το σκορ των λόβων και των ληστειών έφτασε σε ύψη-ρεκόρ, ο σουλτάνος, που πολύ καμάρωνε με τα αιματηρά κατορθώματα του Αλή, τον επιβράβευσε διορίζοντάς τον πασά στα Τρίκαλα, το έτος **1786** (τότε ο Αλής ήταν 36 χρονών). Δύο χρόνια αργότερα, όταν πέθανε ο Κουρτι πασάς των Ιωαννίνων, ο Αλής πήρε προαγωγή από το σουλτάνο και μετακόμισε στην όμορφη πρωτεύουσα της Ηπείρου, θέτοντας τέρμα στη δυναστεία των Ασλάν, που από την τουρκική κατάκτηση μέχρι τότε εξουσίαζαν στα Γιάννενα. Αμέσως προχώρησε σε έργα υποδομής για να στηρίξει και να επεκτείνει την εξουσία του. Καταρχήν διάλεξε τις μεγαλύτερες λέρες που κυκλοφορούσαν στην περιοχή και τις ενέταξε στο στρατό του, αποκτώντας έτσι μια τρομερή ισχύ πυρός (και σιδήρου). Με το στρατό αυτό επέβαλε με σιδερένια πυγμή την τήρηση του νόμου (δηλαδή των εντολών και των επιθυμιών του). Παράλληλα, προσλάμβανε στην υπηρεσία του και μορφωμένους και έξυπνους ανθρώπους, κυρίως Έλληνες, που του ήταν απαραίτητοι σε άλλα πόστα, διοικητικά. Δεν έκανε διακρίσεις

Ο Αλή πασάς των Ιωαννίνων

ανάμεσα σε χριστιανούς και μωαμεθανούς, επιβράβευε και χρησιμοποιούσε τους καλύτερους και τιμωρούσε ανελέητα τους παραβάτες, ανεξάρτητα από θρησκεία. Η ανεξιθρησκία του Αλή ωστόσο δεν ήταν πολιτική ωριμότητα, ήταν μια έκφραση της πλήρους περιφρόνησής του προς πάσα άλλη αρχή, επίγεια ή επουράνια. Γραμμένους τους είχε όλους, όπως θα λέγαμε σε σύγχρονη γλώσσα, εκτός από εκείνους που συνεισέφεραν στην αύξηση της δύναμης και του πλούτου του. Έτσι χρησιμοποίησε χριστιανούς και μωαμεθανούς, Έλληνες, Τούρκους, Αλβανούς, Ευρωπαίους, μορφωμένους και αμόρφωτους, τον καθένα στο πόστο όπου μπορούσε να του αποδώσει τα μέγιστα.

Από το 1788 ως τον Ιανουάριο του 1822 που θανατώθηκε, στα 34 αυτά χρόνια της εξουσίας του επέκτεινε το κράτος του σε όλη τη Ρούμελη, σκότωσε χιλιάδες αντιπάλους του και αμέτρητους (κυρίως ανδρικά) αθώους άντρες, γυναίκες και παιδιά, συνηθισμένα να τους λησιτέπει, για να τρομοκρατήσει και να παραδειγματίσει τους υπηκόους του, ή απλώς για να σπάσει πλάκα απολαμβάνοντας τον αργό και μαρτυρικό θάνατο στον οποίο τους καταδίκασε. Αποτέλεσμα αυτής της τακτικής του ήταν ότι τα 34 αυτά χρόνια σχεδόν δεν «κουνήθηκε φύλλο» εναντίον του, και γενικά επικρατούσε ησυχία, τάξη και ασφάλεια στο πασαλίκι του. Κάποιοι ιστορικοί αυτό το προσμετρούν στα θετικά του, αλλά έναν δάσκαλο που επιβάλλει την ησυχία μέσα στην τάξη αποκεφαλίζοντας τους μισούς μαθητές, ξεκοιλιάζοντας πέντ' έξι άλλους, κρεμώντας τους γονείς τους, βιάζοντας τις μαθήτριες και κυκλοφορώντας μ' ένα πιστόλι στο χέρι, δεν τον λες επιτυχημένο δάσκαλο που επιβάλλει την τάξη, τον λες χασάπη (αν θες να λες τα πράγματα με το όνομά τους).

Άλλοι πάλι τον χαρακτηρίζουν ευφυή ηγέτη με διοικητικά και οργανωτικά χαρίσματα, που ήξερε να προσλαμβάνει τους καλύτερους και να αξιοποιεί τους πόρους (ανθρώπινους και άλλους) για να διοικεί το κράτος του, που είχε τις προοπτικές,

εάν επικρατούσε του σουλιάνου, να εξελιχθεί σε ευρωπαϊκό κράτος. Ο Αλής, στην πραγματικότητα, ήταν ένας αρρωστημένος άπληστος που είχε στόχο να γίνει σουλιάνος και να επεκτείνει την προσωπική αυτοκρατορία του και την προσωπική περιουσία του όσο περισσότερο γινόταν. Ήταν επίσης και διεστραμμένος ψυχοπαθής, από αυτούς που σήμερα θα έκλειναν σε ψυχιατρείο. Η εποχή του βέβαια ήταν μια πολύ άγρια εποχή, αλλά η αγριότητα του Αλή ήταν πέρα από κάθε όριο. Ο Γάλλος πρόξενος στα Ιωάννινα Rouqueville που τον έζησε για πολλά χρόνια από κοντά, αποτύπωσε στα βιβλία που εν συνεχεία έγραψε πολλά γεγονότα και στοιχεία για τον Αλή, που σκιαγραφούν το αληθινό ποιόν αυτού του «ανθρώπου». Διαβάστε μερικά, αν έχετε γερό στομάχι.

Μετά την κατάκτηση του φρουρίου της Πρέβεζας, το 1798, συνέλαβε 170 Έλληνες και τους έσυρε μαζί του αιχμαλώτους. Προχωρώντας προς Άρτα, στάθηκε στη Σαλαώρα, το λιμάνι της Άρτας στον Αμβρακικό, και έστησε ένα μικρό κάρσι. «Ήθελε αίμα για να γιορτάσει τη νίκη του. Καθισμένος στο παραθύρι της ντογάνας πρόσταξε να βγάλουν έναν έναν τους αιχμαλώτους Πρεβεζάνους από το αμπάρι του καραβιού. Τους τραβούσαν από τα μαλλιά κι ο Αλής έδινε σινιάλο να τους κόψουν το κεφάλι. Επρόκειτο στον μπόγια όπως ο Καλιγούλας: χτύπα τον έσο που να καταλαβαίνει το θάνατο. Στο τέλος της σφαγής, ο μπέγος δήμιος έπεσε από ασφυξία και ξεψύχησε κι αυτός ανάμεσα στα πτώματα...»

«Τον Οκτώβριο του 1808 ταξιδεύοντας μαζί με τον Αλή σταθήκαμε λίγο κοντά στην Αμβρακία. Κάθισα πλάι στο βεζύρη ενώ οι βαθμούχοι του σχημάτισαν ημικύκλιο σε μικρή απόσταση. Μου λέει ο Αλής:

- Βλέπεις αυτά τα παλικάρια; Δεν υπάρχει κανένα ανάμεσά τους που να μην του έχω σκοτώσει τον πατέρα, τον αδελφό, το θείο ή κάποιο συγγενή!

- Κι όλοι αυτοί σε υπηρετούν και περνούν τις νύχτες πλάι στο κρεβάτι σου χωρίς να σκεφτούν εκδίκηση για το θάνατο των δικών τους;

- Εκδίκηση; Μα αυτοί δεν έχουν άλλον από εμένα στον κόσμο. Είναι τυφλοί εκτελεστές των διαταγών μου. Όσο πιο πολύ εξαχρειώνονται οι άνθρωποι, τόσο πιο πολύ μου αφοσιώνονται. Τα εμβλήματατά μου είναι το χρυσάφι, το σίδερο και το ραβδί. Μ' αυτά τα τρία κοιμάμαι ήσυχος.

- Κι η συνείδηση σου;

Αρχισε να γελάει.

- Είσαι αφελής άνθρωπος! μου απάντησε».

Το 1808, όταν καταπνίγηκε η εξέγερση του παπα-Θύμιου

Βλαχάβα στην Καλαμπάκα, έπασε έναν καλόγερο, ονόματι Δημήτριο, που γύριζε στα χωριά και εκλιπαρούσε τους ξεσηκωμένους να γυρίσουν στις δουλειές και τα σπίτια τους για να μην ξεσπάσει η εκδίκηση του Αλή επάνω τους. Αυτόν ακριβώς τον άνθρωπο, που δεν είχε καμία σχέση με την εξέγερση, επέλεξε να σκοτώσει ο Αλής, έτσι για πλάκα! Παρόντος και του Rouqueville, που βέβαια δεν μπορούσε να κάνει τίποτα για να σώσει τον φτωχό και αθώο ανθρωπάκο, ο Αλής ξεκίνησε την ανάκριση:

- Έλεγες ότι θα έρθει η βασιλεία του Χριστού. Αυτό τι θα πει; Ότι θα πέσει ο θρόνος του σουλτάνου μας;

- Ο Θεός μου βασιλεύει στην αιωνιότητα. Σέβομαι τους αυθέντες που μου έδωσε.

- Τι έχεις στον κόρφο σου;

- Την εικόνα της Παναγίας.

- Να τη δω.

- Αυτό είναι ιεροσουλία. Ας μου λύσουν το ένα χέρι, για να σου τη δείξω εγώ.

- Όστε είμαστε ιερόσυλοι, ε; Έτσι παρασύρεις τον κόσμο. Αυτά σ' έβαλαν να λες οι δεσποτάδες που κάλεσαν τους Ρώσους να μας υποδουλώσουν. Μίλα, ποιοι άλλοι ήταν μαζί σου;

- Κανείς. Μόνο η συνείδηση του χρέους μου με παρακίνησε να παρηγορήσω τους χριστιανούς και να τους πείσω να σέβονται τους νόμους σου.

Μετά από αυτά ο Αλής διέταξε να ξεκινήσουν μπροστά του τα βασανιστήρια. Πρώτα του έμπηξαν μυτερά καλάμια κάτω από τα νύχια των χεριών και των ποδιών. Μετά του έσφιξαν το μέτωπο με μια μέγγενη. Ύστερα τον κρέμασαν ανάποδα πάνω από μια φωτιά και του καψάλισαν αργά αργά το κρανίο. Μετά τον ξάπλωσαν καταγής και του έσπασαν ένα ένα όλα τα κόκκαλα. Και τέλος τον έχτισαν όρθιο αφήνοντας μόνο το κεφάλι του έξω, και τον άφησαν εκεί να σιγοπεθαίνει επί δέκα μέρες, ώσπου ξεψύχησε...

Ένας φυσιολογικός άνθρωπος δεν αντέχει ούτε να τα διαβάσει αυτά, σκεφτείτε λοιπόν πόσο άρρωστος θα πρέπει να είναι κανείς για να διασκεδάζει παρακολουθώντας τα να συμβαίνουν μπροστά στα μάτια του. Μέσα στο Ίις Καλέ, εκεί που είχε το παλάτι του ο Αλής και όπου αμέτρητοι αθώοι άνδρες, γυναίκες και παιδιά, χριστιανοί και μωαμεθανοί, Έλληνες και Τούρκοι, μαρτύρησαν στα χέρια αυτού του κτήνους, υπάρχει και ο τάφος με το ακέφαλο σώμα του Αλή, και της γυναίκας του της Φατίμα. Πλησιάστε στο κάγκελο, ρίξτε ένα μεγαλοπρεπές φτύσιμο, και ευχηθείτε να μην ξαναεμφανιστεί στη γειτονιά μας ένα τέτοιο λάθος της φύσης.

Μετά την εξόντωση του Αλή το πασαλίκι των Ιωαννίνων ξαναπέρασε στην εξουσία του σουλτάνου, ο οποίος όρισε διοικητή του τον Ισμαήλ πασά, μετά τον Ομέρ Βρυώνη, και μετά τον Ρεσίτ πασά, που ο κόσμος τον έλεγε Κιουταχή. Αυτοί σπάνια έμεναν στα Ιωάννινα (άλλωστε η πόλη ήταν σχεδόν έρημη και κατεστραμμένη), αλλά τουλάχιστον φρόντισαν να περιορίσουν κάπως τις ληστρικές επιδρομές των Αλβανών που, όπως τα κατοίκια που δεν αφήνουν να ξαναφυτρώσει το καμένο δάσος γιατί πάνε και τρώνε τα δεντράκια-βλασταράκια, έτσι και αυτοί λεηλατούσαν τη λεηλατημένη περιοχή και δεν άφηναν τη ζωή να ξαναριζώσει. Οι πασάδες – που πέρασαν πολλοί από τα Γιάννενα, στη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα – λίγο ως πολύ τα κατάφεραν να περιορίσουν τη δράση των Αλβανών ληστών στην Ήπειρο και να προστατέψουν και τα Ιωάννινα από άλλες καταστροφές.

Οι πλούσιοι Γιαννιώτες επιχειρηματίες που έστελναν πολλά χρήματα στην πατρίδα τους συνέβαλαν και αυτοί σημαντικά στην αποκατάσταση της ζωής στην πόλη και στην άνοδο του βιοτικού επιπέδου. Οι ίδιοι οι ευεργέτες σπάνια έρχονταν στα Ιωάννινα, τα χρήματα που έστελναν τα παρλιουζάκια και τα διαχειρίζονταν «δικοί τους» στην πόλη, ένα εργατείο εφόρων και επιτρόπων που απαρτιζόταν από λεστιάκια από «αυτόχθονες» παλιούς καστρινούς. Ο άλλοι, οι επαρχιώτες συμπολίτες τους που είχαν κερδίσει από τα χωριά της Ηπείρου και είχαν εγκατασταθεί στα Γιάννενα αναζητώντας μια καλύτερη μοίρα, ήτοι αυτοί λεισμένοι από αυτές τις εξουσίες, κι έτσι σιγά σιγά δημιουργήθηκαν δύο «τάξεις», οι ντόπιοι (πρώην άρχοντες και συνήθως μορφωμένοι και ευκατάστατοι)

Η ελληνική σημαία κυματίζει στο κάστρο των Ιωαννίνων από τις 22/2/1913.

και οι επαρχιώτες (συνήθως φτωχοί και αγράμματοι), που έρχονταν συχνά σε σύγκρουση.

Όταν λέμε επαρχιώτες εννοούμε συνήθως χωρικούς από τα χωριά του βιλαετιού των Ιωαννίνων. Το **βιλαέτι των Ιωαννίνων** (βιλαέτι, ως διοικητικός όρος αντιστοιχεί περίπου με το σημερινό της Περιφέρειας) που οριοθετήθηκε με τον τούρκικο νόμο του **1864** ήταν σαφώς μικρότερο από το πασαλίκι των Ιωαννίνων του Αλή, και πάλι όμως ήταν τεράστιο. Ήταν χωρισμένο σε πέντε **σαντζάκια** (δηλαδή νομούς) και 25 **καζάδες** (κάτι σαν τα σημερινά δημοτικά διαμερίσματα). Στο βιλαέτι των Ιωαννίνων πρωτεύουσα ήταν βεβαίως τα Ιωάννινα, και σ' αυτό ανήκαν τα σαντζάκια Ιωαννίνων, Πρεβέζης, Αργυροκάστρου, Βερατίου και Λαρίσης, ήταν δηλαδή τεράστιο. Από όλη αυτή την περιφέρεια, αλλά και από άλλα μέρη, κόσμος και κοσμάκης ερχότανε στην πρωτεύουσα για να αναζητήσει ένα καλύτερο μέλλον.

Όταν οι επαρχιώτες έγιναν πολλοί περισσότεροι από τους παλιούς καστρινούς, κατάφεραν, με την υποστήριξη των ελληνικών προξενικών αρχών, του Πατριαρχείου, του σούλταν, αλλά και των τουρκικών αρχών, να καταργήσουν τα θεσμοθετημένα προνόμια των παλιών καστρινών, και μάλιστα στις εκλογές του **1909** για την κοινοτική αυτοδιοίκηση, το κόμμα τους (με επικεφαλής τον γιατρό Στέφανο Σαλαμάγκα) να κερδίσει, κι έτσι να ελεηθούν και αυτοί από τα *ελέη*, όπως ονομάζονταν οι δωρεές και τα πληροσθένια των πλούσιων Γιαννιωτών του εξωτερικού. Παρόλα αυτά, οι φτωχοί παρέμεναν φτωχοί και οι πλούσιοι γίνονταν πλουσιότεροι. Ανάμεσα στους δεύτερους ήταν και πολλοί Εβραίοι έμποροι, η δεύτερη σε πληθυσμό εθνική κοινότητα των Ιωαννίνων, που η παρουσία της στην πόλη μαρτυρείται στο χρυσόβουλο του αυτοκράτορα Ανδρόνικου Β' του 1319, αλλά σίγουρα θα είχαν εγκατασταθεί στην πόλη από πολύ παλιότερα.

Το συνέδριο του Βερολίνου το **1881** απέδωσε στην Ελλάδα όλη τη Θεσσαλία, αλλά άφησε την Ήπειρο (εκτός από την περιοχή της Άρτας) στα χέρια των Τούρκων. Αυτή η οριοθέτηση έφερε και την εμπορική απομόνωση, αφού το εισαγωγικό και εξαγωγικό εμπόριο της Θεσσαλίας έπαψε πια να περνάει μέσα από την Ήπειρο αλλά διεξαγόταν από τη θάλασσα, με προγεφύρωμα τα νησιά του Ιονίου που είχαν κι αυτά ενωθεί με την ελεύθερη Ελλάδα ήδη από το **1864**. Οι επαναστάσεις του 1854, του 1878 και του 1897 δεν έφεραν το ποθητό αποτέλεσμα και η Ήπειρος παρέμενε υπό την τυραννική εξουσία της Τουρκίας. Τον Οκτώβριο του **1912** όμως, με το ξέσπασμα του Α' Βαλκανικού πολέμου, σάλπισε η ώρα της απελευθέρωσης. Διοικητής της στρατιωτικής φρουράς των Ιωαννίνων ήταν ένας ικανότατος Τούρκος

Ανάγλυφο σε υπέρθυρο εβραϊκού σπιτιού, στην οδό Κουντουριώτου 28. Μέχρι το 1944 η εβραϊκή κοινότητα των Ιωαννίνων αριθμούσε πάνω από 2.000 άτομα.

από την πόλη, που τους τα είχαν σχεδιάσει Γερμανοί μηχανικοί, η ελληνική επίθεση ήταν άριστα οργανωμένη (πρωθυπουργός ήταν ο Βενιζέλος, αυτός ο εκπληκτικός μαέστρος της πολιτικής και της στρατηγικής) και επιτεύχθηκε με τέτοια σφοδρότητα που διέλυσε κάθε αντίσταση των Τούρκων. Στις 21 Φεβρουαρίου 1913 ο Εσάτ πασάς ύψωσε τη λευκή σημαία της παράδοσης, και στις **22 Φεβρουαρίου 1913** ο ελληνικός στρατός με επικεφαλής αρχιστράτηγο τον διάδοχο Κωνσταντίνο παρέλαβε τα Ιωάννινα συνέλαβε αιχμαλώτους όλους τους Τούρκους στρατιώτες (20.000 άντρες!) και υπέστειλε μια για πάντα την τουρκική σημαία από το κάστρο, θέτοντας τέρμα σε μια τουρκική κατοχή σχεδόν 500 ετών. Ευτυχώς ο Εσάτ πασάς, που ήταν έξυπνος και λογικός άνθρωπος, και μάλιστα απόφοιτος της Ζωσιμαίας Σχολής, δεν κατέστρεψε την πόλη, δεν έσφαξε, δεν λεηλάτησε, αλλά διατήρησε τον έλεγχο του στρατού του και του τουρκικού πληθυσμού της πόλης παραδίδοντάς την άθικτη στους Έλληνες. Έτσι και δεν αποφάσιζε να παραδοθεί, και μόνο ο κανονιοβολισμός από το βαρύ ελληνικό πεδινό πυροβολικό θα είχε μετατρέψει την πόλη σε ερείπια...

Δυστυχώς όμως, η απελευθέρωση των Ιωαννίνων δεν έφερε την άνοιξη και την ανάσταση που όλοι οι ντόπιοι ονειρεύονταν. Ο σιδηρόδρομος (το πιο πρακτικό και φθηνό μέσο μεταφοράς) δεν έφτασε ποτέ εδώ, ούτε και πρόκειται να φτάσει ποτέ, αφού η Ήπειρος είναι γεμάτη βουνά και χαράδρες. Αλλά ούτε και αμαξιτοί δρόμοι (δρόμοι που να πατιούνται από ιππήλατες άμαξες) φτιάχτηκαν. Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα μόνο τρεις αμαξιτοί δρόμοι εξυπηρετούσαν τα Γιάννενα: ο δρόμος προς την Πρέβεζα (που τον είχε φτιάξει ο Αλής για να περνάει με την άμαξά του), ο δρόμος προς το Μοναστήρι και ο δρόμος προς τους Αγίους Σαράντα (ειδικά αυτός ο τελευταίος ήταν στο μαύρο του το χάλι). Στο

αξιωματικός, ο **Εσάτ πασάς**, που ανέλαβε τον άχαρο ρόλο να αντιμετωπίσει τον επιτιθέμενο ελληνικό στρατό που εκείνη την εποχή είχε μια ασυγκράτητη ορμή. Παρά την άριστη αμυντική προετοιμασία των Τούρκων, ειδικά με τα τσιμεντένια οχυρά του Μπιζανίου νότια

Κόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Ηπειρωτικόν Ημερολόγιον του έτους 1979 δημοσιεύτηκε ένα κείμενο του Κ. Φωτόπουλου που περιέγραφε πώς πήγαινε κανείς από τα Ιωάννινα στα Σέρβια της Μακεδονίας, το 1924, μια απόσταση δηλαδή 230 χλμ. που σήμερα την κάνει κανείς σε 3-4 ώρες (από το δρόμο προς Κόνιτσα, Πεντάλοφο, Κοζάνη, γέφυρα Αλιάκμονα) και όταν παραδοθεί η Εγνατία Οδός το ταξίδι Ιωάννινα –Σέρβια θα γίνεται σε λιγότερο από 90 λεπτά! Τότε, το 1924 (δηλαδή όχι και πολύ παλιά), έπρεπε κανείς να πάει με μουλάρι ή άμαξα από τα Ιωάννινα στην Πρέβεζα, από κει να πάρει το караβάκι για Πειραιά, από εκεί να συνεχίσει το θαλάσσιο ταξίδι του ως τη Θεσσαλονίκη, από εκεί να πάρει το τρένο ως την Κοζάνη, και από εκεί να πάει με μουλάρι ως τα Σέρβια! Αν κάποιος ήθελε να πάει διά Ξηράς στη Θεσσαλονίκη, ο μόνος δρόμος που υπήρχε ως το 1940 ήταν από Καλπάκι, Μπουραζάνι, Τσαρσόβα (Αλβανία), Ερσέκα, Κορυτσά, Κρυσταλλοπηγή, Καστοριά, Βέροια, Θεσσαλονίκη!

Η ληστεία δεν πατάχθηκε (απεναντίας οξύνθηκε και επεκτάθηκε σε όλη την Ήπειρο την περίοδο 1900 – 1930, τα χειμωνιάτικα χιόνια σκεπάζουν τα πάντα, το καλλιεργημένο έδαφος είναι ελάχιστο, κι έτσι τα Γιάννενα και όλη η Ήπειρος παρέμειναν στο οικονομικό περιθώριο σε όλη τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα. Για να αντιμετωπίσουν την οικονομική κρίση οι Γιαννιώτες και γενικά οι Ηπειρώτες αρχίζουν και πάλι να Ξενιτεύονται. Χέρια δεν υπάρχουν για να καλλιεργήσουν τα χωράφια, κι έτσι οι τσιφλικιόδες να νοικιάζουν στους κτηνοτρόφους για βοσκότοπους. Τα αγροτικά προϊόντα ακριβαίνουν και οι υπαίθροί κάτοικοι της πόλης υποφέρουν. Οι κτηνοτρόφοι όμως της υπαίθρου, Βλάχοι και Σαρακατσάνοι, ωφελούνται και τα κοπάδια και οι περιουσίες τους πληθαίνουν.

Μετά ήρθαν τα δύσκολα χρόνια του Β' Παγκοσμίου πολέμου, η κατοχή, ο εμφύλιος. Το κύμα της μετανάστευσης προς την Αθήνα και το εξωτερικό έγινε ακόμα πιο ισχυρό και τα Γιάννενα αποψιλώθηκαν. Ένα από τα πιο ζωντανά κύτταρα των Ιωαννίνων, η εβραϊκή κοινότητα, αποδεκατίστηκε κι αυτή. Πριν τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο, ο εβραϊκός πληθυσμός της πόλης ήταν περίπου 4.000 άτομα (οι χριστιανοί ήταν περί τις 35.000, ενώ οι μουσουλμάνοι είχαν φύγει όλοι ως το 1923, με την ανταλλαγή των πληθυσμών). Η εβραϊκή κοινότητα των Ιωαννίνων ήταν η δεύτερη μεγαλύτερη στην Ελλάδα, μετά τη Θεσσαλονίκη. Ο πληθυσμός των Εβραίων των Ιωαννίνων μειώθηκε όταν πολλοί από αυτούς μετανάστευσαν στις Η.Π.Α. τις δύο πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα. Μέσα σε μια μέρα όμως, αυτή η πολυσήμαντη ελληνόφωνη εθνότητα, που συμμετείχε δημιουργικά επί αιώνες στη ζωή της πόλης, εξαφανίστηκε εντελώς. Ήταν 25^η Μαρτίου του 1944, όταν οι

κατακτητές Γερμανοί διέταξαν τη συγκέντρωση και την εκτόπιση των Εβραίων των Ιωαννίνων. Αυτοί δεν αντιλήφθηκαν το θανάσιμο κίνδυνο και μπήκαν σχεδόν όλοι τους (1860 άτομα) πειθήνια στα τρένα του θανάτου, που τους μετέφεραν στα στρατόπεδα συγκέντρωσης στην Πολωνία, απ' όπου βγήκαν ζωντανοί μόνο 110. Σήμερα, ανάμεσα στους **140.000 κατοίκους των Ιωαννίνων** (συμπεριλαμβανομένων των 15.000 φοιτητών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων) οι επίσημα καταγεγραμμένοι Εβραίοι της πόλης είναι σαράντα (έχουν μάλιστα και Συναγωγή, που λειτουργεί κανονικά), οι δε μουσουλμάνοι... δύο! Αν θέλετε να μάθετε συγκλονιστικές λεπτομέρειες γι' αυτήν την απίστευτη τραγωδία των Ιωαννιτών Εβραίων, αλλά και να γνωρίσετε τη ζωή τους στα Ιωάννινα πριν την καταστροφή, αξίζει να διαβάσετε το βιβλίο που έγραψε μια επιζήσασα των στρατοπέδων συγκέντρωσης, η Ευτυχία Νάχμαν, με τον τίτλο «Γιάννενα, ταξίδι στο παρελθόν» (εκδόσεις Τάλως, 1996).

Μ' αυτά και μ' αυτά φτάσαμε στο σήμερα. Ώρα λοιπόν να γνωρίσετε τη σημερινή πόλη από κοντά. Εννοείται ότι το αυτοκίνητό ή τη μοτοσυκλέτα σας θα την αφήσετε παρκαρισμένη, γιατί αλλιώς θα ταλαιπωρηθείτε φριχτά. Τα Ιωάννινα έχουν **το μεγαλύτερο κυκλοφοριακό πρόβλημα από όλες τις ελληνικές πόλεις**, το δε παρκάρισμα είναι πραγματικό μαρτύριο.

Η βόλτα ξεκινάει – από που αλλού; - από το **κάστρο**. Στο κάστρο θα μπείτε από την κεντρική πύλη του, την **πύλη του Αγίου Γεωργίου**, που θα την αναγνωρίσετε αμέσως επειδή είναι μεγάλη, από πάνω της είναι χτισμένος ένας πύργος με ρολόι (που δείχνει τη σωστή ώρα μάλιστα!) και επειδή εκεί δίπλα είναι το εικονοστάσι του Αγίου Γεωργίου του Νεομάρτυρα, με πολλά κεράκια πάντα αναμμένα δίπλα στην εικόνα του. Περνάτε αυτή την πύλη που είναι πάντα ανοιχτή (οι ξύλινες/σιδερένιες πόρτες της, οι αυθεντικές καστρόπορτες του 19^{ου} αιώνα, σαπίζουν ακουμπισμένες στο πλάι...). Αμέσως στα δεξιά σας, αυτός ο πύργος που βλέπετε με το μεγάλο τοξωτό άνοιγμα είναι ο **πύργος του Θωμά**, που παραπέμπει στο Θωμά Πρελούμπο (δες κεφάλαιο ιστορίας, στην *Ανεξερεύνητη Ήπειρο*). Δυστυχώς δεν υπάρχουν πινακίδες που να σας δείχνουν την κατεύθυνση προς την καρδιά του κάστρου, το Ίτς Καλέ (την εσωτερική ακρόπολη), οπότε, για να μην χαθείτε μέσα στο λαβύρινθο των δρομάκων του κάστρου, να μια πρακτική συμβουλή: μόλις περάσετε την πύλη, θα δείτε δεξιά σας ένα περίπτερο. Απέναντι από το περίπτερο ακριβώς, ακολουθήστε το δρόμο εκείνο που έχει πλακοστρωθεί με λευκές πελεκημένες πέτρες. Θα σας βγάλει κατευθείαν στην πύλη του Ίτς Καλέ.

Άγιος Γεώργιος ο Νεομάρτυρας, ο φουστανελοφόρος άγιος

Δεν υπάρχει ώρα της ημέρας και ημέρα του χρόνου που να μην καίει το καντήλι και δεκάδες κεράκια πιστών στο προσκυνητάρι του Αγίου Γεωργίου του Νεομάρτυρα, δίπλα στην κεντρική πύλη του κάστρου που φέρει το όνομά του. Εδώ τον κρέμασαν οι Τούρκοι στις 17 Ιανουαρίου 1838, γιατί έκανε κάτι το επαναστατικό για την εποχή του. Ο άνθρωπος αυτός ήταν ένας πρώην χριστιανός, προσηλυτισμένος μουσουλμάνος, που μια μέρα διακήρυξε δημόσια ότι γυρίζει στην πατρογονική του πίστη, το χριστιανισμό. Οι Τούρκοι του είπαν αμέσως να αλλάξει γνώμη και να μην αλλάξει πίστη, αλλά ο Άγιος Γεώργιος αρνήθηκε με σθένος. Μπροστά στον κίνδυνο να γενικευτεί η θρησκοκευτική αυτή αποστασία, οι Τούρκοι οδήγησαν το νεαρό (30 χρονών τότε) άνδρα μπροστά στην αγχόνη, και τον κάλεσαν για τελευταία φορά να αρνηθεί το χριστιανισμό. Ο Γεώργιος όμως ομολόγησε την πίστη του στο Χριστό και αμέσως μετά βλήθηκε με τη θηλιά στα λαιμό του και κρεμάστηκε μερικά μέτρα πάνω από το χώμα.

Το **κάστρο των Ιωαννίνων** είναι ένα από τα λίγα κάστρα της Ελλάδας (Κορώνη, Χίος, Μονεμβασία) που εξακολουθούν να κατοικούνται. Γνώρισε μια μεγάλη περίοδο παρακμής, αλλά τα τελευταία χρόνια έχει αναβαθμιστεί πολύ. Οι περισσότεροι δρόμοι του πλακοστρώθηκαν (περνάνε τα αυτοκίνητα, αλλά η κυκλοφορία είναι «ήπια»), πολλές προσόψεις παλιών κτιρίων αποκαταστάθηκαν, και υπάρχει κι ένα Προεδρικό Διάταγμα που ρυθμίζει πολλές λεπτομέρειες σχετικά με τις παρεμβάσεις που μπορούν να γίνουν εδώ. Ωστόσο, δεν έχει χαρακτηριστεί διατηρητέος

Πολλοί από τους δρόμους στον οικισμό του κάστρου είναι ωραία πλακοστρωμένοι.

οικισμός, και το Π.Δ. «σηκώνει πολύ νερό». Δεν μπορεί εδώ κανείς να βάλει πλαστικά παντζούρια, για παράδειγμα, αλλά επαφίεται στην ευαισθησία του κάθε ιδιοκτήτη να διατηρήσει και να αναδείξει τον αυθεντικό χαρακτήρα του κτιρίου που στεγάζει την κατοικία ή το κατάστημά του. Η 8^η Εφορία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων που είναι υπεύθυνη για το κάστρο δίνει βαρύτητα μόνο στα κτήρια που χαρακτηρίζονται μνημεία, γι' αυτό και έχει γίνει εξαιρετική δουλειά σε μερικά σημεία της ακρόπολης του κάστρου, του Ίτς Καλέ. Όμως όλος ο οικισμός του κάστρου θα πρέπει να μπει κάτω από μια προστατευτική ασπίδα και να δαπανηθούν χρήματα για τη συνολική αποκατάσταση του χαρακτήρα του μεσαιωνικού, βυζαντινού και οθωμανικού στοιχείου που συνυπάρχει αρμονικά μέσα στο κάστρο.

Το κάστρο Ίτς Καλέ (ανοιχτό κάθε μέρα από τις 8.00 το πρωί ως τις 10.00 το βράδυ).

Ό,τι και να λένε για τις άπειρες ομορφιές των Ιωαννίνων, το Νησί και τη λίμνη, η αλήθεια είναι ότι η καρδιά της πόλης είναι το κάστρο της. Και η καρδιά της καρδιάς της, είναι η ακρόπολη του κάστρου, το φρούριο **Ίτς Καλέ**. Εδώ μέσα ήταν το στρατηγείο και το παλάτι του Αλή πασά, και το έσχατο καταφύγιό του. Καθώς πλησιάζετε την πύλη του Ίτς Καλέ, έχετε μια θαυμάσια εικόνα του πόσο γερά και καλοφτιαγμένα είναι αυτά τα τείχη, και καταλαβαίνετε γιατί προστάτευσαν τόσο καλά τον Αλή πασά σε όλη τη διάρκεια της τυραννικής εξουσίας του.

Αμέσως μόλις περάσετε την πύλη του Ίτς Καλέ, το κτίριο που θα δείτε αριστερά σας ήταν ένα διώροφο κτίριο (σήμερα είναι αναστηλωμένο και συντηρημένο το ισόγειο μόνο) που έχτισε ο Αλή πασάς για να στεγάζεται η φρουρά της κεντρικής πύλης. Προς τα δεξιά μην κοιτάξετε καλύτερα, γιατί θα δείτε ένα χορταριασμένο σκουπιδότοπο που συνήθως χρησιμοποιείται ως πάρκινγκ για τα υπηρεσιακά οχήματα της 8^{ης} Εφορίας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. Το ωραίο γκαζόν που σκεπάζει το χώρο μπροστά από το κεντρικό κτίριο του Ίτς Καλέ, το Βυζαντινό Μουσείο (δες παρακάτω), κερδίζει αμέσως τις εντυπώσεις και αναβαθμίζει σημαντικά όλο το χώρο. Αν τυχόν έχετε έρθει οικογενειακώς στο Ίτς Καλέ και έχετε μικρά παιδιά, μόνο σ' αυτό το γκαζόν να τα αφήσετε να τρέξουν και να παίξουν, και να μην τα αφήσετε να πλησιάσουν τη βόρεια μεριά των τειχών, αυτή την περιοχή που βλέπετε δεξιά σας καθώς μπαίνετε στο Ίτς Καλέ. Είναι και αυτό ένα παρατημένο στην τύχη του τμήμα του κάστρου, γεμάτο σκουπίδια και αγριόχορτα, με πολλές παγίδες για τους απρόσεκτους και κίνδυνος-θάνατος για τα μικρά, γιατί υπάρχουν ανοιχτές στοές και μισογκρεμισμένα κτίρια με πολύ μεγάλο ύψος, απ' όπου μπορεί εύκολα κανείς να πέσει και να τσακιστεί. Η πρώτη σκέψη που έρχεται στο νου του καθενός είναι «μα καλά, δεν ντρέπονται οι αρμόδιοι γι' αυτό το χάλι;». Αλλά έχετε να δείτε και χειρότερα χάλια μέσα στο Ίτς Καλέ.

Το επόμενο κτίριο που θα δείτε στα αριστερά σας, αναστηλωμένο κι αυτό, ήταν τα **μαγειρεία** του σαραγιού, που τώρα στεγάζει μια κουκλίστικη καφετέρια, το πιο ατμοσφαιρικό και γαλήνιο μέρος για να απολαύσετε τον καφέ σας, ειδικά την ώρα που δύει ο ήλιος. Μένει ανοιχτό όλη μέρα, ως τις δέκα το βράδυ που κλείνει το Ίτς Καλέ. Απέναντι από την καφετέρια, στην άλλη μεριά του φρουρίου, σώζονται τα λιγοστά ερείπια από το **σεράι του Αλή πασά**, και ένα

*Όχι, δεν είναι ο επίσημος
σκουπιδότοπος της πόλης,
είναι το κάστρο Ίτς Καλέ...*

τμήμα από τα παλαιότερα βυζαντινά τείχη. Το κτίριο που βλέπετε μπροστά μπροστά είναι το καλύτερα διατηρούμενο κτίριο του συγκροτήματος του σαραγιού και το λένε το **Θησαυροφυλάκιο του Αλή πασά**, αλλά δεν είναι καθόλου βέβαιο ότι ήταν όντως θησαυροφυλάκιο. Αναστηλώθηκε το 1989-90 και σήμερα χρησιμοποιείται ως παράρτημα του Βυζαντινού Μουσείου όπου στεγάζεται η έκθεση αργυροχοΐας. Εδώ θα δείτε πολλά ωραία κοσμήματα και τεχνουργήματα σε ασήμι, προϊόντα των γιαννιώτικων εργαστηρίων που ήταν φημισμένα σε όλη την Ευρώπη για τα καλλιτεχνήματά τους. Ασημένιες πόρπες που φορούσαν οι αρχόντισσες

στη μέση τους, σκουλαρίκια και περιλαίμια διακοσμημένα με πολύχρωμες υαλόπετρες, σταυροί και ιερά σκεύη, ταμπακέρες, δίσκοι και άλλα πολλά, τοποθετημένα σε προθήκες με σωστό φωτισμό που τονίζει όλες τις λεπτομέρειες της τέχνης της ηπειρώτικης αργυροχοΐας (αλλά

Τα μαγειρεία του Αλή πασά σήμερα στεγάζουν μια θαυμάσια καφετέρια.

και της νεοηπειρώτικης αδιαφορίας: σκόνες, μυγάκια που έχουν παγιδευτεί στις προθήκες, κ.λπ.). Τα περισσότερα αντικείμενα προέρχονται από δύο συλλογές ιδιωτών που τις δώρισαν στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων, τις συλλογές του γνωστού Γιαννιώτη αργυροχρυσόχου Γεράσιμου Ιωαννίδη και του Μητροπολίτη Βελλάς και Κονίτσης Σπυρίδωνος Βλάχου (μετέπειτα αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος, τα χρόνια 1949-56).

Πίσω και δίπλα από το Θησαυροφυλάκιο βρίσκεται ένα μεγάλο δώροφο πέτρινο κτίριο όπου στεγάζονται τα εργαστήρια της 8^{ης} Εφορίας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. Στον επάνω όροφο αυτού του κτιρίου στεγάζονται περιοδικές εκθέσεις τέχνης, συνήθως πολύ φροντισμένες και ενδιαφέρουσες.

Πίσω ακριβώς από το Θησαυροφυλάκιο θα δείτε κάτι σκαλάκια που οδηγούν στον ανοιχτό χώρο που απλώνεται από τη μέσα μεριά των δυτικών τειχών. Εδώ μπορείτε να πάρετε μια καλή εικόνα του πόσο γερά και οχυρά ήταν αυτά τα τείχη που τα έχτισε ο Αλή πασάς την περίοδο από το 1795 ως το 1815, διευρύνοντας και ενισχύοντας την προϋπάρχουσα βυζαντινή οχύρωση της ακρόπολης. Προς τη μεριά του οικισμού τα τείχη ήταν υπερενισχυμένα με διπλό πάχος, μεγάλο ύψος και τρεις πολυγωνικούς προμαχώνες. Από τη

μεριά της λίμνης (τότε δεν υπήρχε ο σημερινός περιφερειακός δρόμος και τα νερά έφταναν ως τα βράχια πάνω στα οποία εδράζονταν τα τείχη) δεν χρειαζόταν τόση ενίσχυση το τείχος, αλλά και από εκεί ήταν ενισχυμένο και πρακτικά απόρθητο. Κολλητά στα τείχη, από το μέσα μέρος τους, υπήρχαν πολλές στοές και άλλες αίθουσες για τα πυρομαχικά και το στρατωνισμό των φρουρών. Ο διάδρομος στο πάνω μέρος των τειχών, δίπλα στις πολεμίστρες, ήταν πολύ φαρδύς για να μπορούν να μετακινούνται εκεί πάνω τα μεγάλα κανόνια του Αλή πασά. Δείτε τα τείχη και ανεβείτε στις πολεμίστρες, αλλά μην μπείτε στις – πανέμορφες κατά τα

άλλα – στοές, γιατί η κατάσταση είναι τραγική: πνιγμένες στα αγριόχορτα, γεμάτες με κάθε είδους σκουπίδια, και με την πνιγηρή και αβάσταχτη μπόχα του βόθρου, αναδίδουν μυρωδιές και εικόνες που προσβάλουν τον πολιτισμό μας και την πατρίδα μας.

Στη νοτιοανατολική άκρη του Ίτς Καλέ, στο ψηλότερο σημείο, το μεγάλο κτίριο που δεσπόζει είναι το **Βυζαντινό Μουσείο** (ανοιχτό καθημερινές και Κυριακές 8.00 π.μ.-7.00 μ.μ., και τη Δευτέρα 12.30 μ.μ.-7.00 μ.μ., τηλ. 26510-39.692). Στεγάζεται σ' ένα πανέμορφο κτίριο του 1958, που το έχτισε ο ελληνικός στρατός για... βασιλικό περίπτερο, να έρχεται εδώ πάνω ο βασιλιάς και να ρεμβάζει, ως άλλος Αλή πασάς. Με εργασίες που κράτησαν 10 χρόνια (1986-1995), το

υπουργείο Πολιτισμού το μετέτρεψε σε μουσείο, που στεγάζει στον κάτω όροφο το βυζαντινό μουσείο και στον επάνω όροφο τις υπηρεσίες της 8^η Εφορίας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. Τα εκθέματά του είναι λίγα, αλλά αυτό έχει και την καλή του πλευρά: δεν θα σας κουράσει και δεν θα πονοκεφαλιάσετε. Τα εκθέματα που ξεχωρίζουν με τη μοναδικότητα και την ομορφιά τους είναι οι δύο **πήλινες ανάγλυφες εφυσλωμένες εικόνες του 14^{ου} αιώνα** που κοσμούσαν τον εξωτερικό τοίχο του βυζαντινού ναού του Αγίου Βασιλείου στην Άρτα, πάνω από την πόρτα. Στην αρχική τους θέση, στο ναό, βρίσκονταν πολύ ψηλά και ήταν αδύνατο να δει κανείς τις λεπτομέρειές τους, εδώ όμως στο μουσείο έχετε την ευκαιρία να τις θαυμάσετε από απόσταση

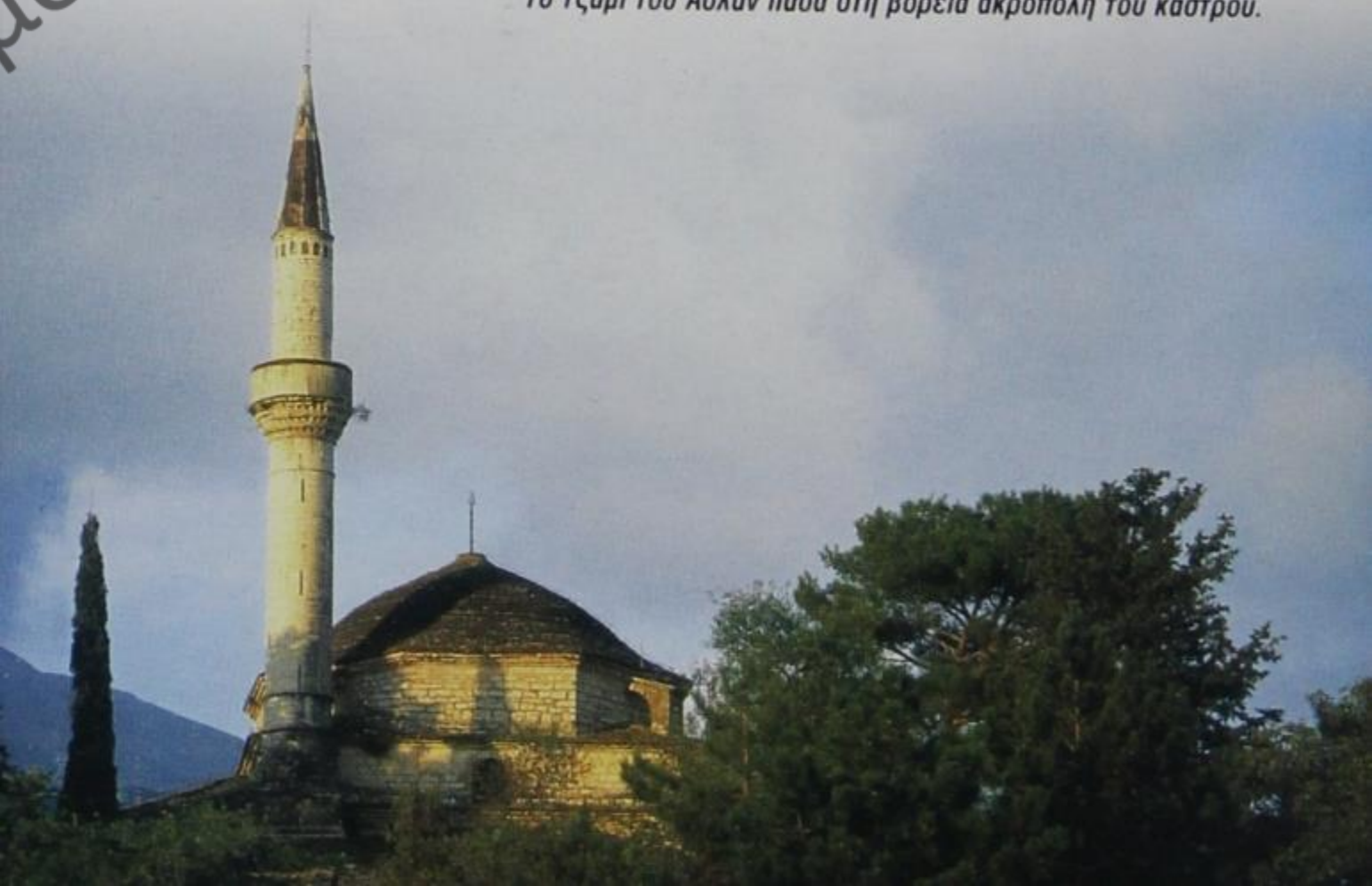
Το Βυζαντινό Μουσείο Ιωαννίνων, στο Ίτς Καλέ.

αναπνοής. Από τις φορητές εικόνες, αυτές που εντυπωσιάζουν είναι η εικόνα της Κοίμησης της Θεοτόκου, του 1652, η εικόνα του Παντοκράτορα, του 1593, και η εικόνα της ένθρονης Θεοτόκου Βρεφοκρατούσσας, του 1593, που προέρχονται και οι τρεις από τη Μονή Μακρυαλέξη. Αυτές οι τρεις εικόνες φωτίζονται πολύ καλά, αλλά δεν ισχύει το ίδιο για πολλά από τα εκθέματα του μουσείου, είτε επειδή έχουν καεί οι λάμπες είτε επειδή κανείς δεν μπαίνει στον κόπο να τις ανάψει. Άλλο μεγάλο πρόβλημα του μουσείου είναι οι λιλιπούτειες επεξηγηματικές πινακίδες, που πρέπει να έχεις μάτι αετού για να τις διαβάσεις.

Στην αίθουσα με τις βυζαντινές εικόνες προσέξτε την ωραία φορητή εικόνα του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου, με σκηνές του βίου του γύρω γύρω σαν κορνίζα, σωστά φωτισμένη ευτυχώς αυτή, ζωγραφισμένη από τον περίφημο αγιογράφο Θεόδωρο Πουλάκη στο δεύτερο μισό του 17^{ου} αιώνα. Μια πολύ ιδιαίτερη περίπτωση είναι η εικόνα της Μνηστείας της Αγίας Αικατερίνης, ζωγραφισμένη με δυτική τεχνοτροπία, που δεν θυμίζει σε τίποτα τις τυπικές εικόνες που ξέρουμε από τις εκκλησίες μας. Βρισκόταν στη Μονή Γενεσίου της Θεοτόκου κοντά στους Δραμεσιούς και απεικονίζει την Παναγία με μακριά ξανθά μαλλιά, χωρίς το κάλυμμα της κεφαλής, και μ' ένα ωραίο κολιέ στον κατάλευκο λαιμό της. Πολύ ωραία εκτεθειμένα, σε μια βαθμιδωτή προθήκη που φωτίζεται επαρκώς, είναι τα **μεταβυζαντινά κεραμικά αγγεία** του 15^{ου} – 17^{ου} αιώνα, που βρέθηκαν στο κάστρο των Ρωγών και τα μεταβυζαντινά αγγεία που βρέθηκαν στα τουρκικά λουτρά στο κάστρο των

Το τζαμί του Ασλάν πασά στη βόρεια ακρόπολη του κάστρου.

Ιωαννίνων, του 18^{ου} αιώνα. Εκτίθενται επίσης μερικά παλαιοχριστιανικά μαρμάρινα γλυπτά από τους ναούς της Γλυκής και της Φωτικής στη Θεοσπρωτία, καθώς και μερικά νομισματικά σύνολα (*θησαυροί*). Στην είσοδο του μουσείου, μόλις μπειτε, η μεγάλη τοιχογραφία που αντικρίζετε αποτοιχίστηκε από το (κατεδαφισμένο σήμερα) αρχοντικό Βενέτη. Ήταν έργο του Ηπειρώτη ζωγράφου Αλέξανδρου Δαμίρη, με θέμα τη μάχη στη Μουλβία γέφυρα, αντίγραφο του έργου του μεγάλου ζωγράφου Julio Romano. Ο πρωταγωνιστής ήρωας που βλέπετε στο κέντρο της ζωγραφιάς, είναι ο Μέγας Κωνσταντίνος.

Δίπλα στο Βυζαντινό Μουσείο σώζεται σε άριστη κατάσταση το **Φετιέ Τζαμί**. Παλιότερα, στη θέση αυτή, ήταν χτισμένος ο μητροπολιτικός ναός της βυζαντινής πόλης, ο ναός του Αρχαγγέλου Μιχαήλ, που τον έχτισε ο άρχοντας του Δεσποτάτου της Ηπείρου Μιχαήλ Α' (1205-1215). Όταν ήρθαν οι Τούρκοι, λίγο μετά το 1430, έχτισαν δίπλα στο ναό ένα πρόχειρο ξύλινο τζαμί που το ονόμασαν Φετιέ τζαμί (τζαμί της κατάκτησης). Μετά το 1611 και τη αποτυχημένη επανάσταση του Διονυσίου Φιλόσοφου κατεδάφισαν το τζαμί αυτό και στη θέση του έχτισαν ένα πιο καλό πέτρινο τζαμί. Το τζαμί όμως που βλέπετε σήμερα είναι άλλο, είναι αυτό που έχτισε ο Αλή πασάς το 1795, πιο επιβλητικό από το προηγούμενο, με τετράγωνη βάση, οκταγωνική ανωδομή και έναν εντυπωσιακό μεγάλο θόλο στην οροφή του. Μπροστά από το Φετιέ Τζαμί, ένα περίτεχνο σιδερένιο κιγκλίδωμα σκεπάζει τον οικογενειακό **τάφο του Αλή πασά**, όπου θάφτηκε το σώμα του τυράννου χωρίς το κεφάλι του, που το έχασε το 1822. Στον ίδιο τάφο είχε θάψει (1809) επίσης η αγαπημένη σύζυγος του Αλή, η Εμινέ χανούμ. Τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας ωστόσο δεν είναι θαμμένα εδώ: οι γιοι του Αλή, ο φοβερός Βελή πασάς, ο Μουχτάρ πασάς και ο Σαλήχ, θάφτηκαν κάπου στη Σηλυβρία της Κωνσταντινούπολης, όπου μεταφέρθηκαν αιχμάλωτοι και εκτελέστηκαν. Όσο για την Κυρά Βασιλική, την πανέμορφη ελληνίδα ερωμένη του μεγάλου βεζίρη, αυτή πέθανε ξεχασμένη κάπου στην επαρχία Μεσολογγίου το 1835 και τάφηκε στο Αιτωλικό. Το αρχικό αυθεντικό κιγκλίδωμα εξαφανίστηκε κατά τη γερμανική κατοχή, αυτό που βλέπετε είναι νεότερο, πιστό αντίγραφο, φτιαγμένο το 1999 με πρωτοβουλία του Συλλόγου Αρχαιοφίλων Ιωαννίνων και δαπάνη του Κληροδοτήματος Φιλίππου. Λίγο πιο δίπλα, τα ερείπια που βλέπετε ήταν η **पुरιτιδαποθήκη** του Αλή.

Τελειώσατε τη βόλτα σας στο Ίτς Καλέ; Καθίστε να πιείτε ένα καφεδάκι ή ένα αναψυκτικό στο ωραίο καφενείο που λέγαμε, στα παλιά μαγειρεία του Αλή, να πάρετε μια ανάσα και να αποφασίσετε για τη συνέχεια. Αν κοιτάξετε προς τα βορειοδυτικά, θα δείτε να ορθώνεται προς τον ουρανό ο μιναρές από το **Τζαμί του Ασλάν πασά**. Εκεί είναι ο επόμενος προορισμός σας, για να δείτε αυτό το τζαμί, το Δημοτικό Μουσείο που στεγάζεται μέσα του, και το Μουσείο Φώτη Ραπακούση που στεγάζεται στο γειτονικό κτίριο του Μεντρεσέ (της ιερατικής μουσουλμανικής σχολής που βρισκόταν δίπλα ακριβώς στο τζαμί). Όλα αυτά βρίσκονται στη **βόρεια ακρόπολη του κάστρου**, εκεί που είχαν τα ανάκτορά τους οι βυζαντινοί άρχοντες του κάστρου. Η ακρόπολη αυτή έχει κεντρική πύλη, που ανοίγει στις 8.00 το πρωί και κλείνει στις 8.00 το βράδυ. Υπήρχε ένας δρόμος που οδηγούσε απευθείας από την κεντρική πύλη του Ίτς Καλέ στη νοτιοανατολική πύλη της βόρειας ακρόπολης, πέντε λεπτά δρόμος, αλλά σήμερα η πύλη αυτή είναι κλειδαμπαρωμένη και οι επισκέπτες αναγκάζονται να κάνουν ένα γύρο για να μπουν από τη δυτική πύλη, τη μόνη πύλη πρόσβασης στη βόρεια ακρόπολη.

Μπαίνοντας στην ακρόπολη αυτή, δεξιά σας βλέπετε σε πλήρη εγκατάλειψη το μαγειρείο του συγκροτήματος, και δίπλα του ένα κυκλικό πύργο πνιγμένο στο χορτάρι και την εγκατάλειψη που τον λένε **πύργο του Βοημούνδου**, και είναι απομεινάρι από τη βυζαντινή οχύρωση της πόλης. Αριστερά σας βλέπετε το **μουσουλμανικό νεκροταφείο**, όπου ακόμα στέκονται στη θέση του μερικές μαρμάρινες ενεπίγραφες επιτάφιας στήλες. Ως το 2002, μέσα στο χώρο αυτού του νεκροταφείου ο δήμος είχε τοποθετήσει (και η 8^η Εφορία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων είχε επιτρέψει να υπάρχουν) λυόμενες τουαλέτες! Ύστερα από πολλές διαμαρτυρίες κάποιων ευαίσθητων ντόπιων και επισκεπτών, οι τουαλέτες ευτυχώς απομακρύνθηκαν από το νεκροταφείο.

Δίπλα στο μουσουλμανικό νεκροταφείο, το μακρόστενο κτίριο με τις εντυπωσιακές καμάρες που βλέπετε ήταν το παλιό μουσουλμανικό ιεροδιδασκαλείο, ο τουρκικός Μεντρεσές. Στην πιο μεγάλη αίθουσά του, που ήταν η αίθουσα διδασκαλίας, στο κέντρο του κτιρίου, στεγάζεται το **Μουσείο Φώτη Ραπακούση** (ανοιχτό 365 μέρες το χρόνο, και πάλι λίγες είναι, από τις 8.00 π.μ. ως τις 9.00 μ.μ. το καλοκαίρι, και από τις 8.00 π.μ. ως τις 5.00 μ.μ. το χειμώνα, τηλ. 26510-78.730). Εδώ μέσα εκτίθενται με θαυμάσιο τρόπο τα ιστορικά κειμήλια που περισυνέλεξε (και ουσιαστικά

διέσωσε) από κάθε γωνιά της Ελλάδας και των Βαλκανίων ένας Ηπειρώτης, ο Φώτης Ραπακούσης, δημιουργώντας με τα χρόνια μια από τις αξιολογότερες και καλύτερα συντηρημένες συλλογές αυτού του είδους στην Ελλάδα. Ωραία φωτισμένα σε κομψές βιτρίνες, και οργανωμένα σε θεματικές ενότητες, θα δείτε και θα θαυμάσετε καλοσυντηρημένα **όπλα** από όλες τις ιστορικές περιόδους του έθνους μας, πυροβόλα (καριοφίλια, πιστόλες και μακρύκαννα όπλα με μηχανισμό πυριτόλιθου, τρομπόνια με πλατιά κάνη, όπλα με μηχανισμό καψυλλίου, περίστροφα, όπλα των τελευταίων παγκοσμίων πολέμων και άλλα), αγχέμαχα (σπαθιά, ξίφη, γιαταγάνια, μαχαίρια και άλλα), παλάσκες, μπαρουτιέρες, μεδουλάρια (θήκες για λιπαντική ύλη των όπλων), όλα τους διακοσμημένα με εξαιρετικά τεχνουργήματα, ασημοστολισμένα, «κεντημένα» με πολύτιμους λίθους και εκπληκτικές παραστάσεις και διακοσμητικά μοτίβα. Σε άλλες προθήκες θα δείτε πανέμορφα **κεραμικά** που κάποτε στόλιζαν τα πλούσια γιαννιώτικα σπίτια ή που τα χρησιμοποιούσαν στην καθημερινή ζωή τους, αριστουργηματικά **αργυρά κοσμήματα και σκεύη**, πόρπες κυρίως που φορούσαν οι πλούσιες Γιαννιώτισσες στη μέση τους, με την καλή φορεσιά τους, ταμπακέρες, φυλαχτά και άλλα. Σε περίοπτη θέση, μέσα σε διαφανή κυλινδρική βιτρίνα και φωτισμένο μεγαλοπρεπώς, θα δείτε το **τσιμπούκι του Αλή πασά**. Είναι φτιαγμένο από ξύλο αγριόριανταφυλλιάς, έχει μήκος 161 εκατοστά και αποτελείται από δύο κομμάτια που βιδώνουν στο κέντρο, πάνω σε μια σφαίρα από κεχριμπάρι στεφανωμένη με σκαλιστό ασήμι. Σκαλιστή και ασημοντυμένη είναι και η πήλινη απόληξη του τσιμποুকίου (εκεί που έκαιγε ο κωνός), σκαλιστό είναι και όλο το ξύλο του κορμού. Κι εκεί που ακουμπούσε τα χείλη του ο Αλή πασάς, στο επιστόμιο, ο καλλιτέχνης που το έφτιαξε έβαλε όλη του την τέχνη για να διακοσμήσει το ασήμι, το ελεφαντοκόκαλο και το κεχριμπάρι! Όλοι αυτοί οι μοναδικοί θησαυροί, οι τόσο ωραία παρουσιασμένοι, είναι μόνο το 20% των αντικειμένων της Συλλογής Ραπακούση. Τα υπόλοιπα, ελλείψει χώρου, είναι στοιβαγμένα σε αποθήκες, άψογα συντηρημένα, και περιμένουν υπομονετικά τη μέρα που ο Δήμος, το υπουργείο Πολιτισμού, η Περιφέρεια Ηπείρου, κάποιος τέλος πάντων που να έχει σχέση με τον πολιτισμό και να έχει έστω και το στοιχειώδες ενδιαφέρον και ευαισθησία για την ιστορία του έθνους μας, θα παραχωρήσει ένα μεγαλύτερο και καταλληλότερο χώρο για να εκτεθεί η πλήρης συλλογή του Φώτη Ραπακούση.

Σε πρώτη εντύπωση, το Μουσείο Φώτη Ραπακούση μοιάζει με πολεμικό μουσείο. Στην πραγματικότητα, είναι το πρώτο και μόνο στην Ελλάδα Μουσείο της Ελληνικής Λεβεντιάς και Αξιοπρέπειας. Το σημαντικότερο «έκθεμα» εδώ μέσα δεν είναι τα σπανιότατα και άριστα συντηρημένα πιστόλια, τουφέκια, μαχαίρια και σπαθιά, αργυρά κοσμήματα και

άλλα, είναι ο ίδιος ο **Φώτης Ραπακούσης**, ο συλλέκτης και συντηρητής αυτών των θησαυρών. Είχα τη ξεχωριστή τιμή να μου αφιερώσει μερικές ώρες από τη ζωή του και να με ξεναγήσει σε δρόμους που ποτέ δεν είχα «χαρτογραφήσει». Σεμνά και ταπεινά, μου άνοιξε ένα παράθυρο και είδα τα τοπία της ψυχής του.

«Αυτό το πιστόλι ήταν το πιστόλι του πατέρα μου, που σκοτώθηκε από νάρκη σε ηλικία 25 ετών, το 1955, ακριβώς τη χρονιά που γεννήθηκα», μου είπε δείχνοντας το πολύτιμο έκθεμα στην είσοδο του μουσείου, τοποθετημένο ευλαβικά στην προθήκη του, όπως ένα μωρό στην κούνια του. «Αυτό το μικρό αντικείμενο έχει ιδιαίτερη συναισθηματική αξία για μένα, αφού είναι το μόνο αντικείμενο που έχω από τον πατέρα μου. Ήταν επίσης το έναυσμα για να ξεκινήσω τη συλλογή όπλων. Όμως είχα αισθανθεί συλλέκτης πολύ πιο πριν, από τα χρόνια που μεγάλωνα στο ορφανοτροφείο όπου με είχε στείλει η πάμφτωχη μητέρα μου».

«Ο πιο αβάσταχτος πόνος μου σε εκείνο το άθλιο και απομονωμένο κτίριο, στη λίμνη του Οζερού, ήταν ότι ποτέ κανείς δεν μου έστειλε ένα γράμμα... Το πιο σκληρό πρόσωπο της ορφάνιας, της μοναξιάς και της εγκατάλειψης ήταν ότι κανένας ποτέ από τον «έξω κόσμο» δεν μου έστειλε δύο λόγια, ένα παιχνιδάκι, κάτι σιδηρότερο σε φάκελο ή σε δέμα με το όνομά μου επάνω. Αναζητώντας μια μικρή σανίδα σωτηρίας σ' αυτόν τον ωκεανό μοναξιάς, μάζευα τους φακέλους που πέταγαν τα άλλα παιδιά. Γρήγορα όμως αυτό το πράγμα με απογοήτευσε, γιατί οι φάκελοι δεν είχαν επάνω το όνομά μου.

Πρόσεξα όμως ότι είχαν επάνω τους κολλημένα κάτι χαρτάκια με ωραίες παραστάσεις, που βρήκα τον τρόπο να τα ξεκολλάω από τους φακέλους βουτώντας τα στο νερό.

«Εσείς απέκει...»

Έτσι ξεκίνησα να συλλέγω γραμματόσημα. Και από την πρώτη στιγμή ανακάλυψα ότι αυτό το πράγμα μου έδινε μια βαθιά χαρά».

«Στο ορφανοτροφείο μπήκα το 1960, σε ηλικία πέντε χρονών, και βγήκα το 1974, δεκαοχτώ χρονών. Το πρώτο πράγμα που έκανα όταν βγήκα, ήταν να πάω στο χωριό μου, στο Αηδονοχώρι Κονίτσης, στο πατρικό μου σπίτι. Το σπίτι είχε ρημάξει από την εγκατάλειψη, αλλά ήταν το μόνο μέρος όπου μπορούσα να μείνω. Εκεί, σε μια κρύπτη του υπογείου,

βρήκα το πιστόλι του πατέρα μου. Το πήρα στα χέρια μου, με μεγάλη συγκίνηση. Ένωσα να ανταλλάσω μια θερμή «χειραγία» με τον πατέρα μου που δεν τον γνώρισα ποτέ. Το θεωρήσα χρέος και τιμή μου να το φυλάξω ως κόρη οφθαλμού, αλλά συνέβη και κάτι παράξενο: αυτό το πιστόλι «πυροδότησε» μέσα μου μια μανία, και άρχισα να συλλέγω από την περιοχή γύρω από το χωριό όπλα κάθε είδους, που τα έβρισκα παρατημένα από τα χρόνια του εμφυλίου: νάρκες, σφαίρες, ρουκέτες, χειροβομβίδες, κράνη, όπλα, και άλλα τέτοια. Αφιέρωσα τη ζωή μου σε αυτή τη μανία συλλογής. Σιγά σιγά, όσο μεγάλωναν οι απαιτήσεις και οι γνώσεις μου, ταξίδευα σε όλο και μακρινότερα μέρη, πήγαινα σε δημοπρασίες, γνωρίστηκα με όλους τους παλαιοπώλες της Ελλάδας».

«Σήμερα, τριάντα χρόνια μετά από εκείνη τη μέρα που βρήκα το πιστόλι του πατέρα μου, η συλλογή μου περιλαμβάνει περίπου 6.000 αντικείμενα που ανήκουν

πλέον στο **Μουσείο Φώτη Ραπακούση** (Φώτης λεγόταν και ο πατέρας μου). Είναι χωρισμένα σε πέντε βασικές ενότητες. Η πρώτη ενότητα είναι όπλα από τον 16^ο αιώνα ως τα τέλη του 19^ο αιώνα, με έμφαση στα όπλα της Επανάστασης του '21. Μια άλλη μεγάλη ενότητα, που δυστυχώς δεν εκτίθεται ελλείψει χώρου, είναι όπλα των Βαλκανικών πολέμων και της Εθνικής Αντίστασης. Η τρίτη ενότητα είναι αντικείμενα της ηπειρώτικης αργυροχοΐας. Η τέταρτη ενότητα είναι αντικείμενα καθημερινής χρήσης (στολές, γραμμόφωνα, νομίσματα, κ.λπ.). Και η πέμπτη ενότητα είναι τα κεραμικά. Το 1998 είδε τη συλλογή μου ο Αναστάσιος Παπασταύρου, που τότε ήταν δημοτική αντιπολίτευση, και μου υποσχέθηκε ότι όταν βγει δήμαρχος θα μου παραχωρήσει το χώρο που χρειάζεται για να στήσω ένα μουσείο. Και πράγματι, το 2000 βγήκε δήμαρχος, και με ομόφωνη απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου μου δόθηκε για δέκα χρόνια ο χώρος του Μεντρεσέ για να στεγάσω τα εκθέματα της συλλογής μου».

«Επιθυμία μου είναι, αυτά τα αντικείμενα να μείνουν για πάντα στην πόλη μου, να περιέλθουν στην κυριότητά της. Σύντομα πρόκειται να συσταθεί ένα Ίδρυμα στο οποίο θα παραχωρήσω όλη η συλλογή μου, με διαχειριστικό φορέα μια επιτροπή στην οποία θα συμμετέχει και ο Δήμος».

Έξι χιλιάδες αντικείμενα είναι πολύ δύσκολο να τα μαζέψει κανείς σε τριάντα χρόνια, και ακόμα δυσκολότερο να τα συντηρήσει και να τα αποκαταστήσει στην αρχική τους μορφή. Τι ήταν αυτό που ώθησε τον Φώτη Ραπακούση σ' αυτή την ιεραποστολή;

Τα περισσότερα αντικείμενα της Συλλογής Ραπακούση δεν εκτίθενται σε βιτρίνες αλλά είναι στοιβαγμένα σε αποθήκες, λόγω έλλειψης χώρου...

«Το 1992 μου συνέβη κάτι που μου άλλαξε τη ζωή. Σ' ένα ταξίδι μου στην Αλβανία για να βρω και να αγοράσω παλιά αντικείμενα, γνώρισα μια κυρία, κοντά 90 χρονών, Βορειοηπειρώτισσα. Με κοίταξε μ' ένα βλέμμα που δεν θα το ξεχάσω ποτέ μέχρι να πεθάνω: ήταν ένα κράμα απαξίωσης, λύπης και θυμού. Και μου είπε αυτές τις κουβέντες που έκοβαν σα μαχαίρια: *Εσείς απέκει, τόσο πολλή φτώχεια έχετε που δεν έρχεστε να μαζέψετε τα κόκαλα των δέκα χιλιάδων ηρώων σας που σκοτωθήκαν το 1940 για να 'στε εσείς ελεύθεροι και να κορδώνεστε,*

και τα τραβάνε ακόμα τα σκυλιά; Και μετά

μου γύρισε την πλάτη κι έφυγε. Και εγώ τότε ανέβηκα σε κείνες τις ράχες που μου 'δειχνε με το χέρι της καθώς μου μιλούσε, και πράγματι αντίκρισα τα κόκαλα από τους νεκρούς εκείνους ήρωες,

παλικάρια το πολύ εικοσάχρονα τότε, τυλιγμένα μέσα στις χοντρές γαιίνες τους που ακόμα δεν είχαν (ούτε έχουν) λιώσει να τα δέρνει η βροχή και να τα τραβάνε τα σκυλιά...

Και αναρωτήθηκα: είναι δυνατόν οι σημερινοί Έλληνες να δίνουν χρήματα για σκουπίδια όπως το Big Brother, και να μην κάνουν τον κόπο και τα έξοδα να περισυλλέξουν τους νεκρούς ήρωές τους; Και εκείνη τη στιγμή ορκίστηκα ότι θα θεωρήσω τον εαυτό μου ένα άχρηστο τσουβάλι αν δεν βάλω κι εγώ το δικό μου το λιθαράκι στην ανάδειξη της ιστορίας της πατρίδας μου. Από εκείνη τη μέρα και μετά, ξέφυγα από τα όρια του απλού συλλέκτη και προσανατολίστηκα στη δημιουργία του Μουσείου που βλέπετε σήμερα».

Κοιτώντας τα εκθέματα του Μουσείου Ραπακούση, ακόμα κι ένας αδαής καταλαβαίνει ότι είναι ανεκτίμητης αξίας, και ότι για το καθένα από αυτά ο Φώτης Ραπακούσης θα πρέπει να ξόδεψε μια περιουσία για να το αποκτήσει. Μα που βρήκε τα χρήματα αυτός ο φτωχός άνθρωπος;

Ο φούρνος του Φώτη και της Ντίνας Ραπακούση, στην οδό 28^η Οκτωβρίου 47.

«Όχι απλώς φτωχός, πάμφτωχος. Όταν βγήκα από το ορφανοτροφείο, για τρία χρόνια ήμουν άνεργος, κυριολεκτικά στο δρόμο. Έκανα μερικά μεροκάματα από δω κι από κει, κι έτσι την έβγαλα μέχρι το '75 που πήγα φαντάρος. Στο στρατό με «περιποιήθηκαν» ιδιαίτερα, λόγω των πολιτικών φρονημάτων μου που είχα το θάρρος να δηλώνω ανοιχτά. Μετά από 36 μήνες γεμάτους με απεριίγραπτες ταλαιπωρίες, φυλακές και απάνθρωπα καψόνια στα χέρια χουντικών αξιωματικών από τους οποίους έβριθε τότε το στράτευμα, στο Τάγμα Ανεπιθυμητών στον Έβρο, απολύθηκα, πραγματικό ράκος. Βρήκα δουλειά σε ένα εργοστάσιο ξυλείας, απ' όπου γρήγορα με απέλυσαν εξ αιτίας της συνδικαλιστικής μου δράσης. Το δικαστήριο όπου προσέφυγα έκρινε παράνομη την απόλυσή μου και έτσι το εργοστάσιο υποχρεώθηκε να με ξαναπροσλάβει, μετά από λίγο όμως παραιτήθηκα για λόγους αξιοπρέπειας, όταν αντιλήφθηκα ότι είχαν

«καταπιεί» τη δική τους αξιοπρέπεια όλοι οι άλλοι εργάτες του Ξυλεργοστάσιου, άνθρωποι φοβισμένοι, εγκλωβισμένοι στο μεροκάματο του τρόμου, χωρίς σθένος να αντισταθούν στις αρπακτικές διαθέσεις του αφεντικού τους...»

«Κι έτσι, το 1981, βρέθηκα ξανά στο δρόμο και στο έσχατο σκαλοπάτι της απελπισίας, να μην έχω φαγητό για την οικογένειά μου, για τη γυναίκα μου τη Ντίνα και το γιο μου το Δημήτρη. Και τότε, σαν από θαύμα, βρήκα ένα «σαπιοκάραβο» στο οποίο γαντζώθηκα, και με ιδρώτα και αίμα το μετέτρεψα σε καλοτάξιδο «καράβι»: ήταν ένας άθλιος φούρνος τον οποίο νοίκιασα, τον δούλεψα εγώ και η γυναίκα μου με το πείσμα των ναυαγών που βρήκαν σανίδα σωτηρίας. Το ψωμί που τόσο πολύ στερηθήκαμε στη ζωή μας, το νιώθουμε πράγμα ιερό, γι' αυτό και ζυμώνουμε με την ψυχή μας, με τα καλύτερα υλικά και με το μεράκι των παλιών φουρναραίων. Το ψωμί και τα άλλα αρτοσκευάσματα που φτιάχνουμε είναι καλά, η μελατέια μεγάλωσε, σήμερα πια έχουμε τον δικό μας ιδιόκτητο φούρνο σε κεντρικό δρόμο της πόλης.»

«Κρατούσαμε όσα χρήματα χρειαζόμασταν για να ζούμε, και όλα τα άλλα τα έδινα για να αγοράζω παλιά όπλα, κεραμικά, κοσμήματα και κειμήλια, για να εμπλουτίζω τη συλλογή μου. Τα τελευταία χρόνια πηγαίνω σε πλειστηριασμούς μεγάλων οίκων στο εξωτερικό, για να αγοράσω και να επαναπατρίσω μοναδικά ιστορικά κειμήλια. Καμιά φορά σκεφτομαι ότι με τα χρήματα που κερδίσαμε με τόσο ιδρώτα εγώ και η γυναίκα μου, θα μπορούσαμε να ήμασταν πλούσιοι, με την έννοια να έχουμε σπίτια, κότερα και τέτοια. Όμως μέσα μου νιώθω ότι όλοι αυτοί οι θησαυροί που μάζεψα, αυτά τα 6.000 αντικείμενα, είναι τα δικά μου λιθαράκια που ευλαβικά μια μέρα θα τοποθετούσα, με τη μορφή ενός μουσείου, στο μεγάλο αυτό «ψηφιδωτό» που λέγεται «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους». Τώρα, κάθε πρωί που ανοίγω το μουσείο μου, νιώθω σαν αύρα να μπαίνει μέσα η μορφή εκείνης της Βορειοηπειρώτισσας που συνάντησα στα βουνά της Αλβανίας, να μου χαμογελάει και να μου ψιθυρίζει: *εσείς απέκει, κάτι αξίζετε...*».

Ο Φώτης Ραπακούσης, από παιδί, είναι ιερέας στο ναό της Ελληνικής Λεβεντιάς και Αξιοπρέπειας. Αυτός βέβαια νομίζει ότι είναι μόνο ένας συλλέκτης όπλων και κεραμικών, και ότι απλώς έχει ένα μουσείο...

Το τζαμί του Ασκάν ποσά.

Κόσσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

Το **Τζαμί του Ασλάν πασά** το έχτισε – σωστά το μαντέψατε! – ο Ασλάν πασάς, το 1618, και αυτό που βλέπετε είναι το αυθεντικό εκείνο κτίριο του 1618! Στέκεται θαυμάσια, και διασώζει επίσης πολύ καλά τον εσωτερικό του διάκοσμο. Μέσα εδώ στεγάζεται το **Δημοτικό Μουσείο Ιωαννίνων** (ανοιχτό καθημερινά 8.00 π.μ.–3.00 μ.μ. το χειμώνα και 8.00 π.μ.–8.00 μ.μ. το καλοκαίρι, τηλ. 26510-26.356). Υπάρχουν τρεις ενότητες εκθεμάτων: η τουρκική, η ελληνική και η εβραϊκή. Τα εκθέματα που βλέπετε είναι ό,τι θεώρησαν ως «δεύτερο πράμα» και δεν τα πήραν οι διαρρήκτες που κατάκλεψαν αυτό το μουσείο-ξέφραγο αμπέλι το 1991 αφαιρώντας 79 ανεκτίμητης αξίας εκθέματα. Τα αντικείμενα όμως που απέμειναν είναι και αυτά πολύτιμα και σημαντικά. Στην εβραϊκή ενότητα θα δείτε πολλά πανέμορφα κεραμικά (χωρίς καμία επεξηγηματική πινακίδα που να λέει τι είναι το καθένα και ποιας χρονολογίας), ακριβά βελούδα και φορέματα (καρφισωμένα με συρραπτικό πάνω στο πάνελ, αν είναι δυνατόν!) ενώ στην ελληνική ενότητα θα δείτε μερικά όπλα (όλα ασυντήρητα, σκουριασμένα, με το σαράκι να τρώει τα ξύλα τους και να αφήνει το «πριονιδάκι» του μέσα στις βιτρίνες...) παραδοσιακές φορεσιές και άλλα αντικείμενα. Η τουρκική ενότητα είναι η καλύτερη, στην κεντρική αίθουσα του τζαμιού. Είναι εντυπωσιακό και ξεχωρίζει το ξύλινο σαλονάκι με τη φιλντισένια διακόσμηση που χάρισε κάποιος πλούσιος έμπορος στο γιο του Αλή πασά, το Βελή πασά.

Βορειοδυτικά από το τζαμί του Ασλάν πασά, στη νοητή συνέχεια του Μεντρεσέ, υπάρχει ένα άνοιγμα στα τείχη, με σκαλοπάτια που κατεβάζουν ως τον παραλιακό δρόμο. Αυτά τα σκαλοπάτια είναι ο πιο σύντομος δρόμος για να ανέβει κανείς από το πιο τουριστικό μέρος της παραλίας (το μόλο που πιάνουν τα караβάκια του Νησιού) στα μουσεία της βόρειας ακρόπολης, και μάλιστα περνώντας από τη **σπηλιά του Διονυσίου του Φιλοσόφου**, τον τόπο εκτέλεσης αυτού του αγωνιστή της ελευθερίας. Κι όμως, αυτές οι σκάλες είναι μαντρωμένες με ένα μονίμως κλειδωμένο κιγκλίδωμα. Κι αυτή η πρόσβαση κλειδωμένη, θα αναρωτηθείτε, για ποιο λόγο; Η μόνη εξήγηση μπορεί να είναι τα καταστήματα με τα τουριστικά είδη που βρίσκονται εκατέρωθεν του μόνου δρόμου που αφέθηκε ανοιχτός, του δρόμου που οδηγεί στη δυτική πύλη. Από δω πρέπει να περάσουν οι επισκέπτες, για να ψωνίσουν και τίποτα...

Το πρώτο μέταλλο που έμαθε ο άνθρωπος να επεξεργάζεται για να φτιάχνει χρηστικά και διακοσμητικά αντικείμενα ήταν ο χρυσός. Μετά ο χαλκός. Και μετά (γύρω στο 3.000 π.Χ.) ο άργυρος, το ασήμι. Σε αντίθεση με τα δύο πρώτα μέταλλα, το καθαρό αυτοφύες ασήμι είναι εξαιρετικά σπάνιο στη φύση. Γι' αυτό, όταν ανακάλυψαν οι άνθρωποι τον τρόπο να το απομονώνουν από τα άλλα μέταλλα μέσα στα οποία ήταν κρυμμένο (συνήθως σε μόλυβδο), το θεώρησαν πιο πολύτιμο και από το χρυσό. Άνοιγαν στοές στη γη, και από κάθε 1000 κιλά μετάλλευμα που εξόρυσσαν έπαιρναν με χίλιους κόπους (θραύση, έκπλυση, καμίνευση) μόλις 400 γραμμάρια ασήμι, στην καλύτερη περίπτωση!

Όμως γιατί αγάπησαν τόσο πολύ και έδωσαν τόση αξία σε αυτό το μέταλλο; Διότι έχει μια μοναδική θερμή **λευκότητα** και μια απαστράπτουσα **γυαλάδα**. Κανένα άλλο μέταλλο δεν έχει τόσο μεγάλο συντελεστή ανάκλασης του ηλιακού φωτός όσο το ασήμι (από ασήμι φτιάχνονται οι καθρέφτες, από την αρχαιότητα μέχρι και σήμερα). Επίσης, είναι το πιο όλκιμο και πιο ελατό μέταλλο, άρα «δουλεύεται» πολύ ωραία. Κι ακόμα, δεν σκουριάζει με τίποτα, το οξυγόνο της ατμόσφαιρας δεν το πειράζει όσα χρόνια κι αν περάσουν (αυτή η μαυράδα που θαμπώνει τα ασημικά της σημερινής νοικοκυράς δεν προκαλείται από το οξυγόνο αλλά από το θείο, που αφθονεί στο μολυσμένο αέρα των σημερινών πόλεων). Αυτό το σπάνιο και πανέμορφο μέταλλο λοιπόν, οι αρχαίοι Έλληνες το χρησιμοποιούσαν κατά κύριο λόγο για να φτιάχνουν τα πολυτιμότερα νομίσματά τους, και δευτερευόντως για κοσμήματα και άλλα διακοσμητικά αντικείμενα.

Η αργυροχοΐα στην Ήπειρο

Ασήμι ξέρετε ότι εξόρυσσαν οι αρχαίοι Αθηναίοι στα μεταλλεία του Λαυρίου, αλλά υπήρχαν και ορυχεία αργύρου στη Σίφνο, στη Μήλο, στη Λέσβο στη Χαλκιδική, στο Παγγαίο όρος και σε άλλα μέρη της ελληνικής χερσονήσου. Αργότερα, στα ελληνιστικά και τα ρωμαϊκά χρόνια, το περισσότερο ασήμι έβγαινε στα Πυρηναία της Ισπανίας, και βέβαια κυκλοφορούσε σε όλη την ρωμαϊκή αυτοκρατορία. Στα χρόνια του Βυζαντίου, τα πιο πλούσια μεταλλεία αργύρου ήταν στη Μικρά Ασία και στην κεντρική Ευρώπη. Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, από το 16^ο αιώνα και μετά, το περισσότερο ασήμι που κυκλοφορούσε στις αγορές ήταν αυτό που εξόρυσσαν οι Ισπανοί από τα τεράστια κοιτάσματα που ανακάλυψαν στην κεντρική και νότια Αμερική, στη νέα ήπειρο που είχαν μόλις ανακαλύψει, κατακτήσει και αποικήσει.

Έτσι, η πρώτη ύλη ποτέ δεν έλειψε από τους τεχνίτες αυτούς που από μικροί και από πατέρα σε γιο μάθαιναν την τέχνη του αργυροχόου. Για αδιευκρίνιστους ιστορικούς λόγους, στην Ήπειρο υπήρχαν από τα χρόνια του Βυζαντίου οι καλύτεροι αργυροχόοι. Υπήρχαν πολλοί τέτοιοι στους Καλαρρύτες, στο Μέτσοβο, στην Άρτα, στην Πρέβεζα, αλλά οι περισσότεροι ζούσαν και εργάζονταν στα **Ιωάννινα**. Στην πόλη αυτή, πραγματικά μεγάλουσαν. Η συντεχνία – το *ισνάφι* – των αργυροχόων ήταν ένα από τα ισχυρότερα των Ιωαννίνων, και δικαιολογημένα βεβαίως, αφού ήταν το οικονομικά πιο εύρωστο, άρα αυτό που απέδιδε περισσότερους φόρους, άρα το πιο συμπαθές στους Τούρκους που ήξεραν καλά ένα μόνο επάγγελμα, αυτό του φοροσυλλέκτη. Στον *Ορισμό του Σινάν πασά* υπάρχει ειδική μνεία για τους αργυροχόους, που επικυρώνει τα προνόμια και το ειδικό καθεστώς του ισναφιού τους. Μεγαλύτερος πελάτης τους ήταν ο Αλή πασάς, που αρεσκόταν να χαρίζει ασημένια κοσμήματα και άλλα αντικείμενα στους υψηλούς φιλοξενούμενούς του, στις ερωμένες του, αλλά κυρίως να τα απολαμβάνει ο ίδιος. Άλλοι μεγάλοι πελάτες ήταν οι επίσκοποι, οι μητροπολίτες και οι ηγούμενοι των μοναστηριών, που ήθελαν οπωσδήποτε ασημοκάντηλα, ασημένιους σταυρούς, ασημοστολισμένες εικόνες, ασημοντυμένα ευαγγέλια κ.λπ. για να επικοινωνούν καλύτερα με τα Θεία. Και βέβαια, υπήρχαν οι πλούσιοι έμποροι που ήθελαν τις γυναίκες τους να φοράνε ασημένιες πόρπες και κοσμήματα και τις κόρες τους να στολίζονται στους γάμους τους σαν πριγκίπισσες. Οι ληστές των βουνών, οι κλεφταρματολοί, οι οπλαρχηγοί και όλοι οι πολεμιστές,

Ρωμιοί, Τούρκοι, Αρβανίτες, λάτρευαν τις ασημοκεντημένες πιστόλες και τα καρυοφύλλια, τις ασημένιες παλάσκες και τις ασημένιες λαβές στα σπαθιά τους. Οπότε, όπως καταλαβαίνετε, η πελατεία ήταν τεράστια, και η ζήτηση ομοίως.

Η αργυροχοΐα είναι τέχνη δύσκολη, γι' αυτό οι ταλαντούχοι αργυροχόοι ήταν περιζήτητοι και πλούσιοι. Οι τεχνικές τους που δεν άλλαξαν και πολύ από την αρχαιότητα, είναι εξαιρετικά λεπτεπίλεπτες και απαιτούν μεγάλη δεξιοτεχνία, πέρα βεβαίως από τη δημιουργική φαντασία. Η σφυρηλάτηση, η χύτευση, το χτυπητό ανάγλυφο, η εγχάραξη, η εμπαιστική, η σμάλτωση, η χρύσωση, η συρμάτωση, και όλες οι παραλλαγές και οι συνδυασμοί τους, που γίνονται με μια μεγάλη ποικιλία ειδικών εργαλείων, είναι οι τρόποι με τους οποίους ένα δημιούργημα της φύσης (το ασημί) μετουσιώνεται σε καλλιτεχνική δημιουργία διαχρονικής λάμψης. Η αργυροχρυσοχοΐα παραμένει μια τέχνη, και η αξία ενός κοσμήματος (όπως και η τιμή του) εν πολλοίς καθορίζεται από το καλλιτεχνικό επίπεδο και την τεχνική του κάθε αργυροχρυσόχου. Οι διαφοροποιήσεις είναι μεγάλες, γι' αυτό και υπάρχουν τεχνίτες στα εργαστήρια

Φεύγοντας από το τσάμι του Ασλάν πασά, αμέσως μετά την πύλη ακολουθείτε το ορομάκο προς τα δεξιά, που λέγεται Προκοπίου. Φότσα απέναντι από την πύλη, το πανέμορφο κτίριο τουρκικό κτίριο που βλέπετε ήταν η **τουρκική βιβλιοθήκη**. Το υπουργείο Πολιτισμού έχει παραχωρήσει το

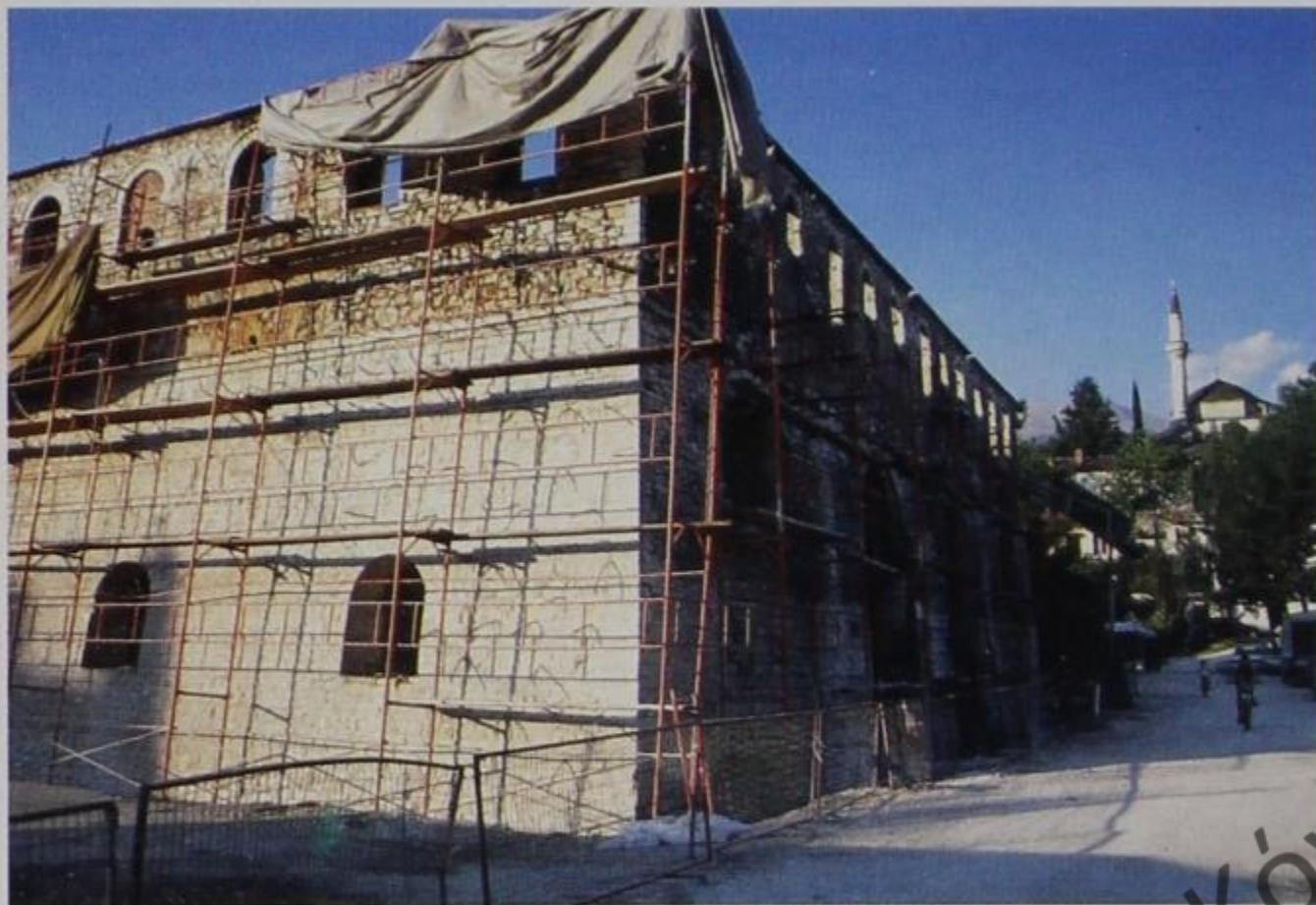
Η παλιά τουρκική βιβλιοθήκη.

αργυροχρυσοχοΐας που αμείβονται με 50 ευρώ μεροκάματο, και τεχνίτες που αμείβονται με 200 ευρώ μεροκάματο. Τα κοσμήματα και τα ασημικά αποτελούν κεντρικά στοιχεία στην ιστορική ταυτότητα των Ιωαννίνων. Γι' αυτό και μόνο το λόγο, θα έπρεπε το κράτος να απαγορεύσει τα φτηνά ταϊβανέζικα «ασημικά» που έχουν κατακλύσει τα Ιωάννινα, κανιβαλίζοντας την παράδοση της πόλης. Κι αφού δεν το κάνει το κράτος, κάντε το εσείς: περιφρονείστε τα εισαγόμενα αυτά σκουπίδια, εκφράστε την αγανάκτησή σας στους μαγαζάτορες, και δώστε οξυγόνο στο μέλλον της ηπειρώτικης αργυροχοΐας αγοράζοντας κάποιο αυθεντικό χειροποίητο ασημένιο κόσμημα ή ασημικό από κάποιο καλό κατάστημα της πόλης. Τα περισσότερα είναι συγκεντρωμένα στην οδό Αβέρωφ, και θα τα ξεχωρίσετε καταρχήν διότι δεν έχουν απέξω καλαθάκια και πάγκους με τηνπραμάτεια τους. Δεύτερον, ρίξτε μια ματιά στις βιτρίνες τους, και, αν έχετε πείρα στα κοσμήματα, θα εντοπίσετε αμέσως τα καταστήματα που ξεχωρίζουν. Αν θέλετε και μερικά σίγουρα ονόματα, πηγαίνετε στον **Ιωαννίδη** (Αβέρωφ 19, τηλ. 26510-26.618), στον **Νέσση** (Αβέρωφ 6^Α, τηλ. 26510-27.585) ή στον **Κόντου** (Αβέρωφ 31^Α, τηλ. 26510-35.992).

κτίριο αυτό στην Ένωση Αρχαιολόγων Βορείου Ελλάδος, για να κάνουν εδώ τις συναντήσεις τους, που γίνονται μια φορά στα τέσσερα χρόνια, και τον υπόλοιπο χρόνο το κτίριο αυτό σαπίζει κλειδωμένο με χορταριασμένη αυλή. Τουλάχιστον αυτό κάπως στέκεται, γιατί το άλλο μνημείο μερικά μέτρα πιο νότια, τα **τουρκικά λουτρά**, είναι ένας χορταριασμένος σκουπιδοτόπος...

Σε άθλια κατάσταση, ένα ετοιμόρροπο ρημάδι από την εγκατάλειψη ήταν και το μεγαλόπρεπο δώροφο κτίριο απέναντι από την τουρκική βιβλιοθήκη, το **Σουφαρί Σαράι**, ένα κτίριο του 1815 που το έχτισε ο Αλή πασάς για να στεγάσει τη Στρατιωτική Ακαδημία Ιππικού. Η κάτω ψηλοτάβανη αίθουσα ήταν οι στάβλοι του ιππικού, ενώ ο επάνω όροφος ήταν τα διδακτήρια των σπουδαστών. Σ' αυτές τις αίθουσες εκπαιδεύτηκαν και πολλοί Έλληνες οπλαρχηγοί της Επανάστασης, όπως ο Γιάννης Γκούρας, ο Γώγος Μπακόλας, ο Βαρνακιώτης, ο Γεωργάκης Ολύμπιος, ο Αθανάσιος Διάκος, ο Οδυσσέας Ανδρούτσος, ο Γιώργος Καραϊσκάκης, ο Μάρκος Μπότσαρης, οι Τζαβελαίοι, και πολλοί άλλοι. Με την απελευθέρωση της πόλης το Σουφαρί Σαράι πέρασε στην ιδιοκτησία του ελληνικού στρατού που το χρησιμοποίησε ως στρατώνα, και μάλιστα την περίοδο

Το Σουφαρί Σαράι, αφού αφέθηκε να ρημάξει όσο περισσότερο γινόταν, τώρα αναστηλώνεται με υψηλότατο κόστος, κατά τα ειωθότα στο νεοελληνικό κράτος.

1940 – 1974 ήταν στρατόπεδο μηχανοκίνητης μονάδας. Από το 1974 ως πρόσφατα λειτουργούσε ως Hotel Albania (καταφύγιο άστεγων Αλβανών) και εκείνη την περίοδο έγινε το κτίριο καλοκαιρινό. Ευτυχώς εδέγησε το υπουργείο Πολιτισμού να διαθέσει το σχετικό κονδύλι (4.692.000 €) κι έτσι ξεκίνησαν το καλοκαίρι του 2003 τα έργα στερέωσης και αποκατάστασης του κτιρίου. Όταν τελειώσουν οι εργασίες, θα στεγαστούν εδώ τα Γενικά Αρχεία του Ελληνικού Κράτους, Νομού Ιωαννίνων. Εκτός από αυτή τη «νεκρή» χρήση, ευχής έργο θα ήταν να διατεθεί ένα μέρος του κτιρίου για να στεγάσει και κάτι που να ενδιαφέρει το πλατύ κοινό, π.χ. το Μουσείο Φώτη Ραπακούση που έχει και σχέση με την ιστορική ταυτότητα αυτού του χώρου, ώστε να υπάρχει αιτία για να το επισκέπτεται και ο κόσμος.

Δίπλα από το Σουφαρί Σαράι περνάει η οδός Γλυκήδων, που βγάζει έξω από το κάστρο. Στρίψτε εδώ για να βγείτε από το κάστρο, στις όχθες της λίμνης. Πριν βγείτε από το κάστρο, αριστερά σας από την άλλη μεριά της οδού Γλυκήδων, απέναντι δηλαδή από το Σουφαρί Σαράι, ο ψηλός πέτρινος μαντρότοιχος που βλέπετε με το σιδερένιο κιγκλίδωμα από πάνω, φράζει ένα βασιλικό οικόπεδο 6 στρεμμάτων (αν σκεφτείτε ότι τα περισσότερα οικόπεδα μέσα στο κάστρο είναι 100 – 200 τ.μ., καταλαβαίνετε για τι τεφαρίκι μιλάμε). Αν κοιτάξετε από τη γωνιακή αυλόπορτα, θα δείτε ότι αυτά τα έξι στρέμματα είναι μια ζούγκλα από αγριόχορτα, και στο βάθος της θα διακρίνετε ένα θλιβερό ερείπιο με μισογκρεμισμένους

Το σαρράι του Καλού Πασά, σε κακό χάλι...

τοίχους και διαλυμένη στέγη. Αυτό ήταν το **σαρράι του Καλού πασά**, του πατέρα της Εμινέ χανούμ, δηλαδή του πεθερού του Αλή πασά. Το κτίριο, ή μάλλον το θλιβαρό ερείπιο, θα το δείτε καλύτερα μόλις βγείτε από τα τείχη ακολουθώντας την οδό Γλυκήδων, και στρίψετε αριστερά. Πιο καραμπινάτη περίπτωση για απαλλοτρίωση δεν υπάρχει, αλλά αντ' αυτού το ελληνικό Δημόσιο αδιαφορεί, ο Δήμος έχει τοποθετήσει από κάτω τις άθλιες αυτές σκαλωσιές που βλέπετε για να μην πέσει στο κεφάλι των παραστικών όταν θα έρθει η ώρα του να καταρρεύσει, και ο σημερινός ιδιοκτήτης του το έχει αφήσει να αρχοπεθαίνει, ενώ οποιοσδήποτε άλλος στη θέση του είτε θα το είχε δωρίσει στο Δήμο με τον όρο να το συντηρήσει άμεσα, είτε θα το είχε συντηρήσει «ιδίως αναλλώμασι» και θα είχε πλουτίσει εκμεταλλευόμενος τον πιο αρχοντικό και περιζήτητο ξενώνα σε όλη την Ήπειρο. Ο Ζορμπάς του Καζαντζάκη όμως το είπε πολύ ωραία: «από τον πεινό της μυλωνούς ζητάς ορθογραφία...».

Αν θέλετε να ευχαριστηθείτε έναν παραλίμνιο περίπατο, αξίζει να κάνετε το γύρο του κάστρου περπατώντας στη σκιά των πλατανιών, δίπλα στο νερό της λίμνης, κατά τη φορά των δεικτών του ρολογιού. Βγαίνοντας δηλαδή από το κάστρο στην πύλη της οδού Γλυκήδων, περπατήστε προς τα δεξιά (ανατολικά). Μερικά βήματα πιο κάτω θα δείτε την καγκελόφρακτη σκάλα που οδηγεί στη βόρεια ακρόπολη και το τζαμί του Ασλάν πασά, με το μνημείο του Διονυσίου του

Φιλοσόφου ακριβώς στην αρχή της. Λίγα βήματα πιο κάτω, και ελάχιστα μέτρα πριν την προτομή του Αλέξανδρου Πάλλη, θα δείτε μια επίσης σιδερόφραχτη είσοδο μιας στοάς, με θερμοκρασία σπηλαίου, όπου παλιά οι τυροκόμοι των Ιωαννίνων αποθήκευαν τα τυριά τους. Σήμερα είναι ένας δυσώδης σκουπιδότοπος. Η στοά αυτή είναι μέρος ενός λαβυρινθώδους δικτύου στοών κάτω από τη βόρεια ακρόπολη, με διάφορες εξόδους. Μια από αυτές είναι στην ίδια την ακρόπολη, που μάλιστα επικοινωνεί με τις εκεί κατακόμβες. Μια άλλη, που δεν είναι κλειδαμπαρωμένη και συνεπώς μπορείτε να μπείτε από εκεί αν έχετε καλό φακό, θα συναντήσετε λίγο πιο κάτω στον περιφερειακό δρόμο: είναι εκεί που θα δείτε μια πόρτα δίπλα στα τείχη με την επιγραφή «Δημόσιες τουαλέτες WC». Περνάτε μέσα από αυτή την πόρτα και μπαίνετε σε μια μικρή αυλή, όπου αριστερά είναι οι τουαλέτες (μην τις πλησιάσετε, έχουν να

Η λίμνη των Ιωαννίνων.

καθαριστούν από την εποχή του Αλή πασά), μπροστά σας και ψηλά βλέπετε την επικλινή στέγη ενός θαμμένου στα αγριόχορτα πέτρινου κτιρίου που ήταν υπόγεια αποθήκη και προσεγγίζεται από το δίκτυο των υπόγειων στοών, και δεξιά βλέπετε τη θεοβρόμικη είσοδο της στοάς. Προσοχή μόνο μη χαθείτε! Αν ο Δήμος είχε λίγη έμπνευση αλλά και σεβασμό στα μνημεία της πόλης, αυτές τις στοές θα τις είχε ανοιχτές, φωταγωγημένες, με προγράμματα ξενάγησης, πλήρως αξιοποιημένες.

Συνεχίζοντας πλάι στη λίμνη, λίγο παρακάτω (στο σημείο που υπάρχει ένα λευκό εικονοστάσι) θα δείτε μια πύλη για πεζούς, που σας βγάζει ανάμεσα Ιης Καλέ και βόρεια ακρόπολη. Αν θέλετε να διακόψετε την παραλίμνια βόλτα σας και να πάτε στο κέντρο της πόλης, περάστε από αυτή την πύλη, και από εκεί, διασχίζοντας τον οικισμό του κάστρου, βγαίνετε στην κεντρική πύλη του Αγίου Γεωργίου.

Αν συνεχίσετε την παραλίμνια βόλτα, από δω και κάτω θα ευχαριστηθείτε το πιο ήσυχο, πράσινο και απόμερο (γι' αυτό και έχει πολλά ζευγαράκια) τμήμα του παραλίμιου πάρκου, στολισμένο τόπους τόπους με γλυπτά μοντέρνας τέχνης (άλλα ωραία, άλλα απαράδεκτα), με πολλά πλατάνια και πεύκα (που θα μπορούσαν να μην έχουν ασβεστωμένους κορμούς που τα κάνουν να μοιάζουν με ΕΣΑτζήδες) και άνετο πάρκινγκ παντού, σε όλο το μήκος του δρόμου. Στη νότια πλευρά των τειχών υπάρχουν τρεις πύλες. Η ανατολικότερη που βγάζει στο Ίτς Καλέ είναι μονίμως κλειδωμένη, η μεσαία είναι δρόμος και για αυτοκίνητα και βολεύει πολύ, και η δυτική είναι μόνο για πεζούς και εξυπηρετεί κυρίως τους κατοίκους της νοτιοδυτικής καστρογειτονιάς. Αμέσως μετά το νοτιοδυτικό προμαχώνα συναντάτε την **οδό Εθνικής Αντίστασης** που αντιστοιχεί ακριβώς στο ίχνος της παλιάς τάφρου που προστάτευε τα τείχη. Το οικοδομικό τετράγωνο απέναντι από το νοτιοδυτικό προμαχώνα λέγεται **Σκόλα**, και εδώ βρίσκεται η καρδιά της βραδινής διασκέδασης των Ιωαννίνων, με τα πιο ατμοσφαιρικά μπαράκια της πόλης. Αμέσως μετά, από το σημείο που θα δείτε μια μικρή κυκλική πλατεία και προς τα νότια, είναι τα **Ταμπάκια**, η γειτονιά όπου παλιά ήταν μαζεμένα όλα τα βυρσοδεψεία. Αυτά έχουν εξαφανιστεί προ καιρού, και δυστυχώς δεν σώζεται ούτε ένα από τα παλιά κτίρια όπου στεγάζονταν. Σήμερα, εκτός από τα μπαράκια, στον παραλιακό αυτό δρόμο είναι παραταγμένα ένα σωρό μεζεδοπωλεία, που δεν είναι και άσχημα.

Αν συνεχίσετε νότια στον παραλίμιο δρόμο, θα δείτε μια από τις ωραιότερες περιοχές της πόλης για ποδηλατάδα ή περπάτημα. Δυο στενά πιο κάτω από την κυκλική πλατειούλα θα συναντήσετε την οδό Μετσόβου, όπου στρίβετε αριστερά προς τη λίμνη, και από δω και κάτω αρχίζει η παραλίμνια περιοχή που επίσημα λέγεται Ακτή Μιαούλη. Η αρχή της είναι δυστυχώς άθλια: μιλάμε για το μεγάλο οικόπεδο όπου είναι εγκατεστημένα τα συνεργεία της Δ.Ε.Υ.Α.Ι. (Δημοτικής Επιχείρησης Υδρευσης και Αποχέτευσης Ιωαννίνων), όπου θα δείτε ένα απίστευτο σκουπιδαριό και ένα απερίγραπτο γυφταριό που αμαυρώνει την εικόνα της περιοχής... Αμέσως μετά θα δείτε το μεγάλο κτίριο της **ΚΕ.ΠΑ.ΒΙ.** (Κέντρο Παραδοσιακής Βιοτεχνίας), που είναι υπό κατασκευήν εδώ και...δέκα χρόνια, αλλά όταν θα ολοκληρωθεί επιτέλους (ίσως το 2005) θα στεγάσει εδώ όλα τα γιαννιώτικα

εργαστήρια αργυροχρυσοχοΐας, και βεβαίως τα αντίστοιχα καταστήματα πωλήσεων-κοσμηματοπωλεία. Λίγο πιο κάτω βρίσκεται ένα πρόχειρο γήπεδο ποδοσφαίρου και αμέσως μετά το **Πάρκο Κυκλοφοριακής Αγωγής**, ανοιχτό όλο το 24ωρο (αφού δεν υπάρχει πύλη), ένας καλοφτιαγμένος χώρος με δρόμους και πινακίδες όλων των ειδών. Αν έχετε έρθει με τα παιδιά σας και με τα ποδήλατά τους, εδώ να τα φέρετε, θα τους αρέσει πολύ. Αμέσως μετά βρίσκεται το σούπερ ξενοδοχείο Du Lac, και μπροστά του (προς τη μεριά της λίμνης) το **Δημοτικό Πάρκο**, με άνετο πάρκινγκ, μια καταπράσινη όαση για άραγμα στα παγκάκια, ανάγνωση εφημερίδας και χαλάρωση. Λίγο πιο κάτω έχουν χτιστεί κάποιες ωραίες μεζονέτες, και μετά... το χάος: αρχίζει η περιοχή που ήταν μέχρι πρόσφατα εκτός σχεδίου πόλεως, και θα δείτε ένα απίστευτο οικιστικό αχταρμά. Οπότε, μη προχωρήσετε νοτιότερα, επιστρέψτε στη Σκάλα.

Ακολουθώντας προς τα βόρεια την οδό Εθνικής Αντίστασης θα βγείτε στην **οδό Καραμανλή** που εφάπτεται στη δυτική πλευρά των τειχών και αντιστοιχεί και αυτή ακριβώς στο ίχνος της τάφρου που συνεχιζόταν ως τη λίμνη. Την οδό Καραμανλή όμως μπορείτε να την πιάσετε και από τη βόρεια άκρη της, αν βγαίνοντας από το κάστρο από την οδό Γλυκήδων (βγει στο Σουφαρί Σαράι που λέγαμε) στρίψετε αριστερά. Απέναντι από το βορειοδυτικό προμαχώνα θα δείτε την **πλατεία Μαβίλη**, που οι ντόπιοι τη λένε (μαζί με την απέναντι προβλήτα) **Μόλο**, το κέντρο της πρωινής-μεσημεριανής κίνησης για καφέ δηλαδή στη λίμνη. Από δω ανηφορίζετε στην οδό Καραμανλή, του πολιτικού που με το νόμο περί αντιπαροχής κατέστρεψε την παλιά πόλη των Ιωαννίνων και τη γέμισε πολυκατοικίες, όπως και όλες τις πόλεις της Ελλάδας. Ένα σπίτι που ξέφυγε από αυτή τη μοίρα βρίσκεται μερικά βήματα πιο πάνω. Περάστε στο άλλο πεζοδρόμιο (στην άλλη μεριά από το κάστρο) και στον πρώτο δρόμο που θα συναντήσετε, την οδό Σούτσου, στρίψτε δεξιά και πηγαίνετε στο νούμερο 13. Αρχοντόσπιτο ε; Φανταστείτε όλα τα Γιάννενα έτσι. Γιατί έτσι ήταν πριν την εποχή των πολυκατοικιών. Φανταστείτε τώρα μια μπουλντόζα να διαλύει αυτό το αρχοντικό για να χτιστεί εδώ ένα τσιμεντένιο πενταώροφο με ημιυπόγειο, αλουμινένια πλαίσια, τέντες, μπαλκονάκια-φέτες και πλαστικά παντζούρια... Και σκεφτείτε ότι αυτό το εφιαλτικό σκηνικό συνέβη χιλιάδες φορές και εξακολουθεί να συμβαίνει στα Γιάννενα και σε όλη την Ελλάδα.

Στην οδό Αβέρωφ 19 βρίσκεται ένα από τα κορυφαία καταστήματα ασημικών όλης της Ελλάδας. Που θα μπορούσε να ήταν και μουσείο, γιατί εδώ μπορείτε να δείτε (αλλά όχι και να αγοράσετε, αφού δεν πουλιούνται) πάρα

Ο Γεράσιμος Ιωαννίδης και ο γιος του Κώστας, στο κοσμηματοπωλείο τους.

πολλά αριστουργήματα της χρυσής εποχής της γιαννιώτικης αργυροχοΐας, του 19^{ου} αιώνα δηλαδή. Ένα μικρό τμήμα της συλλογής Ιωαννίδη εκτίθεται επίσης στο Βυζαντινό Μουσείο των Ιωαννίνων. Στο βάθος του μακρόστενου μαγαζιού κάθεται ένας ψαρομάλλης κύριος, ο κύριος Γεράσιμος Ιωαννίδης, και μαζί του και ο ένας από τους δύο γιους του που έχουν πάρει τη σκυτάλη της επιχείρησης, ο Κώστας Ιωαννίδης (ο άλλος γιος, ο Γιάννης, διευθύνει το κατάστημα

της Αθήνας, στην οδό Βαλαωρίτου). Πίσω τους, σε μια ωραία ελατογραφία κρεμασμένη στον τοίχο, ο ιδρυτής του οίκου, ο Νικόλαος Ιωαννίδης, ο πατέρας του κυρίου Γεράσιμου.

Ο Νικόλαος Ιωαννίδης έφυγε από το Μοναστήρι των σημερινών Σκοπίων (απ' όπου και οι ρίζες των Ιωαννίδηδων) και άνοιξε ένα μικρό κοσμηματοπωλείο στα Ιωάννινα, εδώ στην οδό Αβέρωφ (που τότε είχε άλλο όνομα βεβαίως). Είχε μόλις μπει το 1900, και ο Νικόλαος Ιωαννίδης ήταν παλικάρι 20 ετών. Για τους αργυροχρυσόχους των Ιωαννίνων η Ιταλία ήταν μια σημαντική αγορά εύκολα προσβάσιμη, χάρη στο λιμάνι της Ηγουμενίτσας. Ο Νικόλαος Ιωαννίδης έκανε συχνά ταξίδια στην Ιταλία, παρέα με το γαμπρό του τον Παύλο Κρέμο, που ήταν κι αυτός αργυροχρυσόχος. Ο Κρέμος αποφάσισε να μείνει και να εργαστεί στην Ιταλία, αντίθετα με τον Ιωαννίδη που προτίμησε τα Ιωάννινα, κι ως ήταν μικρότερη αγορά και μάλιστα υπό την τουρκική σκλαβιά. Ο Κρέμος στην Ιταλία μεγαλούργησε πολύ γρήγορα. Σε κάποιο ταξίδι του προς την Ελλάδα, το 1904,

Η ΧΡΥΣΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΟΣΜΗΜΑΤΟΣ

συνάντησε στην Κέρκυρα ένα νεαρό και ταλαντούχο αργυροχρυσόχοο, το **Σωτήρη Βούλγαρη**, τον άνθρωπο που έμελλε να γίνει ιδρυτής του γνωστού σήμερα οίκου Bulgari. Ο Κρέμος πρότεινε στο Βούλγαρη να ανοίξουν συνεταιρικά ένα κοσμηματοπωλείο στην Ιταλία, και ο Βούλγαρης συμφώνησε. Πήγαν πρώτα στη Νάπολη, όπου όμως έπαθαν μεγάλη ζημιά γιατί τους έκλεψαν, και στη συνέχεια πήγαν στη Ρώμη. Εκεί άνοιξαν ένα μαγαζί που πήγε καλά, μετά άνοιξαν κι ένα δεύτερο, και όταν χώρισαν κράτησε ο Κρέμος το ένα μαγαζί και το άλλο ο Βούλγαρης. Αυτό που κράτησε ο Βούλγαρης λειτουργεί μέχρι σήμερα και είναι το ιστορικό πρώτο κατάστημα Bulgari, στη Via Condotti. Ο Σωτήρης Βούλγαρης ήταν βεβαίως πανέξυπνος, πολυτάλαντος και δουλευταράς, αλλά χρειάζεται κι ένα ακόμα στοιχείο για να γίνει κανείς ζάπλουτος: την εύνοια της τύχης. Η τύχη χαμογέλασε στον Βούλγαρη το 1917, όταν ο τελευταίος τσάρος της Ρωσίας Νικόλαος Β' έφυγε εξόριστος από τη χώρα του, παίρνοντας μαζί στις αποσκευές του όσους θησαυρούς του παλατιού του μπόρεσε να μεταφέρει. Η τσαρική οικογένεια εγκαταστάθηκε στη Ρώμη, όπου άρχισε να εκποιεί τα κοσμήματα και τα άλλα χρυσαφικά του παλατιού για να ζήσει. Ο Βούλγαρης αγόρασε κοψοχρονιά πάρα πολλά αντικείμενα από την τσαρική οικογένεια, ανάμεσά τους και πολλά του οίκου Fabergé, που αργότερα απέκτησαν τεράστια αξία (πριν από 7-8 χρόνια, σε μια δημοπρασία του οίκου Sothby's, ένα αυγό Fabergé πουλήθηκε για 2.000.000 ευρώ!). Αντίθετα, ο οίκος Κρέμου έσβησε σιγά σιγά από την αγορά, αφού δεν τον ευνόησε η τύχη και οι επιλογές των απογόνων του ιδρυτή.

Ο Νικόλαος Ιωαννίδης, ο ιδρυτής του οίκου.

Τα παιδιά και τα εγγόνια του Σωτήρη Βούλγαρη αποδείχτηκαν εξίσου έξυπνοι και ικανοί κοσμηματοπώλες και επιχειρηματίες, η Ρώμη αποδείχτηκε άριστη επιλογή, και ούτω πως προέκυψε η σημερινή αυτοκρατορία Bulgari, που δεν ξέρει πια τι έχει. Ένας από τους γιους του Νικόλαου Ιωαννίδη, ο **Κώστας Ιωαννίδης**, σπουδασμένος κοσμηματοποιός και ένας

από τους πιο ταλαντούχους αδαμαντοδέτες των αρχών του 20^{ου} αιώνα, δούλεψε δίπλα στο Σωτήρη Βούλγαρη από το 1915 ως το 1937. Παρόλο που είχε κάνει την τύχη του εκεί, ήταν ήδη πλούσιος και διάσημος, και θα μπορούσε να διαγράψει μια καριέρα ανάλογη με του Βούλγαρη, το 1937, μερικά χρόνια πριν ξεσπάσει ο Β΄ Παγκόσμιος πόλεμος, πήρε τη μεγάλη απόφαση και έφυγε από τη Ρώμη, παίρνοντας μαζί και το μικρότερο αδελφό του Γεράσιμο (19 ετών τότε) που είχε πάει εκεί για σπουδές επίσης πάνω στο κόσμημα. Τα δύο αδέρφια γύρισαν στα Γιάννενα όπου άνοιξαν ένα από τα λαμπρότερα κοσμηματοπωλεία της Ελλάδας, ανακαινίζοντας το παλιότερο μαγαζί του πατέρα τους, του Νίκου Ιωαννίδη, στο νούμερο 39 της οδού Αβέρωφ. Το 1940 ο Κώστας Ιωαννίδης άνοιξε ένα κοσμηματοπωλείο στην Αθήνα, στην οδό Σταδίου, που βέβαια πήγε πολύ καλά (αργότερα μετακόμισε στην οδό Βαλαωρίτου, όπου βρίσκεται μέχρι σήμερα).

Ανηφορίζοντας στην οδό Καραμανλή, λίγο πιο πάνω στο νούμερο 15 βρίσκεται το **Μουσείο Κέρινων Ομοιωμάτων του Αθανάσιου Βρέλλη** (τηλ. 26510-22444, ανοιχτό 9.00 π.μ. – 3.00 μ.μ., είσοδος ελεύθερη), που είναι πολύ καλή περίπτωση να το επισκεφθείτε αν έχετε μικρά παιδιά. Αυτά, δεν θα σταθούν καθόλου στην μάλλον χαμηλή καλλιτεχνική αξία των κέρινων κουκλών και θα χαρούν πολύ να δουν όλες αυτές τις θεματικές ενότητες (ηπειρωτική οικογένεια στο τζάκι, ο Όμηρος, ο Πάπας Κωνσταντίνος, η μάχη στο Μανιάκι, κ.α.), μερικές από τις οποίες είναι ιδιαίτερα επιτυχημένες συνθέσεις.

Ο επόμενος κάθετος στην οδό Καραμανλή δρόμος που θα συναντήσετε είναι η **οδός Νεοπτώλεμου**. Εδώ, και κυρίως στη συνέχεια της που είναι η **οδός Φιλικού Σκουφά** και στα στενά παράλληλα δρομάκια της Σκουφά προς τα νότια, θα δείτε τις παλιές γειτονιές των Ιωαννίνων. Τα παλιά αυτά σπίτια είναι δυστυχώς σε κακή κατάσταση τα περισσότερα. Κανονικά ο Δήμος θα έπρεπε να χρηματοδοτήσει τη συντήρησή τους και την αποκατάσταση των προσώπων αλλά, είπαμε...

Στο τέλος της οδού Καραμανλή αρχίζει η **οδός Αβέρωφ**, που οδηγεί στην κεντρική πλατεία των Ιωαννίνων. Στον τουριστικό αυτό δρόμο θα δείτε πολλά τουριστικά μαγαζιά που

Το ρολόι της πόλης στην πλατεία 25ης Μαρτίου.

Αυτή η αγάπη για τις φόρμες του παρελθόντος κυριαρχεί και στα κοσμήματα του οίκου Ιωαννίδη: θα δείτε πολλά κομμάτια Art Nouveau (1850-1920) και Art Deco (1920-1940), θαυμάσια αντίγραφα διάσημων κοσμημάτων που σήμερα βρίσκονται σε μουσεία ή στην κατοχή διασημοτήτων. Όμως θα δείτε και μοντέρνα κοσμήματα, δαχτυλίδια, σταυρούς, καρφίτσες. Ο απόηχος μιας αρχοντίας που επί αιώνες εκφράστηκε με τον πιο αριστοτεχνικό τρόπο πάνω στο πολύτιμο και αστραφτερό μέταλλο, διατηρεί όλη τη λάμψη του στο κοσμηματοπωλείο του Ιωαννίδη στην οδό Αβέρωφ 19 στα Γιάννενα.

Ο Κώστας Ιωαννίδης, ταλαντούχος αδαμαντοδέτης που εργάστηκε στον οίκο Bulgari.

πουλάνε ασημικά, αλλά να ξέρετε ότι τα φθηνά από αυτά είναι ταϊβανέζικα. Από τότε που φάρδυναν και πλακοστρώθηκαν με ωραίες πλάκες τα πεζοδρόμια της Αβέρωφ, η βόλτα εδώ είναι σκέτη απόλαυση. Επιλέξτε το αριστερό (ήπως ανηφορίζετε) πεζοδρόμιο, και εκεί που θα δείτε την τράπεζα Κύπρου (που στεγάζεται σ' ένα από τα πιο ενδιαφέροντα νεότερα κτίρια των Ιωαννίνων) στρίψτε αριστερά στην οδό Πατριάρχου Ιωακείμ για να πάτε να δείτε το **Μητροπολιτικό ναό του Αγίου Αθανασίου** με την υπέροχη πλακοστρωτή στέγη, του 18^{ου} αιώνα. Αν κατηφορίσετε απέναντι από τον Άγιο Αθανάσιο στην οδό Ιωαννίδου, θα βγείτε καθέτως στην **οδό Ζαλοκώστα**, ένα ήσυχο δρομάκι όπου μπορείτε να δείτε πώς ήταν οι παλιές γειτονιές των Ιωαννίνων. Από την οδό Μετσόβου περπατήστε προς την οδό Αγίας Μαρίας για να πάτε στο κάτω μέρος της Πλατείας 25^{ης} Μαρτίου, όπου βρίσκεται το **Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Ιωαννιτών** (τηλ. 26510-77.648) ένα άχαρο τσιμεντένιο βαρύ κτίριο που βρίσκεται μάλιστα σε άθλια κατάσταση από πλευράς συντήρησης. Απέναντί του, στη γωνία της καταπράσινης πλατείας, θα δείτε το κατάκλειστο **τζαμί του Βελή πασά** και δίπλα του το επίσης παλιό κτίριο του μεντρεσέ που στεγάζει τα γραφεία της Ένωσης Αντιστασιακών και ένα υποτυπώδες **Μουσείο Εθνικής Αντίστασης** (τηλ. 26510-37.644). Ανηφορίστε την οδό Ιατρίδου και περάστε από το πλάι την μπάρα του πάρκινγκ, για να βγείτε στο πάνω μέρος της πλατείας. Λίγο πριν βγείτε στον κεντρικό δρόμο (την Αβέρωφ) θα δείτε αριστερά σας το **Ρολόι** που παλιότερα ήταν στημένο μερικά μέτρα πιο αριστερά, και δεξιά σας το επιβλητικό κτίριο όπου στεγάζεται η Διοίκηση της **8ης Μεραρχίας**.

Στην πόλη όπου οι ανώτατες σπουδές έχουν ρίζες αιώνων, και όπου είχαν μορφωθεί μερικοί από τους σοφότερους Έλληνες, θάταν πραγματική αμαρτία να μην υπάρχει πανεπιστήμιο. Η κυβέρνηση του Κανελλόπουλου το 1964 ικανοποίησε το παλιό αίτημα των Ιωαννιτών για ίδρυση πανεπιστημίου στην πόλη τους, και με το βασιλικό διάταγμα 735/64 ξεκίνησε τη λειτουργία του, το ακαδημαϊκό έτος 1964-65 η **Φιλοσοφική Σχολή Ιωαννίνων**, ως παράρτημα της Φιλοσοφικής Σχολής Θεσσαλονίκης. Οι παραδόσεις των μαθημάτων γίνονταν σε πρόχειρα διαμορφωμένες αίθουσες στο παλιό κτίριο της Ζωσιμαίας, αλλά ήδη από την επόμενη χρονιά η Σχολή μεταστεγάστηκε σε καλύτερες αίθουσες, και δρομολογήθηκε μάλιστα και η κατασκευή πανεπιστημιούπολης στην έκταση που παραχώρησε η Μονή Δουρούτης. Το 1966 ξεκίνησε τη λειτουργία του το **Μαθηματικό Τμήμα**, παράρτημα κι αυτό του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Όσοι το 1970, επί χούντας, ιδρύθηκε το ανεξάρτητο και αυτόνομο **Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων** και προστέθηκε ένα ακόμα τμήμα, το Φυσικό. Το 1976 ιδρύθηκε το Χημικό Τμήμα. Το 1977 ιδρύθηκε η **Ιατρική Σχολή**, που από το ξεκίνημά της ήταν - και παραμένει μέχρι σήμερα - μια από τις καλύτερες ιατρικές σχολές της Ελλάδας. Το 1982 ιδρύθηκαν τα Παιδαγωγικά Τμήματα και η Σχολή Δημιουργικών, που αργότερα, το 1996 υπάχθηκαν στη **Σχολή Επιστημών Αγωγής**. Η αναδιοργάνωση περιέλαβε και τη Φιλοσοφική Σχολή το 1984, οπότε και χωρίστηκε σε τρία τμήματα, το **Τμήμα Φιλολογίας** (όπου έλαμψε το αστέρι του Φάνη Κακριδή), το **Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας** (που σημάδεψε με την προσωπική του «σφραγίδα» ένας από τους σοφότερους, σεμνότερους και εργατικότερους Έλληνες καθηγητές πανεπιστημίου, ο Σωτήριος Δάκαρης), και το **Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας**. Το 1990 το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων απέκτησε **Τμήμα Πληροφορικής**, που δέχτηκε τους πρώτους φοιτητές του την ακαδημαϊκή χρονιά 1993-94. Το 1998 ξεκίνησαν τα μαθήματα και στο νέο τμήμα του πανεπιστημίου, το **Τμήμα Οικονομικών Επιστημών**. Το 1999 ιδρύθηκε το Τμήμα Επιστήμης και Τεχνολογίας Υλικών, το Τμήμα Βιολογικών Εφαρμογών και Τεχνολογιών, και το Τμήμα Επιστημών της Τέχνης.

Το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Συνολικά, σήμερα το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων έχει 16 Τμήματα (τα περισσότερα από τα οποία μάλιστα προσφέρουν και μεταπτυχιακό κύκλο σπουδών), όπου φοιτούν γύρω στους 13.000 φοιτητές, διδασκόμενοι από 485 καθηγητές και επικουρούμενοι από 120 ειδικούς τεχνικούς εργασιών. Όλος αυτός ο πληθυσμός, διδασκόμενοι και διδασκόμενοι, κινούνται, εργάζονται, μαθητεύουν (και πολλοί από αυτούς τρώνε και κοιμούνται) στην Πανεπιστημιούπολη, την ωραιότερη και μεγαλύτερη **πανεπιστημιούπολη** της Ελλάδας, χτισμένη σ' έναν χώρο 3.500 στρεμμάτων, με μοντέρνα και άνετα κτίρια διδακτήρια και εργαστήρια, δύο φοιτητικές εστίες, συνεδριακό κέντρο, σύγχρονη και άριστα εξοπλισμένη βιβλιοθήκη, γήπεδα κάθε είδους, πισίνα και γυμναστήριο, εστιατόριο και αίθουσα τελετών (συνολικό εμβαδόν κτιρίων: 170.000 τ.μ.)

Σε μια γειτονική έκταση χτίστηκε το 1989 το **Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο Ιωαννίνων**, ένα αρχιτεκτονικό κομψοτέχνημα και ένα άριστο νοσοκομείο, όπου ασκούνται οι φοιτητές της Ιατρικής υπό την καθοδήγηση και την εποπτεία των εμπειρότατων πανεπιστημιακών γιατρών.

Και κάτι ακόμα που δεν το ξέρουν πολλοί: στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων στεγάζεται το πρώτο στην Ελλάδα **Μουσείο Τυπογραφίας**, δημιούργημα του καθηγητή Ιστορίας-Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής κ. Γιώργου Πλουμίδα. Σήμερα που η ηλεκτρονική σελιδοποίηση και η εκτύπωση είναι υπόθεση που την παίζει στα δάκτυλα ακόμα κι ένα εσαχρονό παιδί, μοιάζει πολύ μακρινό το παρελθόν εκείνο όπου για να τυπωθεί ένα κείμενο χρειαζόταν ο μόχθος πολλών εξειδικευμένων τεχνητών και κάτι μηχανές που έμοιαζαν με τέρατα, αλλά είναι αλήθεια ότι μόλις πριν μερικά χρόνια πολλές εφημερίδες στην επαρχία σε τέτοιες μηχανές τυπώνονταν. Οι επιδοτήσεις όμως έφεραν παντού τη νέα τεχνολογία και οι παλιές μηχανές πετάχτηκαν στα σκουπίδια. Με μια ξεχωριστή και αξιοθαύμαστη ευαισθησία, ο κ. Πλουμίδης μάζεψε 16 μεγάλα και 15 μικρότερα τυπογραφικά μηχανήματα (δύο από τα οποία χρονολογούνται από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα), ξύλινα και μπρούτζινα τυπογραφικά στοιχεία, εργαλεία της δουλειάς και έπιπλα από τους χώρους των παλιών τυπογραφείων, και ουσιαστικά τα διέσωσε από την εξαφάνιση. Μη φανταστείτε κανένα οργανωμένο μουσείο, τα «εκθέματα» είναι αραδιασμένα στους διαδρόμους της Φιλοσοφικής.

Αν κουραστήκατε, τα παγκάκια εδώ στο πάρκο της Πλατείας 25^{ης} Μαρτίου, στην κορυφή του λοφίσκου που ο κόσμος εδώ τον ξέρει ως **Λιθαρίτσια**, είναι ιδανικό μέρος για ξεκούραση. Στην άκρη του πάρκου μάλιστα υπάρχει και ένα πολύ ωραίο καφέ, με εξαιρετική θέα στη λίμνη. Από την τουρκική σχύρωση αυτού του λόφου σώζεται ένα μεγάλο μέρος του τείχους στην ανατολική πλευρά, αλλά από το **ανάκτορο του Μουχτάρ πασά** (του γιου του Αλή πασά) που βρισκόταν εδώ δεν σώζεται ούτε πέτρα. Στο παλατάκι αυτό ο Μουχτάρ απολάμβανε – μεταξύ πολλών άλλων – και τα κάλλη της πανέμορφης κυρίας Ευφροσύνης Βασιλείου, ανιψιάς του μητροπολίτη Ιωαννίνων Γαβριήλ Γκάγκα, που έμεινε στην ιστορία με το όνομα **κυρά Φροσύνη**. Ο άντρας της κυρά Φροσύνης, ο έμπορος Δημήτρης Βασιλείου, έλειπε τον περισσότερο χρόνο στο εξωτερικό για δουλειές. Θα μου πείτε, και γιατί δεν έπαιρνε μαζί και τη γυναίκα του; Διότι το απαγόρευε ο Αλή πασάς. Ο τύραννος των Ιωαννίνων δεν άφηνε καμία οικογένεια να ξενιτευτεί ολόκληρη, πάντα κρατούσε πίσω μερικά σημαντικά μέλη της ως ομήρους και εγγύηση ότι θα επιστρέψουν τα ξενιτεμένα μέλη, για να αποδώσουν φόρο και μερίδιο από τα κέρδη τους στο δυνάστη τους. Όταν έγινε γνωστή η σχέση της κυρά Φροσύνης με το Μουχτάρ, υπήρξε μεγάλη αναστάτωση στο σαράι. Η επίσημη σύζυγος του Μουχτάρ πήγε στον πεθερό της, τον Αλή πασά, ζήτησε να τιμωρηθεί η κυρά Φροσύνη που ξεμαλάγε τον άντρα της (δεν έφταιγε ο φουκαράς ο Μουχτάρ, η άλλη τον «τύλιξε-!») με το συνηθισμένο «πρόγραμμα» εκτέλεσης των μοιχαλίδων που ήταν ο πνιγμός ή ο τυμβολισμός. Ο Αλή πασάς, που δεν ήθελε να στερήσει το γιο του από τις χαρές της αγκαλιάς μιας τόσο όμορφης γυναίκας, προσπάθησε να κατευνάσει την εν εξάλλω καταστάσει απατημένη νύφη του, αλλά αυτή τίποτα, ήθελε να πνίξει την κυρά Φροσύνη, ει δυνατόν με τα ίδια της τα χέρια. Επειδή η επίσημη γυναίκα του Μουχτάρ δεν ήταν καμιά τυχαία, αλλά η κόρη του Ιμπραήμ, μπέη του Βερατιού, που με το γάμο της (κατόπιν προξενιού και συμφωνίας των συμπεθερών) συνέβαλε στο να επεκταθούν τα όρια της επικράτειας του Αλή προς τα βόρεια, ο Αλή ενέδωσε στις απαιτήσεις της, ειδικά όταν συνεπικούρησε την κερατού ή αδελφή της, που ήταν γυναίκα του άλλου γιου του Αλή πασά, του Βελή! Οι δυο αδελφές στάθηκαν αδελφωμένες στο ζήτημα αυτό: ή πνίγεις την κυρά Φροσύνη, ή τα μαζεύουμε και οι δύο και γυρνάμε στον μπαμπά μας (οπότε αντίο επαρχία Βερατιού!). Στο ζήτημα αυτό οι δύο αδελφές ήταν έτοιμες να ζητήσουν και τη βοήθεια της τρίτης αδελφής τους, που ήταν παντρεμένη με τον τρίτο γιο του Αλή πασά, τον Σαλήχ που τον είχε κάνει ο Αλής με μια Ρωσίδα δούλα του χαρεμιού του (εδώ στα Γιάννενα, όπως

βλέπετε, τις Ρωσίδες τις έχουν και τις χαίρονται ήδη από το 18^ο αιώνα, δύο αιώνες δηλαδή πριν από εμάς τους Αθηναίους!). Μπροστά στον κίνδυνο να χάσει το έδαφος κάτω από τα πόδια του, ο Αλής (που επίσης αγαπούσε την κυρά Φροσύνη, και μάλλον την είχε παρασύρει και στη δική του αγκαλιά) έκανε μια «επιχείρηση-αρετή» και μάζεψε από τα σπίτια 16 κυρίες ελευθέρων ηθών, και συνέλαβε και την κυρά Φροσύνη (17^η). Τις δίκασε για πορνεία, τις καταδίκασε και τις έστειλε στον πάτο της λίμνης των Ιωαννίνων κλεισμένες σε τσουβάλια με πέτρες, τον Ιανουάριο του 1801. Μετά το ξεκλήρισμα της οικογενείας Αλή, το παλατάκι αυτό έγινε στρατώνας του τουρκικού στρατού, και μετά την απελευθέρωση των Ιωαννίνων το 1913 έγινε το στρατώνας της 8^{ης} Μεραρχίας του ελληνικού στρατού, αλλά στη δεκαετία του '20 γκρεμίστηκε το πανέμορφο αυτό κτίριο και σήμερα μπορείτε να το δείτε μόνο σε φωτογραφίες (στο Λαογραφικό Μουσείο βρίσκεται μια πολύ καλή).

Στη βόρεια άκρη αυτού του πάρκου βρίσκεται το **Αρχαιολογικό Μουσείο** (τηλ. 26510-33.357) που τώρα (Μάρτιος 2005) είναι κλειστό και ανακαινίζεται. Όταν με το καλό ανοίξει και πάλι, εδώ θα μπορείτε να δείτε (σωστά εκτεθειμένα πλέον) τα σημαντικά προϊστορικά ευρήματα από το Ασπροχάλικο, τον Κοκκιγοπήλο και το σπήλαιο της Καστρίτσας, ευρήματα από το μαντείο της Δωδώνης, από τη μολοσσική πόλη στη Βίτσα του Ζαγορίου, το Νεκρομαντείο του Αχέροντα, πολλά ελληνιστικά και ρωμαϊκά γλυπτά και πολλά πολύτιμα και αξιόθεα εκθέματα από όλη την Ήπειρο. Δυστυχώς στο θαυμάσιο αυτό κτίριο, εκτός από τα εκθέματα θα στεγάζονται και οι υπηρεσίες της ΙΒ' Εφορίας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, οι οποίες είναι πολλές και ανοικονόμητες, οπότε πολύ άστοχα οι μελετητές της ανακαίνισης του κτιρίου αποφάσισαν να κλείσουν πολλούς ημιηπαίθριους χώρους αλλοιώνοντας το αρχιτεκτονικό σχέδιο του κτιρίου, που κατασκευάστηκε την περίοδο 1963-1966 και είναι το ένα από τα δύο κτίρια που έφτιαξε στα Ιωάννινα ο μεγάλος νεοέλληνας αρχιτέκτονας Άρης Κωνσταντινίδης.

Το άλλο, είναι το «**Καφέ Όασις**», ένα λαϊκό καφενείο στην κεντρική πλατεία της πόλης, την **πλατεία Πύρρου**, λίγο πιο δίπλα. Το λιτό μοντερνιστικό αυτό κτίριο, προχωρημένο για την εποχή του (1971) και για την πόλη όπου χτίστηκε, έμεινε παρεξηγημένο και περιφρονημένο ώσπου κατάντησε στο χάλι που το βλέπετε σήμερα. Ελπίζουμε ότι θα κηρυχθεί διατηρητέο από το υπουργείο Πολιτισμού, και ότι η αρμόδια 6^η Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων δεν θα επιτρέψει τον κανιβαλισμό που προτάθηκε από την ιδιωτική εταιρία που μίσθωσε τη χρήση

του, και ούτε λίγο ούτε πολύ θέλει να το «εκμοντερνίσει» με ένα πλέγμα από τζάμια και αλουμίνια! Η πλατεία Πύρρου είναι μια κλασική λιτή πλατεία, με παγκάκια και λίγο πράσινο, που προτιμούν οι συνταξιούχοι και οι γιαγιάδες που έχουν βγάλει βόλτα τα εγγονάκια τους. Στο κέντρο της θα δείτε τη χάλκινη προτομή του βασιλιά των Μολοσσών Πύρρου που έδωσε και το όνομά του στην πλατεία αυτή, στην αριστερή μεριά της όμως στέκει το πολύ μεγαλύτερο άγαλμα του Ελευθέριου Βενιζέλου.

Πίσω στην οδό Αβέρωφ, απέναντι ακριβώς από την 8^η Μεραρχία βρίσκεται το **Δημαρχείο**, ένα υπέροχο κτίριο του 1928 που αρχικά στέγαζε την Εθνική Τράπεζα. Στο απέναντι οικοδομικό τετράγωνο, νοτιοδυτικά από το Δημαρχείο, γωνία Βενιζέλου και Μπότσαρη, θα δείτε το πολύ ωραίο κτήριο που στεγάζει τη **Ζωσιμαία Δημόσια Βιβλιοθήκη** (ανοιχτή Δευτέρα έως Παρασκευή 8.00 π.μ. – 2.30 μ.μ., και Σάββατο 9.00 μ.μ. – 1.00 μ.μ.), ένα θαυμάσιο κτίριο του 1938, με χιλιάδες βιβλία, δίσκους μουσικής και βιντεοκασέτες. Η βιβλιοθήκη αυτή είναι δανειστική, αλλά έχει και ένα ευχάριστο αναγνωστήριο στον πρώτο όροφο, όπου μπορείτε να καθίσετε και να διαβάσετε το βιβλίο που σας ενδιαφέρει. Κάνοντας το γύρο του οικοδομικού τετραγώνου του Δημαρχείου θα βγείτε στην οδό Κωλέτη, ένα στενό δρομάκι που θα σας βγάλει στην αρχή ενός μικρού πεζοδρόμου, του **πεζοδρόμου Καπλάνη**. Στην άλλη άκρη του πεζοδρόμου, ξεχωρίζει το επιβλητικό τριώροφο πέτρινο κτίριο που στέγαζε την **Καπλάνειο Σχολή**. Αυτό το θαυμάσιο κτίριο, έργο του αρχιτεκτονα-μηχανικού Περικλή Μελίρρυτου, συντηρημένο πολύ καλά, εξακολουθεί μέχρι σήμερα να στεγάζει σχολεία, σχεδόν δύο αιώνες μετά το χτίσιμό του! Εδώ στεγάζονται σήμερα το 2^ο Καπλάνειο Δημοτικό σχολείο και το 1^ο Ελισαβέτειο Δημοτικό σχολείο. Οι τρεις πλευρές του πέτρινου αυτού διαμαντιού ομορφαίνουν την πόλη, η τέταρτη (πίσω) πλευρά όμως δυστυχώς εξαφανίστηκε, αφού κόλλησε επάνω της η τσιμεντένια πλάτη της γειτονικής πολυκατοικίας. Ο κατασκευαστής που έκανε αυτό το έγκλημα, και ο αρμόδιος της πολεοδομίας Ιωαννίνων που το ενέκρινε, πώς να νιώθουν άραγε όταν περνάνε από δω;

Απέναντι από την Καπλάνειο Σχολή θα δείτε το θαυμάσιο κτίριο της **Παπαζόγλειου Υφαντικής Σχολής**, έργο και αυτό του Περικλή Μελίρρυτου. Λίγο πιο δίπλα, στη γωνία των οδών Παπάζογλου και Αραβαντινού, σ' ένα πολύ όμορφο παλιό κτίριο (δωρεά του πρώην δημάρχου Βασιλείου Πυρσινέλλα) στεγάζεται το **ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. Ιωαννίνων** (Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο) και το **Κέντρο Μελέτης Ηπειρωτικής και Βαλκανικής Μουσικής Παράδοσης**.

Περπατώντας ως το τέλος της οδού Αραβαντινού θα βγείτε καθέτως στην οδό Δαγκλή όπου στρίβετε δεξιά, και στον επόμενο δρόμο που είναι η οδός Κοραή στρίβετε αριστερά. Εκεί, στο νούμερο 1, απέναντι από μια μικρή τριγωνική πλατεία, βρίσκεται η **Δημοτική Πινακοθήκη** (τηλ. 26510-75.131, ανοιχτή Δευτέρα έως Παρασκευή 9.00 π.μ.-1.00 μ.μ. και 6.00 μ.μ.-9.00 μ.μ., και το Σάββατο και το Κυριακή 10.00 π.μ.-1.00 μ.μ. και 6.00 μ.μ.-9.00 μ.μ., είσοδος ελεύθερη). Το πανέμορφο δώροφο νεοκλασικό ήταν κατοικία ενός παλιού δημάρχου των Ιωαννίνων, του **Βασίλειου Πυρσινέλλα**, που το δώρισε στο Δήμο Ιωαννιτών ακριβώς για να στεγάσει τη Δημοτική Πινακοθήκη. Καλύτερος χώρος γι' αυτή την περίπτωση δεν θα μπορούσε να υπάρξει. Μιλάμε για ένα μουσείο-κουκλί, με άριστο φωτισμό, απαλή κλασική μουσική, δροσιά το καλοκαίρι και ζέστη το χειμώνα, όπου μπαίνεις μέσα και ηρεμείς και «φεύγεις» στον κόσμο της τέχνης. Είναι μικρό, δεν είναι μεγάλο, κι έτσι το «αγκαλιάζει» κανείς εύκολα. Στο ισόγειο υπάρχουν τρεις αίθουσες. Στην πρώτη αίθουσα, όπως μπαίνετε δεξιά, είναι τα χαρακτηριστικά. Στη δεύτερη αίθουσα είναι τα έργα ζωγραφικής σε χαρτί προσέξτε το εκπληκτικό «Ψάρι» του Βασίλη Χατζή (1870-1915), έργο του 1898, παστέλ 55 x 37 εκατοστά). Στην τρίτη αίθουσα θα δείτε τις ελαιογραφίες, με πρωταγωνιστή το μεγάλο (107 x 77 εκατοστά) «Bristol» του Παλαιιώτη Τέτση, λάδι σε μουσαμά, που το ζωγράφισε το 1956. Μετά ανεβείτε στον όροφο, που είναι ο ίδιος ένα έργο τέχνης με την υπέροχη ξύλινη στέγη του. Εδώ θα δείτε τα «διαμάντια» της Δημοτικής Πινακοθήκης, έργα του Νικόλαου Γύζη, του Κωνσταντίνου Πανώριου, του Γιώργου Ιακωβίδη, του Παρθένη, του Λύτρα, του Ροϊλού, του Μιχαηλίου, του Τσαρούχη, του Γιώργου Βακιρτζή, του Φασιανού και άλλων πολλών. Μαγικό πραγματικά, αστέρι ανάμεσα στα αστέρια, το έργο «Ψάρι και Άνθος», του **Γιώργου Γουναρόπουλου**, ζωγραφισμένο με λάδι πάνω σ' ένα κομμάτι ξύλο 71 x 122 εκατοστά, με αυτά τα μαγικά μπορντό και μπλε χρώματα του ποιητή-σουρεαλιστή ζωγράφου που μετουσιώνουν το όνειρο σε έργο τέχνης. Και μόνο γι' αυτόν τον πίνακα, αξίζει να επισκεφτείτε τη Δημοτική Πινακοθήκη των Ιωαννίνων.

Μια και πιάσαμε τα μουσεία της πόλης, άντε να τα εξαντλήσουμε. Τελευταίο απέμεινε το **Λαογραφικό Μουσείο της Εταιρίας Ηπειρωτικών Μελετών** (τηλ. 26510-25.233, ανοιχτό Τρίτη, Πέμπτη, Παρασκευή 9.00 π.μ. – 2.00 μ.μ., Δευτέρα και Τετάρτη 9.00 π.μ. – 2.00 μ.μ. και 5.30 μ.μ. – 8.00 μ.μ., Σάββατο και Κυριακή 10.30 π.μ. – 3.00 μ.μ., είσοδος 2). Βρίσκεται ψηλά στην οδό Μιχαήλ Αγγέλου, ένα δρόμο που ξεκινάει από το βόρειο πλάι της Νομαρχίας, απέναντι από την

Πόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτ

Το Λαογραφικό Μουσείο της Εταιρίας Ηπειρωτικών Μελετών.

πλατεία Πύρρου, στον αριθμό 42. Δυστυχώς εκεί που βρίσκεται αυτό το μουσείο, πρέπει να κάνεις μια μικρή εκδρομή για να το επισκεφτείς. Μακριά από το ιστορικό κέντρο της πόλης και τους άξονες όπου κινούνται οι επισκέπτες αλλά και οι ντόπιοι, δεν είναι παράξενο που δεν περνούν πολλοί το κατώφλι του. Κρίμα όμως γιατί είναι ένα θαυμάσιο μουσείο, με έναν πλούτο από αριστουργήματα της λαϊκής τέχνης. Το μουσείο στεγάζεται σε δύο κτίρια που επικοινωνούν με εσωτερική «γέφυρα». Το παλιότερο κτίριο είναι δωρεά του εμπνευστή και ιδρυτή του μουσείου **Κώστα Φροντζου** (1904-1986) που ήταν μια από τις σημαντικές προσωπικότητες της πόλης: δικηγόρος, πολιτευτής με το κόμμα Φιλελευθέρων του Βενιζέλου (1931-1962), βουλευτής Ιωαννίνων (1955-1962), δήμαρχος Ιωαννίνων (1977-1980), συνιδρυτής της Εταιρίας Ηπειρωτικών Μελετών και πρόεδρος της από το 1955 ως το 1986, και παθιασμένος συλλέκτης παλιών αντικειμένων λαϊκής τέχνης τα οποία κληροδότησε στο μουσείο που ο ίδιος δημιούργησε. Εδώ θα δείτε θαυμάσιες παραδοσιακές φορεσιές της Ηπείρου, ασημικά από τα παλιά εργαστήρια των Ιωαννίνων, κεραμικά και είδη καθημερινής χρήσης, εργαλεία παλιών μαστόρων, κεντήματα, υφαντά και πολλά άλλα. Θα δείτε ακόμα παλιές και σπάνιες φωτογραφίες σε τεράστια μεγέθυνση, που σε «βάζουν μέσα» στην ατμόσφαιρα περασμένων αιώνων και σε βοηθάνε να πλησιάσεις τους παλιούς Γιαννιώτες. Η νεότερη πτέρυγα, που διαμορφώθηκε την πενταετία 1995-2000, είναι δωρεά του Ιδρύματος Νιάρχου. Εδώ γίνονται περιοδικές εκθέσεις που πάντα είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες.

Μια και κάνατε την «εκδρομή» ως εδώ πάνω, πηγαίνετε να δείτε και το **Αρχιμανδρείο**, 6-7 στενά πιο βόρεια, στην οδό Ευεργετών (δείτε το χάρτη πόλης για να μη χαθείτε). Η μνημειακή εξωτερική πύλη του είναι το πρώτο, το τεράστιο κτίριο του ναού είναι το δεύτερο, και το ίδιο το όνομά του είναι το τρίτο στοιχείο που φανερώνουν ότι κάτι ξεχωριστό ήταν αυτός ο ναός. Μπαίνοντας στο ιερό, θα δείτε πλάι στην πόρτα εντοιχισμένη μια ανάγλυφη παράσταση γυναίκας. Αυτή η γυναίκα, λέει η παράδοση, ήταν μια τσοπάνισσα που έβοσκε τα πρόβατά της σ' αυτό το μέρος. Κοιτώντας προσεκτικά, είδε σφηνωμένη πάνω στα κλαδιά ενός πλατανιού που σκίαζε αυτό το μέρος μια εικόνα! Το 'πε σ' ένα διάκονο, και αυτός στο Δεσπότη, και ήρθαν εδώ παπάδες πολλοί και κόσμος πολύς, και με ψαλμούς και προσευχές κατέβασαν την εικόνα από τα κλαδιά και έχτισαν δίπλα στο πλατάνι ένα εκκλησάκι για να τη στεγάσουν. Ήταν μέσα του 14^{ου} αιώνα. Γύρω από το εκκλησάκι χτίστηκαν κελιά κι έτσι δημιουργήθηκε ένα μοναστήρι που γρήγορα έγινε μεγάλο και τρανό, με ηγούμενο Αρχιμανδρίτη (ξεύρου και το όνομά του). Από το 15^ο αιώνα εγκαταστάθηκαν εδώ και καλόγριες, χτίστηκαν κι άλλα κελιά και μικρά σπιτάκια γύρω τριγύρω όπου διέμεναν κοσμοκαλόγριες (γυναίκες χήρες ή ανύπαντρες, που δεν ήταν κανονικές καλόγριες αλλά ζούσαν και προσεύχονταν μαζί τους). Οι καλόγριες έμειναν ονομαστές για τα υφαντά που ύφαιναν στους αργαλειούς τους και τα πουλούσαν για να συντηρούνται. Στα κελιά φιλοξενούσαν απόρους, αρρώστους, ορφανά, και βοηθούσαν όσο μπορούσαν όποιους είχαν ανάγκη. Το 1852 (ή το 1858, σύμφωνα με άλλη επιγραφή), το παλιό εκκλησάκι γκρεμίστηκε και στη θέση του χτίστηκε αυτός ο τεράστιος ναός με τα τρία κλίτη. Το 1885 αγιογραφήθηκε το ιερό (οι τοιχογραφίες του κυρίως ναού είναι πρόσφατες, του 1986). Στις 19 Ιουλίου του 1898, ημέρα Κυριακή, την ώρα της πρωινής λειτουργίας, έγινε ένας ισχυρός σεισμός που κατατρόμαξε τους πιστούς αλλά το κτίριο δεν έπαθε τίποτα. Ο σεισμός όμως του 1969 κόντεψε να σωριάσει κάτω το ναό. Την αποκατάστασή του την ανέλαβε με έξοδά του ο Ιωάννης Καμπέρης από το χωριό Ζωοδόχος, όπως αναφέρει η σχετική επιγραφή.

Μερικά μέτρα πιο δίπλα, κρυμμένος σ' ένα στενάκι, βρίσκεται ο ναός της **Αγίας Αικατερίνης**, κι αυτός καθολικό ενός γυναικείου μοναστηριού, που μάλιστα ήταν μετόχι της Μονής Αγίας Αικατερίνης του όρους Σινά. Το μοναστήρι αυτό είχε ιδρυθεί το 1780 αλλά ο ναός που βλέπετε είναι νεότερος. Τον έχτισε το 1872-75 το ζεύγος Αλέξιος και Αγγελική

Παπάζογλου, ευεργέτες της Μονής, που μάλιστα είναι θαμμένοι στην αυλή της. Οι αγιογραφίες της δεν είναι σπουδαίες, ούτε το τέμπλο της, είναι όμως μια ωραία γωνιά για να ανάψετε ένα κερί, να προσευχηθείτε και να ησυχάσετε για λίγο από τη βουή της πόλης και το τρέξιμο της ημέρας.

Με τα μουσεία τελειώσαμε, με τους ναούς (σχεδόν) τελειώσαμε, πάμε τώρα να δούμε μερικά από τα ωραιότερα παλιά κτίρια που σώζονται στα Ιωάννινα. Και πρώτα πρώτα, πηγαίνετε να δείτε το λεγόμενο **Αρχοντικό του Δεσπότη**, ή πιο σωστά **Αρχοντικό του Χουσεϊν Μπέη**. Πηγαίνετε τώρα όμως, γιατί αύριο (κυριολεκτικά αύριο) μπορεί να μην υπάρχει τίποτα εκεί. Από το Λαογραφικό Μουσείο συνεχίστε στην οδό Μιχαήλ Αγγέλου, μόλις συναντήσετε την οδό Φώτη Τζαβέλα περάστε απέναντι στο στενό δρομάκι (συνέχεια της Μιχαήλ Αγγέλου) που είναι στην πλάτη του γηπέδου του Π.Α.Σ. Γιάννενα, βγείτε στην οδό Πινδάρου, στρίψτε δεξιά και στη γωνία Πινδάρου και Μιχαηλίδη χωθείτε στο αδιέξοδο στενάκι που φεύγει στα αριστερά σας (δυτικά). Αυτό το ετοιμόρροπο ρημάδι που βλέπετε μπροστά σας, πνιγμένο στα αγριόχορτα και το σκουπίδι, είναι ίσως **το παλαιότερο σωζόμενο σπίτι των Ιωαννίνων**, των αρχών του 19^{ου} αιώνα, ένα από τα ελάχιστα που σώθηκαν από την πυρπόληση της πόλης το 1820 από τον Αλή πασά και μια αντίστοιχη πυρπόληση του 1869 από τον τότε διοικητή της πόλης Ρασίμ

Το Αρχοντικό του Δεσπότη, ένα μουσείο της γιαννιώτικης αρχιτεκτονικής του 19ου αιώνα, παρατημένο στους Άλβανούς, τους νεοβάρβαρους Έλληνες και τα στοιχεία της φύσης. Υπό τα απαθή βλέμματα των περιοίκων, των τοπικών αρχών, και του υπουργείου Πολιτισμού....

Το πανέμορφο κτίριο της Ζωισμαίας Σχολής.

πασά. Είναι ένα μοναδικό αρχιτεκτονικό μνημείο, ένα αριστούργημα. Στον όροφο θα δείτε ακόμα τα ζωγραφιστά ταβάνια του, που όμοιά του υπάρχουν μόνο σε μουσεία! Αυτό το αρχοντικό είναι ιδιοκτησία του Δήμου Ιωαννιτών, που κανονικά θα έπρεπε να το έχει συντηρημένο «στην τρίχα», να είναι ένα από τις προβεβλημένα μνημεία της πόλης και να στεγάζει μουσείο ή κάτι τέτοιο. Αυτή η αυτονόητη και ιερή υποχρέωση κάθε πολιτισμένης κοινωνίας, δηλαδή η προστασία και η ανάδειξη των πολιτιστικών θησαυρών της, ενώ έχει αντικατασταθεί από τη νοστροπία «άστο μωρέ να ρημάξει το ερείπιο, ποιος θα ασχοληθεί με αυτό...». Όταν θα σωριαστεί από τον επόμενο μικροσεισμό, όταν θα γίνει στάχτη από την «τυχαία» πυρκαγιά, όταν θα σαπίσουν η ξύλινη στέγη και οι τοίχοι από τη βροχή και θα πέσουν, θα είναι αμετάκλητα αργά. Και φυσικά κανένας δεν θα λογοδοτήσει, κανένας δεν θα πληρώσει γι' αυτή την καταστροφή. Ελάτε λοιπόν να το δείτε, τώρα που υπάρχει. Γιατί αργά ή γρήγορα, θα ακολουθήσει τη μοίρα του άλλου σπουδαίου αρχοντικού των Ιωαννίνων, του **Αρχοντικού Ιωαννίδη**.

Αυτό το αρχοντικό στεκότανε, ως το 1977, στη γωνία των οδών Μιχαήλ Αγγέλου και Χαριλάου Τρικούπη, και ήταν ένα από τα καλύτερα σωζόμενα αρχοντόσπιτα των Ιωαννίνων. Αν το δείτε σε παλιές φωτογραφίες της πόλης, θα μείνετε

άφωνοι από την ομορφιά του. Κι όμως, αυτό το διαμάντι αφέθηκε να ρημάξει καλά καλά, και στο τέλος του βάλαν και μια φωτιά και το έκαναν στάχτη. Στη θέση του χτίστηκε και «στολίζει» αυτή τη γωνιά της πόλης άλλο ένα εμπορικό κέντρο. Το μόνο που απέμεινε από το παλιό αρχοντικό είναι η πύλη του. Στην κορυφή της αψίδας της, σώζεται ακόμα εντοιχισμένη η μουσουλμανική ημερομηνία της θεμελίωσης αυτού του αρχοντόσπιτου (1243 από γεννήσεως Μωάμεθ, δηλαδή 1828 από τη γέννηση του Χριστού). Στη βάση της αυτή η πύλη είναι «στολισμένη» με τις περιποιήσεις των Νεοβαρβάρων: αφίσες που διαφημίζουν τα τοπικά σκυλάδικα, και άφθονα graffiti...

Κατηφορίζοντας την οδό Μιχαηλίδη δίπλα στο γήπεδο του Π.Α.Σ. Γιάννενα, βγαίνετε σε μια μικρή τριγωνική πρασιά, όπου περνάτε απέναντι, στην οδό Τσιριγώτη, και στον πρώτο δρόμο που θα συναντήσετε στρίβετε αριστερά. Αυτή είναι η οδός Ζωσιμάδων, και εδώ, στην αρχή της οδού, βρίσκεται το πανέμορφο κτίριο της **Ζωσιμαίας Σχολής**, έργο του αρχιτέκτονα Πάτροκλου Κοραντινού. Εδώ, ακριβώς απέναντι από αυτό το ιστορικό κτίριο, επέλεξαν οι τοπικοί άρχοντες να χτίσουν το αθλιότερο τιμεντένιο κτίριο της πόλης, το σταθμό των ΚΤΕΛ, παρόλο που η οδός Ζωσιμάδων είναι στενάκι και αυτός ο σταθμός

Η κλειστή σήμερα Σχολή Γεωργίου Σταύρου.

ήταν ολοφάνερο ότι θα «πλακώσει» με τον όγκο και την ασχήμια του το μπιζουδάκι της Ζωσιμαίας... Α ρε Ζωσιμάδες, αν ξέρατε σε ποιο σημείο εκβαρβαρισμού θα ξέπεφταν οι επίγονοί σας, αλλού θα δωρίζατε τα λεφτά σας, αλλού θα χτίζατε σχολεία-παλάτια.

Συνεχίζοντας ευθεία κάτω την οδό Ζωσιμάδων θα βγείτε στην **οδό Ανεξαρτησίας**, όπου σώζονται μερικά πολύ

σημαντικά παλιά κτήρια, σήμερα εγκαταλειμμένα στη φθορά του χρόνου. Ένα από αυτά τα κτίρια, του 1870, στέγαζε το παλιότερο καφέ-θέατρο της Ελλάδας, το «**Ολύμπια**» αλλά σήμερα ανήκει στην Ιερά Μητρόπολη Ιωαννίνων, που έχει ξεκινήσει τη συντήρηση του κτιρίου αλλά δεν προβλέπεται βεβαίως να στεγαστεί εδώ κάτι που να έχει σχέση με την παλιά ταυτότητα του χώρου. Στη

συμβολή της Ανεξαρτησίας με την οδό Ζωσιμάδων θα δείτε κι ένα άλλο εξίσου σπουδαίο κτίριο, που κι αυτό δυστυχώς ανήκει στη Μητρόπολη, ρημαγμένο από την εγκατάλειψη, με την αυλή του χορταριασμένη. Είναι η **Σχολή Γεωργίου Σταύρου** που ίδρυσε ο Γεώργιος Σταύρου, εθνικός επαναστάτης και ιδρυτής της Εθνικής Τράπεζας. Η Σχολή λειτουργήσε από το 1930 ως το 1950, και από κει και έπειτα υπολειπόμενη για πολλά χρόνια ώσπου έκλεισε. Η Σχολή αυτή έβγαζε αργυροχρυσόχρους, ξυλογλύπτες και ξυλουργούς, μουσικούς, ραφτάδες. Ακολουθώντας την οδό Ανεξαρτησίας προς το κάστρο, θα δείτε και μερικά μπαράκια που έχουν αρχίσει να κάνουν εδώ την εμφάνισή τους και να σχηματίζουν έναν νέο πόλο νυχτερινής διασκέδασης.

Αν σας ενδιαφέρουν τα καταστήματα, ο εμπορικός δρόμος της πόλης είναι η οδός **28ης Οκτωβρίου**, που ξεκινάει από την Πλατεία Πύρρου και πάει ως την Πλατεία Ζαλόγγου. Το κεντρικό κτίριο των **ΕΛΤΑ** είναι το πρώτο πολύ όμορφο νεοκλασικό κτίριο που θα δείτε δεξιά σας, έργο του αρχιτέκτονα-μηχανικού Περικλή Μελίρρυτου, που παλιά στέγαζε οθωμανικό σχολείο. Δίπλα του το κεντρικό κτίριο του ΟΤΕ, κι αυτό παλιό και ωραίο κτίριο. Τα περισσότερα από τα άλλα κτίρια, είναι εμπορικά καταστήματα.

Ο Σωτήριος Δάκαρης γεννήθηκε στα Ιωάννινα το 1916. Ολοκλήρωσε τις γυμνασιακές του σπουδές στη Ριζάρειο Εκκλησιαστική Σχολή στην Αθήνα. Ήταν αριστούχος μαθητής, και έτσι το 1935 πέτυχε στη Φιλοσοφική Σχολή Αθηνών, όπου φοίτησε στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας που μόλις τότε είχε ιδρυθεί. Όταν ξέσπασε ο ελληνοϊταλικός πόλεμος το 1940, ο Δάκαρης διέκοψε τις σπουδές του και πήγε να πολεμήσει στο αλβανικό μέτωπο, ως έφεδρος ανθυπολοχαγός. Το 1947 έδωσε εξετάσεις στο διαγωνισμό για την πρόσληψη Επιμελητών Αρχαιοτήτων, και το 1949 διορίστηκε στη γενέτειρά του τα Ιωάννινα, ως Εφορευών Επιμελητής Αρχαιοτήτων Ηπείρου. Για τρία χρόνια, από το 1955 ως το 1957, ο Δάκαρης μετεκπαιδεύτηκε στη Γερμανία και διεύρυνε τις θεωρητικές του γνώσεις στους τομείς της κλασικής αρχαιολογίας, ευρωπαϊκής προϊστορίας, αρχαίας φιλολογίας και ιστορίας της ιστορίας της δυτικής τέχνης. Το 1964 ανακηρύχτηκε διδάκτωρ της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, με μια εξαιρετική διδακτορική διατριβή πάνω στους μύθους των Μολοσσών, και τον επόμενο χρόνο, στις 19 Ιουλίου 1965, εκλέχτηκε τακτικός καθηγητής στην έδρα της Κλασικής Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, ο μόνος Ηπειρώτης καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Ηπείρου. Τότε ήταν μόλις 49 ετών, γεμάτος με ενθουσιασμό για έρεξη για δημιουργικό εκπαιδευτικό και ανασκαφικό έργο.

Ανθρώπος του πνεύματος, καλλιεργημένος και κοινωνικά ευαισθητοποιημένος, ο Σωτήριος Δάκαρης πρωτοστάτησε στην πνευματική κοινότητα των Ιωαννίνων. Γέμιζε με ενθουσιασμό τους φοιτητές του, γοήτευε το ακροατήριο και τους συνομιλητές του, ήταν αγαπητός σε όλους τους κύκλους. Ή μάλλον, σχεδόν σε όλους. Όταν ήρθε η χούντα, μερικοί αξιοθρήνητοι κακομοίρηδες της κοινωνίας των Ιωαννίνων (ονόματα να μην αναφέρουμε, γιατί τα ανθρωπάκια αυτά δεν είναι άξια ούτε για αρνητική δημοσιότητα) τον κατηγορήσαν για κομμουνιστή, με αποτέλεσμα το 1968 να χάσει την πανεπιστημιακή του έδρα!

Η επταετία αυτή, μέχρι το 1974 που επανήλθε στην

Σωτήριος Δάκαρης, ο δάσκαλος, ο αρχαιολόγος, ο Έλληνας.

πανεπιστημιακή κοινότητα, ήταν η πιο γόνιμη περίοδος της ζωής του. Η Εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρία εξακολουθούσε να τον στηρίζει και έτσι πραγματοποίησε πολλές σημαντικές ανασκαφές που του ανατέθηκαν, στη Δωδώνη, στην Κασσώπη και στο Νεκρομαντείο. Έχοντας άνεση χρόνου, συνέγραψε και εξέδωσε τρεις οδηγούς αρχαιολογικών χώρων. Το διάστημα αυτό επίσης εργάστηκε στο Αθηναϊκό Κέντρο Οικιστικής του Ιδρύματος Δοξιάδη, με εξειδίκευση στην οικιστική της αρχαίας Ηπείρου. Με τη στήριξη του ιδρύματος δημοσίευσε τις μελέτες του «Η Κασσωπαία και οι αποικίες της Ηλείας» και «Θεσπρωτία», και αποτύπωσε 30 τοιχισμένους αρχαίους οικισμούς της Ηπείρου. Από το 1949 έως το 1974, οι δημοσιευμένες μελέτες του ξεπέρασαν τις 50, κυρίως για την ιστορία και την αρχαιολογία της Ηπείρου.

Δικό του έργο είναι η αποκατάσταση του αρχαίου θεάτρου της Δωδώνης και η ανάδειξη του ευρύτερου χώρου του αρχαίου μαντείου, όπως και η ανάδειξη του Νεκρομαντείου και της αρχαίας Κασσώπης, που είναι οι τρεις σημαντικότεροι αρχαιολογικοί χώροι της Ηπείρου. Αυτός βρίσκεται πίσω από την ίδρυση και την οργάνωση των αρχαιολογικών μουσείων των Ιωαννίνων και της Νικοπόλεως, και την αρχαιολογική προστασία του κάστρου και του νησιού των Ιωαννίνων.

Το λιγότερο ορατό αλλά από πολλές απόψεις σημαντικότερο έργο του όμως συντελέστηκε στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, τόσο από τη θέση του καθηγητή (1965-1967 και 1974-1983) όσο και από τη θέση του Πρύτανη (1976-77). Οργάνωσε σε πρωτοποριακές βάσεις το εκπαιδευτικό έργο, στελέχωσε με άξιους δασκάλους το τμήμα Αρχαιολογίας, δημιούργησε μια πλούσια και άριστα οργανωμένη βιβλιοθήκη στο τμήμα, και το μετέτρεψε σε φυτώριο λαμπρών επιστημόνων που τιμούν την επιστήμη της ιστορίας και της αρχαιολογίας και σήμερα προσφέρουν κι αυτοί με τη σειρά τους υψηλού επιπέδου εκπαιδευτικό και ερευνητικό έργο. Ο καθηγητής Σωτήριος Δάκαρης πέθανε στις 6 Δεκεμβρίου του 1996 και θάφτηκε στη γενέτειρά του στα Ιωάννινα, στο νεκροταφείο της Περιβλέπτου.

Μια άλλη ωραία βόλτα είναι να ακολουθήσετε προς τα νότια την **οδό Δωδώνης**, όπως ονομάζεται η οδός Αβέρωφ από το ύψος του κτιρίου της Νομαρχίας και πέρα. Το ίδιο το **κτίριο της Νομαρχίας Ιωαννίνων** είναι βαρύ και ογκώδες, αλλά η παραδοσιακή αρχιτεκτονική μορφή του (στον τύπο των ηπειρώτικων αρχοντικών) το γλυκαίνει. Ακόμα κι αν δεν έχετε καμιά δουλειά στη Νομαρχία, μπειτε μέσα στο κτίριο για να θαυμάσετε τη φαρδιά μαρμαρίνη σκάλα του και τους άπλετους χώρους του. Αν ακολουθήσετε την οδό Πυρσινέλα που φεύγει πλάι από το κτίριο της Νομαρχίας, μετά από δυο στενά θα συναντήσετε δεξιά σας τον **ιερό ναό του Αγίου Γεωργίου**, όπου φυλάσσονται τα λείψανα του Αγίου Γεωργίου του Νεομάρτυρα, του πολιούχου των Ιωαννίνων.

Στην οδό Δωδώνης και πάλι, λίγο πιο κάτω από τη Νομαρχία, βρίσκεται το θαυμάσιο κτίριο της εποχής του μεσοπολέμου που στεγάζει την **Ζωσιμαία Παιδαγωγική Ακαδημία**, έργο του μακεδόνα αρχιτέκτονα Αριστοτέλη Ζάχου. Τον Ιανουάριο του 2004 ολοκληρώθηκαν οι εργασίες συντήρησης και αποκατάστασης του κτιρίου, αλλά η μεγάλη αυλή του, που χρησιμεύει και ως πάρκο για τα παιδιά της γειτονιάς, είναι ένας χορταριασμένος σκουπίδοτοπος που κανένας αρμόδιος δεν ενδιαφέρεται να φροντίσει.

Λίγο πριν και λίγο μετά τη Ζωσιμαία Παιδαγωγική Ακαδημία θα δείτε πολλά μπαράκια και καφετέριες, πάντα γεμάτα με κόσμο, μερικά από τα οποία είναι εξαιρετικά μαγαζιά (π.χ. το Cream). Λίγο πιο κάτω, μέσα σ' ένα άλσος, βρίσκεται το ξενοδοχείο Zenia, γερασμένο κτιριακά αλλά φρεσκαρισμένο εσωτερικά και λειτουργικά. Τελευταία γωνιά των Ιωαννίνων, πριν η οδός Δωδώνης πάρει στροφή αριστερά (νότια) προς Λατίνια / Αθήνα, είναι ο **Λόφος Ζευγάρια** (είναι προφανές γιατί ονομάζεται έτσι!) σκεπασμένος με ένα πυκνό πευκοδάσος. Για να πάτε εκεί, θα αφήσετε τη Δωδώνης στο σημείο που θα δείτε μια μικρή τριγωνική πλατεία με το λαοφιλές όνομα Πλατεία Ηρώων Πολυτεχνείου, θα στρίψετε δεξιά στη λεωφόρο Ευεργέτη Δόμπολη, και μερικά μόλις μέτρα παρακάτω (μετά το περίπτερο) θα ακολουθήσετε τον ανηφορικό δρομάκο που λέγεται Πατριάρχου Λουκάρεως. Το άθλιο ερείπιο που θα δείτε κάποια στιγμή αριστερά σας είναι η **παλιά Φοιτητική Εστία**, που είναι ακόμα εν χρήση, μια και η νεότερη φοιτητική εστία στην Πανεπιστημιούπολη δεν φτάνει ούτε για ζήτω. Το κοτέτσι που είναι δίπλα στη φοιτητική εστία είναι πιο καθαρό και πιο σύγχρονο κτιριακά από το κτίριο της φοιτητικής εστίας.

Συνεχίζοντας ευθεία σ' αυτό το δρόμο, θα φτάσετε στην **Περίβλεπτο**. Σήμερα η Περίβλεπτος είναι κοιμητηριακός

ναός, αλλά κάποτε ήταν καθολικό μοναστηριού. Το μοναστήρι εκείνο είχε ιδρυθεί το 1647 από τον Επιφάνιο Ηγούμενο. Το 1779, όπως μπορείτε να διαβάσετε και μόνοι σας στην εντοιχισμένη επιγραφή δίπλα στη νότια είσοδο του ναού, στάθηκε και δίδαξε εδώ ο Κοσμάς ο Αιτωλός. Το 1821 η Περίβλεπτος έγινε στάχτη από τους Τούρκους που πολιορκούσαν τον Αλή πασά, αλλά οι ευσεβείς χριστιανοί ξανάχτισαν από την αρχή το ναό (μόνο το ναό, όχι τα κελιά) και

Ό,τι απέμεινε από το αρχοντικό Ιωαννίδη, στη γωνία των οδών Μιχαήλ Αγγέλου και Χαριλάου Τρικούπη

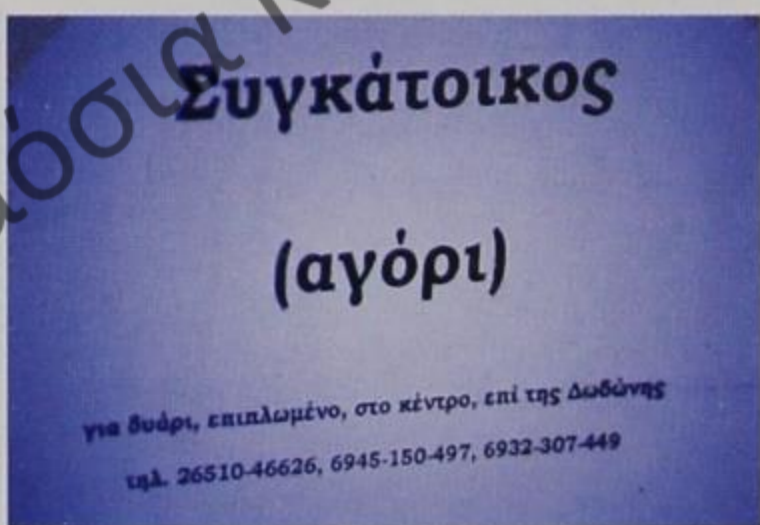
μάλιστα μεγαλοπρεπέστερο από τον πρώτο, με τρία κλίτη και 13 εσωτερικούς τρούλους (πέντε στο κάθε πλάγιο κλίτος και τρεις μεγάλους στο κεντρικό) και τον αγιογράφησαν. Ο ναός είναι ανοιχτός κάθε μέρα (αφού κάθε μέρα γίνονται κηδείες ή μνημόσυνα).

Η φοιτητική ζωή στα Ιωάννινα

Από όποια πλευρά κι αν το δεις, οι πιο τυχεροί φοιτητές όλης της Ελλάδας είναι οι φοιτητές του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Έχουν μια σούπερ πανεπιστημιούπολη, έχουν την ελίτ του ΕΔΠ (Επιστημονικού Διδακτικού Προσωπικού) της ελληνικής ακαδημαϊκής κοινότητας, και ζουν σε μια πόλη από τις ωραιότερες της Ελλάδας. Αυτό το τελευταίο είναι και καλό και κακό. Καλό για προφανείς λόγους, κακό γιατί τους αποσπά από τα διαβάσματα και τις παραδόσεις. Κάθε βράδυ, οι 15.000 φοιτητές της πόλης πάνε στα μπαράκια να πιουν ένα ποτό. Το ένα γίνεται δύο, τρία, τέσσερα, και πάει 1.00 – 2.00 το πρωί για να γυρίσουν στο δωμάτιό τους. Όπου, βεβαίως σπανίως γυρίζουν μόνοι. Όσοι δεν είναι ζευγάρια από περασμένες χρονιές, ή όσοι είναι καινούριοι, τους πρώτους 2-3 μήνες στην πόλη έχουν βρει κιόλας το ταίρι τους. Κι έτσι η διασκέδαση

συνεχίζεται και μετά την μπαρότσαρκα, συνήθως ως τις πρώτες πρωινές ώρες. Υπό κανονικές συνθήκες (δηλαδή αν δεν έχουν γίνει ντέφι από το πολύ ποτό ή οποιαδήποτε άλλη κατάχρηση...), είναι αδύνατον να σηκωθούν από το κρεβάτι τους πριν τις 11.00 – 12.00 το πρωί. Όταν με το καλό ανοίξουν τα μάτια τους, πάνε για καφέ στο μόλο ή στα άλλα στέκια τους. Ως το 2.00 – 3.00 το μεσημέρι έχει ολοκληρωθεί το πρωινό τους ξύπνημα, και οι περισσότεροι από αυτούς πηγαίνουν στις παραδόσεις των μαθημάτων. Μετά τα μαθήματα μαζεύονται παρέες παρέες στα μπαράκια και τις καφετέριες και κανονίζουν τη βραδινή πορεία τους, δίνουν ραντεβού, κανονίζουν καταστάσεις. Γυρίζουν στο δωμάτιό τους, αράζουν λίγο στον καναπέ, διαβάζουν κανά περιοδικό, ακούνε μουσική ή βλέπουν τηλεόραση, τρώνε κάτι πρόχειρο, οι πιο επιμελείς ρίχνουν και καμιά ματιά σε κανένα πανεπιστημιακό βιβλίο, άλλοι ρίχνουν τον απογευματινό υπνάκο τους να 'χουν δυνάμεις για το βράδυ, και εκεί κατά τις 11.00 – 12.00 βγαίνουν για τα μπαράκια.

Υπάρχουν βέβαια και οι φοιτητές που δεν έχουν καμιά σχέση με αυτό το πρόγραμμα. Αυτοί είναι κυρίως οι φοιτητές της Ιατρικής Σχολής, και γενικά τα «καλά παιδιά» που ήταν επιμελείς και στο σχολείο και έχουν πάρει ζεστά τις σπουδές τους. Αυτοί συνήθως μένουν και σε πιο άνετα σπίτια, όπου έχουν χώρο για ένα γραφείο και τα βιβλία τους, για να διαβάσουν (οι άλλοι αρκούνται να έχουν ένα κρεβάτι σ' ένα δωμάτιο, παρέα με άλλους για να μοιράζονται και τα έξοδα).

Αυτοί είναι που γεμίζουν τα αμφιθέατρα, αυτοί είναι που σπουδάζουν πραγματικά και βγαίνουν άριστα καταρτισμένοι επιστήμονες, θριαμβευτές αργότερα στον επαγγελματικό στίβο.

Το βασικό πρόβλημα των φοιτητών στα Γιάννενα είναι η εύρεση αξιοπρεπούς στέγης. Κάθε καλοκαίρι, με το που ανακοινώνονται τα αποτελέσματα, οι επιτυχόντες το πρώτο πράγμα που κάνουν είναι να έρθουν στα Γιάννενα, μόνοι ή

με τους γονείς τους, και να ψάξουν να βρουν σπίτι. Η κατάσταση που αντιμετωπίζουν είναι απελπιστική. Τα λίγα καλά διαμερίσματα είναι όλα πιασμένα από παλιότερους φοιτητές ή από αυτούς που πρόλαβαν, και τα μόνα που είναι διαθέσιμα είναι κάτι άθλια τρίτης διαλογής, κάτι υγρές και ανήλιαγες τρύπες των 30 τετραγωνικών για τα οποία μάλιστα οι ιδιοκτήτες ζητάνε απίστευτα λεφτά (300 € το μήνα και πάνω)! Η συνήθης λύση στην οποία καταφεύγουν οι περισσότεροι απελπισμένοι είναι να στριμωχτούν σε κάποιο σπίτι με άλλους φοιτητές (του ίδιου φύλου, σχεδόν πάντα), και να έχουν το νου τους μήπως και αδειάσει κάποιο καλύτερο, όπου να έχουν το δικό τους τουλάχιστον δωμάτιο. Υπάρχει και φοιτητική εστία βεβαίως, μέσα στην πανεπιστημιούπολη, και μάλιστα πολύ ωραία, αλλά εκεί για μείνεις πρέπει «να 'χεις μπάρμπα στην Κορώνη». Υποτίθεται ότι δικαιούχοι δωματίου στη φοιτητική εστία είναι φοιτητές με χαμηλό ετήσιο οικογενειακό εισόδημα κ.λπ., αλλά θα δείτε ακόμα και Mercedes παρκαρισμένες έξω από το κτίριο της φοιτητικής εστίας... Υπάρχουν και πολλοί φοιτητές που δεν βρίσκουν τίποτα (δηλαδή ούτε τρύπα!) οπότε φεύγουν άπρακτοι και έρχονται μόνο στις εξεταστικές, οπότε και μένουν σε ξενοδοχεία.

Αν είναι Κυριακή και σας αρέσει το ποδόσφαιρο, ελάτε να δείτε τον **Π.Α.Σ. Γιάννενα** να αγωνίζεται στο γήπεδό του και να χαζέψετε τον παθιασμένο κόσμο του που αγαπάει την ομάδα της πόλης και τη στηρίζει, κι ας υποβιβάστηκε στη Β' Εθνική. Πήσαν έναν καινούριο προπονητή όμως φέτος, τον Σουηδό κ. Οστερσον, και ευελπιστούν ότι πάλι με χρόνια με καιρούς η ομάδα θα ξαναανέβει στην Α' Εθνική, ίνα δικαιωθεί το επίσημο σύνθημα των φιλάθλων του Π.Α.Σ. Γιάννενα («π...άνα Αθήνα, τα Γιάννενα προσκύνα!»).

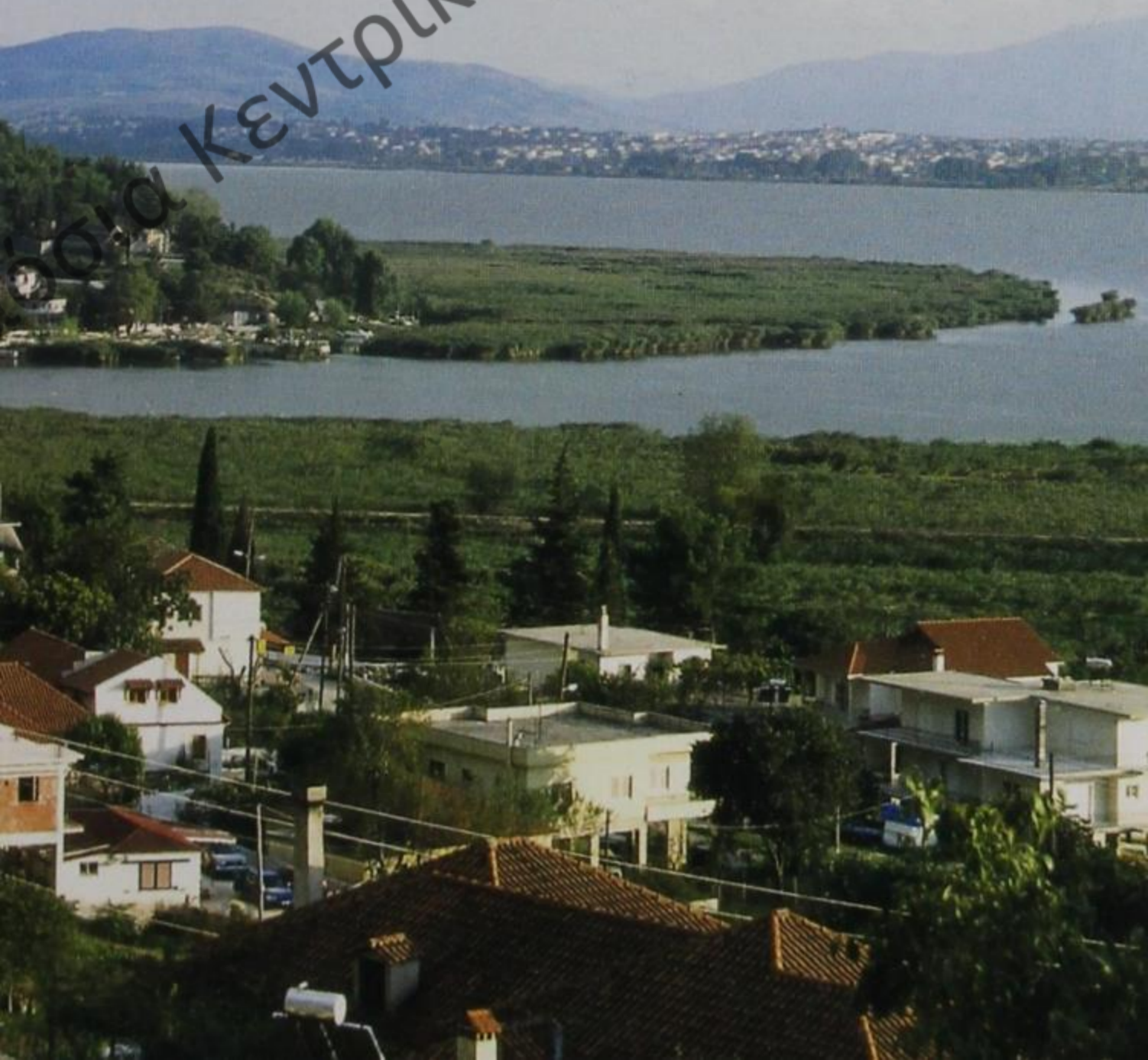
Το **Νησί των Ιωαννίνων** είναι το άλλο σημαντικό αξιοθέατο που δεν πρέπει να χάσετε. Σε 10-12 λεπτά με το караβάκι βρίσκεστε στο πανέμορφο αυτό νησάκι των 350 στρεμμάτων, που είναι σχεδόν όλο σκεπασμένο με πεύκα. Με το που θα πατήσετε το πόδι σας στο λιμανάκι του μικρού οικισμού στη βόρεια γωνιά του νησιού, θα βρεθείτε φάτσα σ' ένα περίπτερο όπου εκτίθεται απλωμένη σε πάγκους μια μεγάλη συλλογή από πλαστικά κουκλάκια Barbie Βουλγαρίας και πλαστικά μπιχλιμπίδια κάθε είδους, λες και ο κόσμος έρχεται στο Νησί για να ψωνίσει τέτοια σκουπίδια. Η συνέχεια, καθώς περπατάτε στο κεντρικό καλντερίμι του χωριού προς τα μοναστήρια, δυστυχώς δεν είναι καλύτερη, και δυστυχώς αδικεί και υποβαθμίζει τον ιστορικό και πανέμορφο αυτό τόπο.

Στις ψαροταβέρνες θα βρείτε οπωσδήποτε φρέσκα ψάρια της λίμνης, χέλια, караβίδες, αλλά και τη σπεσιαλιτέ της περιοχής, τραγανιστά βατραχοπόδαρα (δοκιμάστε τα αν δεν σιχαίνεστε, είναι νόστιμα!). Τα ψάρια είναι βεβαίως φρέσκα (άλλωστε τα 'χουν και κολυμπάνε σε δεξαμενές δίπλα στα τραπέζια), αλλά πριν καθίσετε να φάτε βεβαιωθείτε ότι το ψωμί θα είναι ψωμί και όχι άσπρο λάστιχο, τα ψάρια θα είναι ψημένα στα κάρβουνα και όχι σε ηλεκτρική πλάκα, και άλλα τέτοια που επηρεάζουν καθοριστικά ένα καλό γεύμα. Άλλωστε, όλες αυτές οι φωτιζόμενες πλαστικές πινακίδες που διαλαλούν το μενού, οι πλαστικές καρέκλες και άλλες τέτοιες «λεπτομέρειες» όχι μόνο υποβαθμίζουν αισθητικά τον γραφικό κατά τα άλλα οικισμό, αλλά και διώχνουν τον κόσμο γιατί ανήκουν στην κλασική σημειολογία της τουριστοπαγίδας. Οι ζωγραφιστοί – αλλά και οι ζωντανοί – κροκόδειλοι που διακοσμούν ορισμένες ταβέρνες δεν έχουν βεβαίως καμία σχέση με την πανίδα της λίμνης, και θα πρέπει κάποιος να πει σ' αυτούς τους μαγαζάτορες ότι

Το νησί των Ιωαννίνων.

υποβαθμίζουν έτσι το μαγαζί και τον τόπο τους. Αισθητική ρύπανση είναι και τα δεκάδες καταστήματα με τουριστικά φτηνοείδη, όπου όλα σχεδόν τα επάργυρα είδη είναι απάτη made in Taiwan. «Ρύπανση» είναι και η φορτικότητα με την οποία οι ιδιοκτήτες ενός ζαχαροπλαστείου πάνω στο κεντρικό καλντερίμι σχεδόν σου βάζουν στο στόμα ένα γλυκάκι για να δοκιμάσεις, και μετά θεωρούν περίπου υποχρέωσή σου να αγοράσεις, αλλιώς προσβάλλονται αν απορρίψεις τις λιχουδιές τους και σε κοιτάνε επιτιμητικά. Προσβολή στην αισθητική και την ιστορία είναι και όλη η κατάσταση που επικρατεί **στα κελιά της Μονής Αγίου Παντελεήμονος** (τηλ. 26510-81.444), εκεί όπου εκτελέστηκε ο Αλή πασάς, ένα μέρος που το επισκέπτονται και οι 300.000 επισκέπτες που φτάνουν κάθε χρόνο στο Νησί. Ο φωτισμός εκεί μέσα είναι άθλιος και τα εκθέματα είναι τα περισσότερα μαϊμούδες. Πριν καμιά δεκαριά χρόνια ένα γιγάντιο κλαδί ενός πλατάνου βάρους πολλών τόνων που κρεμόταν πάνω από τα κελιά έσπασε όπως ήταν φυσικό

Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

(αφού το 'βλεπαν, δεν θα έπρεπε να το είχαν στηρίξει ή να το είχαν κλαδέψει;) και διέλυσε εντελώς το κτίριο. Αυτό που βλέπετε είναι ανακατασκευή του παλιού, με τα ίδια υλικά αλλά και αρκετά νεότερα. Π.χ. το ξύλινο πάτωμα δεν είναι το αυθεντικό αλλά νεότερο, και οι τρύπες στο πάτωμα δήθεν από τα βόλια των Τούρκων, είναι και αυτές «μαϊμούδες», από το Black & Decker των εργατών...

Αλλά και το καθολικό της Μονής του Αγίου Παντελεήμονα, που πιθανότατα ιδρύθηκε τον 11^ο αιώνα, μια τρίκλιτη βασιλική με τετράριχτη ξύλινη στέγη στρωμένη με πλάκες, έπαθε κι αυτό μεγάλες ζημιές από μια κατολίσθηση βράχων το 1800, και το 1882 μια πυρκαγιά το έκανε στάχτη. Ξαναχτίστηκε όμως αμέσως, και τώρα είναι μια χαρά όπως βλέπετε. Ξύνοντας τους σοβάδες που σκέπαζαν τους εξωτερικούς τοίχους στο χαγιάτι του νότιου τοίχου, οι συντηρητές αποκάλυψαν μερικές θαυμάσιες τοιχογραφίες του 15^{ου} - 17^{ου} αιώνα. Μέσα στο νεό οι νεώτερες τοιχογραφίες που είχαν γίνει το 1707 είναι κατεστραμμένες.

Προσεξτε το εμπόρευμα στο περίπτερο του μάλου, τους κροκόδειλους και τις πινακίδες στην ταβέρνα στο βάθος. Αυτά διώχνουν τον κόσμο και καταστρέφουν το γραφικό χρώμα του οικισμού στο νησί.

μικρό οικισμό στις αρχές του 15^{ου} αιώνα. Το βέβαιο είναι ότι ο μικρός οικισμός του Νησιού υπήρχε τουλάχιστον από τις αρχές του 17^{ου} αιώνα. Η παράδοση λέει ότι ήταν Μανιάτες (Πελοποννήσιοι), αρχικά εγκατεστημένοι στις όχθες της λίμνης έξω από τα Ιωάννινα, που τους κάλεσαν να εγκατασταθούν στο Νησί οι καλόγεροι των μοναστηριών. Οι πρώτοι εκείνοι άποικοι ήταν από κάποιο παράλιο μέρος της Μάνης και ήξεραν την ψαρική τέχνη, που τη συνέχισαν και στο νέο τους περιβάλλον, τη λίμνη.

Οι ψαράδες εκείνοι, ήταν όλοι τους μέλη μιας **συντεχνίας** στην οποία δεν άφηναν κανέναν ξένο να μπει. Είχαν πολλά

... τότε ακριβώς εγκαταστάθηκαν άνθρωποι στο Νησί είναι άγνωστο. Έχουν βρεθεί κάτι ελάχιστα σποραδικά ευρήματα της εποχής του χαλκού (2600 - 1100 π.Χ.), και υπάρχει και μια γραπτή μαρτυρία των αδελφών Αψαράδων (των ιδρυτών της Μονής Αγίου Ιωάννου) που κάνει λόγο για ένα

... Βιβλιοθήκη Κόνιτ...

Το καθολικό της Μονής του Αγίου Παντελεήμονος.

πάρε δώσε με τους ταμπάκους (τους βυρσοδέψες) της πόλης, που τους προμήθευαν με ψαρόκολλα. Εκτελούσαν επίσης και μεταφορές με τις βάρκες τους, ως τα χρόνια που δεν υπήρχαν δρόμοι γύρω από τη λίμνη. Ο δρόμος από το Μέτσοβο έφτανε ως την ανατολική όχθη της λίμνης, έξω από τη Μονή Δουραχάνης, όπου υπήρχαν και δύο μεγάλα χάνια. Τα караβάνια με τα φορτωμένα μουλάρια ξεφόρτωναν τα εμπορεύματα (αλλά και ξύλα, κάρβουνα, ζώα) εκεί σ' ένα μουλάρω, όπου τα φόρτωναν οι ψαράδες στις βάρκες τους (και μεγάλες 12μετρες ξύλινες βάρκες με κουπιά και με πανί) και τα περνούσαν απέναντι, στο μόλο των Ιωαννίνων. Το 1923 ιδρύθηκε ο «Αλιευτικός Συνεταιρισμός Νήσου Ιωαννίνων» που διαδέχτηκε την παλιά συντεχνία, διατηρώντας όμως το πνεύμα και τις μεθόδους του μέχρι σήμερα!

Εκτός από ψαρόбарκες και cargo, στον ελληνοϊταλικό πόλεμο οι βάρκες των ψαράδων της λίμνης έγιναν και πολεμικές! Ο διοικητής της 8^{ης} Μεραρχίας και ήρωας του ελληνοϊταλικού πολέμου Χαράλαμπος Κατσιμήτρος, που ήταν πολύ φίλος με τους ψαράδες (ήταν μανιώδης κυνηγός και στα χρόνια της ειρήνης οι ψαράδες τον πήγαιναν με τις βάρκες τους για κυνήγι), τους έπεισε να του διαθέσουν τις βάρκες τους για να κάνει με αυτές πλωτές μεταφερόμενες γέφυρες στον Καλαμά και να περνάει ταχύτατα από πάνω τους στρατιωτικές μονάδες και πολεμοφόδια. Όπως καταλαβαίνετε, οι βάρκες μετά από αυτό διαλύθηκαν, αλλά το ελληνικό κράτος δεν σκέφτηκε να αποζημιώσει τους φτωχούς ψαράδες που ξεκίνησαν και πάλι από το μηδέν.

Η όμορφη κεντρική πλατεία στον οικισμό του Νησιού.

Διοικητικά, το Νησί είναι μια αυτόνομη κοινότητα, αλλά οι ντόπιοι έχουν δώσει και αυθαίρετες και παράνομες διαστάσεις στη διοικητική τους αυτονομία. Οι περισσότεροι από τους σημερινούς 400 κατοίκους του οικισμού στο Νησί είναι ψαράδες, αλλά έχουν διατηρήσει για τον εαυτό τους και το αποκλειστικό προνόμιο των δρομολογίων Νησί-Ιωάννινα. Δύο ξένοι πλοιοκτήτες που δρομολόγησαν το 2002 δύο πλοιαράκια και κάνουν κρουαζιέρα στα νερά της λίμνης, δεν τολμούν να προσεγγίσουν και να αποβιβάσουν επιβάτες στο Νησί, γιατί δεν τους αφήνουν οι ψαράδες! Ο σημερινός πρόεδρος της κοινότητας, ο Γιάννης Θαυμαστός (παλιός θρύλος του ΠΑΣ ΓΙΑΝΝΕΝΑ, δεξί μπακ με το Νο2 στη φανέλα) κάνει ό,τι μπορεί για διορθώσει τα κακώς κείμενα, αλλά με τις νοοτροπίες μερικών ντόπιων ούτε ο Ηρακλής ο ίδιος δεν θα τα έβγαζε πέρα.

Οι περισσότεροι επισκέπτες στο Νησί ολοκληρώνουν την περιήγησή τους εδώ με την επίσκεψη στη Μονή του Αγίου Παντελεήμονα, που είναι το μοναστήρι το κοντινότερο στο χωριό, και το πιο διάσημο λόγω Αλή πασά, αλλά υπάρχουν άλλα έξι εξίσου σημαντικά και παλιά μοναστήρια εδώ! Το πιο παλιό από όλα είναι η **Μονή Φιλανθρωπινών**. Ιδρύθηκε στις αρχές του 13^{ου} αιώνα από την βυζαντινή αρχοντική οικογένεια των Φιλανθρωπινών, μια από τις πολλές που ήρθαν και εγκαταστάθηκαν στα Ιωάννινα όταν οι Σταυροφόροι κυριέψαν την Κωνσταντινούπολη το 1204. Το μοναστήρι είναι αφιερωμένο στον Άγιο Νικόλαο τον αρχιεπίσκοπο Μυρέων της Λυκίας, αλλά δικαίως έμεινε γνωστό με το όνομα των κτητόρων του, που δικαίωσαν το όνομά τους και έδωσαν νόημα στη λέξη κοινωνική προσφορά. Ήδη από το 1292 ο

Μιχαήλ Φιλανθρωπινός ίδρυσε στο μοναστήρι **σχολείο των ελληνικών γραμμάτων**, που επίσημα καταγράφεται ως το πρώτο ελληνικό σχολείο της Ηπείρου. Οι Φιλανθρωπινοί όχι μόνο το συντήρησαν αλλά και το ενίσχυσαν με πόρους και κληροδοτήματα, και μάλιστα πολλοί εργάστηκαν εδώ ως δάσκαλοι. Εκτός από Οίκος Θεού λοιπόν, το μοναστήρι αυτό ήταν και φυτώριο των γραμμάτων και των τεχνών, και έτσι εξηγούνται οι ολόσωμες παραστάσεις σοφών της αρχαίας Ελλάδας (Σόλων, Αριστοτέλης, Πλούταρχος, Θουκυδίδης, Χείλων, Πλάτωνας και Απολλώνιος) που κοσμούν τους τοίχους στο νότιο εξωνάρθηκα. Τις τοιχογραφίες αυτές τις ζωγράφισαν το 1560 οι αδελφοί Γεώργιος ιερέας και Φράγγος Κονταρής από τη Θήβα, και ο περίφημος αγιογράφος Φράγγος Κατελάνος, επίσης από τη Θήβα. Μέσα στο καθολικό του μοναστηριού όμως θα δείτε και άλλες θαυμάσιες τοιχογραφίες που έγιναν λίγο νωρίτερα, το 1531-32 (στους τοίχους) και το 1542 (στην οροφή). Το σχολείο της Μονής Φιλανθρωπινών λειτούργησε ως το 1756 ή 1758, δηλαδή περισσότερα από 450 χρόνια! Αλλά και αργότερα η Μονή Φιλανθρωπινών πρόσφερε στην παιδεία του τόπου: το 1870 ο ηγούμενος του πλούσιου αυτού μοναστηριού διέθεσε 700 γρόσια για να ανεγερθεί σχολείο στο χωριό του Νησιού. Το καθολικό της Μονής είναι στην πραγματικότητα μια μονόκλιτη βασιλική, παρόλο που απέξω δείχνει μεγαλύτερη. Οι πτέρυγες στα βόρεια και τα νότια δεν είναι κλίτη, αλλά εξωνάρθηκες, και υπάρχει κι άλλος ένας εξωνάρθηκας στη δυτική πλευρά. Στην είσοδο του ναού υπάρχει ένας εσωνάρθηκας, και εκεί, στο βόρειο τοίχο του, θα δείτε ωραία ζωγραφισμένες τις μορφές πέντε Φιλανθρωπινών γονατιστών να προσεύχονται στον Κύριο που τους ευλογεί από ψηλά, «ταίς πρεσβείαις» του Αγίου Νικολάου Λυκίας που στέκεται όρθιος μπροστά τους. Εκτός από το καθολικό, σώζονται σε καλή κατάσταση και τα τείχη του περιβόλου της Μονής, το κτίριο των κελιών, η τράπεζα και το κοιμητήριό της.

Βυζαντινοί άρχοντες (επίσης πρόσφυγες από την Κωνσταντινούπολη) ίδρυσαν κατά τον 13^ο αιώνα και τη **Μονή Αγίου Νικολάου**, επίσης αφιερωμένη στον Άγιο Νικόλαο αρχιεπίσκοπο Μυρέων, που μάλιστα είναι γνωστή και με το όνομά τους: **Μονή Στρατηγόπουλου**. Τη λένε και **Μονή Ντίλιου**, από το όνομα του πλούσιου Γιαννιώτη Γ. Ντίλιου που την ανακαίνισε γύρω στο 1700. Σήμερα δυστυχώς δεν σώζεται παρά μόνο το καθολικό της, μια μικρή μονόκλιτη βασιλική με ξύλινη δόρυχη στέγη σκεπασμένη με πλάκες, που μοιάζει με ξωκλήσι στο δάσος. Στη δυτική πλευρά του καθολικού, κολλητά στο νάρθηκα, σώζεται και η αίθουσα του ηγουμενείου. Εσωτερικά ο ναός είναι κατάγραφος με εκπληκτικής τέχνης τοιχογραφίες, δυστυχώς φθαρμένες οι περισσότερες, που τις φιλοτέχνησαν το έτος 1543 αγιογράφοι της λεγόμενης Σχολής των Θηβών.

Η φωτογράφος Άννα Παπούλια (κόρη του Προέδρου της Δημοκρατίας Κάρολου Παπούλια) ανάμεσα σε έργα της σε υπαίθρια φωτογραφική έκθεση στο Νησί Ιωαννίνων. Τέτοιες πολιτιστικές εκδηλώσεις δίνουν ζωή στο Νησί.

Μόνο το καθολικό σώζεται επίσης και από τη **Μονή Προδρόμου**, που την ίδρυσαν το 1506-1507 δύο αδελφια-μοναχοί, ο Νεκτάριος και ο Θεοφάνης, της οικογένειας των Αψαράδων. Ο πατέρας τους Νικόλαος Αψαράς και η μητέρα τους η Καταφυγή ήταν επίσης αφιερωμένοι στο μοναχισμό, όπως και οι τρεις αδελφές τους. Η οικογένεια αυτή καταγόταν από τα μέρη της Θεσπρωτίας, όπου είχε τεράστια κτηματική περιουσία. Το μοναστήρι αυτό το έχτισαν αποκλειστικά με δικά τους έξοδα, αλλά 3-4 χρόνια μετά την ολοκλήρωσή του τα δύο αδελφια Αψαράδες αναγκάστηκαν να το εγκαταλείψουν, διωγμένοι από το χριστιανικό ιερατείο και τους Τούρκους μπέρδες των Ιωαννίνων (που ήταν μια παρέα, όπως καταλαβαίνετε), και πήγαν να μονάσουν στα Μετέωρα, στη Μονή Βαρλαάμ, όπου μάλιστα έχτισαν (επίσης με δικά τους έξοδα) και το ναό των Αγίων Πάντων. Δικό τους ήταν και ένα άλλο μοναστήρι που το είχε χτίσει ο πατέρας τους, η Μονή Αγίου Νικολάου Λεπενού (1,5 χλμ. βόρεια από το σημερινό χωριό Πέραμα των Ιωαννίνων, σήμερα εντελώς ερειπωμένο) που το χάρισαν τελικά στη Μονή Βαρλαάμ, να το έχει για μετόχι. Πιθανώς μάλιστα να είναι και οι ιδρυτές μιας ακόμα Μονής Προδρόμου, αυτής έξω από το χωριό Λυκοτρίχι. Τα κελιά που βλέπετε στη Μονή Προδρόμου εδώ στο Νησί είναι νεότερα, αλλά το καθολικό του είναι το παλιό του 16^{ου} αιώνα: πρόκειται για έναν περίτεχνο ναό σπάνιας αρχιτεκτονικής, μονόκλιτο, με σταυρεπίστεγη οροφή και με πλάγιους χορούς. Οι τοιχογραφίες του (που είναι πολύ φθαρμένες) φιλοτεχνήθηκαν το 1789, όπως αναφέρει η επιγραφή πάνω από την πόρτα. Πολύ ωραίο είναι το ξυλόγλυπτο τέμπλο, που φτιάχτηκε δι' έξοδου του ρουφετίου των κρασοπούλων, των εμπόρων κρασιού των Ιωαννίνων δηλαδή, που είχαν τον Άγιο Ιωάννη τον Πρόδρομο για προστάτη τους.

Λίγο πιο δίπλα, η **Μονή Αγίας Ελεούσας**, του 16^{ου} αιώνα, ελεήθηκε γενναιόδωρα από την πλούσια οικογένεια Γκιούμα, που ήταν Γιαννιώτες έμποροι εγκατεστημένοι στη Βενετία. Γι'

Μόνο το καθολικό σώζεται επίσης και από τη **Μονή Προδρόμου**, που την ίδρυσαν το 1506-1507 δύο αδελφια-μοναχοί, ο Νεκτάριος και ο Θεοφάνης, της οικογένειας των Αψαράδων. Ο πατέρας τους Νικόλαος Αψαράς και η μητέρα τους η Καταφυγή ήταν επίσης αφιερωμένοι στο μοναχισμό, όπως και οι τρεις αδελφές τους. Η οικογένεια αυτή καταγόταν από τα μέρη της Θεσπρωτίας, όπου

αυτό και έμεινε γνωστή με το όνομα **Μονή Γκιούμα**. Έφτασε να έχει μια τεράστια περιουσία στην κατοχή της, ακόμα κι ένα ιδιόκτητο χωριό με όλα του τα κτήματα! Η οικονομική και πνευματική του ακμή ήρθε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, όταν ηγούμενος του μοναστηριού ήταν ο Αββακούμ. Ο δραστήριος αυτός άνθρωπος διέθεσε ένα μέρος της περιουσίας της Μονής για την ίδρυση και τη λειτουργία μιας ιερατικής σχολής, που τη βάφτισε και με το όνομά του: η **Αββακούμειος Ιερατική Σχολή** της Μονής Αγίας Ελεούσης λειτούργησε για πενήντα χρόνια (1872-1922) και πρόσφερε ανώτερη μόρφωση σε πολλούς ιερωμένους. Το κτίριό της, που διατηρείται πολύ καλά, θα το δείτε κοντά στο γειτονικό μοναστήρι, του Σωτήρα. Ο Αββακούμ αυτός πλήρωνε από το ταμείο του μοναστηριού το μισθό του γιατρού στο Νησί, προίκιζε τα φτωχά κορίτσια του Νησιού που παντρεύονταν, μοίραζε αλεύρι και τρόφιμα στους άπορους, πλήρωνε τους μισθούς δασκάλων σε διάφορα σχολεία, επισκεύαζε κρήνες και έκανε πολλές άλλες αγαθοεργίες, γι' αυτό και ήταν πολύ αγαπητός στο λαό. Οι αρχικές τοιχογραφίες του ναού, του 16^{ου} αιώνα, δυστυχώς είναι μισοκατεστραμμένες. Το ίδιο και οι νεώτερες τοιχογραφίες που κοσμούν τους τοίχους του νάρθηκα, του 1759, έργα του ζωγράφου Αναστασίου και των γιών του, από το Καπέσοβο. Η εικόνα της Παναγίας Ελεούσας, που την έχουν στο προσκυνητάρι του νάρθηκα, θεωρείται θαυματουργή και είναι έργο της κρητικής σχολής, του 14^{ου} – 15^{ου} αιώνα, ασημοστολισμένη το 1769.

Λίγο πιο νοτιοδυτικά θα συναντήσετε τη **Μονή Μεταμορφώσεως του Σωτήρος**, που ιδρύθηκε το 1696. Μια καταστροφική πυρκαγιά την έκανε στάχτη το 1822, αλλά ξαναχτίστηκε καινούρια το 1850, με χρήματα που διέθεσε ο ηγούμενος Αββακούμ από το γειτονικό μοναστήρι της Αγίας Ελεούσας. Την επόμενη χρονιά, το 1851, ο Αββακούμ κάλεσε έναν αγιορείτη αγιογράφο μοναχό, τον Άνθιμο, ο οποίος ζωγράφισε τις ωραίες τοιχογραφίες που βλέπετε. Φυσικά ζωγράφισε και τον ηγούμενο Αββακούμ: θα τον δείτε στο δυτικό τοίχο του ναού, αριστερά από την πόρτα, να κρατάει στα χέρια του ομοίωμα του ναού.

Τέλος, αυτό που μοιάζει με ξωκλήσι του Προφήτη Ηλία στο ψηλότερο σημείο του Νησιού, μόνο του μέσα στο δάσος, είναι ό,τι απέμεινε από τη **Μονή Προφήτη Ηλία**. Αυτό είναι το νεώτερο μοναστήρι του Νησιού, ιδρυμένο πιθανότατα το 18^ο αιώνα, στη θέση κάποιου παλιότερου βυζαντινού ή υστεροβυζαντινού μοναστηριού από το οποίο διατηρούνται τα χαμηλά τμήματα των τοίχων του, ενσωματωμένα στους τοίχους του νεώτερου καθολικού. Τα διακρίνετε διότι είναι χτισμένα με την πλινθοπερίκλειστη τεχνική, δηλαδή με κομμάτια κεραμικών σφηνωμένα ανάμεσα στις μεγάλες πέτρες.

ΥΠΝΟΣ

ΕΠΙΡΟΣ PALACE Ξενοδοχειάρα!

7° χλμ. Ιωαννίνων-Αθηνών, στη νότια είσοδο της πόλης
54 δωμάτια, ανοιχτό όλο το χρόνο.

τηλ. 26510-93.555, fax 26510-92.595

Χτίστηκε το 1999 και είναι το λαμπερότερο αστέρι των ξενοδοχείων της Ηπείρου. Πολυτέλεια πέντε αστέρων, μάρμαρο παντού, σουίτες και δωμάτια πολυτελείας με βασιλικά μπάνια, αίθουσα πρωινού με πολυέλαιους Murano, πισίνα με μπαρ, εξαιρετικό εστιατόριο, συνεδριακό κέντρο 1.000 ατόμων, νυκτερινοί φωτισμοί τύπου Αψίδας του Θριάμβου, ένα μεγαλείο (που βέβαια κοστίζει...)

DU LAC, Ξενοδοχείο

Δίπλα στη λίμνη

130 δωμάτια, ανοιχτό όλο το χρόνο

τηλ. 26510-59.100, fax 26510-59.200

Κατασκευάστηκε το 1998. Είναι μεγάλο αλλά χωρίς να ενοχλεί το περιβάλλον, αφού τα τρία κτίρια στα οποία στεγάζεται είναι παραδοσιακά και πολύ κομψά. Εσωτερική και εξωτερική πισίνα, συνεδριακό κέντρο, όμορφα και μεγάλα δωμάτια (αυτά που έχουν θέα στη λίμνη είναι βέβαια τα καλύτερα), εστιατόριο υψηλού επιπέδου, πλούσιο πρωινό. Πολυτελής επιλογή που αξίζει τα λεφτά της.

ΞΕΝΙΑ Ξενοδοχείο

Δωδώνης 33

τηλ. 26510-47.301, fax 26510-47.189

Αφού πέρασε μια μακρά περίοδο παρακμής, όπως όλα τα Ξενία, το Ξενία Ιωαννίνων πέρασε στη διαχείριση της Δημοτικής Επιχείρησης Τουριστικής Ανάπτυξης του Δήμου Ιωαννιτών. Παρά την προνομιακή θέση του στην καρδιά της πόλης, το άνετο πάρκινγκ του, τον ωραίο του κήπο και τα μεγάλα ανακαινισμένα δωμάτια, η λειτουργία του ξενοδοχείου δεν είναι κερδοφόρα και επιβαρύνει το Δήμο με ένα αβάσταχτο κόστος κάθε χρόνο, γι' αυτό αναζητείται ιδιωτική σανίδα σωτηρίας. Τον Ιανουάριο του 2005, το Κεντρικό Συμβούλιο Νεωτέρων Μνημείων έδωσε το πράσινο φως για την κατεδάφιση του κτιρίου αυτού που χτίστηκε το 1959 σε σχέδια του αρχιτέκτονα Φ. Βώκου και με επίβλεψη του αρχιτέκτονα Άρη Κωνσταντινίδη.

OLYMPIC Ξενοδοχείο

Μελανίδου 2

τηλ. 26510-22.233, fax 26510-22.041

54 δωμ., ανοιχτό όλο το χρόνο

Απέξω είναι χάλια (παλιό κτίριο του '70), αλλά εσωτερικά

ανακαινίστηκε και είναι άψογο. Μεγάλα δωμάτια με καινούρια έπιπλα, κλιματισμός, πάρκινγκ, πλούσιο πρωινό.

BRETANIA Ξενοδοχείο

Κεντρική πλατεία Ιωαννίνων

τηλ. 26510-29.396,

fax 26510-33.589

23 δωμάτια, ανοιχτό όλο το χρόνο

Όμορφο κτίριο με παραδοσιακή πρόσοψη, μικρά αλλά κομψά και πλήρως εξοπλισμένα δωμάτια (όλα κλιματιζόμενα), πάρκινγκ λίγο πιο δίπλα, ιδανική λύση για διαμονή στο κέντρο της πόλης. Στο ισόγειο, ένα από καλύτερα ζαχαροπλαστεία της πόλης.

Δωμάτιο στο Ξενοδοχείο "Πολιτεία"

GALAXY Ξενοδοχείο

Πλατεία Πύρρου

τηλ. 26510-25.432, fax 26510-25.056

Παλιό μεγάλο ξενοδοχείο στο καρακέντρο, πάνω στην πλατεία Πύρρου. Κλιματισμός και τηλεόραση σε όλα τα δωμάτια, αλλά παρηκμασμένο.

PALLADION Ξενοδοχείο

Μπότσαρη 1

τηλ. 26510-25.856, fax 26510-74.034

115 δωμ., ανοιχτό όλο το χρόνο

Παλιό μεγάλο ξενοδοχείο στο κέντρο της πόλης, που όμως ανακαινίστηκε πριν μερικά χρόνια. Βολικό, καθαρό, εξοπλισμένο.

ΠΟΛΙΤΕΙΑ Luxus suites

Ανεξαρτησίας 109

τηλ. 26510-30.090

Η είσοδος του είναι μια μικρή καμάρα με δύο γλαστρούλες δεξιά και αριστερά, και μια μικρή διακριτική πινακίδα. Αν δεν το προσέξετε, μπορεί να το προσπεράσετε. Όμως μην το προσπεράσετε, είναι διαμαντάκι! Περνάτε τη μικρή στοά και βγαίνετε στην εσωτερική πλατεία/αυλή, γύρω από την οποία αναπτύσσονται τα 11 δωμάτιά του (3 τρίκλινα, 7 δίκλινα και μια σουίτα που γίνεται και τετράκλινη). Τα δωμάτια του είναι κουκλίστικα, καθαρά, ήσυχα, με ένα σωρό ανέσεις και ωραίες διακοσμητικές λεπτομέρειες. Και το πρωινό είναι εξαιρετικό, με φρέσκο ψωμί και διάφορες λιχουδιές από το διπλανό φούρνο του Πορίκη.

Το Ξενοδοχείο ΦΙΛΥΡΑ

ΦΙΛΥΡΑ Ξενοδοχείο

Μέσα στο κάστρο των Ιωαννίνων, σε μια μικρή πάροδο της οδού Ανδρ. Παλαιολόγου (θα το βρείτε εύκολα, μπαίνοντας από την πύλη του Αγίου Γεωργίου, έχει πινακίδα), τηλ. 26510-83.560

Μπιζουδάκι! Η πρώτη και καλύτερη επιλογή σας. Έχει ένα-δυό χρόνια που λειτουργεί. Στεγάζεται και σε ένα παλιό σπίτι του κάστρου που το έχουν μεταμορφώσει εσωτερικά οι ιδιοκτήτες του, διατηρώντας την αυθεντική εξωτερική του όψη. Η δουλειά έχει γίνει τέλεια γιατί ο άνθρωπος που το έχει, ο Περικλής Παπαδιάς, είναι πομπικός μηχανικός, και η γυναίκα του είναι αρχιτέκτονας. Ένα μεγάλο τετράκλινο (με κρεβάτια στη σοφίτα) και ένα μεγάλο τρίκλινο στον όροφο, δύο μεγάλα δίκλινα στο ισόγειο δίπλα στο κηπάκι. Κουζίνα, ψυγείο και πλήρης εξοπλισμός σε όλα τα δωμάτια. Άριστο. Και μάλιστα σε λογικές τιμές. Πρόβλημα όμως το πάρκινγκ

ΚΑΣΤΡΟ Ξενοδοχείο

Μέσα στο κάστρο των Ιωαννίνων, δίπλα σχεδόν στην είσοδο του Ίτς Καλέ.

τηλ. 26510-22.866

7 δωμ., ανοιχτό όλο το χρόνο

Απ' έξω δείχνει αμέσως ότι είναι κάτι ξεχωριστό. Και όντως είναι. Το ίδιο το κτίριο είναι τουλάχιστον 100 ετών, τα δωμάτια και οι κοινόχρηστοι χώροι έχουν προσεγμένα έπιπλα και ωραία διακόσμηση. Τα κάτω δωμάτια είναι μικρά και λίγο «πνιγμένα», τα επάνω όμως είναι μια χαρά. Το μεγάλο του πλεονέκτημα είναι το άνετο πάρκινγκ ακριβώς μπροστά. Πλήρως εξοπλισμένα μπάνια (θα μπορούσαν όμως να λείπει η πλαστική σαπουνοθήκη και τα άλλα πλαστικά αξεσουάρ). Το δωμάτιο Νο1 είναι το πιο φωτεινό του ισογείου. Περιποιημένο πρωινό που σερβίρεται στο τραπέζι.

Το Ξενοδοχείο ΚΑΣΤΡΟ

ΚΑΜΠΙΝΓΚ

Στη βόρεια είσοδο της πόλης, δίπλα στις αθλητικές εγκαταστάσεις του Ναυτικού Ομίλου Ιωαννίνων.

Έχει και κάμπινγκ στα Γιάννενα, και μάλιστα σε πολύ ωραίο και ήσυχο σημείο, δίπλα στη λίμνη. Ένα χορταριασμένο πλάκωμα, χωρίς διαχωριστικούς θάμνους και χαμηλή βλάστηση, αλλά με ψηλές λεύκες για σκιά. Η κοινόχρηστη υποδομή είναι υποτυπώδης, αλλά είναι πολύ καλή περίπτωση γιατί η θέση του δίπλα στη λίμνη είναι μοναδική.

ΦΑΓΗΤΟ

ΣΤΗΝ ΙΘΑΚΗ Εστιατόριο

Δίπλα στη λίμνη, στην παραλιακή Παπάγου 20^α, τηλ. 26510-73.012

Ο Ζήκος Παπαζώτος που είναι ψυχή του εστιατορίου και οι δύο συντεταίροι του (ο Γιώργος Γιωτάκης και ο Απόστολος Κολιάκης), εστιάτορες και μάγειροι πολλά χρόνια στη Γερμανία, γύρισαν το 1998 στην πατρίδα τους και άνοιξαν την «Ιθάκη», το καλύτερο εστιατόριο της πόλης. Είναι βεβαίως ταλαντούχοι μάγειροι, αλλά το ξεχωριστό μ' αυτούς είναι το «τυπικό» μέρος: η άψογη καθαριότητα, το σβέλτο και ευγενικό σέρβις, τα καλοστρωμένα τραπέζια, η σημασία στη λεπτομέρεια. Από το κουβέρ (έχουν το καλύτερο ψωμί στα Ιωάννινα, από το φούρνο Ραπακούση) και τα ορεκτικά ως τα κύρια πιάτα, είναι αριστοτέχνες: κοτόπιτα του παλιού καιρού (όπως την περιέγραφε ο Εβλιγιά Τσελεμπή τον 17^ο αιώνα!), γλυκιά κολοκυθόπιτα, τυρόπιτα αρωματική, κόκορας με ρεβίθια (συνταγή της γιαγιάς), ψαρονέφρι με σάλτσα από σαμπανιζέ κρασί Ζίτσας και δενδρολίβανο (αν έχει, αυτό να πάρετε πρώτο πρώτο, είναι εξαιρετικό!) ντολμαδάκια, κοτόπουλο κλέφτικο, κρεμμυδοτραχανόπιττα (το χειμώνα), όλα

τα κρέατα της ώρας, σούπερ σαλάτες, σαγανάκι με κεφαλοτύρι Αθανασόπουλου από το Σούλι, πανακότα βελούδινη. Η εσωτερική του αίθουσα, όπου λειτουργεί το χειμώνα, είναι πολύ προσεγμένη.

ΤΙΟ ΜΕΤΣΟΒΟ Ψησταριά με κάρβουνα

Στην οδό Εθνικής Αντιστάσεως.

Μακάρι να είστε τυχεροί και να βρείτε τραπέζι. Για να δείτε τι σημαίνει χοιρινή-λουκούμι, κοτόπουλο με αξιώσεις, και κοντοσούβλι πρόβειο που δεν έχετε ξαναδοκιμάσει τέτοια λιχουδιά. Κρασί από το Μέτσοβο, μπύρες παγωμένες, φετούλα και σαλάτες ολοκληρώνουν το ποίημα. Είναι και φθηνό! Το καλοκαίρι που έχει έξω τραπεζάκια, δεν υπάρχει πρόβλημα. Το χειμώνα, δεν φτάνει που είναι πέντε όλα κι όλα τα τραπέζια, είναι και στριμωγμένα σ' έναν χάλια χώρο χωρίς αερισμό, μέσα στον καπνό, παρέα με την ψησταριά που καταλαμβάνει τη μισή από την αιθουσούλα. Αλλά, μπρος στα κάλλη (του πρόβειου) τι είν' η μπόχα;

ΜΕΖΕΔΟΚΑΜΩΜΑΤΑ Μεζεδοπωλείο

Στην οδό Εθνικής Αντιστάσεως, δίπλα στο «Μέτσοβο».

Τσίπουρο με τους μεζέδες του, ή μεζέδες σκέτοι άνευ τσίπουρου. Το 'χουν δύο αδέρφια, ο Τάκης και η Λίτσα. Η Λίτσα μαγειρεύει, ο Τάκης σερβίρει. Η Λίτσα είναι μαγείρισσα από τις λίγες, φτιάχνει καμιά δεκαριά φαγητά κάθε μέρα, όχι πολλά δηλαδή αλλά όλα τους εξαιρετικά: να φάτε γιαπράκια από τα χέρια της, να ξεχάσετε ό,τι ξέρατε! Άμα έχει και φασόλια γίγαντες με χορτά να πάρετε οπωσδήποτε. Κι αυτό το μαγαζί βγάζει τραπεζάκια έξω στο πεζοδρόμιο το καλοκαίρι, το δε χειμώνα η αίθουσά του είναι πολύ φροντισμένη.

ΠΑΛΞΕΙΣ Τσιπουράδικο

Στην αρχή της οδού Εθνικής Αντιστάσεως, στη Σκάλα.

Έτσι χωμένο όπως είναι ανάμεσα στα καφέ μπαρ, νομίζεις ότι είναι κι αυτό μπαράκι, αλλά είναι τσιπουράδικο με ωραίους μεζέδες. Καμιά φορά παίζουν και live μπουζουκάκια τίποτα παρέες. Ωραίο στέκι.

ΒΗ Λαϊκό φαγάδικο

Γωνία (σχεδόν) Εθνικής Αντιστάσεως και Αβέρωφ

Φαγητά του ταψιού και της κατσαρόλας, όλα στη βιτρίνα.

Διαλέγεις τι θέλεις, αρπάζει ο μάγειρας μια βαθιά κουτάλα και σου γεμίζει μια πιατάρα να χορτάσει και το πιο απύθμενο στομάχι. Γιουβαρλάκια, μουσακάς, γίγαντες, μπάμιες, μελιτζάνες, αρνί λεμονάτο, ψάρι στο φούρνο, γεμιστά, όλα και πακέτο για το δρόμο.

ARNALDO Ιταλικό εστιατόριο

Σούτσου 9, τηλ. 26510-30.900

Η οδός Κουντουριώτου. Εδώ θα βρείτε μερικά από τα καλύτερα εστιατόρια της πόλης.

Ο σεφ εδώ δίνει ρεσιτάλ αυθεντικής ιταλικής κουζίνας: κάτι τორτελίνια μούρλια, φρέσκα ζυμαρικά, σκαλοπίνια με λευκό κρασί, και όλα αυτά σ' ένα πολύ φροντισμένο περιβάλλον, σε ένα παλιό σπίτι του 19^{ου} αιώνα.

ΓΙΑΣΤΡΑ Ταβέρνα

Κωστάκη 16, Αγία Ελεούσα, τηλ. 26510-61.539

Εδώ ο κόσμος έρχεται για γιαπράκια, νταρλουμπα, και κατσίκι στη γάστρα.

ΞΣ ΑΕΙ Εστιατόριο

Κουντουριώτου 50, τηλ. 26510-34.571

Εξαιρετικό. Το κτίριο είναι τουλάχιστον 200 ετών, θαυμάσια συντηρημένο. Ο Μανός Χρονάκης που το έχει είναι πραγματικός καλλιτέχνης της ελληνικής κουζίνας: καταπληκτικές πίτες, κρητικές σπεσιαλιτέ. Ο επάνω όροφος είναι ένας εκπληκτικός πριβέ χώρος με τζάκι, σοφάδες και υπέροχη διακόσμηση. Παρά το κορυφαίο επίπεδο, οι τιμές είναι λογικές.

ΟΙΝΟΡΥΧΕΙΟΝ Bar-restaurant

Αβέρωφ 45, τηλ. 26510-26.477

Ο σεφ εδώ είναι Ισπανός, και είναι μάστορας στην παέγια, το κοτόπουλο «ole-ole» και το καπνιστό μοσχαρίσιο συκώτι. Το καλοκαίρι όμως ο άνθρωπος πάει στην πατρίδα το και το μαγαζί είναι κλειστό.

SPUNTINO – ΚΥΡΑ ΦΡΟΣΥΝΗ, Ιταλικό εστιατόριο

Σκυλοσόφου 6, τηλ. 26510-73.984

Αδελφάκι με τα Spuntino της Αθήνας, με τη γνωστή εξαιρετική ποικιλία τυριών και αλλαντικών, σπέσιαλ ζυμαρικά, σκερτσόζικες σαλάτες, καλό κρασί. Το μισό μαγαζί είναι εστιατόριο, το άλλο μισό μπαρ.

1900 Bistrot

Σ' αυτό το κτίριο, του 1900, με τα υπέροχα παλιά πλακάκια στο ισόγειο, τα ξύλινα πατώματα στον όροφο και τις ορθομαρμαρώσεις στους τοίχους, στεγάζονται τα γραφεία της ισραηλιτικής κοινότητας των Ιωαννίνων. Έχουν μετατρέψει σε Bistrot η Έφη και ο Μίλτος, που έχουν ένα ταλέντο στο να δημιουργούν μαγικά πράγματα στην πόλη τους (έχουν και το καφέ «Φίλοιστρον», μέρα στο καστρο). Το καλύτερο μέρος για να απολαύσετε μια φιάλη καλό κρασί με την παρέα σας, και βέβαια πολύ καλά συνθευτικά πιάτα.

ΠΡΕΣΒΕΙΑ Πιτυαριά

Στην οδό Σούτσου

Στεγάζεται σ' ένα παλιό τριώροφο εβραϊκό σπίτι. Η ατμόσφαιρα και η διακόσμηση είναι υπέροχη. Μεγάλη ποικιλία από μπίρες, και ένας μικρός αλλά πολύ ενδιαφέρων κατάλογος με κρύα και ζεστά πιάτα.

ΥΦΛΟΣ Ψησταριά

Μάρκου Μπότσαρη και Βενιζέλου γωνία, πίσω από το Δημαρχείο.

Μια μικρή αυλή έξω από το κτίριο που στεγάζει την τοπική ένωση Ηπείρου του Πανελληνίου Συνδέσμου Τυφλών (εξ ου και το όνομα του μαγαζιού), δέκα τραπεζάκια και μια υπαίθρια ψησταριά με κάρβουνα όπου ψήνονται θαυμάσια μπιφτέκια και σουβλάκια καλαμάκια. Μην ξεχάσετε σαλάτα ντομάτα με μπόλικο κρεμμύδι, και παγωμένες μπίρες, για να βρείτε το φως σας.

ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΗ

Στον τομέα της διασκέδασης, η μόνη ελληνική πόλη που παραβγαίνει στα Ιωάννινα είναι η Θεσσαλονίκη. Μέχρι τα μέσα

της δεκαετίας του '90 βέβαια το τοπίο ήταν σχεδόν ερημικό, τα τελευταία χρόνια όμως έχει αλλάξει άρδην το σκηνικό και έχουν ανοίξει σπουδαία μαγαζιά, το ένα κοντά στο άλλο κατά περιοχές, δημιουργώντας έτσι «κέντρα», όπου μαζεύεται όλος ο κόσμος, όλοι βλέπουν όλους και όλες οι παρέες γίνονται μία.

Η **πρωινή ζώνη** βρίσκεται στην πλατεία Μαβίλη, στο μόλο που λένε οι ντόπιοι. Εκεί είναι τα καφέ που λειτουργούν από νωρίς το πρωί, με φόρτε τους το μεσημέρι και νωρίς το απόγευμα. Αλλά και το βράδυ είναι γεμάτα κόσμο. Ο μόλος έχει σταθερή κίνηση χειμώνα – καλοκαίρι. Άλλο ένα πρωινό-απογευματινό στέκι δημιουργείται τα τελευταία χρόνια στην οδό Δωδώνης, απέναντι και εκατέρωθεν της Ζωσιμαίας Παιδαγωγικής Ακαδημίας.

Η **νυκτερινή διασκέδαση** έχει κέντρο της τη **Σκάλα**, ακριβώς έξω από τα τείχη του κάστρου, στη νότια γωνιά του. Εδώ είναι μαζεμένα τα παλιότερα, τα καλύτερα, τα μεγαλύτερα και τα ωραιότερα μπαράκια των Ιωαννίνων. Κάθε βράδυ, από δω θα παρελάσει ό,τι ομορφότερο κυκλοφορεί στα Ιωάννινα, εδώ θα ακουστεί ό,τι πιο προχωρημένο υπάρχει στη διεθνή μουσική σκηνή, εδώ είναι οι χώροι όπου δίνονται live συναυλίες, εδώ αρχίζουν και τελειώνουν όλα τα μάγια της νύχτας. Το άλλο κέντρο, για πολύ αργά τη νύχτα, για πολύ δυνατό ήχο και για πολύ νεαρές ηλικίες, είναι τα **club** στην άλλη πλευρά της λίμνης, 5-6 μαζεμένα, κοντά στην Αμφιθέα, δίπλα στον κεντρικό δρόμο. Οι Γιαννιώτες το μέρος το λένε «απέναντι» ή «βουνό». Κάθε χρόνο αλλάζουν ονόματα αυτά τα club, οπότε δεν έχει νόημα να σας τα πούμε ένα ένα. Το χειμώνα, η κίνηση μεταφέρεται στα μπαρ της κεντρικής πλατείας και της οδού Δωδώνης.

ΣΤΑΘΜΟΣ καφέ μπαρ

Λίγο πιο δίπλα από την πλατεία Μαβίλη, σχεδόν δίπλα στη λίμνη. Παλιά λεγόταν «Διατηρητέο», αλλά μετά την ανακαίνισή του ονομάστηκε «Σταθμός», και δικαίως: δύο αυθεντικά σιδηροδρομικά βαγόνια πάνω σε αυθεντικές ράγες, ξύλινη πλατφόρμα-ντεκ, στέγαστρο και σύλτοι προδιαγραφών ΟΣΕ, μόνο ο σταθμάρχης λείπει! Άψογες διακοσμητικές λεπτομέρειες, χώρος με δική του προσωπικότητα, ωραία μουσική όλη μέρα ως αργά τη νύχτα. Γίνονται που και που και live συναυλίες εδώ, παρόλο που είναι μικρός γι' αυτή τη δουλειά ο χώρος του. Στην αυλή αυτού του καφέ είναι εγκλωβισμένο ένα σπάνιο οθωμανικό μνημείο, ο **τεκές του Εβρενός πασά**, φωτισμένος πολύ ωραία τη νύχτα, ένα θρησκευτικό ισλαμικό κτίσμα των μέσων του 19^{ου} αιώνα (μη σας παρασύρει το όνομά του, που παραπέμπει στα τέλη του 14^{ου} αιώνα, την εποχή που έδρασε αυτός ο σπουδαίος Οθωμανός στρατηγός). Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '70 αυτό το μνημείο ήταν ένας δημοφιλής οίκος ανοχής, στέκι της διάσημης Κίτσας.

ΦΙΛΟΙΣΤΡΟΝ Καφέ

Μέσα στο κάστρο

Ένα μοναδικό καφέ με αρχοντική ατμόσφαιρα, εξαιρετική μουσική, μποέμ γοητευτική ατμόσφαιρα και διακόσμηση, γλυκά του κουταλιού («Μαρμελωδία» παρακαλώ, από την Κόνιτσα) άριστο καφέ και τσάι. Το άνοιξαν το 1996 ο Μίλτος Μπούκας και η Έβη Βαϊμάκη, και από τότε είναι ένα από τα πιο «γλυκά» μέρη για να απολαύσετε τον καφέ σας. Το κτίριο στο οποίο στεγάζεται είναι του 1850, παλιά κατοικία πλούσιων Εβραίων εμπόρων.

ΝΑΥΤΑΚΙΑ Καφέ μπαρ

Στην παλιά ιχθυόσκαλα

Στο κτίριο αυτό, παλιά, ο πάνω όροφος ήταν χάνι (που το έλεγαν «Νέα Υόρκη») και το ισόγειο ήταν καφενείο που λεγόταν «Τα δύο Ναυτάκια». Πολύ ωραίος χώρος, άψογοι καφές, σταθερή αξία και πάντα γεμάτο κόσμο, χρόνια τώρα.

N-CLUB Καφέ μπαρ

Στη Σκάλα, απέναντι από τα Ναυτάκια

Είναι οι ίδιοι ιδιοκτήτες με τα Ναυτάκια, και εκεί που τελειώνουν τα τραπεζάκια του ενός αρχίζουν του άλλου. Ίδια φιλοσοφία και μουσική, πάντα γεμάτο κόσμο.

ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

Στην παλιά ιχθυόσκαλα.

Πίσω ακριβώς από τα Ναυτάκια, κάπως «κρυμμένο», αλλά αυτό είναι κατά την ταπεινή μας γνώμη το καλύτερο καφέ μπαρ των Ιωαννίνων και ένα από τα καλύτερα ανά την Ελλάδα. Το δημιούργησαν το 1999 και το δουλεύουν δύο αδέρφια, ο Βασίλης και ο Χρήστος Κοντός, και είναι πραγματικό κόσμημα. Ένα συγκρότημα τριών παλιών κτιρίων, όπου το κεντρικό ψηλοτάβανο κτίριο δεν έχει πλέον εμπρός τοίχο, ούτε στέγη (έχουν αφήσει μόνο τα δοκάρια), με μαγικά αποτελέσματα στη θέα και τον αερισμό. Τα δύο πλαϊνά κτίρια είναι ανοιχτά προς την κεντρική πλατεία αλλά έχουν και πιο πριβέ γωνιές, ενώ τα τραπεζάκια που είναι στο κέντρο αυτού του Π είναι μονίμως γεμάτα. Ωραία μουσική (δημοφιλή μπιτάκια κυρίως) από το πρωί ως... το άλλο πρωί, άριστος καφές, καθαρά ποτά, το καλοκαίρι κάθε βράδυ γίνεται της κακομοίρας, μιλάμε για διαδήλωση! Δουλεύει και το χειμώνα.

ΣΚΑΛΑ Καφέ μπαρ

Στη Σκάλα φυσικά!

Έχει, κατά την άποψή μας, την καλύτερη μουσική στα Ιωάννινα, παίζει κλασικά ροκ και ό,τι καλό καινούριο ροκ κυκλοφορεί. Το μαγαζί αυτό, από τα κλασικά της πόλης,

στεγάζεται σ' ένα υπέροχο κτίριο του 19^{ου} αιώνα.

Θ ΓΙΑΝΝΗΣ Καφέ μπαρ

Στη Σκάλα

Το μαγαζί αυτό δεν έχει επίσημο όνομα ούτε ταμπέλα, οπότε όλοι το ξέρουν με το όνομα του sui generis ιδιοκτήτη του, Γιάννη Κοτρότση. Άνοιξε το 1996 και από τότε είναι γεμάτο κόσμο κάθε βράδυ

ΤΙΟ ΜΙΚΡΟ ΒΥΣΣΙΝΟ

Στη Σκάλα

Γιατί το λένε Βύσσινο δεν ξέρουμε, πάντως μικρό είναι. Γλυκύτατο λιλιπούτειο μαγαζί με πολύ ιδιαίτερη διακόσμηση στην αίθουσά του.

PAL Μπαρ (μόνο χειμώνα)

Στη Σκάλα

Το άνοιξε το 2000 ένας νεαρός Γιαννιώτης, ο Παναγιώτης Ευαγγέλου. Είναι σπουδαίο liveάδικο, δεν κάνει τίποτα άλλο. Είναι ένας μακρόστενος χώρος που χωράει άνετα 400 άτομα μέσα, έχει υπερυψωμένη σκηνή και πολύ καλά φώτα και μηχανήματα ήχου για τα δεδομένα της επαρχίας (δεν έχει να ζηλέψει τίποτα από τα αντίστοιχα μεγάλα αθηναϊκά μαγαζιά). Micro, Ξύλινα Σπαθιά, Ξάξακες, Μάλαμας, Γερμανός, Στέλιος Βαμβακάρης, όλοι εδώ.

GALLERY Καφέ

Πλατεία Μαβίλη

Πολύ ωραίο πέτρινο ψηλοτάβανο κτίριο, διακοσμημένο με πολλούς πίνακες (εξ ου και το όνομα) δίπλα στη λίμνη και στο κέντρο της κίνησης.

ΤΟ ΘΥΜΩΜΕΝΟ ΠΟΡΤΡΑΙΤΟ Καφέ μπαρ

Καποδιστρίου 20

Μόνο του, ξεκομμένο από την αρμαθιά των καφέ μπαρ της οδού Δωδώνης, χωμένο σ' ένα στενάκι, έχει την ομορφιά του ξεχωριστού και του μοναδικού: μια ωραία αυλή και μια μεγάλη οθόνη όπου προβάλλονται road movies, μια παλιά Mercedes παρκαρισμένη στην άκρη της αυλής, και στη μέση το πανέμορφο παλιό δίπατο σπίτι, βαμμένο μοβ.

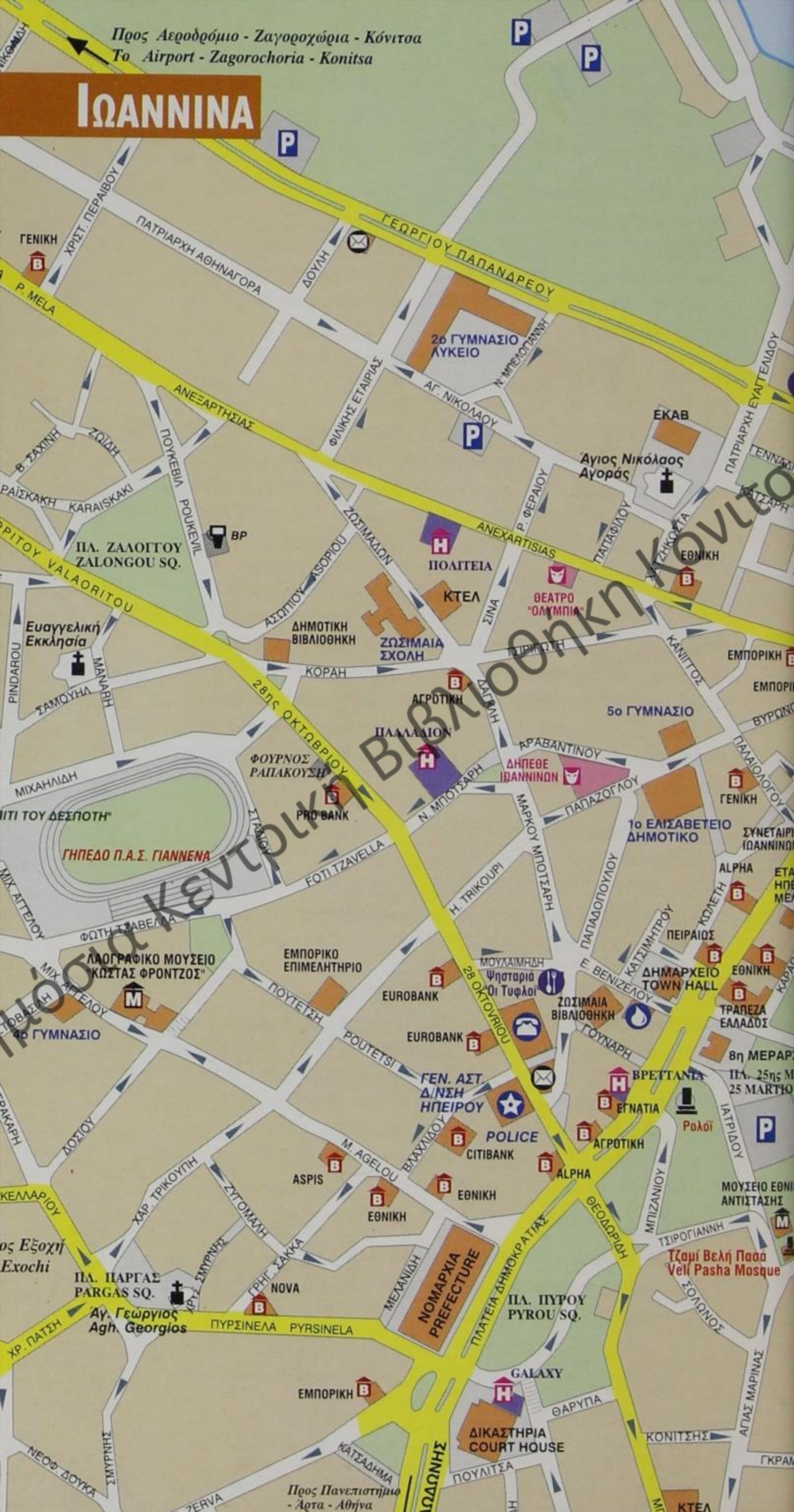
ΠΥΛΗ Καφέ

Ακριβώς απέναντι από την πύλη του Αγίου Γεωργίου

Μικρό καφέ με μαρμάρινα τραπεζάκια και καρέκλες παλαιού τύπου, ρετρό ατμόσφαιρα και ωραίο καφέ.

Προς Αεροδρόμιο - Ζαγοροχώρια - Κόνιτσα
To Airport - Zagorochoiria - Konitsa

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

Σπήλαιο Διονυσίου Φιλοσόφου
Dionisios Philoosofos Cave

Τζαμί Ασλάν Πασά / Δημοτικό Μουσείο
Aslan Pasha Mosque / Municipal Museum

Πλοία για το Νησί των Ιωαννίνων
και το γύρο της λίμνης
Boats to Ioannina's Island
and Ioannina lake cruises

ΜΟΥΣΕΙΟ ΦΩΤΗ ΡΑΠΑΚΟΥΣΗ
FOTIS RAPAPOUSIS MUSEUM

Πύργος Βοημούνδου
Boimoundos Tower

Σουφάρι Σαράι
Soufari Sarai

Μ. ΝΟΥΤΣΟΥ
Τούρκικη Βιβλιοθήκη
Turkish Library

Παλάτι του Καλού Πασά
Kalos Pashas Mansion

Κάστρο
Castle

ΚΑΣΤΡΟ
KASTRO

ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΕΡΙΝΩΝ
ΟΜΟΙΟΜΑΤΩΝ
ΑΘ. ΒΡΕΛΛΗ
ΑΘ. VRELLIS
MUSEUM OF
WAXWORKS

Πύλη Αγ. Γεωργίου
Agh. Georgios Gate

ΦΙΛΥΡΑ
FILYRA

Αγ. Ανάργυροι
Agh. Anargiri

Τάφος Αλή Πασά
Ali Pasha's Tomb

ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΜΟΥΣΕΙΟ
BYZANTINE MUSEUM

Φετιέ Τζαμί
Fetiye Mosque

Ιτς Καλέ
Its Kale

Μεζεδοκομώματα
Το Μετσόβο

Η Κερασού

Σκάλα
Old Port

Ταρπάκικα
Old Tanner's
workshops

Δ.Ε.Υ.Α.Ι.
ΣΥΝΕΡΓΕΙΑ

ΚΕΝΤΡΟ
ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗΣ
ΒΙΟΤΕΧΝΙΑΣ
TRADITIONAL
ARTS CENTER

Προς Ανατολή

Κέντρο Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

ΙΩΑΝΝΙΝΑ - ΚΟΝΙΤΣΑ

(από τον κεντρικό δρόμο)

Η Η διαδρομή από τα Ιωάννινα ως την Κόνιτσα είναι μια απόσταση περίπου 60 χλμ., που την καλύπτει κανείς άνετα σε χρόνο λιγότερο από μία ώρα, ανάλογα με το πόσο γρήγορα οδηγεί. Πάντως πρόκειται για έναν καλό δρόμο, αρκετά φαρδύ και με καινούρια άσφαλτο, ιδανικό για απολαυστικά πλαγιάσματα αν οδηγείτε μοτοσυκλέτα, και γρήγορα μπασίματα αν έχετε σπορ αυτοκίνητο με τα σωστά λάστιχα και αναρτήσεις. Τα πρώτα 30 χλμ. ως το Καλπάκι είναι μάλλον άχαρα μέσα από ένα αδιάφορο τοπίο, από το Καλπάκι και μετά όμως το τοπίο αποκτά ενδιαφέρον. Ο δρόμος μετά το Καλπάκι ανηφορίζει, αφήνετε πίσω σας την κοιλάδα του Καλπακίου και Άνω Καλαμά, φτάνετε σ' ένα διάσελο και από

εκεί κατηφορίζετε προς τον κάμπο της Κόνιτσας μ' ένα στροφιλική μερικών χιλιομέτρων. Μόλις περάσετε τη γέφυρα του Βοϊδομάτη ο πεδινός και ευθύς δρόμος που είναι χαραγμένος στην ανατολική άκρη του κάμπου θα σας φέρει κατευθείαν στην Κόνιτσα, χωρίς δυσκολίες ή επικίνδυνα σημεία (απότομες στροφές και τέτοια).

Φεύγετε λοιπόν από τα Ιωάννινα με κατεύθυνση προς τα βόρεια, αφήνετε δεξιά σας τη δστ. προς Μέτσοβο, περνάτε δεξιά σας το αεροδρόμιο των Ιωαννίνων, περνάτε (στα 4,5 χλμ. από την προηγούμενη δστ.) και τη δστ. προς Ηγουμενίτσα, και συνεχίζετε βόρεια. Το μικρό **Λυκόστομο** είναι το πρώτο χωριό που θα διασχίσετε, χωρίς στάση, αφού δεν έχει τίποτα το αξιοθέατο (όλα τα σπίτια του είναι καινούρια και άχαρα, του '70 και του '80). Ούτε και τα δύο γειτονικά χωριουδάκια που βλέπετε πάνω στην πλαγιά αξίζουν την παράκαμψη, η **Κρανούλα** (παλιά ονομασία: Μπράγια) και οι **Άγιοι Απόστολοι** (παλιά ονομασία: Βάρβεσι), που τα ίδρυσαν Σλάβοι κτηνοτρόφοι τον 7^ο αιώνα.

Λίγο μετά το Λυκόστομο θα δείτε τη δστ. δεξιά σας προς το χωριό **Περίβλεπτος**, που παλιότερα ήταν χτισμένο λίγο ψηλότερα στην πλαγιά. Στα τέλη του 16^{ου} αιώνα όμως μια επιδημία πανώλης ρήμαξε τους κατοίκους του και το χωριό (που τότε λεγόταν **Γκράνιτσα**, ήταν κι αυτό σλαβοχώρι) εγκαταλείφθηκε. Μερικά χρόνια αργότερα χτίστηκε το

σημερινό χωριό, στη θέση που το βλέπετε. Αν συνεχίσετε στον Χ1 που ανηφορίζει ανατολικά από το χωριό, μετά από 6 χλμ. θα φτάσετε στη **Μονή Στούπαινας**. Σ' αυτό το μοναστήρι που είναι αφιερωμένο στην Κοίμηση της Θεοτόκου και είναι χτισμένο στα 1.020 μ. υψόμ., σε ένα σημείο με εξαιρετική θέα, έχετε να «καμαρώσετε» τα εξής: διάφορα άθλια τσιμεντένια κτίσματα, αποθηκούλες, μάντρες με σκουριασμένες περιφράξεις, διάφορα τσιμεντένια τραπέζια και πάγκοι και χώροι εστίασης για το πανηγύρι, και ένα σωρό άθλιες προσθήκες και επεμβάσεις που τραυματίζουν βάνουσα αυτό το ιστορικό μοναστήρι του 18^{ου} αιώνα, και βεβαίως και όλα τα υποπροϊόντα των επεμβάσεων αυτών, που είναι μπάζα, σκουριασμένοι τενεκέδες, ξύλα, σωροί από χώματα και τσιμεντόλιθους, πλαστικά δοχεία, σπασμένοι σωλήνες, γαλότσες πλαστικές και ένα σωρό σκουπίδια πεταμένα ακριβώς δίπλα στην είσοδο της Μονής, σε κοινή θέα, εδώ και δεκαετίες. Κι έτσι ερμηνεύεται και το όνομα του γειτονικού χωριού Περίβλεπτος, που βεβαίως είναι ο αυτοσκοπός αυτής της αισχρότητας: το περίβλεπτο χάλι της φύσης μας...

Η αρχική ίδρυση του μοναστηριού αυτού ανάγεται στα μέσα του 10^{ου} αιώνα! Τότε όμως βρισκόταν σε άλλη θέση, στην περιοχή Πηγαδούλια, πιο δυτικά προς τον κάμπο. Το είχαν ρημάξει όμως στις λεηλασίες οι διάφοροι επιδρομείς, και έτσι μεταφέρθηκε στη σημερινή του θέση το 1724-34, διατηρώντας όμως τα κτήματά του (γύρω στα 1.000 στρέμματα) στον κάμπο. Είχε και πολλά κοπάδια και βοσκοτόπια, και γενικά ήταν ένα γλαφυρό μοναστήρι που συντηρούσε με δικά του έξοδα πολλά σχολεία στα γύρω χωριά. Ο τελευταίος μοναχός εγκαταστάθηκε από δω το 1922 και η Μονή άρχισε να ρημάζει εγκαταλειμμένη. Το 1941 την έκαψαν και οι Ιταλοί (τα κελιά, όχι το ναό), και κατά τον εμφύλιο ήταν στρατόπεδο της Ελληνικής Πολιτοφυλακής οπότε έπαθε πολλές ζημιές και τότε. Το 1963 ξαναχτίστηκαν τα κελιά, αλλά η ζωή δεν επέστρεψε ποτέ στο μοναστήρι.

Ο Χ1 που συνεχίζει από τη Μονή Στούπαινας ανηφορίζει στην κορυφή Μπούνταινα, διάσημη πίστα απογείωσης αιωροπτεριστών. Αν δεν είστε αιωροπτεριστές, επιστρέψτε στον κεντρικό δρόμο και συνεχίστε βόρεια. Ακριβώς στα 1,6 χλμ. μετά τη δστ. προς Περίβλεπτο θα δείτε δεξιά πλάι στο δρόμο τη - μισορημαγμένη σήμερα - **γέφυρα Μελά**, όπου οι διαβόητοι λήσταρχοι Κουμπαίοι πραγματοποίησαν το 1928 τη θεαματική απαγωγή των δύο βουλευτών, του Μελά και του Μυλωνά, για να ζητήσουν λύτρα. Ο κεντρικός δρόμος ακολουθεί σήμερα νέα χάραξη, και έτσι αυτή η γέφυρα έχει αχρηστευτεί και σήμερα βρίσκεται σε μαύρο χάλι, η δε ρεματιά που η γέφυρα αυτή γεφύρωνε έχει μετατραπεί σε σκουπιδοτόπο...

Η γέφυρα Μελά, μισοδιαλυμένη σήμερα.

Λίγο παρακάτω θα συναντήσετε το χωριό που οι πινακίδες το γράφουν **Μεταμόρφωση** αλλά ο κόσμος το ξέρει με το παλιό του όνομα **Καρυές**. Αυτό το χωριό είναι η έδρα του Δήμου Εκάλης, και δικαίωματικά, αφού είναι το μεγαλύτερο (έχει κοντά 1.000 κόνιτους κατοίκους). Έχει μάλιστα Δημοτικό και Γυμνάσιο, γι' αυτό και αυτή η μοντέρνα και πολύ ωραία πεζογέφυρα πάνω από τον κεντρικό δρόμο, για να περνάνε οι μαθητές. Πολλοί από τους κατοίκους του χωριού εργάζονται στο γειτονικό εργοστάσιο παραγωγής ξύλινων στύλων της ΔΕΗ και στο (επίσης γειτονικό) εμφιαλωτήριο του γνωστού και πολύ καλού μεταλλικού νερού «Ζαγόρι». Από δω ο κεντρικός δρόμος συνεχίζει φαρδύς και ωραίος προς τα βόρεια, και μάλιστα έχει και ωραίες στροφές με καλή άσφαλτο για πλαγιάσματα, αν ταξιδεύετε με μοτοσυκλέτα street. Μετά από 15 χλμ. έχετε φτάσει γρήγορα και ξεκούραστα στο Καλπάκι. Από το Καλπάκι επίσης συνεχίζει ένας ωραίος δρόμος με άριστη άσφαλτο, γλυκύτερες στροφές μετά τη δστ. προς Γεροπλάτανο και μέχρι τη Κλειδωνιά, και μετά θαυμάσιες ανοιχτές ευθείες μετά την Κλειδωνιά ως την Κόνιτσα, στο επίπεδο του κάμπου και δίπλα στον Αώο. Όλος ο δρόμος από τα Ιωάννινα ως την Κόνιτσα είναι ένας απολαυστικός Α3 με θαυμάσια άσφαλτο που εύκολα παρασέρνει σε γρήγορη οδήγηση. Μην ενδώσετε. Ειδικά σ' αυτό το δρόμο αξίζει να πηγαίνετε ήρεμα, και ακόμα περισσότερο αξίζει να ταξιδεύετε με μοτοσυκλέτα, για να απολαύσετε την εξαιρετική θέα

ΙΩΑΝΝΙΝΑ - ΚΟΝΙΤΣΑ

από τον κεντρικό δρόμο

προς κάθε κατεύθυνση. Μόλις περάσετε τη δστ. προς Αρίστη θα δείτε να ορθώνονται επιβλητικοί μπροστά σας οι «πύργοι», αυτές οι κάθετες πυργοειδείς βουνοκορφές που είναι χαρακτηριστικές της Τύμφης. Το θέαμα είναι ακόμα πιο εντυπωσιακό αν βρεθείτε εδώ την ώρα που δύει ο ήλιος και δίνει στο γυμνό βράχο ένα κατακόκκινο χρώμα. Αριστερά σας (προς τα βορειοδυτικά) η θέα είναι επίσης υπέροχη, στον ανοιχτό κάμπο όπου ενώνουν τα νερά τους τα τρία ποτάμια του Σμόλικα, ο Βοϊδομάτης, ο Αώος και ο Σαραντάπορος.

Αν έχετε χρόνο και όρεξη για τη λιγότερο πεπατημένη, εκεί πίσω στις Καρυές έχετε την ευκαιρία για μια πολύ ωραία παράκαμψη, που θα σας βγάλει στο Καλτάκι σε 20 χλμ. (όλο Α4), αλλά θα δείτε περισσότερα πράγματα. Στρίψτε λοιπόν αριστερά προς το χωριό **Πετσάλι**, ένα μεγάλο καμποχώρι όπου ζουν μόνιμα 500 άνθρωποι, κτηνοτρόφοι και γεωργοί. Το χωριό τους το έχουν περιποιηθεί όσο μπορούν: τα πέτρινα σπίτια τους έχουν κεραμοσκεπές (οι αποθήκες τους όμως έχουν τούρκικες στέγες, όπως και οι στάνες στην περιφέρεια του χωριού), και έχουν χτιστεί και πέντ' έξι βιλίτσες. Στη νότια άκρη βρίσκεται μια κρήνη με λευκή πελεκημένη πέτρα, και στη βόρεια άκρη ένα μεγάλο νεόκτιστο πνευματικό κέντρο, κι αυτό χτισμένο (ή μάλλον ντυμένο) με ωραία λευκή πελεκημένη πέτρα, κλειστό τον περισσότερο χρόνο.

Συνεχίζοντας προς τα βόρεια θα απολαύσετε μια ωραία διαδρομή στην πλατιά και φιδωτή αυτό Α4, παλιό, με χορταριές, πολύ πρανή. Αφού διασχίσει τη βόρεια απόληξη του κάμπου της Λαψίστας, ο δρόμος αυτός αρχίζει να ανηφορίζει στους λόφους με τις αραιές ψηλόκορμες βελανιδιές, τους ανοιχτούς βοσκότοπους και τα πουρνάρια, και μπαίνει στο χωριό **Γαβρισιοί**, μικρό χωριό χτισμένο πάνω σ' ένα λόφο.

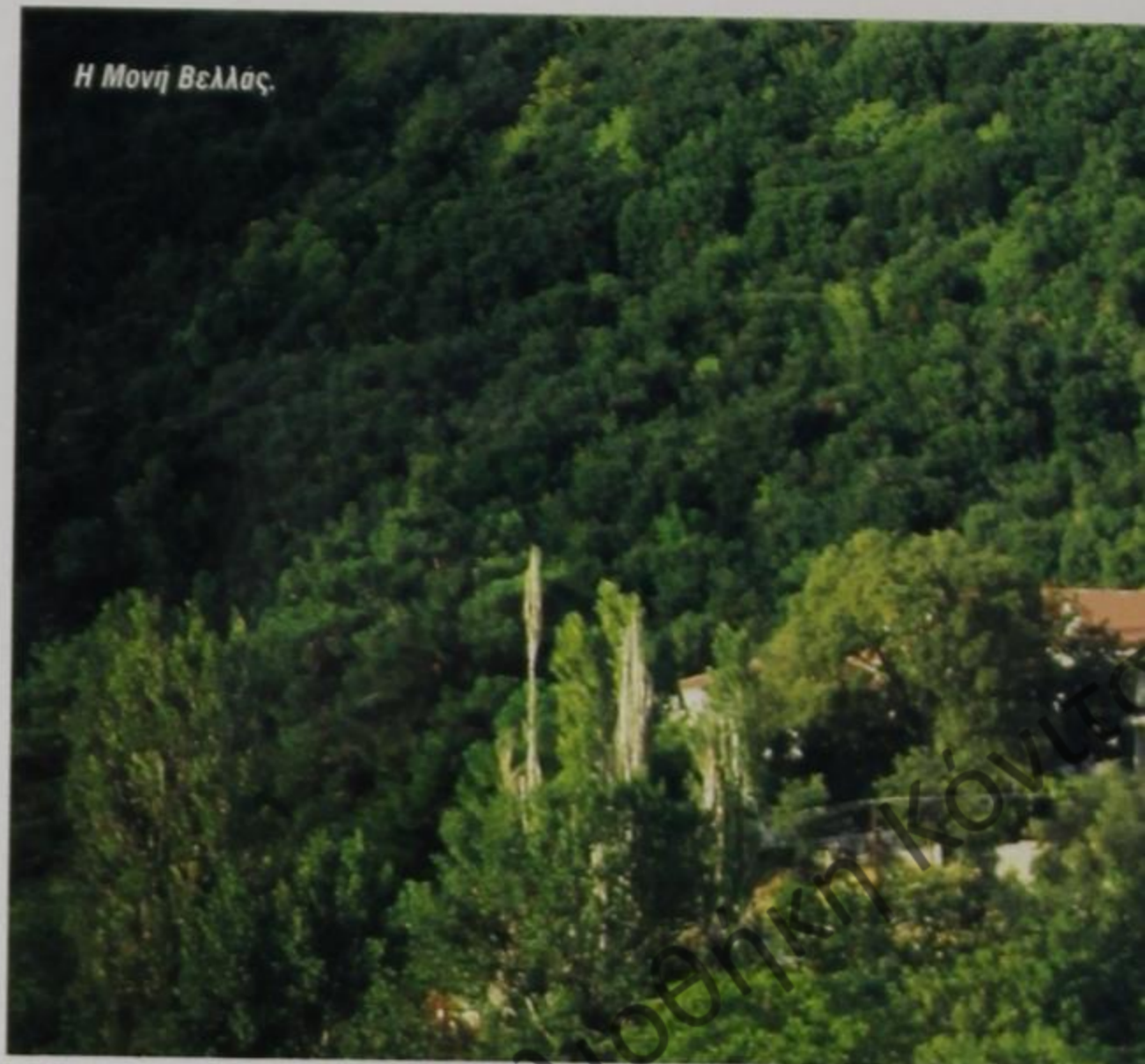
Περίπου 5 χλμ. παρακάτω θα δείτε έναν Α4 αριστερά σας να ανηφορίζει στην πλαγιά με τις βελανιδιές. Μετά από 400 μ. ο δρόμος αυτός σταματάει μπροστά στα δίδυμα ξωκλήσια του Αγίου Ελευθερίου και της Αγίας Μαρίας. Τα έχτισε ο **Ελευθέριος Μαντζίκας** και η σύζυγός του **Μαρίνα**, το 1996, με λευκή πελεκημένη πέτρα, και γύρω τους διαμόρφωσαν μια ωραία πλατεία. Τον ξέρετε τον κύριο Μαντζικά; Μάλλον όχι. Οι κάτοικοι όμως του γειτονικού χωριού **Λιγοψά** (απ' όπου κατάγεται) τον ξέρουν πολύ καλά, και απαξάπαντες πίνουν νερό στην υγιά του. Μόλις μπειτε στο χωριό, θα καταλάβετε το γιατί. Στη νότια άκρη του χωριού βρίσκεται το παλιό πέτρινο κτίριο του δημοτικού σχολείου, ένα ερείπιο μέχρι που ο κύριος Μαντζίκας το ανακαίνισε για να στεγάσει τη **Μαντζίκειο Πινακοθήκη**, όπου φιλοξενούνται και εκθέσεις φωτογραφίας. Έχτισε και έναν καινούριο περίβολο με λευκή πελεκημένη

πέτρα, έστρωσε και πλάκες στην αυλή, το έκανε κουκλί σκέτο. Εκεί που μεγαλούργησε όμως ο Ελευθέριος Μαντζίκας είναι στην πλατεία του χωριού. Την πλακόστρωσε και της έχτισε σε μια μεριά κερκίδες σα θεατράκι (έδωσε και ο Λαλιώτης μερικά χρήματα γι' αυτό, τότε που ήταν υπουργός ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε.), ανακαίνισε το πέτρινο κτίριο που στεγάζει το καφεπαντοπωλείο «Ο Πλάτανος», έχτισε το θαυμάσιο κτίριο που στεγάζει το κοινοτικό γραφείο και το αγροτικό ιατρείο, έφτιαξε το καμπαναριό της εκκλησίας του Αγίου Νικολάου (που βρίσκεται ακριβώς πίσω από την πλατεία) και τοποθέτησε πάνω του ένα ωραίο ρολόι που χτυπάει τις ώρες, και επισκεύασε και την εκκλησία που ήταν ετοιμόρροπη. Ο Ελευθέριος Μαντζίκας ξεκίνησε από τούτο το χωριό για να γίνει μεγάλος εργοστασιάρχης στην Πάτρα, ιδρύοντας τη βιομηχανία ζυμαρικών MISKO. Πριν από μερικά χρόνια το πούλησε το εργοστάσιο στην ιταλική Barilla και έκτοτε ζει στην Αθήνα, αλλά ανεβαίνει συχνά τα καλοκαίρια με τις δύο του κόρες και τα εγγόνια του στο σπίτι του χωριό (που είναι μεγάλο και ωραίο βεβαίως, αλλά όχι κραυγαλέο). Αν όλοι οι επιτυχημένοι οικονομικά Έλληνες διέθεταν ένα μικρό μέρος της περιουσίας τους για να ενισχύσουν και να εξωραϊσουν τα χωριά των πατέρων ή των παππούδων τους, η Ελλάδα θα ήταν η ομορφότερη χώρα του κόσμου. Ο Ελευθέριος Μαντζίκας και η σύζυγός του, ήξεραν και αυτοί να τα κάνουν τα χρήματά τους βίλες στη Μύκονο και στην Ελβετία και κότερα και λιμουζίνες. Προτίμησαν να ομορφύνουν το χωριό τους, τη ζωή των 70 ανθρώπων που ζουν μόνιμα εδώ και των εκατοντάδων επισκεπτών που έρχονται κάθε καλοκαίρι. Είναι φτιαγμένοι από την ίδια ουσία με τους Ζωσιμάδες, το Ζάππα, τον Αβέρωφ και τους άλλους εθνικούς ευεργέτες, ευεργέτες και οι ίδιοι αλλά σε μικρότερη κλίμακα, ανάλογη των δυνατοτήτων τους. Είναι **τοπικοί ευεργέτες**. Αν υπήρχαν κι άλλοι πολλοί σαν κι αυτούς, όλοι μαζί θα είχαν γίνει **εθνικοί ευεργέτες**, αφού η συνολική προσφορά τους θα είχε αποτελέσματα σε εθνικό επίπεδο.

Ο κεντρικός δρόμος που διασχίζει το Λιγοψά δεν λέγεται οδός Μαντζίκας, λέγεται οδός Κατσιμήτρου, γιατί εδώ, σ' ένα παλιό πέτρινο σπίτι που σώζεται και που οι κάτοικοι έχουν σήμερα τοποθετήσει μια μαρμάρινη αναμνηστική πλάκα, ο ηρωικός διοικητής της θρυλικής 8^{ης} Μεραρχίας στρατηγός Χαράλαμπος Κατσιμήτρος είχε εγκαταστήσει για κάποιες μέρες το στρατηγείο του, κατά τον ελληνοϊταλικό πόλεμο του 1940.

Οι γειτονικοί **Βατατάδες** δεν ευτύχησαν να έχουν κάποιον τοπικό ευεργέτη, κι έτσι κρατιούνται στη ζωή μισορημαγμένοι, με καμιά δεκαπενταριά σπιτάκια και κατοίκους που μετριοούνται στα δάχτυλα των χεριών. Γιατί να μείνουν εδώ πάνω; Τα αμπέλια τους ξεράθηκαν πριν πολλά χρόνια από τη φυλλοξήρα, ο τόπος είναι άγονος, σκόρπισαν οι νέοι στις πολιτείες και έμειναν εδώ

Η Μονή Βελλάς.

μερικοί γέροι κτηνοτρόφοι. Το **Βλαχάτανο** (παλιά ονομασία: Βλαχοκάτουνο), το επόμενο χωριό, δεν βρίσκεται καν πάνω στον «κεντρικό» δρόμο, θα πρέπει να κάνετε μια μικρή παράκαμψη 200 μ. για να το επισκεφθείτε. Ο δρόμος σταματάει σ' ένα πλάτωμα στην είσοδο του χωριού, αλλά μέσα στο ίδιο το χωριό δεν έχετε τίποτα να δείτε. Μόνο το παλιό πέτρινο κτίριο του δημοτικού σχολείου είναι αξιοθέατο, δίπλα στο πλάτωμα του πάρκινγκ, έρημο σήμερα βεβαίως αφού δεν υπάρχουν παιδιά στο Βλαχάτανο. Είναι χτισμένο με ωραία λευκή πελεκημένη πέτρα που φαίνεται ότι ήταν το παραδοσιακό οικοδομικό υλικό στα μέρη αυτά. Έχει και μια παλιά εκκλησία το χωριό, την Αγία Παρασκευή, του 18^{ου} αιώνα.

Τη γειτονική **Χρυσορράχη** (παλιά ονομασία: Ζαγόριανη) δεν τη διασχίζει ούτε αυτή ο κεντρικός δρόμος αλλά περνάει ξυστά της. Ανάμεσα στα λαμαρινοσκεπασμένα παλιά σπίτια, αυτό που ξεχωρίζει είναι το έρημο σήμερα δημοτικό σχολείο (που όμως του έχουν χτίσει έναν ωραίο πέτρινο περίβολο με λευκή πελεκημένη πέτρα, και έχουν φτιάξει κι ένα γήπεδο μπάσκετ δίπλα του). Λίγο πιο πάνω από το σχολείο ο δρόμος σταματάει στην παλιά πέτρινη εκκλησία του χωριού, τους Ταξιάρχες, του 18^{ου} αιώνα (με τοιχογραφίες εκείνης της εποχής), που της έχουν κοτσάρει ένα μίζερο τσιμεντένιο χαγιάτι στο νότιο τοίχο και την έχουν χαλάσει. Λίγο μετά τη Χρυσορράχη θα δείτε δεξιά σας έναν Χ1 που καταλήγει, μετά

από κανά χιλιόμετρο, στη **Μονή Ζαγόριανης**, του 17^{ου} αιώνα. Αν ψάχνετε μέρος για ελεύθερη διανυκτέρευση, το βρήκατε! Ήσυχο και ερημικό είναι, νερό έχει (στέρνα που μαζεύει το νερό της βροχής), περίβολο ψηλό σαν κάστρο για να σας φυλάει έχει, και άφθονο χορταράκι στην αυλή του για να στήσετε τη σκηνή σας. Το βράδυ ανάψτε τα καντηλάκια στο ναό, να δείτε υπό το φως τους τις ωραίες τοιχογραφίες του 1740 του 1756, όπως δηλώνουν και οι σχετικές επιγραφές. Στο δυτικό τοίχο, ο αγιογράφος ζωγράφισε και τις μορφές των τριών κτητόρων του μοναστηριού, και έγραψε και τα ονόματά τους: «Ο ΑΚΑΚΙΟΣ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΣ, Ο ΑΡΧΩΝ ΚΥΡΟΣ, Η ΚΥΡΑ ΤΡΑΤΑΦΥΛΟΥ» (ίσως ήθελε να πει: Τριανταφύλλου).

Από τη Χρυσορράχη ο δρόμος κατηφορίζει γλυκά γλυκά προς τη δυτική πλευρά των λόφων, και σε λίγο έχετε ωραία θέα στην κοιλάδα του Άνω Καλαμά και στα χωριά εκεί τριγύρω. Στα 5,5 χλμ. από τη Χρυσορράχη έχετε φτάσει κάτω στον κάμπο, όπου έχετε την ευκαιρία να στρίψετε αριστερά (δυτικά) και να πάτε να γνωρίσετε αυτά τα χωριά (δες *Ανεξερεύνητη Ήπειρο*). Συνεχίζοντας ευθεία/βόρεια, μετά από 2,1 χλμ. θα δείτε αριστερά σας έναν Χ1 που πάει προς μια στάνη, και σταματάει μετά από 500 μ. σ' ένα πλάτωμα στη βάση ενός λόφου, όπου ανάβουν τις φωτιές τους οι καρβουνάδες της περιοχής. Από δω ξεκινάει ένα μονοπατάκι που σε δέκα λεπτά σας οδηγεί στην κορυφή αυτού του λόφου,

ΙΩΑΝΝΙΝΑ - ΚΟΝΙΤΣΑ

από τον κεντρικό δρόμο

που λέγεται **Καστρί Βελλάς**. Εδώ πάνω (αλλά και στους πρόποδες του λόφου προς τα δυτικά) ήταν χτισμένη μια βυζαντινή πολιτεία, η **Βελλά**, οχυρωμένη με κάστρο. Πότε ιδρύθηκε αυτή η πόλη είναι άγνωστο, αλλά η περίοδος ακμής της ήταν ο 13^{ος} αιώνας, όταν έγινε μάλιστα και έδρα επισκοπής. Στις αρχές του 17^{ου} αιώνα η πόλη έφτασε στην έσχατη παρακμή της, οπότε και την εγκατέλειψαν οι τελευταίοι της κάτοικοι και πήγαν όλοι μαζί στα Άνω Σουδενά (σημερινά Άνω Πεδινά). Τότε, η έδρα της επισκοπής Βελλάς μεταφέρθηκε στο γειτονικό μοναστήρι, τη **Μονή Βελλάς**, όπου παρέμεινε ως το 1713 (τότε μεταφέρθηκε στην Κόνιτσα).

Ενάμιση χιλιόμετρο παρακάτω βλέπετε μπροστά σας τα μεγάλα κτίρια της **Μονής Βελλάς**, που διασώζει στο όνομά της το όνομα της βυζαντινής πόλης Βελλάς που επισκεφτήκατε προηγουμένως. Αυτό το μεγάλο συγκρότημα είναι κατ' όνομα μοναστήρι, στην πραγματικότητα όμως είναι... σχολείο από τότε που ιδρύθηκε (11^{ος} αιώνας) και – με μια διακοπή περίπου 100 ετών - μέχρι σήμερα! Γι' αυτό και θα δείτε στο καθολικό της ζωγραφισμένους, ανάμεσα στους αγίους, και τις μορφές του Πλάτωνα, του Σόλωνα, του Πλούταρχου και του Αριστοτέλη! Με τα μεγάλα εισοδήματά της (που προέρχονταν από ένα πλούσιο μετόχι της στη Ρουμανία, τη Μονή Μπαμπένι) η Μονή Βελλάς χρηματοδοτούσε τη λειτουργία του σχολείου της, όπου φοιτούσαν πολλοί μαθητές. Το καθολικό που βλέπετε σήμερα είναι του 1745, χτισμένο στην ίδια θέση και εις αντικατάσταση του παλιότερου, που προφανώς δεν ήταν τόσο λαμπρό. Οι ταλαιπωρημένες από τον καιρό τοιχογραφίες του είναι της εποχής εκείνης επίσης, όπως και το ξυλόγλυπτο και επιχρυσό τέμπλο του (τα βημόθυρά του όμως προέρχονται από παλιότερο τέμπλο, ίσως του 16^{ου} αιώνα). Η ζωή της σταμάτησε απότομα το 1817, όταν τα μάζεψαν μια ωραία πρωία οι μοναχοί της και έφυγαν για την Κέρκυρα, για να γλιτώσουν τη μήνη του Αλή πασά που ήθελε να καταχραστεί την περιουσία της Μονής αλλά εκείνοι δεν ενέδωσαν στις πιέσεις του. Ο λυσσασμένος Αλής έστειλε τους ανθρώπους του στο μοναστήρι που το βρήκαν έρημο και απογυμνωμένο από τους θησαυρούς του, οπότε κατάσχεσαν τα καλύτερα κτήματά του, ενώ άλλα τα έφαγαν διάφοροι πρόκριτοι, προύχοντες κ.λπ. Όσο για τα εισοδήματα του μοναστηριού που συνέχιζε να στέλνει το μετόχι στη Ρουμανία, κάπου 40.000 γρόσια το χρόνο, αυτά για πολλά χρόνια τα μοιράζονταν ο εκεί ηγούμενος, οι προύχοντες του Ζαγορίου, ο Μητροπολίτης Ιωαννίνων και διάφοροι άλλοι! Στο τέλος απαλλοτριώθηκε η Μονή Μπαμπένι, όπως και όλα τα ελληνικά μοναστηριακά κτήματα στη Ρουμανία, το 1859, έπαψε αυτό το έσοδο, και τότε το μοναστήρι βρέθηκε να χρωστάει κιόλας, οπότε κανείς δεν ασχολήθηκε πλέον μαζί του και το άφησαν να ρημάξει.

Το 1911 όμως, ο τότε μητροπολίτης Βελλάς και Κονίτσης Σπυρίδων Βλάχος, πήρε την απόφαση να αναστήσει το «πεθαμένο» μοναστήρι, ιδρύοντας εδώ ένα Ιεροδιδασκαλείο, δηλαδή μια σχολή που θα έβγαζε παπάδες, για να στελεχώσουν τις ενορίες της αρχιεπισκοπής του. Η ιδέα αποδείχτηκε καλή. Το **Ιεροδιδασκαλείο Βελλάς** λειτούργησε ως το 1989 εκπαιδύοντας ιερωμένους που με την ανώτερη μόρφωσή τους βοήθησαν πολύ τις κοινότητες όπου υπηρέτησαν, στην επαρχία Πωγωνίου και στην Κόνιτσα, αλλά και σε όποιες άλλες περιοχές τελικά βρέθηκαν. Το 1989 καταργήθηκε το Ιεροδιδασκαλείο και δημιουργήθηκε εδώ ένα **Εκκλησιαστικό Λύκειο**, ένα κανονικό Λύκειο δηλαδή όπου διδάσκουν κανονικοί καθηγητές διορισμένοι από το υπουργείο Παιδείας, με κάποια έμφαση στα θρησκευτικά, και με μαθητές από τα γύρω χωριά (σήμερα φοιτούν εδώ 30 μαθητές). Αμέσως μετά ιδρύθηκε εδώ η **Ανωτέρα Ιερατική Σχολή** (ουσιαστικά ο «διάδοχος» του Ιεροδιδασκαλείου), όπου διδάσκουν θεολόγοι και άλλοι καθηγητές. Σήμερα στη σχολή αυτή φοιτούν 60 μαθητές, που προορίζονται για θεολογική ή ιερωμένοι, ανάλογα τι θέλει ο καθένας. Όσοι από τους μαθητές του Λυκείου ή της Σχολής το επιθυμούν, μπορούν να είναι οικότροφοι, δηλαδή να κοιμούνται και να σιτίζονται δωρεάν στο μοναστήρι. Το ωραίο κτίριο των κοιτώνων-διδασκαλείου που βλέπετε είναι έργο του Μακεδόνα αρχιτέκτονα Αριστοτέλη Ζαγορού, και έχει δωμάτια για 200 οικότροφους μαθητές, τραπεζαρία για 300 άτομα, άνετες αίθουσες διδασκαλίας και όλους τους απαραίτητους βοηθητικούς χώρους.

Από τη Μονή Βελλάς, συνεχίζοντας βόρεια, μετά από 5,5 χιλμ. έχετε βγει στον κεντρικό δρόμο λίγο νότια από το Καλπάκι, ακριβώς στο σημείο όπου βρίσκεται το Πολεμικό Μουσείο. Αν ξεχάσατε το σχετικό κεφάλαιο της σχολικής ιστορίας για τον ελληνοϊταλικό πόλεμο του 1940-41, το **Μουσείο Πολέμου 1940-41** είναι το καλύτερο μέρος για το θυμηθείτε! (ανοιχτό Οκτώβριο-Απρίλιο 9.30 π.μ. ως 3.00 μ.μ., Μάιο-Σεπτέμβριο 9.30 π.μ. ως 1.00 μ.μ. και 5.00 μ.μ. ως 8.00 μ.μ.). Απέναντι από το μουσείο, στην άλλη πλευρά του δρόμου, θα δείτε τους ανδριάντες του Αλέξανδρου Παπάγου, του Ιωάννη Μεταξά και του βασιλιά Γεώργιου Β', που ήταν «στα πράγματα» τότε. Τους ανδριάντες αυτούς τους φιλοτέχνησε ο γλύπτης Λάζαρος Λαμέρας. Στον τοίχο απέναντι από την είσοδο θα δείτε έναν εντυπωσιακό ανάγλυφο χάρτη κλίμακας 1:20.000 που αποτυπώνει με πολύ παραστατικό τρόπο τις θέσεις των αντιπάλων και την εξέλιξη της μάχης. Ανάμεσα στα πολλά ενδιαφέροντα εκθέματα, το πιο ενδιαφέρον είναι ο κινητήρας του αεροπλάνου Petzetel του υποσημηναγού Ιωάννη

Το μνημείο του Έλληνα πολεμιστή, στο Καλπάκι.

Σακελλαρίου, ο οποίος καταρρίφθηκε και σκοτώθηκε ύστερα από άνιση αερομαχία στις 2 Νοεμβρίου 1940, με τέσσερα ιταλικά αεροπλάνα και αφού προηγουμένως πρόλαβε και κατέρριψε κι αυτός ένα από αυτά. Το αεροπλάνο του (που είχε απογειωθεί από έναν πρόχειρο αεροδιάδρομο κοντά στην Καλαμπάκα) συνετρίβη έξω από το χωριό Κουτρουλάδες, που από τότε μετονομάστηκε προς τιμήν νεκρού ήρωα Σακελλαρίου Τριακόσια μέτρα πιο πέρα από το μουσείο, στο δρόμο προς Καλπάκι, μπορείτε να επισκεφθείτε τη **σπηλιά** (μια διαμπερής στοά ουσιαστικά, σα στοά

ορυχείου, σκαλισμένη στο βράχο) όπου είχε το στρατηγείο του υποστράτηγος Χαράλαμπος Κατσιμήτρος κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων, κάποτε γεμάτη σκουπίδια αλλά σήμερα ευτυχώς λοιποκυρεμένη, με μια ωραία περίφραξη, καθαρή και μάλιστα φωτισμένη. Στον περίβολο στέκει η χάλκινη προτομή του ηρωικού στρατηγού και ένα απόσπασμα από την ημερησία διαταγή του της 30^{ης} Οκτωβρίου 1940:

Λήξαντος του προκαλυπτικού αγώνος, από σήμερα η Μεραρχία κατέχει την τοποθεσίαν δι' όλων των δυνάμεών της. Επί της τοποθεσίας ταύτης θα δοθεί ο αποφασιστικός αγών προς τον εχθρόν. Ο αγών θα διεξαχθεί μετά πείσματος και επιμονής ακαταβλήτου. Άμυνα κρατερά επί των θέσεών μας, μέχρις εσχάτων. Ουδεμία ιδέα εις ουδένα να υπάρχει περί υποχωρήσεως. Πάντες, από του στρατηγού Διοικητού Μεραρχίας, μέχρις και του τελευταίου στρατιώτου, θα αγωνισθώμεν επί των θέσεών μας, και εν ανάγκη θα πέσομεν όλοι υπερασπιζόμενοι αυτάς.

Τέτοιοι ήρωες, όπως ο υποστράτηγος Κατσιμήτρος και οι άντρες της Μεραρχίας του, δεν υπάρχουν πολλοί. Ελάτε με ένα ματσάκι λουλούδια εδώ, και ακουμπήστε τα στην είσοδο του λαγουμιού που έσκαψε αποφασισμένος να βγει νικητής από δω, ή να γίνει ο τάφος του αν λύγιζε στην επίθεση των Ιταλών.

Το **Καλπάκι** μέχρι τις αρχές του 20^{ου} αιώνα δεν ήταν παρά μια συστάδα από καλύβες κάτω στον κάμπο, όπου φύλαγαν τα εργαλεία τους οι αγρότες από τα γύρω ορεινά χωριά. Μόνιμους κατοίκους δεν είχε, δεν το είχαν καν οι χάρτες, και δεν το 'ξερε κανένας, εκτός από τους κακόμοιρους φαντάρους που «υπηρέτησαν» στον **Πειθαρχικό Ουλαμό Καλπακίου**, ένα στρατόπεδο κρατουμένων ουσιαστικά, που λειτούργησε από το 1924 ως το 1934 και όπου στέλνονταν για αναμόρφωση όλοι οι απείθαρχοι, προβληματικοί και βεβαίως οι κομμουνιστές φαντάροι, και όπου τα βασανιστήρια και οι άθλιες συνθήκες διαβίωσης λύγιζαν και τα πιο «σκληρά καρύδια». Μία μέρα όμως, έπεσαν πάνω στο Καλπάκι τα φώτα του πανελληνίου και παγκόσμιου ενδιαφέροντος. Ήταν αρχές Νοεμβρίου του 1940, όταν στην ανοιχτή αυτή πεδιάδα οι Έλληνες στρατιώτες και αξιωματικοί της 8^{ης} Μεραρχίας, με διοικητή τους τον ηρωικό υποστράτηγο **Χαράλαμπο Κατσιμήτρο**, κράτησαν τις θέσεις τους και απέκρουσαν την επίθεση των Ιταλών, και εν συνεχεία τους πήραν στο κυνήγι απελευθερώνοντας και τη Βόρεια Ήπειρο! Μετά την εκπληκτική εκείνη ελληνική νίκη, οι προβολείς του ενδιαφέροντος έσβησαν και το Καλπάκι ξαναβυθίστηκε στη μίζερη αφάνειά του, παραμένοντας μια φτωχική συστάδα από καλύβες, που απέκτησε τους πρώτους μόνιμους κατοίκους του γύρω στα 1948. Τα τελευταία 15 χρόνια όμως, με την έκρηξη της τουριστικής κίνησης προς τα Ζαγοροχώρια αλλά και την πτώση του κομμουνιστικού καθεστώτος στην Αλβανία και το άνοιγμα της συνοριακής διάβασης της Κακαβιάς, το Καλπάκι ωφελήθηκε από την περαστική κίνηση, μεγάλωσε, άνοιξαν και μερικά παρόδια εστιατόρια που μένουν ανοιχτά ως αργά για να εξυπηρετούν τους νταλικέρηδες από και προς την Αλβανία (με χορταστικά φαντάρια για νταλικέρηδες, όπως πατσά, μακαρονάδες, γίδα βραστή, κοκκινιστό με μακαρόνια κ.λπ.), άνοιξαν και μερικά ενοικιαζόμενα δωμάτια, και ένα αρκετά μεγάλο σούπερ μάρκετ ακριβώς πάνω στη δστ. προς Κακαβιά. Στο τέλος, για ιστορικούς λόγους, έγινε και έδρα του Δήμου Καλπακίου, και τώρα φιγουράρει με μεγάλα γράμματα στους χάρτες. Περισσότεροι από 600 κάτοικοι ζουν μόνιμα εδώ, που καλλιεργούν τα 2.000 στρέμματα του κάμπου του Καλπακίου, έχουν και πολλά πρόβατα και αγελάδες, και έχουν κι ένα μικρό εργοστάσιο γάλακτος που θα το δείτε στη βόρεια άκρη του χωριού. Γεωγραφικά το Καλπάκι ανήκει στα Ζαγοροχώρια, αλλά η φυσιογνωμία του το κατατάσσει στα χωριά του Πωγωνίου. Εδώ θα βρείτε επίσης κάποιο από τα βενζινάδικα ανοιχτό μέχρι αργά, όπως επίσης και ένα μόνιμο μπλόκο με πάνοπλους αστυνομικούς που ελέγχουν τα αυτοκίνητα από Αλβανία. Αν θέλετε να δείτε περισσότερους Αλβανούς και

ΙΩΑΝΝΙΝΑ - ΚΟΝΙΤΣΑ

από τον κεντρικό δρόμο

ακόμα περισσότερους αστυνομικούς και συνοριακούς φύλακες, από το Καλπάκι ακολουθήστε το δρόμο (Α4) που πηγαίνει δυτικά, προς το συνοριακό φυλάκιο της **Κακαβιάς**. Οι παλιές Μερσεντές που είναι φορτωμένες μέχρι τα μπούνια και έρχονται γεμάτες κόσμο από Κακαβιά προς Καλπάκι, είναι οι Αλβανοί με διαβατήριο κ.λπ., που έχουν μπει νόμιμα στη χώρα μας. Τα πούλμαν της αστυνομίας που θα δείτε να πηγαίνουν προς Κακαβιά, επίσης γεμάτες κόσμο, είναι οι Αλβανοί που δεν έχουν άδεια παραμονής και τους πάνε για απέλαση. Άλλα οχήματα, μάλλον δεν θα δείτε!

Ο δρόμος που συνεχίζει από το συνοριακό φυλάκιο της Κακαβιάς στο αλβανικό έδαφος, ακολουθεί το ρου του ποταμού Δρίνου προς τα βορειοανατολικά και πηγαίνει στο Αργυρόκαστρο. Όλη αυτή η κοιλάδα ως το Αργυρόκαστρο είναι το τμήμα της επαρχίας Πωγωνίου που δόθηκε από τις Μεγάλες (και Άσπλαχνες και Ανιστόρητες) Δυνάμεις στην Αλβανία. Ήταν ελληνικότατη περιοχή, κατάσπαρτη με χωριά με σχεδόν αμιγή ελληνικό πληθυσμό, αλλά δυστυχώς οι Ευρωπαίοι εκείνης της εποχής αποφάσισαν να παραδοθεί αυτή η ελληνική γη στην Αλβανία, όπως επίσης εντελώς ολόκληρη παρέδωσαν αλβανικά εδάφη στη Γιουγκοσλαβία, από το Κόσοβο, για παράδειγμα.

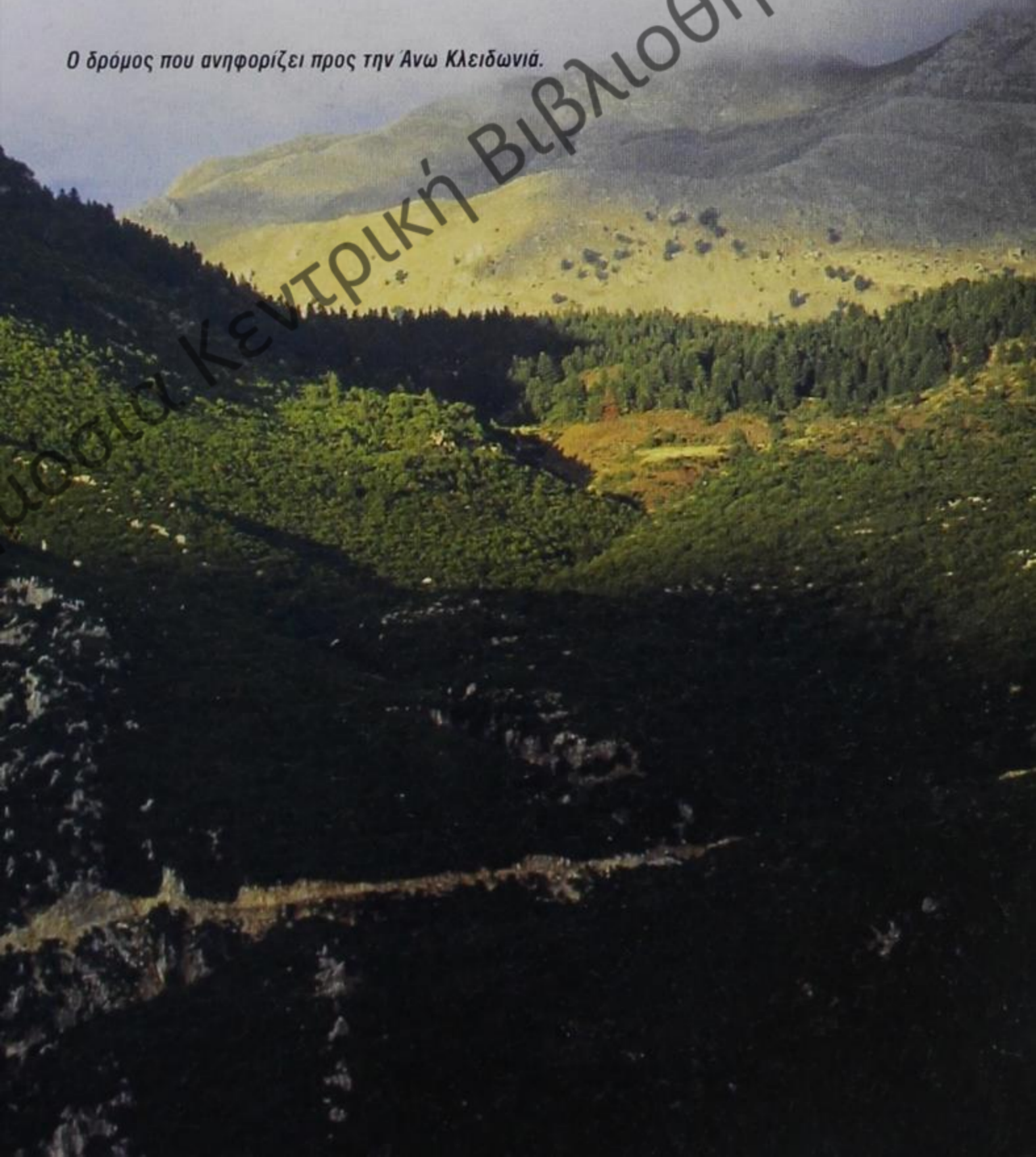
Κέντρο Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

και τις δυτικές επαρχίες της Π.Γ.Δ.Μ., όπου ζουν σήμερα 2.000.000 Αλβανοί). Αλλά αυτά τα μέρη θα τα παρουσιάσουμε αν κάποτε γράψουμε τον οδηγό «Ανεξερεύνητη Αλβανία», όπου θα έχουμε ένα ιδιαίτερο κεφάλαιο για τη Βόρεια Ήπειρο. Και είναι κρίμα που για τη Βόρεια Ήπειρο σήμερα ενδιαφέρονται μόνο κάτι νεοφασίστες, Χρυσαιγίτες κ.λπ., γιατί με τις δικές τους πατριδοκάπηλες και επικίνδυνες απόψεις έχουν «κάψει» ένα θέμα που είναι υπαρκτό, για μια περιοχή όπου ο ελληνισμός επιβίωσε της κομμουνιστικής λαίλαπας και της μετακομμουνιστικής κόλασης και περιμένει να αναπνεύσει αέρα ελληνικό, να δει έστω Έλληνες τουρίστες, ελληνικό ενδιαφέρον, κάτι βρε αδελφοί!

Από το Καλπάκι ο δρόμος προς την Κόνιτσα ανηφορίζει προς τα βόρεια, και σε λίγο φτάνει σ' ένα διάσελο ανάμεσα στους ορεινούς όγκους της Τύμφης (νοτιοανατολικά) και της Νεμέρτσικας (βορειοδυτικά), απ' όπου κατηφορίζει προς τον κάμπο της Κόνιτσας. Αν μάλιστα θέλετε να απολαύσετε μια εξαιρετική θέα προς τον κάμπο αυτό από ψηλά, και τελικός προορισμός σας είναι το Μπουραζάνι ή η Μονή

Ο δρόμος που ανηφορίζει προς την Άνω Κλειδωνιά.

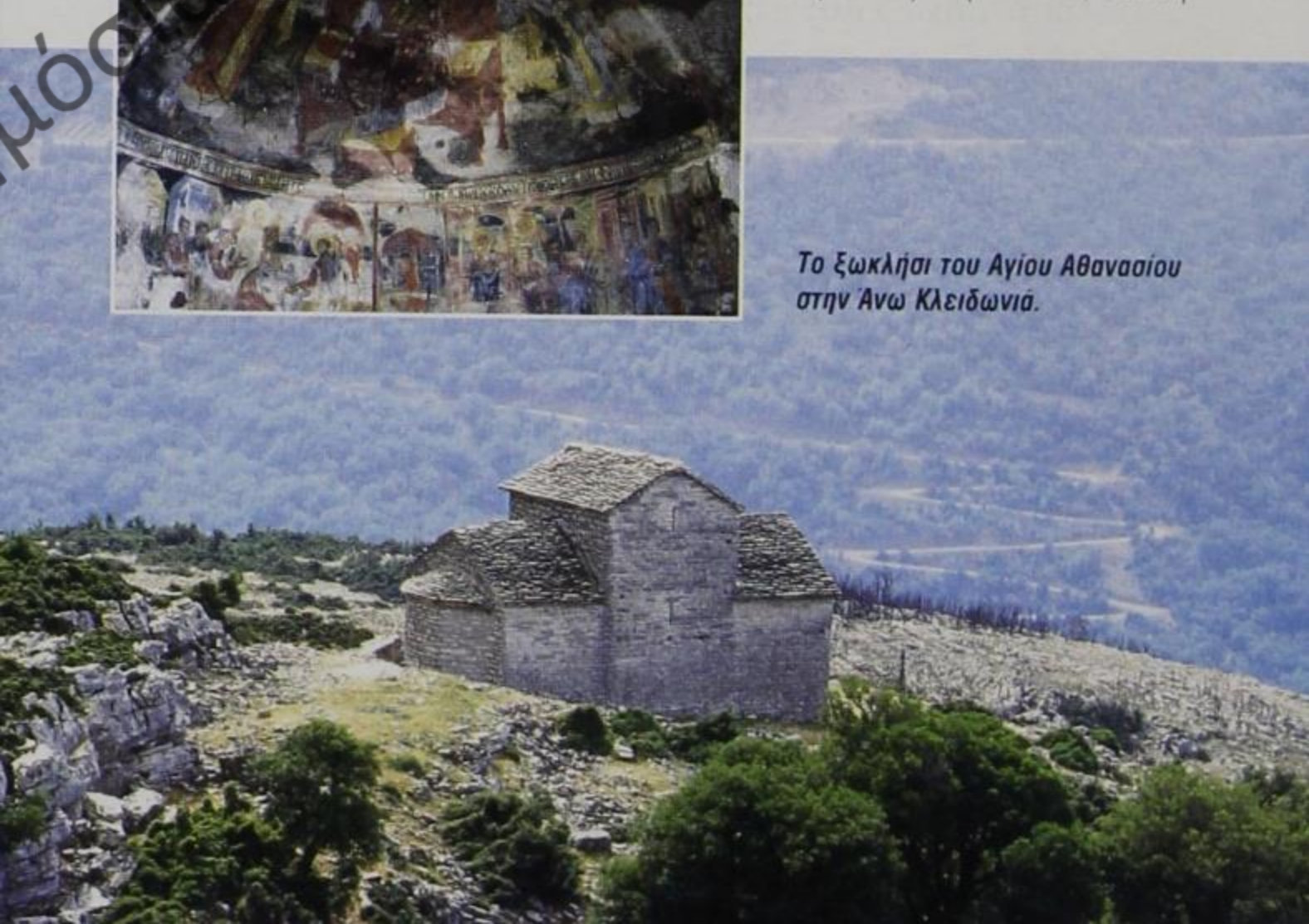
Μολυβδοσκεπάστης, τότε αξίζει στα 5 χλμ. μετά τη δσπ. προς Πάπιγκο να στρίψετε αριστερά ακολουθώντας τις πινακίδες που γράφουν «Βασιλικό, Κεφαλόβρυσο», και 2 χλμ. παρακάτω να συνεχίσετε ευθεία / δεξιά ακολουθώντας τις πινακίδες προς Μπουραζάνι. Πρόκειται για μια **πανέμορφη διαδρομή** σε φαρδύ και ωραίο δρόμο, μέσα από ένα πυκνό δάσος βελανιδιάς διανθισμένο με πολλά πλατάνια. Σε κάποιο σημείο του κάνει ένα πλάτωμα που προσφέρει εξαιρετική θέα στον κάμπο, στην Τύμφη και στην Κόνιτσα. Αυτός ο δρόμος, χωρίς να περάσει από κάποιο άλλο χωριό, θα σας βγάλει μετά από 14 χλμ. κατευθείαν στο Μπουραζάνι.

Αυτός ο κάμπος, ο **κάμπος της Κόνιτσας**, είναι όλος καλλιεργημένος και πολύ εύφορος, όπως καταλαβαίνετε. Τα περισσότερα χωράφια είναι καλαμποκιές και τριφύλλι, αλλά υπάρχουν και δενδροκαλλιέργειες (ροδακινιές) και κηपाυτικά (πεπόνια, ντομάτες). Τριγύρω του, στους πρόποδες των ορεινών όγκων, βρίσκονται τα μικρά χωριά των καλλιεργητών του κάμπου. Στο δρόμο σας προς την Κόνιτσα θα συναντήσετε τα δύο από αυτά. Η όμορφη γραφική **Κλειδωνιά** μετακόμισε εδώ κατά τη δεκαετία του '70, στη θέση όπου είχαν τα καλύβια τους οι Κλειδωνιάτες και όπου υπήρχε από πολύ παλιά ένα μοναστήρι, η **Μονή Μεταμόρφωσης Σωτήρος Λιτονιάβιστας**. Αν προσέξετε, θα δείτε το καθολικό της (το μόνο που έχει απομείνει από το παλιό μοναστήρι) λίγο πάνω από τα τελευταία σπίτια του σημερινού χωριού, στην αρχή της πλαγιάς. Το μοναστήρι αυτό, που ιδρύθηκε το 15^ο ή τον 16^ο αιώνα, ήταν πολύ πλούσιο και μάλιστα είχε και δυο μετόχια (τη

Μονή Αγίων Αποστόλων για την οποία θα διαβάσετε αμέσως παρακάτω, και τη

Το ξωκλήσι του Αγίου Αθανασίου στην Άνω Κλειδωνιά.

Μονή Αγίων Αναργύρων), αλλά κάποτε χρεοκόπησε από την άγρια φορολογία που του επέβαλαν οι Τούρκοι και «έσβησε». Οι σημερινοί Κλειδωνιάτες το έχουν «στολίσει» μ' ένα κιτς καμπαναριό και κάτι απαράδεκτα στέγαστρα, οι δε τοιχογραφίες του είναι σε αξιοθρήνητη κατάσταση.

Το παλιό χωριό, η **Άνω Κλειδωνιά** (που το παλιό του όνομα ήταν Κλειδωνιάβιστα και **Λιτονιάβιστα**) ήταν σκαρφαλωμένο μερικά χλμ. προς τα ανατολικά. Αντικρίζοντας το από μακριά μοιάζει με ένα χωριό-φάντασμα, με τα περισσότερα σπίτια του εγκαταλειμμένα και σωριασμένα σε ερείπια. Αν κάνετε όμως τα 7 χλμ. (Α4 από το 2004) ως το χωριό θα διαπιστώσετε ότι υπάρχουν και 5-6 σπίτια που στέκονται ακόμα όρθια. Ένα από αυτά έχει και ζωή, αφού εδώ κατοικούν μόνιμα ο κυρ Νίκος ο βοσκός και η γυναίκα του η κυρία Ελευθερία. Ένα άλλο απέκτησε ζωή πολύ πρόσφατα, και είναι αυτό που θα φέρει τη ζωή και την κίνηση στο «σβησμένο» χωριό. Είναι το παλιό πέτρινο κτίριο που στέγαζε το δημοτικό σχολείο, το οποίο πήραν ο κύριος Νίκος Κανάς και η οικογένειά του και το μετέτρεψαν σε ξενώνα. Πολυτέλειες μη φανταστείτε, αφού καλά καλά το χωριό δεν έχει ηλεκτρικό, αλλά ο ξενώνας «**Ζαγόρι**» είναι ένας πολύ ζεστός χώρος διαμονής όπου μάλιστα λειτουργεί και ένα πολύ καλό εστιατόριο, με μαγείρισα την κυρία Βούλα, τη σύζυγο του ιδιοκτήτη (τηλ. 26650-24.532 και 6973-701.702).

Η εκκλησία του χωριού, η **Κοίμηση της Θεοτόκου**, είναι μια μικρή μονόκλιτη βασιλική του 17^{ου} ή του 18^{ου} αιώνα, με ελάχιστες φθαρμένες τοιχογραφίες στο ιερό της από εκείνη την εποχή, και διατηρείται σε πολύ καλή κατάσταση. Το ίδιο και το **ξωκλήσι του Αγίου Αθανασίου** (μια σταυρεπίστεγη βασιλική του 1617, με φθαρμένες παλιές τοιχογραφίες) που θα το δείτε δεξιά σας στην πλαγιά. Άλλη αξιόλογη εκκλησία είναι ο **Άγιος Νικόλαος**, δίπλα στο ρέμα που ορίζει προς τα νότια το παλιό χωριό, όπου βρισκόταν και το νεκροταφείο. Χτίστηκε το 1620 και αγιογραφήθηκε εκείνη την εποχή, αλλά ημιτελώς (μόνο στον τρούλο και την κόγχη του ιερού). Ο θρύλος λέει ότι ο αγιογράφος έπεσε από τις σκαλωσιές και σκοτώθηκε, και κανείς δεν θέλησε να συνεχίσει το έργο του.

Αν έχετε τζιπ ή μοτοσυκλέτα on/off αξίζει να ακολουθήσετε τον Χ2 που συνεχίζει ανατολικά από το χωριό και σταματάει μετά από 1 χλμ. στο ξωκλήσι του Προφήτη Ηλία στην κορυφή ενός λόφου, ένα σημείο με υπέροχη θέα προς την Τύμφη, που ήταν και εξαιρετικό σημείο για ελεύθερη διανυκτέρευση μέχρι πριν λίγα χρόνια, οπότε καταστράφηκε το τοπίο από μια κεραία κινητής τηλεφωνίας. Εδώ σταματάει ο δρόμος, αλλά συνεχίζει ένα θαυμάσιο σηματοδοτημένο μονοπάτι που θα σας βγάλει σε 2 ώρες στο Μεγάλο Πάπιγκο (απόσταση περίπου 5 χλμ.).

Καθώς ανηφορίζετε προς τον Προφήτη Ηλία θα προσέξετε στα δεξιά σας τα ερείπια του μεταβυζαντινού μοναστηριού των Αγίων Αποστόλων, που οι ντόπιοι το ξέρουν με το παλιό του όνομα, **Μονή Λιατόβιανης**. Από τα κελιά σώζονται μόνο τα θεμέλια των τοίχων, το καθολικό όμως, του 1662, διατηρείται μια χαρά. Πρόκειται για μια μικρή μονόκλιτη βασιλική με δίρριχτη στέγη σκεπασμένη με πλάκες, που «σκεπάζει» και τους δύο μικρούς τρούλους της. Οι τοιχογραφίες της (του 1725 και 1740) είναι σκεπασμένες από την καπνιά, ενώ το θαυμάσιο παλιό ξυλόγλυπτο τέμπλο της, που το είχαν περιγράψει παλιότεροι ερευνητές, το έκαναν στάχτη το 1994 οι Αλβανοί που αναζήτησαν εδώ καταφύγιο από το κρύο, μαζί και τα στασίδια και το αναλόγιο και ό,τι άλλο ξύλινο υπήρχε... Δεν φταίνε βεβαίως οι Αλβανοί, αυτοί κρύωναν και έπρεπε κάπως να ζεσταθούν. Οι πραγματικοί βάνδαλοι είναι οι αρμόδιοι σε όλα τα κλιμάκια, από το υπουργείο Πολιτισμού ως την τοπική εφορία νεωτέρων μνημείων, τη Νομαρχία και το Δήμο, που αφήνουν τέτοια μνημεία απροστάτευτα...

Αξίζει επίσης να κάνετε τη μικρή παρακμή προς τα δεξιά, γύρω στο 1 χλμ. πριν φτάσετε στην «καινούρια» Κλειδωνιά, για να δείτε το ωραίο πέτρινο τριπλό **γεφύρι της Κλειδωνιάβιστας** που έχτισαν οι Κλειδωνίτες το 1853 πάνω από το Βοϊδομάτη.

στο καλντερίμι που ένωνε το παλιό χωριό τους με τον Άγιο Μηνά. Αλλά και στο νεκροταφείο του χωριού θα δείτε μια ωραία παλιά εκκλησιά, τον Άγιο Νικόλαο, μια μικρή μονόκλιτη βασιλική με τρούλο, που χτίστηκε το 1620. Εδώ, 200 μ. πριν το γεφύρι, υπάρχει το ξενοδοχείο «**Φαράγγι**», σε πολύ ήσυχο μέρος, καλό ορμητήριο για πεζοπορίες στη γύρω περιοχή (στο φαράγγι του Βίκου, προς την παλιά Κλειδωνιάβιστα και από εκεί προς Πάπιγκο, κ.λπ.). Έχει και εστιατόριο, αλλά το διώροφο κτίριο είναι γερασμένο (αν και γίνονται διαρκώς εργασίες συντήρησης) και τα δωμάτια μικρά και τυπικά (19 δωμ., ανοιχτό όλο το χρόνο εκτός από τον Ιανουάριο, τηλ. 26550-22.054). Το 2001 όμως άνοιξε στην Κλειδωνιά ένα διαμαντάκι. Είναι το ξενοδοχείο «**Το Χάνι**» (θα το δείτε εύκολα γιατί είναι πάνω στον κεντρικό δρόμο, απέναντι από το βενζινάδικο Shell), ένα κουκλίστικο πέτρινο κτίριο με αυλή, άψογο καθιστικό με τζάκι, ξύλινη οροφή και ακριβά ξύλινα έπιπλα. Τα δωμάτια είναι όλα πολύ μεγάλα, με ξύλινα πατώματα και άριστα μπάνια, και έχει και μια σουίτα με δύο δωμάτια και τέσσερα κρεβάτια ιδανική για οικογένειες ή μεγάλη παρέα. Στο ισόγειο λειτουργεί εστιατόριο πολύ καλό με σπιτική κουζίνα (το χειμώνα όμως, που δεν έχει πολλή κίνηση, το φαγητό ετοιμάζεται κατόπιν παραγγελίας). Ακόμα κι αν είστε περαστικοί και δεν θέλετε να μείνετε ή να φάτε εδώ, αξίζει να

κάνετε μια στάση για να αγοράσετε εξαιρετικά γλυκά του κουταλιού και μαρμελάδες που φτιάχνει η νεαρή ιδιοκτήτρια του ξενοδοχείου, η Χριστίνα Μιχαλάκη, από φρούτα που μαζεύει από τους οικογενειακούς οπωρώνες (τηλ. 26550-24.567, fax 26550-24.568, κιν. 6972-418.904, e-mail: hani@hol.gr). Καλή περίπτωση είναι και τα ενοικιαζόμενα δωμάτια «**Σπυριδούλα**», σ' ένα δίπατο καινούριο σπίτι βαμμένο με ωραία έντονα χρώματα, που επίσης έχει εστιατόριο (τηλ. 26550-25.050) και σερβίρει και εξαιρετικό πρωινό. Η Κλειδωνιά έχει καταφέρει να είναι ένα ωραίο χωριό, με κεραμοσκεπές σε όλα σχεδόν τα σπίτια της, καθαρό και νοικοκυρεμένο.

Η γέφυρα της Κλειδωνιάβιστας.

ΙΩΑΝΝΙΝΑ - ΚΟΝΙΤΣΑ

από τον κεντρικό δρόμο

Το άλλο χωριό που θα συναντήσετε 4 χλμ. πιο βόρεια είναι η **Καλλιθέα** με το άχαρο και κοινότυπο όνομα, που αντικατέστησε το ωραιότερο Γορίτσα. Για την ακρίβεια δεν θα το συναντήσετε, θα πρέπει να κάνετε μια μικρή παράκαμψη 200 μ. γιατί το χωριό δεν βρίσκεται ακριβώς πάνω στο δρόμο. Το χωριό αυτό το έκαψαν οι Γερμανοί το 1943, και το 1944 το έβαλαν το σημάδι με τα κανόνια τους από την Ηλιόρραχη, έτσι, για σκοποβολή... Εδώ στην Καλλιθέα, που είναι ένα χωριό καλλιεργητών, δεν έχετε και πολλά πράγματα να δείτε. Το καλοκαίρι όμως αξίζει να κάνετε μια στάση και να αγοράσετε ροδάκινα και πεπόνια που πουλάνε οι ίδιοι οι παραγωγοί σε πάγκους δίπλα στο δρόμο, κατευθείαν από τα χωράφια τους.

Συνεχίζοντας βόρεια στον κεντρικό δρόμο, μετά από λίγο περνάτε με την καινούρια γέφυρα πάνω από τον Αϊό. Εδώ κόψτε ταχύτητα για να δείτε στο βάθος το θαυμάσιο πέτρινο **γεφύρι της Κόνιτσας**. Μην το κοιτάτε μόνο από μακριά, στρίψτε δεξιά προς Κόνιτσα και μετά από 100 μ. ξαναστρίψτε δεξιά, ακολουθώντας τις σχετικές πινακίδες, ώσπου να φτάσετε στο γεφύρι. Αφ' εκεί επάνω του,

θαυμάστε το από κοντά αυτό το αριστούργημα της ηπειρώτικης τεχνικής, το μεγαλύτερο μονότοξο γεφύρι των Βαλκανίων (20 μ. ύψος και 40 μέτρα μήκος). Το καμπανάκι που κρέμεται ακόμα από κάτω της, στο κέντρο, ήταν εκεί για να προειδοποιεί τους διαβάτες με το κουδούνισμά του ότι κατεβάζει δυνατό ρεύμα αέρα το φαράγγι, και να προσέχουν να μη πέσουν. Το έχτισε το 1870 ο Πυρσογιαννίτης αρχιμάστορας Ζιώγας Φρόντζος, τόσο γερό που άντεξε όλες τις (αμέτρητες...) φουσκονεριές και τα άγρια κατεβάσματα του Αώου σ' αυτά τα 135 χρόνια ζωής του μέχρι σήμερα. Το θαυμάσιο αυτό τεχνικό έργο, πραγματικό επίτευγμα για την εποχή του, κόστισε 120.000 γρόσια, που τα διέθεσαν ιδιώτες ευεργέτες. Τα περισσότερα χρήματα (50.000 γρόσια) τα έδωσε ο Ιωάννης Λούλης, έμπορος και τραπεζίτης στα Γιάννενα, που είχε γεννηθεί στο χωριό Κοτόρτσι (σημερινή Αετορράχη) των Τομαροχωρίων. Το υπόλοιπο ποσό συγκεντρώθηκε με προσφορές του μητροπολίτη Βελλάς και Κονίτσης Γερμανού και άλλων πλουσίων της εποχής. Το κονδύλι αυτό κάλυπτε βεβαίως και τις αμοιβές των περίπου 50 μαστόρων από την Πυρσόγιαννη που εργάστηκαν στην

κατασκευή του, όπως και την αμοιβή του πρωτομάστορα, όμως ένα ατύχημα που συνέβη λίγο πριν την ολοκλήρωση του γεφυριού (άλλοι λένε μερική και άλλοι ολική κατάρρευση, όταν ξεκαλουπώθηκε ο θόλος) τελικά καταζημίωσε τον εργολάβο. Πριν μερικά χρόνια, το 2000, ξήλωσαν επιτέλους και την παλιά σιδερένια στρατιωτική γέφυρα που ήταν στημένη δίπλα ακριβώς στο πέτρινο γεφύρι και το «έπνιγε», κι έτσι μπορείτε να το χαρείτε σε όλο του το μεγαλείο. Αμέσως μετά την καινούρια γέφυρα αρχίζουν τα πρώτα σπίτια της Κόνιτσας.

Το γεφύρι της Κόνιτσας.

ΙΩΑΝΝΙΝΑ - ΚΟΝΙΤΣΑ

από τον κεντρικό δρόμο

Η ΚΟΝΙΤΣΑ

Μόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

Η Κόνιτσα.

Πόσο πίσω θέλετε να πάμε; Όσο γίνεται; Εντάξει. Βάλτε τα αρβυλάκια σας και πηγαίnete στο παλιό γεφύρι της Κλειδωνιάβιστας. Από δω περπατήστε για καμιά τρακοσαριά μέτρα μέσα στη χαράδρα του Βοϊδομάτη, ώσπου να συναντήσετε τη **βραχοσκεπή Μπόιλα**, στην αριστερή (νότια) κοίτη του ποταμού (δεξιά σας καθώς κινείστε προς τα ανατολικά). Εδώ οι αρχαιολόγοι ανακάλυψαν τα εργαλεία ανθρώπων που χρησιμοποιούσαν αυτό το καταφύγιο τις τελευταίες χιλιετίες της τελευταίας παγετωνικής περιόδου, δηλαδή από το 15.000 π.Χ. ως το 8.000 π.Χ. Βρήκαν επίσης οστά από τα ζώα που κυνηγούσαν οι άνθρωποι αυτοί για την τροφή τους. Κυνηγοί άγριων ζώων (εκείνη την εποχή ούτως ή άλλως δεν υπήρχαν εξημερωμένα ζώα) ήταν και οι ένοικοι δύο άλλων βραχοσκεπών που εντοπίστηκαν λίγο πιο μέσα στη χαράδρα του Βοϊδομάτη, στο **Κλειδί** και στο **Μεγαλάκκο**, σε ακόμα παλιότερες εποχές, κατά την ανώτερη Παλαιολιθική (20.000 π.Χ.!). Οι άνθρωποι εκείνοι είχαν βρει στη χαράδρα του Βοϊδομάτη το ιδανικό κυνηγετικό πεδίο διότι εδώ μπορούσαν σχετικά εύκολα να στριμώχνουν τα θηράματά τους, μέσα στη στενή χαράδρα. Στις βραχοσκεπές αυτές έσερναν τη λεία τους, την καθάριζαν και την έτρωγαν. Ελάφια, αλπικοί αίγαγροι (*Capra ibex*), αγριονιόδα (*Rupicapra rupicapra*) βοοειδή, ιπποειδή και άλλα τέτοια ήταν τα ζώα που είχαν στο καθημερινό τραπέζι τους εκείνοι οι κυνηγοί.

Εταιρεία Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Τα χρόνια πέρασαν, οι άνθρωποι βρήκαν τον τρόπο να εξημερώσουν τα ζώα και να καλλιεργούν τη γη, άφησαν κάποια στιγμή και τις σπηλιές και έχτισαν οικισμούς. Πώς έτρωγαν το κρέας τους, αν το έψηναν και πόσο, δεν θα το μάθουμε ποτέ, πάντως σ' αυτή τη γωνιά της Ηπείρου αλάτι δεν έβαζαν στο φαγητό τους. Πού να το βρουν άλλωστε; Η θάλασσα ήταν πολύ μακριά. Όταν λοιπόν ο **Οδυσσέας** συνάντησε τη ψυχή του μάντη Τειρεσία στον Άδη για να τον συμβουλευτεί για τη συνέχεια της περιπετειώδους ζωής του, ο Τειρεσίας σ' αυτά τα μέρη τον έστειλε όταν του είπε να πάει σε μια χώρα όπου οι άνθρωποι δεν γνώριζαν το αλάτι. Στους στίχους 119-137 της ραψωδίας Λ (*Νέκυια*) της Οδύσσειας, οι οδηγίες ήταν σαφείς (σε μετάφραση Μ. Παπαμιχαήλ):

Κι όταν σκοτώσεις τους μνηστήρες μέσα στο ανάκτορό σου με δόλο ή φανερά, με το μυτερό χάλκινο ξίφος, να προχωρήσεις μετά, αφού πάρεις ένα βολικό κουπί, μέχρι να φτάσεις σε ανθρώπους που δε γνωρίζουν τη θάλασσα και δεν τρώνε φαγητό που έχει μέσα αλάτι, και δε γνωρίζουν τα καράβια με τα κόκκινα πλευρά, ούτε τα βολικά κουπιά, πούναι τα φτερά στα καράβια. Τότε θα σου πω κάποιο σημάδι πολύ φανερό που δεν θα σου διαφύγει. Όταν κάποιος άλλος διαβάτης, που θα σε συναντήσει σου πει ότι έχεις πάνω στο γερό ώμο σου λυχνιστήρι, τότε πια, αφού μπήξεις στη γη το βολικό κουπί, αφού θυσιάσεις όμορφες θυσίες στο βασιλιά Ποσειδώνα, ένα κριάρι, έναν ταύρο κι έναν κάπρο που σμίγει με τις γουρουνές, να γυρίσεις πάλι στο σπίτι σου και να προσφάρεις πλούσιες θυσίες στους αθανάτους Θεούς, που κατοικούν στον πλατύ ουρανό, σ' όλους με τη σειρά. Κι ο θάνατος μακριά από τη θάλασσα πολύ ήρεμος θα σου έρθει και θα σε βρει, όταν σε πάρουν βαριά γεράματα και γύρω σου θα είναι ευτυχισμένος ο λαός σου. Κι όλα αυτά σου τα λέω με ειλικρίνεια...

Ο κάμπος της Κόνιτσας.

Η *Οδύσσεια* σταματάει την αφήγηση των γεγονότων στο σημείο όπου ο Οδυσσεύς έχει καθαρίσει όλους τους μνηστήρες, και θα καθάριζε και τους εξεγερμένους συγγενείς τους αν δεν παρενέβαινε ο Δίας και η Αθηνά. Τις περιπέτειες του Οδυσσέα από κει και μετά, αυτές που προδιέγραψε ο Τειρεσίας, τις αφηγείται η *Τηλεγόνηια*, ένα χαμένο δυστυχώς επικό ποίημα, του οποίου όμως σώθηκε μια περίληψη στο σύγγραμμα του 5^{ου} αιώνα *Χρηστομάθεια*, έργο πιθανότατα του νεοπλατωνικού φιλοσόφου Πρόκλου. Έτσι ξέρουμε ότι ο Οδυσσεύς παράτησε σύξυλη την Πηνελόπη μερικές μέρες μετά την επιστροφή του στην Ιθάκη, φορτώθηκε ένα κουπί και διέσχισε την ενδοχώρα της Ηπείρου, ώσπου έφτασε σε μια πόλη όπου κάποιος ντόπιος τον σταμάτησε και τον ρώτησε που πάει με αυτό το μεγάλο λυχνιστήρι στον ώμο. Ο Οδυσσεύς αναγνώρισε αμέσως την επαλήθευση της προφητείας του Τειρεσία (αφού ο άνθρωπος εκείνος προφανώς δεν είχε ξαναδεί κουπί στη ζωή του) και στο μέρος εκείνο σταμάτησε, έμπηξε το κουπί στη γη και πρόσφερε τις θυσίες στον Ποσειδώνα. Έκανε όμως κι άλλα, που δεν του τα 'πε ο Τειρεσίας: παντρεύτηκε τη βασίλισσα του τόπου, την όμορφη Καλλιδική, εγκαταστάθηκε στο παλάτι της στην πόλη εκείνη που την έλεγαν **Τράμπια**, κι έκανε κι ένα γιο παρακαλώ με την Καλλιδική, που τον ονόμασε Πολυποίτη (στο μεταξύ η καημένη η Πηνελόπη περίμενε για άλλη μια φορά υπομονετικά την επιστροφή του ανδρός της...). Έμεινε δε δίπλα στην Καλλιδική μέχρι το θάνατό της. Τότε μόνο αποφάσισε να παραδώσει την εξουσία στο γιο τους και να γυρίσει στην Ιθάκη και στη νόμιμη σύζυγό του, που δικαίως μετά από όλα αυτά έγινε η προσωποποίηση της υπομονής και της συζυγικής πίστης.

Ξέρετε πού ήταν η Τράμπια της Καλλιδικής και του Οδυσσέα; Λοιπόν, πιθανόν να ήταν λίγα χιλιόμετρα βορειοανατολικά από την Κόνιτσα, κοντά στο χωριό **Πουρνιά**. Παλιότερα, το χωριό αυτό το έλεγαν Σταρίτσιανη, και ακόμα πιο παλιά, **Τράπια**, σύμφωνα με τη γραπτή μαρτυρία ενός παλιού δασκάλου του χωριού αυτού, του Γ. Παπαβασιλειάδη, σ' ένα βιβλίο για το χωριό του που αυτός εξέδωσε το 1925 και που το «ξέθαψε» ο μελετητής Γιάννης Λυμπερόπουλος από την Κόνιτσα και το αναφέρει στο δικό του βιβλίο «Κόνιτσα, Ιστορία και Πολιτισμός». Το παλιό χωριό Τράπια, γράφει ο Παπαβασιλειάδης, κάποια εποχή κατολίσθησε και τότε μεταφέρθηκε στη σημερινή του θέση, με την κατολίσθηση δε ήρθε στο φως ένα πολύ μεγάλο και πολύ παλιό νεκροταφείο! Που θα μπορούσε βεβαίως, του ονόματος συνεπικουρούντος που θυμίζει πολύ το μυθικό Τράμπια, να ανήκει στην πόλη της Καλλιδικής και του Οδυσσέα.

Φτάνει το τσαλαβούτημα στα θολά νερά της μυθολογίας, που ωστόσο είναι γειτόνισσα και κοντινή συγγενής της ιστορίας. Οι ιστορικοί της αρχαιότητας, αναφερόμενοι στον κάμπο της Κόνιτσας και τα γύρω μέρη, αναγνώριζαν ως πρώτους κατοίκους τους **Θεσπρωτούς**, ένα ελληνόφωνο φύλο που κυριαρχούσε σε όλη την Ήπειρο γύρω στο 3.000 π.Χ. Γύρω στο 2.000 π.Χ. κατέβηκαν από το βορρά διάφορα φύλα Πρωτοελλήνων, ανάμεσά στους οποίους ήταν και οι **Μολοσσοί**, που βολεύτηκαν στα μέρη της σημερινής Πιερίας. Τι τους πίεσε και μετανάστευσαν προς τα δυτικά δεν το ξέρουμε, αλλά τον 13^ο – 12^ο αιώνα π.Χ. οι Μολοσσοί πέρασαν στη δυτική πλευρά της Πίνδου, έδιωξαν τους Θεσπρωτούς (οι οποίοι πήγαν στη Θεσσαλία) και κατοίκησαν στα μέρη τους. Ένα από τα μέρη που τους βόλεψε πολύ ήταν και ο κάμπος της Κόνιτσας, με το εύφορο χώμα του και το άφθονο νερό από τα ποτάμια που τον διαρρέουν. Ένας μεγάλος μολοσσικός οικισμός βρέθηκε στο λοφίσκο **Λιατοβούνι**, στο σημείο που συμβάλλει ο Βοϊδριάς της με τον Αώο, γύρω στα 7 χλμ. δυτικά από την Κόνιτσα.

Οι Μολοσσοί ζούσαν ήσυχα εδώ για καμιά εφτακοσμία χρόνια, χωρίς να υπάρχουν πολλά ιστορικά στοιχεία για το βίο και την πολιτεία τους. Στις ιστορικές πηγές γίνεται μάλιστα κάποιου είδους χαλαρή επικυριαρχία της Κόρινθου στους Μολοσσοί και τα άλλα ηπειρωτικά φύλα, ώσπου ένας βασιλιάς των Μολοσσών, ο **Θαρύπας**, ταξίδεψε στην Αθήνα όπου είδε το φως το αληθινό, και το μετέφερε και στους έδικούς του (για τους Μολοσσοί όμως τα λέμε αναλυτικά στην *Ανεξερεύνητη Ήπειρο*), αποτινάσσοντας παράλληλα και τον κορινθιακό έλεγχο. Εκτός από το Λιατοβούνι, μολοσσικοί οικισμοί υπήρχαν και σε άλλα σημεία τριγύρω στον κάμπο της Κόνιτσας, πιθανότατα στη θέση του σημερινού χωριού Λιατοβραχή και στη θέση όπου αργότερα χτίστηκε το **κάστρο της Κόνιτσας**, κάτω στο ποτάμι (λίγο πιο πάνω από το πέτρινο γεφύρι της Κόνιτσας στον Αώο). Η καταστροφή ήρθε το **167 π.Χ.** στο πρόσωπο ενός Ρωμαίου στρατηγού, του Λεύκιου Αιμίλιου Παύλου, που νίκησε τους Μακεδόνες και κυρίεψε όλη την Ελλάδα μετατρέποντάς την σε ρωμαϊκή επαρχία. Οι Μολοσσοί είχαν συμπαραταχθεί με τους Μακεδόνες, και ο Αιμίλιος Παύλος τους τη φύλαγε: μετά τη συντριβή των Μακεδόνων ήρθε στην πρωτεύουσά τους την Πασσαρώνα, την κατέλαβε, την καταλήστεψε, και εν συνεχεία έδωσε την εντολή στους στρατιώτες του να λεηλατήσουν όλες τις ηπειρωτικές πόλεις, να κρατήσουν για τον εαυτό τους όσα λάφυρα μπορέσουν να μαζέψουν, να εξανδραποδίσουν όσους Ηπειρώτες μπορέσουν να συλλάβουν (μπόρεσαν 150.000!) και φεύγοντας να ισοπεδώσουν την κάθε πόλη, κυριολεκτικά να την ισοπεδώσουν, να ξηλώσουν δηλαδή και τα θεμέλια των τειχών και των κτιρίων! Όπερ και έπραξαν σε 70 μολοσσικές πόλεις. Κι έτσι τους επόμενους δύο αιώνες, στην Ήπειρο δεν υπάρχει ψυχή.

Όμως τον κάμπο της Κόνιτσας, που ήταν πολύ εύφορος, είναι πιθανό ότι δεν τον άφησαν να ερημώσει. Φαίνεται ότι κάποιος Ρωμαίος αξιωματούχος πήρε στην κατοχή του τον κάμπο, έχτισε τη βίλα του στο λόφο της Παλαιογορίτσας (στη βορειοανατολική γωνιά του κάμπου, εκεί που βρίσκεται ο ναός της Κόκκινης Παναγιάς, δες σελ. 172) και είχε στη διάθεσή του κάμποσους δούλους που καλλιεργούσαν τα χωράφια του και έμεναν σε καλύβες σκορπισμένες σε μικρή απόσταση γύρω από το αρχοντικό του. Ο οικισμός μεγάλωσε με τα χρόνια, η κοινότητα έγινε χριστιανική και έχτισε τον πρώτο ναό της που σώζεται σε ερείπια, και πολύ μετά το ναό της Κόκκινης Παναγιάς (13^{ος} αιώνας).

Μία άλλη πρωτοχριστιανική κοινότητα κατά πάσα πιθανότητα αναπτύχθηκε στο κέντρο της σημερινής Κόνιτσας, στο σημείο όπου τώρα βρίσκεται η κεντρική αγορά και που λεγόταν παλιά **Παλιοχώρι**. Στο μεγάλο αυτό πλάτωμα γινόταν από πολύ παλιά ένα μεγάλο παζάρι, μια ζωοπανήγυρη, όπου οι Αλβανοί έφερναν να πουλήσουν άλογα και άλλα ζώα, και οι Βλάχοι ποιμένες κατέβαζαν από τα βουνά τους προϊόντα όπως τυρί, μαλλί, βούτυρο και άλλα, και τα αντάλλαζαν. Αυτοί οι **Βλάχοι ποιμένες** φαίνεται ότι έχτισαν πρώτοι μερικές καλύβες γύρω από αυτό το πλάτωμα, και με τα χρόνια σχηματίστηκε εδώ ένα χωριό. Όταν εισέβαλαν οι Σλάβοι στην ελληνική χερσόνησο, τον 6^ο αιώνα μ.Χ., το χωριό αυτό το ονόμασαν **Κόνιτσα**, που στη γλώσσα τους θα πει αλαγοπάζαρο.

Ένας τρίτος οικισμός, που φαίνεται ότι επιβίωσε της καταστροφής του 167 π.Χ., ήταν αυτός δίπλα στο κάστρο της Κόνιτσας, κάτω στον κάμπο στην είσοδο της χαράδρας του Αώου.

Κάποια στιγμή το μεγάλο ψάρι (η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία) γέραςε, του σάπισαν τα δόντια, και το έφαγε ένα νέο μεγάλο ψάρι, η **Βυζαντινή Αυτοκρατορία**, που ξεπήδησε από τα σπλάχνα της προηγούμενης (και οι Βυζαντινοί Ρωμαίοι ήτανε). Στα βυζαντινά χρόνια είναι βέβαιο ότι ο κάμπος της Κόνιτσας και όλη η επαρχία Πωγωνίου προς τα δυτικά γνώρισε πολύ μεγάλη ανάπτυξη (θα διαβάσετε σχετικά παρακάτω, στο κεφάλαιο για το Πωγώνι). Οι Βυζαντινοί κατήργησαν τη διοικητική διαίρεση των Ρωμαίων (που ονόμαζαν όλη την Ήπειρο και το προς βορρά τμήμα της Επαρχία Ιλλυρικού) και χώρισαν την Ήπειρο στα δύο: την **Παλαιά Ήπειρο** (από το Γράμμο και νότια) και τη **Νέα Ήπειρο** (από το Γράμμο και βόρεια). Στα υστεροβυζαντινά χρόνια (12^{ος} – 15^{ος} αιώνας) ξεφύτρωσε εδώ το **Δεσποτάτο της Ηπείρου**, στην επικράτεια του οποίου περιήλθε όλη η Παλαιά Ήπειρος. Η Κόνιτσα και ο κάμπος της ανήκαν στην **Τοπαρχία Παπίγκου**, που είχε κέντρο της το χωριό Πάπιγκο και τα βόρεια όριά του έφταναν ως τις νότιες υπώρειες του Γράμμου.

Στις πλαγιές του Σμόλικα, ανατολικά από την Κόνιτσα, υπάρχουν πολλοί θαυμάσιοι δρόμοι για 4x4. Εδώ ο δρόμος βόρεια από το Παλαιοσέλι, προς το καταφύγιο.

Όταν κατέλαβαν την Ήπειρο οι Τούρκοι, στα χρόνια του σουλτάνου Μεχμέτ Α', φυσικά κατέλαβαν – πιθανότατα το **1417** - και την Κόνιτσα, που τότε ήταν ακόμα ένα μικρό χωριό, και μάλιστα εγκατέστησαν αρχικά εδώ και το αρχηγείο τους. Αργότερα όμως, όταν κατέλαβαν και τα Γιάννενα, μετέφεραν εκεί τη Διοίκηση της επαρχίας κι έτσι δεν έμειναν πολλοί Τούρκοι εδώ. Οι Τούρκοι διατήρησαν τη διοικητική διαίρεση των Βυζαντινών, μόνο που της άλλαξαν ονόματα (και πρόσωπα βεβαίως). Το **Βιλαέτι** (επαρχία) **Κόνιτσας** ανήκει και πάλι στο **σαντζάκι** (ας πούμε νομό) **Ιωαννίνων**. Όπως σε κάθε Βιλαέτι, έτσι και στην Κόνιτσα τοποθετήθηκε ένας Τούρκος διοικητής, με τον τίτλο του **σούμπαση**. Αυτός ο σούμπασης ήταν ένας από τους τοπικούς Τούρκους.

σπαχήδες, δηλαδή τους Τούρκους αξιωματούχους που εγκατέστησε εδώ ο σουλτάνος, ή πρώην τοπικούς άρχοντες χριστιανούς που εξισλαμίστηκαν αμέσως για να μη χάσουν τις περιουσίες τους, τους έδωσε (τους χάρισε) μεγάλα κτήματα για να τα νέμονται (η υψηλή κυριότητα όλων των κατακτημένων εδαφών όμως παρέμενε πάντα στο σουλτάνο), τους έφερε και εργάτες για να τα καλλιεργούν, και όρισε και το ύψος των φόρων που ήταν υποχρεωμένοι κάθε χρόνο να του στέλνουν. Πώς το όρισε αυτό; Μην κοιτάτε που εμείς σήμερα ακόμα πασκίζουμε να αποκτήσουμε εθνικό κτηματολόγιο, οι Τούρκοι εκείνης της μακρινής εποχής ήταν πιο οργανωμένοι: αμέσως μετά την κατάκτηση μιας περιοχής ο σουλτάνος έστελνε τους τοπογράφους του, τους λεγόμενους **Εμίνηδες**, που μετρούσαν τις εκτάσεις των χωραφιών και των βοσκοτόπων και καθόριζαν την ετήσια πρόσοδο για κάθε περιοχή και κάθε χωριό. Νοικοκυρεμένα πράγματα, όχι το σημερινό νεοελληνικό χάος.

Οι σπαχήδες της Κόνιτσας (Τούρκοι και εξισλαμισθέντες χριστιανοί) δεν ήταν πολλοί, αλλά είχαν στην κατοχή τους όλα τα κτήματα. Έχτισαν τα αρχοντικά τους ψηλά εκεί που βρισκόταν το Παλαιοχώρι, ανάμεσα στα σπίτια των κατακτημένων Ελλήνων. Ο οικισμός αυτός μεγάλωσε και ονομάστηκε **Πάνω Κόνιτσα**, για να ξεχωρίζει από τον άλλο οικισμό που δημιουργήθηκε στα πρώτα χρόνια της τουρκικής κατάκτησης, την **Κάτω Κόνιτσα**, κάτω στον κάμπο, όπου εγκαταστάθηκαν οι φτωχοί μουσουλμάνοι Αρβανίτες που καλλιεργούσαν τα χωράφια των Τούρκων σπαχήδων. Η Κόνιτσα (Πάνω και Κάτω) γρήγορα μεγάλωσε και έτσι απέκτησε και **Καδή**, δηλαδή ιεροδικαστή, που ήταν ανώτερη εξουσία (από τη φύση της) από τον σούμπαση. Κι έτσι το Βίλαετι Κόνιτσας αναβαθμίστηκε σε **Καζάς Κόνιτσας**, δηλαδή πολυάνθρωπη επαρχία όπου υπάρχει Καδής. Ένας από τους πλουσιότερους σπαχήδες της Κόνιτσας ήταν ο **Ζεϊνέλ μπέης**, που είχε το αρχοντικό του κι αυτός στην Πάνω Κόνιτσα. Είχε και μια κόρη ο Ζεϊνέλ μπέης, τη **Χάμκω**, που παντρεύτηκε έναν Αλβανό λήσταρχο από το Τεπελένι, τον Βελή, και γέννησε ένα φίδι με ανθρώπινη μορφή, τον **Αλή πασά**...

Οι Κονιτσιώτες Βλάχοι συνέχισαν να ασχολούνται με τα κοπάδια τους, και μάλιστα ανέπτυξαν και την τέχνη της βυρσοδεψίας, που με τα χρόνια εξελίχθηκε σε κυρίαρχη βιοτεχνική δραστηριότητα. Ως τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, το μεγαλύτερο εισόδημα των Κονιτσιωτών προερχόταν από τη **βυρσοδεψία**. Πλάι στους βυρσοδέψες αναπτύχθηκαν κι άλλες βιοτεχνικές τάξεις όπως ραφτάδες, σιδεράδες, γουναράδες, τσαρουχάδες, και βέβαια οι απαραίτητοι έμποροι. Όλοι αυτοί ήταν συγκεντρωμένοι στο πολύβουο και πολύχρωμο παζάρι,

Φτάνει το τσαλαβούτημα στα θολά νερά της μυθολογίας, που ωστόσο είναι γεπτόνισσα και κοντινή συγγενής της ιστορίας. Οι ιστορικοί της αρχαιότητας, αναφερόμενοι στον κάμπο της Κόνιτσας και τα γύρω μέρη, αναγνώριζαν ως πρώτους κατοίκους τους **Θεσπρωτούς**, ένα ελληνόφωνο φύλο που κυριαρχούσε σε όλη την Ήπειρο γύρω στο 3.000 π.Χ. Γύρω στο 2.000 π.Χ. κατέβηκαν από το βορρά διάφορα φύλα Πρωτοελλήνων, ανάμεσά στους οποίους ήταν και οι **Μολοσσοί**, που βολεύτηκαν στα μέρη της σημερινής Πιερίας. Τι τους πίεσε και μετανάστευσαν προς τα δυτικά δεν το ξέρουμε, αλλά τον 13^ο – 12^ο αιώνα π.Χ. οι Μολοσσοί πέρασαν στη δυτική πλευρά της Πίνδου, έδιωξαν τους Θεσπρωτούς (οι οποίοι πήγαν στη Θεσσαλία) και κατοίκησαν στα μέρη τους. Ένα από τα μέρη που τους βόλεψε πολύ ήταν και ο κάμπος της Κόνιτσας, με το εύφορο χώμα του και το άφθονο νερό από τα ποτάμια που τον διαρρέουν. Ένας μεγάλος μολοσσικός οικισμός βρέθηκε στο λοφίσκο **Λιατοβούνι**, στο σημείο που συμβάλλει ο Βοϊδοιάτης με τον Αώο, γύρω στα 7 χλμ. δυτικά από την Κόνιτσα.

Οι Μολοσσοί ζούσαν ήσυχα εδώ για καμιά εκατοστή χρόνια, χωρίς να υπάρχουν πολλά ιστορικά στοιχεία για το βίο και την πολτεία τους. Στις ιστορικές πηγές γίνεται μάλιστα κάποιου είδους χαλαρή επικυριαρχία της Κορινθίας στους Μολοσσούς και τα άλλα ηπειρωτικά φύλα, ώσπου ένας βασιλιάς των Μολοσσών, ο **Θαρύπας**, ταξίδεψε στη Αθήνα όπου είδε το φως το αληθινό, και το μετέφερε και στους υιούς του (για τους Μολοσσούς όμως τα λέμε αναλυτικά στην *Ανεξερεύνητη Ήπειρο*), απσινάσσοντας παράλληλα και τον κορινθιακό έλεγχο. Εκτός από το Λιατοβούνι, μολοσσικοί οικισμοί υπήρχαν και σε άλλα σημεία τριγύρω στον κάμπο της Κόνιτσας, πιθανότατα στη θέση του σημερινού χωριού **Μικροραχή** και στη θέση όπου αργότερα χτίστηκε το **κάστρο της Κόνιτσας**, κάτω στο ποτάμι (λίγο πιο πάνω από το πέτρινο γεφύρι της Κόνιτσας στον Αώο). Η καταστροφή ήρθε το **167 π.Χ.** στο πρόσωπο ενός Ρωμαίου στρατηγού, του Λεύκιου Αιμίλιου Παύλου, που νίκησε τους Μακεδόνες και κυριέψε όλη την Ελλάδα μετατρέποντάς την σε ρωμαϊκή επαρχία. Οι Μολοσσοί είχαν συμπαραταχθεί με τους Μακεδόνες, και ο Αιμίλιος Παύλος τους τη φύλαγε: μετά τη συντριβή των Μακεδόνων ήρθε στην πρωτεύουσά τους την Παρσαρώνη, την κατέλαβε, την καταλήστεψε, και εν συνεχεία έδωσε την εντολή στους στρατιώτες του να λεηλατήσουν όλες τις ηπειρωτικές πόλεις, να κρατήσουν για τον εαυτό τους όσα λάφυρα μπορούσαν να μαζέψουν, να εξανδραποδίσουν όσους Ήπειρώτες μπορούσαν να συλλάβουν (μπόρεσαν 150.000!) και φεύγοντας να ισοπεδώσουν την κάθε πόλη, κυριολεκτικά να την ισοπεδώσουν, να ξηλώσουν δηλαδή και τα θεμέλια των τεχνών και των κτιρίων! Όπερ και έπραξαν σε 70 μολοσσικές πόλεις. Κι έτσι τους επόμενους δύο αιώνες, στην Ήπειρο δεν υπάρχει ψυχή.

Το τζαμί Σουλταν Σουλεϊμάν στην Κάτω Κόνιτσα.

στο κέντρο της πόλης, στην Πάνω Κόνιτσα. Εκεί πάνω οι Τούρκοι έχτισαν και το πρώτο τζαμί τους, το **τζαμί του Χουσεΐν Σιάχ**, το 1500, αφού προηγουμένως κατεδάφισαν το ναό του Αγίου Γεωργίου που υπήρχε εκεί. Το τζαμί αυτό επιβίωσε ως το 1930, αλλά εντελώς ρημαγμένο, οπότε και το κατεδάφισαν οι Κονιτσιώτες και στη θέση του ακριβώς έχτισαν το ναό του Αγίου Κοσμά, το 1970, και δίπλα του ακριβώς το παρεκκλήσι του Αγίου Γεωργίου (για να πάρει το αίμα του πίσω ο τροπαιοφόρος άγιος!). Ένα δεύτερο τζαμί χτίστηκε το 1536 στην Κάτω Κόνιτσα, κοντά στη γέφυρα, το **τζαμί του Σουλτάν Σουλεϊμάν**, από το οποίο σώζονται σήμερα μόνο τα θεμέλιά του και ο μιναρές του. Οι χριστιανοί είχαν και αυτοί βεβαίως τις εκκλησίες τους, στην Πάνω Κόνιτσα τον **Άγιο Νικόλαο** που είναι και σήμερα η Μητρόπολη της Κόνιτσας, χτισμένη στα τέλη του 16^{ου} αιώνα (ο σημερινός ναός είναι νεώτερο κτίριο, του 1840-43), και στην Κάτω Κόνιτσα τους **Αγίους Αποστόλους**, που χτίστηκαν το 1791 στη θέση που προϋπήρχε ένας πολύ παλιότερος ομώνυμος ναός. Στην Κόνιτσα οι μουσουλμάνοι είχαν ιδρύσει και έξι **τεκέδες** (μουσουλμανικά μοναστήρια), από τα οποία σήμερα δεν σώζεται ούτε πέτρα.

Από την πρώτη εποχή της κατάκτησης, ως την απελευθέρωση της πόλης το 1913, οι μουσουλμάνοι (Τούρκοι, Αρβανίτες και εξισλαμισθέντες Έλληνες) και οι χριστιανοί της Κόνιτσας ζούσαν αδελφωμένοι. Σχολεία στην Κόνιτσα υπήρχαν μόνο ελληνικά (και μάλιστα ήδη από το 17^ο αιώνα), στα οποία φοιτούσαν μαζί χριστιανόπουλα και μουσουλμανάκια, γι' αυτό και στην Κόνιτσα μιλούσαν απαξάπαντες ελληνικά (μεντρεσές, δηλαδή μουσουλμανικό ιεροδιδασκαλείο, ιδρύθηκε στην Κάτω Κόνιτσα μετά τα μέσα του 19^{ου} αιώνα). Ακόμα και στην Κάτω Κόνιτσα, που ήταν σχεδόν αμιγώς μουσουλμανική, ιδρύθηκε ελληνικό σχολείο το 1784. Σέβονταν οι μεν τη θρησκεία των δε, και όλοι μαζί φρόντιζαν για την ευημερία του τόπου τους.

Στις **24 Φεβρουαρίου 1913**, στα χρόνια του Α' Βαλκανικού πολέμου, ο ελληνικός στρατός απελευθέρωσε την Κόνιτσα. Οι μουσουλμάνοι της Κόνιτσας (που ελάχιστοι ήταν Τούρκοι, οι περισσότεροι ήταν Αρβανίτες ή εξισλαμισθέντες Έλληνες) διώχτηκαν από την πόλη, και στα σπίτια τους ήρθαν και κατοίκησαν πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία, από τα Φάρασα και από το Μιστί της Καππαδοκίας, από το 1925 και μετά. Από την πρώτη χρονιά που η Κόνιτσα έγινε ελληνική, παραδόξως, άρχισε η παρακμή της πόλης. Μετά ήρθαν οι Ιταλοί, που την κατέλαβαν κατά τις πρώτες ημέρες του ελληνοϊταλικού πολέμου (Οκτώβριος 1940), αλλά μερικές μέρες αργότερα δέχτηκαν την αντεπίθεση του ελληνικού στρατού και αποχώρησαν από την πόλη, φεύγοντας όμως της έβαλαν

φωτιά και την έκαναν στάχτη... Κατά την Εαρινή Επίθεση της επόμενης χρονιάς, με τη βοήθεια των Γερμανών συμμάχων τους που έκαμψαν την ελληνική αντίσταση, οι Ιταλοί ξαναμπήκαν το Μάιο του 1941 στην Κόνιτσα όπου παρέμειναν ως δύναμη κατοχής μέχρι τον Απρίλιο του 1943. Αυτά τα δύο χρόνια της κατοχής, πάρα πολλοί Κονιτσιώτες είχαν βγει στο βουνό **αντάρτες**, στις τάξεις του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ οι περισσότεροι, και μερικοί και στην ομάδα του Ζέρβα. Όταν έφυγαν οι Ιταλοί και οι Γερμανοί, οι αριστεροί αντάρτες συνέχισαν τον αγώνα τους ενάντια στο δεξιό κράτος με σκοπό να καταλάβουν την εξουσία και να εγκαθιδρύσουν τη λαϊκή δημοκρατία που οραματίζονταν. Αυτός ο αγώνας, που ονομάστηκε **δεύτερο αντάρτικο**, είχε επίκεντρό του τα βουνά της Ηπείρου, το Γράμμο και το Σμόλικα. Το Δεκέμβριο του 1947 ο ΕΛΑΣ προσπάθησε να καταλάβει την Κόνιτσα και να την ανακηρύξει πρωτεύουσα της Λαϊκής Δημοκρατίας της Ελλάδας, αλλά ο εθνικός στρατός αντεπιτέθηκε. Η **μάχη της Κόνιτσας** άφησε πίσω της εκατοντάδες νεκρούς και χιλιάδες ερείπια, αλλά κατάφερε να σταματήσει την προέλαση του Δημοκρατικού Στρατού και την υλοποίηση των σχεδίων του.

Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '90 την Κόνιτσα την επισκέπτονταν μόνο εμπορικοί επισκέπτες, και βέβαια

Ο Αώος και ο Βοϊδομάτης είναι τα καλύτερα ποτάμια της Ελλάδας για rafting.

χωριανοί από τα γύρω χωριά για τις συναλλαγές τους με την πολιτεία (δήμο, εφορία, αστυνομία, κ.λπ.). Τουρισμός δεν υπήρχε στην Κόνιτσα, τι να 'ρθει να κάνει κανείς στην Κόνιτσα; Δύο αδέρφια όμως, ο **Νίκος Κυρίτσης** και ο **Παντελής Κυρίτσης**, νέοι τότε 28-30 ετών, που ήταν τρελαμένοι με το rafting, και πού τους έχανες πού τους έβρισκες ήταν στον Αώο με τη βάρκα τους και διασκέδαζαν με τα ρεύματα του ποταμού, δισαισθάνθηκαν ότι το χόμπι τους αυτό μπορούσαν να το κάνουν επάγγελμα που θα έφερνε κόσμο εδώ, γιατί τέτοια ποτάμια δεν υπάρχουν πολλά στην Ελλάδα. Κι έτσι άφησε το μαγαζί του ο ένας και το φροντιστήριό του ο άλλος, και δημιούργησαν το 1994 την εταιρία

Paddler. Σήμερα, δέκα χρόνια μετά την ίδρυσή της, η Paddler μετονομάστηκε σε **No Limits** και έγινε η αιχμή της τουριστικής και οικονομικής ανάπτυξης μιας ολόκληρης πόλης! Χιλιάδες κόσμος έρχεται κάθε καλοκαίρι στην Κόνιτσα για να κάνει rafting, καινούρια ξενοδοχεία άνοιξαν για να υποδεχτούν όλον αυτόν τον κόσμο, οι ταβέρνες είδαν κόσμο που δεν φαντάζονταν ούτε στα πιο τρελά τους όνειρα, και γενικά όλα τα καταστήματα πήραν τα πάνω τους, άνοιξαν και πολλά καινούρια, μια γενική άνθηση. Ο διεθνής και ο ελληνικός τύπος γράφει για την Κόνιτσα και τα ποτάμια της και τις δραστηριότητες στη φύση που μπορούν όλοι να απολαύσουν εδώ. Ακόμα πιο έντονα έπεσαν στην Κόνιτσα τα διεθνή φώτα της δημοσιότητας από το 1997 και εξής, όταν ξεκίνησε να διοργανώνεται από τους αδελφούς Κυρίτση ο διεθνής αγώνας **Εύαθλος**, ένας συναρπαστικός πολυήμερος αγώνας αθλημάτων φύσης και περιπέτειας στον οποίο συμμετέχουν εκατοντάδες Έλληνες και ξένοι αθλητές. Την εβδομάδα των αγώνων μαζεύονται και πολλοί θεατές, όχι μόνο για να δουν τους αγώνες αλλά και γιατί παραδίδονται δωρεάν μαθήματα rafting, γίνονται συναυλίες, οργανώνονται πάρτι στα μπαράκια της πόλης, μια κατάσταση εκπληκτική. Ο Νίκος Κυρίτσης που είναι επικεφαλής της No Limits και ο Παντελής Κυρίτσης (που σήμερα δεν ασχολείται πολύ με τη No Limits γιατί επέστρεψε στις άλλες επιχειρήσεις του, τα φροντιστήρια), θα πρέπει να νιώθουν περήφανοι για την επιτυχία τους αλλά και για την προσφορά τους στην πόλη τους.

Ο Νίκος Κυρίτσης, η ψυχή της No Limits.

Η **No Limits** διοργανώνει rafting στον Αώο, το Βοϊδομάτη, τον Άραχθο, το Λούσιο και το Βενέτικο, monoraft στον Αώο και το Βοϊδομάτη, canyoning στο Βοϊδομάτη (και διήμερο στον Αώο, αν έχετε τα κότσια!), πεζοπορία σε όλα τα μονοπάτια της περιοχής, parapente (ενοικίαση και εκπαίδευση), kayak, rapel, βόλτες με ποδήλατα βουνού, εκδρομές με τζιπ, διήμερο rafting στον Άραχθο με διανυκτέρευση μέσα στη χαράδρα, 10ήμερη παιδική κατασκήνωση πάνω στο Σμόλικα, σκι το χειμώνα στη Βασιλίτσα και σε άλλα χιονοδρομικά κέντρα, και το πρόγραμμά τους συνεχώς εμπλουτίζεται. Τα γραφεία στην Κόνιτσα βρίσκονται στην κεντρική πλατεία (τηλ. 26550-23.777, fax 26550-23.548) αλλά τώρα η No Limits έχει γραφεία και στην Αθήνα (τηλ. 210-6100.539), στη Θεσσαλονίκη (Νέστορος Τύπα 21, τηλ. 2310-254.883, fax 2310-253.884) και στην Καλαμπάκα (τηλ. 24320-79.165). Στην ηλεκτρονική της διεύθυνση θα δείτε αναλυτικά όλα της τα προγράμματα: www.nolimits.com.gr

Από την παλιά Κόνιτσα δεν έχουν σωθεί και πολλά πράγματα. Ανηφορίζοντας το φιδωτό δρόμο που μπαίνει στην πόλη, θα φτάσετε μετά από 2,3 χλμ. στο κέντρο της πόλης στο σημείο που βρίσκεται το Δημαρχείο, ένα νεότερο κτίριο χτισμένο σύμφωνα με την τοπική παραδοσιακή αρχιτεκτονική. Εδώ είναι το κτίριο του ΟΤΕ, των ΕΛΤΑ, το φαρμακείο, οι τράπεζες, το Κέντρο Εξυπηρέτησης Πολιτών, και ο σύγχρονος αλλά κομψός

ναός του Αγίου Κοσμά. Στον περίβολο του ναού στέκεται ο χάλκινος ανδριάντας του **Σεβαστιανού Οικονομίδη** (1922-1994), ενός πολύ αγαπητού ποιμενάρχη που ήταν Μητροπολίτης Δρυινουπόλεως, Πωγωνιανής και Κονίτσης τα χρόνια 1967-1994. Ο ποιμενάρχης αυτός είναι ο κτήτορας του ναού αυτού, που θεμελιώθηκε το 1970 και εγκαινιάστηκε το 1975. Ο πλαϊνός δρόμος του Δημαρχείου που ανηφορίζει προς την πάνω γειτονιά, ωραία στρωμένος σήμερα με πέτρα, θα σας φέρει μετά από 300 μ. στο παλιότερο αρχοντικό που σώζεται στην Κόνιτσα, το **αρχοντικό της Χάμκως**, της μητέρας του Αλή πασά, του 18^{ου} αιώνα. Στην πραγματικότητα δεν είναι απλώς ένα σπίτι αλλά ένα οχυρωμένο συγκρότημα με πολλά δωμάτια. Δυστυχώς αφέθηκε να καταρρεύσει, κι έτσι χρειάστηκε να δαπανηθούν πολλά χρήματα για να αναστηλωθεί ένα μέρος του (ο δίπατος πύργος-κούλια και το προσκείμενο κτίριο) και να στερεωθούν τα θεμέλια των τοίχων των υπόλοιπων χώρων. Αναστηλωμένο σήμερα, είναι πολύ όμορφο και αξίζει να το επισκεφθείτε.

Ανάμεσα στο αρχοντικό της Χάμκως και το σημερινό Δημαρχείο σώζεται κι ένα άλλο αξιοθέατο, το **αρχοντικό του Χουσεΐν Μπέη Σίσκο**. Ήταν η κατοικία μιας επιφανούς οικογενείας μουσουλμάνων (πιθανόν εξισλαμισμένων χριστιανών). Το πανέμορφο αυτό αρχοντικό του 1845 κακοποιήθηκε βάναισα από τους Ηεοέλληες, με την ανοχή και

την αδιαφορία των τοπικών αρχών και της «αρμόδιας» 8^{ης} Εφορίας Αρχαιοτήτων. Αυτό το εκπληκτικό κτίριο με τα ξυλόγλυπτα ταβάνια, τα αριστοτεχνικά παράθυρα και πόρτες, αντί να γίνει από την πρώτη στιγμή μουσείο, μετατράπηκε σε... γυμνάσιο και δέχτηκε τις «περιποιήσεις» των μαθητών, που το έκαναν αχούρι. Μετά πέρασε στη διαχείριση της Εταιρίας Ηπειρωτικών Μελετών, που το άφησε ασυντήρητο να ρημάξει, ενώ είχε δεσμευτεί ότι θα το συντηρούσε... Ο,τι διασώθηκε, συντηρήθηκε και αποκαταστάθηκε τα τελευταία χρόνια με πολύ κόπο και πολλά χρήματα.

Το αρχοντικό της Χάμκως.

Το κατάστημα "Μαρμελωδία". Ο πιο εύγευστος πειρασμός στην Κόνιτσα.

Περίπου 100 μ. μετά το Δημαρχείο έχετε φτάσει στην **κεντρική πλατεία της Κόνιτσας**, ανοιχτή και πλακοστρωμένη, χωρίς πράσινο, όπου είναι συγκεντρωμένη όλη η εμπορική κίνηση. Στη βορειοανατολική πλευρά της βρίσκεται ένα καλό σούπερ μάρκετ για τις προμήθειές σας, στη βορειοδυτική πάνω γωνιά της βρίσκεται το πρακτορείο των εφημερίδων, στη νοτιοδυτική γωνιά της είναι η πιάτσα των ταξί και το πρακτορείο του ΚΤΕΔ. Στην άλλη γωνιά, τη νοτιοανατολική, στεγασμένο σ' ένα παλιό κτίριο του 1850, βρίσκεται το θαυμάσιο μαγαζάκι «**Η Συνάντησις**» (τηλ. 26550-22.234), ένα παλιό καφεκοπείο που πουλάει και τα εξαιρετικά γλυκά του κουταλιού και τις μαρμελάδες της επιχείρησης «**Μαρμελωδία**», που είναι κάτι το εκπληκτικό! Αυτά τα γλυκά και τις μαρμελάδες τα φτιάχνει μια ταλαντούχα νεαρή Κονιτσιώτισσα, η Αγγελική Παπαμιχαήλ. Η βιοτεχνία της βρίσκεται χαμηλά στον κεντρικό δρόμο της Κόνιτσας, απέναντι από το βενζινάδικο της Shell (αποκλείεται να το χάσετε, θα το βρείτε εύκολα καθώς ανηφορίζετε από τον κεντρικό δρόμο προς την πλατεία, τηλ. 26550-25.004). Αξίζει να αγοράσετε εδώ **σκερ μπουρέκ**, το παραδοσιακό γλυκό της Κόνιτσας, αλλά και τουρσί αποφλοιωμένης μελιτζάνας, τουρσί λαχανικών και ντόπιο τσίπουρο και λικέρ από κρίνα.

Τράπεζες έχει τρεις η Κόνιτσα: Εμπορική, Αγροτική και Εθνική. Στην ανατολική άκρη της πλατείας, εκεί που είναι η βρύση, θα δείτε ένα δρομάκο που λέγεται Βορείου Ηπείρου, και που πεζοδρομήθηκε στις αρχές του 2004. Αυτός είναι ένας κουκλίστικος δρομάκος με τα πιο γραφικά μαγαζάκια της παλιάς Κόνιτσας. Μερικά είναι καινούρια, όπως το φωτογραφείο «**Studio Μπάμης**» (τηλ. 26550-22.350, e-mail

lampros@otenet.gr), όπου θα βρείτε σε καρτ ποστάλ και σε πόστερ τις πολύ ωραίες φωτογραφίες που έχει τραβήξει ο Κονιτσιώτης φωτογράφος Λάμπρος Ράπτης με θέματα τη φύση και τα τοπία της περιοχής. Στη γωνιά θα δείτε το παλιό κουρείο του Δημητρίου Χατζηρούμπη (εδώ να 'ρθείτε για ένα περιποιημένο ξύρισμα με παραδοσιακά ξυράφια, ή για ένα κούρεμα «αντρίκιο», χωρίς τζελ, φρου φρου κι αρώματα), απέναντι ένα ωραίο μανάβικο, δίπλα του το χασάπικο του Πολύζου, και δίπλα στο χασάπικο το παλιό «ξενοδοχείον ύπνου» της Κόνιτσας, σήμερα εγκαταλειμμένο ερείπιο. Εδώ είναι επίσης το καλό κοσμηματοπωλείο της πόλης, της **Χρυσάνθης Τουφίδη**, που πουλάει και αντικείμενα λαϊκής τέχνης, και το καφέ «**Σπιτικό**» που έχει ωραίες πίτες και είναι θαυμάσιο μέρος για πρωινό.

Ο δρόμος που φεύγει λοξά ανατολικά λίγο πριν το Δημαρχείο είναι αυτός που οδηγεί προς τα χωριά του Σμόλικα και την **Πάνω Κόνιτσα**. Στα 700 μ. περίπου θα δείτε πλάι στο δρόμο το μεγάλο πέτρινο **ναό του Αγίου Νικολάου**, του 1842, με τη νεότερη κεραμοσκεπή, και δίπλα του το κτίριο της Ιεράς Μητρόπολης Δρυινοπούλεως, Πωγωνιανής και Κονίτσας. Ο ναός αυτός χτίστηκε στη θέση ενός πολύ παλιότερου ναού του 16^{ου} αιώνα, που τον πυρπόλησε ο Καπλάν μπέης τον Ιανουάριο του 1829. Ο νεότερος ναός είναι μια θαυμάσια τρίκλιτη βασιλική με δύο γυναικωνίτες, ωραίο ξυλόγλυπτο τέμπλο και αγιογράφηση από Χιονιαδίτες ζωγράφους. Συνεχίζοντας στον ανηφορικό κεντρικό δρόμο, στο 1,8 χλμ. έχετε φτάσει στο εστιατόριο «**Πλατανάκια**», σ' ένα πλάτωμα με πλατάνια και με εξαιρετική θέα προς τον κάμπο της Κόνιτσας. Έχει και μια ωραία παιδική χαρά ακριβώς έξω από το εστιατόριο, στη σκιά των πλατανιών, άρα είναι ιδανικό για οικογένειες.

Στην **Κάτω Κόνιτσα** το αξιοθέατο δεν είναι μόνο το πέτρινο γεφύρι της Κόνιτσας αλλά και το παλιό τζαμί. Ο μιναρές του στέκεται σχεδόν ακέραιος, ενώ από το κτίριο της προσευχής ο ένας τοίχος – ο βορειοδυτικός – έχει καταρρεύσει, όπως και ο τρούλος που το στέγαζε. Αιτία του ρημάγματος του δεν είναι τα στοιχεία της φύσης αλλά οι Κονιτσιώτες, που το θεώρησαν μάντρα δωρεάν οικοδομικών υλικών και ξήλωναν τις πέτρες για να χτίσουν τα σπίτια και τους μαντρότοιχούς τους, ενώ κάποιοι δεν μπήκαν καν σ' αυτόν τον κόπο και είχαν μετατρέψει σε στάβλους και αποθήκες μερικά από τα κτίρια του μνημείου! Το 1971, όταν πια το μνημείο είχε γίνει κουρέλι, ανέλαβε την προστασία του η Αρχαιολογική Υπηρεσία, το μάντρωσε, πέταξε έξω τους καταπατητές, και στερέωσε τους τοίχους του. Η παράδοση διασώζει ότι το τζαμί αυτό το ίδρυσε ο σουλτάνος Σουλεϊμάν ο Μεγαλοπρεπής, κατά την επιστροφή του από μια εκστρατεία λίγο μετά το 1536, και με το όνομα **Τζαμί του Σουλτάν Σουλεϊμάν** αναφέρεται σε τουρκικό έγγραφο του 19^{ου}

αιώνα. Δίπλα του σώζεται ένα μικρό θολοσκεπές εξαγωνικό κτίσμα, που είναι *τουρμπές* (μαυσωλείο) κάποιου επιφανούς τοπικού μουσουλμάνου κληρικού. Κι αυτό το μνημείο ήταν στο μαύρο του το χάλι ως το 1976 που το συντήρησε η Αρχαιολογική Υπηρεσία. Λίγο πιο νότια, σώζεται άριστα συντηρημένο ένα μικρό διώροφο κτίσμα που ήταν *μεντρεσές*, μουσουλμανική ιερατική σχολή, χτισμένη το 1869 όπως αναφέρει και η επιγραφή (σε αραβικό αλφάβητο) που είναι εντοιχισμένη αριστερά από την είσοδο του κτιρίου. Τα τελευταία χρόνια στέγαζε το Νηπιαγωγείο της Κάτω Κόνιτσας, αλλά σήμερα είναι ένας ωραίος μικρός μουσειακός χώρος που φιλοξενεί φωτογραφικές εκθέσεις που οργανώνει υπουργείο Πολιτισμού (ανοιχτά καθημερινά 9.00 π.μ. – 2.30 μ.μ. κλειστά Κυριακή και Δευτέρα).

Το γεφύρι της Κόνιτσας.

Για διαμονή στην Κόνιτσα δεν έχετε πολλές επιλογές, αλλά μερικές είναι καλές. Η καλύτερη είναι το Ξενοδοχείο «**Γεφύρι**» του Ευθυμίου Κυροτσόγλου, που έχει τρία πλεονεκτήματα: πρώτον, βρίσκεται σε θέση-λουκούμι, δίπλα στο ποτάμι και δίπλα (ακριβώς δίπλα!) στο παλιό πέτρινο γεφύρι της Κόνιτσας, εξ ου και το όνομά του, μακριά από το

κέντρο της πόλης (όπου κυκλοφορούν δυστυχώς αυτές οι αγιάτρευτες πληγές της Ελλάδας, τα μηχανάκια με κομμένη εξαέρωση...). Αν σας ενδιαφέρει το rafting, το καγιάκ και η πεζοπορία, δεν θα μπορούσατε να ονειρευτείτε κατάλυμα σε βολικότερη θέση, αφού από δω ξεκινάει το μονοπάτι για τον Αώο, την Τύμφη και τα Ζαγοροχώρια, και εδώ ξεκινάνε ή καταλήγουν οι βαρκότσαρκες (rafting, κανό, καγιάκ) στον Αώο. Δεύτερον, στεγάζεται σ' ένα ωραίο δίπατο κτίριο με κεραμοσκεπή (που όμως χρειάζονται επειγόντως συντήρηση), ξύλο και πέτρα παντού, πισίνα για μικρούς και μεγάλους, έχει έναν ωραίο κήπο όπου σερβίρεται το πρωινό, και έχει μεγάλα δωμάτια με επίσης μεγάλα μπάνια. Τρίτον, το περιβάλλον είναι διαμορφωμένο πολύ ωραία, με πλακοστρώσεις και φυτεύσεις. Ακόμα, έχει ένα καλό εστιατόριο με εξαιρετικές πίτες. Τα μειονεκτήματά του είναι τα πίσω δωμάτια που επηρεάζονται κάπως από το θόρυβο που έρχεται από τον εθνικό δρόμο, ενώ τα μπροστινά δωμάτια έχουν φασαρία κάποιες ώρες από τον κόσμο και τη μουσική της πισίνας (τηλ. 26550-23.780, fax 26550-22.783, www.gefyri.konitsa.net.gr).

Στην ίδια γειτονιά, στην Κάτω Κόνιτσα, λίγο πριν το «Γεφύρι» βρίσκεται το άλλο καλό ξενοδοχείο της πόλης που άνοιξε το 1996, ο «**Ποταμόλιθος**» (τηλ. 26550-23.790), που στεγάζεται σ' ένα δίπατο παραδοσιακό κτίριο με προσωπικότητα και άνετους χώρους. Στον κεντρικό δρόμο που ανηφορίζει προς το κέντρο της πόλης θα περάσετε δίπλα και αποκλείεται να μην το δείτε το άλλο καλό ξενοδοχείο που είναι και το παλιότερο, «**Το Δέντρο**», που το 'χουν η Κατερίνα και ο Γιάννης Μουρεχίδης, (τηλ. 26550-22.055 και 26550-23.001), με άνετα και καθαρά δωμάτια. Λίγο πιο δίπλα μάλιστα έχτισαν μια καινούρια μονάδα, πολυτελέστατη και κομψότατη, που άνοιξε το φθινόπωρο του 2004 και η λένε "**Grand Hotel**". Σχεδόν δίπλα στην κεντρική πλατεία βρίσκεται το ξενοδοχείο «**Κούγιας**», ένα άχαρο κτίριο του '70 αλλά με άνετα και καθαρά δωμάτια και με ωραίο εστιατόριο στο ισόγειο, όπου ο ιδιοκτήτης κ. Κούγιας σερβίρει ένα εξαιρετικό κόκκινο κρασί δικής του οινοποίησης (τηλ. 26550-22.060).

Υπάρχουν επίσης μερικά καλά ενοικιαζόμενα δωμάτια στην Κόνιτσα. Είναι το «**Πανόραμα**» (τηλ. 26550-23.135), η «**Γερακοφωλιά**» (τηλ. 26550-22.168), και είναι και τα επιπλωμένα διαμερίσματα του **Νίκου Έξαρχου** (τηλ. 26550-22.138 και 22.187), στην είσοδο της πόλης.

Για φαγητό τώρα, πολύ καλά θα φάτε στο εστιατόριο του ξενοδοχείου «**Το Δέντρο**», που μάλιστα φουρνίζει και δικό του ψωμί. Τα τραπέζια του είναι έξω στην πλατειούλα με τον πλάτανο. Αν θέλετε κεντρική πλατεία και κίνηση, εκεί βρίσκεται ο «**Σουρλούκας**» που είναι ψησταριά καλή και παλιά. Μερικά μέτρα πιο πάνω από τον Σουρλούκα, πάνω στον κεντρικό δρόμο, θα δείτε τη ψησταριά «**Το Αδιέξοδο**» του Βασίλη Ζήνδρου που θα δώσει διέξοδο στην όρεξή σας για ψητά, ιδιαίτερα με τη φημισμένη του προβατίνα στα κάρβουνα. Αν πάλι θέλετε μια πιο ήσυχη γωνιά, είναι ένας πεζόδρομος ακριβώς πίσω και πιο χαμηλά από τον κεντρικό δρόμο, που ξεκινάει από την κεντρική πλατεία. Στην άκρη αυτού του πεζόδρομου, σε μια ήσυχη «εσωτερική» πλατειούλα, βρίσκεται το «**Στέκι**» της Κατερίνας Πίσπα, ψητοπωλείο κλασικό με ντόπια πελατεία. Αν θέλετε πιο εξοχική τοποθεσία, ανηφορίστε (με το αυτοκίνητό σας, γιατί είναι ανηφόρα και μακριά) στο δρόμο προς Ελεύθερο, και στα 2 χλμ. ακριβώς θα συναντήσετε ένα πλάτωμα με μια συστάδα από πλατάνια, όπου βρίσκεται το εστιατόριο «**Τα Πλατανάκια**». Η θέα είναι μοναδική, έχει δίπλα του και μια ωραία παιδική χαρά για τα πιτσιρίκια σας, και τα κάρβουνά του μεγαλουργούν. Για πέστροφα και εξοχική ατμόσφαιρα, οι Κονιτσιώτες πηγαίνουν στην ταβέρνα του **Σουρλούκα**, δίπλα στο ποτάμι, στην παλιά γέφυρα της Κλειδωνιάς, εκεί που βρίσκεται και η βάση της NO LIMITS (μετά το rafting, όλοι εκεί πηγαίνουν για φαγητό!).

Το Πωγωνι

Επιστ. Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Δυτικά από την Κόνιτσα βρίσκεται μια από τις ομορφότερες αλλά και πιο ξεχασμένες γωνιές της Ελλάδας, το **Πωγώνι**. Αξίζει πραγματικά να πάτε μια βόλτα προς τα εκεί, για να γνωρίσετε αυτή την πανέμορφη περιοχή με τα πολλά μοναστήρια και τα 38 χωριά του, που είναι μοιρασμένα σε δύο δήμους: το Δήμο Άνω Πωγωνίου με έδρα το Κεφαλόβρυσο, και το Δήμο Δελβινακίου με έδρα το Δελβινάκι. Υπάρχουν επίσης και δύο ανεξάρτητες κοινότητες,

η Κοινότητα Πωγωνιανής με έδρα την Πωγωνιανή, και η Κοινότητα Λάβδανης με έδρα τη Λάβδανη. Η έκταση του Πωγωνίου είναι γύρω στα 498 τ.χλμ., και οι μόνιμοι κάτοικοί του δεν ξεπερνούν τους 6.500, οπότε μιλάμε για μια από τις πιο αραιοκατοικημένες περιοχές της Ελλάδας. Το 95% αυτής της έκτασης είναι βουνά σκεπασμένα με πυκνά δάση (κυρίως βελανιδιές και πλατάνια) και θαμνώδη βλάστηση (κουμαριές, πρίνα, φτέρες, λαδανιές, φτέρες) και λιγότερα λιβάδια ανάμεσά τους όπου οι Πωγωνήσιοι έχουν τα χωράφια τους. Στα δάση και στους θαμνώδεις αυτούς ζουν πολλοί λύκοι, που συχνά πυκνά αρπάζουν πρόβατα και κατσίκια από τα κοπάδια των κτηνοτρόφων και τους κάνουν έξαλλους. Το κυνήγι δεν έχει αφήσει πολλά μεγάλα θηλαστικά σε τούτα τα μέρη, αλλά ζουν ακόμα εδώ κάποιοι πληθυσμοί από αγριογούρουνα, αγριόγιδα, και μερικές αρκούδες στο φαράγγι του Κουβαρά. Από τα μικρότερα θηλαστικά, ζουν εδώ πολλές αλεπούδες, βίδρες κοντά στα ποτάμια, νυφίτσες, λαγοί και ποντίκια του αγρού.

Η διαδρομή μας προς το Πωγώνι ξεκινάει από την κεντρική πλατεία της Κόνιτσας. Το πρώτο χωριό του Πωγωνίου που θα συναντήσετε ακολουθώντας αυτή τη διαδρομή είναι ο Πωγωνίσκος, αλλά μέχρι να φτάσετε ως εκεί θα γνωρίσετε από κοντά και μερικά από τα ωραιότερα χωριά, τοπία και αξιοθέατα του λεκανοπεδίου της Κόνιτσας. Ακολουθείστε το δρόμο που κατηφορίζει βόρεια (από τη βορειοδυτική γωνία της πλατείας), περάστε το βενζινάδικο, και στα 600 μ. από την πλατεία θα δείτε ένα δρόμο αριστερά σας, με πινακίδες προς

Μονή Μολυβδοσκεπάστης. Στρίψτε εδώ αριστερά στην κατηφόρα, και μετά από 1,2 χλμ. έχετε περάσει με γέφυρα κάτω από τον εθνικό δρόμο. Στα 300 μ. μετά τη γέφυρα, θα δείτε ένα χωματόδρομο να φεύγει δεξιά σας (βόρεια). Ο δρόμος αυτός φαίνεται καλός στην αρχή του, αλλά γίνεται ζόρικος Χ2 στη συνέχεια. Αν όμως έχετε τζιπ ή μοτοσυκλέτα on/off ακολουθήστε τον, γιατί καταλήγει σ' ένα σημαντικό αξιοθέατο. Στα 500 μ. στρίψτε δεξιά, αμέσως μετά θα δείτε μια διχάλα όπου τραβάτε δεξιά, και στο 1,2 χλμ. (από την άσφαλο) θα φτάσετε στο παμπάλαιο εκκλησάκι της **Κόκκινης Παναγιάς**, που λέγεται έτσι επειδή είναι χτισμένο με κοκκινωπά τούβλα. Οι τοίχοι έχουν πάχος 70-75 εκατοστά. Η κόγχη του ιερού είναι πολυγωνική, η σκεπή του είναι από σχιστόλιθο, και μέσα δεν έχει ζωγραφισμένες μορφές αγίων (μόνο στο ιερό έχει μερικές παλιές τοιχογραφίες) αλλά οι τοίχοι του είναι βαμμένοι με ένα θαμπό γαλάζιο που μοιάζει με ουρανό, και πολλά στυλιζαρισμένα αστέρια σε διάφορα χρώματα! Χρονολογείται στα τέλη του 13^{ου} αιώνα και οι τοιχογραφίες του στις αρχές του 14^{ου} αιώνα. Η πόρτα είναι κλειδωμένη, αλλά το κλειδί κρέμεται σε ένα καρφάκι στην κάσα της πόρτας. Κάτω από τη γωνία της οροφιάς στην αυλή

υπάρχει ένα μικρό πλάτωμα για μια-δύο σκηνές, και δίπλα υπάρχει ρυάκι με γάργαρο νερό, αν σκέφτεστε να μείνετε εδώ το βράδυ (το τοπίο πάντως δεν λείει και πολλά).

Πίσω τώρα στον ασφαλτόδρομο όπου συνεχίζετε δυτικά, και στα 3 χλμ. από τη γέφυρα του εθνικού δρόμου θα συναντήσετε τη δστ. δεξιά προς Ηλιόρραχη. Ο δρόμος μετά από 1,3 χλμ. φτάνει στην είσοδο του χωριού. Η **Ηλιόρραχη** (παλιά ονομασία: Κουτσούφλιανη) δεν έχει τίποτα το αξιοθέατο. Τα σπίτια της είναι απλά πέτρινα παλιά σπίτια τα περισσότερα, μια μικρή τσιμεντοστρωμένη πλατεία με ένα υποτυπώδες καφενείο, και πέντ' έξι καινούρια σπίτια πολύ καλοφτιαγμένα. Όλα τα σπίτια όμως έχουν εξαιρετική θέα προς τον κάμπο της Κόνιτσας (όπου έχουν τα χωράφια τους οι Ηλιορραχίτες), την Κόνιτσα και τις δυτικές πλαγιές του Σμόλικα. Το χωριό αυτό λούζεται πρώτο στον πρωινό ήλιο όπως ξεπροβάλλει από τις χαράδρες της Τύμφης και του Σμόλικα, δικαιώνοντας το καινούριο του όνομα.

Στη νότια άκρη της Ηλιόρραχης θα δείτε το δρόμο (Α4) που παρακάμπει το χωριό και συνεχίζει βόρεια, προχωράει πάνω από τις πουρναροσκεπασμένες ραχούλες και φτάνει στο

φτωχικό χωριό **Καβάσιλα**, με ρημαγμένα από το χρόνο τα περισσότερα σπίτια του, σκεπασμένα με τσίγκινες στέγες. Στη βόρεια άκρη του χωριού υπάρχει κι ένα καινούριο δίπατο σπίτι με κεραμοσκεπή που είναι ενοικιαζόμενα δωμάτια (τηλ. 26550-23.464) Τα Καβάσιλα λείει η τοπική παράδοση ότι πήραν το όνομά τους από το Βυζαντινό στρατηγό Αλέξιο Καβάσιλα. Στα χρόνια του Βυζαντίου, λένε, το χωριό ήταν χτισμένο λίγο πιο βόρεια, εκεί όπου τώρα στέκεται σαν ερημοκλήσι ένας ναός, η **Κοίμηση της Θεοτόκου**. Έτσι χωμένο όπως είναι αυτό το εκκλησάκι

Το βυζαντινό εκκλησάκι της Κόκκινης Παναγιάς.

μέσα στο δάσος, ίσως να το προσπεράσετε χωρίς να το δείτε, ειδικά αν χαζεύετε την καταπληκτική θέα προς το Σαραντάπορο και τα βουνά της βόρειας Ηπείρου προς τα βόρεια. Οπότε, προσέξτε: συνεχίζοντας από τα Καβάσιλα ανηφορίζετε για λίγο, ώσπου φτάνετε σ' ένα διάσελο, όπου στέκεται ένα εικονοστάσι στην αριστερή πλευρά δίπλα στο δρόμο. Από το σημείο αυτό ο δρόμος κατηφορίζει. Μηδενίστε ακριβώς στο εικονοστάσι το μερικό χιλιομετρητή σας, κατηφορίστε στην πανέμορφη αυτή βουνοπλαγιά με τις γέρικες βελανιδιές και τα θεόρατα πουρνάρια, και στο 1,4 χλμ. θα δείτε αριστερά σας το χωματοδρομάκο που σταματάει μετά από 100 μ. μπροστά στο χορταριασμένο περίβολο του Ξωκλησιού. Στην αυλόπορτα κάποιος έχει σκαλίσει την επιγραφή «Χίλια καλωσορίσατε, κι ας κάματε τον κόπο, ήρθατε κι ομορφύνατε, τον έρημο τον τόπο». Οπότε κανονίστε κι εσείς να μη λερώσετε και να μην κάνετε ζημιές, ειδικά αν κατασκηνώσετε εδώ το βράδυ (υπόψη: νερό δεν έχει, έχει όμως στεγασμένο χαγιάτι για να προστατευτείτε αν πιάσει καμία βροχή).

Αυτό το Ξωκλήσι ήταν καθολικό ενόπι μοναστηριού που πιθανόν να ιδρύθηκε το 13^ο αιώνα, αλλά το μόνο σίγουρο είναι ότι το όμορφο πλακοσκεπασμένο εκκλησάκι με το δροσερό σκιερό χαγιάτι του κτίστηκε το 1816, και

Η Κοίμηση της Θεοτόκου, βόρεια από τα Καβάσιλα.

αγιογραφήθηκε το 1864 «*δια χειρός των αιδελεφων (= αδελφών, αρχαία λέξη από την Αντιγόνη του Σοφοκλή!) Ζήκου, Ματθαίου και Αποστόλη υιού αυτού, εκ κώμης Χιονιάδες*», όπως γράφει η σχετική επιγραφή μέσα στο ναό, πάνω από την πόρτα. Μπείτε μέσα στο σκοτεινό ναό (η πόρτα είναι ξεκλειδωτή) και έχετε μαζί σας κι ένα δυνατό φακό για να δείτε τις τοιχογραφίες, που μπορεί να μην είναι σπουδαίας τέχνης, αλλά έχουν πολύ όμορφα χρώματα και πλούσια θεματογραφία, διατηρούνται δε ακέραιες σε όλες τις επιφάνειες του ναού. Στην κάτω ζώνη είναι ζωγραφισμένοι ολόσωμοι άγιοι (τα «πρώτα» ονόματα). Στη βορειοδυτική γωνιά θα δείτε καμαρωτό με τη μουστάκα του, το κόκκινο φέσι του και τη φουστανέλα του τον Άγιο Γεώργιο το Νεομάρτυρα Ιωαννίνων. Στην πάνω ζώνη είναι προσωπογραφίες λιγότερο γνωστών αγίων και μαρτύρων. Θα δείτε τον Άγιο Φλώρο, τον Άγιο Ρωμανό, τον Άγιο Νεόφυτο, τον Άγιο Αρίσταρχο, τον Άγιο Βίκτωρα, τον Άγιο Βικέντιο, τον Άγιο Σέργιο με μια ωραία κατακόκκινη μπέρτα, τον Άγιο Βάκχο (με πράσινη μπέρτα αυτός), τον απόστολο Ιάσονα και άλλους πολλούς που μάλλον δεν θα τους έχετε ξαναδεί, ούτε καν ξανακούσει. Στην τρίτη ζώνη, πιο πάνω, είναι ζωγραφισμένες σκηνές από τη ζωή του Χριστού. Αν έρθετε εδώ στις 8 Σεπτεμβρίου, θα έχετε τη χαρά να συμμετάσχετε στο πανηγύρι του.

Συνεχίζοντας βόρεια, και συνολικά στα 5,5 χλμ. από τα Καβάσιλα, έχετε φτάσει στα **Λουτρά Καβάσιλων**, όπου σταματάει ο δρόμος. Εδώ, από μια σχισμή του εδάφους στη νότια κοίτη του Σαφαντάπορου, αναβλύζει μια ιαματική πηγή, με μέση παροχή 200 κυβικά νερό την ώρα. Γύρω της είναι χτισμένη μια τσιμεντένια δεξαμενή 10 x 10 μ., όπου μαζεύεται αυτό το βρωμερό και μολυβοπράσινο νερό, που ωστόσο λένε ότι είναι ιαματικό. Γι' αυτό και την περίοδο λειτουργίας των λουτρών, από το Μάιο ως το τέλος Οκτωβρίου (από τις 7.00 π.μ. ως τις 2.00 μ.μ. και από τις 5.00 μ.μ. ως τις 8.00 μ.μ.) θα βρείτε δεκάδες ηλικιωμένους βουτηγμένους μέχρι το λαιμό εδώ μέσα, να προσπαθούν να ανακουφιστούν από τα αρθριτικά, τις ρευματοπάθειες και τις δερματοπάθειές τους. Η θερμοκρασία του νερού είναι σταθερά 32°C, όπως σταθερή είναι και η τρομερή μπόχα του, λόγω του υδρόθειου που περιέχει! Υπάρχει ένα διώροφο κτίριο εδώ, με αποδυτήρια, ιατρείο και εστιατόριο, αλλά δεν υπάρχουν ξενώνες για να μείνει κανείς. Υπάρχει όμως καθημερινά λεωφορείο από την Κόνιτσα και τα Ιωάννινα, που μαζεύει και κόσμο από ενδιάμεσες στάσεις. Τα λουτρά τα διαχειρίζεται η Διακοινοτική Επιχείρηση Ιαματικών Πηγών

Τα Λουτρά Καβάσιλων, στη νότια πλευρά της κοίτης του Σαρανταπόρου. Το τοπίο είναι πραγματικά μαγευτικό, ειδικά το φθινόπωρο.

Λουτρών Καβάσιλων (τηλ. 26550-22.903 στην Κόνιτσα, και 26550-22.047 στα Λουτρά), και έχει και εισιτήριο για να μπείτε. Αν όμως έρθετε εδώ το χειμώνα, όχι μόνο δεν θα πληρώσετε εισιτήριο, αλλά δεν θα βρείτε ούτε ψυχή, οπότε η πισίνα με το αχνιστό «βοθρόνερο» είναι όλη δική σας (δεν υπάρχουν κλεσαριές, είναι υπαίθρια), προσφέροντας μια υπέροχη αίσθηση ζεστού μπάνιου μέσα στο παγωμένο τοπίο! Λειτουργούν επίσης εκτός εποχής και τα ντους της, για να ξεπλυθείτε μετά (όχι ότι θα φύγει εύκολα η βρώμα, θα χρειαστεί να ξεοδέψετε μπόλικο σαπούνι!), αλλά το νερό είναι παγωμένο.

Όπως θα διαπιστώσετε και μόνοι σας ο δρόμος σταματάει εδώ, οπότε πρέπει να γυρίσετε πίσω, για τη συνέχεια αυτής της διαδρομής. Συνεχίζοντας δυτικά στο δρόμο προς Μολυβδοσκεπάστη, διασχίζετε από τη βόρεια άκρη του τον καλλιεργημένο κάμπο της Κόνιτσας. Στο κέντρο αυτού του κάμπου, εκεί που ενώνουν τα νερά τους ο Βοϊδομάτης και ο Αώος, είναι ένας λοφίσκος που τον λένε **Λιατοβούνι**. Πάνω σ' αυτό το λόφο οι αρχαιολόγοι ανακάλυψαν ένα **μεγάλο νεκροταφείο των αρχαίων Μολοσσών**, που ήταν σε χρήση από τα πρώτα χρόνια της εποχής του Σιδήρου (1.100 π.Χ.) ως την κλασική εποχή. Η πόλη στην οποία ανήκε αυτό το νεκροταφείο δεν έχει ακόμα εντοπιστεί, σίγουρα όμως θα ήταν μεγάλη κι αυτή, όπως και το νεκροταφείο της.

Ανατολικά από την Καλόβρυση, ο δρόμος "σβήνει" μετά από 3,5 χλμ. μέσα στην κοιή του Σαραντάπορου.

Λίγο παρακάτω διασχίζετε το χωριό **Μάζι** (παλιά ονομασία: Μάντζιου), που βρίσκεται εδώ από τον 17^ο αιώνα, πνιγμένο στις μουριές και τις καρυδιές, χτισμένο στη ρίζα ενός λόφου με ωραία θέα προς τον κάμφο της Κόνιτσας, όπου θα βρείτε βενζινάδικο και ένα ταβερνάκι με μπαλκόνι προς αυτή την ωραία θέα, το «Ακράτημα». Αμέσως μετά βρίσκεται το χωριό **Αετόπετρα** (παλιά ονομασία: Σανοβό), ένα συμμαζεμένο χωριό με κεραμιδένιες στέγες στα σπίτια του (αλλά και πολλές τσιγκίνες, βαμμένες ευτυχώς σε κεραμιδί χρώμα), κι αυτό με πολλά δέντρα στις αυλές των σπιτιών, κυρίως μηλιές και κυδωνιές, κληματαριές με κόκκινα σταφύλια, κυπαρίσσια και πολλά λουλούδια. Μετά την Αετόπετρα ο δρόμος (πάντα Α4) κατηφορίζει προς το ποτάμι. Ακριβώς στο ποτάμι, στα 2 χλμ. από την Αετόπετρα, συναντάτε τη γέφυρα του Μπουραζανίου, όπου ο δρόμος διακλαδίζεται. Αριστερά πάνω από τη γέφυρα πάει προς Μπουραζάνι και επαρχία Πωγωνίου και έχει πολλή συνέχεια το πράμα, οπότε πάμε πρώτα ευθεία/δεξιά.

Ο στενός αυτός δρόμος τραβάει δυτικά, μερικά μέτρα βόρεια από την κοιή του Αώου. Αριστερά από το δρόμο και ως την κοιή του ποταμού απλώνονται καλαμποκοχώραφα, ενώ δεξιά υψώνεται ένας πουρναροσκεπασμένος λόφος, στους πρόποδες του οποίου είναι χτισμένη η **Μελισσόπετρα**, ένα μικρό αγροτικό χωριό με λιγοστούς

κατοίκους, και μ' ένα νεόκτιστο και συμπαθητικό Ξενώνα πλάι στο δρόμο που τον έφτιαξαν δύο νέα παιδιά από την Κόνιτσα και τον λένε «**Βίλα Ρέα**» (τηλ. 26550-61.110). Ο Ξενώνας αυτός έχει και εστιατόριο, με καλή κουζίνα και κάρβουνα. Ο δρόμος κάνει βόλτα αυτόν το λόφο και στρίβει βόρεια-βορειοανατολικά, όπου συναντάει το άλλο ποτάμι, το Σαραντάπορο. Αυτό το ποτάμι είναι το σύνορο ανάμεσα στην Ελλάδα και την Αλβανία. Η βόρεια κοίτη είναι αλβανική, η νότια ελληνική, για περίπου 7 χλμ. προς τα ανατολικά, οπότε η συνοριακή γραμμή τραβάει βόρεια, πάνω από τις κορυφογραμμές του Γράμμου, και αφήνει ευτυχώς όλο το Σαραντάπορο στην Ελλάδα. Προς τα δυτικά, η συνοριακή γραμμή περνάει ακριβώς από το σημείο όπου συμβάλλουν ο Σαραντάπορος και ο Αώος, από εκεί συνεχίζει δυτικά, περνάει «ξυστά» από το ελληνικό χωριό Μολυβδοσκεπάστα και από εκεί ακολουθεί τις κορυφογραμμές της Νεμέρτσικας.

Στα 5 χλμ. από τη γέφυρα του Μπουραζανίου ο δρόμος σταματάει μπροστά στην είσοδο του χωριού **Καλόβρυση** (παλιά ονομασία: Πιροβίτσκα ή Προβίτσκα), σ' ένα πλάτωμα-πάρκινγκ. Αν έχετε όρεξη για μια μικρή πεζοπορία (30') και για μια μεγάλη και σπουδαία θέα,

Το χωριό Μελισσόπετρα

ακολουθήστε το δρομάκι που ανηφορίζει δεξιά από το πλάτωμα-πάρκινγκ, ως το λόφο πάνω από το χωριό, όπου βρίσκεται ο **ναός του Αγίου Νικολάου**, κάποτε καθολικό μοναστηριού. Κελιά δεν θα δείτε γιατί πήραν ακόμα και τις πέτρες τους, ούτε και τοιχογραφίες γιατί καταστράφηκαν από πολύ παλιά, θα απολαύσετε όμως μια εξαιρετική θέα από δω πάνω προς τον ποταμό Σαραντάπορο και την Αλβανία. Αν θέλετε να δείτε το ποτάμι από κοντά, και έχετε τζιπ ή μοτοσυκλέτα on/off, κατηφορίστε στον τοιμεντόδρομο (γίνεται Χ1 αμέσως μετά το τελευταίο σπίτι του χωριού) που φεύγει αριστερά (βόρεια) από το πλάτωμα-πάρκινγκ. Ο δρόμος αυτός, βατός Χ1, προχωράει μέσα από τα καλαμποκοχώρια για 3,5 χλμ. περίπου, ώσπου σταματάει μπροστά στο αμμοχάλικο της κοίτης του Σαραντάπορου, που στο σημείο αυτό έχει πλάτος πολλές εκατοντάδες μέτρα. Αν έρθετε χειμώνα, θα απολαύσετε μαγευτικά κοκκινοκίτρινα χρώματα στα φύλλα των δέντρων και στις βατομουριές, και οίγουρα θα δείτε πάνω στην υψηλή άμμο ίχνη από λύκους και αλεπούδες.

Ο δρόμος αυτός, δυτικά από τη γέφυρα Μπουραζάνι δεν είχε καθόλου κίνηση, μέχρι πολύ πρόσφατα. Τα μόνα σχήματα που κινούνταν εδώ ήταν τα τμήματα των συνοριακών φρουρών και μερικές στρατιωτικές ομάδες. Το καλοκαίρι όμως του 2003 άνοιξε η **συνοριακή διάβαση στη Μέρτζιανη**, λίγο μετά τη Μεσοπέτρα και πολύ πριν την Καλόβρυση. Κατασκευάστηκε μια καινούρια γέφυρα πάνω από το Σαραντάπορο και τελωνειακοί/αστυνομικοί σταθμοί ένθεν και ένθεν. Το κόστος ήταν 4,5 εκατ. ευρώ (πόροι από το πρόγραμμα Interreg 2), και παρόλο που η κίνηση είναι ελάχιστη (ειδικά το χειμώνα), η σημασία αυτής της συνοριακής διάβασης είναι μεγάλη, γιατί οι ελληνόφωνοι από την άλλη πλευρά νιώθουν τώρα την Ελλάδα πιο κοντά τους. Αν θέλετε να δείτε την προηγούμενη κατάσταση, προχωρήστε μερικές εκατοντάδες μέτρα προς Καλόβρυση όπου θα δείτε την **παλιά γέφυρα** (διαλυμένη από το 1943, όταν την ανατίναξαν Έλληνες αντάρτες για να εμποδίσουν τις κινήσεις των Γερμανών), και πολυβολεία από τη μια και την άλλη άκρη, σήμερα εγκαταλεημένα. Τα graffiti από τους ταλαιπωρούς φαντάρους που φύλαγαν εδώ σκοπιά είναι ακόμα ζωντανά στο ελληνικό φυλάκιο δίπλα στη γέφυρα.

Ο άλλος δρόμος στρίβει αριστερά, περνάει με γέφυρα πάνω από το Σαραντάπορο και αμέσως μετά τη γέφυρα έχετε μια δσπ. Αριστερά πάει στο **Μπουραζάνι**, που δεν είναι χωριό αλλά τοποθεσία που ανήκει στο γειτονικό Αηδονοχώρι. Το όνομά του προέρχεται από την τουρκική

λέξη bogazan, που σημαίνει σάλπιγγα (επειδή εκεί υπήρχε στρατιωτικό φυλάκιο όπου καθημερινά ακουγόντουσαν σαλπίσματα). Στο Μπουραζάνι υπάρχει ένα **περιβαλλοντικό πάρκο** μοναδικό στην Ελλάδα. Εμπνευστής, ιδιοκτήτης και διαχειριστής του είναι ο Γιώργος Τάσσος, που κληρονόμησε αυτό το τεράστιο κτήμα των 1.200 στρεμμάτων στη δασωμένη πλαγιά εδώ στη δυτική όχθη του Αώου λίγα χιλιόμετρα πριν τα ελληνοαλβανικά σύνορα. Ο προπάππους Τάσσος, που το αγόρασε το 1916, ήταν μεγαλοτοσέλιγκας, και εδώ ήταν ένας από τους βοσκότοπους των κοπαδιών του. Ο πατέρας και ο θείος του Γιώργου Τάσσου, το 1974 μετέτρεψαν αυτό τον χώρο σε ελεγχόμενη κυνηγετική ρεζέρβα περιφράσσοντάς τον και εκτρέφοντας εδώ τριχωτά θηράματα (αγριογούρουνα και ελάφια) που έφεραν από την

Σε πρώτο πλάνο το χωριό Αηδονοχώρι. Η κοιλάδα στο βάθος είναι το σημείο όπου ενώνουν τα νερά τους ο Αώος και ο Σαραντόπορος. Ακριβώς μετά τη στροφή του δρόμου, πίσω από το λόφο, είναι η νέα γέφυρα της Μερτζιανης. Στο βάθος, τα βουνά της Αλβανίας.

τότε Γιουγκοσλαβία, την Αυστρία και την Ελβετία. Παράλληλα έχτισαν και τον πρώτο ξενώνα της περιοχής, για να διαμένουν οι κυνηγοί και οι επισκέπτες. Ο Γιώργος Τάσσος, τρίτη γενεά στο κτήμα, σπουδασμένος κτηνίατρος και με ώριμη περιβαλλοντική συνείδηση, διαμόρφωσε το χώρο σε Περιβαλλοντικό Πάρκο.

Στον ελεγχόμενο χώρο του κτήματος υπάρχουν παρατηρητήρια στα οποία, το απόγευμα που είναι η ώρα του ταϊσματος, μπορείτε να δείτε τα άγρια ζώα «ελεύθερα» στο φυσικό τους περιβάλλον (εισιτήριο 5€, η ξενάγηση διαρκεί 1,5 ως 2 ώρες): **πλατώνια** (*Dama dama*) που είναι αυτά τα χαριτωμένα ελαφάκια με τις βουλίτσες, μικρόσωμα, χωρίς κέρατα, και πολύ όμορφα (ένας σημαντικός πληθυσμός τους ζει και στη Ρόδο), **ελάφια** (*Cervus elaphus*) που είναι

κατοίκους, και μ' ένα νεόκτιστο και συμπαθητικό ξενώνα πλάι στο δρόμο που τον έφτιαξαν δύο νέα παιδιά από την Κόνιτσα και τον λένε «**Βίλα Ρέα**» (τηλ. 26550-61.110). Ο ξενώνας αυτός έχει και εστιατόριο, με καλή κουζίνα και κάρβουνα. Ο δρόμος κάνει βόλτα αυτόν το λόφο και στρίβει βόρεια-βορειοανατολικά, όπου συναντάει το άλλο ποτάμι, το Σαραντάπορο. Αυτό το ποτάμι είναι το σύνορο ανάμεσα στην Ελλάδα και την Αλβανία. Η βόρεια κοίτη είναι αλβανική, η νότια ελληνική, για περίπου 7 χλμ. προς τα ανατολικά, οπότε η συνοριακή γραμμή τραβάει βόρεια, πάνω από τις κορυφογραμμές του Γράμμου, και αφήνει ευτυχώς όλο το Σαραντάπορο στην Ελλάδα. Προς τα δυτικά, η συνοριακή γραμμή περνάει ακριβώς από το σημείο όπου συμβάλλουν ο Σαραντάπορος και ο Αώος, από εκεί συνεχίζει δυτικά, περνάει «ξυστά» από το ελληνικό χωριό Μολυβδοσκεπάστα και από εκεί ακολουθεί τις κορυφογραμμές της Νεμέρτσικας.

Στα 5 χλμ. από τη γέφυρα του Μπουραζαρίου ο δρόμος σταματάει μπροστά στην είσοδο του χωριού **Καλόβρυση** (παλιά ονομασία: Πιροβίτσκα ή Προβίτσκα), σ' ένα πλάτωμα-πάρκινγκ. Αν έχετε όρεξη για μια μικρή πεζοπορία (30') και για μια μεγάλη και σπουδαία θέα,

Το χωριό Μελισσόπετρα

ακολουθήστε το δρομάκι που ανηφορίζει δεξιά από το πλάτωμα-πάρκινγκ, ως το λόφο πάνω από το χωριό, όπου βρίσκεται ο **ναός του Αγίου Νικολάου**, κάποτε καθολικό μοναστηριού. Κελιά δεν θα δείτε γιατί πήραν ακόμα και τις πέτρες τους, ούτε και τοιχογραφίες γιατί καταστράφηκαν από πολύ παλιά, θα απολαύσετε όμως μια εξαιρετική θέα από δω πάνω προς τον ποταμό Σαραντάπορο και την Αλβανία. Αν θέλετε να δείτε το ποτάμι από κοντά, και έχετε τζιπ ή μοτοσυκλέτα on/off, κατηφορίστε στον τσιμεντόδρομο (γίνεται Χ1 αμέσως μετά το τελευταίο σπίτι του χωριού) που φεύγει αριστερά (βόρεια) από το πλάτωμα-πάρκινγκ. Ο δρόμος αυτός, βατός Χ1, προχωράει μέσα από τα καλαμποκοχώρα για 3,5 χλμ. περίπου, ώσπου σταματάει μπροστά στο αμμοχάλικο της κοίτης του Σαραντάπορου, που στο σημείο αυτό έχει πλάτος πολλές εκατοντάδες μέτρα. Αν έρθετε χειμώνα, θα απολαύσετε μαγευτικά κοκκινοκίτρινα χρώματα στα φύλλα των δέντρων και στις βατομουριές, και σίγουρα θα δείτε πάνω στην υψή άμμο ίχνη από λύκους και αλεπούδες.

Ο δρόμος αυτός, δυτικά από τη γέφυρα Μπουραζανίου δεν είχε καθόλου κίνηση, μέχρι πολύ πρόσφατα. Τα μόνα οχήματα που κινούνταν εδώ ήταν τα τζιπ των συνοριακών φρουρών και μερικές στρατιωτικές περιπόλοι. Το καλοκαίρι όμως του 2003 άνοιξε η **συνοριακή διάβαση στη Μέρτζιανη**, λίγο μετά τη Μελισσόπετρα και πολύ πριν την Καλόβρυση. Κατασκευάστηκε μια καινούρια γέφυρα πάνω από το Σαραντάπορο και τελωνειακοί/αστυνομικοί σταθμοί ένθεν και ένθεν. Το κόστος ήταν 4,5 εκατ. ευρώ (πόροι από το πρόγραμμα Intereg 2), και παρόλο που η κίνηση είναι ελάχιστη (ειδικά το χειμώνα), η σημασία αυτής της συνοριακής διάβασης είναι μεγάλη, γιατί οι ελληνόφωνοι από την άλλη πλευρά νιώθουν τώρα την Ελλάδα πιο κοντά τους. Αν θέλετε να δείτε την προηγούμενη κατάσταση, προχωρήστε μερικές εκατοντάδες μέτρα προς Καλόβρυση όπου θα δείτε την **παλιά γέφυρα** (διαλυμένη από το 1943, όταν την ανατίναξαν Έλληνες αντάρτες για να εμποδίσουν τις κινήσεις των Γερμανών), και πολυβολεία από τη μια και την άλλη άκρη, σήμερα εγκαταλειμμένα. Τα graffiti από τους ταλαίπωρους φαντάρους που φύλαγαν εδώ σκοπιά είναι ακόμα ζωντανά στο ελληνικό φυλάκιο δίπλα στη γέφυρα.

Ο άλλος δρόμος στρίβει αριστερά, περνάει με γέφυρα πάνω από το Σαραντάπορο και αμέσως μετά τη γέφυρα έχετε μια δστ. Αριστερά πάει στο **Μπουραζάνι**, που δεν είναι χωριό αλλά τοποθεσία που ανήκει στο γειτονικό Αηδονοχώρι. Το όνομά του προέρχεται από την τουρκική

μεγαλόσωμα (το βάρος τους μπορεί να ξεπεράσει τα 200 κιλά!) και με μεγάλα κέρατα, τα γνωστά **κρι κρι** (*Capra aegagrus cretica*) με τα γυριστά σπαθωτά μεγάλα (ως 75 cm) κέρατα, που ο φυσικός τους βιότοπος είναι η Κρήτη αλλά και εδώ προσαρμόστηκαν μια χαρά, **μουφλόν** (*Ovis ammon moussimon*) που είναι ένα πολύ όμορφο αγριοπρόβατο (καμία σχέση με τον κακομοιριασμένο εξημερωμένο συγγενή τους), **ζαρκάδια** (*Capreolus capreolus*), μικρόσωμα και χωρίς ουρά, και τέλος **αγριογούρουνα** (*Sus scrofa*), που τα έχουν μαντρωμένα σε ξεχωριστό σημείο του πάρκου γιατί είναι πολύ βίαια ζώα. Ο κτηνίατρος του Πάρκου θα σας μιλήσει για τη ζωή και τις συνήθειες αυτών των άγριων ζώων και θα απαντήσει σε όλες τις ερωτήσεις σας.

Λύκοι, αρκούδες, αλεπούδες, τσακάλια και τέτοια δεν υπάρχουν εδώ μέσα, πρώτον διότι θα τα έκαναν όλα γης μαδιάμ, και δεύτερον διότι το κρέας τους δεν τρώγεται. Και μεν είναι Περιβαλλοντικό Πάρκο το Μπουραζάνι, αλλά το ωφέλιμον μετά του τερπνού: κάποια από τα ζώα του πάρκου οδεύουν τακτικά προς την κουζίνα του Ξενοδοχείου «**Μπουραζάνι**» (18 δωμάτια και 2 σουίτες, ανοιχτό όλο το χρόνο, τηλ. 26550-61.283, fax 26550-61.321), όπου μαγειρεύονται αριστοτεχνικά και σερβίρονται στους πελάτες. Διότι όλα αυτά τα ζώα, εκτός από όμορφα είναι, πως να το κάνουμε, και πολύ νόστιμα. Αν δεν έχετε φάει κυνήγι, εδώ είναι το καλύτερο μέρος για να το δοκιμάσετε. Τουλάχιστον εδώ, τα ζώα που καταλήγουν στην κουζίνα είναι προσεκτικά επιλεγμένα ώστε να μην χαλάει η φυσική ισορροπία του οικοσυστήματος (αντίθετα με τους ελεύθερους κυνηγούς που σκέπτονται ό,τι βρουν, δεν πα' να 'ναι έγκυο θηλυκό, αγριογούρουνο με μικρά που θηλάζουν, ζαρκαδάκι λίγων

Η νεροτριβή του παλιού νερόμυλου στο Μπουραζάνι.

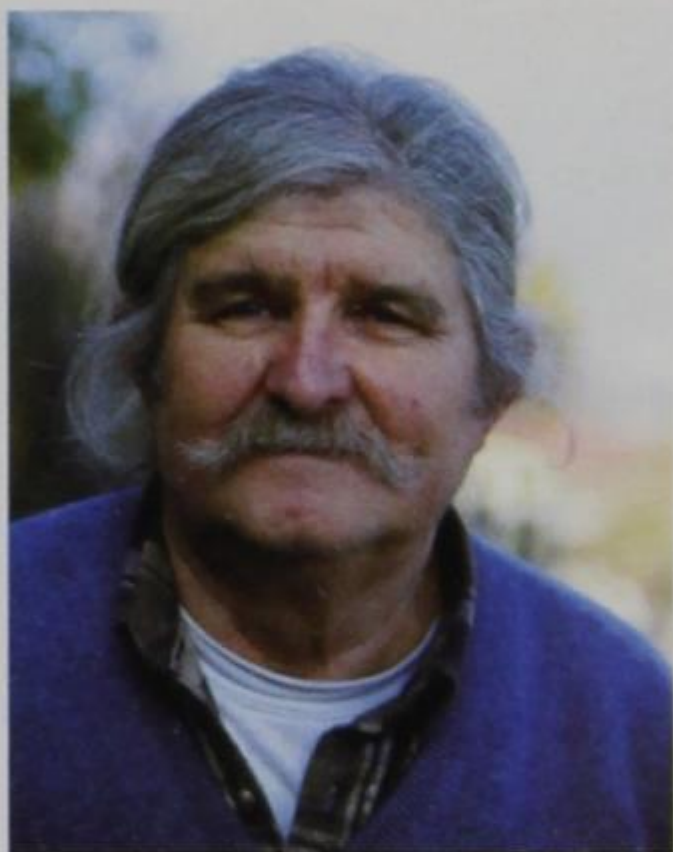

Το χωριό Αηδονοχώρι, και τα χωράφια του κάτω στο ποτάμι.

εβδομάδων κ.λπ.). Δίπλα στη γέφυρα του Αώου και απέναντι από το ξενοδοχείο, βρίσκεται η εξοχική ταβέρνα της Πανωραίας, που κι αυτή σερβίρει κυνήγι, αλλά και εξαιρετικές πίτες και ψάρια.

Το ξενοδοχείο «Μπουραζάνι» είναι ιδανικό ορμητήριο, όλους τους μήνες του χρόνου, για να γνωρίσετε την περιοχή του Πωγωνίου. Το ιδανικό θα ήταν να μείνετε 4-5 μέρες, έχετε τόσα πολλά να δείτε! Είναι επίσης άριστο και για σχολικές εκδρομές (δημοτικού και γυμνασίου), αφού ο κ. Τάσσης έχει ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα ξενάγησης των μαθητών στα βυζαντινά μνημεία της περιοχής που είναι πολλά και εντυπωσιακά, στα ιστορικά τοπία των ελληνοαλβανικών συνόρων, σε πέτρινα τοξωτά γεφύρια, στον Εθνικό Δρυμό Βίκου-Αώου, στον παλιό νερόμυλο και στο αποστακτήριο στην εδώ κοντά στο ξενοδοχείο, και βέβαια στο Περιβαλλοντικό Πάρκο.

Λίγο πιο νότια από το ξενοδοχείο «Μπουραζάνι» βρίσκεται ένας παλιός **νερόμυλος**, των μέσων του 19^{ου} αιώνα, που λειτουργεί με το νερό μιας παρακείμενης νερομάνας. Λειτουργεί κανονικά και αλέθει σιτάρι και καλαμπόκι που το φέρνουν εδώ για άλεσμα οι καλλιεργητές της περιοχής. Το εντυπωσιακότερο στοιχείο όμως αυτού του νερόμυλου είναι οι **νεροτριβές** του, δύο μεγάλες γούρνες μέσα στις οποίες πέφτει το νερό από ψηλά με δύναμη, και όπου οι άνθρωποι βάζουν χαλιά, βελόντζες και κουβέρτες για να πλυθούν,

Ο Ξυλογλύπτης Δημήτρης Χρησιτίδης και ένα από τα έργα του.

ξύλα (στα νεροπρίονα).

Συνεχίζοντας από τη γέφυρα του Σαρανταπόρου προς τα δυτικά, προς Μολυβδοσκεπάστο, περίπου 2,5 χλμ. παρακάτω θα δείτε στα αριστερά σας ο δρόμος (Α4) που σκαρφαλώνει μέσα από περιβόλια γεμάτα με κυδωνιές, καρυδιές και συκιές και πηγάζει στο γραφικό **Αηδονοχώρι**, που παλιά το έλεγαν Οστανίτσα (σλαβική λέξη που σημαίνει τόπος με πολλές στάνες, ή τόπος-σταθμός).

Εδώ, στο μικρό καφενεδάκι «Ο Πλάτανος», έχετε την καλύτερη θέα απέναντι στην Αλβανία. Ο καφετζής, ο κύριος Χρήστος Μπόνιος, έχει κι άλλα σύνεργα εκτός από τα σύνεργα του καφέ. Είναι τα εργαλεία της Ξυλογλυπτικής του, που μάλιστα κυριαρχούν στο μικρό μαγαζάκι του! Τα όμορφα αντικείμενα που σκαλίζει σε ξύλο μπορείτε να τα δείτε στο άλμπουμ του, και να παραγγείλετε κι

εσείς ό,τι σας αρέσει (τηλ. 26550-61.492). Όμως ο κύριος Μπόνιος δεν είναι ο μόνος Ξυλογλύπτης εδώ στην Οστανίτσα. Εδώ ζει μόνιμα πλέον και ένας μεγάλος καλλιτέχνης της Ξυλογλυπτικής, ο **Δημήτρης Χρησιτίδης**. Το σπίτι του

χωρίς απορρυπαντικό, μόνο με τη δύναμη του νερού που πέφτει ορμητικά και τα τρίβει και τα στροβιλίζει! Είναι πραγματικά εντυπωσιακό! Δεν είναι μουσείο, είναι κανονική επιχείρηση που δουλεύει. Αν έχετε βελόντζες για πλύσιμο, φέρτε τις εδώ, μιλάμε για το τέλειο καθάρισμα. Ο γερο Θανάσης Τσιακούμης, ο ευσταλής εβδομηκοντούτης μυλωνάς, θα χαρεί πολύ να σας εξηγήσει με κάθε λεπτομέρεια το σοφό τρόπο με τον οποίο εκμεταλλεύονταν οι παλιοί τη δύναμη του νερού για να αλέθουν, να πλένουν, να κόβουν

είναι στη δυτική άκρη του χωριού, στο δρόμο προς τη Μονή Γκούρας, λίγο πριν το νεκροταφείο, στο αριστερό σας χέρι (θα δείτε την επιγραφή «Ξυλόγλυπτα Τέχνης» γραμμένη με μια λευκή μπογιά στον αναλημματικό τοίχο του σπιτιού του πλάι στο δρόμο). Από 15 χρονών ο κύριος Δημήτρης έχει μια σχέση πάθους με την ξυλογλυπτική, που έχει επισκιάσει κάθε τι άλλο. Την τέχνη τη σπούδασε στην Σχολή Γεωργίου Σταύρου στα Γιάννενα (δες σελ. 105), μαθητής του μεγάλου χαρακτή Γεωργίου Σταυρόπουλου. Αφού έκλεισε τον κύκλο του στην Αθήνα, γύρισε το 1984 στο χωριό του μαζί με τη γυναίκα του την κυρία Ειρήνη και πλέον ζει και εργάζεται μόνιμα εδώ. Τα αγαπημένα κομμάτια του είναι οι κορνίζες, που κάθε μία είναι μοναδική. Ως γνήσιος καλλιτέχνης, δεν πουλάει τα κομμάτια που έχει ήδη φτιάξει και που θα τα δείτε κρεμασμένα στους τοίχους του σπιτιού του. Αυτά είναι τα αγαπημένα του, είναι δικά του. Μπορεί όμως να φτιάξει για εσάς κάτι επίσης μοναδικό, σε σχέδια που θα σας δείξει ή που θα του δείξετε εσείς (και με την προϋπόθεση ότι θα συμφωνήσει με το γούστο σας και εσείς με το δικό του). Την τιμή θα την προσυμφωνήσετε, αλλά όχι και το χρόνο παράδοσης. Ο κύριος Δημήτρης δουλεύει αργά το θέμα του, το «κεντάει», η «συνομιλία» με το ξύλο έχει ρυθμούς που δεν μπορεί να προβλέψει. Το άλλο του μαρόκι είναι τα τέμπλα εκκλησιών, οι κορνίζες και τα εικονοστάσια για ιερές εικόνες, οι δεσποτικοί θρόνοι κ.λπ. Αυτός έχει φτιάξει το καινούριο τέμπλο στη Μονή Γκούρας, το δεσποτικό θρόνο στο ναό των Δώδεκα Αποστόλων εδώ στο Αηδονοχώρι, τη κορνίζα της εικόνας της Παναγίας Μολυβδοσκεπάστης στο μοναστήρι της Μολυβδοσκεπάστης, τα ξυλόγλυπτα ταβάνια στο αρχονταρίκι της Μονής Δοχειαρίου στο Άγιον Όρος, και πολλά άλλα. Είναι 65 χρονών σήμερα, και τη δουλειά αυτή την κάνει σχεδόν 50 χρόνια. Είναι ένας σημαντικός, ώριμος και έμπειρος καλλιτέχνης, μιλήστε του όμως όπως σ' έναν ερωτευμένο, ή ένα μικρό παιδί (τηλ. 26550-61.401)

Μπορεί να έχει μόλις 50 μόνιμους κατοίκους το Αηδονοχώρι, αλλά έχει δύο καφενεΐα. Το καφενεΐο του Απόστολου Μαλάμη στην κάτω πλατεία, δίπλα στο ναό των Δώδεκα Αποστόλων (του 1857), είναι πιο πολύ για το χειμώνα. Τότε ανάβει τη ξυλόσομπα ο κυρ Απόστολος για να ζεσταίνονται γύρω της οι λιγοστοί πελάτες, και σερβίρει κρασάκι δικό του, μεζέδες, και φαγάκι ό,τι έχει βάλει στην κατσαρόλα η κυρία Αρτεμίσια. Συνήθως έχει και πίτα νοστιμότατη. Κάθεσαι κολλητά στο διπλανό σου, η παρέα είναι μία, μυστικά δεν υπάρχουν. Θα κεράσεις, θα σε κεράσουν, μιλάς και σ' ακούνε όλοι, έτσι ξορκίζεται η μοναξιά εδώ πάνω.

Χειμώνα να 'ρθείτε στο καφενείο του κυρ Απόστολου, να επιβιβαστείτε σ' αυτή την κιβωτό της παλιάς ομορφιάς των ελληνικών ορεινών χωριών.

Αν ανηφορίσετε από το χωριό άλλα 2 χλμ. προς τα δυτικά, θα φτάσετε στη **Μονή Ταξιαρχών Γκούρας**, ένα μοναστήρι που υπήρχε εδώ από τον 16^ο αιώνα, χτισμένο στην άκρη ενός βράχου (γκουρ = βράχος, σλάβικα, εξ ου και το παρατσούκλι του μοναστηριού), σε σημείο που συνήθως... χτίζονται κάστρα! Από δω πάνω, η θέα κάτω στην κοιλάδα του Σαραντάπορου είναι εκπληκτική. Εσείς τώρα βλέπετε την κοιλάδα ενός ποταμού, αλλά θα ήσασταν πιο κοντά στην παρελθούσα πραγματικότητα αν βλέπατε μια... εθνική οδό. Από την απώτατη αρχαιότητα ως τα ύστερα βυζαντινά χρόνια, από δω πέρασαν οι περισσότεροι εισβολείς, οι λαοί που μετανάστευσαν προς τα νότια και οι στρατοί που εξεστράτευσαν εναντίον της ελληνικής χερσονήσου. Ήταν το φυσικό και πιο άνετο πέρασμα από το βορρά προς το νότο. Ρωμαίοι, Ούννοι, Γότθοι, Σλάβοι, Σέρβοι, Τούρκοι, Αλβανοί, Βλάχοι, Σταυραφόροι, όλοι από

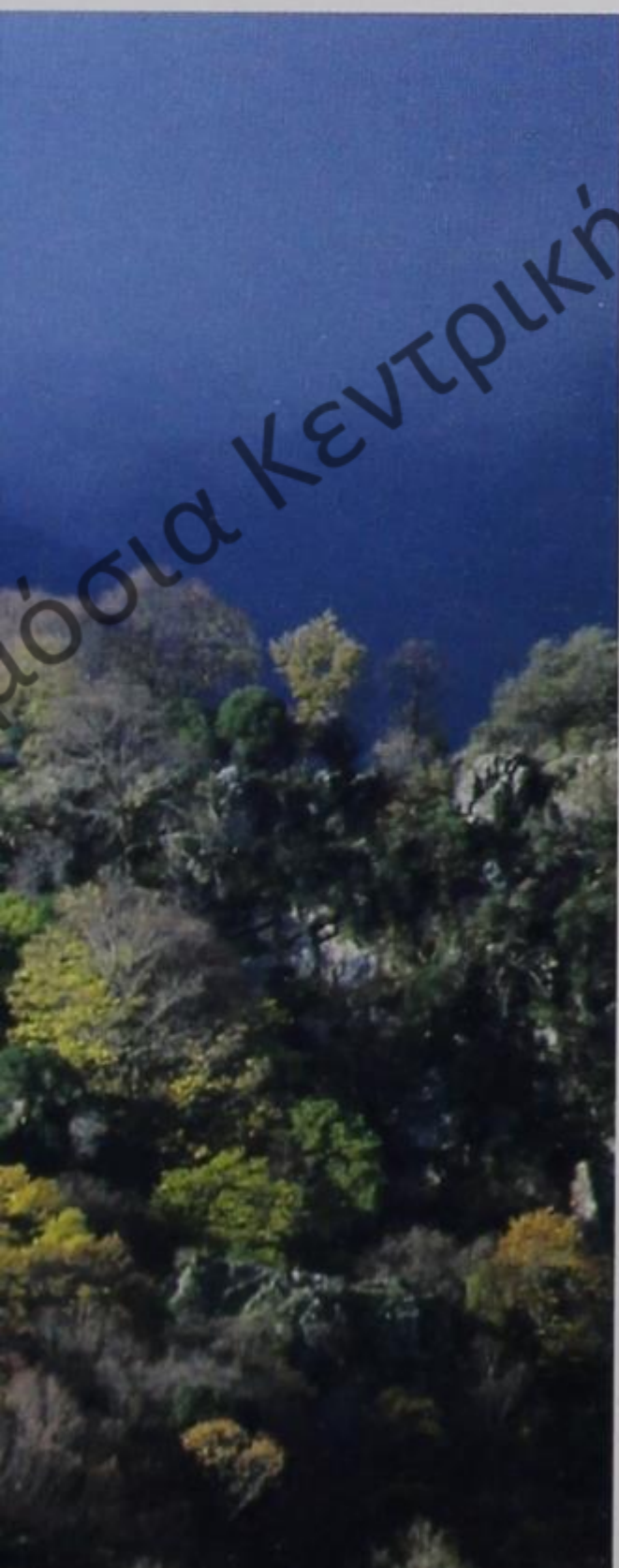

εδώ παρήλασαν. Οπότε το μοναστήρι αυτό δικαιολογημένα είχε τη μορφή κάστρου, πέραν των άλλων και για να προστατέψει τους θησαυρούς του. Διότι κάποτε, είχε κολοσσιαία περιουσία η Μονή Ταξιαρχών Γκούρας, κυρίως από τα μετόχια της στη Ρουμανία. Η ιστορία αυτή ξεκίνησε το **1724**, όταν ένας μοναχός από αυτό το μοναστήρι, ο Ιωαννίκιος, πήγε στο Βουκουρέστι όπου αγόρασε ένα εκκλησάκι με το οικόπεδό του στο κέντρο της πόλης, το μετέτρεψε σε μοναστήρι (**Μονή Σταυρουπόλεως**) και έχτισε γύρω του σε σχήμα Π ένα σύνολο από 80 μικρά καταστήματα και άλλα 80 σπίτια, ένα μεγάλο εμπορικό κέντρο δηλαδή με πλατεία στο κέντρο του, που το νοίκιαζε σε εμπόρους και εισέπραττε τα μαλλιοκέφαλά του από ενοίκια! Από τα χρήματα της Ρουμανίας ελάχιστα έφταναν ως τη Μονή Γκούρας, τα περισσότερα τα έτρωγαν (με χρυσά κουτάλια) οι «μοναχοί» (ο Θεός να τους κάνει μοναχούς) του εκεί μοναστηριού. Είχε όμως και εδώ μεγάλη περιουσία η Μονή Γκούρας, κτήματα που ξεπερνούσαν τα 10.000 στρέμματα και πολλά κοπάδια από

πρόβατα και κατσίκια. Τα περισσότερα εσοδά της από αυτή την περιουσία πήγαιναν σε εισφορές και δροσίματα στο Πατριαρχείο (όπου, ως φαίνεται, κι εκεί έτρωγαν με χρυσά κουτάλια), αλλά περίσσευαν και αρκετά ώστε οι ευσεβείς μοναχοί να χρηματοδοτούν τη λειτουργία ενός σχολείου που στεγαζόταν εδώ στη Μονή τους, και να πληρώνουν για την αγορά φαρμάκων και τροφίμων για τους φτωχούς της Οστανίτσας (Αηδονοχωρίου), όπως αποδεικνύεται από έγγραφα που σώθηκαν.

Το 1829 οι Τούρκοι έκαψαν τη Μονή Γκούρας στη διάρκεια μιας πολιορκίας για τη σύλληψη

Η Μονή Ταξιαρχών Γκούρας.

ενός Αλβανού ληστή που είχε κρυφτεί εδώ. Το 1854 ξεκίνησε να χτίζεται ο νέος ναός πάνω στα θεμέλια του καμένου, αλλά ξέμειναν από λεφτά οι μοναχοί και έτσι ο ναός έμεινε μισοχτισμένος, και με τα χρόνια εξαφανίστηκε τελείως. Ενώ σ' όλη την Ελλάδα υπάρχουν εκατοντάδες μοναστήρια στα οποία έχουν καταρρεύσει τα κελιά και σώζεται μόνο το καθολικό, στη Μονή Γκούρας συμβαίνει το ανάποδο: τα κελιά έχουν αναστηλωθεί και επεκταθεί, το δε καθολικό... δεν υπάρχει! Χρέη καθολικού επιτελεί το παρεκκλήσι του Αγίου Χαραλάμπους που γλίτωσε την καταστροφή του 1829. Οι τοιχογραφίες του είναι μισοκατεστραμμένες, αλλά αυτό που αξίζει να δείτε είναι η υπόγεια κρύπτη κάτω από το πάτωμά του, που χωρούσε άνετα 50 ανθρώπους. Όσο για την περιουσία του μοναστηριού, εξανεμίστηκε. Μετά την απελευθέρωση το 1913 η Μονή ερήμωσε και το 1923 απαλλοτριώθηκαν τα κτήματά της και μοιράστηκαν στους ντόπιους αγρότες. Σήμερα πάντως το «μοναστήρι» θάλλει, αν και χωρίς μοναχούς πια. Στα κελιά με το σύγχρονο εξοπλισμό διαμένουν παιδιά των καλοκαιρινών «κατασκηνώσεων», γι' αυτό και τα τρία γήπεδα μπάσκετ και ένα γήπεδο βόλεϊ που θα δείτε στο πλαίσιομα έξω από το μοναστήρι. Αν βρεθείτε εδώ φθινόπωρο ή άνοιξη και

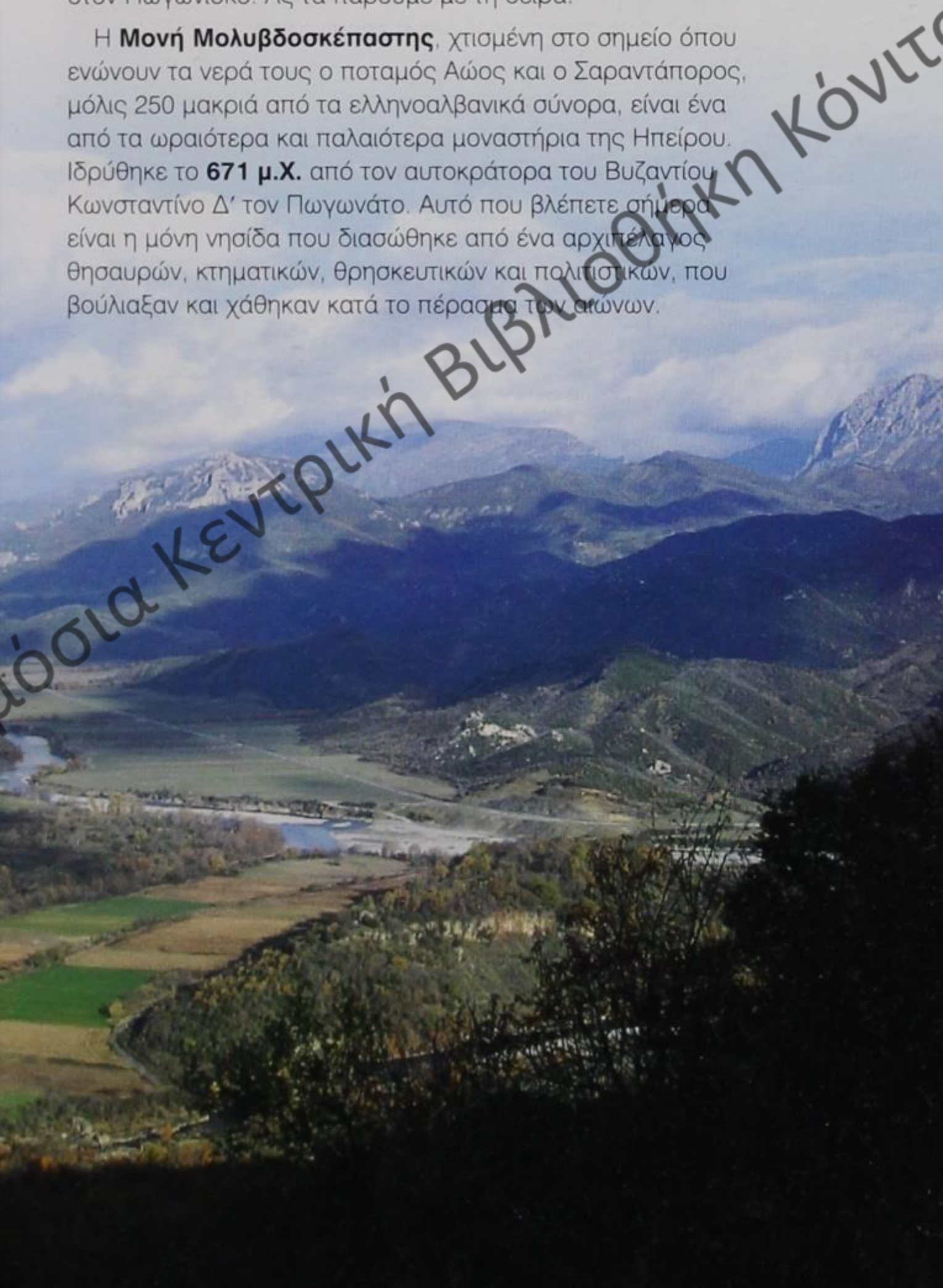
Η κοιλάδα του Σαραντάπορου, στο αλβανικό έδαφος. Αυτή ήταν η κύρια "λεωφόρος" που ακολουθούσαν οι από βορράν εισβολείς στον ελλαδικό χώρο.

Μόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Θελήσετε να διανυκτερεύσετε, υπάρχει μια ήσυχη γωνιά στη δυτική άκρη του πλατώματος (εκεί που θα δείτε ένα πέτρινο ερείπιο), με εξαιρετική θέα στην Αλβανία και στον Σαραντάπορο. Νερό υπάρχει στην πέτρινη βρύση έξω από το μοναστήρι. Αν βρεθείτε στα μέρη αυτά αρχές Νοέμβρη, αξίζει να έρθετε στο πανηγύρι του μοναστηριού, στις 8 Νοεμβρίου, ή στο άλλο πανηγύρι στις 10 Φεβρουαρίου.

Περίπου 600 μ. πριν το μοναστήρι θα δείτε έναν Χ1 να φεύγει προς τα δυτικά. Αυτός ο δρόμος μετά από 2,5 χλμ. θα σας βγάλει στην άσφαλο, σ' ένα τρίστρατο: δεξιά (ανατολικά) πάει στη Μονή Μολυβδοσκεπάστης, ευθεία (βόρεια) στο χωριό Μολυβδοσκεπάστο, και αριστερά (δυτικά) στον Πωγωνίσκο. Ας τα πάρουμε με τη σειρά.

Η **Μονή Μολυβδοσκεπάστης**, χτισμένη στο σημείο όπου ενώνουν τα νερά τους ο ποταμός Αώος και ο Σαραντάπορος, μόλις 250 μακριά από τα ελληνοαλβανικά σύνορα, είναι ένα από τα ωραιότερα και παλαιότερα μοναστήρια της Ηπείρου. Ιδρύθηκε το **671 μ.Χ.** από τον αυτοκράτορα του Βυζαντίου Κωνσταντίνο Δ' τον Πωγωνάτο. Αυτό που βλέπετε σήμερα είναι η μόνη νησίδα που διασώθηκε από ένα αρχιπέλαγος θησαυρών, κτηματικών, θρησκευτικών και πολιτιστικών, που βούλιαξαν και χάθηκαν κατά το πέρασμα των αιώνων.

Η Μονή Μολυβδοσκεπάστης.

Θέλετε να μάθετε την ηρωική και συνάμα τραγική ιστορία της; Καθίστε στη σκιερή αυλή της και διαβάστε την, έτσι όπως τη διασώζει η προφορική παράδοση και ο θρύλος.

Ήταν το έτος 671 μ.Χ. όταν ο αυτοκράτορας του Βυζαντίου Κωνσταντίνος Δ΄ ο Πωγωνάτος, επιστρέφοντας από μια εκστρατεία στην Ιταλική χερσόνησο, στρατοπέδευσε εδώ για να ξεκουράσει το στρατό του και να ξεκουραστεί και ο ίδιος, στα διάσημα ιαματικά λουτρά της περιοχής, τα Λουτρά του Διός, δίπλα στο ιερό του Διός Μαχέτα. Λίγο πιο πέρα υπήρχε και μια πόλη, η **Διός Πόλη**, χτισμένη στο σημείο όπου σήμερα βρίσκεται το χωριό Μολυβδοσκεπάστο (του οποίου το παλιό όνομα Διπαλίτσα είναι πιθανώς παραφθορά του ονόματος Διός Πόλη). Έχτισε μάλιστα και μια πόλη εκεί δίπλα, που την ονόμασε **Σεπάρια**, για να στεγαστούν οι δικοί του. Μια μέρα που μπήκε στο λουτρό για να απολαύσει το καθημερινό του μπάνιο, ένας άγγελος Κυρίου που είχε πάρει ακριβώς τη μορφή του αυτοκράτορα μπήκε στα αποδυτήρια, φόρεσε τα βασιλικά ρούχα και το στέμμα του Πωγωνάτου, πήρε και το βασιλικό σκήπτρο του, βγήκε από το λουτρό και πήγε και θρονιάστηκε στο βασιλικό δώμα. Οι αυλικοί και οι φρουροί φυσικά δεν κατάλαβαν τίποτα, αλλά όταν ο αυτοκράτορας βγήκε από τον λουτήρα και πήγε να φορέσει τα ρούχα του, έπαθε ένα σοκ! Ούτε ρούχα υπήρχαν, ούτε οι υπηρέτες και οι φρουροί του ήταν εκεί. Τύλιξε γύρω του ένα ύφασμα και πήγε κατευθείαν στα διαμερίσματά του, όπου έπαθε ένα ακόμα μεγαλύτερο σοκ: κάποιος άλλος καθόταν στο θρόνο του, ντυμένος με τα ρούχα του και ίδιος

στην όψη με αυτόν! Ο άγγελος τον κάλεσε δίπλα του και του είπε: «η εξουσία σου και κάθε επί γης εξουσία, είναι δοσμένη από το Θεό. Να τον τιμάς λοιπόν». Έπειτα εξαφανίστηκε, επιστρέφοντας στον Πωγωνάτο την περιβολή του.

Τι άλλο θέλει ένας άνθρωπος για να μπει στην υπηρεσία του Θεού; Ο Πωγωνάτος την ίδια μέρα κιάλας διέταξε να γκρεμιστούν τα ειδωλολατρικά λουτρά και στη θέση τους (και με τα υλικά τους) να χτιστεί ένα μεγαλόπρεπο μοναστήρι, που το αφιέρωσε στην Κοίμηση της Θεοτόκου αλλά ο κόσμος το έλεγε

Μολυβδοσκεπάστη, από τις βαριές μολύβδινες πλάκες που σκέπαζαν την οροφή του (σώζονται μέχρι σήμερα μερικές, και φυλάσσονται στη Μονή). Για να το λαμπρύνει περισσότερο, το ανακήρυξε σταυροπηγιακό και ίδρυσε επιτόπου και με συνοπτικές διαδικασίες Αρχιεπισκοπή, που την ονόμασε **Αρχιεπισκοπή**

Πωγωνιανής, όρισε το μοναστήρι αυτό ως έδρα της, και ως περιοχή της εκκλησιαστικής δικαιοδοσίας της όρισε όλη την επαρχία βορειοδυτικά από τα Ιωάννινα, που την ονόμασε

Πωγωνί. Προίκισε το μοναστήρι με μεγάλα κτήματα, αλλά για να έχει και μετρητά ίδρυσε μια μεγάλη εμποροπανήγυρη, που όρισε να διεξάγεται στον εξωτερικό περίβολο της Μονής, επί του τζιρού της οποίας το μοναστήρι εισέπραττε ένα ποσοστό (κάτι σαν ΦΠΑ). Με τέτοια αυτοκρατορική εύνοια, και με τις πάμπολλες δωρεές πλουσίων και φτωχών πιστών που ακολουθήσαν, το μοναστήρι έγινε γρήγορα ζάπλουτο, με κτηματική περιουσία σε όλη την επαρχία Πωγωνίου, ως τη Ρουμανία, τη Ρωσία, την Αλβανία, τη Βλαχία, μέχρι και εκμετάλληση εμπορικών καταστημάτων στην πόλη της Πρεμετής!

Όλα αυτά δυστυχώς δεν άργησαν να εκμαυλίσουν και να διαφθείρουν όπως ήταν φυσικό τους ηγούμενους-αρχιεπισκόπους της Μολυβδοσκεπάστης. Στα μέσα του 17^{ου} αιώνα, ο αρχιεπίσκοπος Πωγωνιανής υπεκμίσθωσε την είσπραξη των μοναστηριακών εσόδων του πανηγυριού σε μια φατρία Αλβανών της Διπαλίτσας, που είχαν το οικογενειακό όνομα Λιαλιάτες, οι οποίοι μάλιστα είχαν αναλάβει και την φύλαξη της ασφάλειας του χωριού (νονοί και μπράβοι υπήρχαν από πολύ παλιά, κυρίες και κύριοι!). Εμφανίστηκε όμως στο προσκήνιο μια ανταγωνιστική φατρία Αλβανών μπράβων (που μάλιστα ήταν και συγγενείς των Λιαλιτών), οι Καραμουρατάτοι, που αποφάσισαν να πάρουν αυτοί τον έλεγχο του πανηγυριού και του χωριού. Κι έτσι, κατά τη διάρκεια του πανηγυριού του 1657, εφόρμησαν οι πάνοπλοι Καραμουρατάτοι και ξέσπασε ένα φοβερό τουφεκίδι όπου σκοτώθηκαν από τις αδέσποτες σφαίρες πάρα πολλοί αθώοι πανηγυριστές, οι δε Λιαλιάτες έτρεξαν να κρυφτούν μέσα στο μοναστήρι που ήταν οχυρωμένο με υψηλό περίβολο. Μάταια ο αρχιμανδρίτης καταριόταν τους Καραμουρατάτους που

έστησαν απέξω πολιορκία. Μετά από τρεις μήνες το μοναστήρι-φρούριο έπεσε στα χέρια των πολιορκητών, οι οποίοι, αχαλίνωτοι πλέον, καταλήστευσαν τα πάντα, το μοναστήρι και τα γύρω χωριά.

Έκτοτε οι αρχιεπίσκοποι Πωγωνιανής μετεγκαταστάθηκαν στα πλούσια μετόχια τους στη Ρουμανία και βυθίστηκαν στην έσχατη τρυφελότητα κατασπαταλώντας τους θησαυρούς της αρχιεπισκοπής, ενώ στο μοναστήρι ξέμειναν μερικοί ταλαίπωροι καλόγεροι που προσπαθούσαν να επιβιώσουν με τα ψίχουλα που ζητιάνευαν. Να και τα ονόματα αυτών των αρχιεπισκόπων: Διονύσιος (1684-1687), Μαλαχίας (1687-1702), Ευθύμιος (1702-1708), Ιωαννίκιος, Παΐσιος, Δανιήλ, Αθανάσιος, Διονύσιος, Άνθιμος (1783-1800), Διονύσιος, Ιερόθεος (1836-1840), Δωρόθεος, Νεόφυτος, Αγάπιος (1848-1850), Νίκανδρος (1850-1854) και Πανάρετος (1854-1863). Όταν πια δεν είχαν ούτε φαγητό να φάνε, οι μοναχοί της Μολυβδοσκεπάστης πήραν των ομματίων τους και έφυγαν, το 1848. Τα επόμενα δέκα χρόνια που έμεινε έρημο το μοναστήρι, μπήκαν μέσα οι χωριανοί και οι ληστές της περιοχής και έκλεψαν τα πάντα. Ακόμα και οι ανεκτίμητης αξίας χειρογράφοι παπυρικοί κώδικες της βιβλιοθήκης της, έγιναν σόλες στα παπούτσια των Αλβανών... Αλλά δεν φταίνε βεβαίως οι αγράμματοι χωρικοί, φταίνε οι λεβέντες που προαναφέρθηκαν, που παρέδωσαν «τα άγια τοις κυσί».

Τον Ιούλιο του 1943 οι Γερμανοί βομβάρδισαν τα κελιά (ευτυχώς όχι και το ναό) μετατρέποντας σε στάχτη ό,τι είχε απομείνει από την πλούσια βιβλιοθήκη της και όλα τα κειμήλια που φυλάγονταν εκεί μέσα. Τότε κλάπηκε και η θαυματουργή εικόνα της Παναγίας Πωγωνιανίτισσας, μια ανεκτίμητης αξίας εικόνα του 7^{ου} αιώνα, την οποία οι ιερόσυλοι κλέφτες απογύμνωσαν από τα πολύτιμα αφιερώματά της και την πέταξαν σ' ένα ρυάκι! Τη βρήκαν μετά από 5 χρόνια κάποιοι πιστοί Πωγωνήσιοι εντελώς κατεστραμμένη, την επιζωγράφησαν και την ξανάβαλαν στη θέση της, όπου βρίσκεται μέχρι σήμερα. Αλλά η αιμορραγία δεν σταμάτησε: το 1980 μπήκαν μέσα ιερόσυλοι και «σήκωσαν» όλο το τέμπλο της, τη ξυλόγλυπτη πόρτα της που χρονολογείτο από την υστεροβυζαντινή εποχή, έντεκα παμπάλαιες εικόνες και πολλά άλλα, τα οποία ευτυχώς βρέθηκαν και επιστράφηκαν στη Μονή, όταν συνελήφθηκαν οι κλέφτες (κάτι λεβέντες από τη Λαμία...). Η πόρτα, ύστερα από τη συντήρησή της, ξανατοποθετήθηκε στη θέση της. Προσέξτε την γιατί είναι μοναδική: αποτυπώνει τη σκηνή του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου, με την Παναγία στη δεξιά πλευρά και τον αρχάγγελο Γαβριήλ στην αριστερά, και γύρω τριγύρω οι

Απόστολοι και γεωμετρικά μοτίβα. Προσέξτε επίσης και την εξαιρετικής τέχνης **εικόνα του Χριστού Παντοκράτορα**, του 16^{ου} αιώνα (κι αυτή ανάμεσα στα κλεμμένα που ξαναβρέθηκαν).

Τώρα το μοναστήρι είναι και πάλι ζωντανό, χάρη στους τρεις καλόγερους που μονάζουν εδώ από το 1988, και κυρίως χάρη στις λαμπρές αναστηλωτικές εργασίες που εκτέλεσε εδώ η 8^η Εφορία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων την περίοδο 1992-93 και 1998-99, με χρήματα από το ευρωπαϊκό πρόγραμμα Intereg II. Αλλά και οι πάμπολλοι επισκέπτες που έρχονται να προσκυνήσουν τη θαυματουργή εικόνα της Παναγίας, αφήνουν τον οβολό τους που είναι ένας σημαντικός πόρος για τη συντήρηση των κτιρίων και της ζωής εδώ. Το μοναστήρι αυτό είναι ίσως το μόνο που είναι ανοιχτό 24 ώρες το 24ωρο, 365 μέρες το χρόνο, όπως συνέβαινε τα παλιά τα χρόνια που τα μοναστήρια ήταν και καταφύγια και δέχονταν τους προσκυνητές-επισκέπτες όποτε κι αν έφταναν.

Αν σταθείτε στον ωραίο πλακοστρωμένο περίβολο του μοναστηριού, θα διακρίνετε τα τρία διαφορετικά μέρη από τα οποία απαρτίζεται το καθολικό, που αντιστοιχούν σε διαφορετικές οικοδομικές φάσεις. Το **ανατολικό τμήμα** όπου βρίσκεται και το ιερό είναι το παλαιότερο, πιθανότατα του 11^{ου} αιώνα (από το πρώτο μοναστήρι που ίδρυσε ο Πωγωνάτος τον 7^ο αιώνα δεν σώζεται τίποτα). Αυτό το τμήμα είναι ένας μικρός τρίκογχος ναός με τρούλο. Τρίκογχος θα πει ότι έχει τρεις κόγχες, τη μία του ιερού και άλλες δύο στα πλάγια, που τις βλέπετε και απ' εδώ. Ο τρούλος είναι δυσανάλογα ψηλός, παρόμοιος με τον τρούλο του Αγίου Βασιλείου της Γέφυρας στην Άρτα και άλλων μεσοβυζαντινών ναών της περιοχής, και αυτό είναι το στοιχείο στο οποίο βασίζονται όσοι χρονολογούν αυτό το τμήμα του ναού στον 11^ο αιώνα. Το **κεντρικό τμήμα** προστέθηκε αργότερα, το 13^ο -14^ο αιώνα και είναι ένα σταυρεπίστεγο κτίριο (δηλαδή η στέγη του είναι σαν σταυρός, τη βλέπετε) στολισμένο με κεραμικά πλακίδια και με ωραία πινάκια (πιάτα) στα αετώματα της στέγης. Το **δυτικό τμήμα**, που είναι ο νάρθηκας, προστέθηκε το 16^ο αιώνα και στην αρχική μορφή του είχε εισόδους και στη δυτική και στη βόρεια πλευρά του, που αργότερα τις έφραξαν χτίζοντάς τες. Αυτό είναι το πιο ευρύχωρο τμήμα του ναού. Τότε χτίστηκε και ο περίβολος του μοναστηριού και έγινε και η αγιογράφηση που θα δείτε σε λίγο μόλις μπείτε στο ναό. Όλα τα τμήματα του καθολικού είναι σκεπασμένα με πλάκες που έχουν ένα σκούρο γκρι μολυβένιο χρώμα, οπότε δεν έχει βάση το αίτημα του ηγουμένου να ξηλωθούν και να σκεπαστεί με φύλλα μολύβδου το καθολικό. Και με τις πλάκες αυτές, το όνομα δικαιώνεται.

Η παλαιότερη ημερομηνία που σώζεται σε επιγραφή μέσα στον ίδιο το ναό είναι αυτή που βρίσκεται πάνω από την πόρτα του νάρθηκα και γράφει τα εξής: «Ανηγέρθη εκ βάθρων και ανοικοδομήθη ο θεῖος και πάνσεπτος οὔτος ναός της υπεραγίας Δεσποίνης ημῶν Θεοτόκου δια συνδρομῆς και εξόδου του ευσεβεστάτου βασιλέως και αειδήμου Κωνσταντίνου του Μπωγωνάτου, μετά δε χρόνου πολλοῦ ερημώθη παντελῶς και ανεκαίνησαν αὐτόν ο Ανδρόνικος ο Κομνηνός και Μέγας Δούκας ο Παλαιολόγος και πάλιν ἤλθεν εἰς ἔσχατον αφανισμόν και ανεκαίνισαν και εζωγράφησαν αὐτόν οἱ τιμιώτατοι Μπωγωνιανίται ἐν ἔτη ιζλ μηνί Δεκεμβρίῳ. Ορα ο θεός τίνος ἔστιν ο κόπος» (όπου ιζλ σημαίνει 1521).

Τα ελ

Βλαχία, Μολδαβία, Τρανσυλβανία, Δακία, Μοισία, Παραδουνάβιες ηγεμονίες, Υψηλάντιο, Σενθήκη, Κιουτσούκ-Καϊναρτζί, Φαναριώτες, Μεγάλη Αικατερίνη, υποθέτουμε ότι θα είναι ένας χαρμιάς μέσα στο κεφάλι σας όλα αυτά, από την απομύχηση των σχολικών διαγωνισμάτων της ιστορίας! Αν θέλετε να τα βάλετε σε μια τάξη και να ξεκαθαρίσει η εικόνα γι' αυτή την περιοχή της Βαλκανικής, διαβάστε το παρακάτω επιγραμματικό σημείωμα.

Ανοίξτε έναν χάρτη της Ρουμανίας και παρατηρήστε την: νότιο όριο της είναι ο **Δούναβης**. Βόρεια, κυριαρχούν τα **Καρπάθια** (κορυφή στα 2.303 μ.). Στο κέντρο οι **Τρανσυλβανικές Άλπεις** (κορυφή στα 2.544 μ.). Ανάμεσα σ' όλα αυτά, μεγάλες πεδινές εκτάσεις που είναι ιδιαίτερα εύφορες, κυρίως στην περιοχή της κοιλάδας και του δέλτα του Δούναβη. Οι παλιότεροι κάτοικοι της περιοχής αυτής ήταν οι **Κιμμέριοι** (κτηνοτρόφοι που κανείς δεν ξέρει από που κρατάει η σκούφια τους) από το 1200 π.Χ. ως το 700 π.Χ. περίπου, οι **Σκύθες** (νομαδικός κτηνοτροφικός λαός που μετανάστευσε εδώ από το Ιράν, δεινοί ιππείς και πολεμιστές) και οι **Γέτες** (ένα πολεμικό θρακικό φύλο, κτηνοτρόφοι κι αυτοί) από το 700 π.Χ. ως το 300 π.Χ. περίπου.

Οι ρωμαϊκές λεγεώνες που διέβησαν το Δούναβη και κατέκτησαν την περιοχή τον 1^ο π.Χ. - 2^ο μ.Χ. αιώνα ίδρυσαν εδώ δύο ρωμαϊκές επαρχίες: τη **Δακία** (Dacia, εξ ου και τα άθλια εκείνα ρουμάνικα αυτοκίνητα!) που καταλάμβανε όλη τη βόρεια, δυτική και κεντρική σημερινή Ρουμανία, και τη **Μοισία** (Moesia) που απλωνόταν μέχρι πολύ κάτω από το Δούναβη, στην περιοχή της σημερινής Βουλγαρίας. Στα χρόνια των Ρωμαίων ήρθαν και εγκαταστάθηκαν στις εύφορες αυτές πεδιάδες πολλοί Ρωμαίοι πολίτες από άλλες

Από την παλιά αυτή αγιογράφιση του ναού, του 1521, μπορείτε να δείτε δύο κοσμικές μορφές ζωγραφισμένες στο δυτικό τοίχο, που πιθανότατα είναι ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος ο Πωγωνάτος και ο Ανδρόνικος Κομνηνός Δούκας Παλαιολόγος, δεσπότης του Βερατίου (και εγγονός του Δεσπότη της Ηπείρου Μιχαήλ Β΄) που ανέλαβε την ανακαίνιση της Μονής στα χρόνια της εξουσίας του (1323-1328). Κάτω από το επιφανειακό στρώμα των τοιχογραφιών σώζεται σε πολλά σημεία ένα παλιότερο στρώμα τοιχογραφιών, του 14^{ου} αιώνα, και πιο κάτω πιθανότατα ένα τρίτο στρώμα, από κάποια ακόμα πιο παλιά περίοδο αγιογράφησης!

Πτήρια στη Ρουμανία (ή, τι γυρεύει η αλεπού στο παζάρι)

επαρχίες της αυτοκρατορίας, κυρίως τις ανατολικές, και όλα κυλούσαν ωραία και καλά.

Τον 3^ο μ.Χ. αιώνα η ρωμαϊκή εξουσία κατέρρευσε σ' αυτά τα μέρη, αλλά οι Ρωμαίοι έποικοι παρέμειναν, παρέα με τους εκρωμαϊσμένους ντόπιους που είχαν πια γίνει ένα μαζί τους (η σημερινή ρουμανική γλώσσα, που έχει πολλά λατινικά στοιχεία, εδώ έχει τις ρίζες της). Τους επόμενους αιώνες, ως το 13^ο αιώνα, δεν θα θέλατε καθόλου να ζούσατε σ' αυτά τα μέρη: από το ξέφραγο αμπέλι πέρασαν, λεηλάτησαν, σκότωσαν και έκαψαν, όλα τα καλά παιδιά: Γότθοι (3^{ος} - 5^{ος} αιώνας), Γεπίδες (αγριότατο γερμανικό φύλο, 4^{ος} - 5^{ος} αιώνας), Ούννοι (δεν χρειάζονται συστάσεις!) και Άβαροι (4^{ος} - 7^{ος} αιώνας), Σλάβοι και Βούλγαροι (7^{ος} - 9^{ος} αιώνας), Ούγγροι και Μαγυάροι (9^{ος} αιώνας), Κουμάνοι (τουρκική φυλή που κατέβηκε από τις στέπες της νότιας Ρωσίας, 11^{ος} - 13^{ος} αιώνας) και Τάταροι (πολεμικός λαός, μάλλον μογγολικής προέλευσης, που ενέπνεαν τέτοιο τρόμο ώστε τους έλεγαν και Ταρταρούς, από την αρχαιοελληνική κόλαση των Ταρτάρων, 13^{ος} αιώνας).

Το 13^ο αιώνα σχηματίστηκαν τρεις ηγεμονίες σ' αυτά τα εδάφη. Η **Τρανσυλβανία** στο βορρά, όπου κατοικούσαν Μαγυάροι που είχαν έρθει από την Ουγγαρία. Η **Βλαχία** στο νότο που γέμισε με Σέρβους και Βουλγάρους. Και η **Μολδαβία** στην ανατολή, που φιλοξενούσε κάθε καρυδιάς καρύδι. Ως τον 15^ο αιώνα ζούσαν σχετικά ήρεμα όλοι αυτοί οι λαοί βόσκοντας τα τεράστια κοπάδια τους με τα βοοειδή, ώσπου εμφανίστηκαν οι **Τούρκοι** στο προσκήνιο. Τον 15^ο και 16^ο αιώνα οι Τούρκοι είχαν ολοκληρώσει την κατάκτηση αυτών των ηγεμονιών και τις έκαναν φόρου υποτελείς τους. Μόνο για ένα φεγγάρι ξανασήκωσαν κεφάλι οι ντόπιοι, με επικεφαλής τον ηγεμόνα της Βλαχίας Μιχαήλ το Γενναίο, στα

τέλη του 16^{ου} αιώνα, οπότε ενώθηκαν για πρώτη φορά και οι τρεις ηγεμονίες σε ένα ενιαίο κράτος, τη **Ρουμανία**.

Δεν πρόλαβε όμως να σταθεί στα πόδια της η Ρουμανία και την έκαναν μια χασιά οι (X)Αψβούργοι (Habsburg), αυτός ο δυναστικός οίκος που βασίλευε στην Αυστροουγγαρία και που άπλωσε τα πλοκάμια του σε όλη την κεντρική Ευρώπη από τον 7^ο αιώνα που ιδρύθηκε ως το 1918 που πήγε στον αγύριστο (κυκλοφορούν όμως ακόμα στα σαλόνια της Ευρώπης διάφοροι φαιδροί δούκες, πρίγκιπες και πριγκίπισσες που καμαρώνουν για το αυτοκρατορικό αψβουργικό αίμα που ρέει στις φλέβες τους!). Οι Αψβούργοι αναγνώρισαν την επικυριαρχία της Πύλης στη Ρουμανία, ο σουλτάνος εισέπραττε κάθε χρόνο τους φόρους του, και όλοι ήταν ευχαριστημένοι κατά το **17^ο αιώνα**. Ολοι, εκτός από τους **Βογιάρους**, όπως ονομάζονταν οι ντόπιοι αριστοκράτες που είχαν αναλάβει την άσκηση της εξουσίας. Αυτοί φαγώνονταν διαρκώς μεταξύ τους, φυσικά για το παραδάκι που συνόδευε τις διοικητικές θέσεις, και γενικά ήταν φαύλοι και διεφθαρμένοι.

Εκείνη την εποχή, δηλαδή σε όλη τη διάρκεια του 17^{ου} αιώνα, πολλοί Έλληνες κατέφυγαν εδώ από τις σκλαβωμένες πατρίδες τους, για να ξεφύγουν από τη φρικτή καταπίεση των Τούρκων. Με το εμπόριο τους δαιμόνιο και τη μόρφωσή τους, όχι μόνο πρόκοψαν αλλά γρήγορα πλούτισαν και κυριάρχησαν στη Ρουμανία, εξαγοράζοντας σε πολλές περιπτώσεις την εύνοια των Βογιάρων. Ο πλούτος και η μόρφωσή τους, τους άνοιξε τις πύλες προς τις τάξεις της τοπικής αριστοκρατίας και τις διάφορες θέσεις εξουσίας, ώσπου, το **1679**, ένας Έλληνας εκλέχτηκε ηγεμόνας στη Βλαχία (ο Σερμπάν Καντακουζηνός), και ένας άλλος, το **1710**, στη Μολδαβία (ο Δημήτριος Καντεμίρ).

Ένα χρόνο μετά, το **1711**, ο σουλτάνος αποφάσισε ότι δεν θέλει να έχει πια να κάνει με ρουμάνους βογιάρους στις παραδουνάβιες ηγεμονίες και εξέδωσε ένα φερμάνι με το οποίο, στο εξής, μόνο Έλληνες Φαναριώτες θα μπορούσαν να εκλέγονται ηγεμόνες της Βλαχίας και της Μολδαβίας (η Τρανσυλβανία παρέμεινε στη σφαίρα επιρροής της Αυστροουγγαρίας).

Αυτοί οι δαιμόνιοι Έλληνες της Κωνσταντινούπολης, που ονομάστηκαν **Φαναριώτες** επειδή έμεναν στη συνοικία Φανάρι, ήταν εξαιρετικά μορφωμένοι, ήταν πλούσιοι (από το εμπόριο) και ήταν και πανέξυπνοι. Πολύ νωρίς μπήκαν στην υπηρεσία του σουλτάνου ως διερμηνείς του (ήξεραν και πολλές ξένες γλώσσες, μεταξύ άλλων), και σιγά σιγά κέρδισαν την απόλυτη εμπιστοσύνη του. Αποκορύφωμα της

εμπιστοσύνης του ήταν εκείνο το φερμάνι που έλεγε ότι μόνο Φαναριώτες θα διορίζονται ηγεμόνες στη Μολδαβία και τη Βλαχία. Κι έτσι βρέθηκαν οι Έλληνες να κατέχουν τη διοικητική εξουσία σ' αυτά τα μέρη.

Αυτοί οι Έλληνες ηγεμόνες ήταν που ενθάρρυναν την ίδρυση ελληνικών μοναστηριών στη Ρουμανία (δηλαδή στη Μολδαβία και τη Βλαχία) και διευκόλυναν με κάθε τρόπο αυτά τα μοναστήρια να αποκτήσουν τεράστιες γαίες και άλλα ακίνητα. Οι Έλληνες έβλεπαν τις παραδουνάβιες ηγεμονίες ως το πιο πρόσφορο έδαφος για να σπείρουν τα όνειρά τους για μια καλύτερη ζωή: οι ηγεμόνες τους ήταν Έλληνες, τα χωράφια εύφορα, ο Αλή πασάς πολύ μακριά, οι Αλβανοί ληστές μακριά κι αυτοί, ο σουλτάνος που συμπαθούσε τους Φαναριώτες ηγεμόνες τους ήταν δύο βήματα και ο στρατός του θα απέτρεπε κάθε απειλή, πιο βόρεια ήταν η χριστιανική Ρωσία, όλα τέλεια. Κρυφός τους πόθος προφανώς ήταν, όταν θα το επέτρεπαν οι συνθήκες, να φτιάξουν κάποτε εδώ ένα **ελληνικό κράτος**. Γι' αυτό άλλωστε και η επανάσταση του '21 ξεκίνησε από δω. Συστηματικά λοιπόν, η γη της Ρουμανίας περνούσε στην ιδιοκτησία Ελλήνων, με «δούρειο ίππο» τα μοναστήρια.

Το δεύτερο μισό του 18^{ου} αιώνα σηματοδεύτηκε με τους δύο **Ρωσοτουρκικούς πολέμους**. Οι Ρώσοι ήθελαν οπωσδήποτε διέξοδο στο Αιγαίο, άρα έπρεπε να καταλάβουν τις Παραδουνάβιες ηγεμονίες και τη Μακεδονία. Ο πρώτος Ρωσοτουρκικός πόλεμος κράτησε επτά χρόνια (1768-1774). Οι Ρώσοι νίκησαν τους Τούρκους και κατέλαβαν τις Παραδουνάβιες ηγεμονίες, αλλά τότε οι Τούρκοι συμμαχίσαν με τους πανίσχυρους Αυστριακούς, οπότε οι Ρώσοι προτίμησαν να καθίσουν στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων με τους Τούρκους και υπέγραψαν τη **Συνθήκη του Κιουτσούκ-Καϊναρτζί** (από το όνομα του βουλγαρικού χωριού όπου υπογράφηκε αυτή η συνθήκη), με την οποία συμφωνούσαν να επιστρέψουν τα εδάφη της Βλαχίας και της Μολδαβίας στους Τούρκους, αλλά εξασφάλισαν για τους εαυτούς τους πολλά πλεονεκτήματα (ελεύθερη ναυσιπλοΐα στο Αιγαίο για τα πλοία με ρωσική σημαία, προσάρτηση κάποιων περιοχών εκεί στην Κριμαία, κ.λπ.), αλλά και κάποια σημαντικά πλεονεκτήματα για τους Έλληνες ομοθρήσκους τους.

Μετά έπιασαν οι Ρώσοι τους Αυστριακούς κατά μέρος, και τους εξήγησαν ότι είναι καλύτερα να συμμαχήσουν οι δυό τους εναντίον του σουλτάνου, να τον ξεσκίσουν και να μοιραστούν τα ευρωπαϊκά εδάφη του, παρά να προσφέρουν οι Αυστριακοί υποστήριξη σ' αυτή την αξιοθρήνητη

αυτοκρατορία. Οι άλλοι σύμμαχοι των Τούρκων, οι Γάλλοι, ήταν απασχολημένοι σε πόλεμο εναντίον της Αγγλίας, οπότε η συγκυρία ήταν κατάλληλη. Η πρόταση αυτή της Μεγάλης Αικατερίνης φάνηκε καλή στο βασιλιά της Αυστρίας Ιωσήφ Β' και έτσι οι δύο αυτές μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις συμμάχησαν εναντίον της Τουρκίας, με τους Έλληνες να έχουν ξεσηκωθεί απ' άκρη σε άκρη, γιατί στα (ελληνικά) σχέδια και τις ενέργειες

της Μεγάλης Αικατερίνης ήταν και η δημιουργία της **Ελληνικής Αυτοκρατορίας**, με πρωτεύουσα τη Μολδαβία και το μεγαλύτερο μέρος της Βλαχίας!

Ο δεύτερος ρωσοτουρκικός πόλεμος κράτησε έξι χρόνια (1787-1792). Στην πορεία οι Αυστριακοί αποχώρησαν από τη συμμαχία με τους Ρώσους, οι δε Πρώσοι (που εκείνη την εποχή ήταν πανίσχυρο κράτος) και οι Άγγλοι υπέδειξαν διακριτικά στη Ρωσία να σταματήσει αυτόν τον πόλεμο αλλιώς θα υπέδειξαν επέρ του σουλιάνου. Κι έτσι έληξε κι αυτός ο ρωσοτουρκικός πόλεμος χωρίς νικητές και ηττημένους, με την υπογραφή της **Συνθήκης του Ιασίου**. Η Μολδαβία και η Βλαχία επέστρεψαν στις αγκάλες του σουλιάνου, με προστάτιδα δύναμη υποτίθεται τη Ρωσία, και τους ηγεμόνες της να συνεχίζουν να διορίζονται από το σουλιάνο με την έγκριση της Ρωσίας, πάντα εκ του Φαναρίου.

Οι Ρώσοι όμως συνέχισαν να τρώγονται με τους Τούρκους. Το **1806** βρήκαν πάλι μια αφορμή και ανακατέλαβαν τη Βλαχία και τη Μολδαβία, και μάλιστα τις κράτησαν ως το **1812**, οι δε Έλληνες με έκπληξη είδαν τους Ρώσους να τους καταληστεύουν όλο αυτό το διάστημα, οπότε άρχισαν να σκέφτονται μήπως είναι καλύτερα να βρίσκονται υπό την εξουσία του σουλιάνου.

«Ούτε με τους μεν, ούτε με τους δε. Θα επαναστατήσουμε και θα φτιάξουμε δικό μας ελεύθερο ελληνικό κράτος» αποφάσισαν οι Έλληνες ηγεμόνες της Βλαχίας (Κωνσταντίνος Υψηλάντης) και της Μολδαβίας (Μιχαήλ Σούτσος), και το **1821** υποδέχτηκαν στα εδάφη τους τον

Αλέξανδρο Υψηλάντη (γιο του Κωνσταντίνου) και τους άλλους Φιλικούς με τα επαναστατικά τους σώματα. Οι Τούρκοι ως γνωστόν κατέπνιξαν την επανάσταση στις Παραδουνάβιες ηγεμονίες και ταυτόχρονα ήσαν την εμπιστοσύνη τους στα πρόσωπα των Φαναριωτών, καθαίρεσαν τους δύο Έλληνες ηγεμόνες και διόρισαν δύο Ρουμάνους. Έτσι ξαναβρέθηκαν στην εξουσία οι Βογιάροι, οι Ρουμάνοι αριστοκράτες δηλαδή, που βέβαια δεν συμπαθούσαν καθόλου τους Έλληνες.

Οι Βογιάροι οραματίζονταν το σχηματισμό ενός κράτους στα εδάφη τους, όχι ελληνικού βεβαίως αλλά ρουμανικού. Οι Ρώσοι κατέλαβαν άλλη μια φορά τη Μολδαβία και τη Βλαχία το **1828** και παρέμειναν εκεί ως το **1832**, αφού φρόντισαν να εγκαταστήσουν φιλορώσους ηγεμόνες. Όμως τα δημοκρατικά και εθνικιστικά μηνύματα που είχε εκτοξεύσει προς κάθε κατεύθυνση η Γαλλική Επανάσταση έφτασαν ως εδώ προβάλλοντας το αίτημα για ένα ανεξάρτητο ρουμανικό κράτος. Έτσι το **1848** οι Ρώσοι εισέβαλαν για άλλη μια φορά στη Μολδαβία και τη Βλαχία, μαζί με τους Τούρκους αυτή τη φορά, μια και απειλούνταν τα συμφέροντα και των δύο. Οι Ρώσοι αποχώρησαν το **1851**, όταν θεώρησαν ότι όλα ήταν και πάλι υπό τον έλεγχό τους. Όμως, είχαν ήδη δρομολογηθεί εξελίξεις που θα ανέτρεπαν εντελώς το σκηνικό.

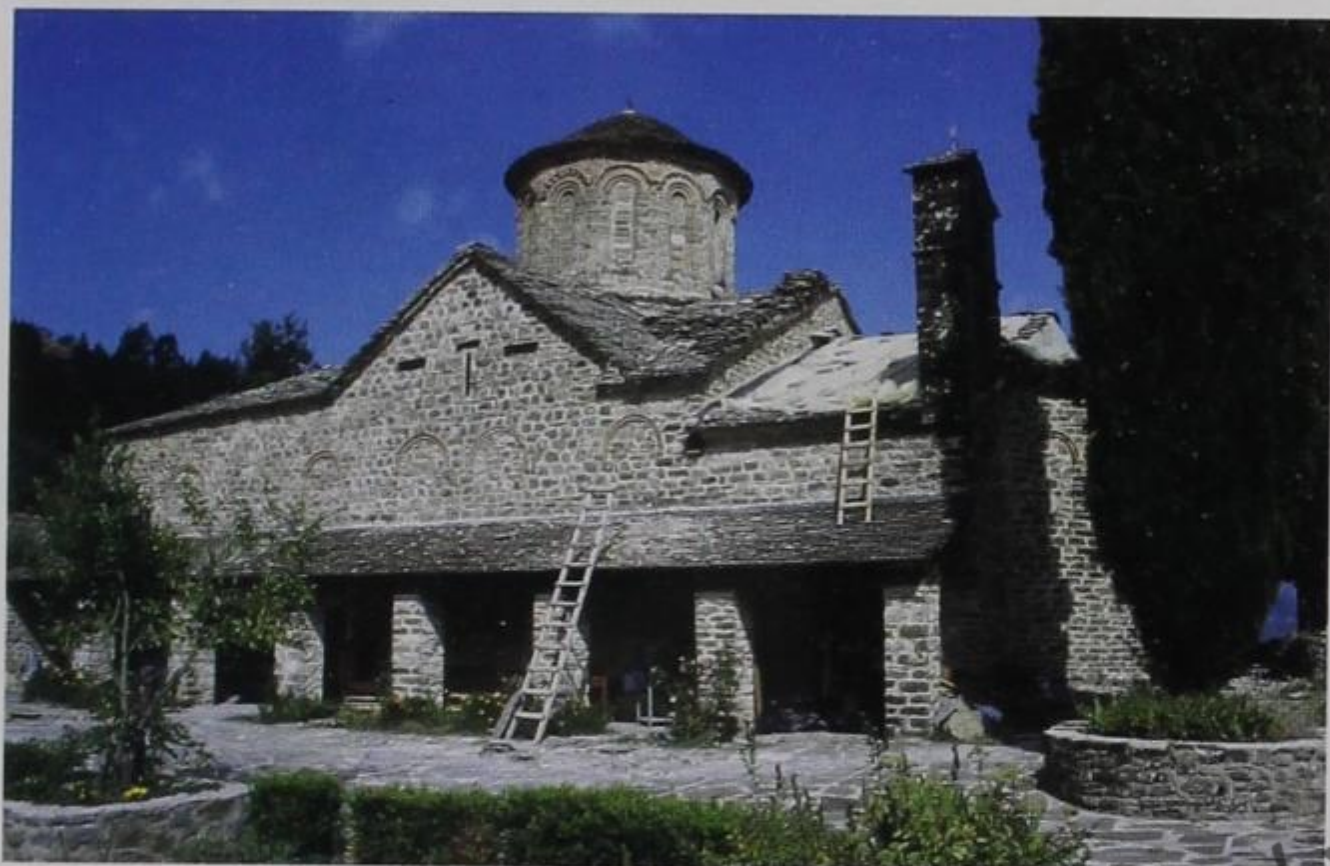
Οι Ρουμάνοι είχαν αφυπνιστεί εθνικά και εργάζονταν με ζήλο προς την κατεύθυνση του σχηματισμού ενός ενιαίου και ανεξάρτητου κράτους που θα περιλάμβανε τα εδάφη της Μολδαβίας, της Βλαχίας, και άλλων περιοχών που ιστορικά τους ανήκαν (Τρανσυλβανία, Βεσσαραβία κ.λπ.) Στις 17 Ιανουαρίου **1859** οι εθνόσυνελεύσεις των ηγεμονιών της Μολδαβίας και της Βλαχίας συνήλθαν σε κοινή συνεδρίαση στο Βουκουρέστι, αποφάσισαν την ένωσή τους, εξέλεξαν κοινό ηγεμόνα τους τον **Αλέξανδρο Κούζα**, και ανακήρυξαν την ίδρυση του κράτους της **Ρουμανίας**, που αναγνωρίστηκε από τις Μεγάλες Δυνάμεις. Κράτος χωρίς εδαφική κυριαρχία δεν νοείται, κι έτσι το πρώτο πρώτο πράγμα που έκανε ο Κούζα ήταν να ψηφίσει νόμο με τον οποίο **δημευόταν όλη η κινητή και ακίνητη περιουσία των ελληνικών μοναστηριών**, που εκείνη την εποχή ήταν συνολικά 71 και είχαν φτάσει να κατέχουν περίπου το 20% των ρουμανικών εδαφών! Οι Έλληνες πήραν πόδι κι αυτοί σιγά σιγά, και έτσι έκλεισε το κεφάλαιο Παραδουνάβιες Ηγεμονίες για την Ελλάδα.

Εντάξει; Ξεκαθαρίστηκε η εικόνα; Ωραία. Και τώρα, πρόχειρο διαγώνισμα. Κλείστε τα βιβλία, πάρτε χαρτί και μολύβι. Θέμα πρώτον (κλασικό sos!): πότε συνάφθηκε η Συνθήκη του Κιουτσούκ-Καϊναρτζί;

Ο βυζαντινός ναός του Αγίου Δημητρίου στο Μολυβδοσκεπάστο.

Μόλις μερικές δεκάδες μέτρα από τα ελληνοαλβανικά σύνορα, το χωριό **Μολυβδοσκεπάστο** (παλιά ονομασία ως το 1928: Διπαλίτσα / Δεπολίτσα, οι ντόπιοι όμως σήμερα το λένε απλά Μολύβι) γλίτωσε «στο τσακ» την αλβανοκομμουνιστική κόλαση στην οποία βούλιαξαν και έσβησαν τόσα και τόσα άλλα ελληνικά χωριά της βόρειας Ηπείρου. Είχε άγιο, που λένε. Ή μάλλον πολλούς αγίους! Πρώτος και καλύτερος ο βυζαντινός **Άγιος Σώζων**, στην κορυφή του λόφου, ένας πανέμορφος ναός του 15^{ου} αιώνα που δυστυχώς είχε αφεθεί στην τύχη του, παρόλο που ήταν φανερό ότι ήταν ετοιμόρροπος, κι έτσι κατέρρευσε η στέγη του το 1975. Έτσι ανοιχτός με πεσμένη τη στέγη του έμεινε άλλα τρία χρόνια, όπου τα χιόνια και οι βροχές τα έκαναν όλα μαντάρα, και μόλις το 1978 το υπουργείο Πολιτισμού εδέησε να τοποθετήσει ένα προστατευτικό στέγαστρο. Σήμερα είναι ένα ερείπιο πνιγμένο στα βάτα και τις αγριοσυκιές, περιμένοντας να έρθει (;) η ώρα της αναστήλωσης. Έπειτα είναι ο παμπάλαιος **Άγιος Δημήτριος**, του 11^{ου} αιώνα, που έχει καταρρεύσει η στέγη του και ένα μέρος των τοίχων του, αλλά το 1999 ολοκληρώθηκαν οι στερεωτικές εργασίες από την 8^η Εφορία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων και έτσι γλίτωσε την ολοκληρωτική κατάρρευση. Οι τοιχογραφίες του δυστυχώς δεν σώθηκαν (εκτός από κάτι θλιβερά σπαράγματα στην κόγχη του ιερού), αλλά θα δείτε ένα σπάνιο χαρακτηριστικό, πολλά κεραμικά αγγεία ενσωματωμένα στους εσωτερικούς τοίχους, που μάλλον τα τοποθέτησαν εκεί για να αποφεύγεται η αντήχηση. Πηγαίνετε επίσης να δείτε την κόγχη του ιερού από την εξωτερική πλευρά της, γιατί έχει μια ωραία διακόσμηση με διπλές σειρές από κεραμικά πλακίδια ανάμεσα στους πωρόλιθους με τους οποίους είναι χτισμένη,

Ο βυζαντινός ναός των Αγίων Αποστόλων στο χωριό Μολυβδοσκέπαστο.

και επτά τυφλά αψιδώματα στολισμένα κι αυτά με ωραίες κεραμικές ταινίες στην επάνω άκρη τους. Μην κοιτάτε τα θλιβερά αυτά σημερινά τσιμεντένια (ακόμα και προκάτ) κατασκευάσματα που τα λένε ναούς, τότε οι άνθρωποι ήταν μερακλήδες και αριστοτέχνες, σέβονταν το ρόλο που θα επιτελούσαν αυτά τα ιερά κτίρια και τα έχτιζαν χωρίς να φείδονται κόπων και χρημάτων, τα «κένταγαν».

Λίγο πιο δίπλα είναι οι **Άγιοι Απόστολοι**, δίπλα ακριβώς στα σύνορα, στους οποίους ήδη ολοκληρώθηκαν οι εργασίες στερέωσης και συντήρησης. Ο ναός των Αγίων Αποστόλων είναι ο μεγαλύτερος της περιοχής. Μπαίνοντας στο ναό, στο νάρθηκα δηλαδή, θα δείτε παλιές εικόνες άριστα συντηρημένες. Πάνω από την πόρτα του νάρθηκα προς τον κυρίως ναό θα δείτε την κτητορική επιγραφή: *Ούτος ο πάνσεπτος και θείος ναός ο εις όνομα τιμώμενος των αγίων ενδόξων και πανευφήμων αποστόλων ανηγέρθη εκ βάθρων ευδοκία θεού διά συνδρομής κόπου τε και εξόδου των εν μακαρία τη λήξει γενομένου κυρ Πάνου του Αρσένη δια ψυχικήν αυτού σωτηρίαν και των γονέων αυτού κατά το ζμυστ' έτος αρχιερατεύοντος του αρχιεπισκόπου Πωγωνιανής κυρού Παχωμίου μετά δε παραδρομήν χρόνων ουκ ολίγων θείω ζήλω κινηθείς ο τιμιώτατος κυρ Πάνος εις την ευπρέπειαν του οίκου κυρίου αγαθών εξόδιασε εξ ιδίων αναλωμάτων και ιστορίσεν αυτόν και καλλώπισεν ως καθώς οράται υπέρ ψυχικήν αυτού σωτηρίαν και των αυτού γονέων αρχιερατεύοντος του πανιερωτάτου αρχιεπισκόπου Πωγωνιανής κυρού Παρθενίου. Εν έτει ζρνδ' μηνί Νοεμβρίω ζ' χειρ εμού του ταπεινού Δημητρίου εκ χωρίου Γραμμόστης και του αυτού υιού Ιωάννου Σκούταρι». Έτσι λοιπόν ξέρουμε ότι χτίστηκε το 1537 και*

αγιογραφήθηκε με αυτές τις ωραίες τοιχογραφίες το 1645 (που διατηρούνται ως σήμερα). Μπορείτε μάλιστα να δείτε τους δύο αυτούς κτήτορες ζωγραφισμένους στο βόρειο τμήμα του δυτικού τοίχου, με τις επιγραφές τους: *Πάνος Αρσενίου αυθεντικός πραγματευτής (=έμπορος) και κτίτωρ εκ βάθρων της εκκλησίας*, και *Πάνος Παπαδημητρίου του ποτέ Σακελαρίου και νέος κτίτωρ της ζωγραφίας*. Έχει όμως και αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον ο ναός αυτός, με τους τέσσερις εξάγωνους κίονες πάνω στους οποίους στηρίζεται ο βαρύς τρούλος, και το ιερό του που είναι χωρισμένο στα τρία με κάθετους τοίχους. Οι Άγιοι Απόστολοι αναφέρονται στις πηγές ήδη από το 1298 ως έδρα της αρχιεπισκοπής Πωγωνιανής, άρα προϋπήρχε κάποιος παλιότερος ναός που αντικαταστάθηκε από αυτόν που βλέπετε σήμερα. Μέχρι σήμερα, εδώ έρχονται για να λειτουργηθούν οι πιστοί του Μολυβδοσκεπάστου, άρα μιλάμε για μια σχεδόν αδιάκοπη χρήση 700 και πλέον χρόνων!

Είναι και δύο άλλοι ναοί – ξωκλήσια σήμερα – που στέκονται μόνα τους στην ερημιά, ανάμεσα στο χωριό Μολυβδοσκεπάστο και το μοναστήρι. Είναι η **Ζωδόχος Πηγή** του 1604, χτισμένη πάνω σ' ένα λόφο και πνιγμένη στο πράσινο. Διατηρεί μερικές από τις παλιές τοιχογραφίες της στο ιερό, αλλά έχει και αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον, γιατί είναι ένα σπάνιο κτίσμα με τρεις κόγχες, νάρθηκα και τρούλο-καμάρα. Το άλλα είναι η **Αγία Τριάδα**, που μοιάζει περισσότερο με στρατιωτικό φυλάκιο έτσι όπως στέκεται μόνη της πάνω στο λοφάκι της δίπλα στα σύνορα, παρά με ναό. Είναι μικρή, χωρίς τρούλο, με πέτρινη στέγη σε σχήμα σταυρού, *σταυρεπίστεγη* όπως τη λένε οι ειδικοί, και στέκεται εδώ από το 16^ο αιώνα! Στο ιερό της σώζονται μερικές τοιχογραφίες, που χρονολογούνται στον 17^ο αιώνα. Αυτοί οι ναοί είναι τα απομεινάρια της ακμαίας βυζαντινής πόλης

Η διαδρομή Μολυβδοσκεπάστο - Πωγωνιάκος.

Σεπάριας, με δεκάδες εκκλησίες και χιλιάδες κατοίκους, που όμως καταστράφηκε από τους Σταυροφόρους και υπέστη αμέτρητες καταστροφές στα χρόνια της τουρκοκρατίας.

Πενήντα κάτοικοι όλοι κι όλοι έχουν απομείνει εδώ πάνω, με κέντρο της ζωής τους τη μικρή πλατεία, όπου βρίσκεται και ένα γραφικότατο παντοπωλείο. Εδώ βρίσκεται και ο πολύ συμπαθητικός κοινοτικός ξενώνας του χωριού, με το εστιατόριο του (τηλ. 24.193), που είναι ανοιχτός όλο το χρόνο. Αυτοί οι περήφανοι ακρίτες που επιμένουν να κρατούν ζωντανή αυτή την εσχατιά της πατρίδας μας, έχουν τους περιποιημένους αμπελώνες τους κάτω στο ποτάμι, και έχουν συστήσει και έναν **Αγροτικό Οινοποιητικό Συνεταιρισμό** και φτιάχνουν κρασί και τσίπουρο. Στο πολύ ωραίο πέτρινο κτίριο του Συνεταιρισμού μπορείτε να δείτε το καζάνι με το οποίο αποστάζουν οι χωριανοί το τσίπουρο, και βεβαίως να αγοράσετε κρασί και τσίπουρο για το σπίτι (είναι εξαιρετικό). Πουλάει επίσης ρίγανη, τσάι του βουνού, και γλυκά του κουταλιού που φτιάχνουν εδώ στο χωριό.

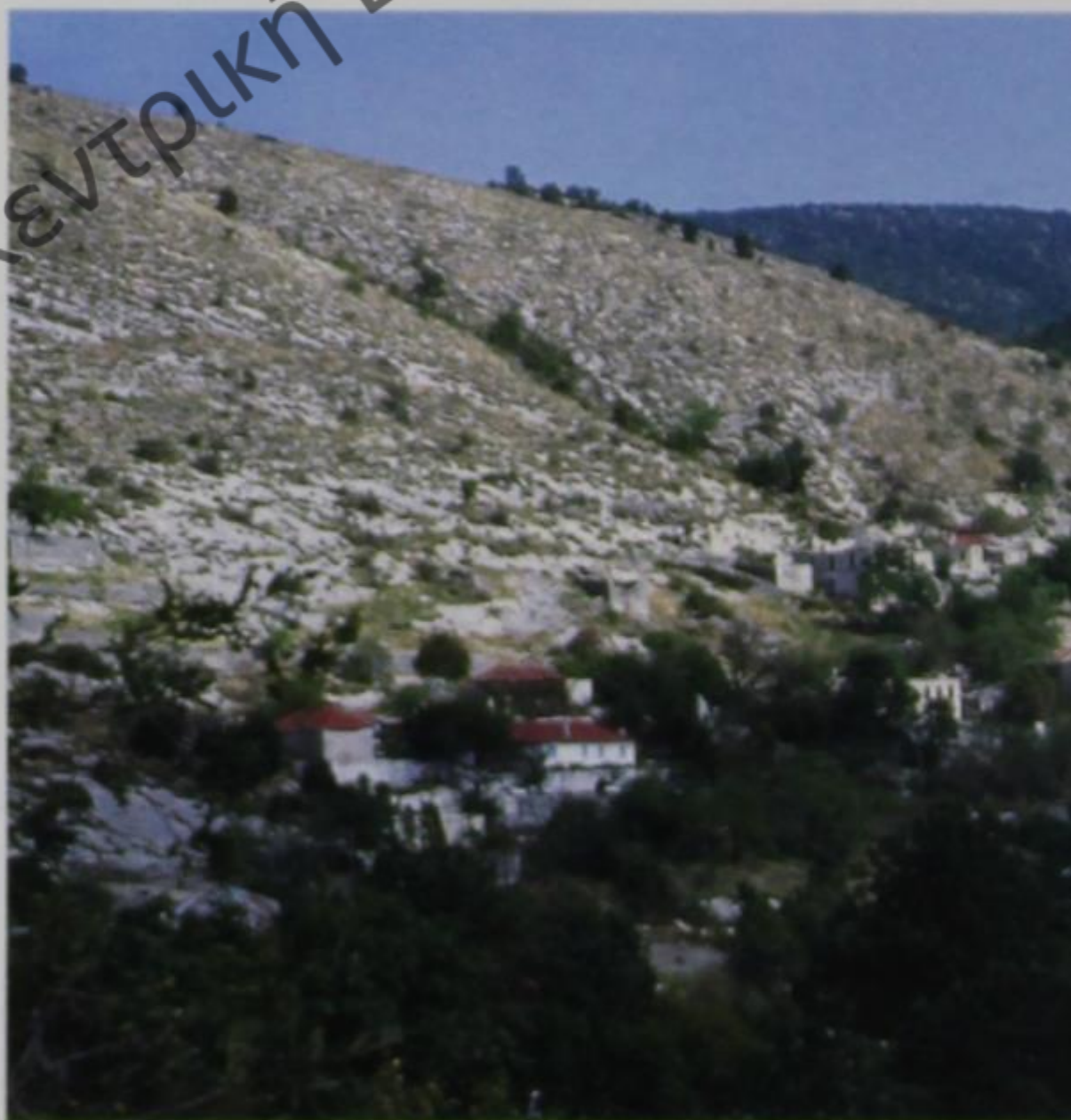
Απολαυστικότερη είναι η διαδρομή προς τον **Πωγωνίσκο** (παλιά ονομασία: Μποντσικό) μέσα από το φαράγγι ενός χειμάρρου, στη σκιά της Νεμέρτσικας, και ανάμεσα από τους αμπελώνες και τα χωράφια. Το ίδιο το χωριό όμως έχει πάψει να είναι χωριό εδώ και πολλά χρόνια. Μόνο δυο σπίτια και στάνες βοσκών έχουν απομείνει εδώ πάνω. Όμως ο δρόμος έχει και συνέχεια. Όχι προς τα δυτικά βεβαίως, όπου οι πανύψηλες κορυφές και η συνοριακή γραμμή σας κλείνουν το δρόμο, αλλά προς τα νότια. Ο δρόμος μοιάζει για Χ2, αλλά είναι Χ1, μην τον φοβάστε. Μετά από 6,5 χλμ. θαυμάσιας διαδρομής έχετε βγει στο **Κεφαλόβруσο** (παλιά ονομασία: Μετζιτιέ) που είναι το κεφαλοχώρι της περιοχής. Το χωριό αυτό δημιουργήθηκε στα μέσα του 19^{ου} αιώνα από Βλάχους τσελιγκάδες, που είχαν εδώ τα καλοκαιρινά βοσκοτόπια τους. Ακόμα και σήμερα, η κτηνοτροφία είναι η κύρια πηγή εισοδήματος των Κεφαλοβρουσιωτών. Στο χωριό αυτό όμως γεννήθηκε κι ένας σημαντικός ποιμένας ψυχών, ο οικουμενικός πατριάρχης **Αθηναγόρας Α'** (κατά κόσμον Αριστοκλής Σπύρου, 1886 – 1972), μια εκπληκτική μορφή που άφησε σημαντικό έργο απ' όπου πέρασε (Μητροπολίτης Κερκύρας και Παξών 1922-1930, Αρχιεπίσκοπος Βορείου και Νοτίου Αμερικής 1930-1948, Οικουμενικός Πατριάρχης 1948-1972). Σήμερα το πατρικό του σπίτι έχει μετατραπεί σε μουσείο. Λίγο έξω από το χωριό είναι ένα ωραίο ξωκλήσι, ο Προφήτης Ηλίας, που γιορτάζει στις 20 Ιουλίου και μετά γίνεται μεγάλο πανηγύρι στην πλατεία του χωριού. Ακόμα μεγαλύτερο πανηγύρι γίνεται στις 21 Μαΐου, ανήμερα Αγίου Κωνσταντίνου και

Πηλινα αγγεία, κτερίσματα από τους τάφους του αρχαίου νεκροταφείου στην Κάτω Μερόπη.

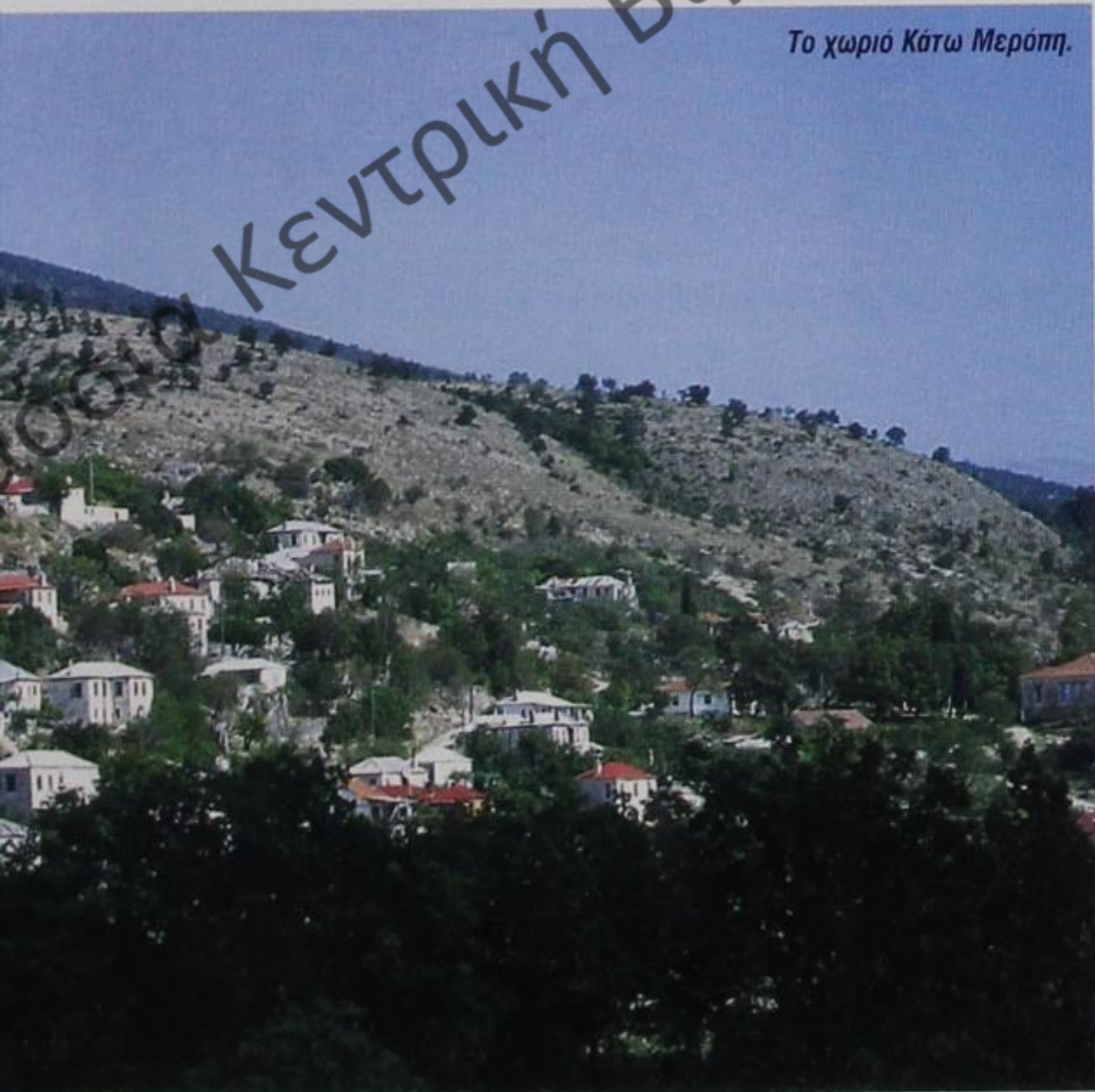
Ελένης, με χορούς και τραγούδια και βέβαια κρασί για όλους και μεζέδες από την τοπική κουζίνα. Έχει και σχολείο το Κεφαλόβρυσο, καταστήματα, αστυνομία, ταβέρνες, εστιατόρια και καφετέριες, και έχει και ένα «εξωτικό» εργοστάσιο, ένα **νομισματοκοπείο!** Μάλιστα, νομισματοκοπείο, όπου «κόπηκε» ένας σεβαστός αριθμός από τα καινούρια κέρματα ευρώ! Το κρατικό αυτό εργοστάσιο λέγεται **Μεταλλουργική Βιομηχανία Ηπείρου Α.Ε.**, και θα το συναντήσετε λίγο νοτιοάπο το Κεφαλόβρυσο, στη δστ. προς Βρούσια.

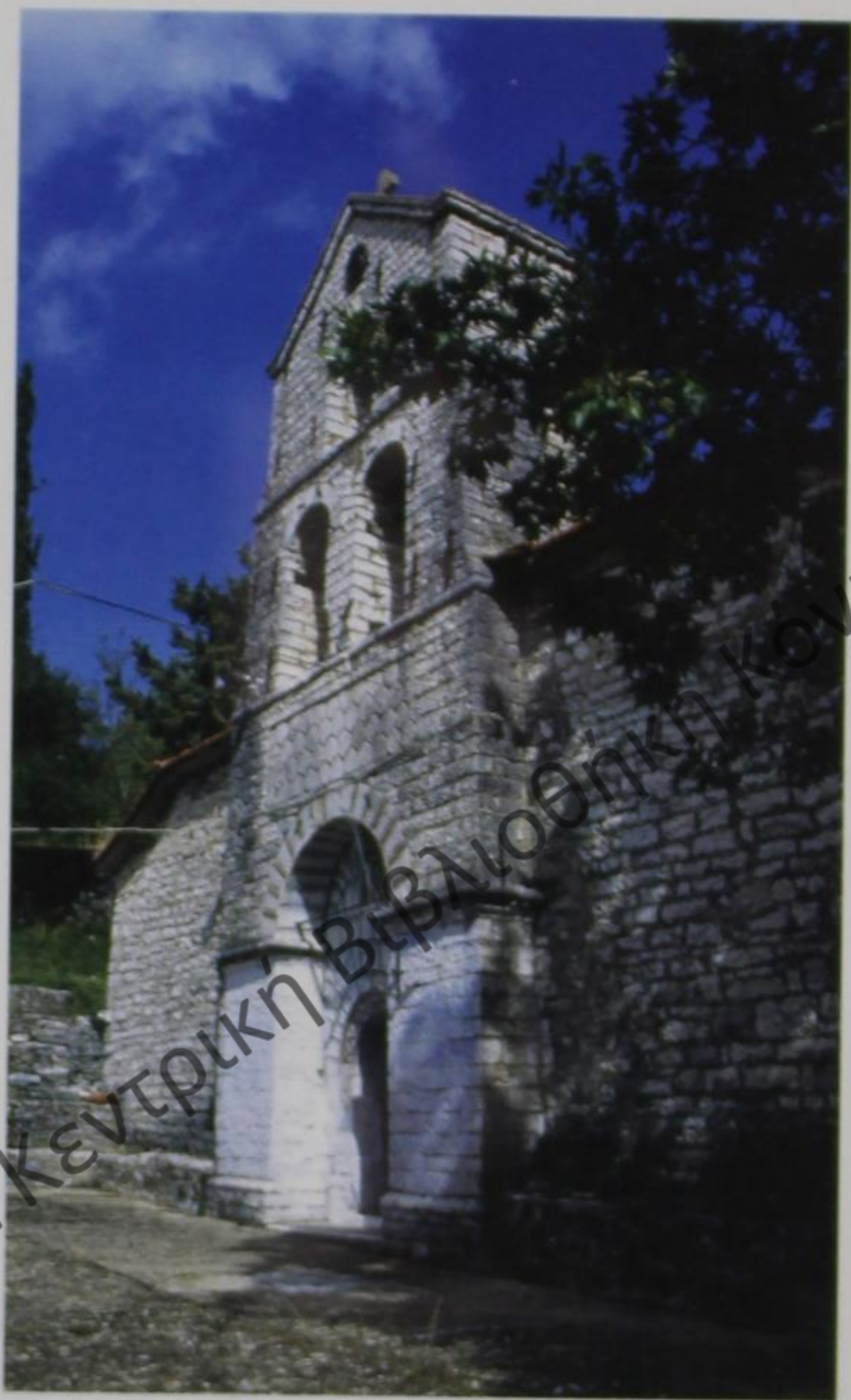
Αν στρίψετε δεξιά (δυτικά) στη δστ. αυτή, θα διεισδύσετε ακόμα πιο βαθιά σ' αυτή την εξετασμένη επαρχία της Ελλάδας. Ο δρόμος ανηφορίζει βορειοδυτικά μέσα από ένα

πολύ όμορφο τοπίο με πολλές βελανιδιές. Στην **Κάτω Μερόπη** (παλιά ονομασία: Φραστανά) τα περισσότερα παλιά πέτρινα σπίτια είναι πεσμένα κάτω, έχει όμως και πολλά που βαστάνε ακόμα γερά. Ένα από αυτά είναι ο κοινοτικός ξενώνας, στην πλατεία του χωριού με τον πλάτανο, όπου βρίσκεται και πολύ όμορφο πέτρινο κτίριο του δημοτικού σχολείου και ο παλιός ναός της Κοίμησης της Θεοτόκου (1816), που η καλύτερη ευκαιρία για να τη δείτε είναι όταν γιορτάζει, την πρώτη Κυριακή μετά το Δεκαπενταύγουστο (ή στα Θεοφάνια, στις 6 Ιανουαρίου, αλλά είναι μάλλον απίθανο να βρεθείτε εδώ πάνω τέτοια εποχή). Ακόμα παλιότερος είναι ο ναός του Αγίου Αθανασίου, που υποστηρίζεται ότι είναι του 1584, και ο ναός της Παναγίας που οι τοιχογραφίες του χρονολογούνται στα τέλη του 15^{ου} αιώνα, έργα του πελοποννήσιου ζωγράφου Ξένου Διγενή. Λίγο έξω από το χωριό, στη θέση Γκλάβα, ανασκάπτεται (από το 1983) ένα **αρχαίο νεκροταφείο**. Ο χώρος δεν είναι ακόμα επισκέψιμος, μερικά από τα ωραιότερα ευρήματα ωστόσο μπορείτε να τα δείτε στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων. Οι τάφοι είναι του 11^{ου} - 4^{ου} αιώνα π.Χ., που προϊδεάζουν ότι εδώ βρισκόταν μια από τις αρχαιότερες πόλεις της φυλής των Μολοσσών, ίσως και η προγονική κοιτίδα τους.

Το χωριό Κάτω Μερόπη.

Ο ναός της Κοίμησης της Θεοτόκου, στον Παλαιοπυργό.

Κλειδωμένη είναι επίσης η **Μονή Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου**, λίγο δυτικά από την Κάτω Μερόπη (θα δείτε τις πινακίδες στον Χ1 που πάει προς τα εκεί), που αξίζει να την δείτε έστω και εξωτερικά, γιατί είναι πολύ όμορφη. Χτίστηκε το 1614 με έξοδα ενός Νικ... (τα υπόλοιπα γράμματα είναι σβησμένα στην κτητορική επιγραφή, αλλά πρόκειται για κάποιον Νίκο Λογοθέτη), ο οποίος μάλιστα είναι ζωγραφισμένος μαζί με τη γυναίκα του Παγώνα και τα τρία τους παιδιά στην κτητορική τοιχογραφία, με προτεταμένο το χέρι να προσφέρει το ναό. Αυτή, όπως και οι άλλες θαυμάσιες

τοιχογραφίες που διατηρούνται μέχρι σήμερα σε καλή κατάσταση, είναι επίσης του 1614. Θα τη βρείτε ανοιχτή και γεμάτη κόσμο στις 29 Αυγούστου (Αποκεφαλισμός του Ιωάννη), που γιορτάζει. Μετά τη λειτουργία ο κόσμος μαζεύεται στην πλατεία της Κάτω Μερόπης και γίνεται το σχετικό γλέντι.

Το επόμενο χωριό, ο **Παλαιόπυργος** (παλιά ονομασία: Μέβδεζα) είναι ένα χωριό χτισμένο στην πλαγιά και πνιγμένο κυριολεκτικά στο πράσινο, μέσα στις μουριές, τις καρυδιές και τις μηλιές. Τα περισσότερα σπίτια του είναι καινούρια, βαμμένα σε διάφορα χρώματα, αλλά η εκκλησία στο κέντρο του

Πόρτα σπιτιού στο χωριό Μερόπη.

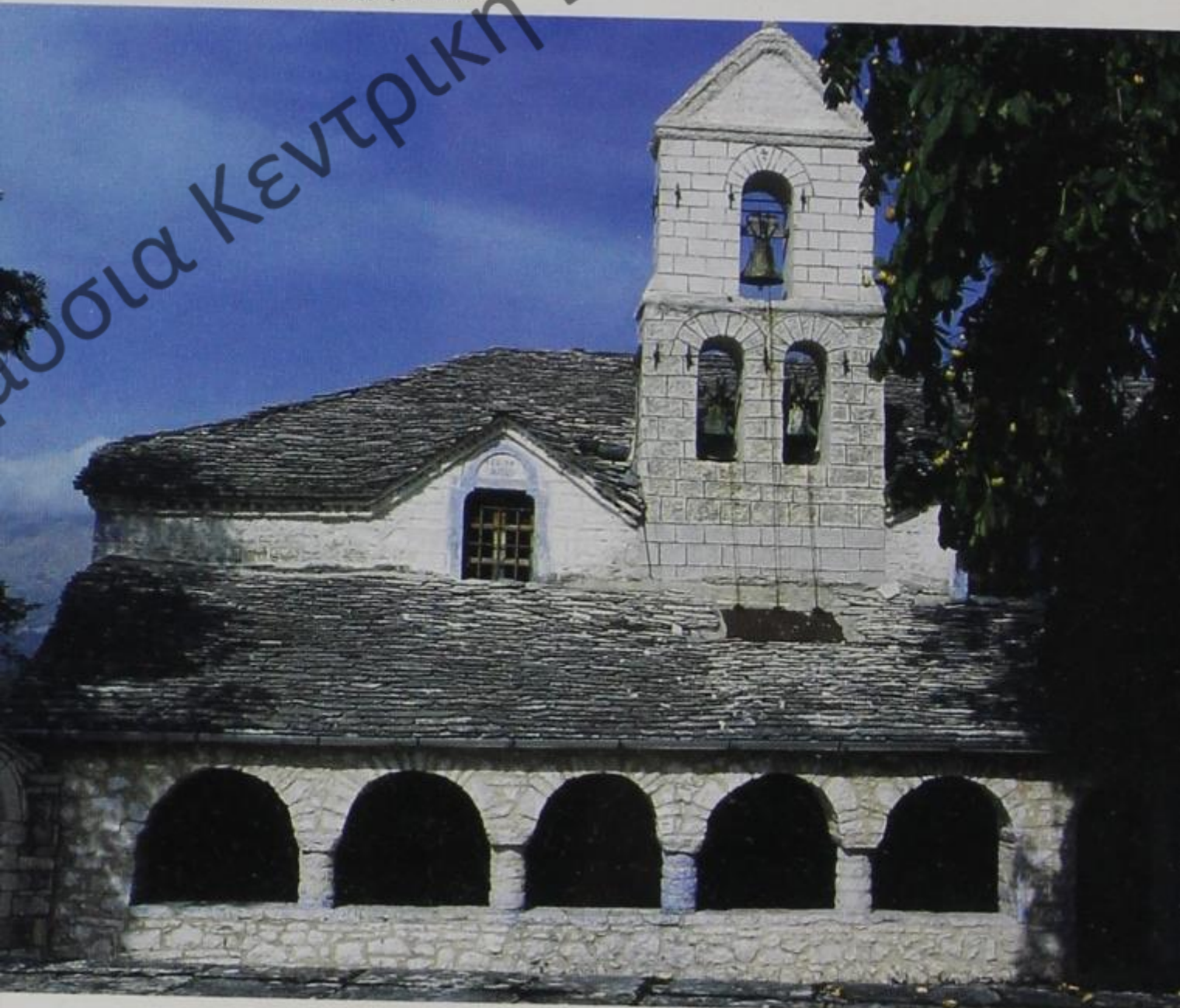
χωριού, η Κοίμηση της Θεοτόκου, είναι παλιά (του 1862). Έχει και κοινοτικό ξενώνα ο Παλαιόπυργος, και μια ταβερνοψησταριά στη δυτική άκρη του χωριού. Εδώ, στη δεξιά όχθη του ποταμού Γορμού, βρέθηκαν τα ερείπια δύο οικισμών της πρώιμης εποχής του σιδήρου (π. 100 – 500 π.Χ.) και τα νεκροταφεία τους, αλλά ούτε κι αυτοί οι χώροι είναι επισκέψιμοι. Αυτό που αξίζει να επισκεφτείτε ωστόσο, είναι ο αναστηλωμένος παλιός νερόμυλος στη θέση Γρέτση, λίγο έξω από το χωριό. Μέχρις ενός σημείου πηγαίνει χωματόδρομος, και μετά συνεχίζεται ωραίο μονοπάτι που περνάει από μια παλιά πέτρινη γέφυρα και δίπλα από παλιά αλώνια.

Πεντακόσια μέτρα πιο δυτικά αρχίζουν τα όμορφα πέτρινα σπίτια του χωριού **Μερόπη** (παλιά ονομασία: Ρουμπάτες), όπου υπάρχει και η παλιά εκκλησία της Γεννήσεως της Θεοτόκου, στην πλακοστρωμένη πλατεία με τα πλατάνια και το καινούριο καλοφτιαγμένο καφενείο του χωριού. Λίγο έξω από το χωριό, στη θέση Ανεμόμυλος, πάνω σ' ένα χαμηλό λόφο ύψους 740 μ. που προσφέρει άριστη εποπτεία στην κοιλάδα του Γορμού και στο σημαντικότερο πέρασμα από την κεντρική Ήπειρο προς την λεκάνη της Κορυτσάς, ο αρχαιολόγος Ηλίας Ανδρέου έφερε στο φως το 1994 τα λείψανα ενός σημαντικού προϊστορικού οικισμού της Μεσοελλαδικής Εποχής (2000-1600 π.Χ.) που απλωνόταν στις πλαγιές του λόφου σε έκταση 25 στρεμμάτων. Οι ανασκαφές αποκάλυψαν επίσης τα θεμέλια δύο οχυρωτικών περιβόλων που προστάτευε τον οικισμό. Το σημαντικότερο όμως που ήρθε στο φως, είναι ένα **εργαστήριο επεξεργασίας ήλεκτρου**, το μόνο που έχει εντοπιστεί μέχρι σήμερα στον ελλαδικό χώρο. Οι αρχαιολόγοι βρήκαν εδώ δύο

μεγάλα πιθάρια σφηνωμένα μέσα σε τρύπες που είχαν σκαφτεί στο βράχο, και μέσα στο ένα από αυτά βρήκαν μια συμπαγή μάζα ήλεκτρου βάρους περίπου 2 κιλών. Το ήλεκτρο (απολιθωμένο ρετσίνι) ήταν ένα πολύτιμο υλικό στην αρχαιότητα, με το οποίο διακοσμούσαν όπλα και αντικείμενα καθημερινής χρήσης, έφτιαχναν χάντρες για περιδέραια, δακτυλίδια και φυλακτά, και άλλα πολύτιμα αντικείμενα. Το ήλεκτρο ερχόταν ακατέργαστο από την περιοχή της Βαλτικής, και μετά την επεξεργασία του σε εργαστήρια όπως αυτό, οι Μυκηναίοι έμποροι το προωθούσαν στις αγορές του Αιγαίου και της ανατολικής Μεσογείου.

Ο δρόμος συνεχίζει δυτικά στη βουνοπλαγιά με τις χαμηλές βελανιδιές, διασχίζει το χωριό **Κακόλακκος**, όπου αξίζει να δείτε το θαυμάσιο ξυλόγλυπτο τέμπλο στο ναό του Αγίου Δημητρίου, αφιέρωμα της οικογένειας του Μάρκου Μπότσαρη. Στο ναό αυτό ο μεγάλος ήρωας της Επανάστασης βάφτισε και το γιο του Δημήτρη (από τον άγιο της εκκλησίας του χωριού). Ο Μάρκος Μπότσαρης βέβαια όπως ξέρετε ήταν Σουλιώτης, αλλά αυτό το χωριό είχε γίνει η δεύτερη πατρίδα του. Μετά τη σφαγή των Σουλιωτών στη Μονή Σέλτσου το 1804 (δες *Ανεξαρτητη Θεσσαλία*, σελ. 399-401), ένας από τους ελάχιστους Σουλιώτες που ξέφυγαν

Η εκκλησία του χωριού Δολό.

ζωντανοί ήταν ο αρματολός Κίτσος Μπότσαρης και ο δεκατετράχρονος τότε γιος του, ο Μάρκος Μπότσαρης. Οι δύο τους κατέφυγαν στην Πάργα και από εκεί στην Κέρκυρα, όμως τα άλλα μέλη της οικογένειάς τους σύρθηκαν αιχμάλωτα στα μπουντρούμια του Αλή πασά στα Γιάννενα. Ο Αλής, με αυτούς τους ομήρους στα χέρια του, υποχρέωσε τον Κίτσο Μπότσαρη να συμφιλιωθεί μαζί του και να του υποσχεθεί ότι θα τον βοηθούσε στο πόλεμό του με τον σουλτάνο, που ήδη διαφαινόταν στον ορίζοντα. Αφού τον προσεταιρίστηκε έστω και εκβιαστικά, απελευθέρωσε τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειάς του και τους έδωσε το 1812 έναν πύργο να μένουν εδώ στον Κακόλακκο, αλλά και όλο το χωριό με τα κτήματά του ως υποστατικό τους. Όλες αυτές οι περιποιήσεις βέβαια ήταν στάχτη στα μάτια. Το ύπουλο φίδι ο Αλής, έστειλε τον Κίτσο Μπότσαρη το 1813 στο Βουλγαρέλι, δήθεν για αναλάβει το αρματολίκι του Ραδοβιζίου, αλλά εκεί τον περίμενε ο Γώγος Μπακόλας (που ξεκίνησε ως ένθερμος πατριώτης αγωνιστής αλλά κατέληξε προδότης του αγώνα και σύμμαχος των Τούρκων), ο οποίος τον σκότωσε με δόλο, κατά παραγγελία του Αλή. Όταν έχασε τον πατέρα του, ο Μάρκος Μπότσαρης ήταν 23 ετών. Παρόλο που ο Αλής τον «χρύσωσε» για τον κάνει δικό του άνθρωπο, και τον διόρισε μάλιστα και διοικητή της επαρχίας Πωγωνίου, ο Μάρκος περίμενε την καταλληλή περίπτωση για να πάρει το αίμα των δικών του ανθρώπων πίσω. Η ευκαιρία αυτή δόθηκε το 1820, όταν ο σουλτάνος έστειλε τα στρατεύματά του εναντίον του Αλή πασά. Ο Μάρκος Μπότσαρης συσπειρώσε γύρω του πολλούς Πωγωνήσιους και τους άλλους εξοριστούς Σουλιώτες, ρίχτηκε στη μάχη σα λιοντάρι και έσφαζε Τούρκους ένθεν (από το στρατόπεδο του Αλή) και κείθεν (από το στρατόπεδο του σουλτάνου), μέχρι που σκοτώθηκε και ο ίδιος πολεμώντας, πραγματικά σαν ήρωας στην πρώτη γραμμή, το 1823 στο Καρπενήσι. Εδώ στον Κακόλακκο (όπου έζησε με την οικογένειά του για οχτώ χρόνια) αλλά και σε όλη την επαρχία Πωγωνίου τον σέβονταν και τον τιμούσαν όλοι, γιατί ήταν πραγματικό παλικάρι και δίκαιος άνθρωπος. Στη μνήμη του οι σημερινοί Κακολακκιώτες έστησαν ένα μαρμάρينو μνημείο στο κέντρο του χωριού τους.

Από τον Κακόλακκο ο δρόμος (πάντα Α4) κατηφορίζει νότια, προς την κοιλάδα του χειμάρρου Δρίνου που οι ντόπιοι τον ξέρουν και ως Κουβαρά. Μόλις φτάσετε στο ποτάμι, συναντάτε τη δστ. αριστερά (νότια) προς το χωριό **Δολό**, μια κουκίδα στο χάρτη όπως όλες. Αν όμως κάνετε αυτή τη μικρή παράκαμψη των 3 χλμ. θα ανακαλύψετε ένα χωριό-υπόδειγμα επιβίωσης και ανάπτυξης. Ο δρόμος (Α4)

προς το χωριό ακολουθεί το ρέμα του Κουβαρά, όπου υπάρχουν τα ερείπια ενός νερόμυλου, δίπλα στο παλιό πέτρινο τοξωτό γεφύρι (θα δείτε το μονοπατάκι που οδηγεί εκεί, κανα χιλιόμετρο μετά τη δστ.). Οι Δολιώτες σταμάτησαν την ασφαλτο στην είσοδο του χωριού τους, για να μη χαλάσουν τα πέτρινα καλντερίμια που διατρέχουν, σαν μαργαριταρένιο περιδέραιο, όλο το χωριό! Μάλιστα. Υπάρχουν τελικά μερικοί Έλληνες που σέβονται, τιμούν και αναδεικνύουν τον τόπο που τους γέννησε. Στην πολύ φροντισμένη κεντρική πλατεία του χωριού στέκει η παλιά πέτρινη εκκλησία του Αγίου Νικολάου, χτισμένη το 1870, με μια πολύ ιδιαίτερη πέτρινη στέγη με φεγγίτες και το καμπαναριό ανάμεσά τους. Ψυχή του χωριού είναι ο Χριστόφορος Κωσταράς, που είναι υπεύθυνος για τον εξαιρετικό ξενώνα του χωριού, ένα παλιό πέτρινο δίπατο σπίτι προσεγγμένο στην παραμικρή λεπτομέρεια και στολισμένο με ένα σωρό αυθεντικά αντικείμενα καθημερινής χρήσης από περασμένες εποχές (τηλ. 26570-31.396). Λίγο πιο κάτω από τον ξενώνα είναι το εστιατόριο και ένας απίστευτα όμορφος κήπος με γκαζόν και λουλούδια, για να παίζουν οι μικροί και να θαυμάσουν οι μεγάλοι.

Ο δρόμος προς τα βόρεια, προς Πωγωνιανή, διασχίζει τώρα ένα δάσος από οξιές και ακολουθεί το χείμαρρο Κουβαρά προς τις πηγές που ξεπετάγονται μέσα από την άγρια και απόκρημνη ασβεστολιθική πλαγιά με αυτές τις τρομερές αυλακίες, σαν να το χάραξε με τα νύχια του κάποιος δράκκος. Αν θέλετε να τις πλησιάσετε όσο γίνεται περισσότερο (γιατί από ένα σημείο και μετά είναι... Αλβανία) αφήστε για λίγο τον κεντρικό δρόμο και στρίψτε βόρεια προς

Όχι, δεν είναι χωριό της Ελβετίας, είναι το χωριό Δολό στο Πωγωνί.

Ο Ξενώνας στο χωριό Δολό.

το χωριό

Σταυροσκιάδι.

Αυτό το χωριουδάκι έχει 12 μόνιμους κατοίκους, κτηνοτρόφοι όλοι τους, και δύο ωραίες εκκλησίες, την ασβεστωμένη εκκλησούλα των Εισοδίων της Θεοτόκου, και την

Αγία Παρασκευή (του 1778) που την έχουν βάψει μ' ένα υπέροχο ζωηρό μπλε χρώμα. Ανημέρα της Αγίας Παρασκευής, στις 26 Ιουλίου, γιορτάζει αυτή η εκκλησία και μαζεύεται όλο το χωριό αλλά και χωριανοί από τα γύρω χωριά. Μετά ακολουθεί γλέντι τρικούβερτο στην πλατεία, με φαγητά που έχουν μαγειρέψει οι γυναίκες του χωριού, σε κοινό τραπέζι όπου όλοι είναι ευπρόσδεκτοι. Εδώ είναι μια καλή ευκαιρία να γνωρίσετε την τοπική μουσική παράδοση, να ακούσετε την τυπική λαϊκή ορχήστρα με τα τέσσερα παραδοσιακά όργανα (κλαρίνο, βιολί, λαούτο και ντέφι) και να δείτε παραδοσιακούς χορούς. Από το 1999 έχει και ένα Καλλιτεχνικό Κέντρο που στεγάζεται στο σπίτι όπου γεννήθηκε το 1927 ο ζωγράφος **Γιάννης Κολέφας**, ένας από τους κορυφαίους Έλληνες καλλιτέχνες στην τέχνη του ψηφιδωτού, και ο εμπειρότερος συντηρητής βυζαντινών ψηφιδωτών. Καθώς μπαίνετε στο χωριό, είναι το πρώτο σπίτι δεξιά. Αξίζει να το επισκεφτείτε αυτό το μικρό εικαστικό μουσείο που λειτουργεί και ως εργαστήριο ψηφιδοτεχνίας, για να δείτε μερικά από τα καλύτερα ζωγραφικά έργα και ψηφιδωτά του σημαντικού αυτού νεοέλληνα καλλιτέχνη, που πέθανε πρόωρα το 1986. Στα 5,5 χλμ. από τη δστ. του κεντρικού δρόμου, η άσφαλτος σταματάει στους **Δρυμάδες**, ένα ακριτικό χωριό-

φάντασμα (μόνο ένας μόνιμος κάτοικος έχει απομείνει, για πόσο ακόμα!), χτισμένο στη βαριά σκιά αυτού του θεόρατου αυλακωμένου βουνού, από την κορυφή του οποίου διέρχονται τα ελληνοαλβανικά σύνορα. Ο Χ1 που συνεχίζει βορειοδυτικά από τους Δρυμάδες οδηγεί στο συνοριακό φυλάκιο Δρυμάδων, το οποίο «άνοιξε» το 1999 για να επικοινωνούν οι κάτοικοι της περιοχής με τα χωριά του Πωγωνίου που «ξέμειναν» στο έδαφος της Αλβανίας (Σωπική, Σιάτιστα, Χλωμό, Πολύτσιανη κ.α.).

Ο κεντρικός δρόμος κατηφορίζει νότια, μέσα σ' ένα μικρό φαράγγι, και μπαίνει στην **Πωγωνιανή** (παλιά ονομασία: Βοστίνα) που είναι η έδρα του Δήμου Πωγωνίου, και από παλιά ήταν το κεφαλοχώρι της περιοχής. Πότε πρωτοκατοικήθηκε αυτή η γωνιά του Πωγωνίου κανείς δεν ξέρει (για πρώτη φορά αναφέρεται στα τουρκικά αρχεία το 1431), όμως από πολύ νωρίς αναπτύχθηκε και έγινε διοικητικό κέντρο. Το 1846 οι Τούρκοι την ορίζουν έδρα του καζα Πωγωνίου, όπου υπάγονταν 43 χωριά. Οι χωρικοί από τα 43 αυτά χωριά, αλλά και από πιο μακριά, έρχονταν στη Βοστίνα κάθε Πέμπτη για να πουλήσουν και να αγοράσουν εμπορεύματα στη μεγάλη εμποροπανήγυρη. Για την

εξυπηρέτησή τους υπήρχαν εδώ τρία χάνια, πέντε φούρνοι, τράπεζες, φαρμακείο και πολλά άλλα καταστήματα. Αλλά και σήμερα, το χωριό διατηρεί τη ζωντάνια του. Το πρώτο κτίριο που θα δείτε μπαίνοντας από το βορρά είναι το Ίδρυμα Αποκατάστασης Ομογενών εξ Αλβανίας, μια δωρεά του Ιδρύματος Ιωάννη Λάτση, ένα συγκρότημα καλαίσθητων πέτρινων κτιρίων όπου φιλοξενείται ένα μελισσολόι οικογενειών που δίνουν μια ζωντάνια στο χωριό, μοναδική σε όλο το Δήμο. Ίδού η λύση κύριοι για να μην αδειάσει η επαρχία: αφού οι Έλληνες εγκατέλειψαν τα χωριά τους, να 'ρθουν να τα κατοικήσουν τα αδέρφια μας οι ομογενείς ή και τα «Ξαδέρφια» μας οι Αλβανοί. Και μάλιστα να δώσει κίνητρα το κράτος προς τούτο. Στην Πωγωνιανή, χάρη στην παρουσία αυτών των ανθρώπων, σταματάς και βρίσκεις έναν άνθρωπο να μιλήσεις, φτιάχνει κανα καφέ ο καφετζής του χωριού, τα περίπου 200 παιδιά όλων των ηλικιών γεμίζουν τις αίθουσες στο δημοτικό, στο Γυμνάσιο, στο Λύκειο, ακόμα και στην Τεχνική Σχολή που λειτουργεί εδώ(!), οι γέροι έχουν την παρέα τους. Η παραδοσιακή ζωή του χωριού συνεχίζεται εδώ, δεν μπαίνει στο μουσείο. Παρόλο που υπάρχει και μουσείο, ένα μικρό και συμπαθητικό **λαογραφικό μουσείο** που

στεγάζεται σε ένα ωραίο νεοκλασικό πέτρινο κτίριο με λουλουδιασμένη αυλή, που αξίζει να το επισκεφθείτε, όπως και την παλιά (1873) εκκλησία του Αγίου Νικολάου, που χτίστηκε με χρήματα των αδελφών Ζωσιμάδων, των γνωστών εθνικών ευεργετών από τα Γιάννενα.

Το σπίτι του ζωγράφου Γιάννη Κολέφα στο Σταυροσκιάδι, και ένα χαρακτηριστικό έργο του.

Έχει όμως κι άλλη γωνιά απομονωμένη και ξεχασμένη από θεό και ανθρώπους το Πωγώνι, πάμε να τη γνωρίσουμε. Περίπου 2,5 χλμ. νότια από την Πωγωνιανή θα δείτε ένα δρόμο (Α4) να φεύγει δεξιά σας (δυτικά). Οι **Ποντικάτες** είναι το πρώτο χωριό που θα συναντήσετε, μικρό, με πολλά παλιά πέτρινα σπίτια, ανηφορικά καλντερίμια, και μια μικρή εκκλησία της Παναγίας που γιορτάζει τον Δεκαπενταύγουστο, και τότε οι δεκατρείς εναπομείναντες μόνιμοι κάτοικοι του χωριού ξαναβλέπουν μερικούς από τους «φευγάτους» συγχωριανούς τους που έχουν σκορπίσει στα τέσσερα σημεία του ορίζοντα. Στρώνονται τραπέζια στην αυλή του παλιού σχολείου, και κάθονται όλοι μαζί και τρώνε, πίνουν και τα λένε, το μεσημέρι της 15^{ης} και της 16^{ης} Αυγούστου, και βέβαια καλοδέχονται και όλους τους ξένους επισκέπτες. Όταν βραδιάσει, αρχίζουν τα όργανα, και πιάνουν όλοι το χορό.

Παρακάτω ο Χ1 κατηφορίζει μέσα σ' ένα πυκνό δάσος βελανιδιάς και μετά ανηφορίζει πάνω στα καταπράσινα βοσκοτόπια, περνάει από το **Ξηρόβαλτο**, ένα πολύ μικρό χωριό με ελάχιστους – μετρημένους στα δαχτυλά του ενός χεριού – μόνιμους κατοίκους, και καταληγει ύστερα από μια

Το Λαογραφικό Μουσείο Πωγωνιανής

απολαυστική ορεινή διαδρομή με θεά, πάνω από γκρεμούς και χαράδρες, στο **Ορεινό** (παλιά ονομασία: Μποζανίκου) χωρίς κανέναν μόνιμο κάτοικο πλέον. Το καλοκαίρι ξαναγυρίζουν όμως κάποιοι χωριανοί και ανοίγουν τα σπίτια τους, και μάλιστα κάνουν κι ένα μικρό πανηγυράκι στις 26 Ιουλίου, της Αγίας Παρασκευής, στην αυλή της εκκλησίας τους. Λίγο παρακάτω, ο Χ1 σταματάει στο συνοριακό φυλάκιο. Πηγαίνετε ως εκεί, να πείτε καμιά κουβέντα με τους ταλαίπωρους φαντάρους που κοντεύουν να κόψουν τις φλέβες τους εκεί πάνω, έχετε μαζί σας και κανα τσιπουράκι, τσιγάρα, σοκολάτες, κανα περιοδικό (κατά προτίμηση αντρικό, ξέρετε, από αυτά που δείχνουν πώς είναι η χαρά της ζωής). Το **Αργυροχώρι** λίγο πιο νότια, δεν έχει παραπάνω από δέκα

Αρχαίος κίονας σε περίφραξη σπιτιού!
(στο χωριό Ξηρόβαλτο).

μόνιμους κατοίκους που προσπαθούν να περισώσουν ό,τι μπορούν από τη φθορά του χρόνου, αλλά τα περισσότερα ακατοίκητα σπίτια είναι ήδη σχεδόν ερείπια. Η **Χρυσόδουλη** τα καταφέρνει πολύ καλύτερα σ' αυτόν τον αγώνα της επιβίωσης, με καμιά εξηνταριά μόνιμους κατοίκους, αλλά ούτε εδώ ούτε στο προηγούμενο χωριό υπάρχει καφενείο, ή ταβέρνα (για ξενώνας ούτε λόγος). Τουλάχιστον στη Χρυσόδουλη κρατάει ανοιχτό ακόμα το μπακαλικάκι της η κυρία Ευανθία Γκόγκου. Το **Μαυρόπουλο** έχει το μαύρο του το χάλι με όλους αυτούς τους τσίγκους που σκεπάζουν αποθήκες, κοτέτσια και χαλάσματα, αλλά έχει περισσότερους κατοίκους, δύο καφενεία-παντοπωλεία, και τη συμπαθητική ψησταριά της κυρίας Σοφίας Αθανασίου, με την ωραία κληματαριά στο μπαλκόνι της, που έχει ωραία θέα κάτω στο ποτάμι. Στο κέντρο του χωριού είναι η εκκλησία τους, η Κοίμηση της Θεοτόκου, που γιορτάζει το Δεκαπενταύγουστο. Το **Τεριάχι** έχει 7-8 μόνιμους κατοίκους και τα περισσότερα πέτρινα σπίτια του είναι ερείπια σωριασμένα στο χώμα. Έχει χαρακτηριστεί παραδοσιακός οικισμός, αλλά τι να το κάνεις, η ζωή εδώ έχει σχεδόν σβήσει. Στη μικρή πλατεία με την εκκλησούλα των Ταξιαρχών δεν υπάρχει καφενείο, δεν κυκλοφορεί ψυχή ούτε τον Αύγουστο. Μόνο στη γιορτή του Προφήτη Ηλία, στις 20 Ιουλίου, γίνεται μια μικρή γιορτή στο μικρό ξωκλήσι του Προφήτη Ηλία έξω από το χωριό (καθολικό παλιού μοναστηριού, του 18^{ου} αιώνα), και οι λιγοστοί πια πιστοί κάθονται μετά όλοι μαζί σε κοινό τραπέζι και τα λένε, στην πλατεία του χωριού.

Αυλόπορτα σπιτιού στο χωριό Ορεινό.

Το **Σταυροδρόμι** (παλιά ονομασία: Βομπλό) έχει-δεν έχει 5-6 κατοίκους, έχει όμως μια κρήνη που τρέχει παγωμένο νερό, στη μικρή πλατεία με τον πλάτανο. Λίγο πιο βόρεια από το χωριό, στα 800 μ., στέκει έρημη και μόνη η Μονή Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου που ο κόσμος την ξέρει ως **Μονή Βομπλού**, του 1677, από την οποία σώζεται ένα μέρος του πέτρινου περιβόλου και η πύλη, ένα μέρος των κελιών και βέβαια ο ναός, με τη θαυμάσια στέγη από πλάκες. Στις 24 Ιουνίου, της γέννησης του Ιωάννου του Προδρόμου, μαζεύονται από όλα τα γύρω χωριά και, μετά τη

Η Μονή Βομπλού.

λειτουργία, στρώνονται τραπέζια στον περίβολο και γίνεται μεγάλο πανηγύρι. Το **Ζάβροχο**, παρόλο που είναι πιο κοντά στον κεντρικό δρόμο, δεν έχει πολύ ζωή (25-30 ψυχές όλες κι όλες). Στο μικρό καφενεοάκι του Σταύρου Βουζάρη, στην πλατεία, συνήθως αράζει ο κυρ Παναγιώτης Βάρσος, που έχει τα κλειδιά του μικρού λαογραφικού μουσείου του χωριού που στεγάζεται στο παλιό δημοτικό σχολείο, εκεί όπου μετακόμισαν τα επθμεινάρια της ζωής των τελευταίων αυτών ακριτών. Στις 17 Ιουλίου όμως, της Αγίας Μαρίνας, το χωριό ξαναζωντανεύει με το πανηγύρι που γίνεται στο ξωκλήσι της Αγίας Μαρίνας, όπου οι γυναίκες του χωριού έχουν μαγειρέψει παραδοσιακούς μεζέδες και κερνάνε όλο τον κόσμο.

Κατηφορίζοντας νότια, μετά από 4,2 απολαυστικά χιλιόμετρα μέσα από δάση οξιάς και ρεματιές με πλατάνια, έχετε βγει στο δρόμο Καλπακίου-Κακαβιάς.

Για να γυρίσετε στην Κόνιτσα και να κλείσετε αυτόν το μεγάλο κύκλο, ο δρόμος είναι προφανής (και σημειωμένος με κόκκινο στο χάρτη «Ηπειρος-Θεσσαλία» της ROAD): κάπου 20 χλμ. ως το Καλπάκι και περίπου 30 χλμ. ως την Κόνιτσα. Κάθε τός, θα συναντάτε δστ. προς τα χωριά που είναι φωλιασμένα στις βουνοπλαγιές στα αριστερά σας. Το **Δελβινάκι** είναι μεγάλο χωριό και πολύ όμορφο, με 400 μόνιμους κατοίκους. Έχει Κέντρο Υγείας, και Δημοτικό σχολείο που λειτουργεί. Το χωριό αυτό είναι συνδεδεμένο με τον ελληνοϊταλικό πόλεμο του 1940-41 αφού ήταν ο πρώτος στόχος της προελαύνουσας ιταλικής

Πανέμορφο και ξεχασμένο, χωμένο στα δάση του Πωγωνίου, το χωριό Δελβινάκι.

μεραρχίας Φερράρα, αλλά είναι συνδεδεμένο και με την κρητική επανάσταση του 1825 - 1828, αφού αυτή είναι η πατρίδα του **Χατζημιχάλη Νταλιάνη**, του Ηπειρώτη αγωνιστή που πολέμησε και σκοτώθηκε στη μάχη του Φραγκοκάστελου (δες *Ανεξερεύνητη Κρήτη*). Ο **ναός της Κοίμησης της Θεοτόκου**, στο κέντρο του χωριού, είναι ένας από τους παλιότερους ναούς του Πωγωνίου, πρωταχτισμένος το 1121 (ή 1153, κατ' άλλους) και εκ βάθρων ξαναχτισμένος το 1620, μια μεγάλη τρίκλιτη βασιλική με ωραίες τοιχογραφίες του 1646 (που ήρθαν στο φως μόλις το 1986, όταν ξύστηκε ο σοβάς που τις σκέπαζε) και μ' ένα περίτεχνο ξυλόγλυπτο τέμπλο του 1850. Αλλά υπάρχουν κι άλλοι ναοί στο Δελβινάκι που χτίστηκαν τον 17^ο αιώνα, και που είναι ιδιαίτερα αξιόλογοι: οι Άγιοι Θεόδωροι, ο Άγιος Ιωάννης και οι Ταξιάρχες. Ο Άγιος Αθανάσιος, γύρω στα 200 μ. βόρεια από την πλατεία του χωριού, σήμερα είναι απλώς ένας ναός, παλιά όμως ήταν καθολικό μοναστηριού, ενός μοναστηριού που ίσως είχε ιδρυθεί το 12^ο αιώνα. Κάποιες «αισχροτήτες» όμως του ηγουμένου του, στα τέλη του 18^{ου} αιώνα, εξόργισαν τους κατοίκους του χωριού οι οποίοι τον έδιωξαν, γκρέμισαν τα αμαρτωλά κελιά και άφησαν μόνο το ναό, να τον έχουν για τον εκκλησιασμό τους. Το κτίριο που βλέπετε τώρα είναι του 1790, οι δε τοιχογραφίες του πολύ νεότερες, του 1910. Υπάρχει και το παλιό εκκλησάκι της Παναγίας, του 1837, ανατολικά σε μια πλαγιά πάνω από το χωριό (ακολουθείτε τον παλιό δρόμο προς Βήσσανη και σε κάποιο σημείο θα δείτε τη δστ. με τη σχετική πινακίδα), χτισμένο σε μια τοποθεσία που προσφέρει πολύ ωραία θέα στο χωριό. Το εκκλησάκι δυστυχώς έχει σοβατιστεί και έχει χάσει πολλή από την

αρχική ομορφιά του. Πολύ ωραιότερο, μόνο του μέσα στο δάσος με τις βελανιδιές, είναι το ξωκλήσι του Προφήτη Ηλία, στην κορυφή ενός λόφου 3 χλμ. βορειοανατολικά του χωριού (πάει δρόμος Χ1), που κι αυτό ήταν καθολικό ενός παλιού μοναστηριού, καλό σημείο για ελεύθερη διανυκτέρευση (έχει και χαγιάτι, αν σας πιάσει καμιά βροχή).

Η καλύτερη εποχή για να επισκεφθείτε το Δελβινάκι είναι το πρώτο δεκαήμερο του Αυγούστου, γιατί τότε γίνεται εδώ το **Διεθνές Φεστιβάλ Πολυφωνικού Τραγουδιού**, ένα είδος τραγουδιού στο οποίο έχει μεγάλη παράδοση η επαρχία Πωγωνίου. Λένε ότι η παράδοση αυτή έχει τις ρίζες της στον 7^ο αιώνα, και ίσως και πιο πίσω. Είναι δύο, τρεις, ή τέσσερις τραγουδιστές με διακριτούς ρόλους (ο *παρτής* που είναι η βασική φωνή, ο *γυριστής* και ο *κλώστης* που επαναλαμβάνουν τους στίχους, και όλοι μαζί που κρατάνε το *ίσο*). Το τραγούδι τους βασίζεται στις ανημίτονες, πεντατονικές μουσικές κλίμακες, αν σκαμπάζετε από τραγούδι, αλλά κι αν δεν σκαμπάζετε δεν πειράζει, η μελωδία που βγαίνει από τα στόματά τους θα σας αφήσει άφωνους!

Το άλλο κεφαλοχώρι της περιοχής βρίσκεται 8 χλμ. προς τα ανατολικά και είναι η **Βήσσανη**. Ο δρόμος που ενώνει τα δύο χωριά ήταν Χ1 ως τον Ιανουάριο του 2004, αλλά τώρα ασφαλτοστρώθηκε και δεν χρειάζεται να πάτε από το δρόμο Καλπακίου-Κακαβιάς. Η Βήσσανη ήταν κάποτε μια κανονική κωμόπολη 3.000 κατοίκων, αλλά μετά τον εμφύλιο σηκώθηκαν και έφυγαν όλοι, για Αθήνα και Πειραιά οι περισσότεροι. Σήμερα ζουν εδώ καμιά διακοσριά κάτοικοι, σχεδόν όλοι τους συνταξιούχοι. Οι μόνες νέες οικογένειες είναι μερικές οικογένειες Αλβανών που είναι μόλις εγκατεστημένες εδώ, τα παιδιά των οποίων (καμιά δεκαπενταριά όλα κι όλα) είναι που κρατάνε εν λειτουργία το εντυπωσιακό πέτρινο τριώροφο κτίριο του δημοτικού σχολείου, βαμμένο σήμερα μ' ένα ωραίο καφέ χρώμα. Έξι οικογένειες κτηνοτρόφων έχουν αναλάβει τη βοσκή και τη διαχείριση των 10.000 προβάτων που χωριού, και υπάρχουν και μερικοί νεαροί υλοτόμοι. Κολλητά στο δημοτικό σχολείο θα δείτε τον επίσης εντυπωσιακό, επιβλητικών διαστάσεων **ναό του Αγίου Νικολάου**, που χτίστηκε το 1791 και αγιογραφήθηκε αμέσως μετά. Μέσα στο ναό υπάρχει και μια μικρή βιτρίνα με παλιά κειμήλια και ιερά σκεύη, που αξίζει να δείτε, όπως και το εντυπωσιακό μεγάλο χρυσοποίκιλτο τέμπλο του. Ο ναός αυτός είναι μια τρίκλιτη βασιλική με υπερυψωμένο γυναικωνίτη. Η «πάνω» πλατεία, αυτή που είναι μπροστά στο ναό του Αγίου Νικολάου, είναι μεγάλη και εντυπωσιακή, ωραία πλακοστρωμένη με λευκές μαρμαρόπετρες, μ' έναν πλάτανο στην άκρη της (μεγάλο βεβαίως!). Το Δεκαπενταύγουστο στην πλατεία αυτή στήνεται ένα ωραίο λαϊκό πανηγύρι που κρατάει τρεις μέρες (14, 15 και 16 Αυγούστου), με παραδοσιακούς χορούς και τραγούδια. Στην άκρη της πλατείας

Το εντυπωσιακό διώροφο δημοτικό σχολείο της Βήσσανης (επάνω) και ένα τυπικό πέτρινο σπίτι του χωριού.

θα δείτε τη χάλκινη προτομή και τον τάφο ενός τοπικού ευεργέτη, του **Νίκου Βράγκαλη** (πέθανε το 1901), ενός Βησσανιώτη που εξαγόρασε με δικά του χρήματα το χωριό από τον τούρκο τσιφλικά ιδιοκτήτη του και το απέδωσε στους συγχωριανούς του.

Στην πλατεία αυτή οι σύγχρονοι Βησσανιώτες θα πρέπει να στήσουν μια ακόμα προτομή συγχωριανού τους, αυτή του μεγάλου Ηπειρώτη φωτογράφου **Γεωργίου Πανταζίδη**, που γεννήθηκε εδώ το 1863 και πέθανε το 1941, και στα πενήντα περίπου χρόνια της καριέρας του τράβηξε χιλιάδες εκπληκτικές φωτογραφίες με μεγάλη ιστορική, καλλιτεχνική και λαογραφική αξία (ένα μεγάλο μέρος του αρχείου του φυλάσσεται στην Εταιρία Ηπειρωτικών Μελετών στα Ιωάννινα, και ένα άλλο κατέχει ο φωτογράφος Χρ. Σουμαλεύρης, επίσης στα Ιωάννινα).

Κάτω ακριβώς από αυτή την πλατεία βρίσκεται μια άλλη μικρότερη με την **θαυμάσια παιδική χαρά** του χωριού,

Ο ναός του Αγίου Νικολάου, στη Βήσσανη

εξοπλισμένη με ωραία ξύλινα παιχνίδια (καμία σχέση με τις συνήθως ρημαγμένες και χορταριασμένες παιδικές χαρές ανά την Ελλάδα) και με καθαρό χαλικάκι κάτω. Αν ταξιδεύετε με μικρά παιδιά, εδώ να κάνετε στάση για ξεκούραση. Τα παιδιά σας θα τρελαθούν στο παιχνίδι στην ωραία αυτή παιδική χαρά που κατασκευάστηκε το 2001, και εσείς θα απολαύσετε ωραία θέα στην Τύμφη και τον καφέ ή το φαγητό σας καθισμένοι ακριβώς δίπλα, στο κοινοτικό καφέ-εστιατόριο-ψησταριά «Ο Πλάτανος», που τον έχει μισθώσει και τον δουλεύει ένας Βορειοηπειρώτης, ο Γιώργος Πότσης και η γυναίκα του. Ο πύργος με το πέτρινο ρολόι που βλέπετε απέναντι, είναι ένα έργο που έγινε με χρήματα της εν Αθήναις Αδελφότητας Βησσαριωτών το 2000. Αν περπατήσετε στο δρομάκι που προχωράει βόρεια από την παιδική χαρά, θα μπειτε στις γειτονιές του χωριού και θα δείτε τα εξαιρετικά πέτρινα αρχοντικά του, που υπογραμμίζουν την παλιά του αίγλη και τις προοπτικές της μελλοντικής ευημερίας του. Γκρεμισμένα σπίτια δεν θα δείτε παρά μόνο ελάχιστα, το δε καλοκαίρι το χωριό γεμίζει από Βησσαριώτες που γυρίζουν στο χωριό τους για παραθερισμό.

Από τη Βήσσανη μπορείτε να συνεχίσετε νότια για να βγείτε στον κεντρικό δρόμο προς Καλπάκι, να περάσετε από το γραφικό χωριουδάκι **Λίμνη** (παλιά ονομασία: Ζαραβίνα) κι από εκεί να τραβήξετε βόρεια προς Κόνιτσα. Όμως, αν θέλετε κι άλλη εξερεύνηση της ενδοχώρας, συνεχίστε ανατολικά και εν συνεχεία βόρεια από τη Βήσσανη, στον Α4 προς το χωριό **Άγιος Κοσμάς**, μια πανέμορφη διαδρομή μέσα από το πυκνό βελανιδόδασος. Στην αρχή της διαδρομής, λίγα χλμ. μετά τη Βήσσανη, θα συναντήσετε πλάι στο δρόμο τη **Μονή Άβελ**, αφιερωμένη στην Κοίμηση της Θεοτόκου, που ιδρύθηκε πιθανώς το 15^ο αιώνα, καταστράφηκε σε κάποια άγνωστη εποχή και ξαναχτίστηκε εκ βάθρων το 1760 (ο ναός που βλέπετε σήμερα

να στέκει μόνος του στο χορταριασμένο πλάτωμα, σαν ξωκλήσι). Είναι στολισμένη με ωραίες τοιχογραφίες που τις ζωγράφισαν Χιονιαδίτες ζωγράφοι το 1770, και μ' ένα υπέροχο ξυλόγλυπτο τέμπλο από ξύλο καρυδιάς, επιχρυσωμένο, του 19^{ου} αιώνα. Το όνομά της το πήρε από κάποιον γαιοκτήμονα Άβελη, που ανέλαβε τα έξοδα της ανοικοδόμησής της.

Ο **Άγιος Κοσμάς**, που παλιά τον λέγανε Καξία, ένα όμορφο χωριό με πολλά πέτρινα σπίτια, παρόλο που τα περισσότερα από αυτά έχουν τσίγκινες στέγες. Στην εκκλησία του χωριού, που δεν είναι ο Άγιος Κοσμάς αλλά ο Άγιος Νικόλαος, γίνεται ένα μεγάλο πανηγύρι την πρώτη Κυριακή του Αυγούστου. Λίγο βορειοδυτικά από τον Άγιο Κοσμά βρίσκεται το **Ωραιόκαστρο** (παλιά ονομασία Λαχανόκαστρο) που δεν δικαιώνει το όνομά του (ούτε ωραίο είναι, ούτε κάστρο έχει), όπου σώζεται ένας παλιός νερόμυλος κάτω στο ποτάμι. Στη βόρεια έξοδο του χωριού θα δείτε και μια πινακίδα που λέει «προς καταρράκτη», αλλά μην πάτε, γιατί ο δρόμος είναι ένας κακορίζικος Χ2 χωρίς δυνατότητα αναστροφής στο τέλος του (αρα θα χρειαστεί να γυρίσετε 300 μ. με την όπισθεν), και το τοπίο δεν λέει τίποτα (κάτι τιμεντένιες διαμορφώσεις μέσα στην κοίτη του ποταμού έχουν καταστρέψει το μέρος).

Το χωριό Γεροπλάτανος.

Ακολουθώντας προς τα ανατολικά τον Α4 θα συναντήσετε τη δστ. δεξιά σας προς το χωριό **Ρουψιά**. Αν θέλετε να επισκεφθείτε το απομονωμένο αλλά ολοζώντανο αυτό χωριό, θα πρέπει να κάνετε τη μικρή παράκαμψη των 1.200 μ. Η Ρουψιά δεν έχει την τυπική πλατεία με τον πλάτανο, ούτε εστιατόριο (παρά μόνο ένα υποτυπώδες καφενεδάκι), έχει όμως μια ωραία μεγάλη πέτρινη εκκλησία με στεγασμένο χαγιάτι, με καινούρια στέγη αλλά με τις παλιές μαρμάρινες πλάκες στο δάπεδο. Εδώ γίνονται δύο πανηγύρια, ένα στις 23 Απριλίου του Αγίου Γεωργίου, και ένα στις 26 Ιουλίου της Αγίας Παρασκευής. Συνεχίζοντας προς τα ανατολικά, ο δρόμος διασχίζει ένα υπέροχο δάσος βελανιδιάς και μετά από λίγο θα μπειτε στο **Γεροπλάτανο** (παλιά ονομασία: Αλιζότ Τσιφλίκι), όπου το Νοέμβριο καζανεύουν τη ρακή τους και είναι η καλύτερη εποχή για να επισκεφθείτε αυτό το γραφικό χωριό, με τα όμορφα πέτρινα σπιτάκια του και τη μικρή πλακοστρωμένη πλατεία του. Δίπλα στην πλατεία βρίσκεται το επίσης πέτρινο κτίριο του δημοτικού σχολείου (εν ενεργεία, αφού υπάρχουν καμιά δεκαριά παιδιά) και ο νεόκτιστος πέτρινος κοινοτικός ξενώνας. Γήπεδο ποδοσφαίρου όμως δεν υπάρχει, κι έτσι η τοπική ποδοσφαιρική ομάδα «Αγιαξ Γεροπλατάνου» είναι ερημοσπίτισσα! Από τον Γεροπλάτανο, 4 χλμ. οδήγησης στον απολαυστικό Α4 θα σας βγάλουν στον Ε90 όπου συνεχίζετε βόρεια προς Κόνιτσα.

ΖΑΓΟΡΟΧΩΡΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΟΝΙΤΣΑΣ

Λίγο βόρεια από το Καλπάκι, 500 μ. μετά τη δστ. προς Κακαβιά, θα συναντήσετε δεξιά σας τη δστ. προς τα περίφημα **Ζαγοροχώρια**. Ούτε συζήτηση, στρίβετε δεξιά! Όμως 700 μ. παρακάτω, κάντε τη μικρή παράκαμψη προς τα αριστερά, στον Α4 που ανηφορίζει ως την κορυφή του λόφου όπου είναι στημένο το **Μνημείο του Έλληνα Πολεμιστή**, ένα θαυμάσιο ορειχάλκινο άγαλμα υπερφυσικού μεγέθους που φιλοτέχνησε ο καθηγητής

Λάζαρος Λαμέρας το 1966, στημένο πάνω σ' ένα στιβαρό λευκό βάθρο, να ατενίζει προς τον κάμπο του Καλπακίου όπου οι Έλληνες στρατιώτες σύντριψαν τους εισβολείς Ιταλούς φασίστες. Πίσω του, στο ιστό της, ανεμίζει μόνιμα η ελληνική σημαία. Μην ερθετε εδώ πάνω με άδεια χέρια, φέρτε μαζί σας ένα ματσάκι λουλούδια, ή ένα κλαδί θάφνης αν βρείτε, και αποθέστε το στη βάση αυτού του αγάλματος, μικρό ευχαριστώ στα νέα εκείνα παιδιά (πολλών εκ των οποίων τα οστά είναι φυλαγμένα στο οστεοφυλάκιο στο βάθρο του αγάλματος) που εκτελώντας με ενθουσιασμό τις εντολές των διοικητών τους έπεσαν κυριολεκτικά στη φωτιά μιας άνισης μάχης για να υπερασπιστούν τα πατρία εδάφη, πολλοί σκοτώθηκαν, ακόμα περισσότεροι τραυματίστηκαν, και στο τέλος κατάφεραν το απίστευτο και

απώθησαν τους Ιταλούς. Εσείς θα το κάνετε σήμερα; Ρωτήστε εκατό φαντάρους, και θα εισπράξετε εκατό «όχι βέβαια!». Αλλά ευτυχώς σήμερα δεν κινδυνεύουμε από τους Ιταλούς, ούτε καν από τους Τούρκους που μόνο να γαβγίζουν ξέρουν, αλλά για να δαγκώσουν αποκλείεται, διότι δεν τους αφήνουν οι Αμερικανοί και διότι δεν τους παίρνει γενικώς.

Το πρώτο Ζαγοροχώρι που θα συναντήσετε ακολουθώντας το δρόμο ανατολικά από το Καλπάκι είναι τα **Κάτω Πεδινά** (παλιά ονομασία: Κάτω Σουδενά) ένα μεγάλο αγροτικό χωριό που δεν βρίσκεται πάνω στον κεντρικό δρόμο αλλά σε μια λοφοπλαγιά ακριβώς δυτικά του. Οι κάτοικοι του ήταν και παραμένουν αγρότες και κτηνοτρόφοι, και τον τουρισμό ακόμα δεν τον έχουν δει με καλό μάτι (ξενώνες και τέτοια δεν υπάρχουν εδώ). Πάνω στη δστ. που πάει προς το χωριό θα δείτε το θαυμάσιο βυζαντινό εκκλησάκι των Αγίων Ταξιάρχων, ενώ στην κορυφή του λόφου όπου είναι χτισμένο το χωριό στέκει ο Άγιος Αθανάσιος, στην κεντρική πλακοστρωμένη πλατεία με τον πλάτανο, αφιερωμένη στον επίσκοπο Βέλλας Λεόντιο, που γεννήθηκε εδώ. Στα πόδια του χωριού απλώνεται μια μικρή αλλά εύφορη πεδιάδα (εξ ου και το όνομα Κάτω Πεδινά του χωριού), όπου, ανάμεσα στα χωράφια, υπάρχει ακόμα ένα φάρμα εκτροφής στρουθοκαμήλων, από τις πρώτες που ιδρύθηκαν και λειτούργησαν στην Ελλάδα. Μπορείτε να την επισκεφθείτε αν θέλετε, ακολουθώντας τον Χ1 που περνάει δεξιά από τον κεντρικό δρόμο, 300 μ. νότια από τα Κάτω Πεδινά. Αν έχετε παιδιά, θα το διασκεδάσει πολύ (εισιτήριο 1€), έχει και μαγαζι με τα σχετικά προϊόντα.

Λίγο παρακάτω, μια παράκαμψη 3,5 χλμ. προς τα βόρεια θα σας φέρει στον **Ελαφότοπο** (παλιά ονομασία: Τσερβάρι) μια πανέμορφη λίθινη πολιτεία που δείχνει πολύ όμορφη εστίαση και από μακριά, ένα από τα ωραιότερα Ζαγοροχώρια. Το καλοκαίρι γίνεται εδώ το αδιαχώρητο, το χειμώνα όμως μένουν μόνο 50 άνθρωποι. Στην είσοδο του χωριού θα δείτε την αρχή των σηματοδοτημένων μονοπατιών που οδηγούν στο χωριό Βίκο, στα Άνω Πεδινά και σ' ένα πλάτωμα στα βορειοδυτικά όπου έχετε εξαιρετική θέα στη χαράδρα του Βίκου και στις κορυφές της Τύμφης (αυτό το τελευταίο αξίζει οπωσδήποτε να το περπατήσετε). Αφήνετε το όχημά σας

Τα Κάτω Πεδινά και ο κάμπος τους.

Ο βυζαντινός ναός των Αγίων Ταξιάρχων στα Κάτω Πεδινά.

στην είσοδο του χωριού όπου υπάρχει ένα πλάτωμα-πάρκινγκ και ανηφορίστε στο πανέμορφο καλντερίμι που οδηγεί στην πλατεία του χωριού με τα μεγάλα πλατάνια και τις καρυδιές, όπου θα πάτε κατευθείαν για καφέ στο κουκλίστικο καφενείο «Τα Δύο Φεγγάρια» του Σπύρου Φάιτα. Ο ξενώνας του χωριού, ο «**Ελαφότοπος**», είναι κοντά στην είσοδο του χωριού (πάει το αμάξι ως εκεί, για να ξεφορτώσετε) και στεγάζεται σ' ένα όμορφο πέτρινο δίπατο αρχοντικό του 1896, με ωραία αυλή (έχει και ωραίο εστιατόριο). Για φαγητό υπάρχει και η ταβέρνα «Τα Αλώνια» του Νίκου Τσογκα, κι αυτό στην είσοδο του χωριού. Όπου και να περπατήσετε, θα θαυμάσετε την εξαιρετική δουλειά που έχει γίνει σε όλα τα καλντερίμια του χωριού, τους τοίχους, τις βρύσες, τα σπίτια και τις εκκλησιές. Πραγματικά ο Ελαφότοπος είναι ένα χωριό-μνημείο της ζαγορίτικης παραδοσιακής αρχιτεκτονικής.

Στην εκκλησία του χωριού που βρίσκεται στην πλατεία, τον Άγιο Γεώργιο, σώζονται μερικές θαυμάσιες τοιχογραφίες των αδελφών Νικολάου, Ματθαίου και Κωνσταντίνου από τους Χιονιάδες, με αυτό το χαρακτηριστικό έντονο μπλε χρώμα στο φόντο αλλά και στα άμφια, που «δένει» εξαιρετικά με το χρυσό των φωτοστέφανων των αγίων. Αν σας ενδιαφέρει το θέμα, πηγαίνετε και στο **λαογραφικό μουσείο** του χωριού εκεί κοντά. Θα δείτε γύρω στα χίλια αντικείμενα που χρησιμοποιούσαν στις δουλειές τους οι παλιοί Ζαγοριανοί, από 24 διαφορετικά παραδοσιακά επαγγέλματα!

Μπαίνοντας στα **Άνω Πεδινά** (παλιά ονομασία Πάνω Σουδενά, και ακόμα πιο παλιά Στούδενα) αυτό που ξεχωρίζει είναι η **Μονή Ευαγγελιστρίας**, στην είσοδο του χωριού, ένα μεγάλο πρώην γυναικείο μοναστήρι που μοιάζει με κάστρο! Χτίστηκε το 1793 και αγιογραφήθηκε λίγο αργότερα, το 1809, με δαπάνες του δωρητή Χριστόδουλου Μαρίνου από το χωριό Καπέσοβο, ο οποίος εικονίζεται μάλιστα δίπλα στο βόρειο παράθυρο του ναού. Οι τοιχογραφίες αυτές είναι πολύ ωραίες, και διατηρούνται και σε καλή κατάσταση, αλλά ο χαμηλός φωτισμός μέσα στο ναό δεν επιτρέπει να τις δείτε καλά. Τα δεκάδες κελιά του μοναστηριού όπου κάποτε κατοικούσαν καλόγριες, σήμερα είναι εντελώς άδεια εκτός από ένα, αυτό που χρησιμοποιεί ο πατήρ Ηλίας, ο εφημέριος του χωριού, που προσέχει και συντηρεί και το μοναστήρι. Το Δεκέμβριο του 2003 μάλιστα ολοκληρώθηκε και η μεγάλη δουλειά της στεγανοποίησης της οροφής του καθολικού (ξηλώθηκαν οι πλάκες, στρώθηκε από κάτω τσιμέντο και ξανατοποθετήθηκαν οι πλάκες). Αυτό το μοναστήρι δεν εκτελούσε μόνο χρέη κάστρου αλλά και...τραπεζας! Έτσι

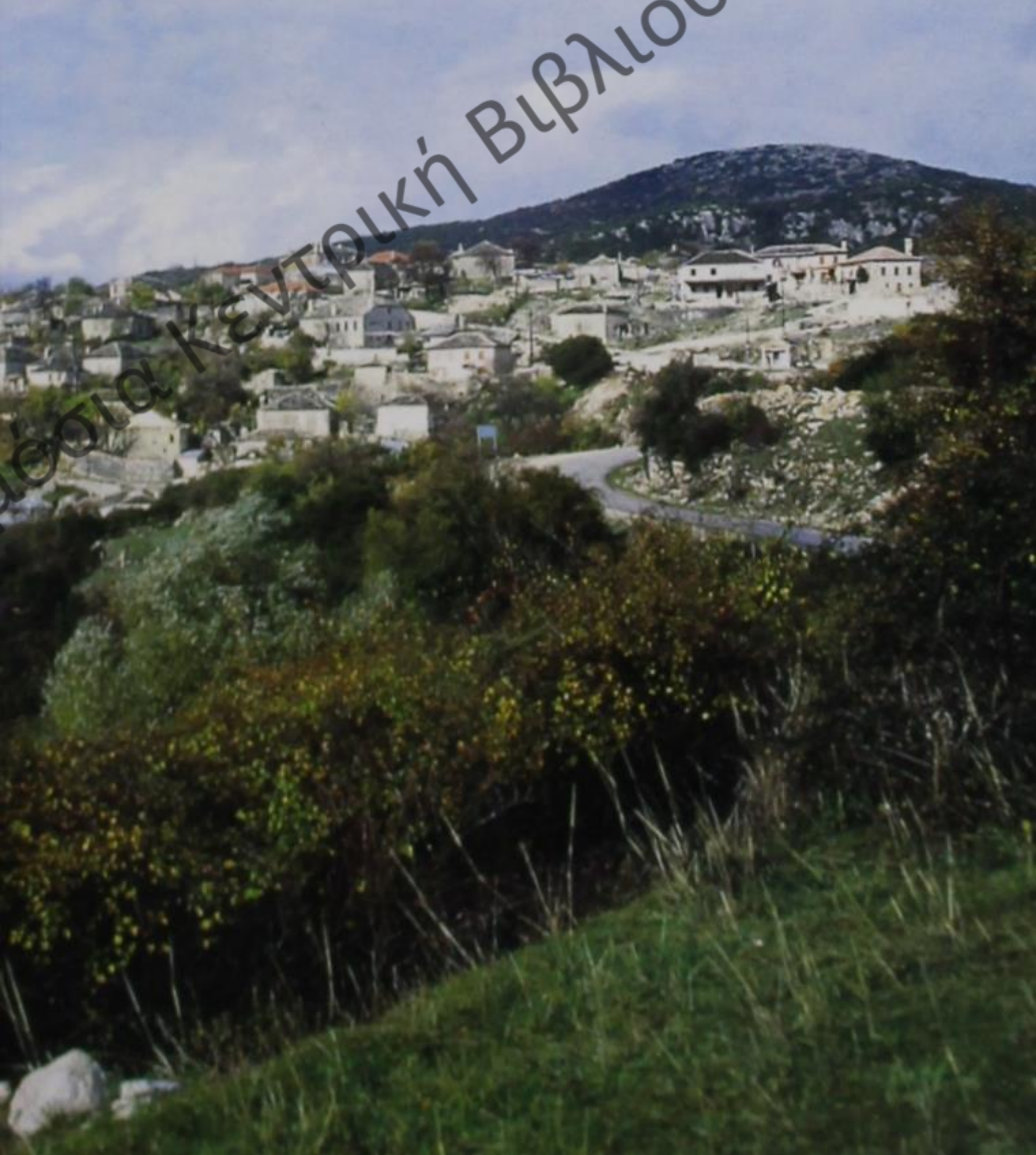
Ο Ελαφότοπος.

Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

απόρθητο που ήταν, το επέλεξε ο Αλέξης Νούτσος (στρατιωτικός διοικητής των Ζαγοροχωρίων στην υπηρεσία του Αλή πασά) το 1821 για να φυλάξει ένα σάκο με φλουριά που του έδωσε το αφεντικό του για να στρατολογήσει Αλβανούς. Ο Νούτσος όμως δεν επέστρεψε ποτέ γιατί σκοτώθηκε (δες σελ. 254), ο Αλή πασάς σκοτώθηκε επίσης την ίδια χρονιά, κι έτσι τα φλουριά έκαναν πλούσιους τους χωρικούς των Ανω Σουδενών και βεβαίως (και πρωτίστως) τον ηγούμενο του μοναστηριού!

Υπάρχει κι άλλο ένα μοναστήρι στα Άνω Πεδινά, πολύ ωραίο και αυτό, γύρω στα 600 μ. προς τα νοτιοανατολικά (πάει Χ1, αλλά είναι και ωραία βόλτα με τα πόδια, γύρω στα 20 λεπτά). Είναι η **Μονή Αγίας Παρασκευής**, που χτίστηκε γύρω στα μέσα του 18^{ου} αιώνα, έρημη σήμερα και μισοσκεπασμένη από τα πουρνάρια. Τα κελιά της έχουν καταρρεύσει, σώζεται όμως ο ωραίος περίβολός της, το καμπαναριό και βέβαια το καθολικό, που όμως δεν έχει τοιχογραφίες, εκτός από την τοιχογραφία του Παντοκράτορα στον τρούλο, έργο του Χιονιαδίτη ζωγράφου Βασίλειου Φίλη το 1925.

Το πρώτο Ζαγοροχώρι που θα συναντήσετε ακολουθώντας το δρόμο ανατολικά από το Καλπάκι είναι τα **Κάτω Πεδινά** (παλιά ονομασία: Κάτω Σουδενά) ένα μεγάλο αγροτικό χωριό που δεν βρίσκεται πάνω στον κεντρικό δρόμο αλλά σε μια λοφοπλαγιά ακριβώς δυτικά του. Οι κάτοικοι του ήταν και παραμένουν αγρότες και κτηνοτρόφοι, και τον τουρισμό ακόμα δεν τον έχουν δει με καλό μάτι (ξενώνες και τέτοια δεν υπάρχουν εδώ). Πάνω στη δστ. που πάει προς το χωριό θα δείτε το θαυμάσιο βυζαντινό εκκλησάκι των Αγίων Ταξιαρχών, ενώ στην κορυφή του λόφου όπου είναι χτισμένο το χωριό στέκει ο Άγιος Αθανάσιος, στην κεντρική πλακοστρωμένη πλατεία με τον πλάτανο, αφιερωμένη στον επίσκοπο Βέλλας Λεόντιο, που γεννήθηκε εδώ. Στα πόδια του χωριού απλώνεται μια μικρή αλλά εύφορη πεδιάδα (εξ ου και το όνομα του χωριού), όπου, ανάμεσα στα χωράφια, υπάρχει και μια φάρμα εκτροφής στρουθοκαμήλων, από τις πρώτες που λειτούργησαν στην Ελλάδα. Μπορείτε να την επισκεφθείτε αν θέλετε, ακολουθώντας τον Χ1 που φεύγει δεξιά από τον κεντρικό δρόμο, 300 μ. νότια από τα Κάτω Πεδινά. Αν έχετε παιδιά, θα το διασκεδάσουν πολύ (εισιτήριο 1€), έχει και μαγαζί με τα σχετικά σουβενίρ.

Λίγο παρακάτω, μια παράκαμψη 3,5 χλμ. προς τα βόρεια θα σας φέρει στον **Ελαφότοπο** (παλιά ονομασία: Τσερβάρι) μια πανέμορφη λίθινη πολιτεία που δείχνει πολύ όμορφη εικόνα και από μακριά, ένα από τα ωραιότερα Ζαγοροχώρια. Το καλοκαίρι γίνεται εδώ το αδιαχώρητο, το χειμώνα όμως μένουν μόνο 50 άνθρωποι. Στην είσοδο του χωριού θα δείτε την αρχή των σηματοδοτημένων μονοπατιών που οδηγούν στο χωριό Βίκο, στα Άνω Πεδινά και σ' ένα πλάτωμα στα βορειοδυτικά όπου έχετε εξαιρετική θέα στη χαράδρα του Βίκου και στις κορυφές της Τύμφης (αυτό το τελευταίο αξίζει οπωσδήποτε να το περπατήσετε). Αφήνετε το όχημά σας

Τα Κάτω Πεδινά και ο κάμπος τους.

Ο Νεόφυτος Δούκας

Μέσα στο χωριό ξεχωρίζει ο μεγάλος ναός του Αγίου Δημητρίου. Χτίστηκε στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, και από τότε χρονολογούνται και οι τοιχογραφίες του και το ξυλόγλυπτο τέμπλο του. Αν πετύχετε τον παπά εκεί, ζητήστε του να σας δείξει το παλιό ευαγγέλιο με το ασημένιο κάλυμμα, που το φιλοτέχνησε ο αργυροχόος Αθανάσιος Τζιμούρης από τους Καλαρρύτες. Εδώ μέσα φυλάσσονται επίσης παλιά βιβλία από τη βιβλιοθήκη του Νεόφυτου Δούκα, την προτομή του οποίου θα προσέξτε στο προαύλιο του σχολείου. Ο **Νεόφυτος**

Δούκας γεννήθηκε σ' αυτό το χωριό το 1760, και όταν έγινε 10 χρονών, οι γονείς του τον έκλεισαν εδώ στο μοναστήρι της Ευαγγελιστρίας, να γίνει καλόγερος. Τα γράμματα που έμαθε στο μοναστήρι ήταν ελάχιστα, και καθόλου δεν ικανοποίησαν τη δίψα του για μάθηση. Δεκαοκτώ ετών ο Νεόφυτος χειροτονήθηκε ιερέας, και δύο χρόνια αργότερα πήγε στα Ιωάννινα με τη λαχτάρα να μορφωθεί περισσότερο. Χρήματα όμως δεν είχε για να συντηρηθεί, κι έτσι μετά από έξι μήνες ξαναγύρισε στο μοναστήρι, όπου επέστρεψε στα παλιά του καθήκοντα, να βόσκει δηλαδή το κοπάδι βοδιών του μοναστηριού. Μια μέρα, γυρνώντας από τη βοσκή, κάποια βόδια του ξέφυγαν και παρά τις προσπάθειές του δεν μπόρεσε να τα μαζέψει. Μόλις το μαθαίνει αυτό ο ηγούμενος έριξε τέτοιο βρομόξυλο στο βουκόλο του, που ο τύπος έφυγε τρέχοντας και ξαναπήγε στα Γιάννενα. Εξοικονομώντας τα προς το ζην με χίλια ζόρια, κατάφερε να σπουδάσει επί τέσσερα χρόνια στο σχολείο των Ιωαννίνων και στο σχολείο του Μετσόβου, και μετά στη Αυθεντική Σχολή του Βουκουρεστίου δίπλα στο μεγάλο δάσκαλο Λάμπρο Φωτιάδη. Το 1803 πήγε στη Βιέννη, όπου έγινε παπάς στην ενορία της ελληνικής κοινότητας και μελετούσε αρχαίους Έλληνες συγγραφείς νυχθημερόν. Στη διάρκεια της παραμονής του στη Βιέννη εξέδωσε πολλά έργα κλασικών (Θουκυδίδη, Ευριπίδη, Αισχύλο, Σοφοκλή, Πίνδαρο, Θεόκριτο, Όμηρο κ.α.). Επέστρεψε σοφότατος το 1815 στο Βουκουρέστι και ανέλαβε Διευθυντής της Αυθεντικής Σχολής Βουκουρεστίου,

αλλά το 1817 οι ακραίες του περί γλώσσας θέσεις (ήταν φανατικός οπαδός της αρχαίζουσας καθαρεύουσας) οδήγησαν κάποιους αγανακτισμένους μαθητές του σε μια απόπειρα δολοφονίας του! Ο Νεόφυτος Δούκας παραιτήθηκε τότε από τη διεύθυνση της Σχολής αλλά παρέμεινε στο Βουκουρέστι μελετώντας πάντα τους αγαπημένους του αρχαίους. Το 1830, όταν δημιουργήθηκε το ανεξάρτητο ελληνικό κράτος, πήγε και εγκαταστάθηκε στην Αίγινα, όπου βρήκε άλλο τρόπο να διαδώσει τις περί ελληνικής γλώσσας απόψεις του, πιο ασφαλή για τη ζωή του από την άμεση διδασκαλία: ίδρυσε τυπογραφείο! Στο τυπογραφείο του ο Νεόφυτος Δούκας εξέδωσε τα συγγράμματά του

«Παιδαγωγία, ήτοι πρώτα μαθήματα των παιδίων εις το αναγινώσκειν και νοείν οπωσούν» (που από τον τίτλο του και μόνο, καταλαβαίνετε ότι έκανε ακόμα και τους πιο φιλότιμους μαθητές να θέλουν να κόψουν τις φλέβες τους!), «Φοίνιξ, ήτοι διάλογοι και επιστολαί εις χρήσιν των νέων εν τοις γυμνασίοις», «Κατ' επιτομήν Γραμματική», «Τετρακτίς, ήτοι ρητορική, λογική, μεταφυσική και ηθική», και άλλα τέτοια πολλά που βασάνισαν πολλούς νέους της εποχής του, περίπου όπως βασάνιζε και τον ίδιο εκείνος ο ημιάγριος ηγούμενος της Μονής Ευαγγελιστρίας!

Ένα άλλο λαμπρό τέκνο αυτού του χωριού ήταν ο **Ιωάννης Λαμπρίδης** (1839- 1891), που μάλιστα η προτομή του είναι στημένη στη μικρή πλατεία του χωριού. Ιατροφιλόσοφος και ιστορικός, έγραψε τα πολυτιμότερα ιστορικά και λαογραφικά βιβλία που έχουν γραφτεί για τα Ζαγοροχώρια και την Ήπειρο, τα *Ηπειρωτικά Μελετήματα* και τα *Ηπειρωτικά Αγαθοεργήματα*, που κυκλοφορούν και σήμερα από τις εκδόσεις της Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών στα Ιωάννινα.

Αν θέλετε να μείνετε στο χωριό, το αστέρι είναι το «**Σπίτι του Ορέστη**», ένα πέτρινο σπίτι του 19^{ου} αιώνα που έχει διαμορφωθεί σε παραδοσιακό ξενώνα με πολύ μεράκι και σεβασμό στην παράδοση από την ιδιοκτήτριά του, την κα Ελένη Παγκρατίου που είναι αρχιτεκτόνισσα. Εννέα δωμάτια (κάποια από αυτά με τζάκι) με προσεγμένη επίπλωση, πλακοστρωμένη και λουλουδιασμένη αυλή, θαυμάσια ατμόσφαιρα, εστιατόριο με τοπική κουζίνα, ένα σκέτο κουκλί (τηλ. 26530-71.202, www.epirus.com/orestes.house) και μάλιστα με πολύ προσιτές τιμές. Πολύ καλός ξενώνας είναι και το «**Αμελικό**» (τηλ. 26530-71.501, 5 δωμάτια όλα κι όλα), πάνω στον κεντρικό δρόμο που διασχίζει το χωριό, σ' ένα ωραίο πέτρινο κτίριο με μεγάλη αυλή. Το έχουν οι ίδιοι επιχειρηματίες που έχουν και τον καλό ξενώνα «Κάστρο» στα Ιωάννινα, οπότε η ποιότητα είναι εγγυημένη, και το πρωινό εξίσου καλό. Το καλύτερο δωμάτιο είναι το 4, μεγάλο και με

τζάκι. Πρόσφατα (2001) άνοιξε ακόμα ένας παραδοσιακός ξενώνας, η «**Πρίμουλα**», σε αποκατεστημένο κτίριο του 1870, με εντυπωσιακές πολυτέλειες και ανέσεις: τζάκι, κρεβάτι με ουρανό, ξύλινα πατώματα, ακριβά έπιπλα και, όπως είναι φυσικό, υψηλές τιμές (τηλ. 26530-71.133, www.primoula.gr). Ιδιοκτήτης του, και υπεύθυνος για την άριστη αποκατάσταση του κτιρίου και τη μεταμόρφωσή του σε ξενώνα πολυτελείας είναι ο αρχιτέκτονας Χρήστος Στρατσιάνης. Ο ξενώνας αυτός βρίσκεται στο κέντρο του χωριού, με θέα στη μικρή του πλατεία και στο ναό του Αγίου Δημητρίου, και είναι η καλύτερη επιλογή σας για διαμονή στα Άνω Πεδινά. Για φαγητό θα πάτε στη νοτιότερη άκρη του χωριού, στη ταβέρνα «**Σουδενά**» της Σωτηρίας Τσιγαρά, όπου πρωταγωνιστεί η γίδα βραστή, αλλά έχει και πολλά μαγειρευτά.

Αν σας αρέσει η ιππασία, στο δρόμο από τα Πεδινά προς τη Βίτσα θα βρείτε ένα Ιππικό Κέντρο (τηλ. 6972-354.602). Συνεχίζοντας παρακάτω, συναντάτε τη διαδρομή προς τα πιο γνωστά ίσως Ζαγοροχώρια, τη Βίτσα και το Μονοδέντρι. Ως το 1820, αυτά τα δύο χωριά ήταν... τρία... ή μάλλον τρεις μαχαλάδες του ίδιου χωριού, που τους λέγανε όλους μαζί Βίτσα: Το 1820 όμως ο ένας μαχαλάς, ο Άγιος Γεώργιος μαχαλάς, αποσπάστηκε από τους άλλους δύο και έγινε

ανεξάρτητο χωριό, το σημερινό Μονοδέντρι. Οι άλλοι δύο μαχαλάδες (ο Άγιος Νικόλαος Μαχαλάς που τον λέγανε και **Πάνω Βίτσα**, και η Παναγία Μαχαλάς που τον λέγανε και **Κάτω Βίτσα**) ενώθηκαν σ' ένα χωριό, μαζί με δυο-τρία άλλα ανθυποχωριουδάκια που ήταν σκορπισμένα εκεί τριγύρω (το Κορωνήσι, τα Λιβαδάκια και τον Άγιο Αθανάσιο), και σχημάτισαν το χωριό **Βίτσα**.

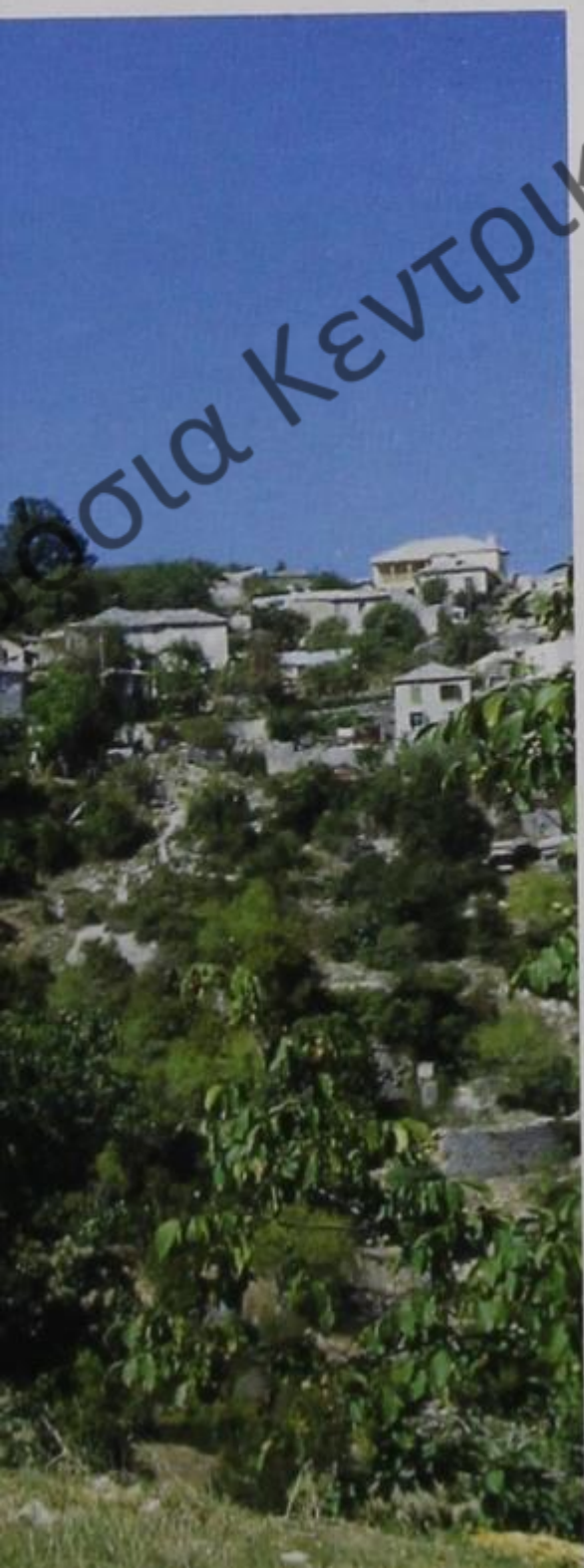

Ανάγλυφη επιγραφή σε καλντερίμι στο χωριό Βίτσα.

Μπαίνοντας στο χωριό, αυτό που θα προσέξετε οπωσδήποτε είναι το μεγάλο πέτρινο δίπατο κτίριο όπου στεγαζόταν παλιά η **Βριζοπούλειος Σχολή** (κληροδότημα του Βιτσιώτη ευεργέτη Φίλιππου Βριζόπουλου), το ελληνικό σχολείο της Βίτσας, κάποτε δημοτικό και γυμνάσιο, αλλά σήμερα οι μαθητές του μετριούνται στα δάχτυλα του ενός χεριού. Αν σας ενδιαφέρουν οι παλιοί ναοί, θα πρέπει οπωσδήποτε να δείτε το **ναό της Παναγιάς** στην κάτω γειτονιά, αυτόν από τον οποίο πήρε και το όνομα Παναγία Μαχαλάς. Αρχικά ήταν μοναστήρι, από τα

παλιότερα της περιοχής (του 16^{ου} αιώνα), από τις αρχές του 17^{ου} αιώνα όμως ενσωματώθηκε στο χωριό και έγινε ο ενοριακός ναός του. Από τον αρχικό ναό μάλλον δεν σώζεται τίποτα. Αυτός που βλέπετε «ανηγέρθη εκ βάθρων» το 1728, και το 1885 προστέθηκε και ο γυναικωνίτης. Οι τοιχογραφίες του, του 18^{ου} αιώνα, είναι σκεπασμένες από τη μαυρίλα, αλλά το ξυλόγλυπτο και επίχρυσο τέμπλο του 1739 είναι εκπληκτικό, και αξίζει γι' αυτό και μόνο να επισκεφθείτε αυτή την εκκλησία. Αξίζει επίσης να επισκεφθείτε και τους δύο άλλους ναούς των παλιών γειτονιών-ενοριών της Βίτσας, τον **Άγιο Νικόλαο** και τους **Ταξιάρχες**, του 17^{ου} αιώνα και οι δύο.

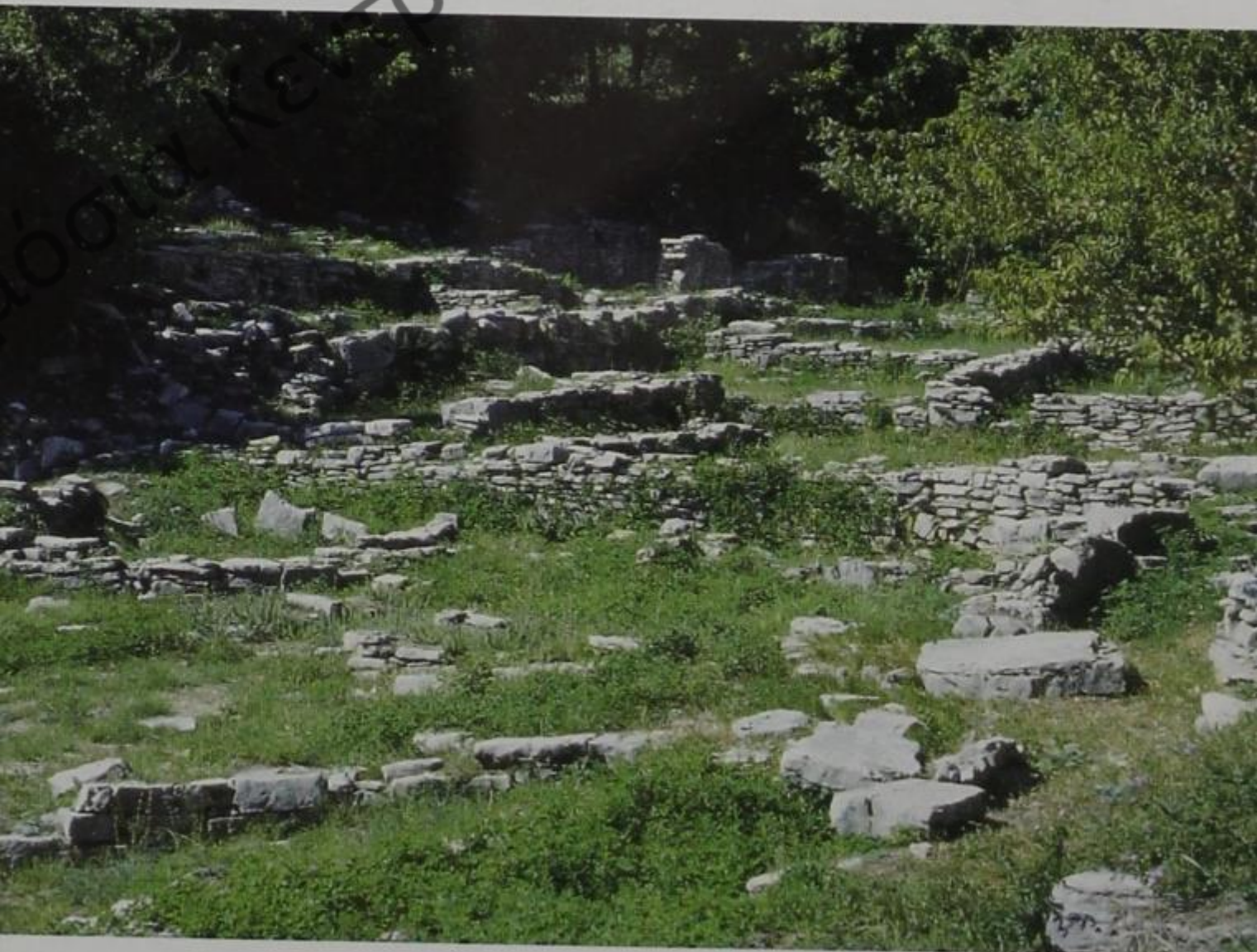
Το χωριό Βίτσα.

Για τη διαμονή σας, μια καλή επιλογή είναι η «**Σελήνη**» (τηλ. 26530-71.350) ένας πέτρινος ξενώνας (πέτρα δουλεμένη από Βορειοηπειρώτες μαστόρους) στη νότια άκρη του χωριού, στο πιο χαμηλό και ήσυχο σημείο του (θα δείτε τον αδιέξοδο δρόμο μήκους 200 μ. που οδηγεί ως εκεί, στη νότια είσοδο της Βίτσας). Τα καλύτερα δωμάτιά του είναι τα 17, 18 και 19, στο δεύτερο όροφο, με τζάκι, ξύλινο πάτωμα και ωραία θέα. Στο εστιατόριο του ξενώνα μπορείτε να απολαύσετε σπιτικό φαγητό και ηπειρώτικες πίτες, που τις φτιάχνουν οι γυναίκες των δύο ιδιοκτητών. Άλλος καλός ξενώνας είναι η «**Μπελόη**» (=ωραία θέα, στα σλάβικα), πέτρινο δίπατο κτίριο κι αυτό, πάνω στον κεντρικό δρόμο στη νότια είσοδο του χωριού, με δωμάτια που έχουν τζάκι και άνετους χώρους για οικογένειες, και έχει και εστιατόριο (τηλ. 26530-71.571). Τελευταίο, σας αφήσαμε το καλύτερο: λέγεται «**Εν Χώρα Βεζίτσα**» (Βεζίτσα ήταν το παλιό όνομα της Βίτσας), άνοιξε το 2001, και είναι μαγεία! Βρίσκεται στην κάτω πλατεία, δίπλα στο γιγάντιο πλάτανο, σε ήσυχο σημείο που δεν περνάνε αυτοκίνητα (πάει καλντερίμι ως εκεί, αλλά μπορείτε να πάτε και το αυτοκίνητο για να ξεφορτώσετε). Είναι ένα τριώροφο αρχοντικό, ντυμένο με λευκή πέτρα πελεκημένη από μαστόρικα χέρια, με αρχοντικό χώρο υποδοχής με τζάκι, ξύλινα ταμπλαδωτά ταβάνια, και 10 δωμάτια (σαν μια σουίτα για άρχοντες) με ξύλινα πατώματα και ταβάνια, καλόγουστα έπιπλα και

Τα ερείπια του μολασσικού οικισμού στη Βίτσα.

φωτιστικά (τηλ. 26530-71.449). Δίπλα στο ξενοδοχείο, κι αυτό «πρόσωπο» στην πανέμορφη πλατεία, βρίσκεται το καλύτερο φαγάδικο του χωριού, η ψησταριά «**Τα Πλατάνια**» της Άννας Βασδέκη. Αν μάλιστα είστε και πεζοπόροι, αυτό το ξενοδοχείο είναι το ιδανικό ορμητήριο, αφού από την πλατεία αυτή ξεκινάει το πανέμορφο καλντερίμι που κατηφορίζει προς την παλιά πέτρινη γέφυρα του Μίσιου, απ' όπου μπορείτε να κάνετε τη διάσχιση της χαράδρας του Βίκου και να βγείτε στο χωριό Βίκος ή στο Πάπιγγο. Στη δστ. του καλντεριμιού που οδηγεί εδώ με τον κεντρικό δρόμο υπάρχει κι άλλη μια ψησταριά, η «**Βίτσα**», που ψήνει λουκάνικα και παιδάκια πρόβεια στα κάρβουνα, αλλά στα κάρβουνα θα πρέπει να ρίξει και τις άθλιες πλαστικές καρέκλες της και να βάλει τις παραδοσιακές, αλλιώς θα βλέπει τους επισκέπτες να περνάνε και να προσπερνάνε.

Ακριβώς δίπλα στο χωριό (προς τα βόρεια) ανακαλύφθηκε ο παλαιότερος μέχρι σήμερα γνωστός **μολοσσικός οικισμός** της Ηπείρου, μαζί με το νεκροταφείο του (βρέθηκαν 154 τάφοι με κτερισμένες ταφές). Η ανακάλυψη έγινε τυχαία, τον Οκτώβριο του 1965, όταν εργάτες από το χωριό ξεκίνησαν να σκάβουν εδώ για να φτιάξουν μια κοινοτική δεξαμενή. Ο τότε έφορος αρχαιοτήτων Ηπείρου κ. Σωτήριος Δάκαρης εκτιμώντας σωστά ότι πρόκειται για πολύ σημαντικό αρχαιολογικό χώρο, ανέθεσε αμέσως την ανασκαφή στη νεοδιορισμένη τότε επιμελήτρια αρχαιοτήτων Ιουλία Κουλειμάνη. Η ανασκαφή του οικισμού ξεκίνησε το 1966 και συνεχίζεται μέχρι σήμερα, και αυτό που είναι μέχρι στιγμής σίγουρο είναι ότι άκμασε από τα πρώτα γεωμετρικά χρόνια (9^{ος} αιώνας π.Χ.) ως την κλασική εποχή (4^{ος} αιώνας π.Χ.). Τα σπίτια του οικισμού αυτού είναι καμπύλα ή ορθογώνια, όλα με εστίες (κάνει καύο εδώ πάνω!) κι αν τα προσέξετε θα διαπιστώσετε ότι η τεχνολογία και οι πλακόστρωτες αυλές τους μοιάζουν πολύ με των σημερινών Ζαγορίσιων σπιτιών! Στις ανασκαφές του 1971 βρέθηκε κι ένα δεύτερο νεκροταφείο με 26 τάφους, που ονομάστηκε Βόρειο Νεκροταφείο, οπότε αυτομάτως το προηγούμενο νεκροταφείο ονομάστηκε Νότιο Νεκροταφείο. Οι νεκροί άνδρες ήταν θαμμένοι με τα όπλα τους και οι γυναίκες με τα κοσμήματά τους (σιδερένιες πόρπες, γυάλινες χάντρες από περιδέραια, μέχρι και χρυσά κοσμήματα!), ενώ σε όλους τους τάφους βρέθηκαν εξαιρετικής ποιότητας αγγεία εισαγωγής από την Κόρινθο (τα παλαιότερα) και την Αττική (στις ταφές του 5^{ου} και του 4^{ου} π.Χ. αιώνα). Είναι λοιπόν ολοφάνερο ότι οι κάτοικοι αυτού του οικισμού είχαν αρκετά υψηλό βιοτικό επίπεδο.

Σε όλα τα στρώματα της ανασκαφής βρέθηκαν πολλά οστά από κατοίκια και πρόβια, που πιστοποιούν ότι οι Μολοσσοί

Καλντερίμι στο χωριό Μονοδέντρι

κάτοικοι αυτού του οικισμού ήταν κτηνοτρόφοι. Δεδομένου ότι ο οικισμός βρίσκεται σε υψόμετρο 1.030 μ., είναι προφανές ότι ήταν εποχιακός καλοκαιρινός οικισμός νομάδων κτηνοτρόφων, που το χειμώνα κατέβαιναν σε χειμαδιά με ελαφρύτερο κλίμα και το καλοκαίρι ανηφόριζαν εδώ για να βοσκήσουν τα κοπάδια τους στα ορεινά βοσκοτόπια, όπως ακριβώς κάνουν μέχρι σήμερα οι Βλάχοι και οι Σαρακατσάνοι κτηνοτρόφοι της Ηπείρου!

Από το σύνολο των 180 τάφων, οι 80 ανήκουν στον 8^ο αιώνα π.Χ., και μάλιστα είναι αυτοί που έχουν τα πλουσιότερα κτερίσματα. Άρα εκείνο τον αιώνα θα πρέπει ο μολοσσικός οικισμός της Βίτσας να γνώρισε τη μεγαλύτερη ακμή του. Κρίνοντας από τις ταφές, τον 7^ο αιώνα θα πρέπει να ελαττώθηκε σημαντικά και απότομα ο πληθυσμός του, ίσως από κάποια επιδημική ασθένεια ή μακρά περίοδο ξηρασίας. Στα μέσα του 6^{ου} αιώνα ανέκαμψε ο πληθυσμός, τον 5^ο αιώνα αυξήθηκε ακόμα περισσότερο, και τον 4^ο αιώνα γνώρισε μια νέα ακμή που όμως διακόπηκε απότομα, αφού για κάποιον αδιευκρίνιστο λόγο οι κάτοικοι εγκατέλειψαν τον οικισμό.

Ο οικισμός ήταν χτισμένος σ' ένα στενόμακρο αυχένα πλάτους 10 – 20 μέτρων και μήκους 120 μέτρων. Στον περιορισμένο αυτό χώρο τα σπίτια ήταν στριμωγμένα το ένα

κολλητά στο άλλο. Οι δύο βραχώδεις λόφοι που βλέπετε να υψώνονται προς τα ανατολικά και προς τα δυτικά αυτού του αυχένα ήταν οχυρωμένοι, στο δυτικό λόφο μάλιστα σώζονται αρκετά ίχνη του τείχους της ακρόπολης, που φαίνεται ότι ήταν το έσχατο καταφύγιο των κατοίκων σε περίπτωση κινδύνου. Ως τον 5^ο αιώνα π.Χ. ο οικισμός ήταν περιορισμένος σε έκταση, και προς νότον ήταν προστατευμένος με ένα ισχυρό εγκάρσιο τείχος μήκους 13,5 μ. και πλάτους 1-1,5 μ., από το οποίο σώζονται τα λίθινα θεμέλια, ύψους 1 μέτρου, ενώ το ανώτερο τμήμα του τείχους θα πρέπει να ήταν φτιαγμένο με πλίνθους, γι' αυτό και δεν διατηρήθηκε τίποτα από αυτό. Από τον 5^ο αιώνα π.Χ. και μετά, ο πληθυσμός αυξήθηκε και έτσι οι κάτοικοι βρέθηκαν στην ανάγκη να χτίσουν τα νέα σπίτια τους έξω από αυτό το τείχος, προς τα νότια ως το νεκροταφείο. Οι ανασκαφείς μάλιστα εντόπισαν μερικά σπίτια νότια και από το νεκροταφείο.

Το **Μονοδέντρι** αδικείται κατάφωρα από το όνομά του, αφού είναι κτισμένο στην καρδιά ενός δάσους. Είναι ίσως το πιο τουριστικό σήμερα Ζαγοροχώρι και αυτό που αναπτύχθηκε τουριστικά πριν από όλα τα άλλα χωριά της περιοχής. Από τις αρχές της δεκαετίας του '90 ξεκίνησαν να χτίζονται πάρα πολλά σπίτια για να φιλοξενηθούν και να εξυπηρετήσουν τους χιλιάδες επισκέπτες. Δυστυχώς κανείς δεν είπε δύο κουβέντες στους ντόπιους ή έστω δεν επέβαλε κάποιους κανόνες αισθητικής, και το χωριό, την τελευταία πενταετία του '90, έγινε για τα πανηγύρια. Όσοι το επισκέφτηκαν εκείνη την περίοδο θα θυμούνται τα μαγαζιά με τις πλαστικές καρέκλες, τις πινακίδες (όλες και στα αγγλικά) που διαφήμιζαν τις παραδοσιακές πίτες, μαγαζιά με σουβενίρ κάθε είδους, και βέβαια την κλασική (σχεδόν φολκλόρ πια) πρακτική των υπανάπτυκτων τουριστικών περιοχών, τα «καμάκια» που σε προσκαλούσαν στο μαγαζί τους σε πέντε διαφορετικές γλώσσες που γνωρίζουν (αλλά από δύο μόνο λέξεις στην κάθε γλώσσα...). Ευτυχώς σήμερα τα περισσότερα από αυτά τα καρκινώματα έχουν εξαφανιστεί, ακριβώς επειδή δεν τα σήκωσε το κλίμα. Ο κόσμος δεν πάταγε σ' αυτά τα μαγαζιά, αρνιόταν να καθίσει σε πλαστική καρέκλα, να κοιμηθεί σε δωμάτια με σουηδικό ξύλο και φτηνό πλακάκι, κι έτσι δεν θα συναντήσετε σήμερα στο Μονοδέντρι παρά τα τελευταία απομεινάρια τους. Σήμερα, η ποιότητα πλέον κυριαρχεί παντού.

Ανηφορίζοντας από τη Βίτσα προς το Μονοδέντρι θα δείτε σε κάποιο σημείο την πινακίδα που σας λέει να στρίψετε δεξιά για Μονοδέντρι, και μόλις φτάσετε στη δστ. βλέπετε μια άλλη πινακίδα που γράφει ότι το Μονοδέντρι είναι ευθεία! Μην μπερδεύεστε, το Μονοδέντρι έχει δύο εισόδους, την κάτω και

Αυτή είναι η νοστιμότατη κασόπιτα.

του 1782. Αλλά και μέσα στο χωριό υπάρχουν άλλες δύο παλιές και πολύ όμορφες εκκλησιές, ο **Άγιος Γεώργιος** (18^{ος} αιώνας) και ο **Άγιος Αθανάσιος** (1830), στον οποίο μάλιστα οι εικόνες του τέμπλου είναι αφιερωμένες από τους αδελφούς Ριζάρη.

Δίπλα στο ναό του Αγίου Μηνά θα δείτε το **Ριζάρειο Χειροτεχνικό Κέντρο**, που χρηματοδοτείται από το Ριζάρειο Ίδρυμα (ανοιχτό καθημερινά 10.00 π.μ.–5.00 μ.μ, εκτός Δευτέρας). Εδώ μέσα θα δείτε τους αργαλειούς όπου οι γυναίκες του χωριού φτιάχνουν τα όμορφα υφαντά τους, σε παραδοσιακά ηπειρώτικα σχέδια, αυτά που εκτίθενται προς πώληση στη διπλανή αίθουσα. Η ποιότητα είναι άριστη, και οι τιμές πολύ λογικές: θα βρείτε από μικρά πετσετάκια με 23 €, έως μεγάλα τραπεζομάντιλα με 60€.

Κολλητά στο κτίριο αυτό έχει το ταβερνάκι της η θρυλική **Κικίτσα**, που εδώ και δεκαετίες (από το 1958) φτιάχνει αριστουργηματικές παραδοσιακές τυρόπιτες, έτσι όπως τις έμαθε από τη μάνα της κι εκείνη από τη δική της. Μέχρι που ήρθαν οι τουρίστες, τα περιοδικά έγγραφαν κατά κόρον γι' αυτήν, η Κικίτσα έγινε φίρμα, και πέταξε το πουλάκι. Όχι της ποιότητας, αλλά της λογικής: οι πίτες της Κικίτσας είναι πανάκριβες (15€ το ταψάκι η κασόπιτα, η παραδοσιακή λεπτή πίτα με αλεύρι, αυγά, και λίγο τυρί φέτα). Τα τραπεζάκια της Κικίτσας είναι έξω στη μικρή πλατεία, δίπλα στην οποία έχει ανοίξει κι άλλο ένα «πιτάδικο», της Φρόσως, που δεν έχει το

την πάνω. Η κλασική είναι η κάτω, δηλαδή στρίβετε δεξιά στην πρώτη δστ. που θα συναντήσετε με πινακίδα προς Μονοδέντρι. Ο δρόμος αυτός σταματάει μετά από 1 χλμ. σ' ένα πλάτωμα-πάρκινγκ (μικρό για τα δεδομένα της κίνησης) στην άκρη του χωριού.

Ανηφορίζοντας προς τα πάνω, σε δύο βήματα βλέπετε δεξιά σας το ναό του **Αγίου Μηνά**, του 17^{ου} αιώνα, που είναι ό,τι απέμεινε από ένα παλιό μοναστήρι που υπήρχε εδώ. Έχει θαυμάσιες τοιχογραφίες του 1620 στον κυρίως ναό, του 1734 στο νάρθηκα, και έχει και ένα υπέροχο ξυλόγλυπτο τέμπλο

όνομα, αλλά μια χαρά είναι και οι δικές της πίτες. Από την ταβέρνα της Κικίτσας ξεκινάει ο πλακόστρωτος δρόμος (κλειστός όμως για τα οχήματα) που μετά από 600 μ. καταλήγει στο εντυπωσιακό **μοναστήρι της Αγίας Παρασκευής**, φωλιασμένο σ' ένα μικρό πλάτωμα πάνω από τον γκρεμό. Το έχτισε το 1413 ο άρχοντας Μιχαήλ Βοεβόδας Θεριανός (κάτοικος του χωριού), για να ευχαριστήσει τα Θεία για τη θεραπεία της κόρης του από κάποια βαριά αρρώστια. Ο ναός που βλέπετε είναι ο αρχικός, του 1413! Το εκπληκτικότερο είναι ότι σώζονται επίσης και πολλά τμήματα από την αρχική αγιογράφιση του 1413-14! Είναι αυτές που βλέπετε στο δυτικό και στο βόρειο τοίχο του ναού, σε ένα μέρος του νότιου τοίχου (το άλλο μέρος ξαναχτίστηκε έπειτα από κάποια ζημιά και ξαναζωγραφίστηκε το 1689) και στην αψίδα του ιερού. Σ' ένα σημείο του βόρειου τοίχου, στην κάτω ζώνη, θα δείτε και την «οικογενειακή φωτογραφία» του κτήτορα: τον άρχοντα Θεριανό με μούσι, μακριά μαλλιά και ωραίο κόκκινο μανδύα, τη γυναίκα του Θεοδώρα, και ανάμεσά τους τα δύο παιδιά τους, το Γεώργιο και τη μικρή Παρασκευή (που ύστερα από τη σωτηρία της έγινε μοναχή και κλείστηκε σ' αυτό το μοναστήρι, με το όνομα μοναχή Παρασκευή), όλοι τους με το αριστερό χέρι προτεταμένο, σα να μας χαιρετάνε! Αξίζει πάντως να έρθετε ως εδώ και μόνο για να χαζέψετε την τοποθεσία: το μοναστήρι είναι χτισμένο στην άκρη ενός βράχου, μ' ένα κάθετο πέτρινο τοίχο από πάνω του και έναν τρομερό γκρεμό από κάτω του, στο πιο απόκρημνο χείλος της χαράδρας του Βίκου!

Αν ανηφορίσετε στο καλντερίμι που ξεκινάει από την κάτω πλατεία του χωριού, δύο βήματα πιο ψηλά θα συναντήσετε τον πολύ ωραίο ξενώνα «**Βίκος**», ένα πέτρινο δίπατο κτίριο με εσωτερική αυλή (έχει 100 μ. περπάτημα-κουβάλημα, αφού το αυτοκίνητο δεν φτάνει ως την πόρτα του, τηλ. 26530-71.370). Πιο πάνω, θα περάσετε μέσα από τις γειτονιές του χωριού, όπου θα δείτε πολλά πέτρινα αρχοντικά αλλά και πολλά πέτρινα... ερείπια, και θα βγείτε στην τουριστοβριθή πάνω γειτονικά, εκεί όπου βρίσκονται τα περισσότερα ξενοδοχεία και ταβέρνες. Ανάμεσα τους αυτό που ξεχωρίζει είναι ο ξενώνας «**Καλντερίμι**», όχι πάνω στο δρόμο με τη φασαρία αλλά στην άκρη ενός ωραίου καλντεριμιού καμιά κατοστή μέτρα από τον κεντρικό δρόμο (πάει όμως και το αυτοκίνητο, για να ξεφορτώσετε). Είναι δίπατος πέτρινος φυσικά, και γενικά καλοφτιαγμένος, γκρίζα πέτρα με λευκούς γωνιόλιθους (τηλ. 26530-71.510).

Το καλύτερο σπίτι του χωριού είναι το **Αρχοντικό Πανταζή**, όπου στεγάζεται το Ριζάρειο Κέντρο Εκθέσεων, ένας πολυδύναμος χώρος που φιλοξενεί εκθέσεις και εκδηλώσεις τέχνης.

Οι πιο πολλοί ξέρουν το όνομα Ριζάρειος από τις μικρές αγγελίες στη Χρυσή Ευκαιρία, του τύπου «ΧΑΛΑΝΔΡΙ Ριζάρειος, πωλείται νεόδμητο διαμέρισμα...», και λογικά υποθέτουν ότι είναι μια γειτονιά του Χαλανδρίου. Οχι κύριες και κύριοι, Ριζάρειος είναι το όνομα μιας σχολής. Το πλήρες όνομά της είναι **Ριζάρειος Εκκλησιαστική Σχολή**, και λειτουργεί σχεδόν ανελλιπώς (με ένα κενό από το 1940 ως το 1960) από το **1844** που ιδρύθηκε. Ιδρυτές της, τα αδέλφια **Μάνθος Ριζάρης** (1760-

1824) και ο **Γεώργιος**

Ριζάρης (1769-1841)

από το Μονοδένδρι.

Όπως είναι φανερό

και από το όνομά της,

η σχολή αυτή έβγαζε

παπάδες.

Μορφωμένους

παπάδες που ήταν σε

θέση αργότερα, στις

ενορίες που

υπηρετούσαν, να

προσφέρουν και οι

ίδιοι μόρφωση στους

ενορίτες τους. Το

1844 το Χαλάνδρι

Ο Γεώργιος Ριζάρης.

ήταν μια ακατοίκητη ημιορεινή περιοχή, αλλά και η Σχολή δεν βρισκόταν τότε εδώ, εδώ μετακόμισε το 1960. Το πρώτο της κτίριο βρισκόταν (και βρίσκεται ακόμα) στην οδό Βασιλίσσης Σοφίας 24, απέναντι από το νοσοκομείο «Ευαγγελισμός» (σήμερα στεγάζει εδώ τις διοικητικές υπηρεσίες του Κληροδοτήματος). Μισοχωμένο όπως είναι μέσα στο πάρκο της Ριζαρείου δεν το πολυπιάνει το μάτι του περαστικού. Πιο πολύ φαίνεται ο **ναός του Αγίου Γεωργίου** που στέκεται ακριβώς δίπλα του. Τώρα που υπάρχει στάση του μετρό ακριβώς δίπλα του, είναι εύκολο να έρθετε εδώ και να ανάψετε ένα κεράκι προσευχόμενοι για την ανάπαυση της ψυχής αυτών των δύο σπουδαίων Ελλήνων. Τα ονόματά τους είναι γραμμένα από τη Βουλή των Ελλήνων στη στήλη των Μεγάλων Ευεργετών του Ελληνικού Έθνους, και τα οστά τους έχουν εναποτεθεί μπροστά από το Ιερό Βήμα του ναού.

Ριζάρειος Εκκλησιαστική Σχολή και οι αδελφοί Ριζάρη

Μα γιατί ανακηρύχτηκαν Μεγάλοι Εθνικοί Ευεργέτες; Επειδή ίδρυσαν μια σχολή για παπάδες; Είναι αλήθεια ότι οι περισσότεροι που έχουν ακούσει για τους Ριζάρηδες, τους συνδέουν αποκλειστικά με αυτή τη σχολή. Καταρχήν η Ριζάρειος ήταν μια πολύ σημαντική σχολή, και επίσης δεν έβγαζε μόνο ιερωμένους. Σκεφτείτε μόνο ότι δύο πρωθυπουργοί, επτά υπουργοί, 14 πρυτάνεις, τέσσερις πρόεδροι της Ακαδημίας Αθηνών και δεκάδες διαπρεπείς επιστήμονες είναι απόφοιτοι της Ριζαρείου! Στη διαθήκη του Μάνθου Ριζάρη, που την εκτέλεσε ο αδελφός του Γεώργιος, αναφέρεται ως σκοπός της Ριζαρείου Εκκλησιαστικής Σχολής «η βελτίωσις της καταστάσεως του Κλήρου και η εξαπλώσις της Ευαγγελικής Αληθείας και εν γένει των φώτων». Αυτό το τελευταίο «εν γένει των φώτων» ήταν το έρεισμα για να μετατραπεί από πολύ νωρίς η σχολή σε εκκλησιαστικό Λύκειο τετραετούς φοιτήσεως, δηλαδή ένα κανονικό σχολείο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με μια έμφαση στα θρησκευτικά και ένα χρόνο επιπλέον εκπαίδευση για όσους εν συνεχεία θέλουν να ακολουθήσουν θεολογικές σπουδές.

Όμως το πιο σημαντικό, αυτό που δεν είναι πολύ γνωστό για τους Ριζάρηδες, είναι ότι ήταν από τους μεγαλύτερους χρηματοδότες της ελληνικής Επανάστασης, που ξόδεψαν με προθυμία αστρονομικά ποσά από την περιουσία που έφτιαξαν ως έμποροι στη Ρωσία (μιλάμε για εκατομμύρια ευρώ, σε σημερινά λεφτά) για να αγοραστούν όπλα και πολεμοφόδια, και για να σιτίζονται οι Έλληνες πολεμιστές του 21. Ο Μάνθος Ριζάρης μάλιστα ήταν μνημένος στη Φιλική Εταιρία ήδη από το 1814, όπου είχε το συνθηματικό όνομα «Πρόθυμος» (καταλαβαίνετε γιατί!). Άρα, το γεγονός ότι αυτή η εκκλησιούλα του Αγίου Γεωργίου έχει σήμερα τρούλο στη σκεπή της και όχι κανένα μιναρέ κοιταρισμένο από πάνω της, και ότι είμαστε ένα ελεύθερο κράτος και όχι μια εξαφανισμένη ή δεινοπαθούσα υπό τους Τούρκους εθνότητα όπως για παράδειγμα σήμερα οι Κούρδοι, το οφείλουμε μεταξύ άλλων και στους δύο αυτούς Έλληνες. Γι' αυτό, ακόμα κι αν δεν είστε «της εκκλησίας», είναι καθήκον σας να έρθετε και να ανάψετε εδώ ένα κεράκι, και να αναπέμψετε ένα μεγάλο ευχαριστώ από την καρδιά σας προς το Μάνθο και το Γεώργιο Ριζάρη γι' αυτά που έκαναν για την Ελλάδα και για τους Έλληνες, δηλαδή και για εσάς.

Ο δρόμος (Α4) συνεχίζει δυτικά από το Μονοδέντρι, και μετά από κανά χιλιόμετρο θα δείτε αριστερά σας το δρομάκο που καταλήγει μερικά μέτρα πιο πέρα στο μοναστήρι του **Προφήτη Ηλία**. Η 8^η Εφορία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων έκανε κάποιες εργασίες συντήρησης εδώ το 1974, αλλά μόνο στο ναό και όχι στα κελιά και τον μαντρότοιχο, που δυστυχώς είναι στο μαύρο τους το χάλι. Το αρχικό μοναστήρι χτίστηκε γύρω στο 1400, αλλά τα κτίρια που βλέπετε είναι του 1632. Στο νότιο τοίχο του ναού είναι εντοιχισμένη μια επιγραφή με χαραγμένη την ημερομηνία 1668, αλλά αυτή αναφέρεται σε μια ανακαίνιση του ναού. Ήταν από τα πιο πλούσια μοναστήρια της Ηπείρου, αλλά με τις αλληπάλληλες λεηλασίες και καταστροφές (οι χειρότερες από τις οποίες συνέβησαν το 1830 και το 1835 με δράστες Τουρκαλβανούς λήσταρχους) η Μονή μαράζωσε.

Από το μοναστήρι του Προφήτη Ηλία ο δρόμος (πάντα Α4) συνεχίζει για λίγο ακόμα προς τα δυτικά, και μετά παίρνει κατεύθυνση βορειοανατολική, διασχίζει ένα πανέμορφο τοπίο με τα χαρακτηριστικά αυτά βράχια του Ζαγορίου που τα λένε και **πέτρινο δάσος**, και σταματάει σ' ένα πλάτωμα. Από δω περπατάτε για καμιά πεντακοσριά μέτρα στο λιθόστρωτο που είναι χαραγμένο στο χείλος του γκρεμού, για να απολαύσετε την πιο **εκπληκτική θέα στο φαράγγι του Βίκου**.

Επιστραφείτε τώρα στον κεντρικό δρόμο, κατηφορίστε νότια και ακολουθήστε το δρόμο ανατολικά προς Κήπους. Πριν τους Κήπους όμως αξίζει να κάνετε τη μικρή παράκαμψη και να πάτε στο **Δίλοφο**, όντως χτισμένο στις πλαγιές δύο λόφων, ίσως το πιο ωραίο από τα Ζαγοροχώρια, το μόνο (μαζί με το Πάπιγγο) που έχει καταφέρει να διατηρήσει σχεδόν αλώβητη την αυθεντική του μορφή. Από το 1900 και δώθε δεν χτίστηκαν νέα σπίτια στο Δίλοφο (που παλιά λεγόταν **Σωπετσέλι**) και σήμερα πλέον ο νόμος επιτρέπει μόνο την αποκατάσταση υπάρχοντων σπιτιών, και μάλιστα με ντόπια υλικά και ακριβώς στην αρχική μορφή τους. Πέτρινα αρχοντικά με πολλά παράθυρα, ανάμεσά τους και το ψηλότερο σπίτι που υπάρχει στα Ζαγοροχώρια, ύψους 13,5 μ.! Θα το δείτε αυτό το αρχοντικό στην είσοδο του χωριού, εκεί που θα παρκάρετε το όχημά σας. Αν ρωτήσετε τους ντόπιους, θα σας πουν την ιστορία για την όμορφη Κουκουλιώτισσα που παντρεύτηκε εδώ, αλλά ήθελε να βλέπει το χωριό της κι έτσι ο άντρας της της έχτισε αυτό το πανύψηλο σπίτι! Σ' όλα τα σπίτια του χωριού οι στέγες είναι σκεπασμένες με πλάκες, παντού υπάρχουν πέτρινα καλντερίμια, πέτρινοι τοίχοι, στεγασμένες βρύσες, όλα ένα αρμονικό σύνολο που η τύχη το προφύλαξε από την αλλοίωση και την καταστροφή, ένα γερό θεμέλιο για

τη μελλοντική ανάπτυξη του χωριού που βεβαίως θα στηρίζεται στον οικοτουρισμό, όπως και στα άλλα Ζαγοροχώρια. Στην πιο περίοπτη θέση του χωριού (που σήμερα έχει γύρω στους 45 μόνιμους κατοίκους) βρίσκεται ο **ναός της Κοίμησης της Θεοτόκου** (του 1857) με την αριστοτεχνικά πελεκημένη πέτρα και τα τοξωτά στεγασμένα χαγιάτια της, που γιορτάζει το Δεκαπενταύγουστο. Τα αυτοκίνητα δεν έχουν θέση στο Δίλοφο, αφήστε λοιπόν το όχημά σας στο πλάτωμα στην είσοδο του χωριού και ανηφορίστε στα πέτρινα καλντερίμια, που υπάρχουν εδώ και αιώνες. Εδώ στο χωριό αυτό υπάρχει ένας εκπληκτικός ξενώνας κι ένα εστιατόριο που από μόνα τους είναι αιτίες για να έρθετε στο Δίλοφο. Είναι ο ξενώνας «**Αίθριο**» (5 δωμάτια το ένα καλύτερο από το άλλο, παλιά έπιπλα, φλοκάτες, πέτρινα τζάκια στα τρία δωμάτια, αυθεντικό ξύλο, ανοιχτός όλο το χρόνο, τηλ. 26530-61.362), και εκεί δίπλα το πολύ καλό εστιατόριο-καφέ, ο «**Λίθος**», όπου θα γλύφετε τα δάχτυλά σας με τις εξαιρετικές ηπειρώτικες πίτες του και το νοστιμότατο αρνάκι στη γάστρα. Μόνο μην έρθετε εδώ Δεκαπενταύγουστο που γιορτάζει το χωριό, γιατί δεν θα βρείτε δωμάτιο.

Σχεδόν 3 χλμ. μετά τη δστ. προς Δίλοφο, ο δρόμος συναντάει τον Βοϊδομάτη και περνάει από πάνω του με μια καινούρια τσιμεντένια γέφυρα, χτισμένη δίπλα στην παλιά **πέτρινη τοξωτή γέφυρα του Κόκορου** που διατηρείται σε άριστη κατάσταση, παρότι στέκεται εδώ και παλεύει με τα στοιχεία της φύσης πάνω από 250 χρόνια! Κόκορος λεγόταν ο μυλωνάς που είχε εδώ δίπλα ένα μύλο, αλλά είναι γνωστή και ως γεφύρι του Νούτσου, από το όνομα του Νούτσου Κοντοδήμου (από το γειτονικό Βραδέτο) που πλήρωσε τα έξοδα για να χτιστεί, το 1750. Ήταν όμως σχεδιασμένη για ανθρώπους και μουλάρια, και όχι για αυτοκίνητα και φορτηγά, κι έτσι «παροπλίστηκε». Λίγο μετά τη γέφυρα ο δρόμος διακλαδίζεται: αριστερά πάει προς **Τσεπέλοβο** κ.λπ., δεξιά πάει προς Κήπους. Πάμε πρώτα προς Κήπους. Λίγο πριν φτάσετε στους Κήπους, δεξιά κάτω στο ποτάμι, θα δείτε το αριστουργηματικό τρίτοξο **πέτρινο γεφύρι του Πλακίδα**, ή **Καλογερικό**, ένα μνημείο της ηπειρώτικης παραδοσιακής αρχιτεκτονικής, ένα πέτρινο γλυπτό θα μπορούσε να πει κανείς. Στέκεσαι και το θαυμάζεις, και απορείς πώς μπορεί να δίνει τόσο μεγάλη αισθητική απόλαυση ένα τεχνικό έργο. Χτίστηκε το 1814 με δαπάνη του καλόγερου Σεραφείμ από το μοναστήρι του Προφήτη Ηλία στη Βίτσα (εξ ου και το όνομα Καλογερικό). Πλακίδας λεγόταν ο πλούσιος Ζαγορίσιος (από το Κουκούλι) που το «υιοθέτησε» και ανέλαβε από το 1865 τις δαπάνες για τη συντήρηση και τις επισκευές του (δες για τους Πλακιδαίους στη σελ. 247).

Το γεφύρι του Πλακίδα, ή Καλογερικό.

Το καλύτερο μέρος για να μείνετε στους Κήπους είναι το «**Σπίτι του Αρτέμη**» (τηλ. 26530-71.644), ένα παλιό πέτρινο σπίτι του 19^{ου} αιώνα με 7 φροντισμένα σώματα, πλούσιο πρωινό και ωραία θέα από τα μπαλκόνια (μόνο που πλησιάζει αυτοκίνητο, και πρέπει να περπατήσετε 2-3 λεπτά ως την πόρτα του). Από το καλοκαίρι όμως του 2004 λειτουργεί στους Κήπους ένας μεγάλος και σύγχρονος ξενώνας, της Ευρυδίκης Βλάχου, δίπλα στην πλατεία του χωριού, πλάι στον κεντρικό δρόμο, ένα συγκρότημα από 6 πέτρινα κτίρια πολύ καλοφτιαγμένα. Για φαγητό δεν έχετε πολλές επιλογές, θα πάτε στην **ταβέρνα του Μιχάλη**, κι αυτή δίπλα στον κεντρικό δρόμο και την πλατεία, και θα παραγγείλετε κρέας μαγειρευτό, λεμονάτο ή κοκκινιστό, που είναι λουκούμι. Στο χωριό αυτό έχει την έδρα της η επιχείρηση δραστηριοτήτων στη φύση **Robinson Expeditions**, που έχει προγράμματα rafting, canyoning, πεζοπορίας, αναρρίχησης, ποδηλασίας και αλεξιπτώτου πλαγιάς (τηλ. 26530-51.217, και στα Ιωάννινα 26510-74.989, www.robinson.gr).

Το γειτονικό **Κουκούλι** αναπτύσσεται με γρήγορους ρυθμούς κι αυτό, αλλά ευτυχώς με σωστά βήματα. Είναι από τα πιο όμορφα Ζαγοροχώρια, αν όχι το ομορφότερο, και σίγουρα θα γίνει σύντομα πολύ δημοφιλής τουριστικός προορισμός. Ογδόντα κάτοικοι έχουν απομείνει όλοι κι όλοι, που κρατάνε ζωντανό το Κουκούλι και το χειμώνα, αλλά το καλοκαίρι όλα τα σπίτια του χωριού ανοίγουν και γεμίζουν

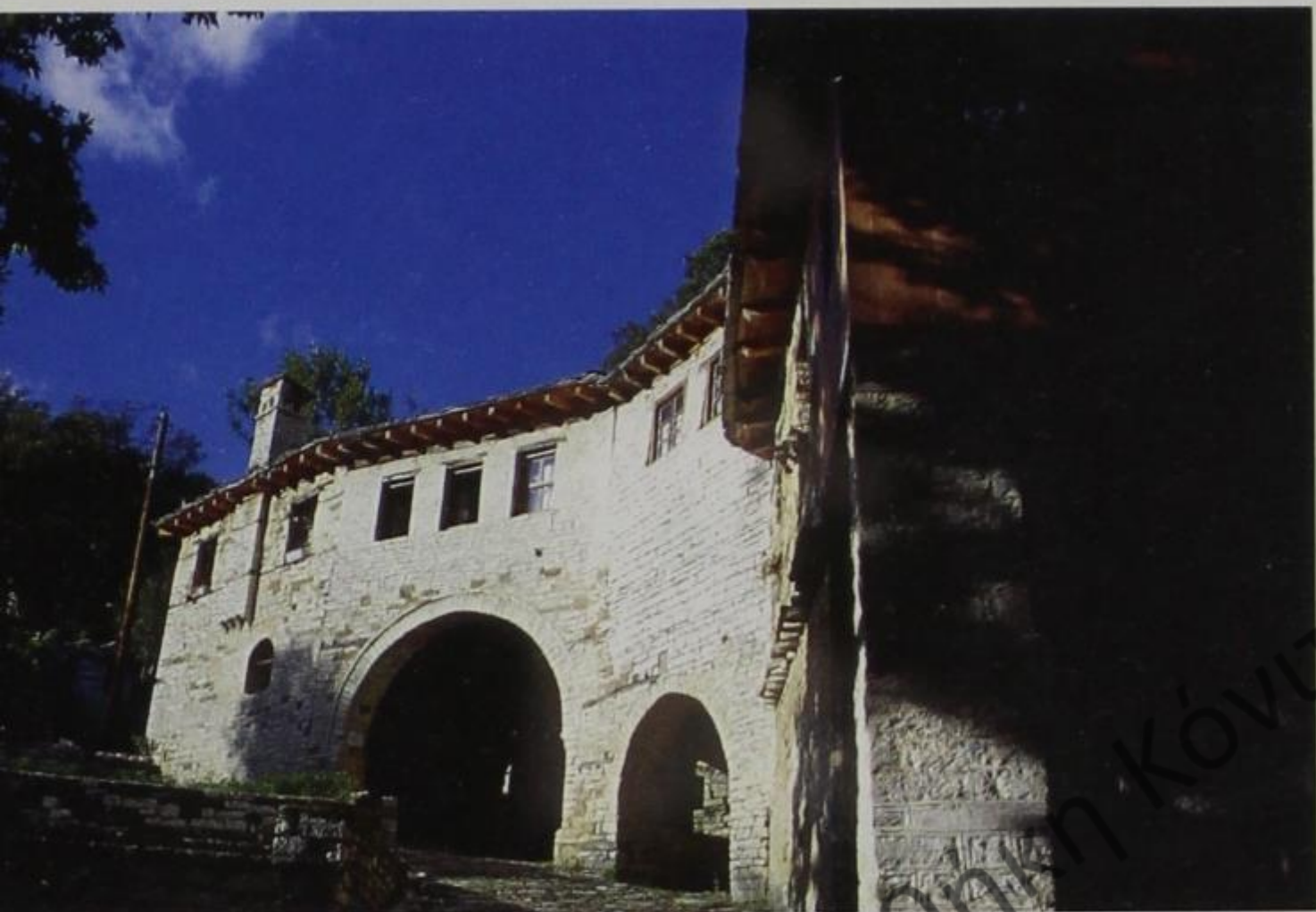
Το γεφύρι του Κόκορου.

Οι **Κήποι** (παλιά ονομασία: Μπάγια) είναι ένα από τα ομορφότερα Ζαγοροχώρια, και μάλιστα παλιά ήταν η πρωτεύουσα των Ζαγοροχωρίων, σήμερα όμως παλεύει να μην χάσει τους τελευταίους 100 μόνιμους κατοίκους του... Στη νότια ακμή του χωριού στο δρόμο προς Νεγάδες, θα συναντήσετε το **Λαογραφικό Μουσείο του Αγάπιου Τόλη**, στεγασμένο σ' ένα ωραίο πέτρινο αρχοντικό, πνιγμένο στα λουλούδια. Άνοιξε το 1995 και στεγάζει τα πολύτιμα αντικείμενα που συνέλεξε στη διάρκεια της ζωής του ο Αγάπιος Τόλης, επί σειρά ετών κοινοτάρχης των Κήπων. Παλιά υφάσματα, κεντητά, παραδοσιακές φορεσιές, πόρπες και άλλα ασημένια κοσμήματα των γιαννιώτικων εργαστηρίων, αντικείμενα καθημερινής χρήσης, παλιές φωτογραφίες, ξύλινα σκαλιστά αντικείμενα, ένας θησαυρός που σίγουρα του άξιζε να στεγάζεται σε κανονικό μουσείο και όχι στο σπίτι του συλλέκτη. Αλλά το υπουργείο Πολιτισμού, που θα έπρεπε να το φροντίσει αυτό, περί άλλα τυρβάζει ως συνήθως...

Η ζωή και η κίνηση στους Κήπους επικεντρώνεται στη μεγάλη κεντρική πλατεία της, κλεισμένη στο βόρειο μέρος της με κερκίδες που την κάνουν να μοιάζει σα θέατρο. Εδώ έχουν στήσει οι χωριανοί τη μαρμάρινη προτομή του συγχωριανού τους Κωνσταντίνου Τζαμίχα (1872-1958), με την επιγραφή: ο Άνθρωπος και ο Γιατρός. Από την πλατεία ανηφορίζουν προς τις πίσω γειτονιές του χωριού παλιά καλντερίμια, μια βόλτα που αξίζει να κάνετε για να δείτε τα παλιά σπίτια του χωριού.

Ένωση για τη συντήρησή του, αλλά δυστυχώς οι περισσότερες φθορές του (ειδικά στη διακόσμηση και στα ξύλινα στοιχεία) είναι οριστικές και ανεπανόρθωτες. Στο αρχοντικό αυτό ζούσε μια από τις πλουσιότερες αρχοντικές οικογένειες του Ζαγορίου, η οικογένεια Πλακίδα. Ο **Αλέξιος Πλακίδας** πήγε στη Βλαχία της Ρουμανίας στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, όπου πλούτισε με το εμπόριο και κατέλαβε δημόσια αξιώματα. Πέθανε το 1866, αλλά συνέχισε τις αγαθοεργίες ο ανιψιός του (γιος του αδελφού του Ανδρέα) **Ευγένιος Πλακίδας**, που γεννήθηκε στο σπίτι αυτό το 1856. Κληρονόμος του θείου, ταξίδευε συνεχώς στη Βλαχία όπου συντήρησε και μεγάλωσε την περιουσία του. Με τις ευεργεσίες του έγινε αγαπητός στο Ζαγόρι, έγινε όμως και στόχος ληστών το 1892, οι οποίοι εισέβαλαν στο αρχοντικό, απήγαγαν δύο μέλη της οικογένειας, και εισέπραξαν 3.000 χρυσές τουρκικές λίρες για να τους απελευθερώσουν! Από τότε ο Ευγένιος Πλακίδας μετακόμισε οικογενειακά στα Ιωάννινα, όπου και πέθανε το 1919. Ανάμεσα στις πολλές ευεργεσίες τους στην πατρίδα τους, ήταν και η «υιοθεσία» του πέτρινου γεφυριού που λεγόταν Καλογερικό, και σήμερα είναι γνωστό ως γεφύρι του Πλακίδα. Η οικογένεια Πλακίδα ανέλαβε όλη τη δαπάνη για την επισκευή του το 1865, όπως και το 1912.

Αν θελήσετε να μείνετε στο χωριό υπάρχει ο παραδοσιακός ξενώνας «**Κουκούλι**» που στεγάζεται στο πέτρινο διώροφο κτίριο του 1830 που στεγάζει το παλιό δημοτικό σχολείο (τηλ. 26530-71.627) και σίγουρα θα ανοίξουν κι άλλοι στο μέλλον. Στην κάτω πλατεία υπάρχει και ένα εστιατόριο, όπως και άλλο ένα στην πάνω πλατεία. Ο ξενώνας «Κουκούλι» έχει επεκταθεί και στο νεώτερο κτίριο (του 1930) του πρώην δημοτικού σχολείου, όπου, εκτός από τα τρία δωμάτια, βρίσκεται και η αίθουσα πρωινού. Άλλο ένα «παράρτημα» του ξενώνα στεγάζεται στο παλιό πανδοχείο του χωριού, δίπλα στην εκκλησία. Το χωριό αυτό, που θα πρέπει να ιδρύθηκε κατά 13^ο αιώνα, γνώρισε τη χρυσή εποχή του την περίοδο 1750-1870, όταν είχε περισσότερους από 400 κατοίκους. Από εκείνα τα χρόνια, εκτός από τα αρχοντόσπιτα, σώζεται και ο πανέμορφος **ναός της Κοίμησης της Θεοτόκου**, που χτίστηκε το 1788 πάνω στα ερείπια προγενέστερου ναού. Οι τοιχογραφίες που βλέπετε στο νότιο τοίχο είναι έργα του αγιογράφου Λαζάρου, του 1796, ενώ αυτές του βόρειου τοίχου τις ζωγράφισαν Χιονιαδίτες ζωγράφοι το 1854. Πανέμορφες είναι και οι βρύσες του Μπασιά-Μάνθου στην κεντρική πλατεία (του 1785), και τα παλιά καλντερίμια του χωριού. Εδώ, σ' αυτό το χωριό, σκοτώθηκε το 1906 ο φοβερός και τρομερός αντάρτης **Γιώργης Αρκούδας**, από τους σημαντικότερους πολεμιστές της προαπελευθερωτικής περιόδου (αρχές του 20^{ου} αιώνα).

Αυτό το θαυμάσιο κτίριο στο Κουκούλι στέγαζε το σχολείο του χωριού. Στο ισόγειό του, κάτω από την κάμαρα είχε πέντε πέτρινες βρύσες.

κόσμο. Αυτοκίνητα δεν επιτρέπονται μέσα στον οικισμό, ευτυχώς. Περιπατώντας στα καλντερίμια, θα δείτε πολλά παλιά πέτρινα αρχοντικά, τα περισσότερα όμως σε κακή κατάσταση. Όποια από αυτά ήταν κατοικίες ιστορικών ή σημαντικών προσώπων, η κοινότητα τους έχει τοποθετήσει μια μικρή πινακίδα με ενημερωτικά στοιχεία. Έτσι μπορείτε να δείτε και το αρχοντικό του Πλακίδα, του Κόκορου, του Σβώλου, του Αναστασιάδη. Ιδιαίτερη περίπτωση είναι το αρχοντικό του **Κώστα Λαζαρίδη** (1904-1987), που ήταν ένας αξιαγάπητος δάσκαλος, συγγραφέας, λαογράφος και ερασιτέχνης βοτανολόγος. Ο Λαζαρίδης κληροδότησε το αρχοντικό του στο Ριζάρειο Ίδρυμα, το οποίο εν συνεχεία έβαλε τα χρήματα και το μετέτρεψε σε μουσείο και πνευματικό κέντρο. Η πολύ αξιόλογη συλλογή βοτάνων του (1.300 είδη), αλλά και η σημαντική βιβλιοθήκη του με τους 3.500 τόμους, εκτίθεται σήμερα στις ειδικά διαμορφωμένες αίθουσες του **Ριζάρειου Πνευματικού Κέντρου «Κ. Λαζαρίδης»** (τηλ. 26530-51.398).

Το **αρχοντικό του Πλακίδα** είναι το πιο εντυπωσιακό από όλα τα αρχοντικά του Κουκουλιού, και ένα από τα εντυπωσιακότερα στα Ζαγοροχώρια. Μιλάμε για ένα τριώροφο παλατάκι με 180 τετραγωνικά στον κάθε όροφο, με ζωγραφιστούς τοίχους και ταβάνια, και μια εντυπωσιακή κρεβάτα (σαλόνι) στον επάνω όροφο, εμβαδού 70 τ.μ.! Αυτό το διαμάντι αφέθηκε να ρημάξει, και τώρα, με όψιμο ενδιαφέρον, οι Κουκουλιώτες εξασφάλισαν ένα κονδύλι από την Ευρωπαϊκή

Χειρ Αλβανού Εργάτη...

β' ποιότητας. Το μεροκάματο της τρίτης κατηγορίας ήταν 192 λεκ, με τα οποία αγόραζες ένα κιλό κρέας α' ποιότητας. Οι πιο πάνω μισθολογικές κατηγορίες, η τετάρτη, η πέμπτη, η έκτη και η έβδομη, ήταν για όσους είχαν τελειώσει και το Γυμνάσιο, ημερήσιο ή νυκτερινό (για τους ήδη εργαζόμενους), μια τεχνική σχολή ή το Πανεπιστήμιο. Το μεροκάματο της τετάρτης μισθολογικής κατηγορίας ήταν 230 λεκ, και σταδιακά με τα χρόνια και την εξειδίκευση μπορούσε να φτάσει ως την έβδομη κατηγορία των 385 λεκ, που αφορούσε πολύ λίγους, π.χ. καθηγητές πανεπιστημίου, γιατρούς, ανώτατους αξιωματικούς του στρατού και άλλους τέτοιους, ποσόν το οποίο αντιστοιχούσε στην αξία 2 κιλών μωσχαρίσιου κρέατος α' ποιότητας.

Όσοι ήθελαν να γίνουν τεχνίτες, π.χ. υδραυλικοί, ηλεκτρολόγοι, χτίστες, μηχανικοί, κ.λπ., μπορούσαν να πάνε σε Τεχνική Σχολή διετούς φοιτήσεως, αμέσως μετά την ολοκλήρωση της οκταετούς βασικής εκπαίδευσης. Στην τεχνική σχολή, τις τρεις πρώτες μέρες της εβδομάδας οι σπουδαστές κάθονταν στα θρανία και μάθαιναν θεωρία. Τις άλλες τρεις μέρες της εβδομάδας πήγαιναν και εργάζονταν σε εργοστάσια πάνω στην ειδικότητά τους, υπό την εποπτεία των καθηγητών τους. Μισθολογικά, οι απόφοιτοι τεχνικών σχολών μπορούσαν να φτάσουν ως την πέμπτη κατηγορία. Εκεί, στις τεχνικές αυτές σχολές, οι Αλβανοί χτίστες έμαθαν την τέχνη της λιθοοικοδομίας, με γερή θεωρητική κατάρτιση στη γεωμετρία, τη φυσική, τα μαθηματικά, αλλά και με πρακτική εκπαίδευση τόσο εντατική που με την αποφοίτησή τους από τη σχολή ήταν ήδη έμπειροι τεχνίτες. Εκτός από αυτά όμως, στις σχολές μάθαιναν και υιοθετούσαν τρεις βασικές και απαραίτητες αρχές, που τους ήταν αδιανόητο να μην τις τηρήσουν στην επαγγελματική ζωή τους γιατί μαύρο φίδι που τους έφαγε: να είναι **γρήγοροι**, να είναι **τίμιοι**, και να κάνουν **καθαρή δουλειά**. Αυτό το τελευταίο μάλιστα, το μάθαιναν πρώτο πρώτο. Το βασικό επαγγελματικό εργαλείο, στη χρήση του οποίου εκπαιδεύονταν όλοι μα όλοι οι σπουδαστές τεχνικών σχολών, ήταν η **σκούπα**! Γι' αυτό, ακόμα και σήμερα, ο Αλβανός εργάτης μόλις τελειώσει την όποια δουλειά ή μαστοριά του, θα πάρει σκούπα και φαράσι και θα το «γλύψει» το μέρος.

Όταν ήρθαν στην Ελλάδα αυτοί οι άνθρωποι, έπαθαν ένα πολιτιστικό και οικονομικό σοκ! Το μεροκάματο του ανειδίκευτου εργάτη, π.χ. για βοηθητικές εργασίες στις οικοδομές, ή στα χωράφια για το μάζεμα της ελιάς, ήταν τότε

Όταν κατέρρευσε η κομμουνιστική κόλαση στην οποία είχε καταδικάσει και εγκλωβίσει για δεκαετίες τους κατοίκους της Αλβανίας ο διεφθαρμένος Εμβέρ Χότζα και χαλάρωσε η φύλαξη των συνόρων, στα τέλη του 1990 και κυρίως το 1991, δεκάδες

χιλιάδες από αυτούς τους βασανισμένους και φτωχούς ανθρώπους, βέροι Αλβανοί και Βορειοηπειρώτες (ελληνικής καταγωγής Αλβανοί, ή Έλληνες της Αλβανίας, όπως θέλετε) άρχισαν να περνούν παράνομα τα ελληνοαλβανικά σύνορα αναζητώντας μια καλύτερη τύχη. Εκ πρώτης όψεως, αυτοί ήταν οι διψασμένοι και η Ελλάδα η πηγή όπου ξεδίψασαν, αλλά, όπως αποδείχτηκε, συνέβη και το αντίθετο: αυτοί ήταν η ζωοδότρα πηγή που πότισε ευεργετικά όλη την Ελλάδα. Αλβανοί μάστορες της πέτρας ήταν αυτοί που για ένα κομμάτι ψωμί ανέστησαν τα πέτρινα ερείπια στα ρημαγμένα χωριά μας, κυρίως εδώ στα Ζαγοροχώρια αλλά και στη Μάνη, στο Πήλιο, στη Θεσσαλία, στα νησιά, σε κάθε γωνιά της Ελλάδας, χτίζοντας πέτρινα αρχοντικά, βρύσες, μαντρότοιχους, καλντερίμια, εκκλησιές. Η τέχνη και η τεχνική τους είναι αξεπέραστη. Αλλά πώς την έμαθαν;

Το εκπαιδευτικό σύστημα του Χότζα, που εν πολλοίς συνεχίζεται αναλλοίωτο μέχρι σήμερα, ήταν σκληρό, αυστηρό, και ξεκάθαρο. Η βασική εκπαίδευση διαρκεί 8 χρόνια, και είναι υποχρεωτική. Οι απόφοιτοι της βασικής εκπαίδευσης μπορούν να εργαστούν ως ανειδίκευτοι εργάτες στη βιομηχανία ή οπουδήποτε αλλού, ξεκινώντας από την πρώτη μισθολογική κατηγορία και σκαρφαλώνοντας με τα χρόνια ως την τρίτη κατηγορία. Πιο πάνω δεν έχει γι' αυτούς. Το μεροκάματο της δεύτερης κατηγορίας ήταν 178 λεκ, ποσό με το οποίο μπορούσες να αγοράσεις ένα κιλό μοσχαρίσιο κρέας

μεροκάματα (αν και πάντα είναι χαμηλότερα από τα αντίστοιχα των Ελλήνων): ο Αλβανός χτίστης της πέτρας αμείβεται σήμερα με 35€ το τετραγωνικό μέτρο για τοίχους διπλής όψης, και 25€ αν ο τοίχος είναι μονής όψης.

Στα χωριά της Ηπείρου, αλλά και σε άλλες περιοχές της Ελλάδας, υπάρχουν Αλβανοί οι οποίοι ζουν εκεί με τις οικογένειές τους, ή επισκέπτονται τακτικά το μέρος, και έχουν αναλάβει εργολαβικά όλες τις επισκευές, μικροχτισίματα, μικροκατασκευές, συντηρήσεις και κάθε είδους μερεμέτια στα σπίτια του χωριού. Θα μπορούσαμε να τους πούμε «αγροτικούς μάστορες», κάπως σαν τους δικούς μας αγροτικούς γιατρούς. Αυτοί οι πολυτάλαντοι μάστορες είναι πραγματικό οξυγόνο για τα ελληνικά χωριά των υπερηλίκων μόνιμων κατοίκων. Βοηθάνε τους παππούδες και τις γιαγιάδες να κουβαλήσουν βαριά πράγματα (γιατί συνήθως είναι οι μόνοι χειροδύναμοι στο χωριό), έχουν αυτοκίνητο και κάνουν μικρομεταφορές ή βοηθάνε σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης, ξεχορταριάζουν τα νεκροταφεία και τις αυλές των εκκλησιών και των σπιτιών, καθαρίζουν τα καλντερίμια από το χιόνι, κόβουν και κουβαλάνε ξύλα για το τζάκι, πετάγονται ως την κοντινότερη πόλη και κάνουν τα ψώνια για όλους, έχουν παιδιά που κρατάνε ανοιχτό το δημοτικό σχολείο και δίνουν λίγη ζωντάνια στον τόπο, αναλαμβάνουν τη συντήρηση των εξοχικών που είναι κλειστά το χειμώνα (αερίζουν το σπίτι και ανάβουν κάθε τόσο το καλοριφέρ για να φεύγει η υγρασία, ξεχορταριάζουν την αυλή, βάζουν, καθαρίζουν και φυλάνε το σπίτι), και βεβαίως κάνουν κάθε είδους χτισίματα και κατασκευές: στέγαστρα για τα ξύλα, αποθήκες, μαντρότοιχους, στάνες, επισκευές στέγης και τοίχων, γκρεμίσματα, βαψίματα, υδραυλικά, ηλεκτρολογικά, τα πάντα. Τα καλά έργα τους στολίζουν κάθε γωνιά της πατρίδας. Με το μόχθο τους έδωσαν ανάσα στην οικονομική ζωή της Ελλάδας. Η φιλομάθεια, η εργατικότητα και η ευφυΐα τους είναι οι λόγοι για τους οποίους τα παιδιά τους αριστεύουν στα ελληνικά σχολεία, ξεπερνώντας με τις επιδόσεις τους κατά πολύ τους δικούς μας ρεμπεσκέδες που είναι άσοι στα γκομενιλίκια, στα κινητά τηλέφωνα και στο χαβαλέ (και μετά έχουν πρόβλημα που οι Αλβανοί αριστούχοι σηκώνουν την ελληνική σημαία, διάφοροι αναίσχυντοι πατριδοκάπηλοι ελληνοφελλοί...). Πριν το 1991, τα περισσότερα χωριά της Μάνης και του Ζαγορίου ήταν σωροί από πέτρες. Αλβανικά χέρια ανάστησαν τα εγκαταλειμμένα ερείπια, κύριοι, με μεροκάματα της πλάκας. Τιμής ένεκεν, και ως ελάχιστο δείγμα ευγνωμοσύνης, το ελληνικό κράτος θα έπρεπε να στήσει ένα άγαλμα του Αλβανού Εργάτη σε κεντρικό σημείο της Αθήνας.

3.000 δρχ., ποσόν με το οποίο οι Αλβανοί έκπληκτοι ανακάλυψαν ότι μπορούσαν να αγοράσουν πέντε κιλά μοσχαρίσιο κρέας! Το δε μεροκάματο για τους γτίστες της πέτρας ήταν 5.000 δρχ., ποσόν που αντιστοιχούσε σε 10 κιλά κρέας, δηλαδή ένα ολόκληρο αρνάκι! Όταν κυκλοφόρησε αυτό το νέο στην Αλβανία, ακόμα και καθηγητές πανεπιστημίου προτίμησαν να έρθουν στην Ελλάδα και να μαζεύουν πορτοκάλια, αφού το κατώτατο μεροκάματο ήταν τρεις φορές μεγαλύτερο από το ανώτατο μεροκάματο στη χώρα τους! Οι Αλβανοί ενίωσαν ότι ανακάλυψαν τον επίγειο παράδεισο, και μάλιστα δύο βήματα από τη χώρα τους. Ευεργετημένοι και ευτυχείς, έδωσαν τον καλύτερο εαυτό τους και δουλέψαν σαν τα σκυλιά χωρίς ωράριο, χωρίς ασφάλιση, με τις πιο αντίξοες συνθήκες, ευτυχείς που μπορούσαν σε μια μέρα να μαζέψουν όσα λεφτά χρειάζονταν για όλη την υπόλοιπη χρονιά για να ζήσουν τις οικογένειές τους πίσω στη ρημαγμένη πατρίδα τους. Οι Έλληνες από την άλλη μεριά βρήκαν τους ιδανικούς εργάτες: δουλευταράδες, τεχνίτες πρώτους, ακούραστους, υπάκουους, προθυμότατους, λιγόφαγους, τίμιους, χωρίς απαιτήσεις, και, το σημαντικότερο, πάμφθηνους και άφθονους! Δεκάδες χιλιάδες πέτρινα αρχοντικά αναστήθηκαν εκ θεμελίων, γκρεμισμένες πεζούλες στα ορεινά ξαναστήθηκαν, ρημαγμένες εκκλησίες ανακαινίστηκαν, βρύσες και γεφύρια φρεσκαρίστηκαν, και αμέτρητα τιμεντένια σπίτια στα χωριά και στις πόλεις χτίστηκαν με κόστος πολύ χαμηλότερο από το κανονικό. Σήμερα, οι νόμοι της ελεύθερης αγοράς και οι κανόνες μιας ευνομούμενης κοινωνίας εφαρμόζονται πλέον και τους Αλβανούς και στους άλλους οικονομικούς πρόσφυγες. Τους δόθηκε η δυνατότητα νόμιμης παραμονής και εργασίας στη χώρα με την έκδοση της λεγόμενης πράσινης κάρτας, έχουν διαβατήρια, έχουν ασφάλιση, και κυρίως παίρνουν καλύτερα

σερβίρουν περιποιημένο καφέ και παραδοσιακά γλυκά του κουταλιού που τα φτιάχνει η μητέρα τους και η γιαγιά τους, σε μια ωραία αυλή που έχει στη μέση της μια παλιά στέρνα. Μπορείτε ακόμα να αγοράσετε κρασί και τσίπουρο που το φτιάχνει ο πατέρας τους (ο κύριος Θουκυδίδης), και βότανα που τα μαζεύουν οι ίδιες από τις γύρω βουνοπλαγιές.

Αν σας αρέσει η πεζοπορία, το Καπέσοβο είναι άριστο ορμητήριο και αυτό για να κατεβείτε στο φαράγγι του Βίκου, να πάτε απέναντι στη Βίτσα ή το Μονοδέντρι, να ανεβοκατεβείτε την ονειρεμένη Σκάλα του Βραδέτου, ακόμα και να ανεβείτε στην κορυφή της Τύμφης και στη Δρακόλιμνη. Θα πρέπει όμως να μείνετε εδώ μερικές μέρες, για να τα προλάβετε όλα αυτά. Αυτό που ψάχνετε είναι ο παραδοσιακός ξενώνας «**Καπέσοβο**» (τηλ. 26530-51.347) της κυρίας Βελισσαρίας Φίτσιου, που είναι σαν να πηδάς στις σελίδες ενός παλιού παραμυθιού: ένα παλιό αρχοντικό με τους χώρους του όπως ήταν παλιά (με μόνη προσθήκη τα μπάνια στα δωμάτια), διακοσμημένους με τοιχογραφίες από τον κ. Πέτρο Φίτσιο (δεν

ζει πια) που ήταν ζωγράφος, μουσικός και ηθοποιός. Τα καλύτερα δωμάτια είναι αυτά του επάνω ορόφου, με τα τζάκια. Οι παλιοί Καπεσοβίτες ήταν φημισμένοι και περιζήτητοι ζωγράφοι και αγιογράφοι, που αγιογράφησαν δεκάδες εκκλησίες και μοναστήρια και διακόσμησαν με λαϊκές ζωγραφιές πολλά αρχοντικά σε όλη την Ήπειρο το 18^ο και 19^ο αιώνα. Φυσικά διακόσμησαν και την εκκλησία του χωριού τους, τον **Άγιο Νικόλαο**, μια ωραία τρίκλιτη βασιλική του 1793. Ανάμεσα στους ζωγραφισμένους αγίους βρίσκεται και η φιγούρα του κτήτορα του ναού, του Καπεσοβίτη **Γιαννούτσου Καραμεσίνη**, με τον Άγιο Νικόλαο να τον ευλογεί για το θεάρεστο έργο του να χτίσει αυτό το ναό.

Σπίτια στο χωριό Καπέσοβο.

Συνεχίζοντας στον κεντρικό δρόμο, μετά από 4 χιλμ. φτάνετε στο **Καπέσοβο**, άλλο ένα ωραίο Ζαγοροχώρι με πολλά πέτρινα αρχοντόσπιτα. Ευτυχώς ο δρόμος δεν μπαίνει στο χωριό, μόνο πλακοστρωμένα καλύτεριμα για πεζούς υπάρχουν εδώ. Το όχημά σας το παρκάρετε στην είσοδο του χωριού, στο μικρό κυκλικό πλάτωμα. Το πιο επιβλητικό και εντυπωσιακό κτίριο είναι το κτίριο του παλιού σχολείου, η **Πασχάλειος Σχολή**, που το έχτισαν το 1861 οι ευεργέτες αδελφοί Κωνσταντίνος και Παύλος Πασχάλης (που κατάγονταν από εδώ, αλλά έζησαν και πλούτισαν στη Ρωσία) και όπου έμαθαν γράμματα γενιές και γενιές Καπεσοβιτών. Οι δεκατέσσερις μεγάλες αίθουσές του είναι σήμερα άδειες από μαθητές, στεγάζουν όμως ένα ενδιαφέρον λαογραφικό μουσείο και μια πλούσια βιβλιοθήκη με πολλές σπάνιες εκδόσεις, πολυτιμότερη από τις οποίες είναι η περίφημη Χάρτα του Ρήγα, το ένα από τα τέσσερα αντίτυπα που σώζονται. Το άλλο διαμάντι του Καπέσοβου είναι η «**Στέρνα**», ένα μαγαζάκι όπου η Έλλη και η Γιάννα Παπαγεωργίου θα σας

(ως ηθικός αυτουργός και εντολέας) πολλούς ήρωες αγωνιστές και αμαύρωσε τη φήμη πολλών άλλων. Από την πρώτη μέρα (ή μάλλον από την πρώτη ώρα) που βρέθηκε στο πολιτικό σκηνικό επιδόθηκε σε μια ανελέητη και ύπουλη καταδίωξη των στρατιωτικών ηγετών, δηλαδή αυτών που πολεμούσαν τους Τούρκους και που ουσιαστικά απελευθέρωσαν την Ελλάδα! Όσοι σκοτώνονταν στα μέτωπα των μαχών καλώς, για τους άλλους έβαζε ανθρώπους του να τους καθарίσουν, ή ενεργούσε με μια δαιμόνια τακτική ώστε να τους βάλει να σκοτωθούν μεταξύ τους.

Έτσι και με τον Αλέξη Νούτσο. Τον κάλεσε στην Αθήνα και τον διέταξε (πρόεδρος ήταν, και ο Αλέξης μαθημένος να υπακούει) να αναλάβει πολιτικός διοικητής της Ρούμελης. Μαζί μ' αυτόν διόρισε και στρατιωτικό διοικητή της Ρούμελης τον Χρήστο Παλάσκα, έναν ηρωικό αγωνιστή, και τους έστειλε «πακέτο» στον Οδυσσέα Ανδρούτσο, τον πραγματικό στρατιωτικό διοικητή της Ρούμελης, να παρουσιαστούν μπροστά του και να του ανακοινώσουν τις αποφάσεις της «κυβέρνησης». Ο Νούτσος, ο πειθήνιος και εντέλει αφελής, πήγε πράγματι στον Οδυσσέα και του ανακοίνωσε τις εντολές του Κωλέτη χωρίς να συνειδητοποιεί τι σκανε, και μάλιστα περίμενε ότι ο παλιός του φίλος και συμπολεμιστής θα τις αποδεχόταν, αφού ήταν εντολές του «προέδρου». Οποιοσδήποτε άλλος κι αν ήταν στη θέση του Νούτσου δεν θα είχε προλάβει να ολοκληρώσει τη φράση του και θα είχε πέσει νεκρός με μια σφαίρα κατακέφαλα από την πιστόλα του Οδυσσέα. Όμως ο Νούτσος ήταν αυτός που κάποτε κυριολεκτικά έσωσε τον Οδυσσέα από βέβαιο θάνατο, όταν τον είχε φυλακίσει ο Αλή πασάς για το φόνο ενός φρουρού του. Έτσι ο Οδυσσέας, στο άκουσμα της ανακοίνωσης, βραχυκύκλωσε διότι αυτός που του έλεγε αυτά τα τρομερά ήταν ο φίλος και σωτήρας του. Οι στρατιώτες όμως του Οδυσσέα ούτε βραχυκύκλωσαν ούτε περίμεναν την κουβέντα του αρχηγού τους: έβγαλαν αστραπιαία τις πιστόλες τους και τους ξάπλωσαν και τους δύο νεκρούς. Ο Κωλέτης, μόλις έμαθε τα νέα, πανηγύρισε. Δύο λιγότεροι στο δρόμο του για την απόλυτη εξουσία. Τον Οδυσσέα τον εκτέλεσε μερικά χρόνια μετά (δια χειρός ενός από τα πιο γενναία παλικάρια της Επανάστασης, του Γιάννη Γκούρα, που κι αυτός ήταν εύπιστος και μεταβλήθηκε άκων σε όργανο αυτού του μιάσματος, αμαυρώνοντας και το όνομά του), το Θεόδωρο Κολοκοτρώνη αφού τον φυλάκισε στο Παλαμήδι και τον καταδίκασε σε θάνατο, κίνησε γη και ουρανό για να εκτελεστεί η ποινή του αλλά ευτυχώς δεν τα κατάφερε. Το Γιάννη Λόντο τον οδήγησε στην αυτοκτονία,

Ο Αλέξης Νούτσος.

Αυτός ο Γιαννούτσος (ή Νούτσος) Καραμεσίνης, για να πούμε και μερικά ιστορικά, έφυγε μια μέρα από το χωριό του και πήγε στην Κωνσταντινούπολη, όπου ασχολήθηκε με το εμπόριο και γρήγορα έγινε πλούσιος, προμηθευτής της Πύλης και με πολύ μεγάλες γνωριμίες. Για ποιο λόγο συμπάθησε τον Αλή πασά δεν θα το μάθουμε ποτέ, πάντως ήταν αυτός που με τις γνωριμίες του επηρέασε την κρίση του σουλτάνου και βοήθησε πολύ τον Αλή να διοριστεί πασάς στα Γιάννενα. Ο

Αλή πασάς δεν το ξέχασε ποτέ αυτό, και έτσι όταν πέθανε ο γερο Γιαννούτσος το 1797 πήρε στην αυλή του το μικρό του γιο (ετών 18 τότε), τον **Αλέξη Νούτσο**, και τον διόρισε στρατιωτικό διοικητή των Ζαγοροχωρίων. Ο Αλέξης αντιλαμβανόταν τον Αλή ως δεύτερο πατέρα του και τον υπηρέτησε πιστά ως το θάνατο του Αλή, το 1822, χωρίς ωστόσο ποτέ να βλάψει τους ομοεθνείς του, το αντίθετο: όσο μπορούσε χρησιμοποιούσε την επιρροή του στον Αλή, γι' αυτό και τα Ζαγοροχώρια δεν υπέφεραν από την τυραννική εξουσία αυτού του καθάρματος. Θα μου πείτε, και γιατί τον υπηρετούσε ο Νούτσος; Ε, αφού ήταν επιλογή του πατέρα του, και αφού ο ίδιος ο Αλής του συμπεριφερόταν σαν πατέρας του, λογικό δεν ήταν; Όταν όμως σκοτώθηκε ο Αλής, ο «ορφανός» Αλέξης Νούτσος προσχώρησε αμέσως στην ελληνική Επανάσταση, και θα προσέφερε μεγάλες υπηρεσίες στο έθνος με τις εκπληκτικές στρατιωτικές του ικανότητες αν δεν τον «έτρωγε» ο μεγαλύτερος ίσως πολιτικός αλήτης της νεώτερης ιστορίας μας, ο Ιωάννης Κωλέτης (μιλάμε για τέτοιον αλήτη, που δεν θα τον υπεράσπιζε ούτε η μάνα του...).

Ο μορφωμένος και πανούργος Κωλέτης, που λέτε, το μόνο που τον ένοιαζε ήταν να γίνει βασιλιάς ή αυτοκράτορας ή κάτι τέτοιο. Η καριέρα του, που θα πρέπει να διδάσκεται στα πανεπιστήμια ως υπόδειγμα πολιτικού αμοραλισμού, ξεκίνησε από απλό μέλος της Δωδεκαμελούς Επιτροπής για τη σύνταξη του Προσωρινού Πολιτεύματος (με απόφαση της Α' Εθνοσυνέλευσης) και δυστυχώς έφτασε να γίνει και πρωθυπουργός της Ελλάδας το 1844. Στην πορεία σκότωσε

Η Μονή Ρογκοβού.

Ξεχασμένο χωριό όπου τα περισσότερα σπίτια είναι εγκαταλειμμένα και καταρρέουν. Οι μόνιμοι κάτοικοι είναι μόνο 2-3 οικογένειες. Εδώ το «sos» είναι η περίφημη **Σκάλα Βραδέτου**, ένα χτιστό καλντερίμι που ξεκινάει από το Βραδέτο και κατεβαίνει φιδωτά στη ρεματιά, προς Καπέσοβο, ένα μνημειώδες έργο τέχνης των Ηπειρωτών μαστορών της πέτρας που έχει κοσμήσει πολλά άλμπουμ και αφίσες του ΕΟΤ. Μέχρι το 1973, αυτό το καλντερίμι ήταν η μονή οδός επικοινωνίας αυτού του χωριού με τον υπόλοιπο κόσμο, οπότε μην απορείτε γιατί χάθηκε η ζωή από το Βραδέτο. Είναι ένα κάποιο ζόρι (γύρω στη μιάμιση ώρα περπάτημα!) να ανέβεις αυτά τα 1.200 σκαλοπάτια που σε ανεβάζουν με 39 «καγκέλια» (στροφές-εσάκια) από το βάθος της χαράδρας της Μεζαριάς (ένας παραποτάμος του Βίκου είναι, σαν τάφος γύρω από το ύψωμα πάνω στο οποίο είναι χτισμένο το χωριό) στα 1.340 μ. υψόμετρο όπου βρίσκεται το Βραδέτο (το ψηλότερο χωριό του Ζαγορίου)

Συνεχίζοντας ανατολικά στον κεντρικό δρόμο προς Τσεπέλοβο, αυτό που μαγνητίζει το βλέμμα είναι οι δασωμένες ρεματιές στα δεξιά σας. Θέλετε να τις γνωρίσετε από κοντά; Στα 4 χλμ. θα δείτε έναν Χ1 δεξιά σας, να κατηφορίζει προς το ποτάμι. Οδηγείτε μέσα σ' ένα πυκνό δάσος με οξιές και μετά από 700 μ. συναντάτε τη **Μονή Ρογκοβού**. Το καθολικό του μοναστηριού, αφιερωμένο στον Άγιο Ιωάννη, χτίστηκε το 1749, πάνω στα ερείπια του αρχικού, που είχε ιδρυθεί τον 11^ο αιώνα από την Πουλχερία, την αδελφή του αυτοκράτορα Ρωμανού Γ', το οποίο καταστράφηκε σε άγνωστη εποχή και από άγνωστη αιτία. Οι τοιχογραφίες του είναι του 1765, φιλοτεχνημένες από Καπεσοβίτες αγιογράφους. Στις 24 Ιουνίου που γιορτάζει το μοναστήρι, γίνεται εδώ μεγάλο πανηγύρι.

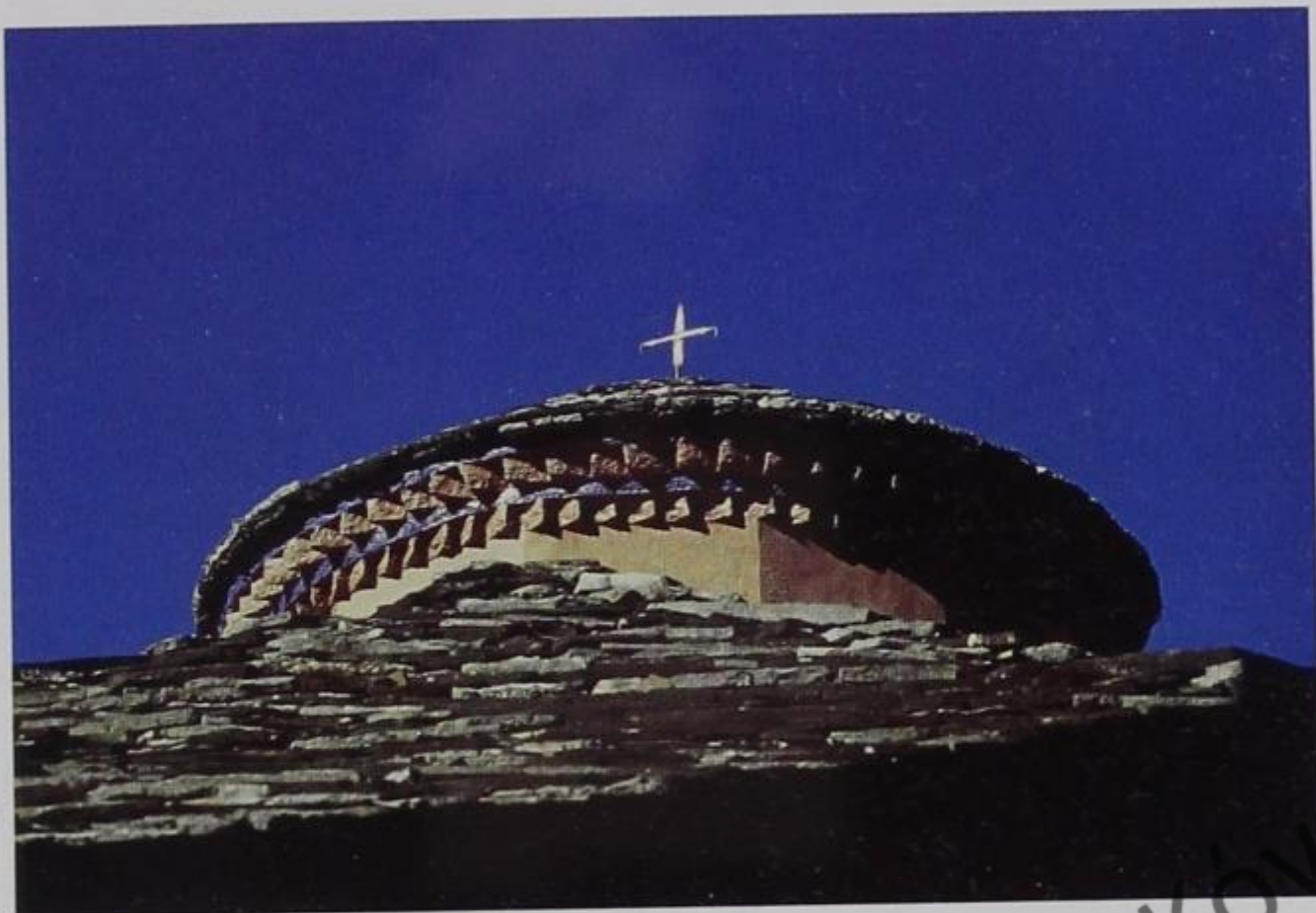
τον Παλαιών Πατρών Γερμανό τον έριξε στη φυλακή, ο κατάλογος δεν έχει τελειωμό. Και να σκεφτείτε ότι υπάρχουν στην Αθήνα και στα Ιωάννινα και σε πολλές πόλεις της Ελλάδας δρόμοι με το όνομα του Κωλέτη. Αν όλοι αυτοί οι δρόμοι μετονομαστούν σε οδούς Οσάμα Μπιν Λάντεν, η πρόκληση θα 'ναι μικρότερη για την κοινωνία μας. Ανάψτε λοιπόν εδώ στον Αη Νικόλα ένα κεράκι στη μνήμη του αδικοσκοτωμένου Αλέξη Νούτσου, σταθείτε μετά μπροστά στην τοιχογραφία του πατέρα του και ψιθυρίστε: Γιαννούτσο, ναούς έχτιζες, πασάδες διόριζες, το παιδί σου όμως δεν το 'μαθες να φυλάγεται από τους απατεώνες...

Αμέσως μετά το Καπέσοβο θα δείτε αριστερά σας (βόρεια) το δρόμο (Α4) που οδηγεί στο **Βραδέτο**, ένα μικρό και

Η Σκάλα Βραδέτου.

Ο τρούλος του ναού του Αγίου Νικολάου στο Τσαπέλοβο.

εστιατόριο και πλούσιο πρωινό. Αν θέλετε να ψωνίσετε τίποτα προμήθειες, πηγαίνετε στο μικρό παντοπωλείο του κυρίου Βασίλη Τσουμάνη, δίπλα στη «Δρακόλιμνη», με αυτή την απίστευτη ποικιλία, την πολυχρωμία και τις μυρωδιές που χαρακτηρίζουν τα παλιοκαιρίσια μπακαλικά των χωριών. Τους καλοκαιρινούς μήνες ο πληθυσμός του χωριού τετραπλασιάζεται, οπότε αν σκοπεύετε να έρθετε Αύγουστο, μόνο αν έχετε κλείσει από πριν θα βρείτε δωμάτιο. Το εισόδημα των κατοίκων προέρχεται πλέον κατά κύριο λόγο από τον τουρισμό, αλλά έχουν και λίγη κτηνοτροφία καθώς και ένα βασικό συνεταιρισμό (υλοτομίες). Η πιο διάσημη «σαγχωριανή» τους είναι η **Μαρίκα Κοτοπούλη**, αυτή η μέγιστη ελληνίδα ηθοποιός (1887 – 1954) που πρωταγωνίστησε στην ελληνική θεατρική σκηνή από βρέφος μερικών μηνών έως τη χρονιά που πέθανε. Ο άνθρωπος που την «έβγαλε στο σανίδι» ήταν ο πατέρας της, ο ηθοποιός και θιασάρχης Δημήτρης Κοτοπούλης, και ο άνθρωπος που παρέλαβε τη σκυτάλη του δικού της θιάσου ήταν ο ανιψιός της, ο Δημήτρης Μυράτ.

Περίπου 3,5 χλμ. μετά το Τσαπέλοβο μπαίνετε στο **Σκαμνέλι**, το χωριό όπου βασιλεύει ο... τσίγκος. Υπάρχουν πολλές ψησταριές πλάι στον κεντρικό δρόμο, στεγασμένες σε παλιά πέτρινα κτίρια αλλά πηγμένες στην πλαστική καρέκλα. Ο Ξενώνας του όμως, που βρίσκεται λίγο πιο δίπλα από την κεντρική πλατεία, είναι πολύ καλός («Πίνδος», 14 δωμ., τηλ. 26530-81.280). Στο χωριό μένουν μόνιμα γύρω στους 150 κατοίκους, οι περισσότεροι από τους οποίους είναι

Πινακίδες καταστημάτων στο Τσεπέλοβο.

Το επόμενο Ζαγοροχώρι που θα συναντήσετε είναι το **Τσεπέλοβο**, χτισμένο στα 1.150 μ. υψόμετρο, με καμιά τρακοσαριά μόνιμους κατοίκους, είναι από τα ομορφότερα Ζαγοροχώρια. Πριν τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο το χωριό αυτό είχε γύρω στους 1.000 κατοίκους, αλλά την περίοδο 1947 – 1950 δεν ζούσε εδώ ούτε ένας! Το 1951 ξαναγύρισαν γύρω στους εκατό, και από τότε το χωριό πέρασε δύσκολα χρόνια, μέχρι που ήρθε η χρυσή εποχή της τουριστικής άνθησης του Ζαγοριού, στην οποία το Τσεπέλοβο εισήλθε με τυμπανοκρουσίες, καθότι διατηρήθηκε αλώβητο από αρχιτεκτονικές και άλλες πληγές, τόσο πολύ μάλιστα, που κηρύχτηκε διατηρητέος οικισμός. Αν εξαιρέσουμε τον κεντρικό

ασφαλτόδρομο που το διασχίζει, όλοι οι άλλοι δρόμοι του χωριού είναι λιθόστρωτα καλντερίμια. Ιδιαίτερης ομορφιάς είναι ο **ναός του Αγίου Νικολάου** στο χωριό, που χτίστηκε το 1674, ανακαινίστηκε το 1753 και αγιογραφήθηκε από Καπεσοβίτες ζωγράφους τα χρόνια 1783-76.

Πλακοστρωμένη είναι και η κεντρική πλατεία του χωριού με το μεγάλο πλατάνι και τα θαυμάσια καφεενεδάκια των αδελφών Γκούρη, το μικρό παντοπωλείο, το συμπαθητικό ξενοδοχείο «**Χαγιάτι**» του Κώστα Γκλίναβου (τηλ. 26530-81.301) και τον ξενώνα «**Φάνης**» (τηλ. 26530-81.271).

Ο ξενώνας όμως που ξεχωρίζει στο Τσεπέλοβο, και ένας από τους πρώτους παραδοσιακούς ξενώνες που φτιάχτηκαν στα Ζαγόρια, είναι η «**Δρακόλιμνη**» (τηλ. 26530-81.150, με 30 δωμάτια, από τα οποία τα καλύτερα είναι αυτά με το τζάκι, το χειμώνα φυσικά) στην είσοδο του χωριού, με ωραίο

Η βαθυσκιάτη πλατεία στο Τσεςπέλοβο

Κατοικοί στο χωριό Τσεπέλοβο ψωνίζουν από πλανόδιο έμπορο. Οι πλανόδιοι έμποροι είναι το οξυγόνο των απομακρυσμένων χωριών της Ελλάδας.

ποδοσφαίρου, και ακολουθήστε προς τα βόρεια το οδόδρομο υλοτομίας που πάει και χώνεται στα πυκνά δάση μυρρόπευκων και ελάτης που σκεπάζουν τη Γομαρόροση. Ο δρόμος αυτός (Χ1) κάνει ένα μεγάλο κύκλο 14 χλμ. περίπου και βγάζει στο προηγούμενο χωριό, στο Τσεπέλοβο.

Το Σκαμνέλι είναι από τα παλαιότερα χωριά του Ζαγορίου, και σε παλιότερες εποχές από τα μεγαλύτερα: έφτασε να έχει 1.200 κατοίκους στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Εκείνα τα χρόνια, πολλοί Σκαμνελιώτες είχαν ξενιτευτεί στις Παραδουνάβιες ηγεμονίες και κάποιοι από αυτούς έκαναν μεγάλη περιουσία, όπως τα αδέρφια Χριστόδουλος και Δημήτριος Σαϊτζής. Από εκείνη την ένδοξη εποχή, έχει μείνει μόνο η κεντρική πλατεία (που πλακοστρώθηκε με έξοδα του Χρ. Σαϊτζή) και μερικά ελάχιστα αρχοντικά. Ένα μέρος της ευθύνης για την παρακμή του την έχουν και οι Τούρκοι πάντως, που έκαψαν το χωριό το 1912.

Μόλις δέκα λεπτά περπάτημα από τη βορειοδυτική άκρη του χωριού βρίσκεται η **Μονή Αγίας Παρασκευής**, οπότε δεν έχετε καμία δικαιολογία να μην την επισκεφθείτε! Είναι ένα πέτρινο αριστούργημα, έρημο σήμερα δυστυχώς. Το χαγιάτι του μπροστά στην είσοδο ήταν κάποτε νάρθηκας, γι' αυτό και θα δείτε τους τοίχους του γεμάτους με τοιχογραφίες. Ξεχωρίζουν βέβαια οι παλιές και ωραίες του 1773, από τις μίζερες νεότερες του 1984. Μέσα στο ναό σώζονται κι άλλες, ακόμα παλιότερες (του 1717) και ωραιότερες (προσέξτε την εκπληκτική παράσταση της ψηλάφησης του Θωμά, με το Χριστό να κοιτάζει αγριεμένος τον άπιστο μαθητή του αλλά ωστόσο να συναινεί στη δοκιμασία και να σηκώνει το χιτώνα του για να δείξει τις πληγές από τα καρφιά, το Θωμά διστακτικό μεν αλλά αποφασισμένο να «θέτει τον δάκτυλον επί των τύπων των ήλων», και γύρω τους άλλους μαθητές του

συνταξιούχοι, ενώ οι «ενεργοί» είναι υλοτόμοι οι περισσότεροι, που εκμεταλλεύονται τα μεγάλα κοινοτικά δάση του Σκαμνελίου, ένα σύνολο 20.000 στρεμμάτων! Αν θέλετε να πάρετε μια γεύση από αυτό το δασικό παράδεισο, πηγαίνετε στην ανατολική άκρη του χωριού, εκεί που είναι το γήπεδο

Κέντρο Κόνιτσα

Ο διάκοσμος της πόρτας στη Μονή Αγίας Παρασκευής.

Χριστού να κοιτάνε αγανακτισμένοι το Θωμά, με τα χέρια τους απλωμένα σα να του λένε «μα τι κάνεις εκεί ρε άθλιε;». Η κτητορική επιγραφή μέσα στο ναό αναφέρει ως ημερομηνία ανέγερσής του το 1717, λένε όμως ότι το μοναστήρι αυτό είχε ιδρυθεί πολύ πολύ παλιότερα, ίσως και το 13^ο αιώνα, αλλά δεν υπάρχουν τεκμήρια γι' αυτό. Ο σίγουρο όμως είναι ότι στη θέση του μοναστηριού, και στο λόφο ακριβώς από πάνω του, υπήρχε ένα **αρχαίο μολοσσικό φρούριο**, του 8^{ου} αιώνα π.Χ. ή και παλιότερο, από το οποίο διατηρούνται πολλά τμήματα των τειχών του, χτισμένα με μεγάλους

πελεκημένους ογκόλιθους καλά αρμοσμένους μεταξύ τους, που μπορείτε και εσείς να τα δείτε, σκεπασμένα βέβαια από την άγρια βλάστηση.

Υπάρχει κι άλλο ένα μοναστήρι στο Σκαμνέλι, αν σας άνοιξε η όρεξη για μοναστήρια. Είναι η **Μονή Αγίου Νικολάου**, που την είδατε δεξιά πλάι στο δρόμο καθώς μπαίνατε στο χωριό. Σήμερα χρησιμοποιείται ως κοιμητηριακός ναός του Σκαμνελίου, αλλά κάποτε ήταν κι αυτό ένα μεγάλο και πλούσιο μοναστήρι. Από το 1912 που έφυγε και ο τελευταίος μοναχός, το μοναστήρι αυτό έμεινε έρημο, ξεκλειδωτο και ασυντήρητο, και έτσι το ρήμαξαν οι αρχαιοκάπηλοι και η φθορά του χρόνου. Η κτητορική επιγραφή είναι εντελώς φθαρμένη κι έτσι δεν μπορούμε να ξέρουμε πότε χτίστηκε, αλλά θα πρέπει να είναι του 17^{ου} αιώνα. Υπάρχει χαραγμένη στο πάτωμα η επιγραφή «*Επί έτους 1731 δι' εξόδου Ευσταθίου*», που όμως δεν αντιστοιχεί στο κτίσιμο του ναού αλλά σε κάποια ανακαίνισή του. Οι τοιχογραφίες του είναι φθαρμένες οι περισσότερες, αλλά είναι πολύ ωραίες, ειδικά εκείνη που παριστάνει τον **Άγιο Μερκούριο** με τη στρατιωτική στολή του, τα όπλα του και το φωτοστέφανο γύρω από το κράνος του (ήταν στρατάρχης στην Καππαδοκία). Δίπλα του είναι ζωγραφισμένος ο **Άγιος**

Ευστάθιος ο Μεγαλομάρτυρας που κι αυτός ήταν Ρωμαίος στρατηγός. Μια μέρα εκεί που κυνηγούσε, είδε μπροστά του ένα ελάφι μ' ένα σταυρό στα κέρατα, που του μίλησε με ανθρώπινη φωνή και του είπε να γίνει χριστιανός. Ύστερα από αυτό το – παγανιστικού τύπου αλλά οπωσδήποτε θεϊκό – σημάδι, ο Ρωμαίος στρατηγός εγκατέλειψε το παλιό του όνομα (Πλακίδας), βαπτίστηκε χριστιανός με το όνομα Ευστάθιος, και μαζί του βαπτίστηκε χριστιανή και η γυναίκα του με το όνομα Θεοπίστη και τα δύο μικρά τους αγόρια, με τα ονόματα **Αγάπιος** και **Θεόπιστος**. Τα δύο παιδάκια είναι κι αυτά ζωγραφισμένα εδώ στη Μονή του Αγίου Νικολάου, μπροστά από τον πατέρα τους: ο πατέρας ακουμπά στοργικά το χέρι του στον ώμο του Θεόπιστου, ο οποίος κρατάει μπροστά του το ξίφος του πατέρα του. Και τους τέσσερις μαζί οικογενειακώς τους συνέλαβαν οι Ρωμαίοι επί αυτοκράτορος Αδριανού (2^{ος} μ.Χ. αιώνας), τους υπέβαλαν σε φρικτά βασανιστήρια για να αποκηρύξουν το χριστιανισμό, αλλά αυτοί έμειναν ακλόνητοι στη χριστιανική πίστη τους και βρήκαν μαρτυρικό θάνατο. Φυσικά η ορθόδοξη Εκκλησία τους αγιοποίησε και τιμά τη μνήμη τους στις 20 Σεπτεμβρίου. Δίπλα τους είναι ζωγραφισμένοι άλλοι δύο στρατιωτικοί άγιοι, με τα σπαθιά τους κι αυτοί, ο **Άγιος Θεόδωρος ο Στρατηλάτης** και ο **Άγιος Θεόδωρος ο Τήρων**, Ρωμαίοι κι αυτοί που ασπάστηκαν το χριστιανισμό και μαρτύρησαν τον 4^ο μ.Χ. αιώνα (ο πρώτος) και τον 3^ο μ.Χ αιώνα (ο δεύτερος).

Από το Σκαμνέλι, μια **μαγευτική διαδρομή 20 χλμ.** περίπου στις δασωμένες πλαγιές της Τύμφης θα σας οδηγήσει στα άλλα δύο Ζαγοροχώρια της ανατολικής Τύμφης, το Ηλιοχώρι και το Βρυσόχωρι. Ο δρόμος κατηφορίζει ελαφρά, και σε κάποιο σημείο πλησιάζει πολύ το Σκαμνελιώτικο ποτάμι που ρέει στη νότια πλευρά του. Στα 4,5 χλμ. από το Σκαμνέλι θα δείτε ένα δρομάκο που φεύγει στα δεξιά σας προς τη ρεματιά. Το μέρος αυτό το λένε **Μπόκοβο** και είναι ένα θαυμάσιο σημείο για να απολαύσετε εξαιρετική θέα προς το ποτάμι. Λίγο παρακάτω όμως, ο δρόμος προσεγγίζει το ποταμάκι και προχωράει δίπλα στην κοίτη του για μερικά χιλιόμετρα, όπου θα δείτε πολλά ωραία σημεία για να κάνετε μπάνιο ή πικνίκ. Περίπου 4,5 χλμ. μετά το Μπόκοβο έχετε φτάσει στο **Γυφτόκαμπο**, χωρίς γύφτους αλλά με μια εντυπωσιακή εγκατάσταση Σαρακατσάνων λίγο πιο βόρεια και καμιά διακοσαριά μέτρα προς τα ανατολικά. Οι καλύβες αυτές πρωτοστήθηκαν το 1995, για να λειτουργήσουν ως σκηνικό για τη διήμερη ετήσια συνάντηση Σαρακατσάνων που γίνεται εδώ κάθε καλοκαίρι την πρώτη Κυριακή του Αυγούστου. Η κατασκευή άρεσε (αφού ήταν αυθεντική) και σιγά σιγά προστέθηκαν κι άλλες καλύβες, τις οποίες εξόπλισαν με όλα

τα είδη του σαρακατσάνικου νοικοκυριού, κι έτσι δημιουργήθηκε εδώ ένα ιδιότυπο μουσείο απλωμένο σε μια έκταση 16 στρεμμάτων (ανοιχτό μόνο το καλοκαίρι, όμως), το καλύτερο μέρος για να πάρετε μια ιδέα για τη ζωή και τον πολιτισμό αυτών των ανθρώπων. Βόρεια από το Γυφτόκαμπο (διάβαζε: Σαρακατσανόκαμπο) ο δρόμος πάει στο Ηλιοχώρι και το Βρυσοχώρι, αλλά γι' αυτά (όπως και για τα άλλα χωριά που είναι φωλιασμένα πιο ανατολικά μέσα στα δάση, που είναι γνωστά ως Ανατολικό Ζαγόρι) γράφουμε στον οδηγό *Ανεξερεύνητη Ήπειρος*.

Μετά τη βόλτα στα Ζαγοροχώρια στις νότιες πλαγιές της Τύμφης, πάμε να γνωρίσουμε και τα Ζαγοροχώρια στις δυτικές πλαγιές της. Ο δρόμος (Α4) προς αυτά ξεκινάει περίπου 4,5 χλμ. βόρεια από το Καλπάκι. Το πρώτο χωριό που θα συναντήσετε είναι το **Μεσοβούνι**, όπου ο καθένας φτιάχνει το σπίτι του όπως αγαπάει η ψυχή του: κεραμίδι, πέτρα, τσιμέντο, τσιμεντόλιθοι, φύλλα τσίγκου, σοβάδες, απ' όλα έχει ο αρχιτεκτονικός μπαξές του Μεσοβουνίου. Ο μόνος λόγος για να σταματήσετε εδώ είναι το Κέντρο Πληροφόρησης Εθνικού Δρυμού Βίκου-Αώου, απ' όπου μπορείτε να πάρετε φυλλάδια με πληροφορίες για την περιοχή. Το χωριό αυτό, όπως και το γειτονικό **Άγιος Μηνάς**, έπαθαν μια μεγάλη συμφορά στις αρχές του 18^{ου} αιώνα: ήρθαν εδώ κάποιοι Τουρκαλβανοί λήσταιχοι, έδιωξαν όλους τους κατοίκους από τα σπίτια τους, τους πήραν τα κτήματά τους και εν συνεχεία τα... πούλησαν στο γειτονικό μοναστήρι της Σπηλιώτισσας Αρτσιίστας (δες σελ. 267), της οποίας οι τότε ηγούμενοι Ραφαήλ (1719-21) και Δαμιανός (1733-40) είχαν τα χρήματα να τα αγοράσουν (για να πάρετε μια ιδέα για τον πλούτο μερικών μοναστηριών). Αντί να τα επιστρέψουν εν συνεχεία στους ιδιοκτήτες τους, όπως θα επέβαλε η χριστιανική, ανθρωπιστική και εθνική τους συνείδηση, κράτησαν τα δύο αυτά χωριά και τα κτήματά τους για περιουσία της Μονής, εγκατέστησαν σ' αυτά επίμορτους αγρότες που έφεραν από άλλα μέρη, κι έτσι οι ηγούμενοι της Μονής Αρτσιίστας έγιναν τσιφλικάδες, με δύο τσιφλικοχώρια στην ιδιοκτησία τους! Η κατάσταση αυτή κράτησε ως το 1892, οπότε οι κάτοικοι του Αγίου Μηνά και του Μεσοβουνίου πέτυχαν δικαστικά να ελευθερωθούν, και μάλιστα τους επιδικάστηκαν και πολλά μοναστηριακά κτήματα. Ο σημερινός **Άγιος Μηνάς** είναι σε καλύτερη κατάσταση από το Μεσοβούνι, έχουν πλακοστρωθεί τα καλντερίμια του, και υπάρχει και το συμπαθητικό καφενείο της Αθηνάς, που σερβίρει και φαγητό. Ο δρόμος που διασχίζει το χωριό περνάει από την άλλη πλευρά του λόφου, και από εκεί (Χ1 πλέον) προχωράει βόρεια για 900 μ. και σταματάει σ' ένα πλάτωμα. Από δω, αν σας αρέσει η πεζοπορία, συνεχίζει ένα μονοπάτι και κατεβαίνει ως τη Μονή Σπηλιώτισσας.

Ο λόφος που βλέπετε ακριβώς από τον Άγιο Μηνά λέγεται **Καστράκι** (779 μ. υψόμ.) και, όπως ήδη καταλάβατε από το όνομά του, εδώ υπήρχε ένα κάστρο. Τα θεμέλιά του που σώζονται σε αρκετά σημεία γύρω από την κορυφή του λόφου είναι ελληνιστικής εποχής (ίσως λοιπόν συνδέονται με την ελληνιστική πόλη Ευρυμεναί που ήταν κάπου εδώ), ενώ τα ανώτερα τμήματά του είναι βυζαντινά, και ίσως ανήκουν στη βυζαντινή πολιτεία **Ρεϋνίκο** που κι αυτή βρισκόταν στην περιοχή αυτή. Τα σπίτια και οι ναοί είναι όλοι τους ερείπια σκεπασμένα από πουρνάρια, ένας ναός όμως στέκεται ακόμα όρθιος. Είναι η **Ευαγγελίστρια**, του 1579, όπου γίνεται το πανηγύρι του Αγίου Μηνά στις 25 Μαρτίου, του Ευαγγελισμού. Αν θέλετε να πάτε ως εκεί, γυρίστε στον κεντρικό δρόμο, στρίψτε δεξιά (βόρεια) προς Μεσοβούνι, και μετά από 600 μ., στο διάσελο ακριβώς όπου στέκει και το ξωκλήσι του Αγίου Μηνά, θα δείτε τον Χ1 που τραβάει κατά το λόφο.

Η **Αρίστη** (παλιά ονομασία: Αρτσίστα) είναι γενικά ένα όμορφο χωριό, παρόλο που δεν έχει διασωθεί καλά ο ιδιαίτερος χαρακτήρας του. Θα δείτε πολλά σπίτια με κεραμίδια αντί για πλάκες (ακόμα και τσίγκους σε μερικά κτίρια...). Στην κεντρική πλατεία του με τον πλάτανο θα βρείτε δύο πολύ ωραία καφεενεδάκια. Εδώ βρίσκεται και ο ναός της Κοίμησης της Θεοτόκου, του 1718, που έχει πολύ ωραίο ξύλινο τέμπλο και αξιόλογες τοιχογραφίες. Από τους ξενώνες του, αυτός που ξεχωρίζει είναι το «**Αρχοντικό της Αρίστης**» (ανοιχτός όλο το χρόνο, 16 δωμάτια, τηλ. 26530-42.210), που στεγάζεται σ' ένα παλιό αρχοντικό 200 ετών και σ' ένα θαυμάσιο πέτρινο νεόκτιστο κτίριο ακριβώς δίπλα, που ωστόσο έχει «δέσει» με χαρά με το παλιό. Πραγματικά αυτός ο ξενώνας είναι ένας από τους τρεις καλύτερους στα Ζαγοροχώρια, με φροντίδα σε κάθε του λεπτομέρεια, ξύλινα πατώματα, πέτρινους τοίχους, ξύλινα ταβάνια, και τζάκι (όχι σε όλα τα δωμάτια, σε μερικά). Στη ζεστή και θαυμάσια διακοσμημένη αίθουσα πρωινού (ή έξω στον κήπο, το καλοκαίρι) σερβίρεται σπιτικό πρωινό αλλά και μερικά καλομαγειρεμένα φαγητά το μεσημέρι και το βράδυ. Ο άλλος καλός ξενώνας είναι οι «**Ταξιάρχες**», που θα τον συναντήσετε πρώτο καθώς μπαίνετε στο χωριό, τριώροφο πέτρινο κεντρικό κτίριο και μερικά σπιτάκια δίπλα του, με μεγάλο κοινό κήπο με γκαζόν, και εξαιρετική θέα προς τα βόρεια (21 δωμ. ανοιχτός όλο το χρόνο, τηλ. 26530-41.888). Φιλοξενεί και μια επιχείρηση ράφτινγκ το ξενοδοχείο αυτό (τηλ. 26530-41.888 και 6942-015.143) Στην πλατεία του χωριού υπάρχει και η πολύ καλή ταβέρνα «**Το Χάνι**», ανοιχτή κι αυτή όλο το χρόνο, με ωραία μαγειρευτά, κάρβουνα, σουβλά, και ωραίο τζάκι για το χειμώνα.

Η Μονή Σπηλιώτισσας

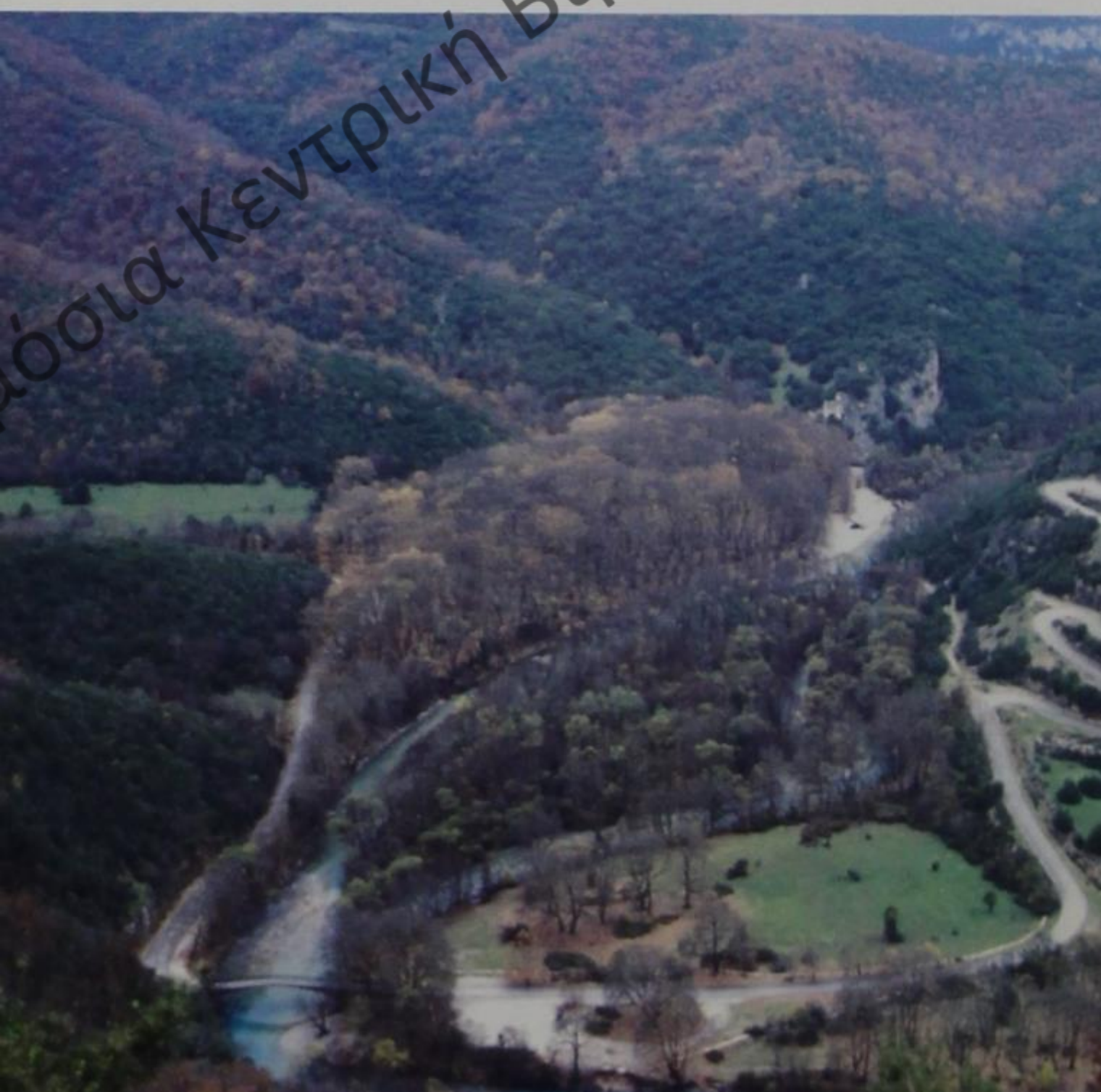
Από την Αρίστη οι περισσότεροι συνεχίζουν προς Πάπιγγο, αλλά υπάρχει μέσα στο χωριό κι ένας δρόμος που συνεχίζει προς τα ανατολικά και μετά από 5 χλμ. σταματάει στο χωριό **Βίκος** (παλιά ονομασία: Βιτσικό), ένα χωριό χτισμένο στην άκρη του γκρεμού, με εξαιρετική θέα στη χαράδρα του Βίκου και σ' αυτή την τρομακτική κάθετη βουνοκορφή που λέγεται Μπίλιζα, ακριβώς ανατολικά. Στην είσοδο του χωριού θα δείτε την αρχή του σηματοδοτημένου μονοπατιού που πάει προς το σημείο της θέας, αλλά και την αρχή του μονοπατιού που ανηφορίζει προς την βουνοκορφή Καστρί και από εκεί κατηφορίζει προς το χωριό Ελαφότοπος (συνολική πορεία: 2 ώρες), αλλά και το άλλο μονοπάτι που

κατεβαίνει στις πηγές του Βοϊδομάτη, περνάει μέσα από τη χαράδρα του Βίκου και καταλήγει στη Βίτσα ή στο Μονοδέντρι (συνολικός χρόνος πορείας: 7-8 ώρες). Αν θέλετε να μείνετε εδώ, υπάρχει ο ωραίος ξενώνας «Βίκος» που στεγάζεται σ' ένα δίπατο πέτρινο σπίτι στην είσοδο του χωριού, και υπάρχει κι ένα μικρό ταβερνάκι, του Τσουμάνη, που φτιάχνει και παραδοσιακές πίτες. Στην πλατεία του χωριού δεσπόζει η εκκλησία του, ο **Άγιος Τρύφωνας**, χτισμένος το 1871, με ωραίο ξυλόγλυπτο τέμπλο. Στην άλλη μεριά της πλατείας βρίσκεται το μικρό πέτρινο κτίριο του δημοτικού σχολείου, κλειστό από χρόνια, και η μικρή παιδική χαρά μπροστά του, φραγμένη μ' ένα άθλιο συρματοπλέγμα (γιατί;) και χορταριασμένη.

Από τη νότια άκρη της Αρίστης (στο δρόμο προς Βίκο, γύρω στα 600 μ. μετά τη δστ. προς Πάπιγγο) θα δείτε ένα δρόμο να φεύγει νότια. Στην αρχή του είναι Χ1, αλλά μετά από 2 χλμ. γίνεται Α4. Ο δρόμος αυτός ανηφορίζει ανάμεσα στις βουνοκορφές Γκραμπάλα και Κοζακός, περνάει από το διάσελο της Ψηλορράχης και από εκεί κατηφορίζει προς τον κάμπο των Κάτω Πεδινών. Ακριβώς στο διάσελο θα δείτε το πολύ όμορφο μνημείο για τους πεσόντες στη Μάχη της Γκραμπάλας, στον πόλεμο του '40.

Κατηφορίζοντας από την Αρίστη προς Πάπιγγο, καμιά τρακοσαριά μέτρα πριν φτάσετε στο ποτάμι, θα δείτε την πινακίδα αριστερά (βόρεια) για τη **Μονή Σπηλιώτισσας Αρτσίστας**. Αφήστε το όχημά σας στη δστ. και περπατήστε 15 λεπτά ως το πανέμορφο και ερημικό αυτό μοναστήρι, που χτίστηκε το 1665 (όπως αναφέρει η κτητορική επιγραφή που σώζεται πάνω από την πόρτα του νότιου τοίχου, και αργογραφήθηκε το 1673. Κάποτε ήταν πολύ πλούσιο, με μεγάλη κτηματική περιουσία, αλλά τα έχασε όλα σιγά σιγά και στο τέλος ήρθε και μια καταστροφική πυρκαγιά και το αποτέλειωσε το μοναστήρι, τον Ιούνιο του 1897. Σήμερα τα κτίρια είναι ανακαινισμένα, αλλά κλειδωμένα και ερημικά. Αυτό που θα σας εντυπωσιάσει περισσότερο είναι ο πέτρινος περίβολός του, χτισμένος το 1733, που μοιάζει με κάστρο. Οι τοιχογραφίες του σκεπάζουν όλο το ναό εσωτερικά και είναι πολύ ωραίες, όπως και το ξυλόγλυπτο και επίχρυσο τέμπλο του, που είναι πιθανώς του 17^{ου} αιώνα, αλλά για να τα δείτε όλα αυτά θα πρέπει να έρθετε εδώ τη μία σίγουρη μέρα που είναι ανοιχτό το μοναστήρι, ανήμερα της Ζωοδόχου Πηγής που γιορτάζει. Συνεχίζοντας παρακάτω στο δρόμο προς Πάπιγγο, μετά από λίγο έχετε φτάσει στο ποτάμι, στο Βοϊδομάτη, σ' ένα πλάτωμα με πλατάνια όπου

σταματάνε για πικνίκ όσοι δεν μπορούν να κάνουν δύο βήματα πιο μακριά από το αυτοκίνητό τους. Προσπεράστε το πλήθος των γιαλαντζί περιηγητών, και γύρω στα 200 μ. μετά τη γέφυρα του Βοϊδομάτη θα δείτε αριστερά σας την αφετηρία μιας ονειρεμένης και εύκολης πεζοπορίας (χωρίς ανηφοροκατηφόρες) μέσα από το ωραιότερο κομμάτι της χαράδρας του Βοϊδομάτη. Το σηματοδοτημένο αυτό μονοπάτι θα σας βγάλει, μετά από μία ώρα πεζοπορίας, στο εγκαταλειμμένο **μοναστήρι των Αγίων Αναργύρων**, «θαμμένο» σε ένα μαγευτικό καταπράσινο παράδεισο, από το οποίο μόνο το μικρό καθολικό του στέκεται όρθιο, ένας μικρός σταυρεπίστεγος ναός που χτίστηκε το 1658 και αγιογραφήθηκε το 1666. Αν θέλετε, μπορείτε να συνεχίσετε και παρακάτω την πεζοπορία σας, ακολουθώντας προς τα βορειοδυτικά το καλοπατημένο και πολύ ξεκούραστο μονοπάτι που προχωράει δίπλα στο ποτάμι, μέσα από την οργιαστική βλάστηση, και να βγείτε στο πανέμορφο παλιό πέτρινο γεφύρι της Κλειδονιάβιστας και από εκεί στον κεντρικό δρόμο προ Κλειδωνιά (συνολικός χρόνος πορείας: 2 ώρες το πολύ).

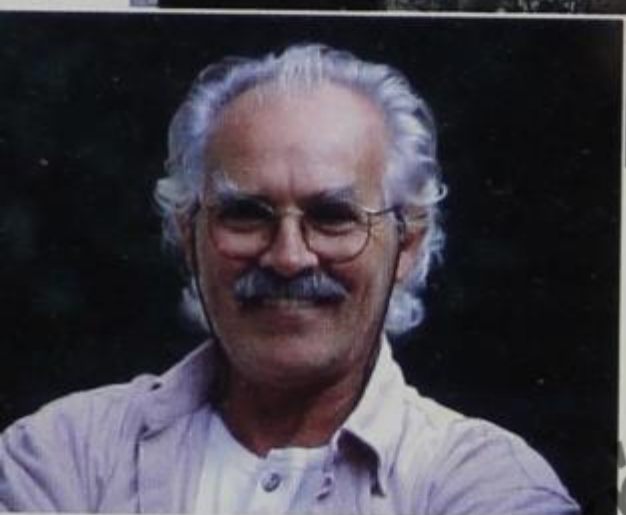
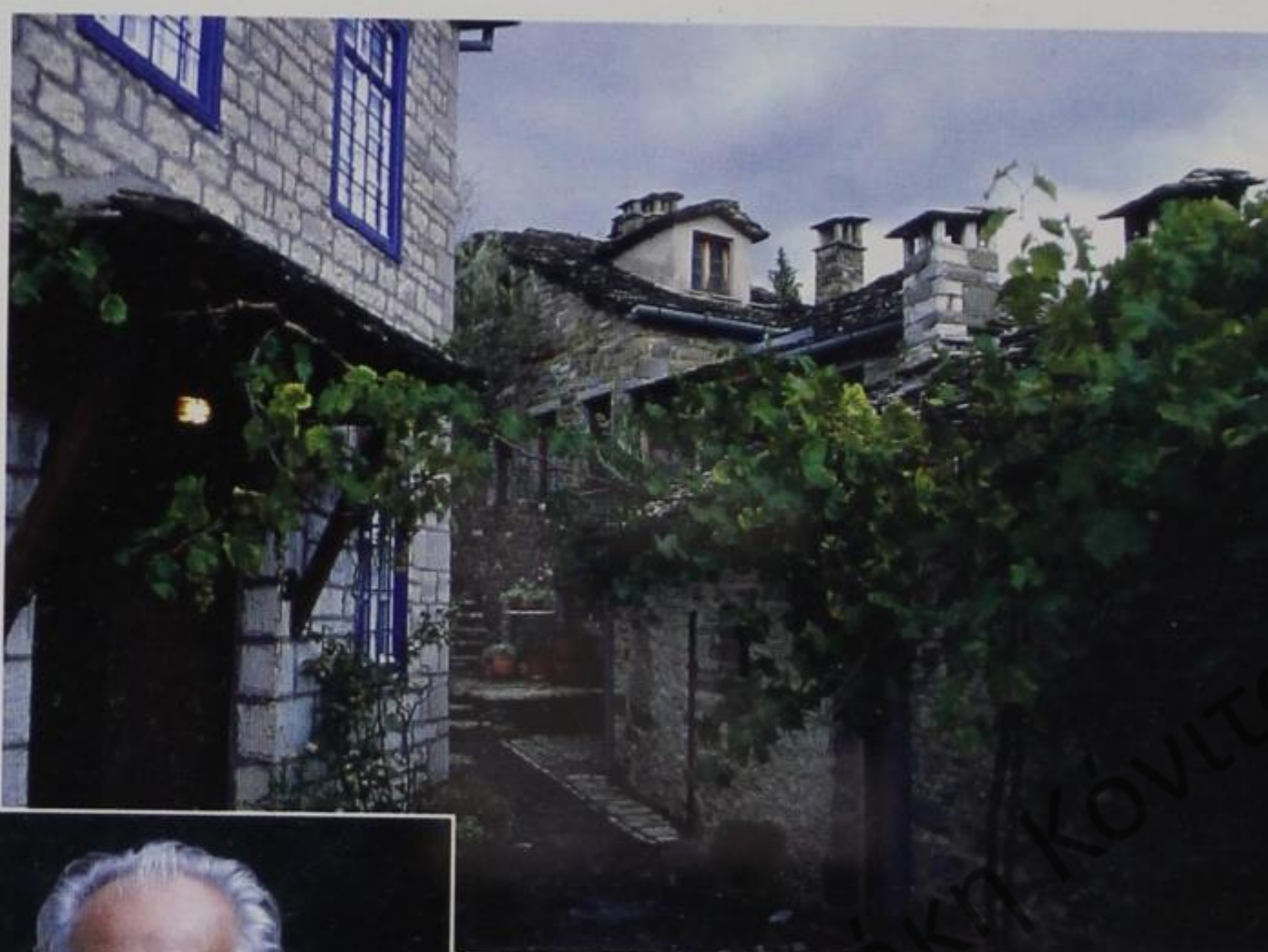

Από το ποτάμι ο δρόμος ανηφορίζει με συνεχείς φουρκέτες στην αρχή και μετά πιο ίσιος, και σας φέρνει μετά από 10 χλμ. στο **Πάπιγκο**, στον πρίγκιπα της Τύμφης και όλης της ορεινής Ελλάδας, στο ομορφότερο ορεινό χωριό της Ευρώπης ολόκληρης. Είχε την τύχη αυτό το σπάνιο χωριό να το ερωτευτεί και να έρθει να ζήσει και να δουλέψει εδώ ένας επίσης σπάνιος άνθρωπος, που έγινε ο φύλακας-άγγελός του. Ο **Νίκος Σαξώνης** βέβαια θα σας συστηθεί ως ένας ταπεινός ξενοδόχος, και μάλιστα θα σας ετοιμάσει ο ίδιος το έξοχο πρωινό που θα απολαύσετε στον εκπληκτικό ξενώνα του («Τα Σπίτια του Σαξώνη»), αλλά να ξέρετε ότι αυτός ο άνθρωπος είναι η αρχή απ' όπου ξεκίνησε το σημερινό θαύμα του Πάπιγκου. Πριν από αυτόν βέβαια είχε έρθει εδώ πάνω ο ΕΟΤ, το 1980, και έπιασε και συντήρησε μερικά πέτρινα σπίτια που τα έκανε ξενώνες, αλλά η κρατική μηχανή από μόνη της δεν θα είχε κάνει τίποτα, όπως τίποτα τελικά δεν έκανε στη Βάθεια της Μάνης και στα Μεστά της Χίου. Ο Νίκος Σαξώνης όμως, ο ταλαντούχος διαφημιστής (ήταν Art Director και αργότερα Γενικός Διευθυντής για πολλά χρόνια της πολυεθνικής διαφημιστικής εταιρίας McCann

Erickson), γεννημένος με το σπάνιο χάρισμα να δημιουργεί ομορφιά, να ανιχνεύει διαμάντια μέσα στη λάσπη και να ξέρει τον τρόπο να τα φέρνει στην επιφάνεια, να γοητεύει τους γύρω του και να τους συστρατεύει στην προσπάθεια υλοποίησης του ωραίου, να αναδεικνύει την αξία των ανθρώπων και των πραγμάτων που αγαπάει, αυτός ο σεμνός και απλός άνθρωπος που δεν διεκδίκησε ποτέ δάφνες και δόξα, αυτός είναι, να ξέρετε, η ψυχή και το μυαλό και η πυγμή πίσω από τη διάσωση της αυθεντικής ομορφιάς του Πάπιγκου. Το παραδοσιακό

Ο δρόμος που ανηφορίζει από τον Βοϊδομάτη προς το Πάπιγκο.

Ο Νίκος Σαξώνης και το δημιούργημά του, "Τα Σπίτια του Σαξώνη". Ήταν το μπόλιασμα του Πάπιγκου και γενικά των Ζαγοχωριών με την υψηλή τέχνη της φιλοξενίας.

κατόλυμα που δημιούργησε στο Πάπιγκο, τα «**Σπίτια του Σαξώνη**», είναι ένας από τους ωραιότερους ορεινούς ξενώνες της

Ελλάδας. Πρόκειται για ένα συγκρότημα τριών πέτρινων σπιτιών με κοινή εσωτερική αυλή, χτισμένο την περίοδο 1847-1870, που το αγόρασαν ο Νίκος Σαξώνης και η γυναίκα του Πόλυ το 1982, και μετά από 8 χρόνια σκληρής προσωπικής δουλειάς για να το συντηρήσουν, να αναδείξουν τα αρχιτεκτονικά του «στοιχεία ταυτότητας» και να το μετατρέψουν σε ξενώνα, προσφέρουν από το 1990 μια μοναδική εμπειρία διαμονής (ανοιχτός όλο το χρόνο, 8 δωμάτια, τηλ. 26530-41.615 και 41.890).

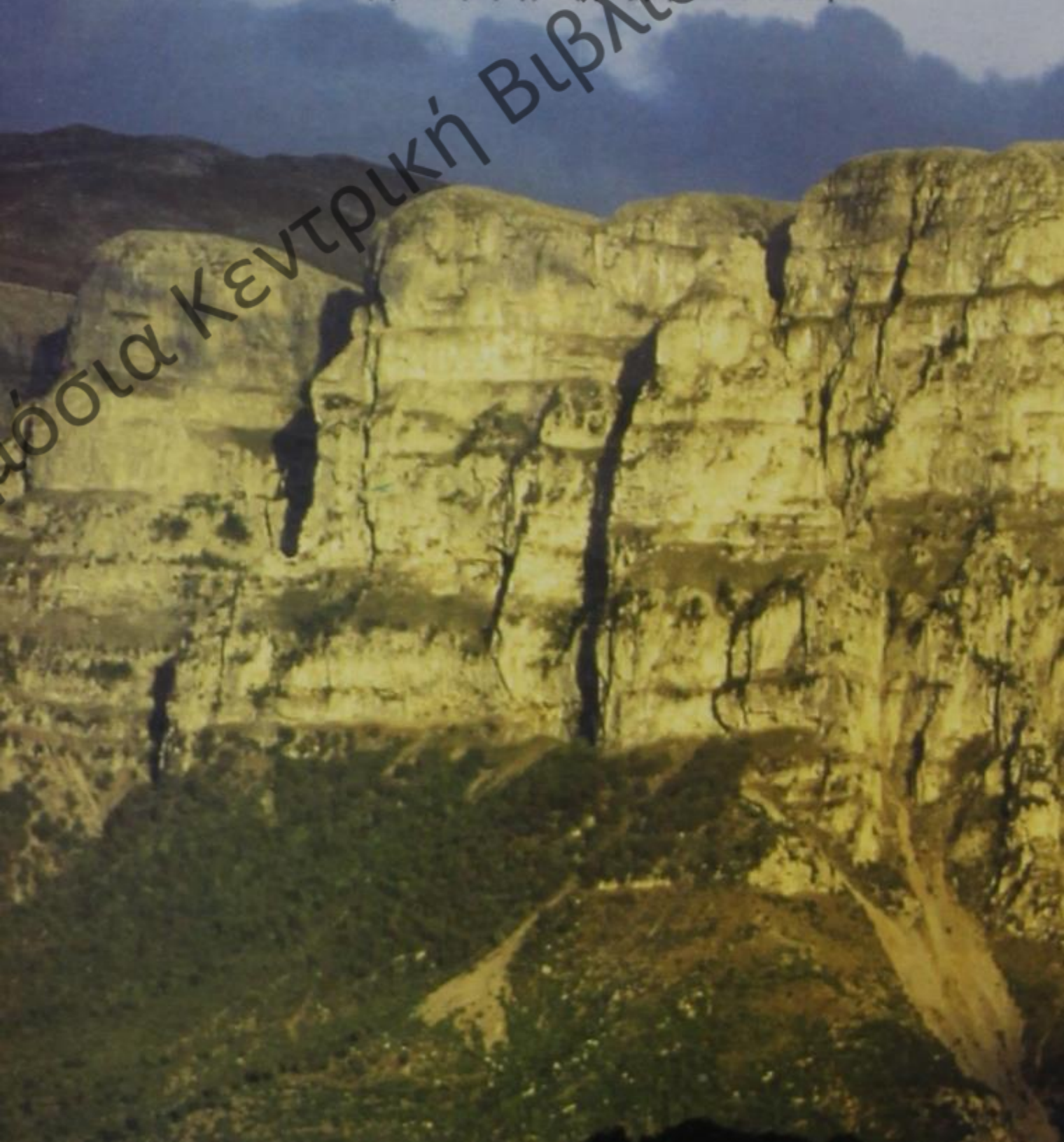
Για φαγητό και διαμονή, υπάρχουν κι άλλα διαμαντάκια στο Πάπιγκο. Ο παλιότερος είναι ο «**Δίας**», στο Μικρό Πάπιγκο, με τη θρυλική του κρεατόσουπα και τα θερμιδοβριθή μαγειρευτά του, ό,τι πρέπει για να συνέλθετε μετά από την ανάβασή σας στην κορυφή της Τύμφης που τη λένε Γκαμήλα (6 ώρες), στη Δρακόλιμνη (3 ½ - 4 ώρες), ή το σπηλαιοβάραθρο της Προβατίνας που είναι το δεύτερο βαθύτερο στον κόσμο, μια κατακόρυφη τρύπα βάθους 402 μ. (4 ώρες πεζοπορία ως το στόμιό του, αλλά περιττό να σας πούμε να μην το πλησιάσετε ούτε βήμα πιο πέρα, αν δεν είστε εμπειρότατος σπηλαιολόγος και μάλιστα με οργανωμένη αποστολή). Το μαγαζί αυτό είναι

το αγαπημένο στέκι των ορειβατών, από δω άλλωστε ξεκινάει και το μονοπάτι για όλους αυτούς τους προορισμούς. Πάνω από το εστιατόριο είναι τα δωμάτιά του, μεγάλα και φωτεινά (τηλ. 26530-41.257). Έπειτα είναι η «**Καλλιόπη**». Το σπίτι της κυρίας Καλλιόπης ήταν από τα πρώτα που μετέτρεψε ο ΕΟΤ σε παραδοσιακό ξενώνα. Εκείνα τα πρώτα χρόνια η κυρία Καλλιόπη μαγείρευε για τους λιγοστούς πελάτες της στην κουζίνα του σπιτιού της. Εκεί τηγάνιζε τις πέστροφες, εκεί φούρνιζε και πίτες της, τα δύο αριστουργήματά της που την έκαναν διάσημη. Σήμερα, πρέπει να κλείσετε τραπέζι για να φάτε στο μικρό γαστρονομικό ναό της (τηλ. 26530-41.081). Τα δωμάτια στον ξενώνα της Καλλιόπης είναι πολύ καλά επίσης (αλλά στον πάνω όροφο, όχι στον κάτω). Ο επαγγελματίας όμως που ανέβασε σε μεγάλα ύψη τον πήχη της ποιότητας στο Πάπιγκο, και από τους πρωτεργάτες επίσης της τουριστικής ανάπτυξης του Πάπιγκου, είναι ο **Νίκος Ιωαννίδης**. Έχει πιάτα ημέρας που ποικίλουν ανάλογα με τα κέφια και τις εμπνεύσεις του, αλλά έχει σταθερά πίτες εξαιρετικές (αλευρόπιτα, χορτόπιτα και τυρόπιτα), ωραίες σαλάτες, καλή λίστα κρασιών, κι ένα μπαράκι στο βάθος του μαγαζιού με καταπληκτική μουσική, αν απλώς θέλετε να πιείτε ένα ποτό. Από πάνω είναι ο παραδοσιακός **Ξενώνας Ιωαννίδη**, ανάλογων προδιαγραφών έστω από την ανακαίνισή του το 1997 (τα μπροστινά δωμάτια μάλιστα έχουν και εξαιρετική θέα, τηλ. 26530-41.883). Το μπαράκι-καφέ του **Κούλη** έχει τζάκι κι ένα ζεστό ξύλινο πάτωμα, απαλή μουσική από το πρωί, και εδώ σερβίρεται το περιποιημένο πρωινό του ξενοδοχείου του, που είναι ακριβώς δίπλα (τηλ. 26530-41.138). Πολύ ξεχωριστός είναι και ο παραδοσιακός ξενώνας «**Αστράκα**» της Αγγελικής Κωτσορίδου, που αποτελείται από δύο κτίρια, ένα παλιό αρχοντικό και ένα νεώτερο σπίτι, και τα δύο όμως πολύ περιποιημένα και με ωραία θέα στους Πύργους του Πάπιγκου (τηλ. 26530-41.693). Αξίζει επίσης το «**Ρόδι**» (τηλ. 26530-41.954), που έχει μεν μικρά δωμάτια αλλά έχει ωραίο καθιστικό με τζάκι. Εξαιρετικός είναι και ο ξενώνας «**Παπαευαγγέλου**», που ξεκίνησε να χτίζεται το 1989 και άνοιξε για πρώτη φορά το 1996. Βρίσκεται πέντε λεπτά με τα πόδια έξω από το χωριό, μόνος του στη γαλήνη του βουνού, χτισμένος όλος με ντόπια πέτρα, ξύλινα πατώματα, μεγάλα και λιτά δωμάτια με μεγάλα παράθυρα που ξεκουράζουν και μόνο που τα κοιτάς, ένα θαυμάσιο κοινόχρηστο καθιστικό όπου σερβίρεται το θαυμάσιο σπιτικό πρωινό, και δυο φιλόξενοι και εγκάρδιοι ιδιοκτήτες, ο Γιώργος και η Μαρκέλα Παπαευαγγέλου, «δραπέτες» κι αυτοί της Αθήνας (10 δωμάτια, ανοιχτός όλο το χρόνο, τηλ. 26530-41.135,

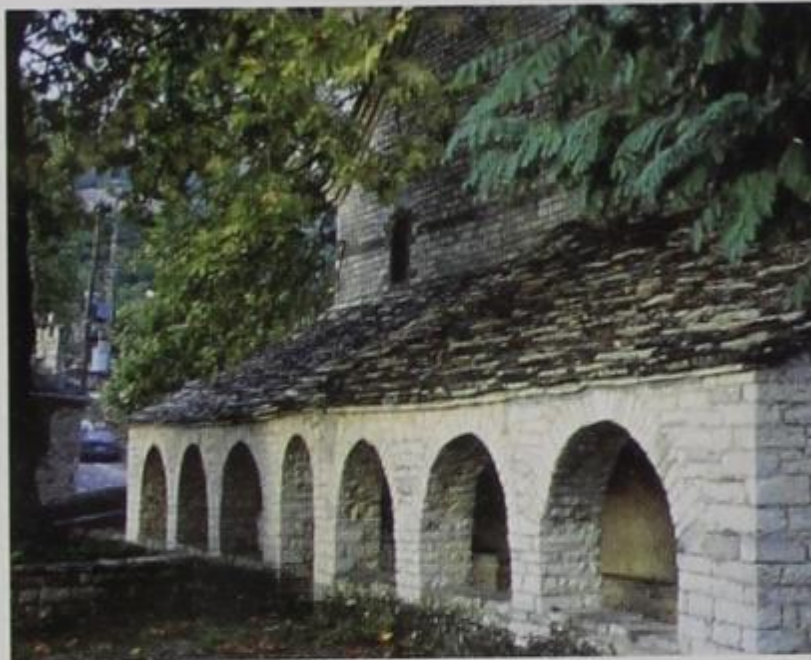
fax 26530-41.988). Τελευταία άφιξη στο ξενοδοχειακό τοπίο του Πάπιγκου είναι ο Ξενώνας «**Αυραγόνιο**», ένα θαυμάσια συντηρημένο αρχοντικό του 1760, με τζάκι στα δωμάτια (τηλ. 26530-41.129, www.avragonio.gr).

Οι πιο πολλοί επισκέπτες που έρχονται στο Πάπιγκο (που δεν είναι ένα αλλά δύο, το **Μεγάλο Πάπιγκο** και το **Μικρό Πάπιγκο**) είναι λάτρεις της ορειβασίας και των αθλημάτων της φύσης. Πόλοι έλξης είναι τα απεριγράπτης ομορφιάς τοπία της Αστράκας, τα μονοπάτια που πηγαίνουν στα άλλα χωριά, το ράφτινγκ και η πεζοπορία στο Βοϊδομάτη, το ορειβατικό καταφύγιο της Αστράκας, η Δρακόλιμνη, το σπηλαιοβάραθρο της Προβατίνας (για τους έμπειρους σπηλαιολόγους) . Αλλά ακόμα κι αν εξαντλήσετε την πεζοπορία σας στα καλντερίμια του Πάπιγκου, έχετε πολλά να δείτε. Στην είσοδο του χωριού βρίσκεται μια πανέμορφη τρισυπόστατη πέτρινη εκκλησία, του 1852, αφιερωμένη στον Άγιο Βλάσιο, τον Άγιο Δημήτριο και την Αγία Τριάδα, με το θαυμάσιο πλακοσκεπασμένο χαγιάτι της και το εντυπωσιακό εξάγωνο καμπαναριό. Εκεί οπίσθεν βρίσκεται και

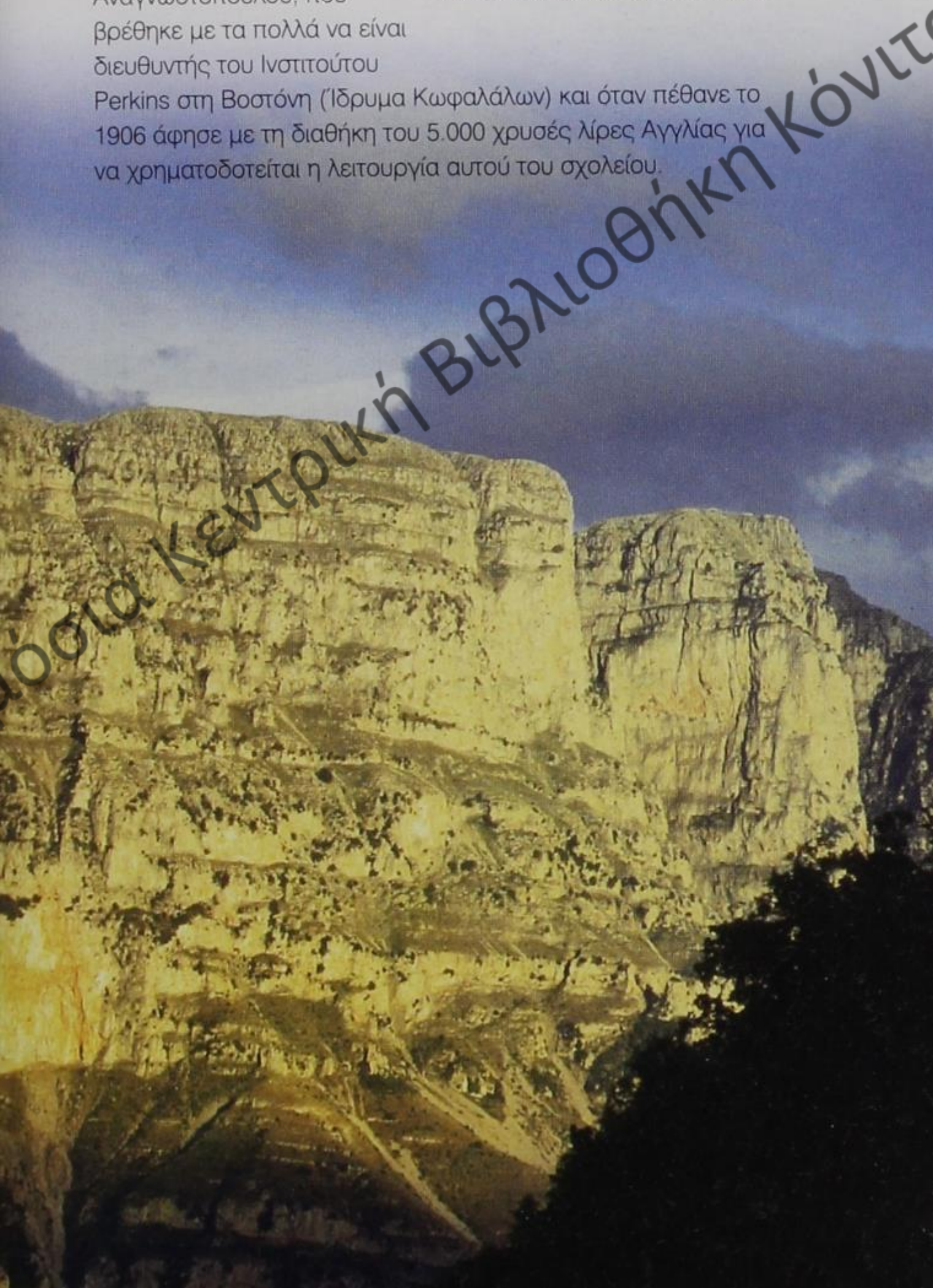
Οι εντυπωσιακές ορθοπλαγιές της Γκαμάλας, βόρεια από το Πάπιγκο.

το πέτρινο κτίριο που στέγαζε παλιότερα την **Καλλίνειο Σχολή**, το ελληνικό σχολείο του Πάπιγκου. Το ίδρυσε το 1897 ένας πλούσιος Παπιγκινός έμπορος εγκατεστημένος στη Ρουμανία, ο Μιχαήλ Πολυχρονίου, ονομάζεται όμως Καλλίνειος από το όνομα της μητέρας του επίσης Παπιγκινού Μιχαήλ Αναγνωστόπουλου, που βρέθηκε με τα πολλά να είναι διευθυντής του Ινστιτούτου Perkins στη Βοστώνη (Ίδρυμα Κωφαλάων) και όταν πέθανε το 1906 άφησε με τη διαθήκη του 5.000 χρυσές λίρες Αγγλίας για να χρηματοδοτείται η λειτουργία αυτού του σχολείου.

Ο ναός της Αγίας Τριάδας στο Πάπιγκο.

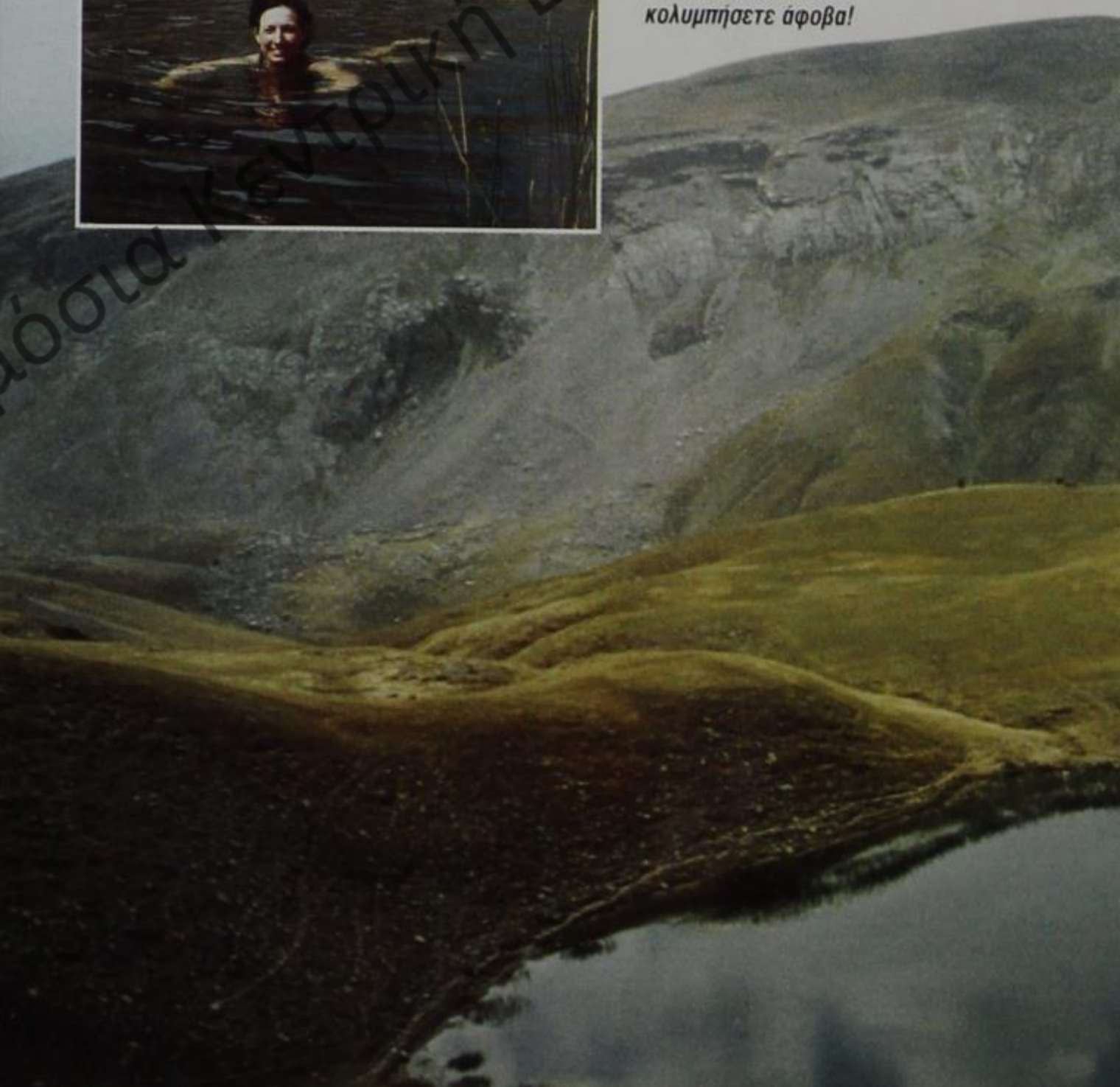
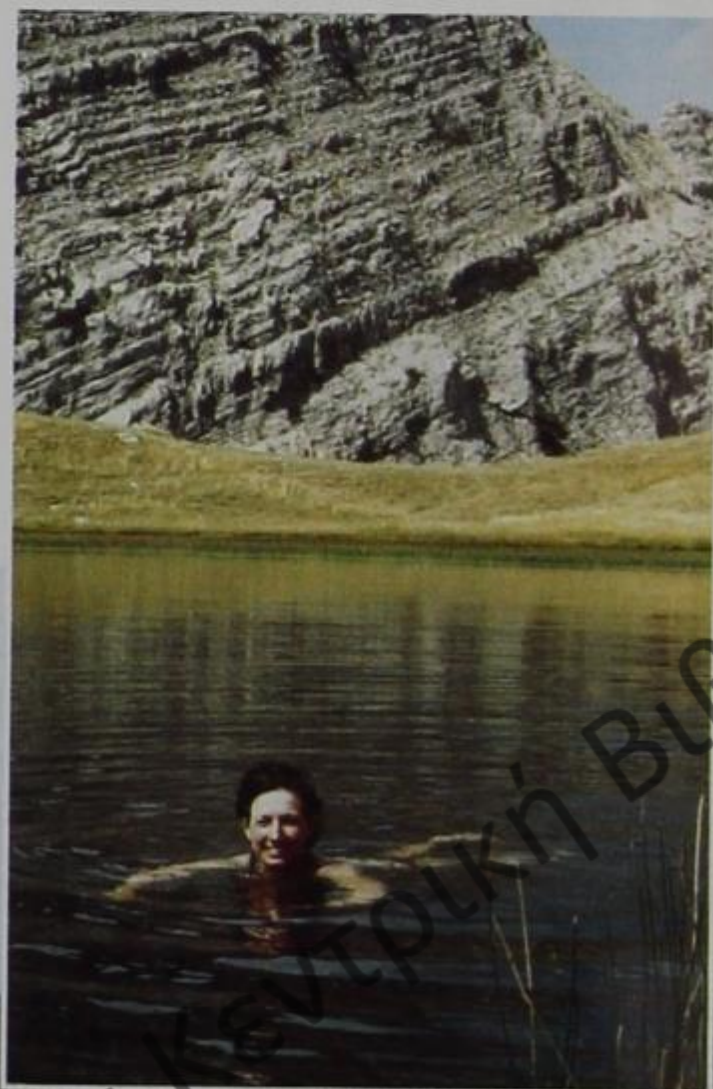

ΑΝΑΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΤΥΜΦΗ

Η ονειρεμένη λίμνη **Δρακόλιμνη** που κρύβεται στην κορυφή της Τύμφης, πίσω από τους Πύργους του Πάπιγκου, στα 2.050 μ. υψόμετρο, είναι η ατραξιόν για την οποία εκατοντάδες ορειβάτες κάθε καλοκαίρι ανεβαίνουν εδώ πάνω. Η έκτασή της είναι γύρω στα 8 στρέμματα και τα νερά της κρυστάλλινα (και παγωμένα!). Στο κέντρο της λίμνης τα νερά είναι μαύρα από το μεγάλο βάθος, που παραδόξως δεν έχει

μετρηθεί. Ψάρια δεν έχει, ζει όμως εδώ ένα αμφίβιο, ο **αλπικός τρίτωνας** (*Triturus alpestris*) που φαίνεται ότι έχει ξεμείνει από την εποχή των παγετώνων! Το μονοπάτι για εδώ ξεκινάει από το Μικρό Πάπιγκο (στα 1.050 μ. υψόμ.) και είναι βεβαίως

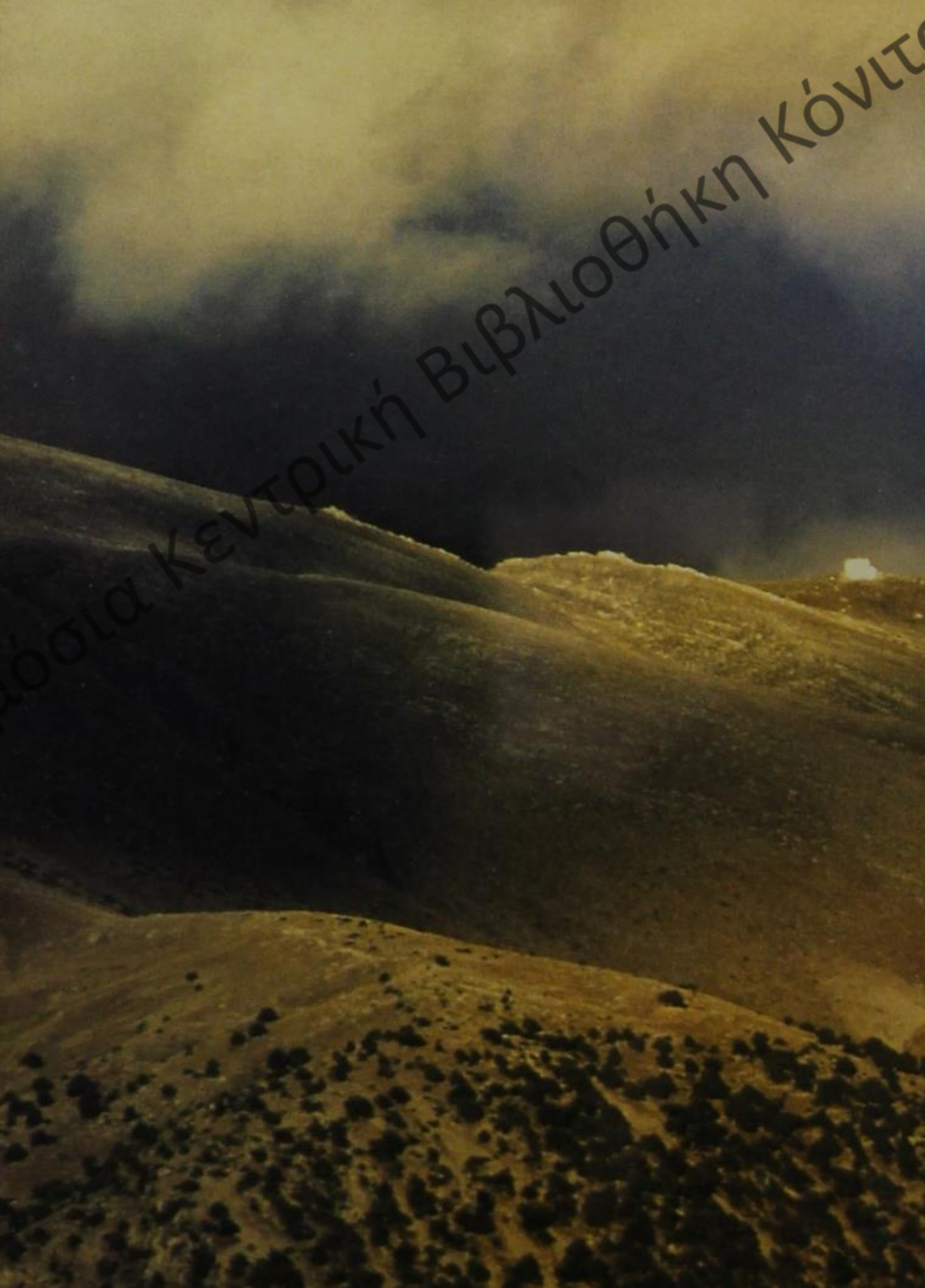
Η μαγευτική Δρακόλιμνη της Τύμφης. Δράκο δεν έχει, μπορείτε να κολυμπήσετε άφοβα!

σηματοδοτημένο, χιλιοπερπατημένο, άρα αποκλείεται να το χάσετε. Ο μέσος χρόνος πορείας ως το καταφύγιο είναι 3 ½ ώρες, αλλά οι πιο πολλοί το κάνουν σε 4- 4 ½ ώρες γιατί χαζεύουν και στη διαδρομή, όπως είναι λογικό. Νερό δεν χρειάζεται να έχετε μαζί σας γιατί στο δρόμο σας θα βρείτε τέσσερις βρύσες: την Αυραγένειο στα 10 λεπτά από το Μικρό Πάπιγγο, την Αντάλκη στα 1.200 μ. υψόμ., τον Τράφο στα 1.550 μ. υψόμ. και την Κρούνα στα 1.800 μ. υψόμ., λίγο πριν το καταφύγιο. Αν θελήσετε να μείνετε στο **Ορειβατικό Καταφύγιο Τύμφης «Δ. Γεωργούλης»** (28 θέσεων, υψόμ. 1.950 μ.), θα πρέπει να συνεννοηθείτε προηγουμένως με τον υπεύθυνο του καταφυγίου Γιώργο Ροκά, στο τηλ. 6973-223.100. Από εδώ η κορυφή της Γκαμήλας (στα 2.497 μ. υψόμ.) απέχει περίπου τρεις ώρες και η **Δρακόλιμνη** περίπου μία-μιάμιση ώρα ζόρικη ανηφορική πορεία. Από εδώ αν μπορείτε να ακολουθήσετε το μονοπάτι Ο3 και να κατεβείτε στο Βρυσσώρι (γύρω στις 8 ώρες περπάτημα), στην Κόνιτσα μέσω Μονής Στομίου (6-7 ώρες) ή στο Τσεπέλοβο (5-6 ώρες).

Το ορειβατικό
καταφύγιο Τύμφης.

Βιβλιοθήκη Κόνιτσας
Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΕΘΝΙΚΟΣ ΔΡΥΜΟΣ ΒΙΚΟΥ - ΑΨΟΥ

Ο Εθνικός Δρυμός Βίκου-ΑΨου είναι από τα πιο καινούρια της χώρας μας. Ιδρύθηκε το 1973 με το Προεδρικό Διάταγμα 213/20.8.1973 και προστατεύει μια έκταση 122.250 στρεμμάτων, από τα οποία τα 34.120 στρέμματα είναι ο πυρήνας απόλυτης προστασίας που περιλαμβάνει τα πανέμορφα φαράγγια του Βίκου και του Μέγα Λάκκου. Η περιφερειακή ζώνη προστασίας των 122.250 στρεμμάτων καλύπτει ένα μέρος της χαράδρας του ΑΨου, την ορεινή περιοχή της Τύμφης ανάμεσα στο Βίκο και τον ΑΨο, και περιλαμβάνει και τα χωριά Μικρό και Μεγάλο Πάπιγκο, Βίκο και Μονοδέντρι. Από το 1990 γίνονται μελέτες για να συμπεριληφθεί στα όρια του Εθνικού Δρυμού όλη η κοιλάδα του ΑΨου ως τις πηγές σχεδόν του ποταμού, κι έτσι να ενοποιηθεί αυτός ο Εθνικός Δρυμός με τον Εθνικό Δρυμό Πίνδου (Βάλια Κάλντα). Οι μελέτες αυτές αφού πολεμήθηκαν με σφοδρότητα από ένα σωρό τοπικούς φορείς και μικροσυμφέροντα, ευτύχησαν να τελεσφορήσουν το Φεβρουάριο του 2005, οπότε και ενώθηκαν οι δύο Εθνικοί

Δρυμοί και δημιουργήθηκε (με Κοινή Υπουργική Απόφαση) ο μεγαλύτερος Εθνικός Δρυμός της χώρας μας, το **Εθνικό Πάρκο Βόρειας Πίνδου**, έκτασης 2.000 τ.χλμ. Μη φανταστείτε βέβαια καμία σπουδαία προστασία, η κτηνοτροφία, η υλοτομία και η γεωργία δεν θα θιχτούν στο παραμικρό. Τα μόνα που αποκλείστηκαν είναι η ίδρυση μεγάλων ξενοδοχείων, μεγάλων κτηνοτροφικών μονάδων και μεγάλων υδροηλεκτρικών έργων.

Πρόκειται για ένα μαγευτικό τοπίο. Τα γαλάζια νερά των ποταμών, τα κάθετα τοιχώματα των φαραγγιών, οι γύρω βουνοκορφές που ξεπερνάνε κατά πολύ τα 2.000 μ. υψόμ., τα παράξενα ασβεστολιθικά πετρώματα που σχηματίζουν πύργους από «φέτες» πλακών, τα πανέμορφα δάση δρυός στη ζώνη 700 μ. – 1.000 μ. υψόμ., τα μαυρόπευκα που σκεπάζουν τις βουνοπλαγιές ως τα 1.800 μ. υψόμ., ανακατεμένα σε μερικές περιοχές με οξιές και μακεδονίτικα έλατα, και τα γυμνά αλπικά λιβάδια με τα εκατομμύρια αγριολούλουδα (υπολογίζονται γύρω στα 1.700 διαφορετικά είδη, ανάμεσά τους και πέντε ενδημικά), συνθέτουν ένα τοπίο μοναδικής ομορφιάς. Εδώ ζουν 133 είδη πουλιών (ανάμεσά τους και μερικά σπανιότατα όρνια και μεγάλοι αετοί), 24 είδη θηλαστικών όπως αγριόγατοι (*Felis sylvestris*), βίδρες (*Lutra lutra*) αγριογούρουνα, αρκούδες,

Χαρακτηριστικά πετρώματα στις πλαγιές της χαράδρας του Βίκου.

Η χαράδρα του Βίκου.

Η χαράδρα του Βίκου με πρωινή ομίχλη.

λύκοι, αλεπούδες, κουνάβια, ασβοί, αγριόγιδα (*Rupicapra balkanica*) και τσαρκάδια, για να αναφέρουμε μόνο μερικά. Ζουν εδώ επίσης πολλές νυχτερίδες, αλλά και μυωξοί (που φωλιάζουν στα δέντρα) και μυγαλές (μικροσκοπικά θηλαστικά που ζυγίζουν λίγα γραμμάρια, και τρέφονται με ασπόνδυλα). Τόσο ο Βοϊδομάτης όσο και ο Αώος είναι γεμάτοι με πέστροφες και άλλα ψάρια. Το φαράγγι έχει και αρχαιολογικό ενδιαφέρον, αφού στην έξοδο του Βοϊδομάτη, κάτω από το χωριό Άγιος Μηνάς, υπάρχει η επιμήκης και αβαθής **βραχοσκεπή Μπόιλα**, όπου οι Έλληνες αρχαιολόγοι ανασκάπτουν από το 1993 μια από τις σημαντικότερες παλαιολιθικές θέσεις της Ηπείρου. Έχουν βρεθεί πολλά κόκαλα θηραμάτων, εστίες φωτιάς και εργαλεία που χρονολογούνται στην περίοδο 14.000 – 8.000 π.Χ.

Η καλύτερη εποχή για να επισκεφτείτε το Δρυμό είναι οι μήνες Μάιος, Ιούνιος και Ιούλιος, αλλά και οι φθινοπωρινοί μήνες πριν πιάσουν τα κρύα και τα χιόνια του χειμώνα. Είναι ατελείωτες οι δραστηριότητες που μπορείτε να κάνετε σ' αυτό το πανέμορφο φυσικό τοπίο. Από τα πιο περιπετειώδη και συναρπαστικά είναι το **ράφτινγκ**, το κανό και το καγιάκ, που οργανώνονται από την Trekking Hellas (τηλ. 210-3310.323) και το γραφείο No Limits στην Κόνιτσα (τηλ. 26550-23.101). Κλασική αφετηρία είναι το χωριό Βοβούσα

Το μικρό Πάπιγκο και στο βάθος το Ορειβατικό Καταφύγιο Τύμφης.

και τέρμα το **γεφύρι της Κόνιτσας**, αυτό το θαυμάσιο γεφύρι που το 'χτισε το 1870 ο ερπειρικός Πυρσογιαννίτης πρωτομάστορας Ζιώγας Φρόντζος. Οι εταιρίες αυτές προσφέρουν εξοπλισμό και προγράμματα για πιο extreme δραστηριότητες όπως αλεξίπτωτο πλαγιάς (απογείωση από τον Προφήτη Ηλία Κόνιτσας) και αναρρίχηση, αλλά μπορείτε να απολαύσετε πιο απλά σπορ όπως το mountain bike και η πεζοπορία.

Η κλασική **πεζοπορική διαδρομή**, που μπορείτε να την κάνετε και μόνοι σας, είναι η διάσχιση του Βίκου, με αφετηρία τη Βίτσα ή το Μονοδέντρι και τέρμα το χωριό Βίκος (συνολική απόσταση 10 χλμ.). Το σηματοδοτημένο μονοπάτι που ξεκινάει μέσα από τη Βίτσα οδηγεί στην είσοδο του φαραγγιού, όπου βρίσκεται το δίτοξο πέτρινο **γεφύρι του Μίσιου**. Πρόκειται για ένα από τα ωραιότερα γεφύρια του Ζαγορίου, που το 'χτισε ο Αλέξης Μίσιος από το Μονοδέντρι στα 1748. Από εκεί περπατάτε δίπλα στην κοίτη του ποταμού, που δεν έχει πολύ νερό τον Ιούνιο-Σεπτέμβριο, και μετά από 6-7 ώρες πορεία έχετε φτάσει στις πηγές του Βοϊδομάτη. Από δω, ένα φαρδύ καλντερίμι σκαλισμένο στο βράχο ανηφορίζει ως το χωριό Βίκος, όπου θα φτάσετε μετά από περίπου μισή ώρα περπάτημα. Από τις πηγές του Βοϊδομάτη τώρα, αν προχωρήσετε για λίγο ευθεία μέσα στη

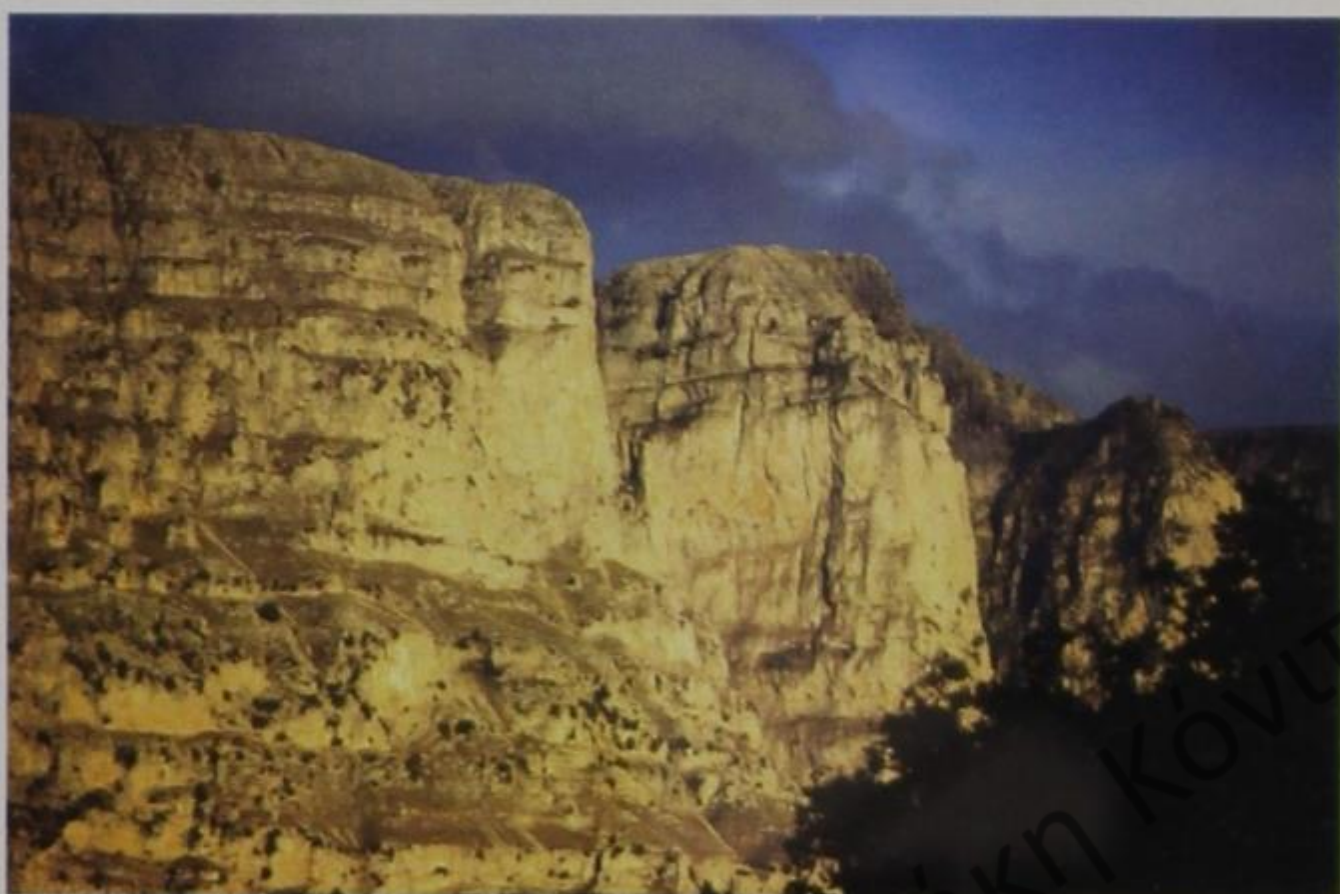

χαράδρα, προς τα βόρεια, θα συναντήσετε το **εκκλησάκι της Παναγίας**. Η εντελώς ανορθόγραφη κτητορική της επιγραφή, που σώζεται μέσα στο ιερό, γράφει (αλλά θέλει προσπάθεια για να αναγνωρίσετε τις λέξεις!): «*Ανεγέρθου και ηστοροίθου ο θίος και υερός ναός τις ηπεραγίας ενδόξου και αηπαρθένου Μαρίας, ονομαζομένης κυμησις και επησκοπεύοντος του θεωφελεστάτου κυρίου κηρ Παυσιου και ευιμερεβόντον ηερέον Γεωργίου ιερέος και υκονόμου αυτού του ποτέ Μης(αήλ;) Αθανασίου και Νηκολάου ιερέος του ποτέ Ιωάννου Λαζο και επητροπεύοντος..... και διά χιρός εμού του αμαρτολού Ιω(άννου) υερέος και μετά τον τέκνο αυτού εκ χώρας Απάνω Σουδενά, έτους 1773 ετελιοθι εν μηνί Σεπτεμβρίου 20*». Το εκκλησάκι λοιπόν αυτό στέκεται εδώ από το 1773, και από τότε είναι και οι ωραίες του τοιχογραφίες που διατηρούνται σε πολύ καλή κατάσταση.

Πιο δύσκολη πεζοπορία, αλλά και πιο ολοκληρωμένη και μαγευτική εμπειρία, είναι η **διάσχιση της χαράδρας του Αώου** και η ανάβαση στις ανατολικές πλαγιές της Τύμφης, από το παλιό γεφύρι της Κόνιτσας ως το χωριό Σκαμνέλι. Θα χρειαστείτε περίπου 13 ώρες για τη πεζοπορία αυτή των 21 χλμ., και θα πρέπει να είστε σε καλή φυσική κατάσταση, αλλά πραγματικά θα μείνετε μαγεμένοι. Από το παλιό γεφύρι της Κόνιτσας ακολουθείτε το χωματόδρομο που προχωράει νοτιοανατολικά μέσα στη χαράδρα. Μετά από 2,7 χλμ. ο Χ1 σταματάει μπροστά σ' έναν κάθετο βράχο, και από δω και πέρα συνεχίζει ένα καλογραμμένο μονοπάτι. Σε μιάμιση το πολύ ώρα (από τη γέφυρα της Κόνιτσας) θα φτάσετε στη **Μονή Στομίου**, ένα μοναστήρι χαμένο μέσα στην ερημιά του φαραγγιού, που χτίστηκε το 1774. Το παλιό μοναστήρι που το έλεγαν **Μονή Καταφυγής** (γιατί ήταν ένα πραγματικό καταφύγιο, χωμένο μέσα στο πυκνό δάσος) ιδρύθηκε τον 15^ο αιώνα, και ήταν χτισμένο στην απέναντι όχθη και λίγο πιο ψηλά από το ποτάμι. Μεταφέρθηκε όμως εδώ το 1774, σε πιο σταθερό έδαφος, και τότε ονομάστηκε Μονή Στομίου, από το στενό στόμιο της χαράδρας όπου βρίσκεται χτισμένο. Και το πρώτο και το δεύτερο μοναστήρι αφιερώθηκαν στην Παναγία. Στα τέλη του 18^{ου} αιώνα έφτασε να έχει μεγάλη κτηματική περιουσία στον κάμπο της Κόνιτσας, την έχασε όμως, έχασε και τους μοναχούς της και έμεινε έρημη για πολλά και μεγάλα διαστήματα κατά τον 19^ο αιώνα. Έρημη ήταν και πολλές δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα (από το 1923 ως το 1958), το 'καψαν και οι Γερμανοί στις 18 Αυγούστου 1943 (τα κελιά, όχι το καθολικό), ήρθαν και οι

Αλβανοί της πρώτης φουρνιάς των αρχών του '90 και το αποτέλειωσαν. Τώρα όμως επισκευάζεται και αναστηλώνεται και, το σημαντικότερο, έχει ζωή. Τα 11 καινούρια κελιά που κατασκευάστηκαν για να διαμένουν οι μοναχοί που ήρθαν πρόσφατα εδώ να μονάσουν δυστυχώς δεν είναι ταιριαστά με το πανέμορφο υπόλοιπο πέτρινο κτίριο, αλλά τι να κάνουμε, καλύτερα έτσι παρά βορά στους περαστικούς Αλβανούς. Καλή ευκαιρία για να το επισκεφτείτε είναι στις 8 Σεπτεμβρίου, τη μέρα που πανηγυρίζει το μοναστήρι.

Μετά τη Μονή Στομίου το σηματοδοτημένο μονοπάτι αφήνει τη χαράδρα και ανηφορίζει προς τα ανατολικά. Θα περάσετε το πανέμορφο χορταριασμένο οροπέδιο της Μύγας (υπάρχει νερό από πηγή εκεί), θα περάσετε τη ράχη του Άβαλου και θα συναντήσετε μια στάνη, τη στάνη του Κατσάνου όπου επίσης υπάρχει νερό, και από εκεί θα ανηφορίσετε στην πλαγιά Τσούκα Ρόσσα με τις εντυπωσιακές απόκρημνες ανατολικές πλαγιές της που «πέφτουν» σχεδόν κάθετα κόβοντας την ανάσα, απ' όπου έχετε ονειρεμένη θέα προς τα ανατολικά, στο ανατολικό Ζαγόρι. Θα ανηφορίσετε ως το υψόμετρο των 2.350 μ. και από εκεί θα κατηφορίσετε μέχρι το Σκαμνέλι, πάντα σε καλοπατημένο μονοπάτι. Αν θέλετε, μπορείτε να ακολουθήσετε ένα άλλο μονοπάτι που ανηφορίζει νότια από τη Μονή Στομίου προς την καρδιά της Γκαμήλας, όπου βρίσκεται το ορειβατικό καταφύγιο και η Δρακόλιμνη, και από εκεί να κατηφορίσετε προς το Πάπιγκο (σύνολο διαδρομής από Κόνιτσα ως Πάπιγκο: 9-10 ώρες)

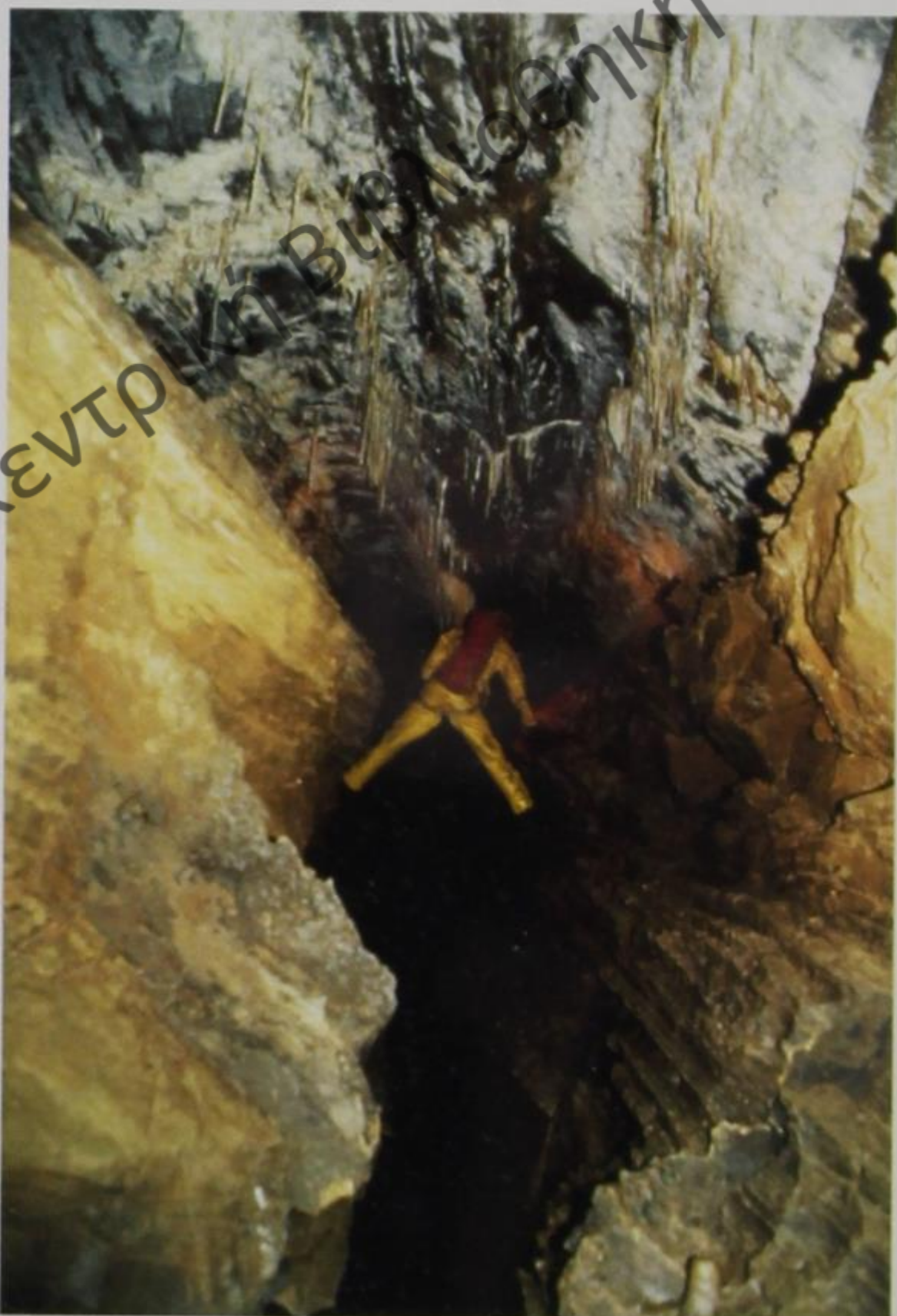
- Η είσοδος στο Δρυμό επιτρέπεται μόνο από τους υπάρχοντες δρόμους.
- Η παραμονή επιτρέπεται από την ανατολή μέχρι τη δύση του ηλίου.
- Το ελεύθερο παιχνίδι επιτρέπεται μόνο στους χώρους που έχουν διαμορφωθεί για το σκοπό αυτό.
- Λόγω των κινδύνων από τα ρέματα και τους γκρεμούς που υπάρχουν στην περιοχή, οι επισκέπτες για τη δική τους ασφάλεια δεν πρέπει να απομακρύνονται από τους καθορισμένους χώρους αναψυχής και από τα ειδικά διαμορφωμένα μονοπάτια
- Παιδιά κάτω των 14 ετών πρέπει να συνοδεύονται
- Κατά την παραμονή στο δρυμό δεν επιτρέπεται:
  1. Η στάθμευση σε χώρους άλλους από τους ειδικούς χώρους στάθμευσης αυτοκινήτων και τις ειδικές διαπλατύνσεις των δρόμων
  2. Η καταστροφή ή η απομάκρυνση των τεχνικών έργων και υλικών του Δρυμού.
  3. Η μεταφορά κοπτικών εργαλείων, η κοπή δέντρων και θάμνων, το ξερίζωμα και η συλλογή φυτών και σπόρων και γενικά κάθε φθορά της βλάστησης.
  4. Η συλλογή και η μεταφορά φυτοχώματος και καυσόξυλων.

Κανονισμοί Εθνικού Δρυμού Βίκου-Αώου

5. Το άναμμα φωτιάς και το πέταμα αναμμένων τσιγάρων και σπύρτων
6. Η κατασκήνωση με οποιαδήποτε μορφή (τροχόσπιτα, σκηνές κ.λπ.) στον πυρήνα του Δρυμού
7. Η ελεύθερη κυκλοφορία οποιουδήποτε ζώου συνοδεύει επισκέπτες
8. Η επίδειξη ή τοποθέτηση οποιονδήποτε πινακίδων ή σημάτων.
9. Η πώληση τροφίμων και άλλων αντικειμένων καθώς και η κατά οποιονδήποτε τρόπο έκθεση και διανομή αυτών
10. Το κυνήγι κάθε ζώου με οποιοδήποτε μέσο σε όλη τη διάρκεια του έτους στον πυρήνα του δρυμού καθώς και μέσα και γύρω από τους χώρους αναψυχής σε απόσταση 1.000 μέτρων περιμετρικά
11. Η αφαίρεση ή η καταστροφή αυγών, φωλιών ή νεοσσών των πουλιών και γενικά η ενόχληση ή η καταστροφή ειδών της πανίδας.
12. Το ψάρεμα και η κολύμβηση στα ρέματα του πυρήνα του Δρυμού
13. Η κατά οποιονδήποτε τρόπο ενόχληση των άλλων επισκεπτών
14. Η τοποθέτηση ακουπιδιών σε χώρους άλλους εκτός από τα δοχεία απορριμμάτων και η ρύπανση του χώρου γενικά
15. Η πρόκληση ζημιών σε γεωλογικούς σχηματισμούς
16. Η φωτογράφιση για εμπορικούς λόγους
17. Η βοσκή κάθε ζώου στον πυρήνα του Δρυμού
18. Η εγκατάσταση κυψελών χωρίς την άδεια της Δασικής Υπηρεσίας
19. Αρμόδια Δασική Αρχή είναι το Δασαρχείο Ιωαννίνων, τηλ. 26510-27.593, και το Δασαρχείο Κόνιτσας, 26550-22.498

ΣΠΗΛΑΙΟΒΑΡΑΘΡΟ “ΠΡΟΒΑΤΙΝΑ”

Βρίσκεται στην Ήπειρο πάνω από το χωριό Μικρό Πάπιγκο σε έναν από τους λεγόμενους “Πύργους” του βουνού Τύμφη, κοντά στο οροπέδιο της Αστράκας. Είναι κατακόρυφο βάραθρο, το βαθύτερο της Ελλάδας και το δεύτερο του κόσμου με 405 μέτρα βάθος. Έχει εντυπωσιακή είσοδο με διάμετρο 20 μέτρων. Δεν έχει διάκοσμο, και για να κατέβει κάποιος πρέπει να έχει πολύ καλές γνώσεις σπηλαιολογικών τεχνικών και καλή φυσική κατάσταση. Σε όλο το βουνό της Τύμφης και ειδικότερα στο οροπέδιο της Αστράκας υπάρχουν πολλά μεγάλα βάραθρα με βασικότερο της Προβατίνας. Εξερευνήθηκε για πρώτη φορά το 1968 από αγγλική στρατιωτική αποστολή, και στον πυθμένα υπάρχει παγετώνας όλο τον χρόνο.

Για να πάτε στην Προβατίνα πρέπει να ακολουθήσετε το μονοπάτι από το Μικρό Πάπιγγο προς το καταφύγιο της Αστράκας. Λίγο μετά την τρίτη πηγή, που τη λένε Τράφο, στα 1.650μ. υψόμ., θα δείτε το μονοπάτι που φεύγει δεξιά / νότια για την Προβατίνα, περίπου 1 ώρα ελαφρώς ανηφορική διαδρομή. Νερό καλύτερα να πάρετε μαζί σας από τη δεύτερη πηγή γιατί το νερό που πηγάζει κοντά στην Προβατίνα, προς στο τέλος του καλοκαιριού συνήθως στερεύει. Στο σπήλαιο αυτό οργανώνονται πολλές αποστολές από σπηλαιολογικές ομάδες από όλο τον κόσμο. Αν θέλετε να μπειτε και εσείς στο στόμα του Λύκου, ε, συγγνώμη, της Προβατίνας, μόνος σας ούτε να το διανοηθείτε. Επικοινωνήστε αν θέλετε με τον **ΣΠ.ΕΛ.Ε.Ο** (Σπηλαιολογικός Ελληνικός Εξερευνητικός Όμιλος, τηλ. 210-6438.308), μπειτε στην παρέα τους, εκπαιδευτείτε στις τεχνικές σπηλαιολογίας, και όταν αποκτήσετε την απαραίτητη πείρα τότε να έρθετε και στην Προβατίνα.

Εθνική Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτ

ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Εθνική Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Εθνική Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

ΧΡΗΣΙΜΑ ΤΗΛΕΦΩΝΑ

Στον κατάλογο αυτό εμφανίζονται με αλφαβητική σειρά οι πόλεις και τα χωριά που καλύπτει αυτός ο ταξιδιωτικός οδηγός, με όσα χρήσιμα τηλέφωνα μπορέσαμε να συλλέξουμε.

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

www.ioanninaonline.gr	
www.ecotour-epirus.gr	
Νομαρχία	26510-87.000
Δήμος	26510-79.921
Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο	26510-99.111
Ιατρεία ΙΚΑ	26510-38.466
Στρατιωτικό Νοσοκομείο	26510-25.730
Αστυνομία	26510-26.226
Τουριστική Αστυνομία	26510-65.922
Τροχαία	26510-26.308
Δασαρχείο	26510-27.593
Αεροδρόμιο	26510-26.218
Ολυμπιακές Αερογραμμές	26510-23.120
Aegean Airlines	26510-65.200
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων	26510-97.111
Φοιτητική Εστία, Α' Κτήριο	26510-95.478
Φοιτητική Εστία, Β' Κτήριο	26510-95.138
Αρχαιολογικό Μουσείο	26510-33.357
Βυζαντινό Μουσείο	26510-25.989
Δημοτικό Μουσείο	26510-26.356
Μουσείο Φώτη Ραφαηλίου	26510-78.730
Δημοτική Πινακοθήκη	26510-75.131
Λαογραφικό Μουσείο	26510-20.515
Μουσείο Βρέλλη (Κέρινων ομοιωμάτων)	26510-92.128
Ζωομαία Βιβλιοθήκη	26510-25.591
ΚΤΕΛ Αστικές συγκοινωνίες	26510-22.239
ΚΤΕΛ Αθήνας	26510-26.286
ΚΤΕΛ Άρτας-Πρέβεζας-Αγρινίου-Πάτρας	26510-25.014
ΚΤΕΛ Θεσσαλονίκης	26510-27.442
ΚΤΕΛ Ηγουμενίτσας	26510-26.211
ΕΟΤ	26510-25.086
ΕΛΤΑ	26510-25.498
Εταιρία Ηπειρωτικών Μελετών	26510-24.190
8η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων	26510-39.692
Δημοτική Επιχείρηση Τουριστικής Ανάπτυξης Ιωαννίνων	26510-47.301

Ορειβατικός Σύλλογος Ιωαννίνων

26510-22.138

Σπηλαιολογικός Σύλλογος Ιωαννίνων

26510-79.338

Ομίλος Αιωροπτεριστών Ιωαννίνων

26510-32.007

Αερολέσχη Ιωαννίνων

26510-36.156

ΚΟΝΙΤΣΑ

Δήμος	26550-22.191
Δασαρχείο	26550-22.191
Κέντρο Υγείας	26550-22.222
Αστυνομία	26550-22.202
Πυροσβεστική	26550-22.199
ΤΑΞΙ	26550-22.471 και 22.500
Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης	26550-23.825

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ
MAINLAND GREECE

1: 250.000

ΝΟΜΟΙ ΚΑΙ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΕΣ
MUNICIPALITIES & CAPITAL

ΕΙΔΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ
SPECIAL EDITIONS

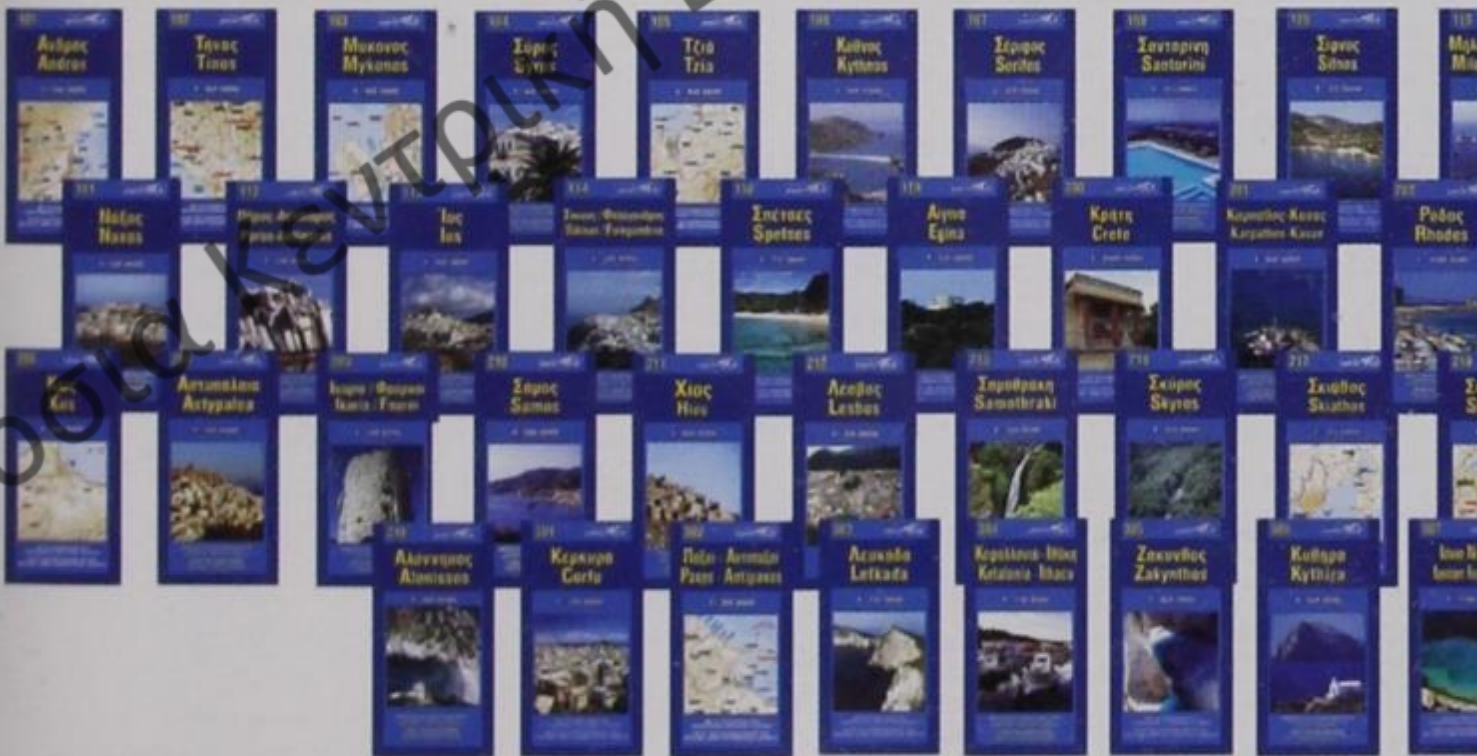
ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΒΟΥΝΑ 1: 50.000

GREEK MOUNTAINS

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΝΗΣΙΑ
GREEK ISLANDS

1: 20 000 - 1: 100 000

ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΟΙ ΟΔΗΓΟΙ

ΒΙΒΛΙΑ ΜΑΓΕΙΡΙΚΗΣ

ΤΗΛΕΦΩΝΙΚΟΙ ΚΩΔΙΚΟΙ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ

Αγιάσος	22520	Δίστομο	22670
Άγιος Ανδρέας (Αττική)	22940	Δομοκός	22320
Άγιος Κήρυκος (Σάμος)	22750	Δράμα	25210
Αγρίνιο	26410	Έδεσσα	23810
Αθήνα/Πειραιάς	210	Ελασσόνα	24930
Αίγινα	22970	Ελευθερούπολη	25920
Αίγιο	26910	Ελευσίνα	210
Αιτωλικό	26320	Επίδαυρος	27530
Αλεξάνδρεια	23330	Ερμιόνη	27540
Αλεξανδρούπολη	25510	Ερμούπολη	22810
Αλιβέρι	22230	Ερυθρές	22620
Αμαλιάδα	26220	Ζαγορά	24260
Αμοργός	22850	Ζάκυνθος	26950
Αμύνταιο	23860	Ηγουμενίτσα	26650
Αμφίκλεια	22340	Ηράκλειο	2810
Αμφιλοχία	26420	Θάσος	25930
Αμφισσα	22650	Θεσσαλονίκη	2310
Ανάβυσσος	22910	Θήβα	22620
Ανδραβίδα	26230	Θήρα (Σαντορίνη)	22860
Ανδρίτσαινα	26260	Ιεράπετρα	28420
Άνδρος	22820	Ιθάκη	26740
Αντίπαρος	22840	Ιός	22860
Αντίρριο	26340	Ίκαρία	22750
Αξιούπολη	23430	Ιωάννινα	26510
Αράχοβα	22670	Καβάλα	2510
Άργος	27510	Καλάβρυτα	26920
Άργος Ορεστικό	24670	Καλαμάτα	27210
Αργοστόλι	26710	Κάλαμος Αττικής	22950
Αρεόπολη	27330	Καλαμπάκα	24320
Αριδαία	23840	Κάλυμνος	22430
Αρκίτσα	22330	Καμένα Βούρλα	22350
Άρτα	26810	Καπανδρίτι	22950
Αρχαία Ολυμπία	26240	Καρδίτσα	24410
Αστυπάλαια	22430	Κάρπαθος	22450
Αταλάντη	22330	Καρπενήσι	22370
Αυλώνα	22950	Καρυές Αγίου Όρους	23770
Αχλαδόκαμπος	27510	Κάρυστος	22240
Βεργίνα	23310	Κάσος	22450
Βέροια	23310	Καστελόριζο	22410
Βίλια	22630	Καστοριά	24670
Βόλος	24210	Κατερίνη	23510
Βόνιτσα	26430	Κάτω Αχαΐα	26930
Γαλαξίδι	22650	Κερατέα	22990
Γαργαλιάνοι	27630	Κέρκυρα	26610
Γιαννιτσά	23820	Κιάτο	27420
Γρεβενά	24620	Κιλκίς	23410
Γύθειο	27330	Κινέτα	22960
Δελφοί	22650	Κοζάνη	24610
Δημητσάνα	27950	Κομοτηνή	25310
Διδυμότειχο	25530	Κόνιτσα	26550

Κόρινθος	27410	Πάτρα	2610
Κορωπί	210	Πλαταμώνας	23520
Κρανίδι	27540	Πόρος Τροιζηνίας	22980
Κύθηρα	27350	Πορταριά	24210
Κύθνος	22810	Πορτοχέλι	27540
Κυλλήνη	26230	Πρέβεζα	26820
Κύμη	22220	Πτολεμαΐδα	24630
Κυπαρισσία	27610	Πύλος	27230
Κως	22420	Πύργος Ηλείας	26210
Λαγκαδάς	23940	Ραφήνα	22940
Λαγονήσι	22910	Ρέθυμνο	28310
Λαμία	22310	Ρόδος	22410
Λάρισα	24100	Σαλαμίνα	210
Λάρυμνα	22330	Σαμοθράκη	25510
Λαύριο	22920	Σάμος	22730
Λέρος	22470	Σαρωνίδα	22910
Λευκάδα	26450	Σέρρες	23210
Ληξούρι	26710	Σητεία	28430
Λιβαδειά	22610	Σιάτιστα	24650
Λουτράκι	27440	Σίφνος	22840
Μαλακάσα	22950	Σκάλα (Λακωνία)	27350
Μάνδρα	210	Σκιάθος	24270
Μαραθώνας	22940	Σκόπελος	24240
Μαρκόπουλο	22990	Σκύρος	22220
Μεγαλόπολη	27910	Σούνιο	22920
Μέγαρα	22960	Σπάρτη	27310
Μέθανα	22980	Σπάτα	210
Μενίδι	26810	Σπέτσες	22980
Μεσολόγγι	26310	Στυλίδα	22380
Μέτσοβο	26560	Σύμη	22410
Μήθυμνα	22530	Σύρος	22810
Μήλος	22870	Σχηματάρι	22620
Μονεμβασία	27320	Τέμπη	24950
Μύκονο	22890	Τήλος	22410
Μυτιλήνη	22510	Τήνος	22830
Νάξος	22850	Τολό	27520
Νάουσα Ημαθίας	23320	Τρίκαλα	24310
Ναύπακτος	26340	Τρίκαλα (Κορινθία)	27430
Ναύπλιο	27520	Τρίπολη	2710
Νέα Καρβάλη	2510	Τσαγκαράδα	24260
Νέα Μάκρη	22940	Τύρναβος	24920
Ξάνθη	25410	Υδρα	22980
Ξυλόκαστρο	27430	Υπάτη	22310
Οινόφυτα	22620	Φάρσαλα	24910
Ορεστιάδα	25520	Φλιατρά	27610
Ουρανόπολη	23770	Φλώρινα	23850
Παιανία	210	Χαλκίδα	22210
Παλιοκαστρίτσα	26630	Χανιά	28210
Παλλήνη	210	Χίος	22710
Παξοί	26620	Χρυσούπολη	25910
Πάργα	26840	Ψαρά	22740
Πάρος	22840	Ωρωπός	22950
Πάτμος	22470		

ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ROAD

Η ROAD είναι μια νέα εκδοτική εταιρία (ιδρύθηκε το Φεβρουάριο του 1994) και ανήκει σε δύο νέους ανθρώπους, το Γιάννη Τεγόπουλο και το Στέφανο Ψημένο. Σήμερα έχει τη μορφή Ανώνυμης Εταιρίας, στην οποία εργάζονται 25 άνθρωποι διαφόρων ειδικοτήτων: εξειδικευμένοι και έμπειροι χαρτογράφοι, γραφίστες, σχεδιαστές, συγγραφείς, και βέβαια το προσωπικό της διοικητικής και της εμπορικής υποστήριξης.

Από το 1994 μέχρι σήμερα συλλέγουμε ακατάπαυστα υλικό με επιτόπια έρευνα και δημιουργούμε τους κορυφαίους χάρτες για την Ελλάδα, τους οποίους ενημερώνουμε διαρκώς. Η περίφημη **μπορντό σειρά** είναι η best seller σειρά χαρτών της Ελλάδας, τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό, για την οποία έχουν γραφτεί τα καλύτερα σχόλια και οι πιο θερμές συστάσεις σε όλους τους ξένους ταξιδιωτικούς οδηγούς (Lonely Planet, Rough Guide, Guide de Routard, κ.α.). Πρόκειται για την πιο ενημερωμένη, αξιόπιστη, ευανάγνωστη και εύχρηστη σειρά χαρτών της Ελλάδας, σε 5 φύλλα, στη λεπτομερή κλίμακα **1:250.000**, τις προδιαγραφές και την ποιότητα της οποίας πολλοί προσπαθούν σήμερα να μιμηθούν, αλλά χωρίς επιτυχία.

Εκτός από τη σειρά αυτή, η ROAD έχει δημιουργήσει και τους καλύτερους **χάρτες νησιών**, σε κλίμακες από 1:25.000 έως 1:100.000. Αυτή η **μπλε σειρά** χαρτών ήδη καλύπτει 25 νησιά, αποτυπώνοντας με μοναδική ακρίβεια **όλους** τους δρόμους του κάθε νησιού καθώς και ένα πλήθος πρακτικών πληροφοριών, όπως ξενοδοχεία, ενοικιαζόμενα δωμάτια, τοπικές συγκοινωνίες, αξιοθέατα, ιστορικά και λαογραφικά στοιχεία και πολλά άλλα. Όταν (σύντομα) ολοκληρωθεί θα περιλαμβάνει 47 χάρτες.

Μια άλλη σημαντική χαρτογραφική δουλειά μας είναι η **πράσινη σειρά**, δηλαδή οι **χάρτες βουνών** σε κλίμακα **1:50.000**, που παρουσιάζουν με μοναδική ακρίβεια το δασικό δίκτυο, τα μονοπάτια και ένα πλήθος άλλων πληροφοριών που ενδιαφέρουν τον απαιτητικό ταξιδιώτη.

Ταξιδεύουμε μήνες και μήνες, και η μοτοσυκλέτα έχει γίνει το δεύτερο σπίτι μας!

Μια πολύ επιτυχημένη εμπορικά σειρά που λανσαρίστηκε το 2003 είναι οι **χάρτες πόλεων**. Σημαντικοί τίτλοι στη σειρά αυτή είναι οι δύο αναδιπλούμενοι χάρτες Αθήνας (**Αθήνα Κέντρο / Πειραιάς / Νότια Προάστια**, και **Αθήνα Βόρεια Προάστια / Δυτικά προάστια**), που είναι οι πρώτοι μεγάλοι αναδιπλούμενοι χάρτες Αθήνας (τεράστιων διαστάσεων!) για να έχετε μια συνολική εικόνα του πολεοδομικού ιστού. Best seller της σειράς αυτής είναι ο χάρτης **AutoΑΘΗΝΑ** που ουσιαστικά είναι οι δύο προηγούμενοι χάρτες μαζί, σε μορφή βιβλίου. Τα σημαντικότερα πλεονεκτήματα αυτών των χαρτών είναι ότι αποτυπώνουν για πρώτη φορά την κατεύθυνση κυκλοφορίας σε κάθε δρόμο, όλες τις τράπεζες με το όνομά τους, όλα τα φαρμακεία, όλες τις στάσεις λεωφορείων, μετρό και τραμ, όλα τα πάρκινγκ, και βέβαια προσφέρουν την κορυφαία ενημέρωση.

Νέα σειρά είναι και η σειρά **Νομοί και Πρωτεύουσες**, που λανσαρίστηκε το 2005 με πρώτους τίτλους το Νομό Μεσσηνίας / Καλαμάτα, και το Νομό Ιωαννίνων / Ιωάννινα. Όταν ολοκληρωθεί, θα καλύψει όλους τους νομούς της Ελλάδας και τις πρωτεύουσές τους, σε κλίμακες από 1:100.000 έως 1:150.000 για τους νομούς και 1:6.000 για τις πόλεις.

Ειδικά για το αυτοκίνητο, σχεδιάσαμε και κυκλοφορήσαμε τον χάρτη **Ελλάδα / ΕΛΠΑ 1:425.000**, σε έξι αναδιπλούμενα φύλλα μέσα σε ζελατινένια θήκη πολυτελείας, που συνοδεύεται από έγχρωμο βιβλιαράκι με όλα τα ξενοδοχεία της Ελλάδας, και όλα τα χρήσιμα τηλέφωνα!

Τέλος, υπάρχει και η **ασημένια σειρά**, κορυφαίος τίτλος της οποίας είναι ο **χάρτης της Ελλάδας** σε κλίμακα **1:500.000**, ο μεγαλύτερος, ακριβέστερος και λεπτομερέστερος χάρτης της Ελλάδας σε ενιαίο φύλλο (διαστάσεις 160 x 120 cm, διατίθεται και αδιπλωτος για ανάρτηση σε τοίχο). Η σειρά αυτή περιλαμβάνει ακόμα τον **χάρτη Αττικής** σε κλίμακα 1:60.000 που είναι ο μοναδικός χάρτης ακριβείας γι' αυτόν το νομό.

Όσο για τους **ταξιδιωτικούς οδηγούς** μας, απευθύνονται στους απαιτητικούς ταξιδιώτες που θέλουν να γνωρίσουν τις πιο όμορφες γωνιές της Ελλάδας, αυτές που είναι κρυμμένες πίσω από την τουριστική της βιτρίνα, μακριά από τις παραμορφωμένες τουριστικές περιοχές. Δημιουργούνται με συστηματική επιτόπια έρευνα, αλλά σφείλουν πολλά στους εκατοντάδες ταξιδιώτες, Έλληνες και ξένους, που με τις πληροφορίες τους μας βοηθούν να τις ενημερώνουμε διαρκώς. Μοιραστείτε κι εσείς με τους ταξιδιώτες από όλο τον κόσμο τις εμπειρίες από τα ταξίδια σας στην Ελλάδα. Στείλτε μας πληροφορίες για τα ωραία μέρη που είδατε, για τα ξενοδοχεία, τα δωμάτια και τα κάμπινγκ όπου είχατε μια ευχάριστη διαμονή, τα εστιατόρια και τις ταβέρνες που φάγατε καλά, τις διαδρομές που ευχαριστηθήκατε περισσότερο. Γράψτε μας όχι μόνο για τα ωραία αλλά και για τα άσχημα του ταξιδιού σας.

Στις επόμενες σελίδες θα βρείτε μια φόρμα με μερικές βασικές ερωτήσεις που θα μας βοηθήσουν σημαντικά στη δουλειά μας. Σας παρακαλούμε πολύ να τη συμπληρώσετε, να την κόψετε και να μας τη στείλετε όποτε μπορέσετε.

Μπορείτε να επικοινωνήσετε μαζί μας ταχυδρομικά στη διεύθυνση:

ROAD ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Αμφιπόλεως 47 & Κοζάνης, 118 55 Αθήνα

Τα τηλέφωνα μας

(Δευτέρα έως Παρασκευή, 9.30 π.μ - 6.30 μ.μ.)

είναι: 210 3613.242 και το fax μας (όλο το 24ωρο) είναι: 210 3614.681

και το e-mail μας είναι: roadsales@road.gr

Η ιστοσελίδα μας είναι: www.road.gr

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Σας ευχαριστούμε πολύ που αγοράσατε αυτό τον ταξιδιωτικό οδηγό. Ελπίζουμε να ικανοποιήσει τις απαιτήσεις σας και να σας βοηθήσει να γνωρίσετε καλύτερα την πανέμορφη περιοχή των Ζαγοροχωρίων. Το ερωτηματολόγιο που ακολουθεί θα μας βοηθήσει να διαπιστώσουμε μερικά σημαντικά πράγματα για τις εκδόσεις μας, ώστε να τις βελτιώνουμε διαρκώς. Όταν γυρίσετε από το **πρώτο σας ταξίδι στα Ζαγοροχώρια με τη χρήση αυτού του οδηγού**, παρακαλούμε συμπληρώστε αυτές τις σελίδες, βάλτε τις σ' ένα φάκελο και στείλτε τις στη διεύθυνση: ROAD Εκδόσεις, Αμφιπόλεως 47 & Κοζάνης, Βοτανικός, 118 55 Αθήνα.

1. Σε ποια πόλη κατοικείτε .....

2. Σημειώστε τον τύπο των οχημάτων και τον αριθμό των ταξιδιωτών της παρέας σας.

ΤΥΠΟΣ ΟΧΗΜΑΤΟΣ

ΑΤΟΜΑ

.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

3. Πόσες φορές ταξιδέψατε στα Ζαγοροχώρια τους τελευταίους 12 μήνες;

Μία φορά
φορές

Δύο φορές

Τρεις

Περισσότερες από τρεις φορές

4. Εκτός από αυτό τον ταξιδιωτικό οδηγό, από πού αλλού πήρατε πληροφορίες για τα Ζαγοροχώρια; Σημειώστε τα αρνητικά και τα θετικά στοιχεία τους.

.....
.....
.....
.....

7. Τι σας ενόχλησε περισσότερο στα Ζαγοροχώρια (με σειρά προτεραιότητας):

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

8. Σημειώστε το είδος της διαμονής σας και τις μέρες που μένετε στο καθένα.

ΕΙΔΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ	ΜΕΡΕΣ
☐ Τουριστικό / Σκηνός	.....
☐ Συνεδριακό Διαμέρισμα	.....
☐ Κτήπινγκ	.....
☐ Ελεύθερο κτήπινγκ	.....
☐ Φιλοξενία σε σπίτι	.....
☐ Φιλοξενία σε μοναστήρι	.....

9. Πόσο χιλιόμετρα διακίνησα και πόσες μέρες διάρκειας το ταξίδι σας:

ΧΙΛΙΟΜΕΤΡΑ .....
 ΜΕΡΕΣ .....

10. Πόσο γρήγορα ταξίδεψατε:

.....

11. Σημειώστε εδώ οποιαδήποτε πληροφορία πιστεύετε ότι θα μας βοηθήσει να βελτιώσουμε αυτό τον ταξιδιωτικό οδηγό στην επόμενη έκδοσή του: τι σας άρεσε, τι δε σας άρεσε, λάθη, παραλείψεις κ.λπ. (χρησιμοποιείτε ξεχωριστό χαρτί αν δεν φτάνει αυτός ο χώρος)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

12. Σημειώστε εδώ ενδιαφέροντα μέρη που ανακαλύψατε στα ταξίδια σας στα Ζαγοροχώρια, ωραίες διαδρομές, νοικοκυρεμένα ξενοδοχεία, εστιατόρια όπου φάγατε καλά, μπανάκια όπου διασκεδάσατε ωραία, κ.λπ. (χρησιμοποιείτε ξεχωριστό χαρτί αν δεν φτάνει αυτός ο χώρος)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

13. Παρακαλούμε σημειώστε, αν θέλετε, το όνομα και τη διεύθυνσή σας, για να σας στείλουμε ένα ευχαριστήριο δώρο για την πολύτιμη βοήθεια που μας δώσατε και να σας ενημερώνουμε τακτικά για τις εκδόσεις μας σχετικά με ταξίδια στην Ελλάδα.

.....

.....

.....

.....

ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΠΟΥ ΓΝΩΡΙΣΑΤΕ ΣΤΟ ΤΑΞΙΔΙ

Όνομα .....

Διεύθυνση .....

Τηλέφωνο .....

Σημειώσεις .....

Όνομα .....

Διεύθυνση .....

Τηλέφωνο .....

Σημειώσεις .....

Όνομα .....

Διεύθυνση .....

Τηλέφωνο .....

Σημειώσεις .....

Όνομα .....

Διεύθυνση .....

Τηλέφωνο .....

Σημειώσεις .....

Όνομα .....

Διεύθυνση .....

Τηλέφωνο .....

Σημειώσεις .....

Όνομα .....

Διεύθυνση .....

Τηλέφωνο .....

Σημειώσεις .....

Όνομα .....
Διεύθυνση .....
..... Τηλέφωνο .....
Σημειώσεις .....
.....

Όνομα .....
Διεύθυνση .....
..... Τηλέφωνο .....
Σημειώσεις .....
.....

Όνομα .....
Διεύθυνση .....
..... Τηλέφωνο .....
Σημειώσεις .....
.....

Όνομα .....
Διεύθυνση .....
..... Τηλέφωνο .....
Σημειώσεις .....
.....

Όνομα .....
Διεύθυνση .....
..... Τηλέφωνο .....
Σημειώσεις .....
.....

Όνομα .....
Διεύθυνση .....
..... Τηλέφωνο .....
Σημειώσεις .....
.....

Βιβλιοθήκη Κόνιττας

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ, ΕΣΤΙΑΤΟΡΙΑ, ΜΠΑΡΑΚΙΑ

(αυτές τις σελίδες τις φωτοτυπείτε και τις στέλνετε και στη ROAD!)

Όνομα

Περιοχή

Σημειώσεις

Όνομα

Περιοχή

Σημειώσεις

Όνομα

Περιοχή

Σημειώσεις

Όνομα

Περιοχή

Σημειώσεις

Όνομα

Περιοχή

Σημειώσεις

Όνομα

Περιοχή

Σημειώσεις

Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Όνομα .....
Περιοχή .....
Σημειώσεις .....
.....
.....

Όνομα .....
Περιοχή .....
Σημειώσεις .....
.....
.....

Όνομα .....
Περιοχή .....
Σημειώσεις .....
.....
.....

Όνομα .....
Περιοχή .....
Σημειώσεις .....
.....
.....

Όνομα .....
Περιοχή .....
Σημειώσεις .....
.....
.....

Όνομα .....
Περιοχή .....
Σημειώσεις .....
.....
.....

Βιβλιοθήκη Κόνιτσα Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

Σ' αυτό το ευρετήριο είναι καταχωρημένα σε αλφαβητική σειρά τα χωριά, οι πόλεις, οι αρχαιολογικοί χώροι και τα τοπωνυμιά που παρουσιάζονται (ή απλώς αναφέρονται) σ' αυτόν τον οδηγό. Μερικές εγγραφές είναι ομαδοποιημένες κατά θέμα, για μεγαλύτερη ευκολία στην αναζήτηση. Συγκεκριμένα, στο γράμμα **Α** θα βρείτε συγκεντρωμένες τις εγγραφές για **αρχαιολόγοι, αρχαιολογικές αποστολές**. Στο γράμμα **Γ** θα βρείτε τα **γεφύρια**, στο γράμμα **Κ** είναι μαζεμένα όλα τα **Κάστρα**. Στο γράμμα **Μ** θα βρείτε τα θέματα **Μουσεία, Μοναστήρια** και **Μυθικοί Έρωτες**. Στο γράμμα **Ν** τους **ναούς**. Με έντονα στοιχεία δηλώνεται ο αριθμός της σελίδας στην οποία γίνεται η εκτενέστερη αναφορά στο συγκεκριμένο λήμμα. Με έντονα στοιχεία επίσης έχουν σημειωθεί μερικά σημαντικά λήμματα, για ευκολία στην αναζήτηση.

A

Άβαροι 195
 Άγιοι Απόστολοι 133
 Άγιοι Σαράντα 58
 Άγιος Γεώργιος ο Νεομάρτυρας 59, 60, 108, 175
 Άγιος Κοσμάς 221, 222
 Άγιος Μηνάς 264, 280
 Αετόπετρα 177
 Αετορράχη (Τομαροχωρίων) 151
 Αηδονοχώρι 73, 180, 183, 184-186, 187
 Αθηναγόρας, Οικουμενικός Πατριάρχης 203
 Αίγινα 231
 Αλβανοί 34, 37, 46, 56, 157, 186, 248-251
 Αλέξιος Α΄ Κομνηνός 33
 Αλή πασάς 43, 45-55, 63, 65, 69, 71, 81, 83, 96, 140, 159, 165, 209, 229, 254
 Ανδρόνικος Β΄ Παλαιολόγος 35, 57
 Ανδρούτσος Οδυσσέας 83, 255
 Ανκόνα 42
 Άννα Κομνηνή 33
 Άνω Κλειδωνιά 147
 Άνω Σουδενά 140
 Άνω Πεδινά 226, 228-232
 Αργυρόκαστρο 57, 144
 Αργυροχώρι 215-216
 Αρίστη 265
 Αρκούδας Γιώργης 247
 Άρτα 34, 35, 37, 193

Αρχαιολόγοι

Ανδρέου Ηλίας 207
 Δάκαρης Σωτήριος 94, 106-107, 235
 Κουλειμάνη Ιουλία 235

Ασπροχάλικο 97
 Αυστρία 197-198

Αχρίδα 31

Αψαράδες 114, 118

Αψβούργοι 196

Αώος 162, 163, 164, 176, 177, 178, 180, 189, 278-280

B

Vaudoncourt, Frederic 48
 Βασίλειος Β΄ Βουλγαροκτόνος 31
 Βατατάδες 137
 Βελή πασάς, γιος του Αλή 50, 51, 69, 79, 96
 Βελή πασάς, πατέρας του Αλή 52, 159
 Βελλά 140
 Βενετία 42, 43
 Βενιζέλος Ελευθέριος 58
 Βεράτι 57
 Βέροια 37
 Βεσσαραβία 199
 Βήσσανη 219
 Βιέννη 42, 230
 Βίκος 226, 242, 253, 267, 278-280
 Βίκος (χωριό) 266-267, 278
 Βίτσα 97, 232, 233-235, 253, 267
 Βλαχάτανο 138
 Βλαχία 191, 194, 195, 198, 247
 Βλάχοι 157, 159, 186, 203, 236
 Βλάχος Σπυρίδων, Μητροπολίτης
 Βελλάς και Κονίτσης 65, 141
 Βογιάροι 196, 199
 Βοημούνδος του Τάραντα 33
 Βοϊδομάτης 153, 156, 164, 176, 243, 267, 268
 Βουδαπέστη 42
 Βουκουρέστι 44, 187, 199, 230
 Βούλγαρης Σωτήριος 91-93
 Βούλγαροι 195
 Βράγκαλης Νικόλαος 220

Βραδέτο 243, 253, 256-257
 Βριζόπουλος Φίλιππος 233
 Βυζαντινοί 157

Γ

Γαβρισιοί 136
 Γέπιδες 195
 Γερμανός, Μητροπολίτης Βελλάς και
 Κονίσης 151
 Γεροπλάτανος 135, 223

Γεφύρια

Κλειδωνιάβιστας 148, 268
 Κόκορου (Νούτσου) 243, 244
 Κόνιτσας 151-152, 281

Μίσσιου 281
 Πλακίδα (Καλογερικό) 243, 245
 Γκιούμας Εμμανουήλ 43
 Γκούρας Γιάννης 83, 255
 Γλυκή 31
 Γλυκός Νικόλαος 42
 Γότθοι 186, 195
 Γραμμένο 44
 Γυφτόκαμπος 263

Δ

Δακία 194
 Δαμίρης Αλέξανδρος, ζωγράφος 69
 Δελβινάκι 217-218
 Δέλβινο 52
 Δεσποτάτο της Ηπείρου 34, 35, 157
 Διάκος Αθανάσιος 83
 Δίλοφο 242-243
 Διονύσιος ο Φιλόσοφος 37, 69
 Δολό 209-210
 Δούκας Νεόφυτος 230-231
 Δρακόλιμνη 253, 274-275
 Δραμεσιοί 68
 Δρυμάδες 211-212
 Δωδώνη 30, 97, 107

Ε

Εβλιγιά Τσελεμπί 40
 Εβραίοι 35, 41, 45, 57
 Εθνικός Δρυμός Βίκου-Αώου 278-280,
 284-285
 Ελαφότοπος 227, 266
 Εμινέ 51, 69

Εσάτ πασάς 58
 Εταιρία Ηπειρωτικών Μελετών 100, 220, 231
 Ευγένιος Βούλγαρης 43
 Εύροια 31

Ζ

Ζάβροχο 217
 Ζάχος Αριστοτέλης 108, 141
 Ζεινέλ μπέης 159
 Ζωοδόχος 101
 Ζωσιμαία Σχολή 45

Η

Ηγουμενίτσα 90
 Ηγούμενος Επιφάνιος 42, 109
 Ηλιόρραχη 156, 173

Θ

Θαρύπας 156
 Θεοδοσίου Δημήτριος 42
 Θεόδωρος Άγγελος Κομνηνός Δούκας 34
 Θεοπρωτοί 156

Ι

Ιερομνήμων Πάνος 42
 Ιμπραήμ μπέης του Βερατίου 96
 Ιουστινιανός 30
 Ισμαήλ πασάς 56
 Ιταλοί 161
 Ιωάννης Απόκαυκος 34
 Ιωαννίδης Γεράσιμος 65, 90
 Ιωαννίδης Γιάννης 90-93
 Ιωαννίδης Κώστας 90-93
 Ιωαννίδης Νικόλαος 90-93
 Ιωάννινα 27-131, 230, 247

Κ

Caretto 49, 50
 Καβάσιλα 173
 Κακαβιά 144
 Κακόλακκος 208
 Κακριδής Φάνης 94
 Καλαρρύτες 230
 Καλλιθέα Κονίσης 150
 Καλόβρυση 178

Καλός πασάς 85
Καλπάκι 135, 136, 143
Καντακουζηνός Σερμπάν 196
Καντεμίρ Δημήτριος 196
Καπέσοβο 119, 228, 252-256, 257, 258
Καπλάνειος Σχολή 43, 98
Καπλάνης Ζώης 43-44
Καραϊσκάκης Γιώργος 83
Καραϊωάννης Νικόλαος 42
Καραμεσίνης Γιαννούτσος 253
Καραντινός Πάτροκλος 104
Κασσώπη 107
Καστρίτσα 30, 97

Κάστρα

Ίτες Καλέ 39, 48, 50, 51, 60-69
Κόνιτσας 156
Παντοκράτορα 49, 54
Ρεϋνίκο 265

Κατσιμήτρος Χαράλαμπος 115, 137, 142, 143
Κάτω Μερόπη 205
Κάτω Πεδινά 226
Κέρκυρα 91, 140
Κεφαλόβρυσο 203
Κήποι 244-245
Κλειδί 37
Κλειδωνιά 135, 146, 268
Κοκκινοπηλός 97
Κολέφας Ιωάννης 211, 213
Κόνιτσα 52, 135, 140, 152-169
Κορυτσά 48
Κοσμάς ο Αιτωλός 109
Κοτοπούλη Μαρίκα 259
Κοτοπούλης Δημήτρης 259
Κούζα Αλέξανδρος 199
Κουκούλι 243, 245-247
Κουμάνοι 195
Κουρτ πασάς 46, 52
Κρανούλα 133
Κρέμος Παύλος 90
Κυρά Βασιλική 69
Κυρά Φροσύνη 96
Κυρίτσης Νίκος 163
Κυρίτσης Παντελής 163
Κυρ Πέτρος 48
Κωλέτης Ιωάννης 254
Κωνσταντινίδης Άρης 97, 120
Κωνσταντίνος, διάδοχος θρόνου 58
Κωνσταντίνος Δ' Πωγωνάτος 189-191
Κωνσταντινούπολη 42, 51, 254

Λ

Leake W.M. 48
Λαζαρίδης Κώστας 246
Λαμέρας Λάζαρος 141, 225
Λαμπρίδης Ιωάννης 231
Λεύκιος Αιμίλιος Παύλος 156
Λιατοβούνι 176
Λιβόρνο 42
Λιγοψά 136
Λιθαρίτσια 48, 49
Λίμνη 221
Λούλης Ιωάννης 151
Λουτρά Καβάσιλων 175-176
Λυκόστομο 133
Λυκοτρίχι 118

Μ

Μαγουάροι 195
Μάζι 177
Μακεδόνας 156
Μαντζίκας Ελευθέριος 136
Μαρουτσαία Σχολή 43
Μαρούτσης Λάμπρος 43
Μαρούτσης Σίμων 43
Μαυρόπουλο 216
Μάχη της Κόνιτσας 162
Μέγας Οζερός 27
Μελίρρυτος Περικλής 98, 105
Μελισσηνοί 34
Μελισσόπετρα 177-178
Μερόπη 207
Μέρτζιανη 179, 180
Μεσοβούνι 264
Μεταμόρφωση 135
Μέτσοβο 115, 230
Μεχμέτ πασάς 51
Μιχαήλ Βοεβόδας Θεριανός 238
Μιχαήλ ο Γενναίος 195
Μιχαήλ Η' Παλαιολόγος 35
Μοισία 194
Μολδαβία 195, 198
Μολοσσοί 30, 156, 176, 205, 235, 262
Μολυβδοσκεπάστο 178, 190, 200-203
Μοναστήρι 58, 90

Μονές

Άβελ 221-222
Αγίας Ελεούσας, ή Γκιούμα, Νήσου Ιωαννίνων 118
Αγίας Παρασκευής Άνω Πεδινών 229

Αγ. Παρασκευής Μονοδενδρίου 239
 Αγ. Παρασκευής Σκαμνελίου 260-261
 Αγίου Αθανασίου (Μητρόπολη Ιωαννίνων) 93
 Αγίου Δημητρίου Διχουνίου 39
 Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου 206
 Αγίου Νικολάου, ή Ντιλίου, ή Στρατηγόπουλου, Νήσου Ιωαννίνων 117
 Αγίου Νικολάου Λεπενού 118
 Αγίου Νικολάου Σκαμνελίου 262
 Αγίου Παντελεήμονα Νήσου Ιωαννίνων 51, 113-114
 Αγίων Αναργύρων 268
 Αγίων Αποστόλων 146
 Βαρλαάμ Μετεώρων 118
 Βελλάς 140-140
 Βομπλού 217
 Γενεαίου της Θεοτόκου 68
 Γκούρας 185, 186-189
 Δουραχάνης 115
 Δουρούτης 94
 Ευαγγελιστρίας 228, 230
 Ζαγόριανης 139
 Λιπονιάβιστας 146
 Μεταμορφώσεως Σωτήρος, Νήσου Ιωαννίνων 119
 Μολυβδοσκεπάστη 185, 189-195
 Προδρόμου, Νήσου Ιωαννίνων 118
 Προφήτη Ηλία, Βίτσα 242, 243
 Προφήτη Ηλία, Νήσου Ιωαννίνων 119
 Ρογκοβού 257
 Σπηλιώτισσας Αρτσιστάς 264, 267
 Σταυρουπόλεως 187
 Στομίου 282
 Στούπαινας 134
 Φιλανθρωπινών, Νήσου Ιωαννίνων 116

Μονοδέντρι 232, 237-242, 253, 267, 278
 Μόσχα 42, 43, 44
 Μοσχόπολη 48

Μουσεία

Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων 97, 205
 Βυζαντινό Μουσείο Ιωαννίνων 66-69
 Δημοτική Πινακοθήκη Ιωαννίνων 99
 Δημοτικό Μουσείο Ιωαννίνων 79
 Εθνικής Αντίστασης, Ιωάννινα 93
 Κέρινων Ομοιωμάτων Βρέλλη, Ιωάννινα 92
 Λαογραφικό Μουσείο Αγάπιου Τόλη,

Κήποι 244

Λαογραφικό Μουσείο Ελαφότοπου 227
 Λαογραφικό Μουσείο Εταιρίας Ηπειρωτικών Μελετών, Ιωάννινα 99-100
 Λαογραφικό Μουσείο Πωγωνιανής 213
 Πολέμου 1940-41, Καλπάκι 141-142
 Φώτη Ραπακούση, Ιωάννινα 70-77

Μουχτάρ πασάς, γιος του Αλή 50, 51, 69, 96

Μουχτάρ πασάς, παππούς του Αλή 52

Μπακόλας Γώγος 83, 209

Μπαλαναία Σχολή 43

Μπαλάνος Βασιλόπουλος 43

Μπαλάνος Κοσμάς 43

Μπαλάνος Αναστάσιος 43

Μπιζάνι 58

Μπόιλα 153, 280

Μπότσαρης Δημήτρης 208

Μπότσαρης Κίτσος 209

Μπότσαρης Μάρκος 83, 208-209

Μπουραζάνι 146, 179-183

Μυθικοί ήρωες και θεοί

Καλλιόχη 155

Οδυσσεύς 154

Πολυποίτης 155

Τειρεσίας 154

Μυράτ Δημήτρης 259

N

Napier, Charles James 49

Ναπολέον Βοναπάρτης 43

Ναοί

Αγία Αικατερίνη, Ιωάννινα 101

Αγία Μαρίνα, Ζάβροχο, 217

Αγία Μαρίνα, Λιγοψά 136

Αγία Παρασκευή, Βλαχάτανο 138

Αγία Παρασκευή, Ορεινό 215

Αγία Παρασκευή, Σταυροσκιάδι 211

Αγία Τριάδα, Μολυβδοσκεπάστο 202

Άγιοι Απόστολοι, Κόνιτσα 161

Άγιοι Απόστολοι, Μολυβδοσκεπάστο 201-202

Άγιοι Θεόδωροι, Δελβινάκι 218

Άγ. Ταξιάρχες, Κάτω Πεδινά 226, 227

Άγιος Αθανάσιος, Άνω Κλειδωνιά 147

Άγιος Αθανάσιος, Δελβινάκι, 218

Άγιος Αθανάσιος, Κάτω Μερόπη, 205

Άγιος Αθανάσιος, Μονοδέντρι 238
Άγιος Γεώργιος, Ελαφότοπος, 227
Άγιος Γεώργιος, Ιωάννινα 108
Άγιος Γεώργιος, Μονοδέντρι 238
Άγιος Δημήτριος, Άνω Πεδινά 230
Άγιος Δημήτριος, Κακόλακκος 208
Άγ. Δημήτριος, Μολύβδοσκέπαστο 200
Άγιος Ιωάννης, Δελβινάκι 218
Άγιος Κοσμάς, Κόνιτσα 161, 165
Άγιος Μηνάς, Μονοδέντρι 238
Άγιος Νικόλαος, Άνω Κλειδωνιά 147
Άγιος Νικόλαος, Βήσσανη 219
Άγιος Νικόλαος, Βίτσα 233
Άγιος Νικόλαος, Δολό 210
Άγιος Νικόλαος, Καλόβρυση 179
Άγιος Νικόλαος, Καπέσοβο 253,
Άγιος Νικόλαος, Κόνιτσα, 167
Άγιος Νικόλαος, Λιγοψά 137
Άγιος Νικόλαος, Πωγωνιανή 213
Άγιος Νικόλαος, Τσεπέλοβο 258
Άγιος Σώζων, Μολυβδοσκέπαστο 200
Άγιος Τρύφωνας, Βίκος 267
Αρχάγγελος Μιχαήλ, Ιωαννίνων 69
Αρχιμανδρείο 101
Δώδεκα Απόστολοι, Αηδονοχώρι 185
Εισόδια της Θεοτόκου, Σταυροσκιάδι, 211
Ευαγγελίστρια, Άγιος Μηνάς 265
Ζωοδόχος Πηγή, Μολυβδοσκέπαστο 202
Κοίμηση Θεοτόκου, Άνω Κλειδωνιά 147
Κοίμηση Θεοτόκου, Αρίστη 265
Κοίμηση Θεοτόκου, Δελβινάκι 218
Κοίμηση Θεοτόκου, Δίλοφο 243
Κοίμηση Θεοτόκου, Καβάσιλα 173-175
Κοίμηση Θεοτόκου, Κάτω Μερόπη, 205
Κοίμηση Θεοτόκου, Κουκούλι 247
Κοίμηση της Θεοτόκου, Μαυρόπου-
λο, 216
Κοίμηση Θεοτόκου, Παλαιόπυργος 207
Κόκκινη Παναγιά 157, 172
Παναγιά, Βίτσα 233
Παναγιά, Δελβινάκι 218
Παναγιά, Κάτω Μερόπη 205
Παναγιά, Ποντικάτες 214
Περίβλεπτος Ιωαννίνων 107,108-109
Προφήτης Ηλίας, Κεφαλόβρυσσο 203
Προφήτης Ηλίας, Τεριάχι, 216
Ταξιάρχες, Βίτσα 233
Ταξιάρχες, Δελβινάκι, 218
Ταξιάρχες, Χρυσορράχη 138

Νάπολη 42, 49, 91

Νεκρομαντείο Αχέροντα 97, 107
Νησί των Ιωαννίνων 51, 111-119
Νίζνα 44
Νίκαια 34
Νικόλαος Β' τσάρος της Ρωσίας 91
Νορμανδοί 33, 37
Νούτσος Αλέξης 229, 254-255

Ξηρόβαλτο 214

Οικονομίδης Σεβαστιανός 165
Ολύμπιος Γεωργάκης 83
Ομέρ Βρυώνης 56
Ορεινό 215
Όρραον 30
Ούγγροι 195
Ούννοι 186, 195

Πουαμπεύι 54
Παλαιόπυργος 207
Παλάσκας Χρήστος 255
Παμβώτιδα 27
Πανταζίδης Γεώργιος 220
Πάπιγκο 147, 157, 269-273
Παραμυθιά 43
Πασσαρών 156
Πασόμπεης Ισμαήλ 50
Πασσαρών 30
Πέραμα 118
Περίβλεπτος 133
Πετσάλι 136
Πλακίδας Ευγένιος και Πλακίδας Αλέ-
ξιος 243, 247
Πολύτσανη 212
Ποντικάτες 214
Πουλάκης Θεόδωρος, αγιογράφος 68
Πουρνιά 155
Πρέβεζα 49, 55, 57, 58
Πρεμετή 191
Πυραινέλλας Βασίλειος 98, 99
Πωγωνιανή 212-213
Πωγωνίσκος 203

Ραπακούσης Φώτης 69-77

Ρασίμ πασάς 103
 Ρεσίτ πασάς 56
 Ριζάρειο Κέντρο Εκθέσεων 239
 Ριζάρειο Χειροτεχνικό Κέντρο 238
 Ριζάρειο Πνευματικό Κέντρο "Κ. Λαζαρί-
 δης" 246
 Ριζάρειος Εκκλησιαστική Σχολή 106, 240
 Ριζάρης Γεώργιος, Ριζάρης Μάνθος
 238, 240-241
 Ροβέρτος Γυιακάρδος 33
 Ρουμανία 45, 140, 187, 191, 247
 Ρουφιό 223
 Ρωμαίοι 30, 156, 157, 186
 Ρωμανός Γ' 257
 Ρώμη 91
 Ρωσία 191, 197

Σ

Σαϊτζής Δημήτριος και Χριστόδουλος 260
 Σακελλαρικό 142
 Σακελλαρίου Ιωάννης 142
 Σαλαμάγκας Στέφανος 57
 Σαλαώρα 54
 Σαλήχ πασάς 69, 96
 Σαμουήλ, βασιλιάς της Βουλγαρίας 31
 Σαζώνης Νίκος 269-270
 Σαρακατσάνοι 263-264
 Σαραντάπορος 175, 178, 187, 189
 Σάρος Νικόλαος 4
 Σέρβια 37, 195
 Σέρβοι 37, 195
 Σερβία (μοναχία Ιωαννίνων) 40
 Σέρβοι πασάς 37, 39, 81
 Σέρβια, γειτονιά των Ιωαννίνων 88
 Σερβίνοι 259-260
 Σέρβια 157, 186, 195
 Σούτσας Μιχαήλ 198
 Σουφουρί Σαρά 83
 Σπηλιοφύλακτο Προβατίνια 270, 286
 Σταυροδρόμι, 217
 Σταυροσκιάδι 211
 Σταυρόπουλος Γεώργιος 185
 Σταύρου Γεώργιος 105
 Σταυροφόροι 33
 Στρατηγόπουλα 34
 Συνθήκη του Ιαίου 198
 Συνθήκη του Κουτσούκ-Καϊναρτζι 197
 Σχολή Γεωργίου Σταύρου 105, 185
 Σωτική 212

Τ

Ταμπάκκα, γειτονιά των Ιωαννίνων 88
 Τάταροι 195
 Τέκμων 30
 Τεπελένι 52, 159
 Τεριάχι 216
 Τζαμί Ασλάν πασά 70, 79
 Τζαμί Βελή πασά 93
 Τζαμί Σουλτάν Σουλείμάν 160, 161, 167
 Τζαμί Χουσεΐν Σιάχ 161
 Τόλης Αγάπιοι 244
 Τούρκοι 37, 38, 158
 Τρανσυλβανία 195, 199
 Τρίκαλα 52
 Τσεπέλοβο 258-259

Υ

Υψηλάντης Αλέξανδρος 196
 Υψηλάντης Ιωάννης 198

Φ

Φαλή τζαμί 39, 69
 Φιλιππίνοι 34, 116-117
 Φράγκα 37
 Φρόντζος Ζώγας 151
 Φρόντζος Κώστας 100
 Φυλάκη 30
 Φωτιάδης Λάμπρος 230
 Φωτική 69

Χ

Χάμκω 52, 159, 165
 Χατζημυχαήλ Νταλιάνης 218
 Χατζηνίκος Παναγιώτης 44
 Χιονοδίτες ζωγράφοι 175, 222, 227,
 229, 247
 Χλωμό 212
 Χουραϊτ πασάς 50-51
 Χρυσόδουλη 216
 Χρυσορράχη 138

Ψ

Ψαλλίδας Αθανάσιος 44

Ω

Ωραίοκαστρο 222

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΟΝΙΤΣΑΣ

Βιβλιοθήκη Κόνιτσας
Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Στα ταξίδια με μοτοσυκλέτα που κάνουν οι συγγραφείς της ROAD για τη συλλογή στοιχείων για τους ταξιδιωτικούς οδηγούς μας, αλλά και στις χαρτογραφικές εξορμήσεις τους, χρησιμοποιούν σάκκους μοτοσυκλέτας, σακκίδια, τσαντάκια μέσης, μπουφάν, παντελόνια, γάντια, ρουχισμό κρύου και προστατευτικά αδιάβροχα μοτοσυκλέτας, της ελληνικής εταιρείας **COLORI**. Η κοσμοπολίτικη σχεδίαση, η άριστη ποιότητα κατασκευής και η δοκιρασμένη αντοχή τους καλύπτουν απόλυτα τις απαιτήσεις μας και μας βοηθούν να κάνουμε ευχάριστα και αποτελεσματικά τη δουλειά μας.

www.colori.net

Κεντρική διάθεση: Βουλιαγμένης 333, 163 46 Αθήνα
τηλ.: 210 9716.371, 210 9702.135 fax.: 210 9752.484
WWW.COLORI.NET, COLORI@COLORI.NET

Η πρώτη έκδοση του ταξιδιωτικού οδηγού **Ανεξερεύνητα Ζαγοροχώρια** τυπώθηκε στο τυπογραφείο της "Χ.Κ. ΤΕΓΟΠΟΥΛΟΣ" στην Παιανία σε 5.000 αντίτυπα, για λογαριασμό των εκδόσεων ROAD.

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΚΟΝΙΤΣΑΣ

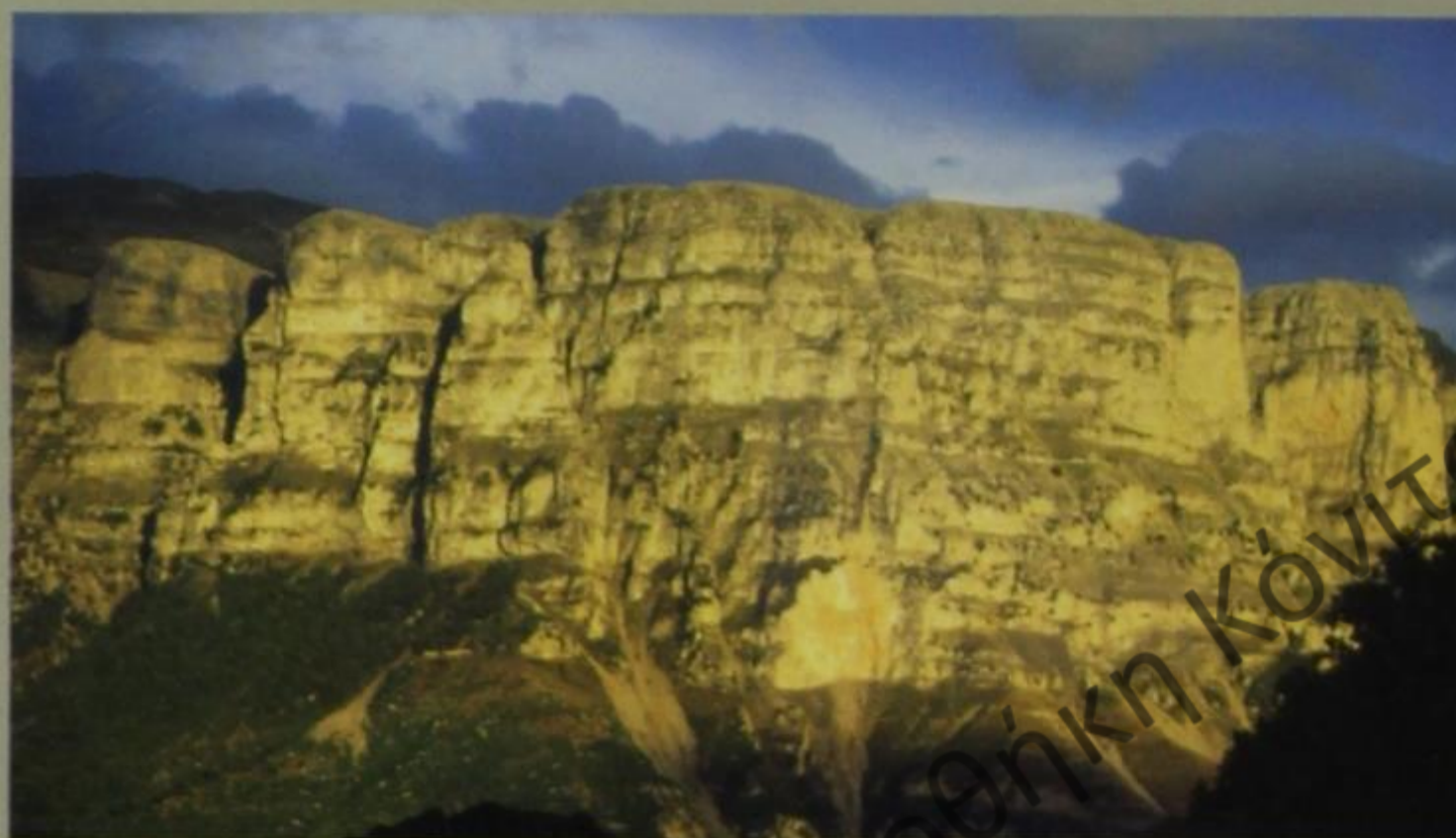
ΑΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ _____

ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ _____

ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘΜ. _____

ΑΝΕΞΕΡΕΥΝΗΤΑ
ΖΑΓΟΡΟΧΩΡΙΑ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ ΚΟΝΙΤΣΑ ΠΩΓΩΝΙ

Ανακαλύψτε τους άγνωστους θησαυρούς της πατρίδας μας

Έχετε κολυπήσει ποτέ σε ορεινή λίμνη, στα 2.000 μ. υψόμετρο; Έχετε πάει στις όχθες του Σαραντάπορου χειμώνα, να δείτε ίχνη από λύκους και αρκούδες στη μαλακή ποταμιαία άμμο; Το ξέρετε ότι μπορείτε να απολαύσετε τον πιο ωραίο καφέ στα Ιωάννινα και υπέροχα γλυκά στο κτήριο όπου στεγάζονται τα μαγειρεία του Αλή πασά;

Τα **Ανεξερεύνητα Ζαγοροχώρια** είναι η ανθολογία του καλύτερου, του λιγότερο γνωστού, του αυθεντικού που αξίζει να ανακαλύψετε στα Ζαγοροχώρια, στην πόλη των Ιωαννίνων, στην Κόνιτσα και στο Πωγώνι.

288 σελίδες γεμάτες με πληροφορίες για γραφικά χωριά, ιστορικά μοναστήρια, διαδρομές στα βουνά που πρώτη φορά αναφέρονται στην ταξιδιωτική βιβλιογραφία, μοναδικούς ξενώνες, μονοπάτια, γεγονότα και σελίδες της ιστορίας που σχεδόν

ISBN 960-8189-69-

9 789608 189690 >

54334

KON

15€

Δ.Σ.Ε.

47 & Κοζ

118 55 Α

GR 118 55

Tel.: 210 3455.575, Fax: 210 3455.585

www.road.gr

Ο διάκοσμος της πόρτας στη Μονή Αγίας Παρασκευής.

Χριστού να κοιτάνε αγνακτισμένοι το Θωμά, με τα χέρια τους απλωμένα σα να του λένε «μα τι κάνεις εκεί ρε άθλιε;». Η κτητορική επιγραφή μέσα στο ναό αναφέρει ως ημερομηνία ανέγερσής του το 1717, λένε όμως ότι το μοναστήρι αυτό είχε ιδρυθεί πολύ πολύ παλιότερα, ίσως και το 13^ο αιώνα, αλλά δεν υπάρχουν τεκμήρια γι' αυτό. Το σίγουρο όμως είναι ότι στη θέση του μοναστηριού, και στο λόφο ακριβώς από πάνω του, υπήρχε ένα **αρχαίο μολοσσικό φρούριο**, του 8^{ου} αιώνα π.Χ. ή και παλιότερο, από το οποίο διατηρούνται πολλά τμήματα των τειχών του, χτισμένα με μεγάλους

πελεκημένους ογκόλιθους καλά αρμοσμένους μεταξύ τους, που μπορείτε και εσείς να τα δείτε, σκεπασμένα βέβαια από την άγρια βλάστηση.

Υπάρχει κι άλλο ένα μοναστήρι στο Σκαμνέλι, αν σας άνοιξε η όρεξη για μοναστήρια. Είναι η **Μονή Αγίου Νικολάου**, που την είδατε δεξιά πλάι στο δρόμο καθώς μπαίνατε στο χωριό. Σήμερα χρησιμοποιείται ως κοιμητηριακός ναός του Σκαμνελίου, αλλά κάποτε ήταν κι αυτό ένα μεγάλο και πλούσιο μοναστήρι. Από το 1912 που έφυγε και ο τελευταίος μοναχός, το μοναστήρι αυτό έμεινε έρημο, ξεκλειδωτο και ασυντήρητο, και έτσι το ρήμαξαν οι αρχαιοκάπηλοι και η φθορά του χρόνου. Η κτητορική επιγραφή είναι εντελώς φθαρμένη κι έτσι δεν μπορούμε να ξέρουμε πότε χτίστηκε, αλλά θα πρέπει να είναι του 17^{ου} αιώνα. Υπάρχει χαραγμένη στο πάτωμα η επιγραφή «*Επί έτους 1731 δι' εξόδου Ευσταθίου*», που όμως δεν αντιστοιχεί στο κτίσιμο του ναού αλλά σε κάποια ανακαίνισή του. Οι τοιχογραφίες του είναι φθαρμένες οι περισσότερες, αλλά είναι πολύ ωραίες, ειδικά εκείνη που παριστάνει τον **Άγιο Μερκούριο** με τη στρατιωτική στολή του, τα όπλα του και το φωτοστέφανο γύρω από το κράνος του (ήταν στρατάρχης στην Καππαδοκία). Δίπλα του είναι ζωγραφισμένος ο **Άγιος**

Ανεξερεύνητα Ζαγοροχώρια

Ευστάθιος ο Μεγαλομάρτυρας που κι αυτός ήταν Ρωμαίος στρατηγός. Μια μέρα εκεί που κυνηγούσε, είδε μπροστά του ένα ελάφι μ' ένα σταυρό στα κέρατα, που του μίλησε με ανθρώπινη φωνή και του είπε να γίνει χριστιανός. Ύστερα από αυτό το – παγανιστικού τύπου αλλά οπωσδήποτε θεϊκό – σημάδι, ο Ρωμαίος στρατηγός εγκατέλειψε το παλιό του όνομα (Πλακίδας), βαφτίστηκε χριστιανός με το όνομα Ευστάθιος, και μαζί του βαφτίστηκε χριστιανή και η γυναίκα του με το όνομα Θεοπίστη και τα δύο μικρά τους αγόρια, με τα ονόματα **Αγάπιος** και **Θεόπιστος**. Τα δύο παιδάκια είναι κι αυτά ζωγραφισμένα εδώ στη Μονή του Αγίου Νικολάου, μπροστά από τον πατέρα τους: ο πατέρας ακουμπά στο χέρι του στον ώμο του Θεόπιστου, ο οποίος κρατάει μπροστά του το ξίφος του πατέρα του. Και τους τέσσερις μαζί οικογενειακώς τους συνέλαβαν οι Ρωμαίοι επί αυτοκράτορος Αδριανού (2^{ος} μ.Χ. αιώνας), τους υπέβαλαν σε φρικτά βασανιστήρια για να αποκηρύξουν το χριστιανισμό, αλλά αυτοί έμειναν ακλόνητοι στη χριστιανική πίστη τους και βρήκαν μαρτυρικό θάνατο. Φυσικά η ορθόδοξη Εκκλησία τους αγιοποίησε και τιμά τη μνήμη τους στις 20 Σεπτεμβρίου. Δίπλα τους είναι ζωγραφισμένοι άλλοι δύο στρατιωτικοί άγιοι, με τα ονόματά τους κι αυτοί, ο **Άγιος Θεόδωρος ο Στρατηλάτης** και ο **Άγιος Θεόδωρος ο Τήρων**, Ρωμαίοι κι αυτοί που ασπάστηκαν το χριστιανισμό και μαρτύρησαν τον 4^ο μ.Χ. αιώνα (ο πρώτος) και τον 3^ο μ.Χ. αιώνα (ο δεύτερος).

Από το Σκαμνέλι, μια **μαγευτική διαδρομή 20 χλμ.** περίπου στις δασωμένες πλαγιές της Τύμφης θα σας οδηγήσει στα άλλα δύο Ζαγοροχώρια της ανατολικής Τύμφης, το Ηλιοχώρι και το Βρυσσώρι. Ο δρόμος κατηφορίζει ελαφρά, και σε κάποιο σημείο πλησιάζει πολύ το Σκαμνελιώτικο ποτάμι που ρέει στη νότια πλευρά του. Στα 4,5 χλμ. από το Σκαμνέλι θα δείτε ένα δρομάκι που φεύγει στα δεξιά σας προς τη ρεματιά. Το μέρος αυτό το λένε **Μπόκοβο** και είναι ένα θαυμάσιο σημείο για να απολαύσετε εξαιρετική θέα προς το ποτάμι. Λίγο παρακάτω όμως, ο δρόμος προσεγγίζει το ποταμάκι και προχωράει δίπλα στην κοίτη του για μερικά χιλιόμετρα, όπου θα δείτε πολλά ωραία σημεία για να κάνετε μπάνιο ή πικνίκ. Περίπου 4,5 χλμ. μετά το Μπόκοβο έχετε φτάσει στο **Γυφτόκαμπο**, χωρίς γύφτους αλλά με μια εντυπωσιακή εγκατάσταση Σαρακατσάνων λίγο πιο βόρεια και καμιά διακοσαριά μέτρα προς τα ανατολικά. Οι καλύβες αυτές πρωτοστήθηκαν το 1995, για να λειτουργήσουν ως σκηνικό για τη διήμερη ετήσια συνάντηση Σαρακατσάνων που γίνεται εδώ κάθε καλοκαίρι την πρώτη Κυριακή του Αυγούστου. Η κατασκευή άρεσε (αφού ήταν αυθεντική) και σιγά σιγά προστέθηκαν κι άλλες καλύβες, τις οποίες εξόπλισαν με όλα

ΖΑΓΟΡΟΧΩΡΙΑ